નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

મહાવગ્ગટ્ઠકથા

૧. મહાપદાનસુત્તવણ્ણના

પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તકથા

૧. એવં મે સુતં…પે॰… કરેરિકુટિકાયન્તિ મહાપદાનસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના – **કરેરિકુટિકાય**ન્તિ કરેરીતિ વરુણરુક્ખસ્સ નામં, કરેરિમણ્ડપો તસ્સા કુટિકાય દ્વારે ઠિતો, તસ્મા ‘‘કરેરિકુટિકા’’તિ વુચ્ચતિ, યથા કોસમ્બરુક્ખસ્સ દ્વારે ઠિતત્તા ‘‘કોસમ્બકુટિકા’’તિ. અન્તોજેતવને કિર કરેરિકુટિ કોસમ્બકુટિ ગન્ધકુટિ સલળાગારન્તિ ચત્તારિ મહાગેહાનિ, એકેકં સતસહસ્સપરિચ્ચાગેન નિપ્ફન્નં. તેસુ સલળાગારં રઞ્ઞા પસેનદિના કારિતં, સેસાનિ અનાથપિણ્ડિકેન કારિતાનિ. ઇતિ ભગવા અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના થમ્ભાનં ઉપરિ કારિતાય દેવવિમાનકપ્પાય કરેરિકુટિકાયં વિહરતિ . **પચ્છાભત્ત**ન્તિ એકાસનિકખલુપચ્છાભત્તિકાનં પાતોવ ભુત્તાનં અન્તોમજ્ઝન્હિકેપિ પચ્છાભત્તમેવ. ઇધ પન પકતિભત્તસ્સ પચ્છતો ‘‘પચ્છાભત્ત’’ન્તિ અધિપ્પેતં. **પિણ્ડપાતપટિક્કન્તાન**ન્તિ પિણ્ડપાતતો પટિક્કન્તાનં, ભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠપેત્વા ઉટ્ઠિતાનન્તિ અત્થો.

કરેરિમણ્ડલમાળેતિ તસ્સેવ કરેરિમણ્ડપસ્સ અવિદૂરે કતાય નિસીદનસાલાય. સો કિર કરેરિમણ્ડપો ગન્ધકુટિકાય ચ સાલાય ચ અન્તરે હોતિ, તસ્મા ગન્ધકુટીપિ કરેરિકુટિકાપિ સાલાપિ – ‘‘કરેરિમણ્ડલમાળો’’તિ વુચ્ચતિ. **પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તા**તિ ‘‘એકમ્પિ જાતિં, દ્વેપિ જાતિયો’’તિ એવં વિભત્તેન પુબ્બેનિવુત્થક્ખન્ધસન્તાનસઙ્ખાતેન પુબ્બેનિવાસેન સદ્ધિં યોજેત્વા પવત્તિતા. **ધમ્મી**તિ ધમ્મસંયુત્તા.

ઉદપાદીતિ અહો અચ્છરિયં દસબલસ્સ પુબ્બેનિવાસઞાણં , **પુબ્બેનિવાસં** નામ કે અનુસ્સરન્તિ, કે નાનુસ્સરન્તીતિ. તિત્થિયા અનુસ્સરન્તિ, સાવકા ચ પચ્ચેકબુદ્ધા ચ બુદ્ધા ચ અનુસ્સરન્તિ. કતરતિત્થિયા અનુસ્સરન્તિ? યે અગ્ગપ્પત્તકમ્મવાદિનો, તેપિ ચત્તાલીસંયેવ કપ્પે અનુસ્સરન્તિ, ન તતો પરં. સાવકા કપ્પસતસહસ્સં અનુસ્સરન્તિ. દ્વે અગ્ગસાવકા અસઙ્ખ્યેય્યઞ્ચેવ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ. પચ્ચેકબુદ્ધા દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ. બુદ્ધાનં પન એત્તકન્તિ પરિચ્છેદો નત્થિ, યાવતકં આકઙ્ખન્તિ, તાવતકં અનુસ્સરન્તિ.

તિત્થિયા ખન્ધપટિપાટિયા અનુસ્સરન્તિ, પટિપાટિં મુઞ્ચિત્વા ન સક્કોન્તિ. પટિપાટિયા અનુસ્સરન્તાપિ અસઞ્ઞભવં પત્વા ખન્ધપ્પવત્તિં ન પસ્સન્તિ, જાલે પતિતા કુણ્ઠા વિય, કૂપે પતિતા પઙ્ગુળા વિય ચ હોન્તિ. તે તત્થ ઠત્વા ‘‘એત્તકમેવ, ઇતો પરં નત્થી’’તિ દિટ્ઠિં ગણ્હન્તિ. ઇતિ તિત્થિયાનં પુબ્બેનિવાસાનુસ્સરણં અન્ધાનં યટ્ઠિકોટિગમનં વિય હોતિ. યથા હિ અન્ધા યટ્ઠિકોટિગ્ગાહકે સતિયેવ ગચ્છન્તિ, અસતિ તત્થેવ નિસીદન્તિ, એવમેવ તિત્થિયા ખન્ધપટિપાટિયાવ અનુસ્સરિતું સક્કોન્તિ, પટિપાટિં વિસ્સજ્જેત્વા ન સક્કોન્તિ.

સાવકાપિ ખન્ધપટિપાટિયાવ અનુસ્સરન્તિ, અસઞ્ઞભવં પત્વા ખન્ધપ્પવત્તિં ન પસ્સન્તિ. એવં સન્તેપિ તે વટ્ટે સંસરણકસત્તાનં ખન્ધાનં અભાવકાલો નામ નત્થિ. અસઞ્ઞભવે પન પઞ્ચકપ્પસતાનિ પવત્તન્તીતિ તત્તકં કાલં અતિક્કમિત્વા બુદ્ધેહિ દિન્નનયે ઠત્વા પરતો અનુસ્સરન્તિ; સેય્યથાપિ આયસ્મા સોભિતો. દ્વે અગ્ગસાવકા પન પચ્ચેકબુદ્ધા ચ ચુતિપટિસન્ધિં ઓલોકેત્વા અનુસ્સરન્તિ. બુદ્ધાનં ચુતિપટિસન્ધિકિચ્ચં નત્થિ, યં યં ઠાનં પસ્સિતુકામા હોન્તિ, તં તદેવ પસ્સન્તિ.

તિત્થિયા ચ પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરમાના અત્તના દિટ્ઠકતસુતમેવ અનુસ્સરન્તિ. તથા સાવકા ચ પચ્ચેકબુદ્ધા ચ. બુદ્ધા પન અત્તના વા પરેહિ વા દિટ્ઠકતસુતં સબ્બમેવ અનુસ્સરન્તિ.

તિત્થિયાનં પુબ્બેનિવાસઞાણં ખજ્જોપનકઓભાસસદિસં, સાવકાનં પદીપોભાસસદિસં, અગ્ગસાવકાનં ઓસધિતારકોભાસસદિસં, પચ્ચેકબુદ્ધાનં ચન્દોભાસસદિસં, બુદ્ધાનં સરદસૂરિયમણ્ડલોભાસસદિસં. તસ્સ એત્તકાનિ જાતિસતાનિ જાતિસહસ્સાનિ જાતિસતસહસ્સાનીતિ વા એત્તકાનિ કપ્પસતાનિ કપ્પસહસ્સાનિ કપ્પસતસહસ્સાનીતિ વા નત્થિ, યં કિઞ્ચિ અનુસ્સરન્તસ્સ નેવ ખલિતં, ન પટિઘાતં હોતિ, આવજ્જનપટિબદ્ધમેવ આકઙ્ખમનસિકારચિત્તુપ્પાદપટિબદ્ધમેવ હોતિ. દુબ્બલપત્તપુટે વેગક્ખિત્તનારાચો વિય, સિનેરુકૂટે વિસ્સટ્ઠઇન્દવજિરં વિય ચ અસજ્જમાનમેવ ગચ્છતિ. ‘‘અહો મહન્તં ભગવતો પુબ્બેનિવાસઞાણ’’ન્તિ એવં ભગવન્તંયેવ આરબ્ભ કથા ઉપ્પન્ના, જાતા પવત્તાતિ અત્થો. તં સબ્બમ્પિ સઙ્ખેપતો દસ્સેતું ‘‘ઇતિપિ પુબ્બેનિવાસો, ઇતિપિ પુબ્બેનિવાસો’’તિ એત્તકમેવ પાળિયં વુત્તં. તત્થ **ઇતિપી**તિ એવમ્પિ.

૨-૩. અસ્સોસિ ખો...પે૰... અથ ભગવા અનુપ્પત્તોતિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં** વુત્તમેવ. અયમેવ હિ વિસેસો – તત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન અસ્સોસિ, ઇધ દિબ્બસોતેન. તત્થ ચ વણ્ણાવણ્ણકથા વિપ્પકતા, ઇધ પુબ્બેનિવાસકથા. તસ્મા ભગવા – ‘‘ઇમે ભિક્ખૂ મમ પુબ્બેનિવાસઞાણં આરબ્ભ ગુણં થોમેન્તિ, પુબ્બેનિવાસઞાણસ્સ પન મે નિપ્ફત્તિં ન જાનન્તિ; હન્દ નેસં તસ્સ નિપ્ફત્તિં કથેત્વા દસ્સામી’’તિ આગન્ત્વા પકતિયાપિ બુદ્ધાનં નિસીદિત્વા ધમ્મદેસનત્થમેવ ઠપિતે તઙ્ખણે ભિક્ખૂહિ પપ્ફોટેત્વા દિન્ને વરબુદ્ધાસને નિસીદિત્વા ‘‘કાય નુત્થ, ભિક્ખવે’’તિ પુચ્છાય ચ ‘‘ઇધ , ભન્તે’’તિઆદિપટિવચનસ્સ ચ પરિયોસાને તેસં પુબ્બેનિવાસપટિસંયુત્તં ધમ્મિં કથં કથેતુકામો **ઇચ્છેય્યાથ નો**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇચ્છેય્યાથ નો**તિ ઇચ્છેય્યાથ નુ. અથ નં પહટ્ઠમાનસા ભિક્ખૂ યાચમાના **એતસ્સ ભગવા**તિઆદિમાહંસુ. તત્થ **એતસ્સા**તિ એતસ્સ ધમ્મિકથાકરણસ્સ.

૪. અથ ભગવા તેસં યાચનં ગહેત્વા કથેતુકામો ‘‘તેન હિ, ભિક્ખવે, સુણાથા’’તિ તે સોતાવધારણસાધુકમનસિકારેસુ નિયોજેત્વા અઞ્ઞેસં અસાધારણં છિન્નવટુમકાનુસ્સરણં પકાસેતુકામો **ઇતો સો, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **યં વિપસ્સી**તિ યસ્મિં કપ્પે વિપસ્સી. અયઞ્હિ ‘ય’ન્તિ સદ્દો ‘‘યં મે, ભન્તે, દેવાનં તાવતિંસાનં સમ્મુખા સુતં સમ્મુખા પટિગ્ગહિતં, આરોચેમિ તં, ભગવતો’’તિઆદીસુ (દી૰ નિ૰ ૨.૨૦૩) પચ્ચત્તવચને દિસ્સતિ. ‘‘યં તં અપુચ્છિમ્હ અકિત્તયી નો, અઞ્ઞં તં પુચ્છામ તદિઙ્ઘ બ્રૂહી’’તિઆદીસુ (સુ૰ નિ૰ ૮૮૧) ઉપયોગવચને. ‘‘અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં એકિસ્સા લોકધાતુયા’’તિઆદીસુ (અ૰ નિ૰ ૧.૨૭૭) કરણવચને. ઇધ પન ભુમ્મત્થેતિ દટ્ઠબ્બો. તેન વુત્તં – ‘‘યસ્મિં કપ્પે’’તિ. **ઉદપાદી**તિ દસસહસ્સિલોકધાતું ઉન્નાદેન્તો ઉપ્પજ્જિ.

ભદ્દકપ્પેતિ પઞ્ચબુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતત્તા સુન્દરકપ્પે સારકપ્પેતિ ભગવા ઇમં કપ્પં થોમેન્તો એવમાહ. યતો પટ્ઠાય કિર અમ્હાકં ભગવતા અભિનીહારો કતો, એતસ્મિં અન્તરે એકકપ્પેપિ પઞ્ચ બુદ્ધા નિબ્બત્તા નામ નત્થિ. અમ્હાકં ભગવતો અભિનીહારસ્સ પુરતો પન તણ્હઙ્કરો, મેધઙ્કરો, સરણઙ્કરો, દીપઙ્કરોતિ ચત્તારો બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે નિબ્બત્તિંસુ. તેસં ઓરભાગે એકં અસઙ્ખ્યેય્યં બુદ્ધસુઞ્ઞમેવ અહોસિ.

અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પપરિયોસાને પન કોણ્ડઞ્ઞો નામ બુદ્ધો એકોવ એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્નો. તતોપિ અસઙ્ખ્યેય્યં બુદ્ધસુઞ્ઞમેવ અહોસિ. અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પપરિયોસાને મઙ્ગલો, સુમનો, રેવતો, સોભિતોતિ ચત્તારો બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્ના . તતોપિ અસઙ્ખ્યેય્યં બુદ્ધસુઞ્ઞમેવ અહોસિ. અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પપરિયોસાને પન ઇતો કપ્પસતસહસ્સાધિકસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યસ્સ ઉપરિ અનોમદસ્સી, પદુમો, નારદોતિ તયો બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્ના. તતોપિ અસઙ્ખ્યેય્યં બુદ્ધસુઞ્ઞમેવ અહોસિ. અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પપરિયોસાને પન ઇતો કપ્પસતસહસ્સાનં ઉપરિ પદુમુત્તરો ભગવા એકોવ એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્નો. તસ્સ ઓરભાગે ઇતો તિંસકપ્પસહસ્સાનં ઉપરિ સુમેધો, સુજાતોતિ દ્વે બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્ના. તતો ઓરભાગે ઇતો અટ્ઠારસન્નં કપ્પસહસ્સાનં ઉપરિ પિયદસ્સી, અત્થદસ્સી, ધમ્મદસ્સીતિ તયો બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્ના. અથ ઇતો ચતુનવુતિકપ્પે સિદ્ધત્થો નામ બુદ્ધો એકોવ એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્નો. ઇતો દ્વે નવુતિકપ્પે તિસ્સો, ફુસ્સોતિ દ્વે બુદ્ધા એકસ્મિં કપ્પે ઉપ્પન્ના. ઇતો એકનવુતિકપ્પે વિપસ્સી ભગવા ઉપ્પન્નો. ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખી, વેસ્સભૂતિ દ્વે બુદ્ધા ઉપ્પન્ના. ઇમસ્મિં ભદ્દકપ્પે કકુસન્ધો, કોણાગમનો, કસ્સપો, ગોતમો અમ્હાકં સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ ચત્તારો બુદ્ધા ઉપ્પન્ના, મેત્તેય્યો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. એવમયં કપ્પો પઞ્ચબુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતત્તા સુન્દરકપ્પો સારકપ્પોતિ ભગવા ઇમં કપ્પં થોમેન્તો એવમાહ.

કિં પનેતં બુદ્ધાનંયેવ પાકટં હોતિ – ''ઇમસ્મિં કપ્પે એત્તકા બુદ્ધા ઉપ્પન્ના વા ઉપ્પજ્જિસ્સન્તીતિ વા''તિ, ઉદાહુ અઞ્ઞેસમ્પિ પાકટં હોતીતિ? અઞ્ઞેસમ્પિ પાકટં હોતિ. કેસં? સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનં. કપ્પસણ્ઠાનકાલસ્મિઞ્હિ એકમસઙ્ખ્યેય્યં એકઙ્ગણં હુત્વા ઠિતે લોકસન્નિવાસે લોકસ્સ સણ્ઠાનત્થાય દેવો વસ્સિતું આરભતિ. આદિતોવ અન્તરટ્ઠકે હિમપાતો વિય હોતિ. તતો તિલમત્તા કણમત્તા તણ્ડુલમત્તા મુગ્ગ-માસ-બદર-આમલક-એળાલુક-કુમ્ભણ્ડ-અલાબુમત્તા ઉદકધારા હુત્વા અનુક્કમેન ઉસભદ્વેઉસભઅડ્ઢગાવુતગાવુતદ્વેગાવુતઅડ્ઢયોજનયોજનદ્વિયોજન...પે॰... યોજનસતયોજનસહસ્સયોજનસતસહસ્સમત્તા હુત્વા કોટિસતસહસ્સચક્કવાળબ્ભન્તરે યાવ અવિનટ્ઠબ્રહ્મલોકા પૂરેત્વા તિટ્ઠન્તિ. અથ તં ઉદકં અનુપુબ્બેન ભસ્સતિ, ભસ્સન્તે ઉદકે પકતિદેવલોકટ્ઠાનેસુ દેવલોકા સણ્ઠહન્તિ, તેસં સણ્ઠહનવિધાનં **વિસુદ્ધિમગ્ગે** પુબ્બેનિવાસકથાયં વુત્તમેવ.

મનુસ્સલોકસણ્ઠહનટ્ઠાનં પન પત્તે ઉદકે ધમકરણમુખે પિહિતે વિય વાતવસેન તં ઉદકં સન્તિટ્ઠતિ, ઉદકપિટ્ઠે ઉપ્પલિનિપણ્ણં વિય પથવી સણ્ઠહતિ. મહાબોધિપલ્લઙ્કો વિનસ્સમાને લોકે પચ્છા વિનસ્સતિ, સણ્ઠહમાને પઠમં સણ્ઠહતિ. તત્થ પુબ્બનિમિત્તં હુત્વા એકો પદુમિનિગચ્છો ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ સચે તસ્મિં કપ્પે બુદ્ધો નિબ્બત્તિસ્સતિ, પુપ્ફં ઉપ્પજ્જતિ. નો ચે, નુપ્પજ્જતિ. ઉપ્પજ્જમાનઞ્ચ સચે એકો બુદ્ધો નિબ્બત્તિસ્સતિ, એકં ઉપ્પજ્જતિ. સચે દ્વે, તયો, ચત્તારો, પઞ્ચ બુદ્ધા નિબ્બત્તિસ્સન્તિ, પઞ્ચ ઉપ્પજ્જન્તિ. તાનિ ચ ખો એકસ્મિંયેવ નાળે કણ્ણિકાબદ્ધાનિ હુત્વા. સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો ''આયામ , મયં મારિસા, પુબ્બનિમિત્તં પસ્સિસ્સામા''તિ મહાબોધિપલ્લઙ્કટ્ઠાનં આગચ્છન્તિ, બુદ્ધાનં અનિબ્બત્તનકપ્પે પુપ્ફં ન હોતિ. તે પન અપુપ્ફિતગચ્છં દિસ્વા – ''અન્ધકારો વત ભો લોકો ભવિસ્સતિ, મતા મતા સત્તા અપાયે પૂરેસ્સન્તિ, છ દેવલોકા નવ બ્રહ્મલોકા સુઞ્ઞા ભવિસ્સન્તી''તિ અનત્તમના હોન્તિ. પુપ્ફિતકાલે પન પુપ્ફં દિસ્વા – ''સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તેસુ માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તેસુ નિક્ખમન્તેસુ સમ્બુજ્ઝન્તેસુ

ધમ્મચક્કં પવત્તેન્તેસુ યમકપાટિહારિયં કરોન્તેસુ દેવોરોહનં કરોન્તેસુ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજ્જન્તેસુ પરિનિબ્બાયન્તેસુ દસસહસ્સચક્કવાળકમ્પનાદીનિ પાટિહારિયાનિ દક્ખિસ્સામા''તિ ચ ''ચત્તારો અપાયા પરિહાયિસ્સન્તિ, છ દેવલોકા નવ બ્રહ્મલોકા પરિપૂરેસ્સન્તી''તિ ચ અત્તમના ઉદાનં ઉદાનેન્તા અત્તનો અત્તનો બ્રહ્મલોકં ગચ્છન્તિ. ઇમસ્મિં ભદ્દકપ્પે પઞ્ચ પદુમાનિ ઉપ્પજ્જિંસુ. તેસં નિમિત્તાનં આનુભાવેન ચત્તારો બુદ્ધા ઉપ્પન્ના, પઞ્ચમો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનોપિ તાનિ પદુમાનિ દિસ્વા ઇમમત્થં જાનિંસુ. તેન વુત્તં – ''અઞ્ઞેસમ્પિ પાકટં હોતી''તિ.

આયુપરિચ્છેદવણ્ણના

૫-૭. ઇતિ ભગવા – ''ઇતો સો, ભિક્ખવે''તિઆદિના નયેન કપ્પપરિચ્છેદવસેન પુબ્બેનિવાસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેસં બુદ્ધાનં જાતિપરિચ્છેદાદિવસેન દસ્સેતું **વિપસ્સી, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ આયુપરિચ્છેદે **પરિત્તં લહુક**ન્તિ ઉભયમેતં અપ્પકસ્સેવ વેવચનં. યઞ્હિ અપ્પકં, તં પરિત્તઞ્ચેવ લહુકઞ્ચ હોતિ.

અપ્પં વા ભિય્યોતિ વસ્સસતતો વા ઉપરિ અપ્પં, અઞ્ઞં વસ્સસતં અપત્વા વીસં વા તિંસં વા ચત્તાલીસં વા પણ્ણાસં વા સટ્ઠિ વા વસ્સાનિ જીવતિ. એવં દીઘાયુકો પન અતિદુલ્લભો, અસુકો કિર એવં ચિરં જીવતીતિ તત્થ તત્થ ગન્ત્વા દટ્ઠબ્બો હોતિ. તત્થ વિસાખા ઉપાસિકા વીસવસ્સસતં જીવતિ, તથા પોક્ખરસાતિ બ્રાહ્મણો, બ્રહ્માયુ બ્રાહ્મણો, સેલો બ્રાહ્મણો, બાવરિયબ્રાહ્મણો, આનન્દત્થેરો, મહાકસ્સપત્થેરોતિ. અનુરુદ્ધત્થેરો પન વસ્સસતઞ્ચેવ પણ્ણાસઞ્ચ વસ્સાનિ, બાકુલત્થેરો વસ્સસતઞ્ચેવ સટ્ઠિ ચ વસ્સાનિ. અયં સબ્બદીઘાયુકો. સોપિ દ્વે વસ્સસતાનિ ન જીવતિ.

વિપસ્સીઆદયો પન સબ્બેપિ બોધિસત્તા મેત્તાપુબ્બભાગેન સોમનસ્સસહગતઞાણસમ્પયુત્તઅસઙ્ખારિકચિત્તેન માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં ગણ્હિંસુ. તેન ચિત્તેન ગહિતાય પટિસન્ધિયા અસઙ્ખ્યેય્યં આયુ, ઇતિ સબ્બે બુદ્ધા અસઙ્ખ્યેય્યાયુકા. તે કસ્મા અસઙ્ખ્યેય્યં ન અટ્ઠંસુ? ઉતુભોજનવિપત્તિયા. ઉતુભોજનવસેન હિ આયુ હાયતિપિ વડ્ઢતિપિ.

તત્થ યદા રાજાનો અધમ્મિકા હોન્તિ, તદા ઉપરાજાનો, સેનાપતિ, સેટ્ઠિ, સકલનગરં, સકલરટ્ઠં અધમ્મિકમેવ હોતિ; અથ તેસં આરક્ખદેવતા, તાસં દેવતાનં મિત્તા ભૂમટ્ઠદેવતા, તાસં દેવતાનં મિત્તા આકાસટ્ઠકદેવતા, આકાસટ્ઠકદેવતાનં મિત્તા ઉણ્હવલાહકા દેવતા, તાસં મિત્તા અબ્ભવલાહકા દેવતા, તાસં મિત્તા સીતવલાહકા દેવતા, તાસં મિત્તા વસ્સવલાહકા દેવતા, તાસં મિત્તા ચાતુમહારાજિકા દેવતા, તાસં મિત્તા તાવતિંસા દેવતા, તાસં મિત્તા યામા દેવતાતિ એવમાદિ. એવં યાવ ભવગ્ગા ઠપેત્વા અરિયસાવકે સબ્બા દેવબ્રહ્મપરિસાપિ અધમ્મિકાવ હોન્તિ. તાસં અધમ્મિકતાય વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તિ, વાતો યથામગ્ગેન ન વાયતિ, અયથામગ્ગેન વાયન્તો આકાસટ્ઠકવિમાનાનિ ખોભેતિ, વિમાનેસુ ખોભિતેસુ દેવતાનં કીળનત્થાય ચિત્તાનિ ન નમન્તિ, દેવતાનં કીળનત્થાય ચિત્તેસુ અનમન્તેસુ સીતુણ્હભેદો ઉતુ યથાકાલેન ન સમ્પજ્જતિ, તસ્મિં અસમ્પજ્જન્તે ન સમ્મા દેવો વસ્સતિ, કદાચિ વસ્સતિ, કદાચિ ન વસ્સતિ; કત્થચિ વસ્સતિ, કત્થચિ ન વસ્સતિ, વસ્સન્તોપિ વપ્પકાલે અઙ્કુરકાલે નાળકાલે પુપ્ફકાલે ખીરગ્ગહણાદિકાલેસુ યથા યથા સસ્સાનં ઉપકારો ન હોતિ, તથા તથા વસ્સતિ ચ વિગચ્છતિ ચ, તેન સસ્સાનિ વિસમપાકાનિ હોન્તિ, વિગતગન્ધવણ્ણરસાદિસમ્પન્નાનિ. એકભાજને પક્ખિત્તતણ્ડુલેસુપિ એકસ્મિં પદેસે ભત્તં ઉત્તણ્ડુલં હોતિ, એકસ્મિં અતિકિલિન્નં, એકસ્મિં સમપાકં. તં

પરિભુત્તં કુચ્છિયમ્પિ તીહાકારેહિ પચ્ચતિ. તેન સત્તા બહ્વાબાધા ચેવ હોન્તિ, અપ્પાયુકા ચ. એવં તાવ ઉતુભોજનવસેન આયુ હાયતિ.

યદા પન રાજાનો ધમ્મિકા હોન્તિ, તદા ઉપરાજાનોપિ ધમ્મિકા હોન્તીતિ પુરિમનયેનેવ યાવ બ્રહ્મલોકા સબ્બેપિ ધમ્મિકા હોન્તિ. તેસં ધમ્મિકત્તા સમં ચન્દિમસૂરિયા પરિહરન્તિ, યથામગ્ગેન વાતો વાયતિ, યથામગ્ગેન વાયન્તો આકાસટ્ઠકવિમાનાનિ ન ખોભેતિ, તેસં અખોભા દેવતાનં કીળનત્થાય ચિત્તાનિ નમન્તિ. એવં કાલેન ઉતુ સમ્પજ્જતિ, દેવો સમ્મા વસ્સતિ, વપ્પકાલતો પટ્ઠાય સસ્સાનં ઉપકારં કરોન્તો કાલે વસ્સતિ, કાલે વિગચ્છતિ, તેન સસ્સાનિ સમપાકાનિ સુગન્ધાનિ સુવણ્ણાનિ સુરસાનિ ઓજવન્તાનિ હોન્તિ, તેહિ સમ્પાદિતં ભોજનં પરિભુત્તમ્પિ સમ્મા પરિપાકં ગચ્છતિ , તેન સત્તા અરોગા દીઘાયુકા હોન્તિ. એવં ઉતુભોજનવસેન આયુ વડ્ઢતિ.

તત્થ વિપસ્સી ભગવા અસીતિવસ્સસહસ્સાયુકકાલે નિબ્બત્તો, સિખી સત્તતિવસ્સસહસ્સાયુકકાલેતિ ઇદં અનુપુબ્બેન પરિહીનસદિસં કતં, ન પન એવં પરિહીનં, વડ્ઢિત્વા વડ્ઢિત્વા પરિહીનન્તિ વેદિતબ્બં. કથં? ઇમસ્મિં તાવ કપ્પે કકુસન્ધો ભગવા ચત્તાલીસવસ્સસહસ્સાયુકકાલે નિબ્બત્તો, આયુપ્પમાણં પઞ્ચ કોટ્ઠાસે કત્વા ચત્તારિ ઠત્વા પઞ્ચમે વિજ્જમાનેયેવ પરિનિબ્બુતો. તં આયુ પરિહાયમાનં દસવસ્સકાલં પત્વા પુન વડ્ઢમાનં અસઙ્ખ્યેય્યં હુત્વા તતો પરિહાયમાનં તિંસવસ્સસહસ્સકાલે ઠિતં; તદા કોણાગમનો ભગવા નિબ્બત્તો. તસ્મિમ્પિ તથેવ પરિનિબ્બુતે તં આયુ દસવસ્સકાલં પત્વા પુન વડ્ઢમાનં અસઙ્ખ્યેય્યં હુત્વા પરિહાયિત્વા વીસતિવસ્સસહસ્સકાલે ઠિતં; તદા કસ્સપો ભગવા નિબ્બત્તો. તસ્મિમ્પિ તથેવ પરિનિબ્બુતે તં આયુ દસવસ્સકાલં પત્વા પુન વડ્ઢમાનં અસઙ્ખ્યેય્યં હુત્વા પરિહાયિત્વા વસ્સસતકાલં પત્તં, અથ અમ્હાકં સમ્માસમ્બુદ્ધો નિબ્બત્તો. એવં અનુપુબ્બેન પરિહાયિત્વા પરિહાયિત્વા વડ્ઢિત્વા વડ્ઢિત્વા પરિહીનન્તિ વેદિતબ્બં. તત્થ યં યં આયુપરિમાણેસુ મનુસ્સેસુ બુદ્ધા નિબ્બત્તન્તિ, તેસમ્પિ તં તદેવ આયુપરિમાણં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

આયુપરિચ્છેદવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બોધિપરિચ્છેદવણ્ણના

૮. બોધિપરિચ્છેદે પન **પાટલિયા મૂલે**તિ પાટલિરુક્ખસ્સ હેટ્ઠા. તસ્સા પન પાટલિયા ખન્ધો તં દિવસં પણ્ણાસરતનો હુત્વા અબ્ભુગ્ગતો, સાખા પણ્ણાસરતનાતિ ઉબ્બેધેન રતનસતં અહોસિ. તં દિવસઞ્ચ સા પાટલિ કણ્ણિકાબદ્ધેહિ વિય પુપ્ફેહિ મૂલતો પટ્ઠાય એકસઞ્છન્ના અહોસિ, દિબ્બગન્ધં વાયતિ. ન કેવલઞ્ચ તદા અયમેવ પુપ્ફિતા, દસસહસ્સચક્કવાળે સબ્બપાટલિયો પુપ્ફિતા. ન કેવલઞ્ચ પાટલિયો, દસસહસ્સચક્કવાળે સબ્બરુક્ખાનં ખન્ધેસુ ખન્ધપદુમાનિ, સાખાસુ સાખાપદુમાનિ, લતાસુ લતાપદુમાનિ, આકાસે આકાસપદુમાનિ પુપ્ફિતાનિ, પથવિતલં ભિન્દિત્વાપિ મહાપદુમાનિ ઉટ્ઠિતાનિ. મહાસમુદ્દોપિ પઞ્ચવણ્ણેહિ પદુમેહિ નીલુપ્પલરત્તુપ્પલેહિ ચ સઞ્છન્નો અહોસિ. સકલદસસહસ્સચક્કવાળં ધજમાલાકુલં તત્થ તત્થ નિબદ્ધપુપ્ફદામવિસ્સટ્ઠમાલાગુળવિપ્પકિણ્ણં નાનાવણ્ણકુસુમસમુજ્જલં નન્દનવનચિત્તલતાવનમિસ્સકવનફારુસકવનસદિસં અહોસિ. પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઉસ્સિતદ્ધજા પચ્છિમચક્કવાળમુખવટ્ટિં અભિહનન્તિ. પચ્છિમદક્ખિણઉત્તરચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઉસ્સિતદ્ધજા દક્ખિણચક્કવાળમુખવટ્ટિં અભિહનન્તિ. એવં અઞ્ઞમઞ્ઞસિરીસમ્પત્તાનિ ચક્કવાળાનિ અહેસું. **અભિસમ્બુદ્ધો**તિ સકલં બુદ્ધગુણવિભવસિરિં પટિવિજ્ઝમાનો ચત્તારિ સચ્ચાનિ અભિસમ્બુદ્ધો.

‘‘સિખી, ભિક્ખવે, ભગવા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો પુણ્ડરીકસ્સ મૂલે અભિસમ્બુદ્ધો’’તિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન પદવણ્ણના વેદિતબ્બા. એત્થ પન **પુણ્ડરીકો**તિ સેતમ્બરુક્ખો. તસ્સાપિ તદેવ પરિમાણં. તં દિવસઞ્ચ સોપિ દિબ્બગન્ધેહિ પુપ્ફેહિ સુસઞ્છન્નો અહોસિ. ન કેવલઞ્ચ પુપ્ફેહિ, ફલેહિપિ સઞ્છન્નો અહોસિ. તસ્સ એકતો તરુણાનિ ફલાનિ, એકતો મજ્ઝિમાનિ ફલાનિ, એકતો નાતિપક્કાનિ ફલાનિ, એકતો સુપક્કાનિ પક્ખિત્તદિબ્બોજાનિ વિય સુરસાનિ ઓલમ્બન્તિ. યથા સો, એવં સકલદસસહસ્સચક્કવાળેસુ પુપ્ફૂપગરુક્ખા પુપ્ફેહિ, ફલૂપગરુક્ખા ફલેહિ પટિમણ્ડિતા અહેસું.

સાલોતિ સાલરુક્ખો. તસ્સાપિ તદેવ પરિમાણં, તથેવ પુપ્ફસિરીવિભવો વેદિતબ્બો. સિરીસરુક્ખેપિ એસેવ નયો. ઉદુમ્બરરુક્ખે પુપ્ફાનિ નાહેસું, ફલવિભૂતિ પનેત્થ અમ્બે વુત્તનયાવ, તથા નિગ્રોધે, તથા અસ્સત્થે. ઇતિ સબ્બબુદ્ધાનં એકોવ પલ્લઙ્કો, રુક્ખા પન અઞ્ઞેપિ હોન્તિ. તેસુ યસ્સ યસ્સ રુક્ખસ્સ મૂલે ચતુમગ્ગઞાણસઙ્ખાતબોધિં બુદ્ધા પટિવિજ્ઝન્તિ, સો સો **બોધી**તિ વુચ્ચતિ. અયં બોધિપરિચ્છેદો નામ.

સાવકયુગપરિચ્છેદવણ્ણના

૯. સાવકયુગપરિચ્છેદે પન **ખણ્ડતિસ્સન્તિ** ખણ્ડો ચ તિસ્સો ચ. તેસુ ખણ્ડો એકપિતિકો કનિટ્ઠભાતા, તિસ્સો પુરોહિતપુત્તો . ખણ્ડો પઞ્ઞાપારમિયા મત્થકં પત્તો, તિસ્સો સમાધિપારમિયા મત્થકં પત્તો. **અગ્ગન્તિ** ઠપેત્વા વિપસ્સિં ભગવન્તં અવસેસેહિ સદ્ધિં અસદિસગુણતાય ઉત્તમં. **ભદ્દયુગન્તિ** અગ્ગત્તાયેવ ભદ્દયુગં. **અભિભૂસમ્ભવન્તિ** અભિભૂ ચ સમ્ભવો ચ. તેસુ અભિભૂ પઞ્ઞાપારમિયા મત્થકં પત્તો. સિખિના ભગવતા સદ્ધિં અરુણવતિતો બ્રહ્મલોકં ગન્ત્વા બ્રહ્મપરિસાય વિવિધાનિ પાટિહારિયાનિ દસ્સેન્તો ધમ્મં દેસેત્વા દસસહસ્સિલોકધાતું અન્ધકારેન ફરિત્વા – ‘‘કિં ઇદ’’ન્તિ સઞ્જાતસંવેગાનં ઓભાસં ફરિત્વા – ‘‘સબ્બે મે રૂપઞ્ચ પસ્સન્તુ, સદ્દઞ્ચ સુણન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠહિત્વા – ‘‘આરમ્ભથા’’તિ ગાથાદ્વયં (સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૫) ભણન્તો સદ્દં સાવેસિ. સમ્ભવો સમાધિપારમિયા મત્થકં પત્તો અહોસિ.

સોણુત્તરન્તિ સોણો ચ ઉત્તરો ચ. તેસુપિ સોણો પઞ્ઞાપારમિં પત્તો, ઉત્તરો સમાધિપારમિં પત્તો અહોસિ. **વિધુરસઞ્જીવન્તિ** વિધુરો ચ સઞ્જીવો ચ. તેસુ વિધુરો પઞ્ઞાપારમિં પત્તો અહોસિ, સઞ્જીવો સમાધિપારમિં પત્તો. સમાપજ્જનબહુલો રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનકુટિલેણમણ્ડપાદીસુ સમાપત્તિબલેન ઝાયન્તો એકદિવસં અરઞ્ઞે નિરોધં સમાપજ્જિ, અથ નં વનકમ્મિકાદયો ‘‘મતો’’તિ સલ્લક્ખેત્વા ઝાપેસું. સો યથાપરિચ્છેદેન સમાપત્તિતો ઉટ્ઠાય ચીવરાનિ પપ્ફોટેત્વા ગામં પિણ્ડાય પાવિસિ. તદુપાદાયેવ ચ નં ‘‘સઞ્જીવો’’તિ સઞ્જાનિંસુ. **ભિય્યોસુત્તરન્તિ** ભિય્યોસો ચ ઉત્તરો ચ. તેસુ ભિય્યોસો પઞ્ઞાય ઉત્તરો, ઉત્તરો સમાધિના અગ્ગો અહોસિ. **તિસ્સભારદ્વાજન્તિ** તિસ્સો ચ ભારદ્વાજો ચ . તેસુ તિસ્સો પઞ્ઞાપારમિં પત્તો, ભારદ્વાજો સમાધિપારમિં પત્તો અહોસિ . **સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનન્તિ** સારિપુત્તો ચ મોગ્ગલ્લાનો ચ. તેસુ સારિપુત્તો પઞ્ઞાવિસયે, મોગ્ગલ્લાનો સમાધિવિસયે અગ્ગો અહોસિ. અયં સાવકયુગપરિચ્છેદો નામ.

સાવકસન્નિપાતપરિચ્છેદવણ્ણના

૧૦. સાવકસન્નિપાતપરિચ્છેદે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો પઠમસન્નિપાતો ચતુરઙ્ગિકો અહોસિ, સબ્બે એહિભિક્ખૂ, સબ્બે ઇદ્ધિયા નિબ્બત્તપત્તચીવરા, સબ્બે અનામન્તિતાવ આગતા, ઇતિ તે ચ ખો પન્નરસે ઉપોસથદિવસે. અથ સત્થા બીજનિં ગહેત્વા નિસિન્નો ઉપોસથં ઓસારેસિ. દુતિયતતિયેસુપિ એસેવ નયો. તથા સેસબુદ્ધાનં

સબ્બસન્નિપાતેસુ. યસ્મા પન અમ્હાકં ભગવતો પઠમબોધિયાવ સન્નિપાતો અહોસિ, ઇદઞ્ચ સુત્તં અપરભાગે વુત્તં, તસ્મા ''મય્હં, ભિક્ખવે, એતરહિ એકો સાવકાનં સન્નિપાતો''તિ અનિદ્ધપેત્વા ''અહોસી''તિ વુત્તં.

તત્થ **અડ્ઢતેળસાનિ ભિક્ખુસતાની**તિ પુરાણજટિલાનં સહસ્સં, દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં પરિવારાનિ અડ્ઢતેય્યસતાનીતિ અડ્ઢતેળસાનિ ભિક્ખુસતાનિ. તત્થ દ્વિન્નં અગ્ગસાવકાનં અભિનીહારતો પટ્ઠાય વત્થું કથેત્વા પબ્બજ્જા દીપેતબ્બા. પબ્બજિતાનં પન તેસં મહામોગ્ગલ્લાનો સત્તમે દિવસે અરહત્તં પત્તો. ધમ્મસેનાપતિ પન્નરસમે દિવસે ગિજ્ઝકૂટપબ્બતમજ્ઝે સૂકરખતલેણપબ્ભારે ભાગિનેય્યસ્સ દીઘનખપરિબ્બાજકસ્સ સજ્જિતે ધમ્મયાગે વેદનાપરિગ્ગહસુત્તન્તે (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૧) દેસિયમાને દેસનં અનુબુજ્ઝમાનં ઞાણં પેસેત્વા સાવકપારમિઞાણં પત્તો. ભગવા થેરસ્સ અરહત્તપ્પત્તિં ઞત્વા વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા વેળુવનેયેવ પચ્ચુટ્ઠાસિ. થેરો – ''કુહિં નુ ખો ભગવા ગતો''તિ આવજ્જન્તો વેળુવને પતિટ્ઠિતભાવં ઞત્વા સયમ્પિ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા વેળુવનેયેવ પચ્ચુટ્ઠાસિ. અથ ભગવા પાતિમોક્ખં ઓસારેસિ. તં સન્નિપાતં સન્ધાય ભગવા – ''અડ્ઢતેળસાનિ ભિક્ખુસતાની''તિ આહ. અયં સાવકસન્નિપાતપરિચ્છેદો નામ.

ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદવણ્ણના

૧૧. ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદે પન **આનન્દો**તિ નિબદ્ધુપટ્ઠાકભાવં સન્ધાય વુત્તં. ભગવતો હિ પઠમબોધિયં અનિબદ્ધા ઉપટ્ઠાકા અહેસું. એકદા નાગસમાલો પત્તચીવરં ગહેત્વા વિચરિ, એકદા નાગિતો, એકદા ઉપવાનો, એકદા સુનક્ખત્તો, એકદા ચુન્દો સમણુદ્દેસો, એકદા સાગતો , એકદા મેઘિયો. તત્થ એકદા ભગવા નાગસમાલત્થેરેન સદ્ધિં અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો દ્વેધાપથં પત્તો. થેરો મગ્ગા ઓક્કમ્મ – ''ભગવા, અહં ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામી''તિ આહ. અથ નં ભગવા – ''એહિ ભિક્ખુ, ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામા''તિ આહ. સો – ''હન્દ, ભગવા, તુમ્હાકં પત્તચીવરં ગણ્હથ, અહં ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામી''તિ વત્વા પત્તચીવરં છમાયં ઠપેતું આરદ્ધો. અથ નં ભગવા – ''આહર, ભિક્ખૂ''તિ વત્વા પત્તચીવરં ગહેત્વા ગતો. તસ્સપિ ભિક્ખુનો ઇતરેન મગ્ગેન ગચ્છતો ચોરા પત્તચીવરઞ્ચેવ હરિંસુ, સીસઞ્ચ ભિન્દિંસુ. સો – ''ભગવા ઇદાનિ મે પટિસરણં, ન અઞ્ઞો''તિ ચિન્તેત્વા લોહિતેન ગળિતેન ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ. ''કિમિદં ભિક્ખૂ''તિ ચ વુત્તે તં પવત્તિં આરોચેસિ. અથ નં ભગવા – ''મા ચિન્તયિ, ભિક્ખુ, એતંયેવ તે કારણં સલ્લક્ખેત્વા નિવારયિમ્હા''તિ વત્વા નં સમસ્સાસેસિ.

એકદા પન ભગવા મેઘિયત્થેરેન સદ્ધિં પાચીનવંસમિગદાયે જન્તુગામં અગમાસિ. તત્રાપિ મેઘિયો જન્તુગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા નદીતીરે પાસાદિકં અમ્બવનં દિસ્વા – ''ભગવા, તુમ્હાકં પત્તચીવરં ગણ્હથ, અહં તસ્મિં અમ્બવને સમણધમ્મં કરોમી''તિ વત્વા ભગવતા તિક્ખત્તું નિવારિયમાનોપિ ગન્ત્વા અકુસલવિતક્કેહિ ઉપદ્દુતો અન્વાસત્તો (અ॰ નિ॰ ૯.૩; ઉદાન પરિચ્છેદો ૩૧ દટ્ઠબ્બો). પચ્ચાગન્ત્વા તં પવત્તિં આરોચેસિ. તમ્પિ ભગવા – ''ઇદમેવ તે કારણં સલ્લક્ખેત્વા નિવારયિમ્હા''તિ વત્વા અનુપુબ્બેન સાવત્થિં અગમાસિ. તત્થ ગન્ધકુટિપરિવેણે પઞ્ઞત્તવરબુદ્ધાસને નિસિન્નો ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ''ભિક્ખવે, ઇદાનિમ્હિ મહલ્લકો, 'એકચ્ચે ભિક્ખૂ ઇમિના મગ્ગેન ગચ્છામા'તિ વુત્તે અઞ્ઞેન ગચ્છન્તિ, એકચ્ચે મય્હં પત્તચીવરં નિક્ખિપન્તિ, મય્હં નિબદ્ધુપટ્ઠાકં એકં ભિક્ખું જાનાથા''તિ. ભિક્ખૂનં ધમ્મસંવેગો ઉદપાદિ. અથાયસ્મા સારિપુત્તો ઉટ્ઠાયાસના ભગવન્તં વન્દિત્વા – ''અહં , ભન્તે, તુમ્હેયેવ પત્થયમાનો સતસહસ્સકપ્પાધિકં અસઙ્ખ્યેય્યં પારમિયો પૂરયિં, નનુ માદિસો મહાપઞ્ઞો ઉપટ્ઠાકો નામ વટ્ટતિ, અહં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ આહ. તં ભગવા – ''અલં સારિપુત્ત, યસ્સં દિસાયં ત્વં વિહરસિ, અસુઞ્ઞાયેવ મે સા દિસા, તવ ઓવાદો બુદ્ધાનં ઓવાદસદિસો, ન મે તયા ઉપટ્ઠાકકિચ્ચં અત્થી''તિ

પટિક્ખિપિ. એતેનેવુપાયેન મહામોગ્ગલ્લાનં આદિં કત્વા અસીતિમહાસાવકા ઉટ્ઠહિંસુ. તે સબ્બેપિ ભગવા પટિક્ખિપિ.

આનન્દત્થેરો પન તુણ્હીયેવ નિસીદિ. અથ નં ભિક્ખૂ એવમાહંસુ – ''આવુસો, આનન્દ, ભિક્ખુસઙ્ઘો ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં યાચતિ, ત્વમ્પિ યાચાહી''તિ. સો આહ – ''યાચિત્વા લદ્ધુપટ્ઠાનં નામ આવુસો કીદિસં હોતિ, કિં મં સત્થા ન પસ્સતિ, સચે રોચિસ્સતિ, આનન્દો મં ઉપટ્ઠાતૂતિ વક્ખતી''તિ. અથ ભગવા – ''ન, ભિક્ખવે, આનન્દો અઞ્ઞેન ઉસ્સાહેતબ્બો, સયમેવ જાનિત્વા મં ઉપટ્ઠહિસ્સતી''તિ આહ. તતો ભિક્ખૂ – ''ઉટ્ઠેહિ, આવુસો આનન્દ, ઉટ્ઠેહિ આવુસો આનન્દ, દસબલં ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં યાચાહી''તિ આહંસુ. થેરો ઉટ્ઠહિત્વા ચત્તારો પટિક્ખેપે, ચતસ્સો ચ આયાચનાતિ અટ્ઠ વરે યાચિ.

ચત્તારો પટિક્ખેપા નામ – ''સચે મે, ભન્તે, ભગવા અત્તના લદ્ધં પણીતં ચીવરં ન દસ્સતિ, પિણ્ડપાતં ન દસ્સતિ, એકગન્ધકુટિયં વસિતું ન દસ્સતિ, નિમન્તનં ગહેત્વા ન ગમિસ્સતિ, એવાહં ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ વત્વા – ''કિં પનેત્થ, આનન્દ, આદીનવં પસ્સસી''તિ વુત્તે – ''સચાહં, ભન્તે, ઇમાનિ વત્થૂનિ લભિસ્સામિ, ભવિસ્સન્તિ વત્તારો – 'આનન્દો દસબલેન લદ્ધં પણીતં ચીવરં પરિભુઞ્જતિ, પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જતિ, એકગન્ધકુટિયં વસતિ, એકતો નિમન્તનં ગચ્છતિ, એતં લાભં લભન્તો તથાગતં ઉપટ્ઠાતિ, કો એવં ઉપટ્ઠહતો ભારો'તિ'' ઇમે ચત્તારો પટિક્ખેપે યાચિ.

ચતસ્સો આયાચના નામ – ''સચે, ભન્તે, ભગવા મયા ગહિતનિમન્તનં ગમિસ્સતિ, સચાહં તિરોરટ્ઠા તિરોજનપદા ભગવન્તં દટ્ઠું આગતં પરિસં આગતક્ખણે એવ ભગવન્તં દસ્સેતું લચ્છામિ, યદા મે કઙ્ખા ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મિંયેવ ખણે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિતું લચ્છામિ, યં ભગવા મય્હં પરમ્મુખા ધમ્મં દેસેતિ, તં આગન્ત્વા મય્હં કથેસ્સતિ, એવાહં ભગવન્તં ઉપટ્ઠહિસ્સામી''તિ વત્વા – ''કં પનેત્થ, આનન્દ, આનિસંસં પસ્સસી''તિ વુત્તે – ''ઇધ, ભન્તે, સદ્ધા કુલપુત્તા ભગવતો ઓકાસં અલભન્તા મં એવં વદન્તિ – 'સ્વે, ભન્તે આનન્દ, ભગવતા સદ્ધિં અમ્હાકં ઘરે ભિક્ખં ગણ્હેય્યાથા'તિ, સચે ભન્તે ભગવા તત્થ ન ગમિસ્સતિ, ઇચ્છિતક્ખણેયેવ પરિસં દસ્સેતું, કઙ્ખઞ્ચ વિનોદેતું ઓકાસં ન લચ્છામિ, ભવિસ્સન્તિ વત્તારો – 'કિં આનન્દો દસબલં ઉપટ્ઠાતિ, એત્તકમ્પિસ્સ અનુગ્ગહં ભગવા ન કરોતી'તિ. ભગવતો ચ પરમ્મુખા મં પુચ્છિસ્સન્તિ – 'અયં, આવુસો આનન્દ, ગાથા, ઇદં સુત્તં, ઇદં જાતકં, કત્થ દેસિત'ન્તિ. સચાહં તં ન સમ્પાદયિસ્સામિ, ભવિસ્સન્તિ વત્તારો – 'એત્તકમ્પિ, આવુસો, ન જાનાસિ, કસ્મા ત્વં છાયા વિય ભગવન્તં અવિજહન્તો દીઘરત્તં વિચરસી'તિ. તેનાહં પરમ્મુખા દેસિતસ્સપિ ધમ્મસ્સ પુન કથનં ઇચ્છામી''તિ ઇમા ચતસ્સો આયાચના યાચિ. ભગવાપિસ્સ અદાસિ.

એવં ઇમે અટ્ઠ વરે ગહેત્વા નિબદ્ધુપટ્ઠાકો અહોસિ. તસ્સેવ ઠાનન્તરસ્સત્થાય કપ્પસતસહસ્સં પૂરિતાનં પારમીનં ફલં પાપુણીતિ ઇમસ્સ નિબદ્ધુપટ્ઠાકભાવં સન્ધાય – ''મય્હં, ભિક્ખવે, એતરહિ આનન્દો ભિક્ખુ ઉપટ્ઠાકો અગ્ગુપટ્ઠાકો''તિ આહ. અયં ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદો નામ.

૧૨. પિતિપરિચ્છેદો ઉત્તાનત્થોયેવ.

વિહારં પાવિસીતિ કસ્મા વિહારં પાવિસિ? ભગવા કિર એત્તકં કથેત્વા ચિન્તેસિ – ''ન તાવ મયા સત્તન્નં બુદ્ધાનં વંસો નિરન્તરં મત્થકં પાપેત્વા કથિતો, અજ્જ મયિ પન વિહારં પવિટ્ઠે ઇમે ભિક્ખૂ ભિય્યોસો મત્તાય

પુબ્બેનિવાસઞાણં આરબ્ભ વણ્ણં કથયિસ્સન્તિ. અથાહં આગન્ત્વા નિરન્તરં બુદ્ધવંસં કથેત્વા મત્થકં પાપેત્વા દસ્સામી''તિ ભિક્ખૂનં કથાવારસ્સ ઓકાસં દત્વા ઉટ્ઠાયાસના વિહારં પાવિસિ.

યત્રેતં ભગવા તન્તિં કથેસિ, તત્થ કપ્પપરિચ્છેદો, જાતિપરિચ્છેદો, ગોત્તપરિચ્છેદો, આયુપરિચ્છેદો, બોધિપરિચ્છેદો, સાવકયુગપરિચ્છેદો, સાવકસન્નિપાતપરિચ્છેદો, ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદો, પિતિપરિચ્છેદોતિ નવિમે વારા આગતા, સમ્બહુલવારો અનાગતો, આનેત્વા પન દીપેતબ્બો.

સમ્બહુલવારકથાવણ્ણના

સબ્બબોધિસત્તાનઞ્હિ એકસ્મિં કુલવંસાનુરૂપે પુત્તે જાતે નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતબ્બન્તિ અયમેવ વંસો, અયં પવેણી. કસ્મા? સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનઞ્હિ માતુકુચ્છિં ઓક્કમનતો પટ્ઠાય પુબ્બે વુત્તપ્પકારાનિ અનેકાનિ પાટિહારિયાનિ હોન્તિ, તત્ર નેસં યદિ નેવ જાતનગરં, ન પિતા, ન માતા, ન ભરિયા, ન પુત્તો પઞ્ઞાયેય્ય, ''ઇમસ્સ નેવ જાતનગરં, ન પિતા, ન ભરિયા, ન પુત્તો પઞ્ઞાયતિ, દેવો વા સક્કો વા મારો વા બ્રહ્મા વા એસ મઞ્ઞે, દેવાનઞ્ચ ઈદિસં પાટિહારિયં અનચ્છરિય''ન્તિ મઞ્ઞમાનો જનો નેવ સોતબ્બં, ન સદ્ધાતબ્બં મઞ્ઞેય્ય. તતો અભિસમયો ન ભવેય્ય, અભિસમયે અસતિ નિરત્થકોવ બુદ્ધુપ્પાદો, અનિય્યાનિકં સાસનં હોતિ. તસ્મા સબ્બબોધિસત્તાનં – ''એકસ્મિં કુલવંસાનુરૂપે પુત્તે જાતે નિક્ખમિત્વા પબ્બજિતબ્બ''ન્તિ અયમેવ વંસો અયં પવેણી. તસ્મા પુત્તાદીનં વસેન સમ્બહુલવારો આનેત્વા દીપેતબ્બો.

સમ્બહુલપરિચ્છેદવણ્ણના

તત્થ –

> સમવત્તક્ખન્ધો અતુલો, સુપ્પબુદ્ધો ચ ઉત્તરો;
> સત્થવાહો વિજિતસેનો, રાહુલો ભવતિ સત્તમોતિ.

એતે તાવ સત્તન્નમ્પિ બોધિસત્તાનં અનુક્કમેનેવ સત્ત પુત્તા વેદિતબ્બા.

તત્થ રાહુલભદ્દે તાવ જાતે પણ્ણં આહરિત્વા મહાપુરિસસ્સ હત્થે ઠપયિંસુ. અથસ્સ તાવદેવ સકલસરીરં ખોભેત્વા પુત્તસિનેહો અટ્ઠાસિ. સો ચિન્તેસિ – ''એકસ્મિં તાવ જાતે એવરૂપો પુત્તસિનેહો, પરોસહસ્સં કિર મે પુત્તા ભવિસ્સન્તિ, તેસુ એકેકસ્મિં જાતે ઇદં સિનેહબન્ધનં એવં વડ્ઢન્તં દુબ્ભેજ્જં ભવિસ્સતિ, રાહુ જાતો, બન્ધનં જાત''ન્તિ આહ. તં દિવસમેવ ચ રજ્જં પહાય નિક્ખન્તો. એસ નયો સબ્બેસં પુત્તુપ્પત્તિયન્તિ. અયં પુત્તપરિચ્છેદો.

> સુતના સબ્બકામા ચ, સુચિત્તા અથ રોચિની;
> રુચગ્ગતી સુનન્દા ચ, બિમ્બા ભવતિ સત્તમાતિ.

એતા તેસં સત્તન્નમ્પિ પુત્તાનં માતરો અહેસું. બિમ્બાદેવી પન રાહુલકુમારે જાતે રાહુલમાતાતિ પઞ્ઞાયિત્થ. અયં ભરિયપરિચ્છેદો.

વિપસ્સી કકુસન્ધોતિ ઇમે પન દ્વે બોધિસત્તા પયુત્તઆજઞ્ઞરથમારુય્હ મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિંસુ. સિખી કોણાગમનોતિ ઇમે દ્વે હત્થિક્ખન્ધવરગતા હુત્વા નિક્ખમિંસુ. વેસ્સભૂ સુવણ્ણસિવિકાય નિસીદિત્વા નિક્ખમિ. કસ્સપો ઉપરિપાસાદે મહાતલે નિસિન્નોવ આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ઝાના ઉટ્ઠાય તં ઝાનં પાદકં કત્વા – ''પાસાદો ઉગ્ગન્ત્વા બોધિમણ્ડે ઓતરતૂ''તિ અધિટ્ઠાસિ. પાસાદો આકાસેન ગન્ત્વા બોધિમણ્ડે ઓતરિ. મહાપુરિસોપિ તતો ઓતરિત્વા ભૂમિયં ઠત્વા – ''પાસાદો યથાઠાનેયેવ પતિટ્ઠાતૂ''તિ ચિન્તેસિ. સો યથાઠાને પતિટ્ઠાસિ. મહાપુરિસોપિ સત્ત દિવસાનિ પધાનમનુયુઞ્જિત્વા બોધિપલ્લઙ્કે નિસીદિત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પટિવિજ્ઝિ. અમ્હાકં પન બોધિસત્તો કણ્ટકં અસ્સવરમારુય્હ નિક્ખન્તોતિ. અયં યાનપરિચ્છેદો.

વિપસ્સિસ્સ પન ભગવતો યોજનપ્પમાણે પદેસે વિહારો પતિટ્ઠાસિ, સિખિસ્સ તિગાવુતે, વેસ્સભુસ્સ અડ્ઢયોજને, કકુસન્ધસ્સ ગાવુતે, કોણાગમનસ્સ અડ્ઢગાવુતે, કસ્સપસ્સ વીસતિઉસભે. અમ્હાકં ભગવતો પકતિમાનેન સોળસકરીસે, રાજમાનેન અટ્ઠકરીસે પદેસે વિહારો પતિટ્ઠિતોતિ. અયં વિહારપરિચ્છેદો.

વિપસ્સિસ્સ પન ભગવતો એકરતનાયામા વિદત્થિવિત્થારા અટ્ઠઙ્ગુલુબ્બેધા સુવણ્ણિટ્ઠકા કારેત્વા ચૂળંસેન છાદેત્વા વિહારટ્ઠાનં કિણિંસુ. સિખિસ્સ સુવણ્ણયટ્ઠિફાલેહિ છાદેત્વા કિણિંસુ. વેસ્સભુસ્સ સુવણ્ણહત્થિપાદાનિ કારેત્વા તેસં ચૂળંસેન છાદેત્વા કિણિંસુ. કકુસન્ધસ્સ વુત્તનયેનેવ સુવણ્ણિટ્ઠકાહિ છાદેત્વા કિણિંસુ. કોણાગમનસ્સ વુત્તનયેનેવ સુવણ્ણકચ્છપેહિ છાદેત્વા કિણિંસુ. કસ્સપસ્સ સુવણ્ણકટ્ટીહિયેવ છાદેત્વા કિણિંસુ. અમ્હાકં ભગવતો સલક્ખણાનં કહાપણાનં ચૂળંસેન છાદેત્વા કિણિંસુ. અયં વિહારભૂમિગ્ગહણધનપરિચ્છેદો.

તત્થ વિપસ્સિસ્સ ભગવતો તથા ભૂમિં કિણિત્વા વિહારં કત્વા દિન્નુપટ્ઠાકો **પુનબ્બસુમિત્તો** નામ અહોસિ, સિખિસ્સ **સિરિવડ્ઢનો** નામ, વેસ્સભુસ્સ **સોત્થિયો** નામ, કકુસન્ધસ્સ **અચ્ચુતો** નામ, કોણાગમનસ્સ **ઉગ્ગો** નામ, કસ્સપસ્સ **સુમનો** નામ, અમ્હાકં ભગવતો **સુદત્તો** નામ. સબ્બે ચેતે ગહપતિમહાસાલા સેટ્ઠિનો અહેસુન્તિ. અયં ઉપટ્ઠાકપરિચ્છેદો નામ.

અપરાનિ ચત્તારિ અવિજહિતટ્ઠાનાનિ નામ હોન્તિ. સબ્બબુદ્ધાનઞ્હિ બોધિપલ્લઙ્કો અવિજહિતો, એકસ્મિંયેવ ઠાને હોતિ. ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં ઇસિપતને મિગદાયે અવિજહિતમેવ હોતિ. દેવોરોહનકાલે સઙ્કસ્સનગરદ્વારે પઠમપદગણ્ઠિકા અવિજહિતાવ હોતિ. જેતવને ગન્ધકુટિયા ચત્તારિ મઞ્ચપાદટ્ઠાનાનિ અવિજહિતાનેવ હોન્તિ. વિહારો પન ખુદ્દકોપિ મહન્તોપિ હોતિ, વિહારોપિ ન વિજહિતોયેવ, નગરં પન વિજહતિ. યદા નગરં પાચીનતો હોતિ, તદા વિહારો પચ્છિમતો; યદા નગરં દક્ખિણતો, તદા વિહારો ઉત્તરતો. યદા નગરં પચ્છિમતો, તદા વિહારો પાચીનતો; યદા નગરં ઉત્તરતો, તદા વિહારો દક્ખિણતો. ઇદાનિ પન નગરં ઉત્તરતો, વિહારો દક્ખિણતો.

સબ્બબુદ્ધાનઞ્ચ આયુવેમત્તં, પમાણવેમત્તં, કુલવેમત્તં, પધાનવેમત્તં, રસ્મિવેમત્તન્તિ પઞ્ચ વેમત્તાનિ હોન્તિ. **આયુવેમત્તં** નામ કેચિ દીઘાયુકા હોન્તિ, કેચિ અપ્પાયુકા. તથા હિ દીપઙ્કરસ્સ વસ્સસતસહસ્સં આયુપ્પમાણં અહોસિ, અમ્હાકં ભગવતો વસ્સસતં આયુપ્પમાણં.

પમાણવેમત્તં નામ કેચિ દીઘા હોન્તિ કેચિ રસ્સા. તથા હિ દીપઙ્કરો અસીતિહત્થો અહોસિ, સુમનો નવુતિહત્થો, અમ્હાકં ભગવા અટ્ઠારસહત્થો.

કુલવેમત્તં નામ કેચિ ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તન્તિ, કેચિ બ્રાહ્મણકુલે. **પધાનવેમત્તં** નામ કેસઞ્ચિ પધાનં ઇત્તરકાલમેવ હોતિ, યથા કસ્સપસ્સ ભગવતો. કેસઞ્ચિ અદ્ધનિયં, યથા અમ્હાકં ભગવતો.

રસ્મિવેમત્તં નામ મઙ્ગલસ્સ ભગવતો સરીરરસ્મિ દસસહસ્સિલોકધાતુપ્પમાણા અહોસિ. અમ્હાકં ભગવતો સમન્તા બ્યામમત્તા . તત્ર રસ્મિવેમત્તં અજ્ઝાસયપ્પટિબદ્ધં, યો યત્તકં ઇચ્છતિ, તસ્સ તત્તકં સરીરપ્પભા ફરતિ. મઙ્ગલસ્સ પન નિચ્ચમ્પિ દસસહસ્સિલોકધાતું ફરતૂતિ અજ્ઝાસયો અહોસિ. પટિવિદ્ધગુણેસુ પન કસ્સચિ વેમત્તં નામ નત્થિ.

અપરં અમ્હાકંયેવ ભગવતો સહજાતપરિચ્છેદઞ્ચ નક્ખત્તપરિચ્છેદઞ્ચ દીપેસું. સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તેન કિર સદ્ધિં રાહુલમાતા, આનન્દત્થેરો, છન્નો, કણ્ટકો, નિધિકુમ્ભો, મહાબોધિ, કાળુદાયીતિ ઇમાનિ સત્ત સહજાતાનિ. મહાપુરિસો ચ ઉત્તરાસાળ્હનક્ખત્તેનેવ માતુકુચ્છિં ઓક્કમિ, મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિ, ધમ્મચક્કં પવત્તેસિ, યમકપાટિહારિયં અકાસિ. વિસાખાનક્ખત્તેન જાતો ચ અભિસમ્બુદ્ધો ચ પરિનિબ્બુતો ચ. માઘનક્ખત્તેનસ્સ સાવકસન્નિપાતો ચ અહોસિ, આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનઞ્ચ, અસ્સયુજનક્ખત્તેન દેવોરોહનન્તિ એત્તકં આહરિત્વા દીપેતબ્બં. અયં સમ્બહુલપરિચ્છેદો નામ.

૧૩. ઇદાનિ **અથ ખો તેસં ભિક્ખૂન**ન્તિઆદીસુ તે ભિક્ખૂ – ''આવુસો, પુબ્બેનિવાસસ્સ નામ અયં ગતિ, યદિદં ચુતિતો પટ્ઠાય પટિસન્ધિઆરોહનં. યં પન ઇદં પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય પચ્છામુખં ઞાણં પેસેત્વા ચુતિ ગન્તબ્બં, ઇદં અતિગરુકં. આકાસે પદં દસ્સેન્તો વિય ભગવા કથેસી''તિ અતિવિમ્હયજાતા હુત્વા – ''અચ્છરિયં, આવુસો,''તિઆદીનિ વત્વા પુન અપરમ્પિ કારણં દસ્સેન્તો – ''યત્ર હિ નામ તથાગતો''તિઆદિમાહંસુ . તત્થ **યત્ર હિ નામા**તિ અચ્છરિયત્થે નિપાતો, યો નામ તથાગતોતિ અત્થો. **છિન્નપપઞ્ચે**તિ એત્થ પપઞ્ચા નામ તણ્હા માનો દિટ્ઠીતિ ઇમે તયો કિલેસા. **છિન્નવટુમે**તિ એત્થ **વટુમ**ન્તિ કુસલાકુસલકમ્મવટ્ટં વુચ્ચતિ. **પરિયાદિન્નવટ્ટે**તિ તસ્સેવ વેવચનં, પરિયાદિન્નસબ્બકમ્મવટ્ટેતિ અત્થો. **સબ્બદુક્ખવીતિવત્તે**તિ સબ્બં વિપાકવટ્ટસઙ્ખાતં દુક્ખં વીતિવત્તે . **અનુસ્સરિસ્સતી**તિ ઇદં **યત્રા**તિ નિપાતવસેન અનાગતવચનં, અત્થો પનેત્થ અતીતવસેન વેદિતબ્બો. ભગવા હિ તે બુદ્ધે અનુસ્સરિ, ન ઇદાનિ અનુસ્સરિસ્સતિ. **એવંસીલા**તિ મગ્ગસીલેન ફલસીલેન લોકિયલોકુત્તરસીલેન એવંસીલા. **એવંધમ્મા**તિ એત્થ સમાધિપક્ખા ધમ્મા અધિપ્પેતા, મગ્ગસમાધિના ફલસમાધિના લોકિયલોકુત્તરસમાધિના, એવંસમાધયોતિ અત્થો. **એવંપઞ્ઞા**તિ મગ્ગપઞ્ઞાદિવસેનેવ એવંપઞ્ઞા. **એવંવિહારી**તિ એત્થ પન હેટ્ઠા સમાધિપક્ખાનં ધમ્માનં ગહિતત્તા વિહારો ગહિતોવ પુન કસ્મા ગહિતમેવ ગણ્હાતીતિ ચે; ન ઇદં ગહિતમેવ, ઇદઞ્હિ નિરોધસમાપત્તિદીપનત્થં વુત્તં. તસ્મા એવં નિરોધસમાપત્તિવિહારી તે ભગવન્તો અહેસુન્તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

એવંવિમુત્તાતિ એત્થ વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિ, તદઙ્ગવિમુત્તિ, સમુચ્છેદવિમુત્તિ, પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તિ, નિસ્સરણવિમુત્તીતિ પઞ્ચવિધા વિમુત્તિ. તત્થ અટ્ઠ સમાપત્તિયો સયં વિક્ખમ્ભિતેહિ નીવરણાદીહિ વિમુત્તત્તા **વિક્ખમ્ભનવિમુત્તી**તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિકા સત્તાનુપસ્સના સયં તસ્સ તસ્સ પચ્ચનીકઙ્ગવસેન પરિચ્ચત્તાહિ નિચ્ચસઞ્ઞાદીહિ વિમુત્તત્તા **તદઙ્ગવિમુત્તી**તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. ચત્તારો અરિયમગ્ગા સયં સમુચ્છિન્નેહિ કિલેસેહિ વિમુત્તત્તા **સમુચ્છેદવિમુત્તી**તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ મગ્ગાનુભાવેન કિલેસાનં પટિપ્પસ્સદ્ધન્તે ઉપ્પન્નત્તા **પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તી**તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ. નિબ્બાનં સબ્બકિલેસેહિ નિસ્સટત્તા

અપગતત્તા દૂરે ઠિતત્તા **નિસ્સરણવિમુત્તી**તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. ઇતિ ઇમાસં પઞ્ચન્નં વિમુત્તીનં વસેન – ‘‘એવં વિમુત્તા’’તિ એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૧૪. **પટિસલ્લાના વુટ્ઠિતો**તિ એકીભાવા વુટ્ઠિતો.

૧૬. ‘‘**ઇતો સો, ભિક્ખવે**’’તિ કો અનુસન્ધિ? ઇદઞ્હિ સુત્તં – ‘‘તથાગતસ્સેવેસા, ભિક્ખવે, ધમ્મધાતુ સુપ્પટિવિદ્ધા’’તિ ચ ‘‘દેવતાપિ તથાગતસ્સ એતમત્થં આરોચેસુ’’ન્તિ ચ ઇમેહિ દ્વીહિ પદેહિ આબદ્ધં. તત્થ દેવતારોચનપદં સુત્તન્તપરિયોસાને દેવચારિકકોલાહલં દસ્સેન્તો વિચારેસ્સતિ . ધમ્મધાતુપદાનુસન્ધિવસેન પન અયં દેસના આરદ્ધા. તત્થ **ખત્તિયો જાતિયા**તિઆદીનિ એકાદસપદાનિ નિદાનકણ્ડે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બાનિ.

બોધિસત્તધમ્મતાવણ્ણના

૧૭. **અથ ખો, ભિક્ખવે, વિપસ્સી બોધિસત્તો**તિઆદીસુ પન **વિપસ્સી**તિ તસ્સ નામં, તઞ્ચ ખો વિવિધે અત્થે પસ્સનકુસલતાય લદ્ધં. **બોધિસત્તો**તિ પણ્ડિતસત્તો બુજ્ઝનકસત્તો. બોધિસઙ્ખાતેસુ વા ચતૂસુ મગ્ગેસુ સત્તો આસત્તો લગ્ગમાનસોતિ બોધિસત્તો. **સતો સમ્પજાનો**તિ એત્થ **સતો**તિ સતિયેવ. **સમ્પજાનો**તિ ઞાણં. સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમીતિ અત્થો. **ઓક્કમી**તિ ઇમિના ચસ્સ ઓક્કન્તભાવો પાળિયં દસ્સિતો, ન ઓક્કમનક્કમો. સો પન યસ્મા અટ્ઠકથં આરૂળ્હો, તસ્મા એવં વેદિતબ્બો –

સબ્બબોધિસત્તા હિ સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા, પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે પરિચ્ચજિત્વા, ઞાતત્થચરિયલોકત્થચરિયબુદ્ધચરિયાનં કોટિં પત્વા, વેસ્સન્તરસદિસે તતિયે અત્તભાવે ઠત્વા, સત્ત મહાદાનાનિ દત્વા, સત્તક્ખત્તું પથવિં કમ્પેત્વા, કાલઙ્કત્વા, દુતિયચિત્તવારે તુસિતભવને નિબ્બત્તન્તિ. વિપસ્સી બોધિસત્તોપિ તથેવ કત્વા તુસિતપુરે નિબ્બત્તિત્વા સટ્ઠિસતસહસ્સાધિકા સત્તપઞ્ઞાસ વસ્સકોટિયો તત્થ અટ્ઠાસિ. અઞ્ઞદા પન દીઘાયુકદેવલોકે નિબ્બત્તા બોધિસત્તા ન યાવતાયુકં તિટ્ઠન્તિ. કસ્મા? તત્થ પારમીનં દુપ્પૂરણીયત્તા. તે અધિમુત્તિકાલકિરિયં કત્વા મનુસ્સપથેયેવ નિબ્બત્તન્તિ. પારમીનં પૂરેન્તો પન યથા ઇદાનિ એકેન અત્તભાવેન સબ્બઞ્ઞુતં ઉપનેતું સક્કોન્તિ, એવં સબ્બસો પૂરિતત્તા તદા વિપસ્સી બોધિસત્તો તત્થ યાવતાયુકં અટ્ઠાસિ.

દેવતાનં પન – ‘‘મનુસ્સાનં ગણનાવસેન ઇદાનિ સત્તહિ દિવસેહિ ચુતિ ભવિસ્સતી’’તિ **પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ** ઉપ્પજ્જન્તિ – માલા મિલાયન્તિ, વત્થાનિ કિલિસ્સન્તિ, કચ્છેહિ સેદા મુચ્ચન્તિ, કાયે દુબ્બણ્ણિયં ઓક્કમતિ, દેવો દેવાસને ન સણ્ઠાતિ. તત્થ **માલા**તિ પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસે પિળન્ધનમાલા , તા કિર સટ્ઠિસતસહસ્સાધિકા સત્તપણ્ણાસ વસ્સકોટિયો અમિલાયિત્વા તદા મિલાયન્તિ. વત્થેસુપિ એસેવ નયો. એત્તકં પન કાલં દેવાનં નેવ સીતં ન ઉણ્હં હોતિ, તસ્મિં કાલે સરીરા બિન્દુબિન્દુવસેન સેદા મુચ્ચન્તિ. એત્તકઞ્ચ કાલં તેસં સરીરે ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચાદિવસેન વિવણ્ણતા ન પઞ્ઞાયતિ, દેવધીતા સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય ખાયન્તિ, દેવપુત્તા વીસતિવસ્સુદ્દેસિકા વિય ખાયન્તિ, મરણકાલે પન તેસં કિલન્તરૂપો અત્તભાવો હોતિ. એત્તકઞ્ચ તેસં કાલં દેવલોકે ઉક્કણ્ઠિતા નામ નત્થિ, મરણકાલે પન નિસ્સસન્તિ વિજમ્ભન્તિ, સકે આસને નાભિરમન્તિ.

ઇમાનિ પન પુબ્બનિમિત્તાનિ યથા લોકે મહાપુઞ્ઞાનં રાજરાજમહામત્તાદીનંયેવ ઉક્કાપાતભૂમિચાલચન્દગ્ગાહાદીનિ નિમિત્તાનિ પઞ્ઞાયન્તિ, ન સબ્બેસં; એવં મહેસક્ખદેવતાનંયેવ પઞ્ઞાયન્તિ, ન સબ્બેસં. યથા ચ મનુસ્સેસુ પુબ્બનિમિત્તાનિ નક્ખત્તપાઠકાદયોવ જાનન્તિ, ન સબ્બે; એવં તાનિપિ ન

સબ્બદેવતા જાનન્તિ, પણ્ડિતા એવ પન જાનન્તિ. તત્થ યે મન્દેન કુસલકમ્મેન નિબ્બત્તા દેવપુત્તા, તે તેસુ ઉપ્પન્નેસુ – ''ઇદાનિ કો જાનાતિ, 'કુહિં નિબ્બત્તેસ્સામા'તિ'' ભાયન્તિ. યે મહાપુઞ્ઞા, તે ''અમ્હેહિ દિન્નં દાનં, રક્ખિતં સીલં, ભાવિતં ભાવનં આગમ્મ ઉપરિ દેવલોકેસુ સમ્પત્તિં અનુભવિસ્સામા''તિ ન ભાયન્તિ. વિપસ્સી બોધિસત્તોપિ તાનિ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા ''ઇદાનિ અનન્તરે અત્તભાવે બુદ્ધો ભવિસ્સામી''તિ ન ભાયતિ. અથસ્સ તેસુ નિમિત્તેસુ પાતુભૂતેસુ દસસહસ્સચક્કવાળદેવતા સન્નિપતિત્વા – ''મારિસ, તુમ્હેહિ દસ પારમિયો પૂરેન્તેહિ ન સક્કસમ્પત્તિં, ન મારસમ્પત્તિં, ન બ્રહ્મસમ્પત્તિં, ન ચક્કવત્તિસમ્પત્તિં પત્થેન્તેહિ પૂરિતા, લોકનિત્થરણત્થાય પન બુદ્ધત્તં પત્થયમાનેહિ પૂરિતા. સો વો, ઇદાનિ કાલો, મારિસ, બુદ્ધત્તાય, સમયો, મારિસ, બુદ્ધત્તાયા''તિ યાચન્તિ.

અથ મહાસત્તો તાસં દેવતાનં પટિઞ્ઞં અદત્વાવ કાલદીપદેસકુલજનેત્તિઆયુપરિચ્છેદવસેન પઞ્ચમહાવિલોકનં નામ વિલોકેસિ. તત્થ ''કાલો નુ ખો, ન કાલો''તિ પઠમં કાલં વિલોકેસિ. તત્થ વસ્સસતસહસ્સતો ઉદ્ધં વડ્ઢિતઆયુકાલો કાલો નામ ન હોતિ. કસ્મા? તદા હિ સત્તાનં જાતિજરામરણાનિ ન પઞ્ઞાયન્તિ, બુદ્ધાનઞ્ચ ધમ્મદેસના નામ તિલક્ખણમુત્તા નત્થિ. તે તેસં – ''અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તા''તિ કથેન્તાનં – ''કિં નામેતં કથેન્તી''તિ નેવ સોતું, ન સદ્દહિતું મઞ્ઞન્તિ, તતો અભિસમયો ન હોતિ, તસ્મિં અસતિ અનિય્યાનિકં સાસનં હોતિ. તસ્મા સો અકાલો. વસ્સસતતો ઊનઆયુકાલોપિ કાલો ન હોતિ. કસ્મા? તદા હિ સત્તા ઉસ્સન્નકિલેસા હોન્તિ, ઉસ્સન્નકિલેસાનઞ્ચ દિન્નો ઓવાદો ઓવાદટ્ઠાને ન તિટ્ઠતિ, ઉદકે દણ્ડરાજિ વિય ખિપ્પં વિગચ્છતિ. તસ્મા સોપિ અકાલોવ. વસ્સસતસહસ્સતો પટ્ઠાય હેટ્ઠા, વસ્સસતતો પટ્ઠાય ઉદ્ધં આયુકાલો કાલો નામ, તદા ચ અસીતિવસ્સસહસ્સાયુકા મનુસ્સા. અથ મહાસત્તો – ''નિબ્બત્તિતબ્બકાલો''તિ કાલં પસ્સિ.

તતો દીપં વિલોકેન્તો સપરિવારે ચત્તારો દીપે ઓલોકેત્વા – ''તીસુ દીપેસુ બુદ્ધા ન નિબ્બત્તન્તિ, જમ્બુદીપેયેવ નિબ્બત્તન્તી''તિ દીપં પસ્સિ.

તતો – ''જમ્બુદીપો નામ મહા, દસયોજનસહસ્સપરિમાણો, કતરસ્મિં નુ ખો પદેસે બુદ્ધા નિબ્બત્તન્તી''તિ દેસં વિલોકેન્તો મજ્ઝિમદેસં પસ્સિ. મજ્ઝિમદેસો નામ – ''પુરત્થિમાય દિસાય ગજઙ્ગલં નામ નિગમો''તિઆદિના (મહાવ॰ ૨૫૯) નયેન વિનયે વુત્તોવ. સો આયામતો તીણિ યોજનસતાનિ, વિત્થારતો અડ્ઢતેય્યાનિ, પરિક્ખેપતો નવયોજનસતાનીતિ. એતસ્મિઞ્હિ પદેસે બુદ્ધા પચ્ચેકબુદ્ધા અગ્ગસાવકા અસીતિ મહાસાવકા ચક્કવત્તિરાજાનો અઞ્ઞે ચ મહેસક્ખા ખત્તિયબ્રાહ્મણગહપતિમહાસાલા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઇદઞ્ચેત્થ બન્ધુમતી નામ નગરં, તત્થ મયા નિબ્બત્તિતબ્બન્તિ નિટ્ઠં અગમાસિ.

તતો કુલં વિલોકેન્તો – ''બુદ્ધા નામ લોકસમ્મતે કુલે નિબ્બત્તન્તિ. ઇદાનિ ચ ખત્તિયકુલં લોકસમ્મતં, તત્થ નિબ્બત્તિસ્સામિ, બન્ધુમા નામ મે રાજા પિતા ભવિસ્સતી''તિ કુલં પસ્સિ.

તતો માતરં વિલોકેન્તો – ''બુદ્ધમાતા નામ લોલા સુરાધુત્તા ન હોતિ, કપ્પસતસહસ્સં પૂરિતપારમી, જાતિતો પટ્ઠાય અખણ્ડપઞ્ચસીલા હોતિ, અયઞ્ચ બન્ધુમતી નામ દેવી ઈદિસા, અયં મે માતા ભવિસ્સતિ , ''કિત્તકં પનસ્સા આયૂ''તિ આવજ્જન્તો ''દસન્નં માસાનં ઉપરિ સત્ત દિવસાની''તિ પસ્સિ.

ઇતિ ઇમં પઞ્ચમહાવિલોકનં વિલોકેત્વા ''કાલો, મે મારિસા, બુદ્ધભાવાયા''તિ દેવતાનં સઙ્ગહં કરોન્તો પટિઞ્ઞં દત્વા – ''ગચ્છથ, તુમ્હે''તિ તા દેવતા ઉય્યોજેત્વા તુસિતદેવતાહિ પરિવુતો તુસિતપુરે નન્દનવનં પાવિસિ.

સબ્બદેવલોકેસુ હિ નન્દનવનં અત્થિયેવ. તત્ર નં દેવતા ઇતો ચુતો સુગતિં ગચ્છાતિ પુબ્બેકતકુસલકમ્મોકાસં સારયમાના વિચરન્તિ. સો એવં દેવતાહિ કુસલં સારયમાનાહિ પરિવુતો તત્થ વિચરન્તોયેવ ચવિ.

એવં ચુતો ચ 'ચવામી'તિ જાનાતિ, ચુતિચિત્તં ન જાનાતિ. પટિસન્ધિં ગહેત્વાપિ જાનાતિ, પટિસન્ધિચિત્તમેવ ન જાનાતિ. ''ઇમસ્મિં મે ઠાને પટિસન્ધિં ગહિતા''તિ એવં પન જાનાતિ. કેચિ પન થેરા – ''આવજ્જનપરિયાયો નામ લદ્ધું વટ્ટતિ, દુતિયતતિયચિત્તવારે એવ જાનિસ્સતી''તિ વદન્તિ. તિપિટકમહાસીવત્થેરો પન આહ – ''મહાસત્તાનં પટિસન્ધિ ન અઞ્ઞેસં પટિસન્ધિસદિસા, કોટિપ્પત્તં પન તેસં સતિસમ્પજઞ્ઞં. યસ્મા પન તેનેવ ચિત્તેન તં ચિત્તં ઞાતું ન સક્કા, તસ્મા ચુતિચિત્તં ન જાનાતિ. ચુતિક્ખણેપિ 'ચવામી'તિ જાનાતિ. પટિસન્ધિચિત્તં ન જાનાતિ. 'અસુકસ્મિં મે ઠાને પટિસન્ધિ ગહિતા'તિ જાનાતિ, તસ્મિં કાલે દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પતી''તિ. એવં સતો સમ્પજાનો માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તો પન એકૂનવીસતિયા પટિસન્ધિચિત્તેસુ મેત્તાપુબ્બભાગસ્સ સોમનસ્સસહગતઞાણસમ્પયુત્તઅસઙ્ખારિકકુસલચિત્તસ્સ સદિસમહાવિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિ ગણ્હિ. મહાસીવત્થેરો પન ઉપેક્ખાસહગતેનાતિ આહ. યથા ચ અમ્હાકં ભગવા, એવં સોપિ આસાળ્હીપુણ્ણમાયં ઉત્તરાસાળ્હનક્ખત્તેનેવ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ.

તદા કિર પુરે પુણ્ણમાય સત્તમદિવસતો પટ્ઠાય વિગતસુરાપાનં માલાગન્ધાદિવિભૂતિસમ્પન્નં નક્ખત્તકીળં અનુભવમાના બોધિસત્તમાતા સત્તમે દિવસે પાતો ઉટ્ઠાય ગન્ધોદકેન નહાયિત્વા સબ્બાલઙ્કારવિભૂસિતા વરભોજનં ભુઞ્જિત્વા ઉપોસથઙ્ગાનિ અધિટ્ઠાય સિરિગબ્ભં પવિસિત્વા સિરિસયને નિપન્ના નિદ્દં ઓક્કમમાના ઇદં સુપિનં અદ્દસ – ''ચત્તારો કિર નં મહારાજાનો સયનેનેવ સદ્ધિં ઉક્ખિપિત્વા અનોતત્તદહં નેત્વા નહાપેત્વા દિબ્બવત્થં નિવાસેત્વા દિબ્બગન્ધેહિ વિલિમ્પેત્વા દિબ્બપુપ્ફાનિ પિળન્ધિત્વા, તતો અવિદૂરે રજતપબ્બતો, તસ્સ અન્તો કનકવિમાનં અત્થિ, તસ્મિં પાચીનતો સીસં કત્વા નિપજ્જાપેસું. અથ બોધિસત્તો સેતવરવારણો હુત્વા તતો અવિદૂરે એકો સુવણ્ણપબ્બતો, તત્થ ચરિત્વા તતો ઓરુય્હ રજતપબ્બતં અભિરુહિત્વા કનકવિમાનં પવિસિત્વા માતરં પદક્ખિણં કત્વા દક્ખિણપસ્સં ફાલેત્વા કુચ્છિં પવિટ્ઠસદિસો અહોસિ''.

અથ પબુદ્ધા દેવી તં સુપિનં રઞ્ઞો આરોચેસિ. રાજા વિભાતાય રત્તિયા ચતુસટ્ઠિમત્તે બ્રાહ્મણપામોક્ખે પક્કોસાપેત્વા હરિતૂપલિત્તાય લાજાદીહિ કતમઙ્ગલસક્કારાય ભૂમિયા મહારહાનિ આસનાનિ પઞ્ઞપેત્વા તત્થ નિસિન્નાનં બ્રાહ્મણાનં સપ્પિમધુસક્કરાભિસઙ્ખતસ્સ વરપાયાસસ્સ સુવણ્ણરજતપાતિયો પૂરેત્વા સુવણ્ણરજતપાતીહેવ પટિકુજ્જિત્વા અદાસિ, અઞ્ઞેહિ ચ અહતવત્થકપિલગાવીદાનાદીહિ નેસં સન્તપ્પેસિ. અથ નેસં સબ્બકામસન્તપ્પિતાનં તં સુપિનં આરોચેત્વા – ''કિં ભવિસ્સતી''તિ પુચ્છિ. બ્રાહ્મણા આહંસુ – ''મા ચિન્તયિ, મહારાજ, દેવિયા તે કુચ્છિમ્હિ ગબ્ભો પતિટ્ઠિતો, સો ચ ખો પુરિસગબ્ભો ન ઇત્થિગબ્ભો, પુત્તો તે ભવિસ્સતિ. સો સચે અગારં અજ્ઝાવસિસ્સતિ, રાજા ભવિસ્સતિ ચક્કવત્તી. સચે અગારા નિક્ખમ્મ પબ્બજિસ્સતિ, બુદ્ધો ભવિસ્સતિ લોકે વિવટ્ટચ્છદો''તિ. અયં તાવ – ''માતુકુચ્છિં ઓક્કમી''તિ એત્થ વણ્ણનાક્કમો.

અયમેત્થ ધમ્મતાતિ અયં એત્થ માતુકુચ્છિઓક્કમને ધમ્મતા, અયં સભાવો, અયં નિયામોતિ વુત્તં હોતિ. **નિયામો** ચ નામેસ કમ્મનિયામો, ઉતુનિયામો, બીજનિયામો, ચિત્તનિયામો, ધમ્મનિયામોતિ પઞ્ચવિધો (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૪૯૮).

તત્થ કુસલસ્સ ઇટ્ઠવિપાકદાનં, અકુસલસ્સ અનિટ્ઠવિપાકદાનન્તિ અયં **કમ્મનિયામો**. તસ્સ દીપનત્થં – ''ન અન્તલિક્ખે''તિ (ખુ॰ પા॰ ૧૨૭) ગાથાય વત્થૂનિ વત્તબ્બાનિ. અપિચ એકા કિર ઇત્થી સામિકેન સદ્ધિં ભણ્ડિત્વા ઉબ્બન્ધિત્વા મરિતુકામા રજ્જુપાસે ગીવં પવેસેસિ. અઞ્ઞતરો પુરિસો વાસિં નિસેન્તો તં ઇત્થિકમ્મં દિસ્વા રજ્જું છિન્દિતુકામો – ''મા ભાયિ, મા ભાયી''તિ તં સમસ્સાસેન્તો ઉપધાવિ. રજ્જુ આસીવિસો હુત્વા અટ્ઠાસિ. સો ભીતો પલાયિ. ઇતરા તત્થેવ મરિ. એવમાદીનિ ચેત્થ વત્થૂનિ દસ્સેતબ્બાનિ.

તેસુ તેસુ જનપદેસુ તસ્મિં તસ્મિં કાલે એકપ્પહારેનેવ રુક્ખાનં પુપ્ફફલગહણાદીનિ, વાતસ્સ વાયનં અવાયનં, આતપસ્સ તિક્ખતા મન્દતા, દેવસ્સ વસ્સનં અવસ્સનં, પદુમાનં દિવા વિકસનં રત્તિં મિલાયનન્તિ એવમાદિ **ઉતુનિયામો**.

યં પનેતં સાલિબીજતો સાલિફલમેવ, મધુરતો મધુરસંયેવ, તિત્તતો તિત્તરસંયેવ ફલં હોતિ, અયં **બીજનિયામો**.

પુરિમા પુરિમા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા પચ્છિમાનં પચ્છિમાનં ચિત્તચેતસિકાનં ધમ્માનં ઉપનિસ્સયપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ એવં યદેતં ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં અનન્તરા સમ્પટિચ્છનાદીનં નિબ્બત્તનં, અયં **ચિત્તનિયામો**.

યા પનેસા બોધિસત્તાનં માતુકુચ્છિઓક્કમનાદીસુ દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનાદીનં પવત્તિ, અયં **ધમ્મનિયામો** નામ. તેસુ ઇધ ધમ્મનિયામો અધિપ્પેતો. તસ્મા તમેવત્થં દસ્સેન્તો **ધમ્મતા એસા ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

૧૮. તત્થ **કુચ્છિં ઓક્કમતી**તિ એત્થ કુચ્છિં ઓક્કન્તો હોતીતિ અયમેવત્થો . ઓક્કન્તે હિ તસ્મિં એવં હોતિ, ન ઓક્કમમાને. **અપ્પમાણો**તિ વુદ્ધિપ્પમાણો, વિપુલોતિ અત્થો. **ઉળારો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. ઉળારાનિ ઉળારાનિ ખાદનીયાનિ ખાદન્તીતિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૬૬) હિ મધુરં ઉળારન્તિ વુત્તં. ઉળારાય ખલુ ભવં વચ્છાયનો સમણં ગોતમં પસંસાય પસંસતીતિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૮) સેટ્ઠં ઉળારન્તિ વુત્તં. ઇધ પન વિપુલં અધિપ્પેતં. **દેવાનં દેવાનુભાવન્તિ** એત્થ દેવાનં અયમાનુભાવો નિવત્થવત્થસ્સ પભા દ્વાદસયોજનાનિ ફરતિ, તથા સરીરસ્સ, તથા અલઙ્કારસ્સ, તથા વિમાનસ્સ, તં અતિક્કમિત્વાતિ અત્થો.

લોકન્તરિકાતિ તિણ્ણં તિણ્ણં ચક્કવાળાનં અન્તરા એકેકો લોકન્તરિકો હોતિ, તિણ્ણં સકટચક્કાનં વા તિણ્ણં પત્તાનં વા અઞ્ઞમઞ્ઞં આહચ્ચ ઠપિતાનં મજ્ઝે ઓકાસો વિય. સો પન લોકન્તરિકનિરયો પરિમાણતો અટ્ઠયોજનસહસ્સો હોતિ. **અઘા**તિ નિચ્ચવિવટા. **અસંવુતા**તિ હેટ્ઠાપિ અપ્પતિટ્ઠા. **અન્ધકારા**તિ તમભૂતા. **અન્ધકારતિમિસા**તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિનિવારણતો અન્ધભાવકરણતિમિસેન સમન્નાગતા. તત્થ કિર ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ન જાયતિ. **એવંમહિદ્ધિકા**તિ ચન્દિમસૂરિયા કિર એકપ્પહારેનેવ તીસુ દીપેસુ પઞ્ઞાયન્તિ, એવં મહિદ્ધિકા. એકેકાય દિસાય નવ નવ યોજનસતસહસ્સાનિ અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકં દસ્સેન્તિ, **એવંમહાનુભાવા**. **આભાય નાનુભોન્તી**તિ અત્તનો પભાય નપ્પહોન્તિ. તે કિર ચક્કવાળપબ્બતસ્સ વેમજ્ઝેન વિચરન્તિ, ચક્કવાળપબ્બતઞ્ચ અતિક્કમ્મ લોકન્તરિકનિરયા. તસ્મા તે તત્થ આભાય નપ્પહોન્તિ.

યેપિ તત્થ સત્તાતિ યેપિ તસ્મિં લોકન્તરિકમહાનિરયે સત્તા ઉપ્પન્ના. કિં પન કમ્મં કત્વા તત્થ ઉપ્પજ્જન્તીતિ. ભારિયં દારુણં માતાપિતૂનં ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણાનઞ્ચ ઉપરિ અપરાધં, અઞ્ઞઞ્ચ દિવસે દિવસે પાણવધાદિસાહસિકકમ્મં કત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ, તમ્બપણ્ણિદીપે અભયચોરનાગચોરાદયો વિય. તેસં અત્તભાવો

તિગાવુતિકો હોતિ, વગ્ગુલીનં વિય દીઘનખા હોન્તિ. તે રુક્ખે વગ્ગુલિયો વિય નખેહિ ચક્કવાળપબ્બતે લગ્ગન્તિ. યદા સંસપ્પન્તા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ હત્થપાસં ગતા હોન્તિ, અથ ''ભક્ખો નો લદ્ધો''તિ મઞ્ઞમાના તત્થ વાવટા વિપરિવત્તિત્વા લોકસન્ધારકઉદકે પતન્તિ, વાતે પહરન્તેપિ મધુકફલાનિ વિય છિજ્જિત્વા ઉદકે પતન્તિ, પતિતમત્તાવ અચ્ચન્તખારે ઉદકે પિટ્ઠપિણ્ડિ વિય વિલીયન્તિ.

અઞ્ઞેપિ કિર ભો સન્તિ સત્તાતિ ભો યથા મયં મહાદુક્ખં અનુભવામ, એવં અઞ્ઞે કિર સત્તાપિ ઇમં દુક્ખમનુભવનત્થાય ઇધૂપપન્નાતિ તં દિવસં પસ્સન્તિ. અયં પન ઓભાસો એકયાગુપાનમત્તમ્પિ ન તિટ્ઠતિ, અચ્છરાસઙ્ઘાટમત્તમેવ વિજ્જોભાસો વિય નિચ્છરિત્વા – ''કિં ઇદ''ન્તિ ભણન્તાનંયેવ અન્તરધાયતિ. **સઙ્કમ્પતી**તિ સમન્તતો કમ્પતિ. ઇતરદ્વયં પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં. પુન **અપ્પમાણો ચા**તિઆદિ નિગમનત્થં વુત્તં.

૧૯. ચત્તારો નં દેવપુત્તા ચાતુદ્દિસં રક્ખાય ઉપગચ્છન્તીતિ એત્થ **ચત્તારો**તિ ચતુન્નં મહારાજાનં વસેન વુત્તં. દસસહસ્સચક્કવાળેસુ પન ચત્તારો ચત્તારો કત્વા ચત્તાલીસસહસ્સાનિ હોન્તિ. તત્થ ઇમસ્મિં ચક્કવાળે મહારાજાનો ખગ્ગહત્થા બોધિસત્તસ્સ આરક્ખત્થાય ઉપગન્ત્વા સિરિગબ્ભં પવિટ્ઠા, ઇતરે ગબ્ભદ્વારતો પટ્ઠાય અવરુદ્ધકે પંસુપિસાચકાદિયક્ખગણે પટિક્કમાપેત્વા યાવ ચક્કવાળા આરક્ખં ગણ્હિંસુ.

કિમત્થાય પનાયં રક્ખા? નનુ પટિસન્ધિક્ખણે કલલકાલતો પટ્ઠાય સચેપિ કોટિસતસહસ્સમારા કોટિસતસહસ્સસિનેરું ઉક્ખિપિત્વા બોધિસત્તસ્સ વા બોધિસત્તમાતુયા વા અન્તરાયકરણત્થં આગચ્છેય્યું, સબ્બે અન્તરાવ અન્તરધાયેય્યું. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા રુહિરુપ્પાદવત્થુસ્મિં – ''અટ્ઠાનમેતં, ભિક્ખવે, અનવકાસો, યં પરૂપક્કમેન તથાગતં જીવિતા વોરોપેય્ય. અનુપક્કમેન, ભિક્ખવે, તથાગતા પરિનિબ્બાયન્તિ. ગચ્છથ, તુમ્હે ભિક્ખવે, યથાવિહારં, અરક્ખિયા, ભિક્ખવે તથાગતા''તિ (ચૂળવ॰ ૩૪૧). એવમેવ, તેન પરૂપક્કમેન ન તેસં જીવિતન્તરાયો અત્થિ, સન્તિ ખો પન અમનુસ્સા વિરૂપા દુદ્દસિકા ભેરવરૂપા મિગપક્ખિનો, યેસં રૂપં વા દિસ્વા સદ્દં વા સુત્વા બોધિસત્તમાતુ ભયં વા સન્તાસો વા ઉપ્પજ્જેય્ય, તેસં નિવારણત્થાય રક્ખં અગ્ગહેસું. અપિચ બોધિસત્તસ્સ પુઞ્ઞતેજેન સઞ્જાતગારવા અત્તનો ગારવચોદિતાપિ તે એવમકંસુ.

કિં પન તે અન્તોગબ્ભં પવિસિત્વા ઠિતા ચત્તારો મહારાજાનો બોધિસત્તસ્સ માતુયા અત્તાનં દસ્સેન્તિ, ન દસ્સેન્તીતિ? નહાનમણ્ડનભોજનાદિસરીરકિચ્ચકાલે ન દસ્સેન્તિ, સિરિગબ્ભં પવિસિત્વા વરસયને નિપન્નકાલે પન દસ્સેન્તિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ અમનુસ્સદસ્સનં નામ મનુસ્સાનં સપ્પટિભયં હોતિ, બોધિસત્તસ્સ માતા પન અત્તનો ચેવ પુત્તસ્સ ચ પુઞ્ઞાનુભાવેન તે દિસ્વા ન ભાયતિ, પકતિઅન્તેપુરપાલકેસુ વિય અસ્સા એતેસુ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ.

૨૦. પકતિયા સીલવતીતિ સભાવેનેવ સીલસમ્પન્ના. અનુપ્પન્ને કિર બુદ્ધે મનુસ્સા તાપસપરિબ્બાજકાનં સન્તિકે વન્દિત્વા ઉક્કુટિકં નિસીદિત્વા સીલં ગણ્હન્તિ. બોધિસત્તમાતાપિ કાલદેવિલસ્સ ઇસિનો સન્તિકે સીલં ગણ્હાતિ. બોધિસત્તે પન કુચ્છિગતે અઞ્ઞસ્સ પાદમૂલે નિસીદિતું નામ ન સક્કા, સમાનાસને નિસીદિત્વા ગહિતસીલમ્પિ આવજ્જનકરણમત્તં હોતિ. તસ્મા સયમેવ સીલં અગ્ગહેસીતિ વુત્તં હોતિ.

૨૧. પુરિસેસૂતિ બોધિસત્તસ્સ પિતરં આદિં કત્વા કેસુચિ મનુસ્સેસુ પુરિસાધિપ્પાયચિત્તં નુપ્પજ્જતિ. બોધિસત્તમાતુરૂપં પન કુસલા સિપ્પિકા પોત્થકમ્માદીસુપિ કાતું ન સક્કોન્તિ. તં દિસ્વા પુરિસસ્સ રાગો નુપ્પજ્જતીતિ ન સક્કા વત્તું, સચે પન તં રત્તચિત્તો ઉપસઙ્કમિતુકામો હોતિ, પાદા ન વહન્તિ, દિબ્બસઙ્ખલિકા વિય બજ્ઝન્તિ. તસ્મા ''અનતિક્કમનીયા''તિઆદિ વુત્તં.

૨૨. પઞ્ચન્નં કામગુણાનન્તિ પુબ્બે કામગુણૂપસઞ્હિતન્તિ ઇમિના પુરિસાધિપ્પાયવસેન વત્થુપટિક્ખેપો કતો, ઇધ આરમ્મણપ્પટિલાભો દસ્સિતો. તદા કિર દેવિયા એવરૂપો પુત્તો કુચ્છિં ઉપપન્નોતિ સુત્વા સમન્તતો રાજાનો મહગ્ઘઆભરણતૂરિયાદિવસેન પઞ્ચદ્વારારમ્મણવત્થુભૂતં પણ્ણાકારં પેસેન્તિ. બોધિસત્તસ્સ ચ બોધિસત્તમાતુ ચ કતકમ્મસ્સ ઉસ્સન્નત્તા લાભસક્કારસ્સ પમાણપરિચ્છેદો નત્થિ.

૨૩. અકિલન્તકાયાતિ યથા અઞ્ઞા ઇત્થિયો ગબ્ભભારેન કિલમન્તિ હત્થપાદા ઉદ્ધુમાતતાદીનિ પાપુણન્તિ, એવં તસ્સા કોચિ કિલમથો નાહોસિ. **તિરોકુચ્છિગત**ન્તિ અન્તોકુચ્છિગતં. **પસ્સતી**તિ કલલાદિકાલં અતિક્કમિત્વા સઞ્જાતઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગઅહીનિન્દ્રિયભાવં ઉપગતંયેવ પસ્સતિ. કિમત્થં પસ્સતિ? સુખવાસત્થંયેવ. યથેવ હિ માતા પુત્તેન સદ્ધિં નિપન્ના વા નિસિન્ના વા – ‘‘હત્થં વાસ્સ પાદં વા ઓલમ્બન્તં ઉક્ખિપિત્વા સણ્ઠપેસ્સામી’’તિ સુખવાસત્થં પુત્તં ઓલોકેતિ, એવં બોધિસત્તમાતાપિ યં તં માતુ ઉટ્ઠાનગમનપરિવત્તનનિસજ્જાદીસુ ઉણ્હસીતલોણિકતિત્તકકટુકાહારઅજ્ઝોહરણકાલેસુ ચ ગબ્ભસ્સ દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, ‘‘અત્થિ નુ ખો મે તં પુત્તસ્સા’’તિ સુખવાસત્થં ઓલોકયમાના પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નં બોધિસત્તં પસ્સતિ. યથા હિ અઞ્ઞે અન્તોકુચ્છિગતા પક્કાસયં અવત્થરિત્વા આમાસયં ઉક્ખિપિત્વા ઉદરપટલં પિટ્ઠિતો કત્વા પિટ્ઠિકણ્ડકં નિસ્સાય ઉક્કુટિકં દ્વીસુ મુટ્ઠીસુ હનુકં ઠપેત્વા દેવે વસ્સન્તે રુક્ખસુસિરે મક્કટા વિય નિસીદન્તિ, ન એવં બોધિસત્તો, બોધિસત્તો પન પિટ્ઠિકણ્ડકં પિટ્ઠિતો કત્વા ધમ્માસને ધમ્મકથિકો વિય પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા પુરત્થાભિમુખો નિસીદતિ. પુબ્બેકતકમ્મં પનસ્સા વત્થું સોધેતિ, સુદ્ધે વત્થુમ્હિ સુખુમચ્છવિલક્ખણં નિબ્બત્તતિ. અથ નં કુચ્છિતચો પટિચ્છાદેતું ન સક્કોતિ, ઓલોકેન્તિયા બહિઠિતો વિય પઞ્ઞાયતિ. તમત્થં ઉપમાય વિભાવેન્તો ભગવા **સેય્યથાપી**તિઆદિમાહ. બોધિસત્તો પન અન્તોકુચ્છિગતો માતરં ન પસ્સતિ. ન હિ અન્તોકુચ્છિયં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ.

૨૪. કાલઙ્કરોતીતિ ન વિજાતભાવપચ્ચયા, આયુપરિક્ખયેનેવ. બોધિસત્તેન વસિતટ્ઠાનઞ્હિ ચેતિયકુટિસદિસં હોતિ, અઞ્ઞેસં અપરિભોગારહં, ન ચ સક્કા બોધિસત્તમાતરં અપનેત્વા અઞ્ઞં અગ્ગમહેસિટ્ઠાને ઠપેતુન્તિ તત્તકંયેવ બોધિસત્તમાતુ આયુપ્પમાણં હોતિ, તસ્મા તદા કાલઙ્કરોતિ. કતરસ્મિં પન વયે કાલં કરોતીતિ? મજ્ઝિમવયે. પઠમવયસ્મિઞ્હિ સત્તાનં અત્તભાવે છન્દરાગો બલવા હોતિ, તેન તદા સઞ્જાતગબ્ભા ઇત્થી ગબ્ભં અનુરક્ખિતું ન સક્કોતિ, ગબ્ભો બહ્વાબાધો હોતિ. મજ્ઝિમવયસ્સ પન દ્વે કોટ્ઠાસે અતિક્કમ્મ તતિયે કોટ્ઠાસે વત્થુ વિસદં હોતિ, વિસદે વત્થુમ્હિ નિબ્બત્તદારકા અરોગા હોન્તિ, તસ્મા બોધિસત્તમાતાપિ પઠમવયે સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા મજ્ઝિમવયસ્સ તતિયે કોટ્ઠાસે વિજાયિત્વા કાલં કરોતીતિ અયમેત્થ ધમ્મતા.

૨૫. નવ વા દસ વાતિ એત્થ વા સદ્દસ્સ વિકપ્પનવસેન સત્ત વા અટ્ઠ વા એકાદસ વા દ્વાદસ વાતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. તત્થ સત્તમાસજાતો જીવતિ, સીતુણ્હક્ખમો પન ન હોતિ. અટ્ઠમાસજાતો ન જીવતિ, અવસેસા જીવન્તિ.

૨૭. દેવા પઠમં પટિગ્ગણ્હન્તીતિ ખીણાસવા સુદ્ધાવાસબ્રહ્માનો પટિગ્ગણ્હન્તિ. કથં પટિગ્ગણ્હન્તિ? ‘‘સૂતિવેસં ગણ્હિત્વા’’તિ એકે. તં પન પટિક્ખિપિત્વા ઇદં વુત્તં – ‘તદા બોધિસત્તમાતા સુવણ્ણખચિતં વત્થં નિવાસેત્વા મચ્છક્ખિસદિસં દુકૂલપટં યાવ પાદન્તા પારુપિત્વા અટ્ઠાસિ. અથસ્સા સલ્લહુકગબ્ભવુટ્ઠાનં અહોસિ, ધમકરણતો ઉદકનિક્ખમનસદિસં. અથ તે પકતિબ્રહ્મવેસેનેવ ઉપસઙ્કમિત્વા પઠમં સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગહેસું. તેસં હત્થતો ચત્તારો મહારાજાનો અજિનપ્પવેણિયા પટિગ્ગહેસું. તતો મનુસ્સા દુકૂલચુમ્બટકેન પટિગ્ગહેસું’. તેન વુત્તં – ‘‘દેવા પઠમં પટિગ્ગણ્હન્તિ, પચ્છા મનુસ્સા’’તિ.

૨૮. ચત્તારો નં દેવપુત્તાતિ ચત્તારો મહારાજાનો. **પટિગ્ગહેત્વા**તિ અજિનપ્પવેણિયા પટિગ્ગહેત્વા. **મહેસક્ખો**તિ મહાતેજો મહાયસો લક્ખણસમ્પન્નો.

૨૯. વિસદોવ નિક્ખમતીતિ યથા અઞ્ઞે સત્તા યોનિમગ્ગે લગ્ગન્તા ભગ્ગવિભગ્ગા નિક્ખમન્તિ, ન એવં નિક્ખમતિ, અલગ્ગો હુત્વા નિક્ખમતીતિ અત્થો **ઉદેના**તિ ઉદકેન. **કેનચિ અસુચિના**તિ યથા અઞ્ઞે સત્તા કમ્મજવાતેહિ ઉદ્ધંપાદા અધોસિરા યોનિમગ્ગે પક્ખિત્તા સતપોરિસં નરકપપાતં પતન્તા વિય, તાળચ્છિદ્દેન નિક્કડ્ઢિયમાના હત્થી વિય મહાદુક્ખં અનુભવન્તા નાનાઅસુચિમક્ખિતાવ નિક્ખમન્તિ, ન એવં બોધિસત્તો. બોધિસત્તઞ્હિ કમ્મજવાતા ઉદ્ધપાદં અધોસિરં કાતું ન સક્કોન્તિ. સો ધમ્માસનતો ઓતરન્તો ધમ્મકથિકો વિય, નિસ્સેણિતો ઓતરન્તો પુરિસો વિય ચ દ્વે હત્થે ચ દ્વે પાદે ચ પસારેત્વા ઠિતકોવ માતુકુચ્છિસમ્ભવેન કેનચિ અસુચિના અમક્ખિતોવ નિક્ખમતિ.

ઉદકસ્સ ધારાતિ ઉદકવટ્ટિયો. તાસુ સીતા સુવણ્ણકટાહે પતતિ ઉણ્હા રજતકટાહે. ઇદઞ્ચ પથવિતલે કેનચિ અસુચિના અસમ્મિસ્સં તેસં પાનીયપરિભોજનીયઉદકઞ્ચેવ અઞ્ઞેહિ અસાધારણં કીળાઉદકઞ્ચ દસ્સેતું વુત્તં, અઞ્ઞસ્સ પન સુવણ્ણરજતઘટેહિ આહરિયમાનઉદકસ્સ ચેવ હંસવત્તકાદિપોક્ખરણીગતસ્સ ચ ઉદકસ્સ પરિચ્છેદો નત્થિ.

૩૧. સમ્પતિજાતોતિ મુહુત્તજાતો. પાળિયં પન માતુકુચ્છિતો નિક્ખન્તમત્તો વિય દસ્સિતો, ન એવં દટ્ઠબ્બં. નિક્ખન્તમત્તઞ્હિ નં પઠમં બ્રહ્માનો સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગણ્હિંસુ, તેસં હત્થતો ચત્તારો મહારાજાનો અજિનપ્પવેણિયા, તેસં હત્થતો મનુસ્સા દુકૂલચુમ્બટકેન. મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠિતો. **સેતમ્હિ છત્તે અનુધારિયમાને**તિ દિબ્બસેતચ્છત્તે અનુધારિયમાનમ્હિ. એત્થ ચ છત્તસ્સ પરિવારાનિ ખગ્ગાદીનિ પઞ્ચ રાજકકુધભણ્ડાનિપિ આગતાનેવ. પાળિયં પન રાજગમને રાજા વિય છત્તમેવ વુત્તં. તેસુ છત્તમેવ પઞ્ઞાયતિ, ન છત્તગ્ગાહકો. તથા ખગ્ગતાલવણ્ટમોરહત્થકવાળબીજનીઉણ્હીસમત્તાયેવ પઞ્ઞાયન્તિ, ન તેસં ગાહકા. સબ્બાનિ કિર તાનિ અદિસ્સમાનરૂપા દેવતા ગણ્હિંસુ. વુત્તઞ્ચેતં –

> ‘‘અનેકસાખઞ્ચ સહસ્સમણ્ડલં,
> છત્તં મરૂ ધારયુમન્તલિક્ખે;
> સુવણ્ણદણ્ડા વિપતન્તિ ચામરા,
> ન દિસ્સરે ચામરછત્તગાહકા’’તિ. (સુ॰ નિ॰ ૬૯૩);

સબ્બા ચ દિસાતિ ઇદં સત્તપદવીતિહારૂપરિ ઠિતસ્સ વિય સબ્બદિસાનુવિલોકનં વુત્તં, ન ખો પનેવં દટ્ઠબ્બં. મહાસત્તો હિ મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પઠવિયં પતિટ્ઠિતો પુરત્થિમં દિસં ઓલોકેસિ. અનેકાનિ ચક્કવાળસહસ્સાનિ એકઙ્ગણાનિ અહેસું. તત્થ દેવમનુસ્સા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાના – ‘‘મહાપુરિસ, ઇધ તુમ્હેહિ સદિસોપિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરો’’તિ આહંસુ. એવં ચતસ્સો દિસા, ચતસ્સો અનુદિસા, હેટ્ઠા, ઉપરીતિ દસ દિસા અનુવિલોકેત્વા અત્તના સદિસં અદિસ્વા – ‘‘અયં ઉત્તરા દિસા’’તિ ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન અગમાસીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **આસભિ**ન્તિ ઉત્તમં. **અગ્ગો**તિ ગુણેહિ સબ્બપઠમો. ઇતરાનિ દ્વે પદાનિ એતસ્સેવ વેવચનાનિ. **અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**તિ પદદ્વયેન ઇમસ્મિં અત્તભાવે પત્તબ્બં અરહત્તં બ્યાકાસિ.

એત્થ ચ સમેહિ પાદેહિ પથવિયા પતિટ્ઠાનં ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ઉત્તરાભિમુખભાવો મહાજનં અજ્ઝોત્થરિત્વા અભિભવિત્વા ગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, સત્તપદગમનં સત્તબોજ્ઝઙ્ગરતનપટિલાભસ્સ

પુબ્બનિમિત્તં, દિબ્બસેતચ્છત્તધારણં વિમુત્તિવરછત્તપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, પઞ્ચરાજકકુધભણ્ડાનં પટિલાભો પઞ્ચહિ વિમુત્તીહિ વિમુચ્ચનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, સબ્બદિસાનુવિલોકનં અનાવરણઞાણપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, આસભિવાચાભાસનં અપ્પટિવત્તિયધમ્મચક્કપ્પવત્તનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં, ''અયમન્તિમા જાતી''તિ સીહનાદો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનસ્સ પુબ્બનિમિત્તન્તિ વેદિતબ્બં . ઇમે વારા પાળિયં આગતા, સમ્બહુલવારો પન નાગતો, આહરિત્વા દીપેતબ્બો.

મહાપુરિસસ્સ હિ જાતદિવસે દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિ. દસસહસ્સિલોકધાતુમ્હિ દેવતા એકચક્કવાળે સન્નિપતિંસુ. પઠમં દેવા પટિગ્ગણ્હિંસુ, પચ્છા મનુસ્સા. તન્તિબદ્ધા વીણા ચમ્મબદ્ધા ભેરિયો ચ કેનચિ અવાદિતા સયમેવ વજ્જિંસુ. મનુસ્સાનં અન્દુબન્ધનાદીનિ ખણ્ડાખણ્ડં છિજ્જિંસુ. સબ્બરોગા વૂપસમિંસુ, અમ્બિલેન ધોતતમ્બમલં વિય વિગચ્છિંસુ. જચ્ચન્ધા રૂપાનિ પસ્સિંસુ. જચ્ચબધિરા સદ્દં સુણિંસુ. પીઠસપ્પી જવસમ્પન્ના અહેસું. જાતિજળાનમ્પિ એળમૂગાનં સતિ પતિટ્ઠાસિ. વિદેસપક્ખન્દા નાવા સુપટ્ટનં પાપુણિંસુ. આકાસટ્ઠકભૂમટ્ઠકરતનાનિ સકતેજોભાસિતાનિ અહેસું. વેરિનો મેત્તચિત્તં પટિલભિંસુ. અવીચિમ્હિ અગ્ગિ નિબ્બાયિ. લોકન્તરેસુ આલોકો ઉદપાદિ. નદીસુ જલં નપ્પવત્તતિ. મહાસમુદ્દે મધુરસં ઉદકં અહોસિ. વાતો ન વાયિ. આકાસપબ્બતરુક્ખગતા સકુણા ભસ્સિત્વા પથવિગતા અહેસું. ચન્દો અતિવિરોચિ. સૂરિયો ન ઉણ્હો, ન સીતલો, નિમ્મલો ઉતુસમ્પન્નો અહોસિ. દેવતા અત્તનો અત્તનો વિમાનદ્વારે ઠત્વા અપ્ફોટનસેળનચેલુક્ખેપાદીહિ મહાકીળકં કીળિંસુ. ચાતુદ્દીપિકમહામેઘો વસ્સિ. મહાજનં નેવ ખુદા ન પિપાસા પીળેસિ. દ્વારકવાટાનિ સયમેવ વિવરિંસુ. પુપ્ફૂપગફલૂપગા રુક્ખા પુપ્ફફલાનિ ગણ્હિંસુ. દસસહસ્સિલોકધાતુ એકદ્ધજમાલા અહોસિ.

તત્રાપિ દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. દેવતાનં એકચક્કવાળે સન્નિપાતો ધમ્મચક્કપ્પવત્તનકાલે એકપ્પહારેનેવ સન્નિપતિત્વા ધમ્મં પટિગ્ગણ્હનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પઠમં દેવતાનં પટિગ્ગહણં ચતુન્નં રૂપાવચરજ્ઝાનાનં પટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પચ્છા મનુસ્સાનં પટિગ્ગહણં ચતુન્નં અરૂપાવચરજ્ઝાનાનં પટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. તન્તિબદ્ધવીણાનં સયં વજ્જનં અનુપુબ્બવિહારપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ચમ્મબદ્ધભેરીનં વજ્જનં મહતિયા ધમ્મભેરિયા અનુસ્સાવનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. અન્દુબન્ધનાદીનં છેદો અસ્મિમાનસમુચ્છેદસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. મહાજનસ્સ રોગવિગમો ચતુસચ્ચપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. જચ્ચન્ધાનં રૂપદસ્સનં દિબ્બચક્ખુપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં . બધિરાનં સદ્દસ્સવનં દિબ્બસોતધાતુપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પીઠસપ્પીનં જવસમ્પદા ચતુરિદ્ધિપાદપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. જળાનં સતિપતિટ્ઠાનં ચતુસતિપટ્ઠાનપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. વિદેસપક્ખન્દનાવાનં સુપટ્ટનસમ્પાપુણનં ચતુપટિસમ્ભિદાધિગમસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. રતનાનં સકતેજોભાસિતત્તં યં લોકસ્સ ધમ્મોભાસં દસ્સેસ્સતિ, તસ્સ પુબ્બનિમિત્તં.

વેરીનં મેત્તચિત્તપટિલાભો ચતુબ્રહ્મવિહારપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. અવીચિમ્હિ અગ્ગિનિબ્બાયનં એકાદસઅગ્ગિનિબ્બાયનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. લોકન્તરિકાલોકો અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા ઞાણાલોકદસ્સનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. મહાસમુદ્દસ્સ મધુરતા નિબ્બાનરસેન એકરસભાવસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. વાતસ્સ અવાયનં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતભિન્દનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. સકુણાનં પથવિગમનં મહાજનસ્સ ઓવાદં સુત્વા પાણેહિ સરણગમનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ચન્દસ્સ અતિવિરોચનં બહુજનકન્તતાય પુબ્બનિમિત્તં. સૂરિયસ્સ ઉણ્હસીતવિવજ્જનઉતુસુખતા કાયિકચેતસિકસુખપ્પત્તિયા પુબ્બનિમિત્તં. દેવતાનં વિમાનદ્વારેસુ ઠત્વા અપ્ફોટનાદીહિ કીળનં બુદ્ધભાવં પત્વા ઉદાનં ઉદાનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ચાતુદ્દીપિકમહામેઘવસ્સનં મહતો ધમ્મમેઘવસ્સનસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. ખુદાપીળનસ્સ અભાવો કાયગતાસતિઅમતપટિલાભસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. પિપાસાપીળનસ્સ અભાવો વિમુત્તિસુખેન સુખિતભાવસ્સ

પુબ્બનિમિત્તં. દ્વારકવાટાનં સયમેવ વિવરણં અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગદ્વારવિવરણસ્સ પુબ્બનિમિત્તં. રુક્ખાનં પુપ્ફફલગ્ગહણં વિમુત્તિપુપ્ફેહિ પુપ્ફિતસ્સ ચ સામઞ્ઞફલભારભરિતભાવસ્સ ચ પુબ્બનિમિત્તં. દસસહસ્સિલોકધાતુયા એકદ્ધજમાલિતા અરિયદ્ધજમાલમાલિતાય પુબ્બનિમિત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અયં સમ્બહુલવારો નામ.

એત્થ પઞ્હં પુચ્છન્તિ – ''યદા મહાપુરિસો પથવિયં પતિટ્ઠહિત્વા ઉત્તરાભિમુખો પદસા ગન્ત્વા આસભિં વાચં અભાસિ, તદા કિં પથવિયા ગતો, ઉદાહુ આકાસેન; દિસ્સમાનો ગતો, ઉદાહુ અદિસ્સમાનો; અચેલકો ગતો, ઉદાહુ અલઙ્કતપટિયત્તો; દહરો હુત્વા ગતો , ઉદાહુ મહલ્લકો; પચ્છાપિ કિં તાદિસોવ અહોસિ, ઉદાહુ પુન બાલદારકો''તિ? અયં પન પઞ્હો હેટ્ઠાલોહપાસાદે સમુટ્ઠિતો તિપિટકચૂળાભયત્થેરેન વિસ્સજ્જિતોવ. થેરો કિર એત્થ નિયતિપુબ્બેકતકમ્મઇસ્સરનિમ્માનવાદવસેન તં તં બહું વત્વા અવસાને એવં બ્યાકરિ – ''મહાપુરિસો પથવિયા ગતો, મહાજનસ્સ પન આકાસેન ગચ્છન્તો વિય અહોસિ. દિસ્સમાનો ગતો, મહાજનસ્સ પન અદિસ્સમાનો વિય અહોસિ. અચેલકો ગતો, મહાજનસ્સ પન અલઙ્કતપટિયત્તો વિય ઉપટ્ઠાસિ. દહરોવ ગતો, મહાજનસ્સ પન સોળસવસ્સુદ્દેસિકો વિય અહોસિ. પચ્છા પન બાલદારકોવ અહોસિ, ન તાદિસો''તિ. પરિસા ચસ્સ – ''બુદ્ધેન વિય હુત્વા ભો થેરેન પઞ્હો કથિતો''તિ અત્તમના અહોસિ. લોકન્તરિકવારો વુત્તનયો એવ.

ઇમા ચ પન આદિતો પટ્ઠાય કથિતા સબ્બધમ્મતા સબ્બબોધિસત્તાનં હોન્તીતિ વેદિતબ્બા.

દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણવણ્ણના

૩૩. **અદ્દસ ખો**તિ દુકૂલચુમ્બટકે નિપજ્જાપેત્વા આનીતં અદ્દસ. **મહાપુરિસસ્સા**તિ જાતિગોત્તકુલપદેસાદિવસેન મહન્તસ્સ પુરિસસ્સ. **દ્વે ગતિયો**તિ દ્વે નિટ્ઠા, દ્વે નિપ્ફત્તિયો. અયઞ્હિ ગતિસદ્દો – ''પઞ્ચ ખો ઇમા, સારિપુત્ત, ગતિયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૩) એત્થ નિરયાદિભેદાય સત્તેહિ ગન્તબ્બગતિયા વત્તતિ. ''ઇમેસં ખો અહં ભિક્ખૂનં સીલવન્તાનં કલ્યાણધમ્માનં નેવ જાનામિ આગતિં વા ગતિં વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૮) એત્થ અજ્ઝાસયે. ''નિબ્બાનં અરહતો ગતી''તિ (પરિ॰ ૩૩૯) એત્થ પટિસ્સરણે. ''અપિ ચ ત્યાહં બ્રહ્મે ગતિઞ્ચ પજાનામિ, જુતિઞ્ચ પજાનામિ એવંમહિદ્ધિકો બકો બ્રહ્મા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૩) એત્થ નિપ્ફત્તિયં વત્તતિ. સ્વાયમિધાપિ નિપ્ફત્તિયં વત્તતીતિ વેદિતબ્બો. **અનઞ્ઞા**તિ અઞ્ઞા ગતિ નિપ્ફત્તિ નામ નત્થિ.

ધમ્મિકોતિ દસકુસલધમ્મસમન્નાગતો અગતિગમનવિરહિતો. **ધમ્મરાજા**તિ ઇદં પુરિમપદસ્સેવ વેવચનં. ધમ્મેન વા લદ્ધરજ્જત્તા ધમ્મરાજા. **ચાતુરન્તો**તિ પુરત્થિમસમુદ્દાદીનં ચતુન્નં સમુદ્દાનં વસેન ચતુરન્તાય પથવિયા ઇસ્સરો. **વિજિતાવી**તિ વિજિતસઙ્ગામો. જનપદો અસ્મિં થાવરિયં થિરભાવં પત્તોતિ **જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો**. ચણ્ડસ્સ હિ રઞ્ઞો બલિદણ્ડાદીહિ લોકં પીળયતો મનુસ્સા મજ્ઝિમજનપદં છડ્ડેત્વા પબ્બતસમુદ્દતીરાદીનિ નિસ્સાય પચ્ચન્તે વાસં કપ્પેન્તિ. અતિમુદુકસ્સ રઞ્ઞો ચોરેહિ સાહસિકધનવિલોપપીળિતા મનુસ્સા પચ્ચન્તં પહાય જનપદમજ્ઝે વાસં કપ્પેન્તિ, ઇતિ એવરૂપે રાજિનિ જનપદો થિરભાવં ન પાપુણાતિ. ઇમસ્મિં પન કુમારે રજ્જં કારયમાને એતસ્સ જનપદો પાસાણપિટ્ઠિયં ઠપેત્વા અયોપટ્ટેન પરિક્ખિત્તો વિય થિરો ભવિસ્સતીતિ દસ્સેન્તો – ''જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો''તિ આહંસુ.

સત્તરતનસમન્નાગતોતિ એત્થ રતિજનનટ્ઠેન **રતનં**. અપિચ –

''ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;

અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતિ’’.

ચક્કરતનસ્સ ચ નિબ્બત્તકાલતો પટ્ઠાય અઞ્ઞં દેવટ્ઠાનં નામ ન હોતિ, સબ્બે ગન્ધપુપ્ફાદીહિ તસ્સેવ પૂજઞ્ચ અભિવાદનાદીનિ ચ કરોન્તીતિ ચિત્તીકતટ્ઠેન રતનં. ચક્કરતનસ્સ ચ એત્તકં નામ ધનં અગ્ઘતીતિ અગ્ઘો નત્થિ, ઇતિ મહગ્ઘટ્ઠેનાપિ રતનં. ચક્કરતનઞ્ચ અઞ્ઞેહિ લોકે વિજ્જમાનરતનેહિ અસદિસન્તિ અતુલટ્ઠેનાપિ રતનં. યસ્મા ચ પન યસ્મિં કપ્પે બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મિંયેવ ચક્કવત્તિનો ઉપ્પજ્જન્તિ, બુદ્ધા ચ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્મા દુલ્લભદસ્સનટ્ઠેનાપિ રતનં. તદેતં જાતિરૂપકુલઇસ્સરિયાદીહિ અનોમસ્સ ઉળારસત્તસ્સેવ ઉપ્પજ્જતિ, ન અઞ્ઞસ્સાતિ અનોમસત્તપરિભોગટ્ઠેનાપિ રતનં. યથા ચક્કરતનં, એવં સેસાનિપીતિ. ઇમેહિ સત્તહિ રતનેહિ પરિવારભાવેન ચેવ સબ્બભોગૂપકરણભાવેન ચ સમન્નાગતોતિ સત્તરતનસમન્નાગતો.

ઇદાનિ તેસં સરૂપતો દસ્સનત્થં **તસ્સિમાની**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ચક્કરતન**ન્તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપાધિપ્પાયો – દ્વિસહસ્સદીપપરિવારાનં ચતુન્નં મહાદીપાનં સિરિવિભવં ગહેત્વા દાતું સમત્થં ચક્કરતનં પાતુભવતિ. તથા પુરેભત્તમેવ સાગરપરિયન્તં પથવિં અનુસંયાયનસમત્થં વેહાસઙ્ગમં **હત્થિરતનં**, તાદિસમેવ **અસ્સરતનં**, ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે અન્ધકારે યોજનપ્પમાણં અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકદસ્સનસમત્થં **મણિરતનં**, છબ્બિધદોસવિવજ્જિતં મનાપચારિ **ઇત્થિરતનં**, યોજનપ્પમાણે અન્તોપથવિગતં નિધિં દસ્સનસમત્થં **ગહપતિરતનં**, અગ્ગમહેસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિત્વા સકલરજ્જમનુસાસનસમત્થં જેટ્ઠપુત્તસઙ્ખાતં **પરિણાયકરતનં** પાતુભવતિ.

પરોસહસ્સન્તિ અતિરેકસહસ્સં. **સૂરા**તિ અભીરુકા. **વીરઙ્ગરૂપા**તિ વીરાનં અઙ્ગં વીરઙ્ગં, વીરિયસ્સેતં નામં, વીરઙ્ગં રૂપમેતેસન્તિ વીરઙ્ગરૂપા, વીરિયજાતિકા વીરિયસભાવા વીરિયમયા અકિલાસુનો અહેસું. દિવસમ્પિ યુજ્ઝન્તા ન કિલમન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **સાગરપરિયન્ત**ન્તિ ચક્કવાળપબ્બતં સીમં કત્વા ઠિતસમુદ્દપરિયન્તં. **અદણ્ડેના**તિ યે કતાપરાધે સત્તે સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ ગણ્હન્તિ, તે ધનદણ્ડેન રજ્જં કારેન્તિ. યે છેજ્જભેજ્જં અનુસાસન્તિ, તે સત્થદણ્ડેન. અયં પન દુવિધમ્પિ દણ્ડં પહાય અદણ્ડેન અજ્ઝાવસતિ. **અસત્થેના**તિ યે એકતોધારાદિના સત્થેન પરં વિહેસન્તિ, તે સત્થેન રજ્જં કારેન્તિ નામ. અયં પન સત્થેન ખુદ્દમક્ખિકાયપિ પિવનમત્તં લોહિતં કસ્સચિ અનુપ્પાદેત્વા ધમ્મેનેવ – ‘‘એહિ ખો મહારાજા’’તિ એવં પટિરાજૂહિ સમ્પટિચ્છિતાગમનો વુત્તપ્પકારં પથવિં અભિવિજિનિત્વા અજ્ઝાવસતિ, અભિભવિત્વા સામી હુત્વા વસતીતિ અત્થો.

એવં એકં નિપ્ફત્તિં કથેત્વા દુતિયં કથેતું **સચે ખો પના**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિકિલેસતણ્હાસઙ્ખાતં છદનં આવરણં વિવટં વિદ્ધંસિતં વિવટકં એતેનાતિ **વિવટચ્છદો**. ‘‘વિવટ્ટચ્છદા’’તિપિ પાઠો, અયમેવ અત્થો.

૩૫. એવં દુતિયં નિપ્ફત્તિં કથેત્વા તાસં નિમિત્તભૂતાનિ લક્ખણાનિ દસ્સેતું **અયઞ્હિ**, **દેવ**, **કુમારો**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સુપ્પતિટ્ઠિતપાદો**તિ યથા અઞ્ઞેસં ભૂમિયં પાદં ઠપેન્તાનં અગ્ગપાદતલં વા પણ્હિ વા પસ્સં વા પઠમં ફુસતિ, વેમજ્ઝે વા પન છિદ્દં હોતિ, ઉક્ખિપન્તાનં અગ્ગતલાદીસુ એકકોટ્ઠાસોવ પઠમં ઉટ્ઠહતિ, ન એવમસ્સ. અસ્સ પન સુવણ્ણપાદુકતલમિવ એકપ્પહારેનેવ સકલં પાદતલં ભૂમિં ફુસતિ, એકપ્પહારેનેવ ભૂમિતો ઉટ્ઠહતિ. તસ્મા અયં સુપ્પતિટ્ઠિતપાદો.

ચક્કાનીતિ દ્વીસુ પાદતલેસુ દ્વે ચક્કાનિ, તેસં અરા ચ નેમિ ચ નાભિ ચ પાળિયં વુત્તાવ. **સબ્બાકારપરિપૂરાની**તિ ઇમિના પન અયં વિસેસો વેદિતબ્બો, તેસં કિર ચક્કાનં પાદતલસ્સ મજ્ઝે નાભિ દિસ્સતિ, નાભિપરિચ્છિન્ના વટ્ટલેખા દિસ્સતિ, નાભિમુખપરિક્ખેપપટ્ટો દિસ્સતિ, પનાળિમુખં દિસ્સતિ, અરા દિસ્સન્તિ, અરેસુ વટ્ટિલેખા દિસ્સન્તિ, નેમિમણિકા દિસ્સન્તિ. ઇદં તાવ પાળિયં આગતમેવ. સમ્બહુલવારો પન અનાગતો, સો એવં દટ્ઠબ્બો – સત્તિ, સિરિવચ્છો, નન્દિ, સોવત્તિકો, વટંસકો, વડ્ઢમાનકં, મચ્છયુગળં, ભદ્દપીઠં, અઙ્કુસકો, પાસાદો, તોરણં, સેતચ્છત્તં, ખગ્ગો, તાલવણ્ટં, મોરહત્થકો, વાળબીજની, ઉણ્હીસં, મણિ, પત્તો, સુમનદામં, નીલુપ્પલં, રત્તુપ્પલં, સેતુપ્પલં, પદુમં, પુણ્ડરીકં, પુણ્ણઘટો , પુણ્ણપાતિ, સમુદ્દો, ચક્કવાળો, હિમવા, સિનેરુ, ચન્દિમસૂરિયા, નક્ખત્તાનિ, ચત્તારો મહાદીપા, દ્વિપરિત્તદીપસહસ્સાનિ, અન્તમસો ચક્કવત્તિરઞ્ઞો પરિસં ઉપાદાય સબ્બો ચક્કલક્ખણસ્સેવ પરિવારો.

આયતપણ્હીતિ દીઘપણ્હિ, પરિપુણ્ણપણ્હીતિ અત્થો. યથા હિ અઞ્ઞેસં અગ્ગપાદો દીઘો હોતિ, પણ્હિમત્થકે જઙ્ઘા પતિટ્ઠાતિ, પણ્હિં તચ્છેત્વા ઠપિતા વિય હોતિ, ન એવં મહાપુરિસસ્સ. મહાપુરિસસ્સ પન ચતૂસુ કોટ્ઠાસેસુ દ્વે કોટ્ઠાસા અગ્ગપાદો હોતિ, તતિયે કોટ્ઠાસે જઙ્ઘા પતિટ્ઠાતિ, ચતુત્થકોટ્ઠાસે આરગ્ગેન વટ્ટેત્વા ઠપિતા વિય રત્તકમ્બલગેણ્ડુકસદિસા પણ્હિ હોતિ.

દીઘઙ્ગુલીતિ યથા અઞ્ઞેસં કાચિ અઙ્ગુલિયો દીઘા હોન્તિ, કાચિ રસ્સા, ન એવં મહાપુરિસસ્સ. મહાપુરિસસ્સ પન મક્કટસ્સેવ દીઘા હત્થપાદઙ્ગુલિયો મૂલે થૂલા, અનુપુબ્બેન ગન્ત્વા અગ્ગે તનુકા, નિય્યાસતેલેન મદ્દિત્વા વટ્ટિતહરિતાલવટ્ટિસદિસા હોન્તિ. તેન વુત્તં – ''દીઘઙ્ગુલી''તિ.

મુદુતલુનહત્થપાદોતિ સપ્પિમણ્ડે ઓસારેત્વા ઠપિતં સતવારવિહતકપ્પાસપટલં વિય મુદુ. યથા ચ ઇદાનિ જાતમત્તસ્સ, એવં વુડ્ઢકાલેપિ મુદુતલુનાયેવ ભવિસ્સન્તિ, મુદુતલુના હત્થપાદા એતસ્સાતિ મુદુતલુનહત્થપાદો.

જાલહત્થપાદોતિ ન ચમ્મેન પટિબદ્ધઅઙ્ગુલન્તરો. એદિસો હિ ફણહત્થકો પુરિસદોસેન ઉપહતો પબ્બજ્જં ન પટિલભતિ. મહાપુરિસસ્સ પન ચતસ્સો હત્થઙ્ગુલિયો પઞ્ચપિ પાદઙ્ગુલિયો એકપ્પમાણા હોન્તિ, તાસં એકપ્પમાણતાય યવલક્ખણં અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિવિજ્ઝિત્વા તિટ્ઠતિ. અથસ્સ હત્થપાદા કુસલેન વડ્ઢકિના યોજિતજાલવાતપાનસદિસા હોન્તિ. તેન વુત્તં – ''જાલહત્થપાદો''તિ.

ઉદ્ધં પતિટ્ઠિતગોપ્ફકત્તા ઉસ્સઙ્ખા પાદા અસ્સાતિ **ઉસ્સઙ્ખપાદો**. અઞ્ઞેસઞ્હિ પિટ્ઠિપાદે ગોપ્ફકા હોન્તિ, તેન તેસં પાદા આણિબદ્ધા વિય બદ્ધા હોન્તિ, ન યથાસુખં પરિવટ્ટન્તિ, ગચ્છન્તાનં પાદતલાનિપિ ન દિસ્સન્તિ. મહાપુરિસસ્સ પન આરુહિત્વા ઉપરિ ગોપ્ફકા પતિટ્ઠહન્તિ, તેનસ્સ નાભિતો પટ્ઠાય ઉપરિમકાયો નાવાય ઠપિતસુવણ્ણપટિમા વિય નિચ્ચલો હોતિ, અધોકાયોવ ઇઞ્જતિ, સુખેન પાદા પરિવટ્ટન્તિ, પુરતોપિ પચ્છતોપિ ઉભયપસ્સેસુપિ ઠત્વા પસ્સન્તાનં પાદતલાનિ પઞ્ઞાયન્તિ, ન હત્થીનં વિય પચ્છતોયેવ.

એણિજઙ્ઘોતિ એણિમિગસદિસજઙ્ઘો મંસુસ્સદેન પરિપુણ્ણજઙ્ઘો, ન એકતો બદ્ધપિણ્ડિકમંસો , સમન્તતો સમસણ્ઠિતેન મંસેન પરિક્ખિત્તાહિ સુવટ્ટિતાહિ સાલિગબ્ભયવગબ્ભસદિસાહિ જઙ્ઘાહિ સમન્નાગતોતિ અત્થો.

અનોનમન્તોતિ અનમન્તો, એતેનસ્સ અખુજ્જઅવામનભાવો દીપિતો. અવસેસજના હિ ખુજ્જા વા હોન્તિ વામના વા. ખુજ્જાનં ઉપરિમકાયો અપરિપુણ્ણો હોતિ, વામનાનં હેટ્ઠિમકાયો. તે અપરિપુણ્ણકાયત્તા ન સક્કોન્તિ

અનોનમન્તા જણ્ણુકાનિ પરિમજ્જિતું. મહાપુરિસો પન પરિપુણ્ણઉભયકાયત્તા સક્કોતિ.

કોસોહિતવત્થગુય્હોતિ ઉસભવારણાદીનં વિય સુવણ્ણપદુમકણ્ણિકસદિસેહિ કોસેહિ ઓહિતં પટિચ્છન્નં વત્થગુય્હં અસ્સાતિ કોસોહિતવત્થગુય્હો. **વત્થગુય્હ**ન્તિ વત્થેન ગુહિતબ્બં અઙ્ગજાતં વુચ્ચતિ.

સુવણ્ણવણ્ણોતિ જાતિહિઙ્ગુલકેન મજ્જિત્વા દીપિદાઠાય ઘંસિત્વા ગેરુકપરિકમ્મં કત્વા ઠપિતઘનસુવણ્ણરૂપસદિસોતિ અત્થો. એતેનસ્સ ઘનસિનિદ્ધસણ્હસરીરતં દસ્સેત્વા છવિવણ્ણદસ્સનત્થં **કઞ્ચનસન્નિભત્તચો**તિ વુત્તં. પુરિમસ્સ વા વેવચનમેતં.

રજોજલ્લન્તિ રજો વા મલં વા. **ન ઉપલિમ્પતી**તિ ન લગ્ગતિ પદુમપલાસતો ઉદકબિન્દુ વિય વિવટ્ટતિ. હત્થધોવનાદીનિ પન ઉતુગ્ગહણત્થાય ચેવ દાયકાનં પુઞ્ઞફલત્થાય ચ બુદ્ધા કરોન્તિ, વત્તસીસેનાપિ ચ કરોન્તિયેવ. સેનાસનં પવિસન્તેન હિ ભિક્ખુના પાદે ધોવિત્વા પવિસિતબ્બન્તિ વુત્તમેતં.

ઉદ્ધગ્ગલોમોતિ આવટ્ટપરિયોસાને ઉદ્ધગ્ગાનિ હુત્વા મુખસોભં ઉલ્લોકયમાનાનિ વિય ઠિતાનિ લોમાનિ અસ્સાતિ ઉદ્ધગ્ગલોમો.

બ્રહ્મુજુગત્તોતિ બ્રહ્મા વિય ઉજુગત્તો, ઉજુમેવ ઉગ્ગતદીઘસરીરો ભવિસ્સતિ. યેભુય્યેન હિ સત્તા ખન્ધે કટિયં જાણૂસૂતિ તીસુ ઠાનેસુ નમન્તિ, તે કટિયં નમન્તા પચ્છતો નમન્તિ, ઇતરેસુ દ્વીસુ ઠાનેસુ પુરતો. દીઘસરીરા પન એકે પસ્સવઙ્કા હોન્તિ, એકે મુખં ઉન્નમેત્વા નક્ખત્તાનિ ગણયન્તા વિય ચરન્તિ, એકે અપ્પમંસલોહિતા સૂલસદિસા હોન્તિ, એકે પુરતો પબ્ભારા હોન્તિ, પવેધમાના ગચ્છન્તિ. અયં પન ઉજુમેવ ઉગ્ગન્ત્વા દીઘપ્પમાણો દેવનગરે ઉસ્સિતસુવણ્ણતોરણં વિય ભવિસ્સતીતિ દીપેન્તિ. યથા ચેતં, એવં યં યં જાતમત્તસ્સ સબ્બસો અપરિપુણ્ણં મહાપુરિસલક્ખણં હોતિ, તં તં આયતિં તથાભાવિતં સન્ધાય વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

સત્તુસ્સદોતિ દ્વે હત્થપિટ્ઠિયો દ્વે પાદપિટ્ઠિયો દ્વે અંસકૂટાનિ ખન્ધોતિ ઇમેસુ સત્તસુ ઠાનેસુ પરિપુણ્ણો મંસુસ્સદો અસ્સાતિ સત્તુસ્સદો. અઞ્ઞેસં પન હત્થપાદપિટ્ઠાદીસુ સિરાજાલં પઞ્ઞાયતિ, અંસકૂટક્ખન્ધેસુ અટ્ઠિકોટિયો. તે મનુસ્સા પેતા વિય ખાયન્તિ, ન તથા મહાપુરિસો, મહાપુરિસો પન સત્તસુ ઠાનેસુ પરિપુણ્ણમંસુસ્સદત્તા નિગૂળ્હસિરાજાલેહિ હત્થપિટ્ઠાદીહિ વટ્ટેત્વા સુટ્ઠપિતસુવણ્ણાળિઙ્ગસદિસેન ખન્ધેન સિલારૂપકં વિય ખાયતિ, ચિત્તકમ્મરૂપકં વિય ચ ખાયતિ.

સીહસ્સ પુબ્બદ્ધં વિય કાયો અસ્સાતિ **સીહપુબ્બદ્ધકાયો**. સીહસ્સ હિ પુરત્થિમકાયોવ પરિપુણ્ણો હોતિ, પચ્છિમકાયો અપરિપુણ્ણો. મહાપુરિસસ્સ પન સીહસ્સ પુબ્બદ્ધકાયો વિય સબ્બો કાયો પરિપુણ્ણો. સોપિ સીહસ્સેવ તત્થ તત્થ વિનતુન્નતાદિવસેન દુસ્સણ્ઠિતવિસણ્ઠિતો ન હોતિ, દીઘયુત્તટ્ઠાને પન દીઘો, રસ્સથૂલકિસપુથુલઅનુવટ્ટિતયુત્તટ્ઠાનેસુ તથાવિધોવ હોતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘‘મનાપિયેવ ખો, ભિક્ખવે, કમ્મવિપાકે પચ્ચુપટ્ઠિતે યેહિ અઙ્ગેહિ દીઘેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ દીઘાનિ સણ્ઠન્તિ. યેહિ અઙ્ગેહિ રસ્સેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ રસ્સાનિ સણ્ઠન્તિ. યેહિ અઙ્ગેહિ થૂલેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ થૂલાનિ સણ્ઠન્તિ. યેહિ અઙ્ગેહિ કિસેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ કિસાનિ સણ્ઠન્તિ. યેહિ

અઙ્ગેહિ પુથુલેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ પુથુલાનિ સણ્ઠન્તિ. યેહિ અઙ્ગેહિ વટ્ટેહિ સોભતિ, તાનિ અઙ્ગાનિ વટ્ટાનિ સણ્ઠન્તી’’તિ.

ઇતિ નાનાચિત્તેન પુઞ્ઞચિત્તેન ચિત્તિતો દસહિ પારમીહિ સજ્જિતો મહાપુરિસસ્સ અત્તભાવો, લોકે સબ્બસિપ્પિનો વા સબ્બઇદ્ધિમન્તો વા પતિરૂપકમ્પિ કાતું ન સક્કોન્તિ.

ચિતન્તરંસોતિ અન્તરંસં વુચ્ચતિ દ્વિન્નં કોટ્ટાનં અન્તરં, તં ચિતં પરિપુણ્ણં અન્તરંસં અસ્સાતિ ચિતન્તરંસો. અઞ્ઞેસઞ્હિ તં ઠાનં નિન્નં હોતિ, દ્વે પિટ્ઠિકોટ્ટા પાટિયેક્કા પઞ્ઞાયન્તિ. મહાપુરિસસ્સ પન કટિતો પટ્ઠાય મંસપટલં યાવ ખન્ધા ઉગ્ગમ્મ સમુસ્સિતસુવણ્ણફલકં વિય પિટ્ઠિં છાદેત્વા પતિટ્ઠિતં.

નિગ્રોધપરિમણ્ડલોતિ નિગ્રોધો વિય પરિમણ્ડલો. યથા પઞ્ઞાસહત્થતાય વા સતહત્થતાય વા સમક્ખન્ધસાખો નિગ્રોધો દીઘતોપિ વિત્થારતોપિ એકપ્પમાણોવ હોતિ, એવં કાયતોપિ બ્યામતોપિ એકપ્પમાણો. યથા અઞ્ઞેસં કાયો દીઘો વા હોતિ બ્યામો વા, ન એવં વિસમપ્પમાણોતિ અત્થો. તેનેવ **યાવતક્વસ્સ કાયો**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યાવતકો અસ્સાતિ **યાવતક્વસ્સ**.

સમવટ્ટક્ખન્ધોતિ સમવટ્ટિતક્ખન્ધો. યથા એકે કોઞ્ચા વિય ચ બકા વિય ચ વરાહા વિય ચ દીઘગલા વઙ્કગલા પુથુલગલા ચ હોન્તિ , કથનકાલે સિરાજાલં પઞ્ઞાયતિ, મન્દો સરો નિક્ખમતિ, ન એવં મહાપુરિસસ્સ. મહાપુરિસસ્સ પન સુવટ્ટિતસુવણ્ણાળિઙ્ગસદિસો ખન્ધો હોતિ, કથનકાલે સિરાજાલં ન પઞ્ઞાયતિ, મેઘસ્સ વિય ગજ્જિતો સરો મહા હોતિ.

રસગ્ગસગ્ગીતિ એત્થ રસં ગસન્તિ હરન્તીતિ રસગ્ગસા. રસહરણીનમેતં અધિવચનં, તા અગ્ગા અસ્સાતિ રસગ્ગસગ્ગી. મહાપુરિસસ્સ કિર સત્તરસહરણીસહસ્સાનિ ઉદ્ધગ્ગાનિ હુત્વા ગીવાયમેવ પટિમુક્કાનિ. તિલફલમત્તોપિ આહારો જિવ્હગ્ગે ઠપિતો સબ્બકાયં અનુફરતિ. તેનેવ મહાપધાનં પદહન્તસ્સ એકતણ્ડુલાદીહિપિ કળાયયૂસપસતમત્તેનાપિ કાયસ્સ યાપનં અહોસિ. અઞ્ઞેસં પન તથા અભાવા ન સકલં કાયં ઓજા ફરતિ. તેન તે બહ્વાબાધા હોન્તિ.

સીહસ્સેવ હનુ અસ્સાતિ **સીહહનુ**. તત્થ સીહસ્સ હેટ્ઠિમહનુમેવ પરિપુણ્ણં હોતિ, ન ઉપરિમં. મહાપુરિસસ્સ પન સીહસ્સ હેટ્ઠિમં વિય દ્વેપિ પરિપુણ્ણાનિ દ્વાદસિયા પક્ખસ્સ ચન્દસદિસાનિ હોન્તિ. અથ નેમિત્તકા હનુકપરિયન્તં ઓલોકેન્તાવ ઇમેસુ હનુકેસુ હેટ્ઠિમે વીસતિ ઉપરિમે વીસતીતિ ચત્તાલીસદન્તા સમા અવિરળા પતિટ્ઠહિસ્સન્તીતિ સલ્લક્ખેત્વા **અયઞ્હિ દેવ, કુમારો ચત્તાલીસદન્તો હોતી**તિઆદિમાહંસુ. તત્રાયમત્થો, અઞ્ઞેસઞ્હિ પરિપુણ્ણદન્તાનમ્પિ દ્વત્તિંસ દન્તા હોન્તિ. ઇમસ્સ પન ચત્તાલીસં ભવિસ્સન્તિ. અઞ્ઞેસઞ્ચ કેચિ દન્તા ઉચ્ચા, કેચિ નીચાતિ વિસમા હોન્તિ, ઇમસ્સ પન અયપટ્ટકેન છિન્નસઙ્ખપટલં વિય સમા ભવિસ્સન્તિ. અઞ્ઞેસં કુમ્ભિલાનં વિય દન્તા વિરળા હોન્તિ, મચ્છમંસાનિ ખાદન્તાનં દન્તન્તરં પૂરેન્તિ. ઇમસ્સ પન કનકફલકાયં સમુસ્સિતવજિરપન્તિ વિય અવિરળા તૂલિકાય દસ્સિતપરિચ્છેદા વિય દન્તા ભવિસ્સન્તિ. અઞ્ઞેસઞ્ચ પૂતિદન્તા ઉટ્ઠહન્તિ. તેન કાચિ દાઠા કાળાપિ વિવણ્ણાપિ હોન્તિ. અયં પન સુટ્ઠુ સુક્કદાઠો ઓસધિતારકમ્પિ અતિક્કમ્મ વિરોચમાનાય પભાય સમન્નાગતદાઠો ભવિસ્સતિ.

પહૂતજિવ્હોતિ પુથુલજિવ્હો. અઞ્ઞેસં જિવ્હા થૂલાપિ હોન્તિ કિસાપિ રસ્સાપિ થદ્ધાપિ વિસમાપિ, મહાપુરિસસ્સ પન જિવ્હા મુદુ દીઘા પુથુલા વણ્ણસમ્પન્ના હોતિ. સો હિ એતં લક્ખણં પરિયેસિતું આગતાનં કઙ્ખાવિનોદનત્થં મુદુકત્તા તં જિવ્હં કથિનસૂચિં વિય વટ્ટેત્વા ઉભો નાસિકસોતાનિ પરામસતિ, દીઘત્તા ઉભો કણ્ણસોતાનિ પરામસતિ , પુથુલત્તા કેસન્તપરિયોસાનં કેવલમ્પિ નલાટં પટિચ્છાદેતિ. એવમસ્સ મુદુદીઘપુથુલભાવં પકાસેન્તો તેસં કઙ્ખં વિનોદેતિ. એવં તિલક્ખણસમ્પન્નં જિવ્હં સન્ધાય ''પહૂતજિવ્હો''તિ વુત્તં.

બ્રહ્મસ્સરોતિ અઞ્ઞે છિન્નસ્સરાપિ ભિન્નસ્સરાપિ કાકસ્સરાપિ હોન્તિ, અયં પન મહાબ્રહ્મુનો સરસદિસેન સરેન સમન્નાગતો ભવિસ્સતિ, મહાબ્રહ્મુનો હિ પિત્તસેમ્હેહિ અપલિબુદ્ધત્તા સરો વિસદો હોતિ. મહાપુરિસેનાપિ કતકમ્મં તસ્સ વત્થું સોધેતિ. વત્થુનો સુદ્ધત્તા નાભિતો પટ્ઠાય સમુટ્ઠહન્તો સરો વિસદો અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતોવ સમુટ્ઠાતિ. કરવીકો વિય ભણતીતિ **કરવીકભાણી**, મત્તકરવીકરુતમઞ્જુઘોસોતિ અત્થો.

અભિનીલનેત્તોતિ ન સકલનીલનેત્તો, નીલયુત્તટ્ઠાને પનસ્સ ઉમાપુપ્ફસદિસેન અતિવિસુદ્ધેન નીલવણ્ણેન સમન્નાગતાનિ નેત્તાનિ હોન્તિ, પીતયુત્તટ્ઠાને કણિકારપુપ્ફસદિસેન પીતવણ્ણેન, લોહિતયુત્તટ્ઠાને બન્ધુજીવકપુપ્ફસદિસેન લોહિતવણ્ણેન, સેતયુત્તટ્ઠાને ઓસધિતારકસદિસેન સેતવણ્ણેન, કાળયુત્તટ્ઠાને અદ્દારિટ્ઠકસદિસેન કાળવણ્ણેન સમન્નાગતાનિ. સુવણ્ણવિમાને ઉગ્ઘાટિતમણિસીહપઞ્જરસદિસાનિ ખાયન્તિ.

ગોપખુમોતિ એત્થ પખુમન્તિ સકલચક્ખુભણ્ડં અધિપ્પેતં, તં કાળવચ્છકસ્સ બહલધાતુકં હોતિ, રત્તવચ્છકસ્સ વિપ્પસન્નં, તંમુહુત્તજાતતરુણરત્તવચ્છકસદિસચક્ખુભણ્ડોતિ અત્થો. અઞ્ઞેસઞ્હિ ચક્ખુભણ્ડા અપરિપુણ્ણા હોન્તિ, હત્થિમૂસિકાદીનં અક્ખિસદિસેહિ વિનિગ્ગતેહિપિ ગમ્ભીરેહિપિ અક્ખીહિ સમન્નાગતા હોન્તિ. મહાપુરિસસ્સ પન ધોવિત્વા મજ્જિત્વા ઠપિતમણિગુળિકા વિય મુદુસિનિદ્ધનીલસુખુમપખુમાચિતાનિ અક્ખીનિ.

ઉણ્ણાતિ ઉણ્ણલોમં. **ભમુકન્તરે**તિ દ્વિન્નં ભમુકાનં વેમજ્ઝે નાસિકમત્થકેયેવ જાતા, ઉગ્ગન્ત્વા પન નલાટવેમજ્ઝે જાતા. **ઓદાતા**તિ પરિસુદ્ધા, ઓસધિતારકસમાનવણ્ણા. **મુદૂ**તિ સપ્પિમણ્ડે ઓસારેત્વા ઠપિતસતવારવિહતકપ્પાસપટલસદિસા. **તૂલસન્નિભા**તિ સિમ્બલિતૂલલતાતૂલસમાના, અયમસ્સ ઓદાતતાય ઉપમા. સા પનેસા કોટિયં ગહેત્વા આકડ્ઢિયમાના ઉપડ્ઢબાહુપ્પમાણા હોતિ, વિસ્સટ્ઠા દક્ખિણાવટ્ટવસેન આવટ્ટિત્વા ઉદ્ધગ્ગા હુત્વા સન્તિટ્ઠતિ. સુવણ્ણફલકમજ્ઝે ઠપિતરજતપુબ્બુળકં વિય, સુવણ્ણઘટતો નિક્ખમમાના ખીરધારા વિય, અરુણપ્પભારઞ્જિતે ગગનપ્પદેસે ઓસધિતારકા વિય ચ અતિમનોહરાય સિરિયા વિરોચતિ.

ઉણ્હીસસીસોતિ ઇદં પરિપુણ્ણનલાટતઞ્ચ પરિપુણ્ણસીસતં ચાતિ દ્વે અત્થવસે પટિચ્ચ વુત્તં. મહાપુરિસસ્સ હિ દક્ખિણકણ્ણચૂળિકતો પટ્ઠાય મંસપટલં ઉટ્ઠહિત્વા સકલનલાટં છાદયમાનં પૂરયમાનં ગન્ત્વા વામકણ્ણચૂળિકાયં પતિટ્ઠિતં, તં રઞ્ઞો બન્ધઉણ્હીસપટ્ટો વિય વિરોચતિ. મહાપુરિસસ્સ કિર ઇમં લક્ખણં દિસ્વા રાજૂનં ઉણ્હીસપટ્ટં અકંસુ. અયં તાવ એકો અત્થો. અઞ્ઞે પન જના અપરિપુણ્ણસીસા હોન્તિ, કેચિ કપિસીસા, કેચિ ફલસીસા, કેચિ અટ્ઠિસીસા, કેચિ હત્થિસીસા, કેચિ તુમ્બસીસા, કેચિ પબ્ભારસીસા. મહાપુરિસસ્સ પન આરગ્ગેન વટ્ટેત્વા ઠપિતં વિય સુપરિપુણ્ણં ઉદકપુબ્બુળસદિસં સીસં હોતિ. તત્થ પુરિમનયે ઉણ્હીસવેઠિતસીસો વિયાતિ ઉણ્હીસસીસો. દુતિયનયે ઉણ્હીસં વિય સબ્બત્થ પરિમણ્ડલસીસોતિ ઉણ્હીસસીસો.

વિપસ્સીસમઞ્ઞાવણ્ણના

૩૭. **સબ્બકામેહી**તિ ઇદં લક્ખણાનિ પરિઞ્ઞાપેત્વા પચ્છા કતં વિય વુત્તં, ન પનેવં દટ્ઠબ્બં. પઠમઞ્હિ તે નેમિત્તકે સન્તપ્પેત્વા પચ્છા લક્ખણપરિઞ્ઞનં કતન્તિ વેદિતબ્બં. તસ્સ વિત્થારો ગબ્ભોક્કન્તિયં વુત્તોયેવ. **પાયેન્તી**તિ થઞ્ઞં પાયેન્તિ. તસ્સ કિર નિદ્દોસેન મધુરેન ખીરેન સમન્નાગતા સટ્ઠિ ધાતિયો ઉપટ્ઠાપેસિ, તથા સેસાપિ તેસુ તેસુ કમ્મેસુ કુસલા સટ્ઠિસટ્ઠિયેવ. તાસં પેસનકારકે સટ્ઠિ પુરિસે, તસ્સ તસ્સ કતાકતભાવં સલ્લક્ખણે સટ્ઠિ અમચ્ચે ઉપટ્ઠાપેસિ. એવં ચત્તારિ સટ્ઠિયો ઇત્થીનં, દ્વે સટ્ઠિયો પુરિસાનન્તિ છ સટ્ઠિયો ઉપટ્ઠકાનંયેવ અહેસું. **સેતચ્છત્ત**ન્તિ દિબ્બસેતચ્છત્તં. કુલદત્તિયં પન સિરિગબ્ભેયેવ તિટ્ઠતિ. **મા નં સીતં વા**તિઆદીસુ મા અભિભવીતિ અત્થો વેદિતબ્બો. **સ્વાસ્સુદ**ન્તિ સો અસ્સુદં. **અઙ્કેનેવ અઙ્ક**ન્તિ અઞ્ઞસ્સ બાહુનાવ અઞ્ઞસ્સ બાહું. અઞ્ઞસ્સ ચ અંસકૂટેનેવ અઞ્ઞસ્સ અંસકૂટં. **પરિહરિયતી**તિ નીયતિ, સમ્પાપિયતીતિ અત્થો.

૩૮. **મઞ્જુસ્સરો**તિ અખરસ્સરો. **વગ્ગુસ્સરો**તિ છેકનિપુણસ્સરો. **મધુરસ્સરો**તિ સાતસ્સરો. **પેમનિયસ્સરો**તિ પેમજનકસ્સરો. તત્રિદં કરવીકાનં મધુરસ્સરતાય – કરવીકસકુણે કિર મધુરરસં અમ્બપક્કં મુખતુણ્ડકેન પહરિત્વા પગ્ઘરિતરસં પિવિત્વા પક્ખેન તાલં દત્વા વિકૂજમાને ચતુપ્પદા મત્તા વિય લળિતું આરભન્તિ. ગોચરપસુતાપિ ચતુપ્પદા મુખગતાનિ તિણાનિ છડ્ડેત્વા તં સદ્દં સુણન્તિ. વાળમિગા ખુદ્દકમિગે અનુબન્ધમાના ઉક્ખિત્તં પાદં અનિક્ખિપિત્વાવ તિટ્ઠન્તિ. અનુબદ્ધમિગા ચ મરણભયં જહિત્વા તિટ્ઠન્તિ. આકાસે પક્ખન્દા પક્ખિનોપિ પક્ખે પસારેત્વા તં સદ્દં સુણમાનાવ તિટ્ઠન્તિ. ઉદકે મચ્છાપિ કણ્ણપટલં પપ્ફોટેત્વા તં સદ્દં સુણમાનાવ તિટ્ઠન્તિ. એવં મધુરસ્સરા કરવીકા.

અસન્ધિમિત્તાપિ ધમ્માસોકસ્સ દેવી – ''અત્થિ નુ ખો, ભન્તે, બુદ્ધસ્સરેન સદિસો કસ્સચિ સરો''તિ સઙ્ઘં પુચ્છિ. અત્થિ કરવીકસકુણસ્સાતિ. કુહિં, ભન્તે, તે સકુણાતિ? હિમવન્તેતિ. સા રાજાનં આહ – ''દેવ, અહં કરવીકસકુણં પસ્સિતુકામામ્હી''તિ. રાજા – ''ઇમસ્મિં પઞ્જરે નિસીદિત્વા કરવીકો આગચ્છતૂ''તિ સુવણ્ણપઞ્જરં વિસ્સજ્જેસિ. પઞ્જરો ગન્ત્વા એકસ્સ કરવીકસ્સ પુરતો અટ્ઠાસિ. સો – ''રાજાણાય આગતો પઞ્જરો, ન સક્કા ન ગન્તુ''ન્તિ તત્થ નિસીદિ. પઞ્જરો આગન્ત્વા રઞ્ઞો પુરતો અટ્ઠાસિ. ન કરવીકસદ્દં કારાપેતું સક્કોન્તિ. અથ રાજા – ''કથં, ભણે, ઇમે સદ્દં ન કરોન્તી''તિ આહ. ઞાતકે અદિસ્વા દેવાતિ. અથ નં રાજા આદાસેહિ પરિક્ખિપાપેસિ. સો અત્તનો છાયં દિસ્વા – ''ઞાતકા મે આગતા''તિ મઞ્ઞમાનો પક્ખેન તાલં દત્વા મધુરસ્સરેન મણિવંસં ધમમાનો વિય વિરવિ. સકલનગરે મનુસ્સા મત્તા વિય લળિંસુ. અસન્ધિમિત્તા ચિન્તેસિ – ''ઇમસ્સ તાવ તિરચ્છાનગતસ્સ એવં મધુરો સદ્દો, કીદિસો નુ ખો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસિરિપત્તસ્સ ભગવતો સદ્દો અહોસી''તિ પીતિં ઉપ્પાદેત્વા તં પીતિં અવિજહિત્વા સત્તહિ જઙ્ઘસતેહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. એવં મધુરો કિર કરવીકસદ્દોતિ. તતો પન સતભાગેન સહસ્સભાગેન ચ મધુરતરો વિપસ્સિસ્સ કુમારસ્સ સદ્દો અહોસીતિ વેદિતબ્બો.

૩૯. **કમ્મવિપાકજ**ન્તિ ન ભાવનામયં, કમ્મવિપાકવસેન પન દેવતાનં ચક્ખુસદિસમેવ મંસચક્ખુ અહોસિ , યેન નિમિત્તં કત્વા તિલવાહે પક્ખિત્તં એકતિલમ્પિ અયં સોતિ ઉદ્ધરિત્વા દાતું સક્કોતિ.

૪૦. **વિપસ્સી**તિ એત્થ અયં વચનત્થો, અન્તરન્તરા નિમીલજનિતન્ધકારવિરહેન વિસુદ્ધં પસ્સતિ, વિવટેહિ ચ અક્ખીહિ પસ્સતીતિ વિપસ્સી; દુતિયવારે વિચેય્ય વિચેય્ય પસ્સતીતિ વિપસ્સી; વિચિનિત્વા વિચિનિત્વા પસ્સતીતિ અત્થો.

અત્થે પનાયતીતિ અત્થે જાનાતિ પસ્સતિ, નયતિ વા પવત્તેતીતિ અત્થો. એકદિવસં કિર વિનિચ્છયટ્ઠાને નિસીદિત્વા અત્થે અનુસાસન્તસ્સ રઞ્ઞો અલઙ્કતપટિયત્તં મહાપુરિસં આનેત્વા હત્થે ઠપયિંસુ. તસ્સ તં અઙ્કેકત્વા ઉપલાળયમાનસ્સેવ અમચ્ચા સામિકં અસ્સામિકં અકંસુ. બોધિસત્તો અનત્તમનસદ્દં નિચ્છારેસિ. રાજા – ''કિમેતં, ઉપધારેથા''તિ આહ. ઉપધારિયમાના અઞ્ઞં અદિસ્વા – ''અટ્ટસ્સ દુબ્બિનિચ્છિતત્તા એવં કતં ભવિસ્સતી''તિ પુન સામિકંયેવ સામિકં કત્વા ''ઞત્વા નુ ખો કુમારો એવં કરોતી''તિ વીમંસન્તા પુન સામિકં અસ્સામિકં અકંસુ. પુનપિ બોધિસત્તો તથેવ સદ્દં નિચ્છારેસિ. અથ રાજા – ''જાનાતિ મહાપુરિસો''તિ તતો પટ્ઠાય અપ્પમત્તો અહોસિ. ઇદં સન્ધાય વુત્તં – ''વિચેય્ય વિચેય્ય કુમારો અત્થે પનાયતી''તિ.

૪૨. **વસ્સિક**ન્તિઆદીસુ યત્થ સુખં હોતિ વસ્સકાલે વસિતું, અયં વસ્સિકો. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. અયં પનેત્થ વચનત્થો વસ્સાવાસો વસ્સં, વસ્સં અરહતીતિ વસ્સિકો. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ વસ્સિકો પાસાદો નાતિઉચ્ચો હોતિ, નાતિનીચો, દ્વારવાતપાનાનિપિસ્સ નાતિબહૂનિ નાતિતનૂનિ, ભૂમત્થરણપચ્ચત્થરણખજ્જભોજ્જાનિપેત્થ મિસ્સકાનેવ વટ્ટન્તિ. **હેમન્તિકે** થમ્ભાપિ ભિત્તિયોપિ નીચા હોન્તિ, દ્વારવાતપાનાનિ તનુકાનિ સુખુમચ્છિદ્દાનિ, ઉણ્હપ્પવેસનત્થાય ભિત્તિનિયૂહાનિ નીહરિયન્તિ. ભૂમત્થરણપચ્ચત્થરણનિવાસનપારુપનાનિ પનેત્થ ઉણ્હવિરિયાનિ કમ્બલાદીનિ વટ્ટન્તિ. ખજ્જભોજ્જં સિનિદ્ધં કટુકસન્નિસ્સિતં નિરુદકસન્નિસ્સિતઞ્ચ. **ગિમ્હિકે** થમ્ભાપિ ભિત્તિયોપિ ઉચ્ચા હોન્તિ, દ્વારવાતપાનાનિ પનેત્થ બહૂનિ વિપુલજાતાનિ હોન્તિ, ભૂમત્થરણાદીનિ દુકૂલમયાનિ વટ્ટન્તિ. ખજ્જભોજ્જાનિ મધુરસસન્નિસ્સિતભરિતાનિ. વાતપાનસમીપેસુ ચેત્થ નવ ચાટિયો ઠપેત્વા ઉદકસ્સ પૂરેત્વા નીલુપ્પલાદીહિ સઞ્છાદેન્તિ. તેસુ તેસુ પદેસેસુ ઉદકયન્તાનિ કરોન્તિ, યેહિ દેવે વસ્સન્તે વિય ઉદકધારા નિક્ખમન્તિ.

નિપ્પુરિસેહીતિ પુરિસવિરહિતેહિ. ન કેવલઞ્ચેત્થ તૂરિયાનેવ નિપ્પુરિસાનિ, સબ્બટ્ઠાનાનિપિ નિપ્પુરિસાનેવ, દોવારિકાપિ ઇત્થિયોવ, ન્હાપનાદિપરિકમ્મકરાપિ ઇત્થિયોવ. રાજા કિર – ''તથારૂપં ઇસ્સરિયસુખસમ્પત્તિં અનુભવમાનસ્સ પુરિસં દિસ્વા પુરિસાસઙ્કા ઉપ્પજ્જતિ, સા મે પુત્તસ્સ મા અહોસી''તિ સબ્બકિચ્ચેસુ ઇત્થિયોવ ઠપેસીતિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

જિણ્ણપુરિસવણ્ણના

૪૩. દુતિયભાણવારે **ગોપાનસિવઙ્ક**ન્તિ ગોપાનસી વિય વઙ્કં. **ભોગ્ગ**ન્તિ ખન્ધે, કટિયં, જાણૂસૂતિ તીસુ ઠાનેસુ ભોગ્ગવઙ્કં. **દણ્ડપરાયન**ન્તિ દણ્ડગતિકં દણ્ડપટિસરણં. **આતુર**ન્તિ જરાતુરં. **ગતયોબ્બન**ન્તિ અતિક્કન્તયોબ્બનં પચ્છિમવયે ઠિતં. **દિસ્વા**તિ અટ્ઠયોજનપ્પમાણેન બલકાયેન પરિવુતો સુસંવિહિતારક્ખોપિ ગચ્છન્તો યદા રથો પુરતો હોતિ, પચ્છા બલકાયો, તાદિસે ઓકાસે સુદ્ધાવાસખીણાસવબ્રહ્મેહિ અત્તનો આનુભાવેન રથસ્સ પુરતોવ દસ્સિતં, તં પુરિસં પસ્સિત્વા. સુદ્ધાવાસા કિર – ''મહાપુરિસો પઙ્કે ગજો વિય પઞ્ચસુ કામગુણેસુ લગ્ગો, સતિમસ્સ ઉપ્પાદેસ્સામા''તિ તં દસ્સેસું. એવં દસ્સિતઞ્ચ તં બોધિસત્તો ચેવ પસ્સતિ સારથિ ચ. બ્રહ્માનો હિ બોધિસત્તસ્સ અપ્પમાદત્થં સારથિસ્સ ચ કથાસલ્લાપત્થં તં દસ્સેસું. **કિં પનેસો**તિ ''એસો જિણ્ણોતિ કિં વુત્તં હોતિ, નાહં, ભો ઇતો પુબ્બે એવરૂપં અદ્દસ''ન્તિ પુચ્છિ.

તેન હીતિ યદિ મય્હમ્પિ એવરૂપેહિ કેસેહિ એવરૂપેન ચ કાયેન ભવિતબ્બં, તેન હિ સમ્મ સારથિ. **અલં દાનજ્જ ઉય્યાનભૂમિયા**તિ – ''અજ્જ ઉય્યાનભૂમિં પસ્સિસ્સામા''તિ ગચ્છામ, અલં તાય ઉય્યાનભૂમિયાતિ સંવિગ્ગહદયો સંવેગાનુરૂપમાહ. **અન્તેપુરં ગતો**તિ ઇત્થિજનં વિસ્સજ્જેત્વા સિરિગબ્ભે એકકોવ નિસિન્નો. **યત્ર હિ નામા**તિ યાય જાતિયા સતિ જરા પઞ્ઞાયતિ, સા જાતિ **ધિરત્થુ** ધિક્કતા અત્થુ, જિગુચ્છામેતં જાતિન્તિ, જાતિયા મૂલં ખણન્તો નિસીદિ, પઠમેન સલ્લેન હદયે વિદ્ધો વિય.

૪૫. **સારથિં આમન્તાપેત્વા**તિ રાજા કિર નેમિત્તકેહિ કથિતકાલતો પટ્ઠાય ઓહિતસોતો વિચરતિ, સો ''કુમારો ઉય્યાનં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે નિવત્તો''તિ સુત્વા સારથિં આમન્તાપેસિ. **મા હેવ ખો**તિઆદીસુ રજ્જં કારેતુ, મા પબ્બજતુ, બ્રાહ્મણાનં વચનં મા સચ્ચં હોતૂતિ એવં ચિન્તેસીતિ અત્થો.

બ્યાધિપુરિસવણ્ણના

૪૭. **અદ્દસ ખો**તિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ સુદ્ધાવાસેહિ દસ્સિતં અદ્દસ. **આબાધિક**ન્તિ ઇરિયાપથભઞ્જનકેન વિસભાગબાધેન આબાધિકં. **દુક્ખિત**ન્તિ રોગદુક્ખેન દુક્ખિતં. **બાળ્હગિલાન**ન્તિ અધિમત્તગિલાનં. **પલિપન્ન**ન્તિ નિમુગ્ગં. **જરા પઞ્ઞાયિસ્સતિ બ્યાધિ પઞ્ઞાયિસ્સતી**તિ ઇધાપિ યાય જાતિયા સતિ ઇદં દ્વયં પઞ્ઞાયતિ, ધિક્કતા સા જાતિ, અજાતં ખેમન્તિ જાતિયા મૂલં ખણન્તો નિસીદિ, દુતિયેન સલ્લેન વિદ્ધો વિય.

કાલઙ્કતપુરિસવણ્ણના

૫૦. **વિલાત**ન્તિ સિવિકં. **પેત**ન્તિ ઇતો પટિગતં. **કાલઙ્કત**ન્તિ કતકાલં, યત્તકં તેન કાલં જીવિતબ્બં, તં સબ્બં કત્વા નિટ્ઠપેત્વા મતન્તિ અત્થો. ઇમમ્પિસ્સ પુરિમનયેનેવ બ્રહ્માનો દસ્સેસું. **યત્ર હિ નામા**તિ ઇધાપિ યાય જાતિયા સતિ ઇદં તયં પઞ્ઞાયતિ, ધિક્કતા સા જાતિ, અજાતં ખેમન્તિ જાતિયા મૂલં ખણન્તો નિસીદિ, તતિયેન સલ્લેન વિદ્ધો વિય.

પબ્બજિતવણ્ણના

૫૨. **ભણ્ડુ**ન્તિ મુણ્ડં. ઇમમ્પિસ્સ પુરિમનયેનેવ બ્રહ્માનો દસ્સેસું. **સાધુ ધમ્મચરિયા**તિઆદીસુ અયં દેવ ધમ્મચરણભાવો સાધૂતિ ચિન્તેત્વા પબ્બજિતોતિ એવં એકમેકસ્સ પદસ્સ યોજના વેદિતબ્બા. સબ્બાનિ ચેતાનિ દસકુસલકમ્મપથવેવચનાનેવ. અવસાને પન **અવિહિંસા**તિ કરુણાય પુબ્બભાગો. **અનુકમ્પા**તિ મેત્તાય પુબ્બભાગો. **તેનહી**તિ ઉય્યોજનત્થે નિપાતો. પબ્બજિતં હિસ્સ દિસ્વા ચિત્તં પબ્બજ્જાય નિન્નં જાતં. અથ તેન સદ્ધિં કથેતુકામો હુત્વા સારથિં ઉય્યોજેન્તો **તેન હી**તિઆદિમાહ.

બોધિસત્તપબ્બજ્જાવણ્ણના

૫૪. **અથ ખો, ભિક્ખવે**તિ – ''પબ્બજિતસ્સ સાધુ ધમ્મચરિયા''તિઆદીનિ ચ અઞ્ઞઞ્ચ બહું મહાજનકાયેન રક્ખિયમાનસ્સ પુત્તદારસમ્બાધે ઘરે વસતો આદીનવપટિસંયુત્તઞ્ચેવ મિગભૂતેન ચેતસા યથાસુખં વને વસતો પબ્બજિતસ્સ વિવેકાનિસંસપટિસંયુત્તઞ્ચ ધમ્મિં કથં સુત્વા પબ્બજિતુકામો હુત્વા – અથ ખો, ભિક્ખવે, વિપસ્સી કુમારો સારથિં આમન્તેસિ.

ઇમાનિ ચત્તારિ દિસ્વા પબ્બજિતં નામ સબ્બબોધિસત્તાનં વંસોવ તન્તિયેવ પવેણીયેવ. અઞ્ઞેપિ ચ બોધિસત્તા યથા અયં વિપસ્સી કુમારો, એવં ચિરસ્સં ચિરસ્સં પસ્સન્તિ. અમ્હાકં પન બોધિસત્તો ચત્તારિપિ એકદિવસંયેવ દિસ્વા મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા અનોમાનદીતીરે પબ્બજિતો. તેનેવ રાજગહં પત્વા તત્થ રઞ્ઞા બિમ્બિસારેન – ''કિમત્થં, પણ્ડિત, પબ્બજિતોસીતિ'' પુટ્ઠો આહ –

''જિણ્ણઞ્ચ દિસ્વા દુખિતઞ્ચ બ્યાધિતં,
મતઞ્ચ દિસ્વા ગતમાયુસઙ્ખયં;
કાસાયવત્થં પબ્બજિતઞ્ચ દિસ્વા,
તસ્મા અહં પબ્બજિતોમ્હિ રાજા''તિ.

મહાજનકાયઅનુપબ્બજ્જાવણ્ણના

૫૫. **સુત્વાન તેસ**ન્તિ તેસં ચતુરાસીતિયા પાણસહસ્સાનં સુત્વા એતદહોસિ. **ઓરકો**તિ ઊનકો લામકો. **અનુપબ્બજિંસૂ**તિ અનુપબ્બજિતાનિ . કસ્મા પનેત્થ યથા પરતો ખણ્ડતિસ્સાનં અનુપબ્બજ્જાય – ''બન્ધુમતિયા રાજધાનિયા નિક્ખમિત્વા''તિ વુત્તં, એવં ન વુત્તન્તિ? નિક્ખમિત્વા સુતત્તા. એતે કિર સબ્બેપિ વિપસ્સિસ્સ કુમારસ્સ ઉપટ્ઠાકપરિસાવ, તે પાતોવ ઉપટ્ઠાનં આગન્ત્વા કુમારં અદિસ્વા પાતરાસત્થાય ગન્ત્વા ભુત્તપાતરાસા આગમ્મ ''કુહિં કુમારો''તિ પુચ્છિત્વા ''ઉય્યાનભૂમિં ગતો''તિ સુત્વા ''તત્થેવ નં દક્ખિસ્સામા''તિ નિક્ખમન્તા નિવત્તમાનં સારથિં દિસ્વા – ''કુમારો પબ્બજિતો''તિ ચસ્સ વચનં સુત્વા સુતટ્ઠાનેયેવ સબ્બાભરણાનિ ઓમુઞ્ચિત્વા અન્તરાપણતો કાસાવપીતાનિ વત્થાનિ આહરાપેત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા પબ્બજિંસુ. ઇતિ નગરતો નિક્ખમિત્વા બહિનગરે સુતત્તા એત્થ – ''બન્ધુમતિયા રાજધાનિયા નિક્ખમિત્વા''તિ ન વુત્તં.

ચારિકં ચરતીતિ ગતગતટ્ઠાને મહામણ્ડપં કત્વા દાનં સજ્જેત્વા આગમ્મ સ્વાતનાય નિમન્તિતો જનસ્સ આયાચિતભિક્ખમેવ પટિગ્ગણ્હન્તો ચત્તારો માસે ચારિકં ચરિ.

આકિણ્ણોતિ ઇમિના ગણેન પરિવુતો. અયં પન વિતક્કો બોધિસત્તસ્સ કદા ઉપ્પન્નોતિ? સ્વે વિસાખપુણ્ણમા ભવિસ્સતીતિ ચાતુદ્દસીદિવસે. તદા કિર સો – ''યથેવ મં ઇમે પુબ્બે ગિહિભૂતં પરિવારેત્વા ચરન્તિ, ઇદાનિપિ તથેવ, કિં ઇમિના ગણેના''તિ ગણસઙ્ગણિકાય ઉક્કણ્ઠિત્વા ''અજ્જેવ ગચ્છામી''તિ ચિન્તેત્વા પુન ''અજ્જ અવેલા, સચે ઇદાનિ ગમિસ્સામિ, સબ્બેવ ઇમે જાનિસ્સન્તિ, સ્વેવ ગમિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. તં દિવસઞ્ચ ઉરુવેલગામસદિસે ગામે ગામવાસિનો સ્વાતનાય નિમન્તયિંસુ. તે ચતુરાસીતિસહસ્સાનમ્પિ તેસં પબ્બજિતાનં મહાપુરિસસ્સ ચ પાયાસમેવ પટિયાદયિંસુ. અથ મહાપુરિસો પુનદિવસે તસ્મિંયેવ ગામે તેહિ પબ્બજિતેહિ સદ્ધિં ભત્તકિચ્ચં કત્વા વસનટ્ઠાનમેવ અગમાસિ. તત્થ તે પબ્બજિતા મહાપુરિસસ્સ વત્તં દસ્સેત્વા અત્તનો અત્તનો રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનાનિ પવિટ્ઠા. બોધિસત્તોપિ પણ્ણસાલં પવિસિત્વા નિસિન્નો.

''ઠિતે મજ્ઝન્હિકે કાલે, સન્નિસીવેસુ પક્ખિસુ;
સણતેવ બ્રહારઞ્ઞં, તં ભયં પટિભાતિ મ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૫);

એવરૂપે અવિવેકારામાનં ભયકાલે સબ્બસત્તાનં સદરથકાલેયેવ – ''અયં કાલો''તિ નિક્ખમિત્વા પણ્ણસાલાય દ્વારં પિદહિત્વા બોધિમણ્ડાભિમુખો પાયાસિ. અઞ્ઞદાપિ ચ તસ્મિં ઠાને વિચરન્તો બોધિમણ્ડં પસ્સતિ, નિસીદિતું

પનસ્સ ચિત્તં ન નમિતપુબ્બં. તં દિવસં પનસ્સ ઞાણં પરિપાકગતં, તસ્મા અલઙ્કતં બોધિમણ્ડં દિસ્વા આરોહનત્થાય ચિત્તં ઉપ્પન્નં. સો દક્ખિણદિસાભાગેન ઉપગમ્મ પદક્ખિણં કત્વા પુરત્થિમદિસાભાગે ચુદ્દસહત્થં પલ્લઙ્કં પઞ્ઞપેત્વા ચતુરઙ્ગવીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા – ''યાવ બુદ્ધો ન હોમિ, ન તાવ ઇતો વુટ્ઠહામી''તિ પટિઞ્ઞં કત્વા નિસીદિ. ઇદમસ્સ વૂપકાસં સન્ધાય – ''એકોવ ગણમ્હા વૂપકટ્ઠો વિહાસી''તિ વુત્તં.

અઞ્ઞેનેવ તાનીતિ તે કિર સાયં બોધિસત્તસ્સ ઉપટ્ઠાનં આગન્ત્વા પણ્ણસાલં પરિવારેત્વા નિસિન્ના ''અતિવિકાલો જાતો, ઉપધારેથા''તિ વત્વા પણ્ણસાલં વિવરિત્વા તં અપસ્સન્તાપિ ''કુહિં ગતો''તિ નાનુબન્ધિંસુ, ''ગણવાસે નિબ્બિન્નો એકો વિહરિતુકામો મઞ્ઞે મહાપુરિસો, બુદ્ધભૂતંયેવ નં પસ્સિસ્સામા''તિ વત્વા અન્તોજમ્બુદીપાભિમુખા ચારિકં પક્કન્તા.

બોધિસત્તઅભિવેસવણ્ણના

૫૭. **વાસૂપગતસ્સા**તિ બોધિમણ્ડે એકરત્તિવાસં ઉપગતસ્સ. **રહોગતસ્સા**તિ રહસિ ગતસ્સ. **પટિસલ્લીનસ્સા**તિ એકીભાવવસેન નિલીનસ્સ. **કિચ્છ**ન્તિ દુક્ખં. **ચવતિ ચ ઉપપજ્જતિ ચા**તિ ઇદં દ્વયં પન અપરાપરં ચુતિપટિસન્ધિં સન્ધાય વુત્તં. **જરામરણસ્સા**તિ એત્થ યસ્મા પબ્બજન્તો જિણ્ણબ્યાધિમત્તેયેવ દિસ્વા પબ્બજિતો, તસ્માસ્સ જરામરણમેવ ઉપટ્ઠાતિ. તેનેવાહ – ''જરામરણસ્સા''તિ. ઇતિ જરામરણં મૂલં કત્વા અભિનિવિટ્ઠસ્સ ભવગ્ગતો ઓતરન્તસ્સ વિય – અથ ખો, ભિક્ખવે, વિપસ્સિસ્સ બોધિસત્તસ્સ એતદહોસિ.

યોનિસોમનસિકારાતિ ઉપાયમનસિકારા પથમનસિકારા. અનિચ્ચાદીનિ હિ અનિચ્ચાદિતોવ મનસિકરોતો યોનિસોમનસિકારો નામ હોતિ. અયઞ્ચ – ''કિસ્મિં નુ ખો સતિજાતિઆદીનિ હોન્તિ, કિસ્મિં અસતિ ન હોન્તી''તિ ઉદયબ્બયાનુપસ્સનાવસેન પવત્તત્તા તેસં અઞ્ઞતરો . તસ્માસ્સ ઇતો યોનિસોમનસિકારા ઇમિના ઉપાયમનસિકારેન **અહુ પઞ્ઞાય અભિસમયો**, બોધિસત્તસ્સ પઞ્ઞાય યસ્મિં સતિ જરામરણં હોતિ, તેન જરામરણકારણેન સદ્ધિં સમાગમો અહોસિ. કિં પન તન્તિ? જાતિ. તેનાહ – ''જાતિયા ખો સતિ જરામરણં હોતી''તિ. યા ચાયં જરામરણસ્સ કારણપરિગ્ગાહિકા પઞ્ઞા, તાય સદ્ધિં બોધિસત્તસ્સ સમાગમો અહોસીતિ અયમેત્થ અત્થો. એતેનુપાયેન સબ્બપદાનિ વેદિતબ્બાનિ.

નામરૂપે ખો સતિ વિઞ્ઞાણન્તિ એત્થ પન સઙ્ખારેસુ સતિ વિઞ્ઞાણન્તિ ચ, અવિજ્જાય સતિ સઙ્ખારાતિ ચ વત્તબ્બં ભવેય્ય, તદુભયમ્પિ ન ગહિતં. કસ્મા? અવિજ્જાસઙ્ખારા હિ અતીતો ભવો તેહિ સદ્ધિં અયં વિપસ્સના ન ઘટિયતિ. મહાપુરિસો હિ પચ્ચુપ્પન્નવસેન અભિનિવિટ્ઠોતિ. નનુ ચ અવિજ્જાસઙ્ખારેહિ અદિટ્ઠેહિ ન સક્કા બુદ્ધેન ભવિતુન્તિ. સચ્ચં ન સક્કા, ઇમિના પન તે ભવઉપાદાનતણ્હાવસેનેવ દિટ્ઠાતિ. ઇમસ્મિં ઠાને વિત્થારતો પટિચ્ચસમુપ્પાદકથા કથેતબ્બા. સા પનેસા વિસુદ્ધિમગ્ગે કથિતાવ.

૫૮. **પચ્ચુદાવત્તતી**તિ પટિનિવત્તતિ. કતમં પનેત્થ વિઞ્ઞાણં પચ્ચુદાવત્તતીતિ? પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણમ્પિ વિપસ્સનાઞાણમ્પિ. તત્થ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં પચ્ચયતો પટિનિવત્તતિ, વિપસ્સનાઞાણં આરમ્મણતો. ઉભયમ્પિ નામરૂપં નાતિક્કમતિ, નામરૂપતો પરં ન ગચ્છતિ. **એત્તાવતા જાયેથ વા**તિઆદીસુ વિઞ્ઞાણે નામરૂપસ્સ પચ્ચયે હોન્તે, નામરૂપે ચ વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તે, દ્વીસુપિ અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયેસુ હોન્તેસુ એત્તકેન જાયેથ વા...પે॰... ઉપપજ્જેથ વા, ઇતો હિ પરં કિં અઞ્ઞં જાયેય્ય વા...પે॰... ઉપપજ્જેય્ય વા. નનુ એતદેવ જાયતિ ચ...પે॰... ઉપપજ્જતિ ચાતિ? એવં સદ્ધિં અપરાપરચુતિપટિસન્ધીહિ પઞ્ચ પદાનિ દસ્સેત્વા પુન તં એત્તાવતાતિ વુત્તમત્થં

નિય્યાતેન્તો – ‘‘યદિદં નામરૂપપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં, વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપ’’ન્તિ વત્વા તતો પરં અનુલોમપચ્ચયાકારવસેન વિઞ્ઞાણપચ્ચયા નામરૂપમૂલં આયતિમ્પિ જાતિજરામરણં દસ્સેતું **નામરૂપપચ્ચયા સળાયતનન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **કેવલસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ સમુદયો હોતી**તિ સકલસ્સ જાતિજરામરણસોકપરિદેવદુક્ખદોમનસ્સુપાયાસાદિભેદસ્સ દુક્ખરાસિસ્સ નિબ્બત્તિ હોતિ. ઇતિ મહાપુરિસો સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ નિબ્બત્તિં અદ્દસ.

૫૯. **સમુદયો સમુદયોતિ ખો**તિ નિબ્બત્તિ નિબ્બત્તીતિ ખો. **પુબ્બે અનનુસ્સુતેસૂ**તિ ન અનુસ્સુતેસુ અસ્સુતપુબ્બેસુ. **ચક્ખું ઉદપાદી**તિઆદીસુ ઉદયદસ્સનપઞ્ઞાવેસા. દસ્સનટ્ઠેન **ચક્ખુ**, ઞાતકરણટ્ઠેન **ઞાણં**, પજાનનટ્ઠેન **પઞ્ઞા**, નિબ્બિજ્ઝિત્વા પટિવિજ્ઝિત્વા ઉપ્પન્નટ્ઠેન **વિજ્જા**, ઓભાસટ્ઠેન ચ **આલોકો**તિ વુત્તા. યથાહ – ‘‘ચક્ખું ઉદપાદીતિ દસ્સનટ્ઠેન. ઞાણં ઉદપાદીતિ ઞાતટ્ઠેન. પઞ્ઞા ઉદપાદીતિ પજાનનટ્ઠેન. વિજ્જા ઉદપાદીતિ પટિવેધટ્ઠેન. આલોકો ઉદપાદીતિ ઓભાસટ્ઠેન. ચક્ખુધમ્મો દસ્સનટ્ઠો અત્થો. ઞાણધમ્મો ઞાતટ્ઠો અત્થો. પઞ્ઞાધમ્મો પજાનનટ્ઠો અત્થો. વિજ્જાધમ્મો પટિવેધટ્ઠો અત્થો. આલોકો ધમ્મો ઓભાસટ્ઠો અત્થો’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૩૯). એત્તકેહિ પદેહિ કિં કથિતન્તિ? ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતીતિ પચ્ચયસઞ્જાનનમત્તં કથિતં. અથવા વીથિપટિપન્ના તરુણવિપસ્સના કથિતાતિ.

૬૧. **અધિગતો ખો મ્યાયન્તિ** અધિગતો ખો મે અયં. **મગ્ગો**તિ વિપસ્સનામગ્ગો. **બોધાયા**તિ ચતુસચ્ચબુજ્ઝનત્થાય, નિબ્બાનબુજ્ઝનત્થાય એવ વા. અપિ ચ બુજ્ઝતીતિ **બોધિ**, અરિયમગ્ગસ્સેતં નામં, તદત્થાયાતિપિ વુત્તં હોતિ. વિપસ્સનામગ્ગમૂલકો હિ અરિયમગ્ગોતિ. ઇદાનિ તં મગ્ગં નિય્યાતેન્તો – ‘‘**યદિદં નામરૂપનિરોધા**તિઆદિમાહ. એત્થ ચ **વિઞ્ઞાણનિરોધો**તિઆદીહિ પચ્ચત્તપદેહિ નિબ્બાનમેવ કથિતં. ઇતિ મહાપુરિસો સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અનિબ્બત્તિનિરોધં અદ્દસ.

૬૨. **નિરોધો નિરોધોતિ ખો**તિ અનિબ્બત્તિ અનિબ્બત્તિતિ ખો. **ચક્ખુન્તિ**આદીનિ વુત્તત્થાનેવ. ઇધ પન સબ્બેહેવ એતેહિ પદેહિ – ‘‘ઇમસ્મિં અસતિ ઇદં ન હોતી’’તિ નિરોધસઞ્જાનનમત્તમેવ કથિતં, અથવા વુટ્ઠાનગામિની બલવવિપસ્સના કથિતાતિ.

૬૩. **અપરેન સમયેના**તિ એવં પચ્ચયઞ્ચ પચ્ચયનિરોધઞ્ચ વિદિત્વા તતો અપરભાગે. **ઉપાદાનક્ખન્ધેસૂ**તિ ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભૂતેસુ ખન્ધેસુ. **ઉદયબ્બયાનુપસ્સી**તિ તમેવ પઠમં દિટ્ઠં ઉદયઞ્ચ વયઞ્ચ અનુપસ્સમાનો. **વિહાસી**તિ સિખાપત્તં વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનં વહન્તો વિહરિ. ઇદં કસ્મા વુત્તં? સબ્બેયેવ હિ પૂરિતપારમિનો બોધિસત્તા પચ્છિમભવે પુત્તસ્સ જાતદિવસે મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા પબ્બજિત્વા પધાનમનુયુઞ્જિત્વા બોધિપલ્લઙ્કમારુય્હ મારબલં વિધમિત્વા પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તિ, દુતિયયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેન્તિ, તતિયયામે પચ્ચયાકારં સમ્મસિત્વા આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ અભિનિવિસિત્વા ઉદયબ્બયવસેન સમપઞ્ઞાસ લક્ખણાનિ દિસ્વા યાવ ગોત્રભુઞાણા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરિયમગ્ગેન સકલે બુદ્ધગુણે પટિવિજ્ઝન્તિ. અયમ્પિ મહાપુરિસો પૂરિતપારમી. સો યથાવુત્તં સબ્બં અનુક્કમં કત્વા પચ્છિમયામે આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ અભિનિવિસિત્વા વુત્તપ્પકારં ઉદયબ્બયવિપસ્સનં આરભિ. તં દસ્સેતું ઇદં વુત્તં.

તત્થ **ઇતિ રૂપન્તિ** ઇદં રૂપં, એત્તકં રૂપં, ઇતો ઉદ્ધં રૂપં નત્થીતિ રુપ્પનસભાવઞ્ચેવ ભૂતુપાદાયભેદઞ્ચ આદિં કત્વા લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનવસેન અનવસેસરૂપપરિગ્ગહો વુત્તો. **ઇતિ રૂપસ્સ સમુદયો**તિ ઇમિના એવં પરિગ્ગહિતસ્સ રૂપસ્સ સમુદયદસ્સનં વુત્તં. તત્થ **ઇતી**તિ એવં સમુદયો હોતીતિ અત્થો. તસ્સ વિત્થારો – ''અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો, તણ્હાસમુદયા રૂપસમુદયો, કમ્મસમુદયા રૂપસમુદયો, આહારસમુદયા રૂપસમુદયોતિ, નિબ્બત્તિલક્ખણં પસ્સન્તોપિ રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં પસ્સતી''તિ એવં વેદિતબ્બો. અત્થઙ્ગમેપિ ''અવિજ્જાનિરોધા રૂપનિરોધો...પે॰... વિપરિણામલક્ખણં પસ્સન્તોપિ રૂપક્ખન્ધસ્સ નિરોધં પસ્સતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) અયમસ્સ વિત્થારો.

ઇતિ વેદનાતિઆદીસુપિ અયં વેદના, એત્તકા વેદના, ઇતો ઉદ્ધં વેદના નત્થિ. અયં સઞ્ઞા, ઇમે સઙ્ખારા, ઇદં વિઞ્ઞાણં, એત્તકં વિઞ્ઞાણં, ઇતો ઉદ્ધં વિઞ્ઞાણં નત્થીતિ વેદયિતસઞ્જાનનઅભિસઙ્ખરણવિજાનનસભાવઞ્ચેવ સુખાદિરૂપસઞ્ઞાદિ ફસ્સાદિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિ ભેદઞ્ચ આદિં કત્વા લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનવસેન અનવસેસવેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણપરિગ્ગહો વુત્તો. **ઇતિ વેદનાય સમુદયો**તિઆદીહિ પન એવં પરિગ્ગહિતાનં વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણાનં સમુદયદસ્સનં વુત્તં. તત્રાપિ **ઇતી**તિ એવં સમુદયો હોતીતિ અત્થો. તેસમ્પિ વિત્થારો – ''અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૫૦) રૂપે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. અયં પન વિસેસો – તીસુ ખન્ધેસુ ''આહારસમુદયા''તિ અવત્વા ''ફસ્સસમુદયા''તિ વત્તબ્બં. વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે ''નામરૂપસમુદયા''તિ અત્થઙ્ગમપદમ્પિ તેસંયેવ વસેન યોજેતબ્બં. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન ઉદયબ્બયવિનિચ્છયો સબ્બાકારપરિપૂરો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો. **તસ્સ પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ ઉદયબ્બયાનુપસ્સિનો વિહરતો**તિ તસ્સ વિપસ્સિસ્સ બોધિસત્તસ્સ ઇમેસુ રૂપાદીસુ પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ સમપઞ્ઞાસલક્ખણવસેન ઉદયબ્બયાનુપસ્સિનો વિહરતો યથાનુક્કમેન વડ્ઢિતે વિપસ્સનાઞાણે અનુપ્પાદનિરોધેન નિરુજ્ઝમાનેહિ આસવસઙ્ખાતેહિ કિલેસેહિ અનુપાદાય અગ્ગહેત્વાવ ચિત્તં વિમુચ્ચતિ, તદેતં મગ્ગક્ખણે વિમુચ્ચતિ નામ, ફલક્ખણે વિમુત્તં નામ; મગ્ગક્ખણે વા વિમુત્તઞ્ચેવ વિમુચ્ચતિ ચ, ફલક્ખણે વિમુત્તમેવ.

એત્તાવતા ચ મહાપુરિસો સબ્બબન્ધના વિપ્પમુત્તો સૂરિયરસ્મિસમ્ફુટ્ઠમિવ પદુમં સુવિકસિતચિત્તસન્તાનો ચત્તારિ મગ્ગઞાણાનિ, ચત્તારિ ફલઞાણાનિ, ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં, પઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણં, છ અસાધારણઞાણાનિ, સકલે ચ બુદ્ધગુણે હત્થગતે કત્વા પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પો બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નોવ –

''અનેકજાતિસંસારં, સન્ધાવિસ્સં અનિબ્બિસં;
ગહકારં ગવેસન્તો, દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુનં.

ગહકારક દિટ્ઠોસિ, પુન ગેહં ન કાહસિ;
સબ્બા તે ફાસુકા ભગ્ગા, ગહકૂટં વિસઙ્ખતં;
વિસઙ્ખારગતં ચિત્તં, તણ્હાનં ખયમજ્ઝગા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૫૩, ૧૫૪);

''અયોઘનહતસ્સેવ, જલતો જાતવેદસો;
અનુપુબ્બૂપસન્તસ્સ, યથા ન ઞાયતે ગતિ.

એવં સમ્માવિમુત્તાનં, કામબન્ધોઘતારિનં;

પઞ્ઞાપેતું ગતિ નત્થિ, પત્તાનં અચલં સુખ''ન્તિ. (ઉદા॰ ૮૦);

એવં મનસિ કરોન્તો સરદે સૂરિયો વિય, પુણ્ણચન્દો વિય ચ વિરોચિત્થાતિ.

દુતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બ્રહ્મયાચનકથાવણ્ણના

૬૪. તતિયભાણવારે **યંનૂનાહં ધમ્મં દેસેય્ય**ન્તિ યદિ પનાહં ધમ્મં દેસેય્યં. અયં પન વિતક્કો કદા ઉપ્પન્નોતિ? બુદ્ધભૂતસ્સ અટ્ઠમે સત્તાહે. સો કિર બુદ્ધો હુત્વા સત્તાહં બોધિપલ્લઙ્કે નિસીદિ, સત્તાહં બોધિપલ્લઙ્કં ઓલોકેન્તો અટ્ઠાસિ, સત્તાહં રતનચઙ્કમે ચઙ્કમિ, સત્તાહં રતનગબ્ભે ધમ્મં વિચિનન્તો નિસીદિ, સત્તાહં અજપાલનિગ્રોધે નિસીદિ, સત્તાહં મુચલિન્દે નિસીદિ, સત્તાહં રાજાયતને નિસીદિ. તતો ઉટ્ઠાય અટ્ઠમે સત્તાહે પુન આગન્ત્વા અજપાલનિગ્રોધે નિસિન્નમત્તસ્સેવ સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણો અયઞ્ચેવ ઇતો અનન્તરો ચ વિતક્કો ઉપ્પન્નોતિ.

તત્થ **અધિગતો**તિ પટિવિદ્ધો. **ધમ્મો**તિ ચતુસચ્ચધમ્મો. **ગમ્ભીરો**તિ ઉત્તાનભાવપટિક્ખેપવચનમેતં. **દુદ્દસો**તિ ગમ્ભીરત્તાવ દુદ્દસો દુક્ખેન દટ્ઠબ્બો, ન સક્કા સુખેન દટ્ઠું. દુદ્દસત્તાવ **દુરનુબોધો** દુક્ખેન અવબુજ્ઝિતબ્બો, ન સક્કા સુખેન અવબુજ્ઝિતું. **સન્તો**તિ નિબ્બુતો. **પણીતો**તિ અતપ્પકો. ઇદં દ્વયં લોકુત્તરમેવ સન્ધાય વુત્તં. **અતક્કાવચરો**તિ તક્કેન અવચરિતબ્બો ઓગાહિતબ્બો ન હોતિ, ઞાણેનેવ અવચરિતબ્બો. **નિપુણો**તિ સણ્હો. **પણ્ડિતવેદનીયો**તિ સમ્માપટિપદં પટિપન્નેહિ પણ્ડિતેહિ વેદિતબ્બો. **આલયરામા**તિ સત્તા પઞ્ચસુ કામગુણેસુ અલ્લીયન્તિ, તસ્મા તે આલયાતિ વુચ્ચન્તિ. અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાનિ આલયન્તિ, તસ્મા આલયાતિ વુચ્ચન્તિ. તેહિ આલયેહિ રમન્તીતિ **આલયરામા**. આલયેસુ રતાતિ **આલયરતા**. આલયેસુ સુટ્ઠુ મુદિતાતિ **આલયસમ્મુદિતા**. યથેવ હિ સુસજ્જિતં પુપ્ફફલભરિતરુક્ખાદિસમ્પન્નં ઉય્યાનં પવિટ્ઠો રાજા તાય તાય સમ્પત્તિયા રમતિ, પમુદિતો આમોદિતો હોતિ, ન ઉક્કણ્ઠતિ, સાયં નિક્ખમિતું ન ઇચ્છતિ, એવમિમેહિપિ કામાલયતણ્હાલયેહિ સત્તા રમન્તિ, સંસારવટ્ટે પમુદિતા અનુક્કણ્ઠિતા વસન્તિ. તેન નેસં ભગવા દુવિધમ્પિ આલયં ઉય્યાનભૂમિં વિય દસ્સેન્તો – ''આલયરામા''તિઆદિમાહ.

યદિદન્તિ નિપાતો, તસ્સ ઠાનં સન્ધાય – ''યં ઇદ''ન્તિ, પટિચ્ચસમુપ્પાદં સન્ધાય – ''યો અય''ન્તિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પાદો**તિ ઇમેસં પચ્ચયા ઇદપ્પચ્ચયા, ઇદપ્પચ્ચયા એવ ઇદપ્પચ્ચયતા, ઇદપ્પચ્ચયતા ચ સા પટિચ્ચસમુપ્પાદો ચાતિ ઇદપ્પચ્ચયતાપટિચ્ચસમુપ્પાદો. સઙ્ખારાદિપચ્ચયાનં અવિજ્જાદીનં એતં અધિવચનં. **સબ્બસઙ્ખારસમથો**તિઆદિ સબ્બં નિબ્બાનમેવ. યસ્મા હિ તં આગમ્મ સબ્બસઙ્ખારવિપ્ફન્દિતાનિ સમ્મન્તિ વૂપસમ્મન્તિ તસ્મા – ''સબ્બસઙ્ખારસમથો''તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા ચ તં આગમ્મ સબ્બે ઉપધયો પટિનિસ્સટ્ઠા હોન્તિ, સબ્બા તણ્હા ખીયન્તિ , સબ્બે કિલેસરાગા વિરજ્જન્તિ, સબ્બં દુક્ખં નિરુજ્ઝતિ, તસ્મા ''સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગો તણ્હાક્ખયો વિરાગો નિરોધો''તિ વુચ્ચતિ. સા પનેસા તણ્હા ભવેન ભવં, ફલેન વા સદ્ધિં કમ્મં વિનતિ સંસિબ્બતીતિ કત્વા વાનન્તિ વુચ્ચતિ. તતો વાનતો નિક્ખન્તન્તિ **નિબ્બાનં**. **સો મમસ્સ કિલમથો**તિ યા અજાનન્તાનં દેસના નામ, સો મમ કિલમથો અસ્સ, સા મમ વિહેસા અસ્સાતિ અત્થો. કાયકિલમથો ચેવ કાયવિહેસા ચ અસ્સાતિ વુત્તં હોતિ, ચિત્તે પન ઉભયમ્પેતં બુદ્ધાનં નત્થિ.

૬૫. **અપિસ્સૂ**તિ અનુબ્રૂહનત્થે નિપાતો. સો – ‘‘ન કેવલં એતદહોસિ, ઇમાપિ ગાથા પટિભંસૂ’’તિ દીપેતિ. **વિપસ્સિ**ન્તિઆદીસુ વિપસ્સિસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સાતિ અત્થો. **અનચ્છરિયા**તિ અનુઅચ્છરિયા. **પટિભંસૂ**તિ પટિભાનસઙ્ખાતસ્સ ઞાણસ્સ ગોચરા અહેસું, પરિવિતક્કયિતબ્બતં પાપુણિંસુ.

કિચ્છેનાતિ દુક્ખેન, ન દુક્ખાય પટિપદાય. બુદ્ધાનઞ્હિ ચત્તારોપિ મગ્ગા સુખપટિપદાવ હોન્તિ. પારમીપૂરણકાલે પન સરાગસદોસસમોહસ્સેવ સતો આગતાગતાનં યાચકાનં અલઙ્કતપટિયત્તં સીસં છિન્દિત્વા ગલલોહિતં નીહરિત્વા સુઅઞ્જિતાનિ અક્ખીનિ ઉપ્પાટેત્વા કુલવંસપદીપકં પુત્તં મનાપચારિનિં ભરિયન્તિ એવમાદીનિ દેન્તસ્સ અઞ્ઞાનિ ચ ખન્તિવાદિસદિસેસુ અત્તભાવેસુ છેજ્જભેજ્જાદીનિ પાપુણન્તસ્સ આગમનીયપટિપદં સન્ધાયેતં વુત્તં. **હલ**ન્તિ એત્થ હકારો નિપાતમત્તો, અલન્તિ અત્થો. **પકાસિતુ**ન્તિ દેસેતું; એવં કિચ્છેન અધિગતસ્સ ધમ્મસ્સ અલં દેસેતું; કો અત્થો દેસિતેનાતિ વુત્તં હોતિ. **રાગદોસપરેતેહી**તિ રાગદોસફુટ્ઠેહિ રાગદોસાનુગતેહિ વા.

પટિસોતગામિન્તિ નિચ્ચાદીનં પટિસોતં અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તાસુભન્તિ એવં ગતં ચતુસચ્ચધમ્મં. **રાગરત્તા**તિ કામરાગેન ભવરાગેન દિટ્ઠિરાગેન ચ રત્તા. **ન દક્ખન્તી**તિ અનિચ્ચં દુક્ખમનત્તા અસુભન્તિ ઇમિના સભાવેન ન પસ્સિસ્સન્તિ , તે અપસ્સન્તે કો સક્ખિસ્સતિ એવં ગાહાપેતું? **તમોખન્ધેન આવુટા**તિ અવિજ્જારાસિના અજ્ઝોત્થટા.

અપ્પોસ્સુક્કતાયાતિ નિરુસ્સુક્કભાવેન, અદેસેતુકામતાયાતિ અત્થો. કસ્મા પનસ્સ એવં ચિત્તં નમિ? નનુ એસ – ‘‘મુત્તો મોચેસ્સામી, તિણ્ણો તારેસ્સામિ’’,

‘‘કિં મે અઞ્ઞાતવેસેન, ધમ્મં સચ્છિકતેનિધ;
સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણિત્વા, સન્તારેસ્સં સદેવક’’ન્તિ.

પત્થનં કત્વા પારમિયો પૂરેત્વા સબ્બઞ્ઞુતં પત્તોતિ. સચ્ચમેતં, પચ્ચવેક્ખણાનુભાવેન પનસ્સ એવં ચિત્તં નમિ. તસ્સ હિ સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા સત્તાનં કિલેસગહનતં ધમ્મસ્સ ચ ગમ્ભીરતં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ સત્તાનં કિલેસગહનતા ચ ધમ્મગમ્ભીરતા ચ સબ્બાકારેન પાકટા જાતા. અથસ્સ – ‘‘ઇમે સત્તા કઞ્જિકપુણ્ણલાબુ વિય તક્કભરિતચાટિ વિય વસાતેલપીતપિલોતિકા વિય અઞ્જનમક્ખિતહત્થા વિય કિલેસભરિતા અતિસંકિલિટ્ઠા રાગરત્તા દોસદુટ્ઠા મોહમૂળ્હા, તે કિં નામ પટિવિજ્ઝિસ્સન્તી’’તિ ચિન્તયતો કિલેસગહનપચ્ચવેક્ખણાનુભાવેનાપિ એવં ચિત્તં નમિ.

‘‘અયઞ્ચ ધમ્મો પથવીસન્ધારકઉદકક્ખન્ધો વિય ગમ્ભીરો, પબ્બતેન પટિચ્છાદેત્વા ઠપિતો સાસપો વિય દુદ્દસો, સતધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિં પટિપાદનં વિય દુરનુબોધો, નનુ મયા હિ ઇમં ધમ્મં પટિવિજ્ઝિતું વાયમન્તેન અદિન્નં દાનં નામ નત્થિ, અરક્ખિતં સીલં નામ નત્થિ, અપરિપૂરિતા કાચિ પારમી નામ નત્થિ. તસ્સ મે નિરુસ્સાહં વિય મારબલં વિધમન્તસ્સાપિ પથવી ન કમ્પિત્થ, પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તસ્સાપિ ન કમ્પિત્થ, મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું વિસોધેન્તસ્સાપિ ન કમ્પિત્થ, પચ્છિમયામે પન પટિચ્ચસમુપ્પાદં પટિવિજ્ઝન્તસ્સેવ મે દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ. ઇતિ માદિસેનાપિ તિક્ખઞાણેન કિચ્છેનેવાયં ધમ્મો પટિવિદ્ધો તં લોકિયમહાજના કથં પટિવિજ્ઝિસ્સન્તી’’તિ ધમ્મગમ્ભીરતાપચ્ચવેક્ખણાનુભાવેનાપિ એવં ચિત્તં નમીતિ વેદિતબ્બં.

અપિચ બ્રહ્મુના યાચિતે દેસેતુકામતાયપિસ્સ એવં ચિત્તં નમિ. જાનાતિ હિ ભગવા – ‘‘મમ અપ્પોસ્સુક્કતાય ચિત્તે નમમાને મં મહાબ્રહ્મા ધમ્મદેસનં યાચિસ્સતિ, ઇમે ચ સત્તા બ્રહ્મગરુકા, તે ‘સત્થા કિર ધમ્મં ન દેસેતુકામો અહોસિ, અથ નં મહાબ્રહ્મા યાચિત્વા દેસાપેસિ, સન્તો વત ભો ધમ્મો, પણીતો વત ભો ધમ્મો’તિ મઞ્ઞમાના સુસ્સૂસિસ્સન્તી’’તિ. ઇમમ્પિસ્સ કારણં પટિચ્ચ અપ્પોસ્સુક્કતાય ચિત્તં નમિ, નો ધમ્મદેસનાયાતિ વેદિતબ્બં.

૬૬. **અઞ્ઞતરસ્સા**તિ એત્થ કિઞ્ચાપિ ‘‘અઞ્ઞતરો’’તિ વુત્તં, અથ ખો ઇમસ્મિં ચક્કવાળે જેટ્ઠકમહાબ્રહ્મા એસોતિ વેદિતબ્બો. **નસ્સતિ વત ભો લોકો**તિ સો કિર ઇમં સદ્દં તથા નિચ્છારેસિ, યથા દસસહસ્સિલોકધાતુબ્રહ્માનો સુત્વા સબ્બે સન્નિપતિંસુ. **યત્ર હિ નામા**તિ યસ્મિં નામ લોકે. **પુરતો પાતુરહોસી**તિ તેહિ દસહિ બ્રહ્મસહસ્સેહિ સદ્ધિં પાતુરહોસિ. **અપ્પરજક્ખજાતિકા**તિ પઞ્ઞામયે અક્ખિમ્હિ અપ્પં પરિત્તં રાગદોસમોહરજં એતેસં, એવં સભાવાતિ અપ્પરજક્ખજાતિકા. **અસ્સવનતા**તિ અસ્સવનતાય. **ભવિસ્સન્તી**તિ પુરિમબુદ્ધેસુ દસપુઞ્ઞકિરિયવત્થુવસેન કતાધિકારા પરિપાકગતા પદુમાનિ વિય સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સં, ધમ્મદેસનંયેવ આકઙ્ખમાના ચતુપ્પદિકગાથાવસાને અરિયભૂમિં ઓક્કમનારહા ન એકો, ન દ્વે, અનેકસતસહસ્સા ધમ્મસ્સ અઞ્ઞાતારો ભવિસ્સન્તીતિ દસ્સેતિ.

૬૯. **અજ્ઝેસનન્તિ** એવં તિક્ખત્તું યાચનં. **બુદ્ધચક્ખુના**તિ ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણેન ચ આસયાનુસયઞાણેન ચ. ઇમેસઞ્હિ દ્વિન્નં ઞાણાનં ‘‘બુદ્ધચક્ખૂ’’તિ નામં, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ ‘‘સમન્તચક્ખૂ’’તિ, તિણ્ણં મગ્ગઞાણાનં ‘‘ધમ્મચક્ખૂ’’તિ. **અપ્પરજક્ખે**તિઆદીસુ યેસં વુત્તનયેનેવ પઞ્ઞાચક્ખુમ્હિ રાગાદિરજં અપ્પં, તે **અપ્પરજક્ખા**. યેસં તં મહન્તં, તે **મહારજક્ખા**. યેસં સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ તિક્ખાનિ, તે **તિક્ખિન્દ્રિયા**. યેસં તાનિ મુદૂનિ, તે **મુદિન્દ્રિયા**. યેસં તેયેવ સદ્ધાદયો આકારા સુન્દરા, તે **સ્વાકારા**. યે કથિતકારણં સલ્લક્ખેન્તિ, સુખેન સક્કા હોન્તિ વિઞ્ઞાપેતું, તે **સુવિઞ્ઞાપયા**. યે પરલોકઞ્ચેવ વજ્જઞ્ચ ભયતો પસ્સન્તિ, તે **પરલોકવજ્જભયદસ્સાવિનો** નામ.

અયં પનેત્થ પાળિ – ‘‘સદ્ધો પુગ્ગલો અપ્પરજક્ખો, અસ્સદ્ધો પુગ્ગલો મહારજક્ખો.... આરદ્ધવીરિયો...પે॰... કુસીતો... ઉપટ્ઠિતસ્સતિ... મુટ્ઠસ્સતિ... સમાહિતો... અસમાહિતો... પઞ્ઞવા... દુપ્પઞ્ઞો પુગ્ગલો મહારજક્ખો. તથા સદ્ધો પુગ્ગલો તિક્ખિન્દ્રિયો...પે॰... પઞ્ઞવા પુગ્ગલો પરલોકવજ્જભયદસ્સાવી, દુપ્પઞ્ઞો પુગ્ગલો ન પરલોકવજ્જભયદસ્સાવી. **લોકો**તિ ખન્ધલોકો, ધાતુલોકો, આયતનલોકો, સમ્પત્તિભવલોકો, વિપત્તિભવલોકો, સમ્પત્તિસમ્ભવલોકો, વિપત્તિસમ્ભવલોકો. એકો લોકો – સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા. દ્વે લોકા – નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ. તયો લોકા – તિસ્સો વેદના. ચત્તારો લોકા – ચત્તારો આહારા. પઞ્ચ લોકા – પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. છ લોકા – છ અજ્ઝત્તિકાનિ આયતનાનિ. સત્ત લોકા – સત્ત વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો. અટ્ઠ લોકા – અટ્ઠ લોકધમ્મા. નવ લોકા – નવ સત્તાવાસા. દસ લોકા – દસાયતનાનિ. દ્વાદસ લોકા – દ્વાદસાયતનાનિ. અટ્ઠારસ લોકા – અટ્ઠારસ ધાતુયો. **વજ્જન્તિ** સબ્બે કિલેસા વજ્જં, સબ્બે દુચ્ચરિતા વજ્જં, સબ્બે અભિસઙ્ખારા વજ્જં, સબ્બે ભવગામિકમ્મા વજ્જં. ઇતિ ઇમસ્મિઞ્ચ લોકે ઇમસ્મિઞ્ચ વજ્જે તિબ્બા ભયસઞ્ઞા પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ, સેય્યથાપિ ઉક્ખિત્તાસિકે વધકે . ઇમેહિ પઞ્ઞાસાય આકારેહિ ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ જાનાતિ પસ્સતિ અઞ્ઞાતિ પટિવિજ્ઝતિ, ઇદં તથાગતસ્સ ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તે ઞાણ’’ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૨).

ઉપ્પલિનિયન્તિ ઉપ્પલવને. ઇતરેસુપિ એસેવ નયો. **અન્તોનિમુગ્ગપોસીની**તિ યાનિ અઞ્ઞાનિપિ પદુમાનિ અન્તોનિમુગ્ગાનેવ પોસયન્તિ. **ઉદકં અચ્ચુગ્ગમ્મ ઠિતાની**તિ ઉદકં અતિક્કમિત્વા ઠિતાનિ. તત્થ યાનિ અચ્ચુગ્ગમ્મ ઠિતાનિ, તાનિ સૂરિયરસ્મિસમ્ફસ્સં આગમયમાનાનિ ઠિતાનિ અજ્જ પુપ્ફનકાનિ. યાનિ સમોદકં ઠિતાનિ, તાનિ સ્વે પુપ્ફનકાનિ. યાનિ ઉદકાનુગ્ગતાનિ અન્તોઉદકપોસીનિ, તાનિ તતિયદિવસે પુપ્ફનકાનિ.

ઉદકા પન અનુગ્ગતાનિ અઞ્ઞાનિપિ સરોજઉપ્પલાદીનિ નામ અત્થિ, યાનિ નેવ પુપ્ફિસ્સન્તિ, મચ્છકચ્છપભક્ખાનેવ ભવિસ્સન્તિ, તાનિ પાળિં નારૂળ્હાનિ. આહરિત્વા પન દીપેતબ્બાનીતિ દીપિતાનિ. યથેવ હિ તાનિ ચતુબ્બિધાનિ પુપ્ફાનિ, એવમેવ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ, વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ, નેય્યો, પદપરમોતિ ચત્તારો પુગ્ગલા. તત્થ યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સહ ઉદાહટવેલાય ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ સઙ્ખિત્તેન ભાસિતસ્સ વિત્થારેન અત્થે વિભજિયમાને ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઉદ્દેસતો પરિપુચ્છતો યોનિસોમનસિકરોતો કલ્યાણમિત્તે સેવતો ભજતો પયિરુપાસતો અનુપુબ્બેન ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **નેય્યો**. યસ્સ પુગ્ગલસ્સ બહુમ્પિ સુણતો બહુમ્પિ ભણતો બહુમ્પિ ગણ્હતો બહુમ્પિ ધારયતો બહુમ્પિ વાચયતો ન તાય જાતિયા ધમ્માભિસમયો હોતિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો **પદપરમો** (પુ॰ પ॰ ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦, ૧૫૧).

તત્થ ભગવા ઉપ્પલવનાદિસદિસં દસસહસ્સિલોકધાતું ઓલોકેન્તો – ‘‘અજ્જ પુપ્ફનકાનિ વિય ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ, સ્વે પુપ્ફનકાનિ વિય વિપઞ્ચિતઞ્ઞૂ, તતિયદિવસે પુપ્ફનકાનિ વિય નેય્યો, મચ્છકચ્છપભક્ખાનિ વિય પદપરમો’’તિ અદ્દસ. પસ્સન્તો ચ – ‘‘એત્તકા અપ્પરજક્ખા, એત્તકા મહારજક્ખા. તત્રાપિ એત્તકા ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ’’તિ એવં સબ્બાકારતો અદ્દસ. તત્થ તિણ્ણં પુગ્ગલાનં ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે ભગવતો ધમ્મદેસના અત્થં સાધેતિ, પદપરમાનં અનાગતે વાસનત્થાય હોતિ.

અથ ભગવા ઇમેસં ચતુન્નં પુગ્ગલાનં અત્થાવહં ધમ્મદેસનં વિદિત્વા દેસેતુકમ્યતં ઉપ્પાદેત્વા પુન તે સબ્બેસુપિ તીસુ ભવેસુ સબ્બે સત્તે ભબ્બાભબ્બવસેન દ્વે કોટ્ઠાસે અકાસિ. યે સન્ધાય વુત્તં – ‘‘યે તે સત્તા કમ્માવરણેન સમન્નાગતા, વિપાકાવરણેન સમન્નાગતા, કિલેસાવરણેન સમન્નાગતા, અસ્સદ્ધા અચ્છન્દિકા દુપ્પઞ્ઞા અભબ્બા નિયામં ઓક્કમિતું કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમ્મત્તં, ઇમે તે સત્તા અભબ્બા. કતમે સત્તા ભબ્બા? યે તે સત્તા ન કમ્માવરણેન...પે॰...ઇમે તે સત્તા ભબ્બા’’તિ (વિભ॰ ૮૨૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૪).

તત્થ સબ્બેપિ અભબ્બપુગ્ગલે પહાય ભબ્બપુગ્ગલેયેવ ઞાણેન પરિગ્ગહેત્વા – ‘‘એત્તકા રાગચરિતા, એત્તકા દોસમોહવિતક્કસદ્ધાબુદ્ધિચરિતા’’તિ છ કોટ્ઠાસે અકાસિ. એવં કત્વા – ‘‘ધમ્મં દેસેસ્સામી’’તિ ચિન્તેસિ . બ્રહ્મા તં ઞત્વા સોમનસ્સજાતો ભગવન્તં ગાથાહિ અજ્ઝભાસિ. ઇદં સન્ધાય – ‘‘અથ ખો સો, ભિક્ખવે, મહાબ્રહ્મા’’તિઆદિ વુત્તં.

૭૦. તત્થ **અજ્ઝભાસી**તિ અધિઅભાસિ, અધિકિચ્ચ આરબ્ભ અભાસીતિ અત્થો.

સેલે યથા પબ્બતમુદ્ધનિટ્ઠિતોતિ સેલમયે એકગ્ઘને પબ્બતમુદ્ધનિ યથાઠિતોવ, ન હિ તત્થ ઠિતસ્સ દસ્સનત્થં ગીવુક્ખિપનપસારણાદિકિચ્ચં અત્થિ. **તથૂપમ**ન્તિ તપ્પટિભાગં સેલપબ્બતૂપમં. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો, યથા સેલપબ્બતમુદ્ધનિ યથાઠિતોવ ચક્ખુમા પુરિસો સમન્તતો જનતં પસ્સેય્ય, તથા ત્વમ્પિ સુમેધ, સુન્દરપઞ્ઞસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન સમન્તચક્ખુ ભગવા ધમ્મમયં પઞ્ઞામયં પાસાદમારુય્હ સયં અપેતસોકો સોકાવતિણ્ણં જાતિજરાભિભૂતં જનતં અપેક્ખસ્સુ, ઉપધારય ઉપપરિક્ખ.

અયમેત્થ અધિપ્પાયો – યથા હિ પબ્બતપાદે સમન્તા મહન્તં ખેત્તં કત્વા તત્થ કેદારપાળીસુ કુટિકાયો કત્વા રત્તિં અગ્ગિં જાલેય્યું. ચતુરઙ્ગસમન્નાગતઞ્ચ અન્ધકારં અસ્સ. અથસ્સ પબ્બતસ્સ મત્થકે ઠત્વા ચક્ખુમતો પુરિસસ્સ ભૂમિં ઓલોકયતો નેવ ખેત્તં, ન કેદારપાળિયો, ન કુટિયો, ન તત્થ સયિતમનુસ્સા પઞ્ઞાયેય્યું, કુટિકાસુ પન

અગ્ગિજાલમત્તમેવ પઞ્ઞાયેય્ય. એવં ધમ્મપાસાદમારુય્હ સત્તનિકાયં ઓલોકયતો તથાગતસ્સ યે તે અકતકલ્યાણા સત્તા, તે એકવિહારે દક્ખિણજાણુપસ્સે નિસિન્નાપિ બુદ્ધચક્ખુસ્સ આપાથં નાગચ્છન્તિ, રત્તિં ખિત્તસરા વિય હોન્તિ. યે પન કતકલ્યાણા વેનેય્યપુગ્ગલા, તે તસ્સ દૂરે ઠિતાપિ આપાથં આગચ્છન્તિ, સો અગ્ગિ વિય હિમવન્તપબ્બતો વિય ચ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

''દૂરે સન્તો પકાસેન્તિ, હિમવન્તોવ પબ્બતો;
અસન્તેત્થ ન દિસ્સન્તિ, રત્તિં ખિત્તા યથા સરા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૦૪);

ઉટ્ઠેહીતિ ભગવતો ધમ્મદેસનત્થં ચારિકચરણં યાચન્તો ભણતિ. **વીરા**તિઆદીસુ ભગવા વીરિયવન્તતાય **વીરો**, દેવપુત્તમચ્ચુકિલેસમારાનં વિજિતત્તા **વિજિતસઙ્ગામો**, જાતિકન્તારાદિનિત્થરણત્થાય વેનેય્યસત્થવાહનસમત્થતાય **સત્થવાહો**, કામચ્છન્દઇણસ્સ અભાવતો **અણણો**તિ વેદિતબ્બો.

૭૧. અપારુતાતિ વિવટા. **અમતસ્સ દ્વારા**તિ અરિયમગ્ગો. સો હિ અમતસઙ્ખાતસ્સ નિબ્બાનસ્સ દ્વારં. સો મયા વિવરિત્વા ઠપિતોતિ દસ્સેતિ. **પમુઞ્ચન્તુ સદ્ધ**ન્તિ સબ્બે અત્તનો સદ્ધં પમુઞ્ચન્તુ વિસ્સજ્જેન્તુ. પચ્છિમપદદ્વયે અયમત્થો, અહઞ્હિ અત્તનો પગુણં સુપ્પવત્તિતમ્પિ ઇમં પણીતં ઉત્તમં ધમ્મં કાયવાચાકિલમથસઞ્ઞી હુત્વા ન ભાસિં, ઇદાનિ પન સબ્બે જના સદ્ધાભાજનં ઉપનેન્તુ, પૂરેસ્સામિ તેસં સઙ્કપ્પન્તિ.

અગ્ગસાવકયુગવણ્ણના

૭૩. બોધિરુક્ખમૂલેતિ બોધિરુક્ખસ્સ અવિદૂરે અજપાલનિગ્રોધે અન્તરહિતોતિ અત્થો. **ખેમે મિગદાયે**તિ ઇસિપતનં તેન સમયેન ખેમં નામ ઉય્યાનં હોતિ, મિગાનં પન અભયવાસત્થાય દિન્નત્તા મિગદાયોતિ વુચ્ચતિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''ખેમે મિગદાયે''તિ. યથા ચ વિપસ્સી ભગવા, એવં અઞ્ઞેપિ બુદ્ધા પઠમં ધમ્મદેસનત્થાય ગચ્છન્તા આકાસેન ગન્ત્વા તત્થેવ ઓતરન્તિ. અમ્હાકં પન ભગવા ઉપકસ્સ આજીવકસ્સ ઉપનિસ્સયં દિસ્વા – ''ઉપકો ઇમં અદ્ધાનં પટિપન્નો, સો મં દિસ્વા સલ્લપિત્વા ગમિસ્સતિ. અથ પુન નિબ્બિન્દન્તો આગમ્મ અરહત્તં સચ્છિકરિસ્સતી''તિ ઞત્વા અટ્ઠારસયોજનમગ્ગં પદસાવ અગમાસિ. **દાયપાલં આમન્તેસી**તિ દિસ્વાવ પુનપ્પુનં ઓલોકેત્વા – ''અય્યો નો, ભન્તે, આગતો''તિ વત્વા ઉપગતં આમન્તેસિ.

૭૫-૬. અનુપુબ્બિં કથન્તિ દાનકથં, દાનાનન્તરં સીલં, સીલાનન્તરં સગ્ગં, સગ્ગાનન્તરં મગ્ગન્તિ એવં અનુપટિપાટિકથં કથેસિ. તત્થ **દાનકથ**ન્તિ ઇદં દાનં નામ સુખાનં નિદાનં, સમ્પત્તીનં મૂલં, ભોગાનં પતિટ્ઠા, વિસમગતસ્સ તાણં લેણં ગતિ પરાયણં, ઇધલોકપરલોકેસુ દાનસદિસો અવસ્સયો પતિટ્ઠા આરમ્મણં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં નત્થિ. ઇદઞ્હિ અવસ્સયટ્ઠેન રતનમયસીહાસનસદિસં, પતિટ્ઠાનટ્ઠેન મહાપથવીસદિસં, આરમ્મણટ્ઠેન આલમ્બનરજ્જુસદિસં. ઇદઞ્હિ દુક્ખનિત્થરણટ્ઠેન નાવા, સમસ્સાસનટ્ઠેન સઙ્ગામસૂરો, ભયપરિત્તાણટ્ઠેન સુસઙ્ખતનગરં, મચ્છેરમલાદીહિ અનુપલિત્તટ્ઠેન પદુમં, તેસં નિદહનટ્ઠેન અગ્ગિ, દુરાસદટ્ઠેન આસીવિસો, અસન્તાસનટ્ઠેન સીહો, બલવન્તટ્ઠેન હત્થી, અભિમઙ્ગલસમ્મતટ્ઠેન સેતઉસભો, ખેમન્તભૂમિસમ્પાપનટ્ઠેન વલાહકઅસ્સરાજા. દાનઞ્હિ લોકે સક્કસમ્પત્તિં મારસમ્પત્તિં બ્રહ્મસમ્પત્તિં ચક્કવત્તિસમ્પત્તિં સાવકપારમિઞાણં પચ્ચેકબોધિઞાણં અભિસમ્બોધિઞાણં દેતીતિ એવમાદિદાનગુણપટિસંયુત્તં કથં.

યસ્મા પન દાનં દદન્તો સીલં સમાદાતું સક્કોતિ, તસ્મા તદનન્તરં સીલકથં કથેસિ. **સીલકથન્તિ** સીલં નામેતં અવસ્સયો પતિટ્ઠા આરમ્મણં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં. ઇધલોકપરલોકસમ્પત્તીનઞ્હિ સીલસદિસો અવસ્સયો પતિટ્ઠા આરમ્મણં તાણં લેણં ગતિ પરાયણં નત્થિ, સીલસદિસો અલઙ્કારો નત્થિ, સીલપુપ્ફસદિસં પુપ્ફં નત્થિ, સીલગન્ધસદિસો ગન્ધો નત્થિ, સીલાલઙ્કારેન હિ અલઙ્કતં સીલકુસુમપિળન્ધનં સીલગન્ધાનુલિત્તં સદેવકોપિ લોકો ઓલોકેન્તો તિત્તિં ન ગચ્છતીતિ એવમાદિસીલગુણપટિસંયુત્તં કથં.

ઇદં પન સીલં નિસ્સાય અયં સગ્ગો લબ્ભતીતિ દસ્સેતું સીલાનન્તરં સગ્ગકથં કથેસિ. **સગ્ગકથન્તિ** અયં સગ્ગો નામ ઇટ્ઠો કન્તો મનાપો, નિચ્ચમેત્થ કીળા, નિચ્ચં સમ્પત્તિયો લબ્ભન્તિ, ચાતુમહારાજિકા દેવા નવુતિવસ્સસતસહસ્સાનિ દિબ્બસુખં દિબ્બસમ્પત્તિં પટિલભન્તિ, તાવતિંસા તિસ્સો ચ વસ્સકોટિયો સટ્ઠિ ચ વસ્સસતસહસ્સાનીતિ એવમાદિસગ્ગગુણપટિસંયુત્તં કથં. સગ્ગસમ્પત્તિં કથયન્તાનઞ્હિ બુદ્ધાનં મુખં નપ્પહોતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''અનેકપરિયાયેન ખો અહં, ભિક્ખવે, સગ્ગકથં કથેય્ય''ન્તિઆદિ.

એવં સગ્ગકથાય પલોભેત્વા પુન હત્થિં અલઙ્કરિત્વા તસ્સ સોણ્ડં છિન્દન્તો વિય – ''અયમ્પિ સગ્ગો અનિચ્ચો અદ્ધુવો, ન એત્થ છન્દરાગો કાતબ્બો''તિ દસ્સનત્થં – ''અપ્પસ્સાદા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા, આદીનવો એત્થ ભિય્યો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૫; ૨.૪૨) નયેન કામાનં આદીનવં ઓકારં સંકિલેસં કથેસિ. તત્થ **આદીનવો**તિ દોસો. **ઓકારો**તિ અવકારો લામકભાવો. **સંકિલેસો**તિ તેહિ સત્તાનં સંસારે સંકિલિસ્સનં. યથાહ – ''કિલિસ્સન્તિ વત ભો સત્તા''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૧). એવં કામાદીનવેન તજ્જેત્વા **નેક્ખમ્મે આનિસંસં પકાસેસિ**, પબ્બજ્જાય ગુણં પકાસેસીતિ અત્થો. સેસં અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તનયઞ્ચેવ ઉત્તાનત્થઞ્ચ.

૭૭. અલત્થુન્તિ કથં અલત્થું? એહિભિક્ખુભાવેન. ભગવા કિર તેસં ઇદ્ધિમયપત્તચીવરસ્સૂપનિસ્સયં ઓલોકેન્તો અનેકાસુ જાતીસુ ચીવરદાનાદીનિ દિસ્વા **એથ ભિક્ખવો**તિઆદિમાહ . તે તાવદેવ ભણ્ડૂ કાસાયવસના અટ્ઠહિ ભિક્ખુપરિક્ખારેહિ સરીરપટિમુક્કેહેવ વસ્સસતિકત્થેરા વિય ભગવન્તં નમસ્સમાનાવ નિસીદિંસુ.

સન્દસ્સેસીતિઆદીસુ ઇધલોકત્થં સન્દસ્સેસિ, પરલોકત્થં સન્દસ્સેસિ. ઇધલોકત્થં દસ્સેન્તો અનિચ્ચન્તિ દસ્સેસિ, દુક્ખન્તિ દસ્સેસિ, અનત્તાતિ દસ્સેસિ, ખન્ધે દસ્સેસિ, ધાતુયો દસ્સેસિ, આયતનાનિ દસ્સેસિ, પટિચ્ચસમુપ્પાદં દસ્સેસિ, રૂપક્ખન્ધસ્સ ઉદયં દસ્સેન્તો પઞ્ચ લક્ખણાનિ દસ્સેસિ, તથા વેદનાક્ખન્ધાદીનં, તથા વયં દસ્સેન્તોપિ ઉદયબ્બયવસેન પઞ્ઞાસલક્ખણાનિ દસ્સેસિ, પરલોકત્થં દસ્સેન્તો નિરયં દસ્સેસિ, તિરચ્છાનયોનિં, પેત્તિવિસયં, અસુરકાયં, તિણ્ણં કુસલાનં વિપાકં, છન્નં દેવલોકાનં, નવન્નં બ્રહ્મલોકાનં સમ્પત્તિં દસ્સેસિ.

સમાદપેસીતિ ચતુપારિસુદ્ધિસીલતેરસધુતઙ્ગદસકથાવત્થુઆદિકે કલ્યાણધમ્મે ગણ્હાપેસિ.

સમુત્તેજેસીતિ સુટ્ઠુ ઉત્તેજેસિ, અબ્ભુસ્સાહેસિ. ઇધલોકત્થઞ્ચેવ પરલોકત્થઞ્ચ તાસેત્વા તાસેત્વા અધિગતં વિય કત્વા કથેસિ. દ્વત્તિંસકમ્મકારણપઞ્ચવીસતિમહાભયપ્પભેદઞ્હિ ઇધલોકત્થં બુદ્ધે ભગવતિ તાસેત્વા તાસેત્વા કથયન્તે પચ્છાબાહં, ગાળ્હબન્ધનં બન્ધિત્વા ચાતુમહાપથે પહારસતેન તાળેત્વા દક્ખિણદ્વારેન નિય્યમાનો વિય આઘાતનભણ્ડિકાય ઠપિતસીસો વિય સૂલે ઉત્તાસિતો વિય મત્તહત્થિના મદ્દિયમાનો વિય ચ સંવિગ્ગો હોતિ. પરલોકત્થઞ્ચ કથયન્તે નિરયાદીસુ નિબ્બત્તો વિય દેવલોકસમ્પત્તિં અનુભવમાનો વિય ચ હોતિ.

સમ્પહંસેસીતિ પટિલદ્ધગુણેન ચોદેસિ, મહાનિસંસં કત્વા કથેસીતિ અત્થો.

સઙ્ખારાનં આદીનવન્તિ હેટ્ઠા પઠમમગ્ગાધિગમત્થં કામાનં આદીનવં કથેસિ, ઇધ પન ઉપરિમગ્ગાધિગમત્થં – ''અનિચ્ચા, ભિક્ખવે, સઙ્ખારા અદ્ધુવા અનસ્સાસિકા, યાવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, અલમેવ સબ્બસઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દિતું અલં વિરજ્જિતું અલં વિમુચ્ચિતુ''ન્તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૬૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧૩૪) નયેન સઙ્ખારાનં આદીનવઞ્ચ લામકભાવઞ્ચ તપ્પચ્ચયઞ્ચ કિલમથં પકાસેસિ. યથા ચ તત્થ નેક્ખમ્મે, એવમિધ – ''સન્તમિદં, ભિક્ખવે, નિબ્બાનં નામ પણીતં તાણં લેણ''ન્તિઆદિના નયેન નિબ્બાને આનિસંસં પકાસેસિ.

મહાજનકાયપબ્બજ્જાવણ્ણના

૭૮. **મહાજનકાયો**તિ તેસંયેવ દ્વિન્નં કુમારાનં ઉપટ્ઠાકજનકાયોતિ.

૮૦. **ભગવન્તં સરણં ગચ્છામ, ધમ્મઞ્ચા**તિ સઙ્ઘસ્સ અપરિપુણ્ણત્તા દ્વેવાચિકમેવ સરણમગમંસુ.

૮૧. **અલત્થુ**ન્તિ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ એહિભિક્ખુભાવેનેવ અલત્થું. ઇતો અનન્તરે પબ્બજિતવારેપિ એસેવ નયો.

ચારિકાઅનુજાનનવણ્ણના

૮૫. **પરિવિતક્કો ઉદપાદી**તિ કદા ઉદપાદિ? સમ્બોધિતો સત્ત સંવચ્છરાનિ સત્ત માસે સત્ત દિવસે અતિક્કમિત્વા ઉદપાદિ. ભગવા કિર પિતુસઙ્ગહં કરોન્તો વિહાસિ. રાજાપિ ચિન્તેસિ – ''મય્હં જેટ્ઠપુત્તો નિક્ખમિત્વા બુદ્ધો જાતો, દુતિયપુત્તો મે નિક્ખમિત્વા અગ્ગસાવકો જાતો, પુરોહિતપુત્તો દુતિયઅગ્ગસાવકો, ઇમે ચ અવસેસા ભિક્ખૂ ગિહિકાલેપિ મય્હં પુત્તમેવ પરિવારેત્વા વિચરિંસુ. ઇમે સબ્બે ઇદાનિપિ મય્હંયેવ ભારો, અહમેવ ચ ને ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહિસ્સામિ, અઞ્ઞેસં ઓકાસં ન દસ્સામી''તિ વિહારદ્વારકોટ્ઠકતો પટ્ઠાય યાવ રાજગેહદ્વારા ઉભયતો ખદિરપાકારં કારાપેત્વા કિલઞ્જેહિ છાદાપેત્વા વત્થેહિ પટિચ્છાદાપેત્વા ઉપરિ ચ છાદાપેત્વા સુવણ્ણતારકવિચિત્તં સમોલમ્બિતતાલક્ખન્ધમત્તં વિવિધપુપ્ફદામવિતાનં કારાપેત્વા હેટ્ઠા ભૂમિયં ચિત્તત્થરણેહિ સન્થરાપેત્વા અન્તો ઉભોસુ પસ્સેસુ માલાવચ્છકે પુણ્ણઘટે, સકલમગ્ગવાસત્થાય ચ ગન્ધન્તરે પુપ્ફાનિ પુપ્ફન્તરે ગન્ધે ચ ઠપાપેત્વા ભગવતો કાલં આરોચાપેસિ.

ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો અન્તોસાણિયાવ રાજગેહંગન્ત્વા ભત્તકિચ્ચં કત્વા વિહારં પચ્ચાગચ્છતિ. અઞ્ઞો કોચિ દટ્ઠુમ્પિ ન લભતિ, કુતો પન ભિક્ખં વા દાતું, પૂજં વા કાતું, ધમ્મં વા સોતું. નાગરા ચિન્તેસું – ''અજ્જ સત્થુ લોકે ઉપ્પન્નસ્સ સત્તમાસાધિકાનિ સત્તસંવચ્છરાનિ, મયઞ્ચ દટ્ઠુમ્પિ ન લભામ, પગેવ ભિક્ખં વા દાતું, પૂજં વા કાતું, ધમ્મં વા સોતું. રાજા – 'મય્હમેવ બુદ્ધો, મય્હમેવ ધમ્મો, મય્હમેવ સઙ્ઘો'તિ મમાયિત્વા સયમેવ ઉપટ્ઠહિ. સત્થા ચ ઉપ્પજ્જમાનો સદેવકસ્સ લોકસ્સ અત્થાય હિતાય ઉપ્પન્નો. ન હિ રઞ્ઞોયેવ નિરયો ઉણ્હો અસ્સ, અઞ્ઞેસં નીલુપ્પલવનસદિસો. તસ્મા રાજાનં વદામ. સચે નો સત્થારં દેતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. નો ચે દેતિ, રઞ્ઞા સદ્ધિં યુજ્ઝિત્વાપિ સઙ્ઘં ગહેત્વા દાનાદીનિ પુઞ્ઞાનિ કરોમ. ન સક્કા ખો પન સુદ્ધનાગરેહેવ એવં કાતું, એકં જેટ્ઠપુરિસમ્પિ ગણ્હામા''તિ.

તે સેનાપતિં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સેતમત્થં આરોચેત્વા – ‘‘સામિ, કિં અમ્હાકં પક્ખો હોસિ, ઉદાહુ રઞ્ઞો’’તિ આહંસુ. સો – ‘‘અહં તુમ્હાકં પક્ખો હોમિ, અપિ ચ ખો પન પઠમદિવસો મય્હં દાતબ્બો’’તિ. તે સમ્પટિચ્છિંસુ. સો રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા – ‘‘નાગરા, દેવ, તુમ્હાકં કુપિતા’’તિ આહ. કિમત્થં તાતાતિ? સત્થારં કિર તુમ્હેયેવ ઉપટ્ઠહથ, અમ્હે ન લભામાતિ. સચે ઇદાનિપિ લભન્તિ, ન કુપ્પન્તિ, અલભન્તા તુમ્હેહિ સદ્ધિં યુજ્ઝિતુકામા દેવાતિ. યુજ્ઝામિ, તાત, નાહં ભિક્ખુસઙ્ઘં દેમીતિ. દેવ તુમ્હાકં દાસા તુમ્હેહિ સદ્ધિં યુજ્ઝામાતિ વદન્તિ, તુમ્હે કં ગણ્હિત્વા યુજ્ઝિસ્સથાતિ? નનુ ત્વં સેનાપતીતિ? નાગરેહિ વિના ન સમત્થો અહં દેવાતિ. તતો રાજા – ‘‘બલવન્તો નાગરા, સેનાપતિપિ તેસઞ્ઞેવ પક્ખો’’તિ ઞત્વા ‘‘અઞ્ઞાનિપિ સત્તમાસાધિકાનિ સત્તસંવચ્છરાનિ મય્હં ભિક્ખુસઙ્ઘં દદન્તૂ’’તિ આહ. નાગરા ન સમ્પટિચ્છિંસુ. રાજા – ‘‘છ વસ્સાનિ, પઞ્ચ, ચત્તારિ, તીણિ, દ્વે, એકવસ્સ’’ન્તિ હાપેસિ. એવં હાપેન્તેપિ ન સમ્પટિચ્છિંસુ. અઞ્ઞે સત્ત દિવસે યાચિ. નાગરા – ‘‘અતિકક્ખળં દાનિ રઞ્ઞા સદ્ધિં કાતું ન વટ્ટતી’’તિ અનુજાનિંસુ.

રાજા સત્તમાસાધિકાનં સત્તન્નં સંવચ્છરાનં સજ્જિતં દાનમુખં સત્તન્નમેવ દિવસાનં વિસ્સજ્જેત્વા છ દિવસે કેસઞ્ચિ અપસ્સન્તાનંયેવ દાનં દત્વા સત્તમે દિવસે નાગરે પક્કોસાપેત્વા – ‘‘સક્ખિસ્સથ, તાત, એવરૂપં દાનં દાતુ’’ન્તિ આહ. તેપિ – ‘‘નનુ અમ્હેયેવ નિસ્સાય તં દેવસ્સ ઉપ્પન્ન’’ન્તિ વત્વા – ‘‘સક્ખિસ્સામા’’તિ આહંસુ. રાજા પિટ્ઠિહત્થેન અસ્સૂનિ પુઞ્છમાનો ભગવન્તં વન્દિત્વા – ‘‘ભન્તે, અહં અટ્ઠસટ્ઠિભિક્ખુસતસહસ્સં અઞ્ઞસ્સ વારં અકત્વા યાવજીવં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહિસ્સામીતિ ચિન્તેસિં. નાગરા ન દાનિ મે અનુઞ્ઞાતા, નાગરા હિ ‘મયં દાનં દાતું ન લભામા’તિ કુપ્પન્તિ. ભગવા સ્વે પટ્ઠાય તેસં અનુગ્ગહં કરોથા’’તિ આહ.

અથ દુતિયદિવસે સેનાપતિ મહાદાનં સજ્જેત્વા – ‘‘અજ્જ યથા અઞ્ઞો કોચિ એકભિક્ખમ્પિ ન દેતિ, એવં રક્ખથા’’તિ સમન્તા પુરિસે ઠપેસિ. તં દિવસં સેટ્ઠિભરિયા રોદમાના ધીતરં આહ – ‘‘સચે, અમ્મ, તવ પિતા જીવેય્ય, અજ્જાહં પઠમં દસબલં ભોજેય્ય’’ન્તિ . સા તં આહ – ‘‘અમ્મ, મા ચિન્તયિ, અહં તથા કરિસ્સામિ યથા બુદ્ધપ્પમુખો ભિક્ખુસઙ્ઘો પઠમં અમ્હાકં ભિક્ખં પરિભુઞ્જિસ્સતી’’તિ. તતો સતસહસ્સગ્ઘનિકાય સુવણ્ણપાતિયા નિરુદકપાયાસસ્સ પૂરેત્વા સપ્પિમધુસક્કરાદીહિ અભિસઙ્ખરિત્વા અઞ્ઞાય પાતિયા પટિકુજ્જિત્વા તં સુમનમાલાગુળેહિ પરિક્ખિપિત્વા માલાગુળસદિસં કત્વા ભગવતો ગામં પવિસનવેલાય સયમેવ ઉક્ખિપિત્વા દાસિગણપરિવુતા નગરા નિક્ખમિ. અન્તરામગ્ગે સેનાપતિઉપટ્ઠાકા – ‘‘અમ્મ, મા ઇતો અગમા’’તિ વદન્તિ. મહાપુઞ્ઞા નામ મનાપકથા હોન્તિ, ન ચ તેસં પુનપ્પુનં ભણન્તાનં કથા પટિક્ખિપિતું સક્કા હોતિ. સા – ‘‘ચૂળપિતા મહાપિતા માતુલા કિસ્સ તુમ્હે ગન્તું ન દેથા’’તિ આહ. સેનાપતિના – ‘‘અઞ્ઞસ્સ કસ્સચિ ખાદનીયભોજનીયં દાતું મા દેથા’’તિ ઠપિતમ્હ અમ્માતિ. કિં પન મે હત્થે ખાદનીયં ભોજનીયં પસ્સથાતિ? માલાગુળં પસ્સામાતિ . કિં તુમ્હાકં સેનાપતિ માલાગુળપૂજમ્પિ કાતું ન દેતીતિ? દેતિ, અમ્માતિ. તેન હિ, અપેથ, અપેથાતિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા માલાગુળં ગણ્હાપેથ ભગવાતિ આહ. ભગવા એકં સેનાપતિસ્સુપટ્ઠાકં ઓલોકેત્વા માલાગુળં ગણ્હાપેસિ. સા ભગવન્તં વન્દિત્વા – ‘‘ભગવા, ભવાભવે નિબ્બત્તિયં મે સતિ પરિતસ્સનજીવિતં નામ મા હોતુ, અયં સુમનમાલા વિય નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને પિયાવ હોમિ, નામેન ચ સુમના યેવા’’તિ પત્થનં કત્વા સત્થારા – ‘‘સુખિની હોહી’’તિ વુત્તા વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ.

ભગવા સેનાપતિસ્સ ગેહં ગન્ત્વા પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિ. સેનાપતિ યાગું ગહેત્વા ઉપગઞ્છિ, સત્થા પત્તં પિદહિ. નિસિન્નો, ભન્તે, ભિક્ખુસઙ્ઘોતિ. અત્થિ નો એકો અન્તરા પિણ્ડપાતો લદ્ધોતિ. સો માલં અપનેત્વા પિણ્ડપાતં અદ્દસ. ચૂળુપટ્ઠાકો આહ – ‘‘સામિ, માલાતિ મં વત્વા માતુગામો વઞ્ચેસી’’તિ. પાયાસો ભગવન્તં આદિં કત્વા

સબ્બેસં ભિક્ખૂનં પહોતિ. સેનાપતિપિ અત્તનો દેય્યધમ્મં અદાસિ. સત્થા ભત્તકિચ્ચં કત્વા મઙ્ગલં વત્વા પક્કામિ. સેનાપતિ – ''કા નામ સા પિણ્ડપાતમદાસી''તિ પુચ્છિ. સેટ્ઠિધીતા, સામીતિ. સપ્પઞ્ઞા સા ઇત્થી, એવરૂપાય ઘરે વસન્તિયા પુરિસસ્સ સગ્ગસમ્પત્તિ નામ ન દુલ્લભાતિ તં આનેત્વા જેટ્ઠિકટ્ઠાને ઠપેસિ.

પુનદિવસે નાગરા દાનમદંસુ, પુનદિવસે રાજાતિ એકન્તરિકાય દાનં દાતું આરભિંસુ. રાજાપિ ચરપુરિસે ઠપેત્વા નાગરેહિ દિન્નદાનતો અતિરેકતરં દેતિ, નાગરાપિ તથેવ કત્વા રઞ્ઞા દિન્નદાનતો અતિરેકતરં. રાજગેહે નાટકિત્થિયો દહરસામણેરે વદન્તિ – ''ગણ્હથ, તાતા, ન ગહપતિકાનં ગત્તવત્થાદીસુ પુઞ્છિત્વા બાળદારકાનં ખેળસિઙ્ઘાણિકાદિધોવનહત્થેહિ કતં , સુચિં પણીતં કત''ન્તિ. પુનદિવસે નાગરાપિ દદમાના વદન્તિ – ''ગણ્હથ, તાતા, ન નગરગામનિગમાદીસુ સઙ્કડ્ઢિતતણ્ડુલખીરદધિસપ્પિઆદીહિ, ન અઞ્ઞેસં જઙ્ઘસીસપિટ્ઠિઆદીનિ ભઞ્જિત્વા આહરાપિતેહિ કતં, જાતિસપ્પિખીરાદીહિયેવ કત''ન્તિ. એવં સત્તસુ સંવચ્છરેસુ સત્તસુ માસેસુ સત્તસુ દિવસેસુ ચ અતિક્કન્તેસુ અથ ભગવતો અયં વિતક્કો ઉદપાદિ. તેન વુત્તં – ''સમ્બોધિતો સત્ત સંવચ્છરાનિ સત્ત માસાનિ સત્ત દિવસાનિ અતિક્કમિત્વા ઉદપાદી''તિ.

૮૭. **અઞ્ઞતરો મહાબ્રહ્મા**તિ ધમ્મદેસનં આયાચિતબ્રહ્માવ.

૮૯. **ચતુરાસીતિ આવાસસહસ્સાની**તિ ચતુરાસીતિ વિહારસહસ્સાનિ. તે સબ્બેપિ દ્વાદસસહસ્સભિક્ખુગણ્હનકા મહાવિહારા અભયગિરિચેતિયપબ્બતચિત્તલપબ્બતમહાવિહારસદિસાવ અહેસું.

૯૦. **ખન્તી પરમં તપો**તિ અધિવાસનખન્તિ નામ પરમં તપો. **તિતિક્ખા**તિ ખન્તિયા એવ વેવચનં. તિતિક્ખા સઙ્ખાતા અધિવાસનખન્તિ ઉત્તમં તપોતિ અત્થો. **નિબ્બાનં પરમ**ન્તિ સબ્બાકારેન પન નિબ્બાનં પરમન્તિ વદન્તિ બુદ્ધા. **ન હિ પબ્બજિતો પરૂપઘાતી**તિ યો અધિવાસનખન્તિવિરહિતત્તા પરં ઉપઘાતેતિ બાધેતિ હિંસતિ, સો પબ્બજિતો નામ ન હોતિ. ચતુત્થપાદો પન તસ્સેવ વેવચનં. ''ન હિ પબ્બજિતો''તિ એતસ્સ હિ ન સમણો હોતીતિ વેવચનં. પરૂપઘાતીતિ એતસ્સ **પરં વિહેઠયન્તો**તિ વેવચનં. અથ વા **પરૂપઘાતી**તિ સીલૂપઘાતી. સીલઞ્હિ ઉત્તમટ્ઠેન પરન્તિ વુચ્ચતિ. યો ચ સમણો પરં યં કઞ્ચિ સત્તં વિહેઠયન્તો પરૂપઘાતી હોતિ, અત્તનો સીલં વિનાસકો, સો પબ્બજિતો નામ ન હોતીતિ અત્થો. અથવા યો અધિવાસનખન્તિયા અભાવતો પરૂપઘાતી હોતિ, પરં અન્તમસો ડંસમકસમ્પિ સઞ્ચિચ્ચ જીવિતા વોરોપેતિ, સો ન હિ પબ્બજિતો. કિં કારણા? મલસ્સ અપબ્બાજિતત્તા. ''પબ્બાજયમત્તનો મલં, તસ્મા પબ્બજિતોતિ વુચ્ચતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૩૮૮) ઇદઞ્હિ પબ્બજિતલક્ખણં. યોપિ ન હેવ ખો ઉપઘાતેતિ, ન મારેતિ, અપિ ચ દણ્ડાદીહિ વિહેઠેતિ, સો પરં વિહેઠયન્તો સમણો ન હોતિ. કિં કારણા? વિહેસાય અસમિતત્તા. ''સમિતત્તા હિ પાપાનં , સમણોતિ પવુચ્ચતી''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૬૫) ઇદઞ્હિ સમણલક્ખણં.

દુતિયગાથાય **સબ્બપાપસ્સા**તિ સબ્બાકુસલસ્સ. **અકરણ**ન્તિ અનુપ્પાદનં. **કુસલસ્સા**તિ ચતુભૂમિકકુસલસ્સ. **ઉપસમ્પદા**તિ પટિલાભો. **સચિત્તપરિયોદપન**ન્તિ અત્તનો ચિત્તજોતનં, તં પન અરહત્તેન હોતિ. ઇતિ સીલસંવરેન સબ્બપાપં પહાય સમથવિપસ્સનાહિ કુસલં સમ્પાદેત્વા અરહત્તફલેન ચિત્તં પરિયોદાપેતબ્બન્તિ એતં બુદ્ધાનં સાસનં ઓવાદો અનુસિટ્ઠી તિ.

તતિયગાથાય **અનૂપવાદો**તિ વાચાય કસ્સચિ અનુપવદનં. **અનૂપઘાતો**તિ કાયેન ઉપઘાતસ્સ અકરણં. **પાતિમોક્ખે**તિ યં તં પઅતિમોક્ખં, અતિપમોક્ખં, ઉત્તમસીલં, પાતિ વા અગતિવિસેસેહિ મોક્ખેતિ દુગ્ગતિભયેહિ,

યો વા નં પાતિ, તં મોક્ખેતીતિ ‘‘પાતિમોક્ખ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં પાતિમોક્ખે ચ સંવરો. **મત્તઞ્ઞુતા**તિ પટિગ્ગહણપરિભોગવસેન પમાણઞ્ઞુતા. **પન્તઞ્ચ સયનાસન**ન્તિ સયનાસનઞ્ચ સઙ્ઘટ્ટનવિરહિતન્તિ અત્થો. તત્થ દ્વીહિયેવ પચ્ચયેહિ ચતુપચ્ચયસન્તોસો દીપિતો હોતીતિ વેદિતબ્બો. **એતં બુદ્ધાન સાસન**ન્તિ એતં પરસ્સ અનુપવદનં અનુપઘાતનં પાતિમોક્ખસંવરો પટિગ્ગહણપરિભોગેસુ મત્તઞ્ઞુતા અટ્ઠસમાપત્તિવસિભાવાય વિવિત્તસેનાસનસેવનઞ્ચ બુદ્ધાનં સાસનં ઓવાદો અનુસિટ્ઠીતિ. ઇમા પન સબ્બબુદ્ધાનં પાતિમોક્ખુદ્દેસગાથા હોન્તીતિ વેદિતબ્બા.

દેવતારોચનવણ્ણના

૯૧. એત્તાવતા ચ ઇમિના વિપસ્સિસ્સ ભગવતો અપદાનાનુસારેન વિત્થારકથનેન – ‘‘તથાગતસ્સેવેસા, ભિક્ખવે, ધમ્મધાતુ સુપ્પટિવિદ્ધા’’તિ એવં વુત્તાય ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધભાવં પકાસેત્વા ઇદાનિ – ‘‘દેવતાપિ તથાગતસ્સ એતમત્થં આરોચેસુ’’ન્તિ વુત્તં દેવતારોચનં પકાસેતું **એકમિદાહ**ન્તિઆદિમાહ.

તત્થ **સુભગવને**તિ એવંનામકે વને. **સાલરાજમૂલે**તિ વનપ્પતિજેટ્ઠકસ્સ મૂલે. **કામચ્છન્દં વિરાજેત્વા**તિ અનાગામિમગ્ગેન મૂલસમુગ્ઘાતવસેન વિરાજેત્વા. યથા ચ વિપસ્સિસ્સ, એવં સેસબુદ્ધાનમ્પિ સાસને વુત્થબ્રહ્મચરિયા દેવતા આરોચયિંસુ, પાળિ પન વિપસ્સિસ્સ ચેવ અમ્હાકઞ્ચ ભગવતો વસેન આગતા.

તત્થ અત્તનો સમ્પત્તિયા ન હાયન્તિ, ન વિહાયન્તીતિ **અવિહા**. ન કઞ્ચિ સત્તં તપન્તીતિ **અતપ્પા**. સુન્દરદસ્સના અભિરૂપા પાસાદિકાતિ **સુદસ્સા**. સુટ્ઠુ પસ્સન્તિ, સુન્દરમેતેસં વા દસ્સનન્તિ **સુદસ્સી**. સબ્બેહેવ ચ સગુણેહિ ભવસમ્પત્તિયા ચ જેટ્ઠા, નત્થેત્થ કનિટ્ઠાતિ **અકનિટ્ઠા**.

ઇધ ઠત્વા ભાણવારા સમોધાનેતબ્બા. ઇમસ્મિઞ્હિ સુત્તે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો અપદાનવસેન તયો ભાણવારા વુત્તા. યથા ચ વિપસ્સિસ્સ, એવં સિખીઆદીનમ્પિ અપદાનવસેન વુત્તાવ. પાળિ પન સઙ્ખિત્તા. ઇતિ સત્તન્નં બુદ્ધાનં વસેન અમ્હાકં ભગવતા એકવીસતિ ભાણવારા કથિતા. તથા અવિહેહિ. તથા અતપ્પેહિ. તથા સુદસ્સેહિ. તથા સુદસ્સીહિ. તથા અકનિટ્ઠેહીતિ સબ્બમ્પિ છબ્બીસતિભાણવારસતં હોતિ. તેપિટકે બુદ્ધવચને અઞ્ઞં સુત્તં છબ્બીસતિભાણવારસતપરિમાણં નામ નત્થિ, સુત્તન્તરાજા નામ અયં સુત્તન્તોતિ વેદિતબ્બો. ઇતો પરં અનુસન્ધિદ્વયમ્પિ નિય્યાતેન્તો **ઇતિ ખો ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તં સબ્બં ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાપદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાનિદાનસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૯૫. એવં મે સુતં…પે॰… કુરૂસૂતિ મહાનિદાનસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના. **કુરૂસુ વિહરતી**તિ કુરૂ નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન ''કુરૂ''તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં કુરૂસુ જનપદે. અટ્ઠકથાચરિયા પનાહુ – મન્ધાતુકાલે તીસુ દીપેસુ મનુસ્સા ''જમ્બુદીપો નામ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધમહાસાવકચક્કવત્તિપ્પભુતીનં ઉત્તમમનુસ્સાનં ઉપ્પત્તિભૂમિ ઉત્તમદીપો અતિરમણીયો''તિ સુત્વા રઞ્ઞા મન્ધાતુચક્કવત્તિના ચક્કરતનં પુરક્ખત્વા ચત્તારો દીપે અનુસંયાયન્તેન સદ્ધિં આગમંસુ. તતો રાજા પરિણાયકરતનં પુચ્છિ – ''અત્થિ નુ ખો મનુસ્સલોકતો રમણીયતરં ઠાન''ન્તિ. કસ્મા દેવ એવં ભણસિ? કિં ન પસ્સસિ ચન્દિમસૂરિયાનં આનુભાવં, નનુ એતેસં ઠાનં ઇતો રમણીયતરન્તિ? રાજા ચક્કરતનં પુરક્ખત્વા તત્થ અગમાસિ. ચત્તારો મહારાજાનો – ''મન્ધાતુમહારાજા આગતો''તિ સુત્વાવ ''મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો રાજા, ન સક્કા યુદ્ધેન પટિબાહિતુ''ન્તિ સકં રજ્જં નિય્યાતેસું. સો તં ગહેત્વા પુન પુચ્છિ – ''અત્થિ નુ ખો ઇતો રમણીયતરં ઠાન''ન્તિ?

અથસ્સ તાવતિંસભવનં કથયિંસુ. ''તાવતિંસભવનં, દેવ, ઇતો રમણીયતરં. તત્થ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો ઇમે ચત્તારો મહારાજાનો પરિચારકા દોવારિકભૂમિયં તિટ્ઠન્તિ, સક્કો દેવરાજા મહિદ્ધિકો મહાનુભાવો, તસ્સિમાનિ ઉપભોગટ્ઠાનાનિ – યોજનસહસ્સુબ્બેધો વેજયન્તો પાસાદો, પઞ્ચયોજનસતુબ્બેધા સુધમ્મા દેવસભા, દિયડ્ઢયોજનસતિકો વેજયન્તરથો તથા એરાવણો હત્થી , દિબ્બરુક્ખસહસ્સપ્પટિમણ્ડિતં નન્દનવનં, ચિત્તલતાવનં, ફારુસકવનં, મિસ્સકવનં, યોજનસતુબ્બેધો પારિચ્છત્તકો કોવિળારો, તસ્સ હેટ્ઠા સટ્ઠિયોજનાયામા પઞ્ઞાસયોજનવિત્થતા પઞ્ચદસયોજનુબ્બેધા જયકુસુમપુપ્ફવણ્ણા પણ્ડુકમ્બલસિલા, યસ્સા મુદુતાય સક્કસ્સ નિસીદતો ઉપડ્ઢકાયો અનુપવિસતી''તિ.

તં સુત્વા રાજા તત્થ ગન્તુકામો ચક્કરતનં અબ્ભુક્કિરિ. તં આકાસે પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. અથ દ્વિન્નં દેવલોકાનં વેમજ્ઝતો ચક્કરતનં ઓતરિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠાસિ સદ્ધિં પરિણાયકરતનપમુખાય ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય. રાજા એકકોવ તાવતિંસભવનં અગમાસિ. સક્કો – ''મન્ધાતા આગતો''તિ સુત્વાવ તસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા – ''સ્વાગતં, તે મહારાજ, સકં તે મહારાજ, અનુસાસ મહારાજા''તિ વત્વા સદ્ધિં નાટકેહિ રજ્જં દ્વે ભાગે કત્વા એકં ભાગમદાસિ. રઞ્ઞો તાવતિંસભવને પતિટ્ઠિતમત્તસ્સેવ મનુસ્સભાવો વિગચ્છિ, દેવભાવો પાતુરહોસિ. તસ્સ કિર સક્કેન સદ્ધિં પણ્ડુકમ્બલસિલાયં નિસિન્નસ્સ અક્ખિનિમિસમત્તેન નાનત્તં પઞ્ઞાયતિ. તં અસલ્લક્ખેન્તા દેવા સક્કસ્સ ચ તસ્સ ચ નાનત્તે મુય્હન્તિ. સો તત્થ દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવમાનો યાવ છત્તિંસ સક્કા ઉપ્પજ્જિત્વા ચુતા, તાવ રજ્જં કારેત્વા અતિત્તોવ કામેહિ તતો ચવિત્વા અત્તનો ઉય્યાને પતિટ્ઠિતો વાતાતપેન ફુટ્ઠગત્તો કાલમકાસિ.

ચક્કરતને પન પુન પથવિયં પતિટ્ઠિતે પરિણાયકરતનં સુવણ્ણપટ્ટે મન્ધાતુ ઉપાહનં લિખાપેત્વા ઇદં મન્ધાતુ રજ્જન્તિ રજ્જમનુસાસિ. તેપિ તીહિ દીપેહિ આગતમનુસ્સા પુન ગન્તું અસક્કોન્તા પરિણાયકરતનં ઉપસઙ્કમિત્વા – ''દેવ, મયં રઞ્ઞો આનુભાવેન આગતા, ઇદાનિ ગન્તું ન સક્કોમ, વસનટ્ઠાનં નો દેહી''તિ યાચિંસુ. સો તેસં

એકમેકં જનપદમદાસિ. તત્થ પુબ્બવિદેહતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો તાયેવ પુરિમસઞ્ઞાય – ‘‘વિદેહરટ્ઠ’’ન્તિ નામં લભિ, અપરગોયાનતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો ‘‘અપરન્તજનપદો’’તિ નામં લભિ, ઉત્તરકુરુતો આગતમનુસ્સેહિ આવસિતપદેસો ‘‘કુરુરટ્ઠ’’ન્તિ નામં લભિ, બહુકે પન ગામનિગમાદયો ઉપાદાય બહુવચનેન વોહરિયતિ. તેન વુત્તં – ‘‘કુરૂસુ વિહરતી’’તિ.

કમ્માસધમ્મં નામ કુરૂનં નિગમોતિ કમ્માસધમ્મન્તિ એત્થ કેચિ ધ-કારસ્સ દ-કારેન અત્થં વણ્ણયન્તિ. કમ્માસો એત્થ દમિતોતિ **કમ્માસદમ્મો. કમ્માસો**તિ કમ્માસપાદો પોરિસાદો વુચ્ચતિ. તસ્સ કિર પાદે ખાણુકેન વિદ્ધટ્ઠાને વણો રુહન્તો ચિત્તદારુસદિસો હુત્વા રુહિ. તસ્મા કમ્માસપાદોતિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો ચ તસ્મિં ઓકાસે દમિતો પોરિસાદભાવતો પટિસેધિતો . કેન? મહાસત્તેન. કતરસ્મિં જાતકેતિ? **મહાસુતસોમજાતકે**તિ એકે. ઇમે પન થેરા **જયદ્દિસજાતકે**તિ વદન્તિ. તદા હિ મહાસત્તેન કમ્માસપાદો દમિતો. યથાહ –

> ‘‘પુત્તો યદા હોમિ જયદ્દિસસ્સ;
> પઞ્ચાલરટ્ઠધિપતિસ્સ અત્રજો.
> ચજિત્વાન પાણં પિતરં પમોચયિં;
> કમ્માસપાદમ્પિ ચહં પસાદયિ’’ન્તિ.

કેચિ પન ધ-કારેનેવ અત્થં વણ્ણયન્તિ. કુરુરટ્ઠવાસીનં કિર કુરુવત્તધમ્મો, તસ્મિં કમ્માસો જાતો, તસ્મા તં ઠાનં કમ્માસો એત્થ ધમ્મો જાતોતિ કમ્માસધમ્મન્તિ વુચ્ચતિ. તત્થ નિવિટ્ઠનિગમસ્સાપિ એતદેવ નામં. ભુમ્મવચનેન કસ્મા ન વુત્તન્તિ. અવસનોકાસતો. ભગવતો કિર તસ્મિં નિગમે વસનોકાસો કોચિ વિહારો નામ નાહોસિ. નિગમતો પન અપક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં ઉદકસમ્પન્ને રમણીયે ભૂમિભાગે મહાવનસણ્ડો અહોસિ તત્થ ભગવા વિહાસિ, તં નિગમં ગોચરગામં કત્વા. તસ્મા એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો – ‘‘કુરૂસુ વિહરતિ કમ્માસધમ્મં નામ કુરૂનં નિગમો, તં ગોચરગામં કત્વા’’તિ.

આયસ્માતિ પિયવચનમેતં, ગારવવચનમેતં. **આનન્દો**તિ તસ્સ થેરસ્સ નામં. **એકમન્ત**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો – ‘‘વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિવત્તન્તી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૦) વિય. તસ્મા યથા નિસિન્નો એકમન્તં નિસિન્નો હોતિ, તથા નિસીદીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ભુમ્મત્થે વા એતં ઉપયોગવચનં **નિસીદી**તિ ઉપાવિસિ. પણ્ડિતા હિ ગરુટ્ઠાનિયં ઉપસઙ્કમિત્વા આસનકુસલતાય એકમન્તં નિસીદન્તિ. અયઞ્ચ તેસં અઞ્ઞતરો, તસ્મા એકમન્તં નિસીદિ.

કથં નિસિન્નો ખો પન એકમન્તં નિસિન્નો હોતીતિ? છ નિસજ્જદોસે વજ્જેત્વા. સેય્યથિદં – અતિદૂરં, અચ્ચાસન્નં, ઉપરિવાતં, ઉન્નતપ્પદેસં, અતિસમ્મુખં, અતિપચ્છાતિ. અતિદૂરે નિસિન્નો હિ સચે કથેતુકામો હોતિ, ઉચ્ચાસદ્દેન કથેતબ્બં હોતિ. અચ્ચાસન્ને નિસિન્નો સઙ્ઘટ્ટનં કરોતિ. ઉપરિવાતે નિસિન્નો સરીરગન્ધેન બાધતિ. ઉન્નતપ્પદેસે નિસિન્નો અગારવં પકાસેતિ. અતિસમ્મુખા નિસિન્નો સચે દટ્ઠુકામો હોતિ, ચક્ખુના ચક્ખું આહચ્ચ દટ્ઠબ્બં હોતિ. અતિપચ્છા નિસિન્નો સચે દટ્ઠુકામો હોતિ, ગીવં પરિવત્તેત્વા દટ્ઠબ્બં હોતિ. તસ્મા અયમ્પિ તિક્ખત્તું ભગવન્તં પદક્ખિણં કત્વા સક્કચ્ચં વન્દિત્વા એતે છ નિસજ્જદોસે વજ્જેત્વા દક્ખિણજાણુમણ્ડલસ્સ અભિમુખટ્ઠાને છબ્બણ્ણાનં બુદ્ધરસ્મીનં અન્તો પવિસિત્વા પસન્નલાખારસં વિગાહન્તો વિય સુવણ્ણપટં પારુપન્તો વિય

રત્તુપ્પલમાલાવિતાનમજ્ઝં પવિસન્તો વિય ચ ધમ્મભણ્ડાગારિકો આયસ્મા આનન્દો નિસીદિ. તેન વુત્તં – ‘‘એકમન્તં નિસીદી’’તિ.

કાય પન વેલાય, કેન કારણેન અયમાયસ્મા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તોતિ? સાયન્હવેલાયં પચ્ચયાકારપઞ્હપુચ્છનકારણેન. તં દિવસં કિરાયમાયસ્મા કુલસઙ્ગહત્થાય ઘરદ્વારે ઘરદ્વારે સહસ્સભણ્ડિકં નિક્ખિપન્તો વિય કમ્માસધમ્મગામં પિણ્ડાય ચરિત્વા પિણ્ડપાતપટિક્કન્તો સત્થુ વત્તં દસ્સેત્વા સત્થરિ ગન્ધકુટિં પવિટ્ઠે સત્થારં વન્દિત્વા અત્તનો દિવાટ્ઠાનં ગન્ત્વા અન્તેવાસિકેસુ વત્તં દસ્સેત્વા પટિક્કન્તેસુ દિવાટ્ઠાનં પટિસમ્મજ્જિત્વા ચમ્મક્ખણ્ડં પઞ્ઞપેત્વા ઉદકતુમ્બતો ઉદકં ગહેત્વા ઉદકેન હત્થપાદે સીતલે કત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નો સોતાપત્તિફલસમાપત્તિં સમાપજ્જિ. અથ પરિચ્છિન્નકાલવસેન સમાપત્તિતો ઉટ્ઠાય પચ્ચયાકારે ઞાણં ઓતારેસિ. સો – ‘‘અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા’’તિઆદિતો પટ્ઠાય અન્તં, અન્તતો પટ્ઠાય આદિં, ઉભયન્તતો પટ્ઠાય મજ્ઝં, મજ્ઝતો પટ્ઠાય ઉભો અન્તે પાપેન્તો તિક્ખત્તું દ્વાદસપદં પચ્ચયાકારં સમ્મસિ. તસ્સેવં સમ્મસન્તસ્સ પચ્ચયાકારો વિભૂતો હુત્વા ઉત્તાનકુત્તાનકો વિય ઉપટ્ઠાસિ.

તતો ચિન્તેસિ – ‘‘અયં પચ્ચયાકારો સબ્બબુદ્ધેહિ – ‘ગમ્ભીરો ચેવ ગમ્ભીરાવભાસો ચા’તિ કથિતો, મય્હં ખો પન પદેસઞાણે ઠિતસ્સ સાવકસ્સ સતો ઉત્તાનો વિભૂતો પાકટો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, મય્હંયેવ નુ ખો એસ ઉત્તાનકો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, ઉદાહુ અઞ્ઞેસમ્પી’’તિ? અથસ્સ એતદહોસિ – ‘‘હન્દાહં ઇમં પઞ્હં ગહેત્વા ભગવન્તં પુચ્છામિ, અદ્ધા મે ભગવા ઇમં અત્થુપ્પત્તિં કત્વા સાલિન્દં સિનેરું ઉક્ખિપન્તો વિય એકં સુત્તન્તકથં કથેત્વા દસ્સેસ્સતિ. બુદ્ધાનઞ્હિ વિનયપઞ્ઞત્તિં, ભુમ્મન્તરં, પચ્ચયાકારં, સમયન્તરન્તિ ઇમાનિ ચત્તારિ ઠાનાનિ પત્વા ગજ્જિતં મહન્તં હોતિ, ઞાણં અનુપવિસતિ, બુદ્ધઞાણસ્સ મહન્તભાવો પઞ્ઞાયતિ, દેસના ગમ્ભીરા હોતિ તિલક્ખણબ્ભાહતા સુઞ્ઞતપટિસંયુત્તા’’તિ.

સો કિઞ્ચાપિ પકતિયાવ એકદિવસે સતવારમ્પિ સહસ્સવારમ્પિ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તો ન અહેતુઅકારણેન ઉપસઙ્કમતિ, તં દિવસં પન ઇમં પઞ્હં ગહેત્વા – ‘‘ઇમં બુદ્ધગન્ધહત્થિં આપજ્જ ઞાણકોઞ્ચનાદં સોસ્સામિ, બુદ્ધસીહં આપજ્જ ઞાણસીહનાદં સોસ્સામિ, બુદ્ધસિન્ધવં આપજ્જ ઞાણપદવિક્કમં પસ્સિસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા દિવાટ્ઠાના ઉટ્ઠાય ચમ્મક્ખણ્ડં પપ્ફોટેત્વા આદાય સાયન્હસમયે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. તેન વુત્તં – ‘‘સાયન્હવેલાયં પચ્ચયાકારપઞ્હપુચ્છનકારણેન ઉપસઙ્કમન્તો’’તિ.

યાવ ગમ્ભીરોતિ એત્થ યાવસદ્દો પમાણાતિક્કમે, અતિક્કમ્મ પમાણં ગમ્ભીરો, અતિગમ્ભીરોતિ અત્થો. **ગમ્ભીરાવભાસો**તિ ગમ્ભીરોવ હુત્વા અવભાસતિ, દિસ્સતીતિ અત્થો. એકઞ્હિ ઉત્તાનમેવ ગમ્ભીરાવભાસં હોતિ પૂતિપણ્ણાદિવસેન કાળવણ્ણપુરાણઉદકં વિય. તઞ્હિ જાણુપ્પમાણમ્પિ સતપોરિસં વિય દિસ્સતિ. એકં ગમ્ભીરં ઉત્તાનાવભાસં હોતિ મણિગઙ્ગાય વિપ્પસન્નઉદકં વિય. તઞ્હિ સતપોરિસમ્પિ જાણુપ્પમાણં વિય ખાયતિ. એકં ઉત્તાનં ઉત્તાનાવભાસં હોતિ ચાટિઆદીસુ ઉદકં વિય. એકં ગમ્ભીરં ગમ્ભીરાવભાસં હોતિ સિનેરુપાદકમહાસમુદ્દે ઉદકં વિય. એવં ઉદકમેવ ચત્તારિ નામાનિ લભતિ. પટિચ્ચસમુપ્પાદે પનેતં નત્થિ. અયઞ્હિ ગમ્ભીરો ચેવ ગમ્ભીરાવભાસો ચાતિ એકમેવ નામં લભતિ. એવરૂપો સમાનોપિ અથ ચ પન મે ઉત્તાનકુત્તાનકો વિય ખાયતિ, યદિદં અચ્છરિયં, ભન્તે, અબ્ભુતં ભન્તેતિ. એવં અત્તનો વિમ્હયં પકાસેન્તો પઞ્હં પુચ્છિત્વા તુણ્હીભૂતો નિસીદિ.

ભગવા તસ્સ વચનં સુત્વા – ''આનન્દો ભવગ્ગગ્ગહણાય હત્થં પસારેન્તો વિય, સિનેરું છિન્દિત્વા મિઞ્જં નીહરિતું વાયમમાનો વિય, વિના નાવાય મહાસમુદ્દં તરિતુકામો વિય, પથવિં પરિવત્તેત્વા પથવોજં ગહેતું વાયમમાનો વિય બુદ્ધવિસયપઞ્હં અત્તનો ઉત્તાનં વદતિ. હન્દસ્સ ગમ્ભીરભાવં આચિક્ખિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા **મા હેવન્તિ**આદિમાહ.

તત્થ **મા હેવન્તિ** હ-કારો નિપાતમત્તં. એવં મા ભણીતિ અત્થો. મા હેવન્તિ ચ ઇદં વચનં ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં ઉસ્સાદેન્તોપિ ભણતિ અપસાદેન્તોપિ.

ઉસ્સાદનાવણ્ણના

તત્થ ઉસ્સાદેન્તો – આનન્દ, ત્વં મહાપઞ્ઞો વિસદઞાણો, તેન તે ગમ્ભીરોપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનકો વિય ખાયતિ. અઞ્ઞેસં પનેસ ઉત્તાનકોતિ ન સલ્લક્ખેતબ્બો, ગમ્ભીરોયેવ ચ ગમ્ભીરાવભાસો ચ. તત્થ ચતસ્સો ઉપમા વદન્તિ. છમાસે સુભોજનરસપુટ્ઠસ્સ કિર કતયોગસ્સ મહામલ્લસ્સ સમજ્જસમયે કતમલ્લપાસાણપરિચયસ્સ યુદ્ધભૂમિં ગચ્છન્તસ્સ અન્તરા મલ્લપાસાણં દસ્સેસું, સો – કિં એતન્તિ આહ. મલ્લપાસાણોતિ. આહરથ નન્તિ. ઉક્ખિપિતું ન સક્કોમાતિ વુત્તે સયં ગન્ત્વા કુહિં ઇમસ્સ ભારિયટ્ઠાનન્તિ વત્વા દ્વીહિ હત્થેહિ દ્વે પાસાણે ઉક્ખિપિત્વા કીળાગુળે વિય ખિપિત્વા અગમાસિ. તત્થ મલ્લસ્સ મલ્લપાસાણો લહુકોપિ ન અઞ્ઞેસં લહુકોતિ વત્તબ્બો. છમાસે સુભોજનરસપુટ્ઠો મલ્લો વિય હિ કપ્પસતસહસ્સં અભિનીહારસમ્પન્નો આયસ્મા આનન્દો, યથા મલ્લસ્સ મહાબલતાય મલ્લપાસાણો લહુકો, એવં થેરસ્સ મહાપઞ્ઞતાય પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનો, સો અઞ્ઞેસં ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો.

મહાસમુદ્દે ચ તિમિનામ મચ્છો દ્વિયોજનસતિકો તિમિઙ્ગલો તિયોજનસતિકો, તિમિપિઙ્ગલો ચતુયોજનસતિકો તિમિરપિઙ્ગલો પઞ્ચયોજનસતિકો, આનન્દો તિમિનન્દો અજ્ઝારોહો મહાતિમીતિ ઇમે ચત્તારો યોજનસહસ્સિકા. તત્થ તિમિરપિઙ્ગલેનેવ દીપેન્તિ. તસ્સ કિર દક્ખિણકણ્ણં ચાલેન્તસ્સ પઞ્ચયોજનસતે પદેસે ઉદકં ચલતિ. તથા વામકણ્ણં. તથા નઙ્ગુટ્ઠં, તથા સીસં. દ્વે પન કણ્ણે ચાલેત્વા નઙ્ગુટ્ઠેન ઉદકં પહરિત્વા સીસં અપરાપરં કત્વા કીળિતું આરદ્ધસ્સ સત્તટ્ઠયોજનસતે પદેસે ભાજને પક્ખિપિત્વા ઉદ્ધને આરોપિતં વિય ઉદકં પક્કુથતિ, તિયોજનસતમત્તે પદેસે ઉદકં પિટ્ઠિં છાદેતું ન સક્કોતિ. સો એવં વદેય્ય – ''અયં મહાસમુદ્દો ગમ્ભીરો ગમ્ભીરોતિ વદન્તિ કુતસ્સ ગમ્ભીરતા, મયં પિટ્ઠિપટિચ્છાદનમત્તમ્પિ ઉદકં ન લભામા''તિ. તત્થ કાયુપપન્નસ્સ તિમિરપિઙ્ગલસ્સ મહાસમુદ્દો ઉત્તાનોતિ, અઞ્ઞેસં ખુદ્દકમચ્છાનં ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો, એવમેવ ઞાણુપપન્નસ્સ થેરસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનોતિ, અઞ્ઞેસમ્પિ ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો.

સુપણ્ણરાજા ચ દિયડ્ઢયોજનસતિકો, તસ્સ દક્ખિણપક્ખો પઞ્ઞાસયોજનિકો હોતિ તથા વામપક્ખો, પિઞ્છવટ્ટિ સટ્ઠિયોજનિકા, ગીવા તિંસયોજનિકા, મુખં નવયોજનં, પાદા દ્વાદસયોજનિકા. તસ્મિં સુપણ્ણવાતં દસ્સેતું આરદ્ધે સત્તટ્ઠયોજનસતં ઠાનં નપ્પહોતિ. સો એવં વદેય્ય – ''અયં આકાસો અનન્તો અનન્તોતિ વદન્તિ, કુતસ્સ અનન્તતા, મયં પક્ખવાતપ્પસારણોકાસમ્પિ ન લભામા''તિ. તત્થ કાયુપપન્નસ્સ સુપણ્ણરઞ્ઞો આકાસો પરિત્તોતિ, અઞ્ઞેસં ખુદ્દકપક્ખીનં પરિત્તોતિ ન વત્તબ્બો, એવમેવ ઞાણુપપન્નસ્સ થેરસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનોતિ, અઞ્ઞેસમ્પિ ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો.

રાહુ અસુરિન્દો પન પાદન્તતો યાવ કેસન્તા યોજનાનં ચત્તારિ સહસ્સાનિ અટ્ઠ ચ સતાનિ હોતિ. તસ્સ દ્વિન્નં બાહાનં અન્તરં દ્વાદસયોજનસતિકં. બહલત્તેન છયોજનસતિકં . હત્થપાદતલાનિ તિયોજનસતિકાનિ, તથા મુખં. એકેકં અઙ્ગુલિપબ્બં પઞ્ઞાસયોજનં, તથા ભમુકન્તરં. નલાટં તિયોજનસતિકં. સીસં નવયોજનસતિકં. તસ્સ મહાસમુદ્દં ઓતિણ્ણસ્સ ગમ્ભીરં ઉદકં જાણુપ્પમાણં હોતિ. સો એવં વદેય્ય – ''અયં મહાસમુદ્દો ગમ્ભીરો ગમ્ભીરોતિ વદન્તિ, કુતસ્સ ગમ્ભીરતા, મયં જાણુપ્પટિચ્છાદનમત્તમ્પિ ઉદકં ન લભામા''તિ. તત્થ કાયુપપન્નસ્સ રાહુનો મહાસમુદ્દો ઉત્તાનોતિ, અઞ્ઞેસં ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો, એવમેવ ઞાણુપપન્નસ્સ થેરસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનોતિ, અઞ્ઞેસમ્પિ ઉત્તાનોતિ ન વત્તબ્બો. એતમત્થં સન્ધાય ભગવા – ''મા હેવં, આનન્દ, અવચ; મા હેવં, આનન્દ અવચા''તિ આહ.

થેરસ્સ હિ ચતૂહિ કારણેહિ ગમ્ભીરોપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનોતિ ઉપટ્ઠાતિ. કતમેહિ ચતૂહિ? પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિયા, તિત્થવાસેન, સોતાપન્નતાય, બહુસ્સુતભાવેનાતિ.

પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિકથા

ઇતો કિર સતસહસ્સિમે કપ્પે પદુમુત્તરો નામ સત્થા લોકે ઉપ્પજ્જિ. તસ્સ હંસવતી નામ નગરં અહોસિ, આનન્દો નામ રાજા પિતા , સુમેધા નામ દેવી માતા, બોધિસત્તો ઉત્તરકુમારો નામ અહોસિ. સો પુત્તસ્સ જાતદિવસે મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમ્મ પબ્બજિત્વા પધાનમનુયુઞ્જન્તો અનુક્કમેન સબ્બઞ્ઞુતં પત્વા – ''અનેકજાતિસંસાર''ન્તિ ઉદાનં ઉદાનેત્વા સત્તાહં બોધિપલ્લઙ્કે વીતિનામેત્વા પથવિયં ઠપેસ્સામીતિ પાદં અભિનીહરિ. અથ પથવિં ભિન્દિત્વા મહન્તં પદુમં ઉટ્ઠાસિ. તસ્સ ધુરપત્તાનિ નવુતિહત્થાનિ, કેસરં તિંસહત્થં, કણ્ણિકા દ્વાદસહત્થા, નવઘટપ્પમાણો રેણુ અહોસિ.

સત્થા પન ઉબ્બેધતો અટ્ઠપણ્ણાસહત્થુબ્બેધો અહોસિ. તસ્સ ઉભિન્નં બાહાનમન્તરં અટ્ઠારસહત્થં, નલાટં પઞ્ચહત્થં, હત્થપાદા એકાદસહત્થા. તસ્સ એકાદસહત્થેન પાદેન દ્વાદસહત્થાય કણ્ણિકાય અક્કન્તમત્તાય નવઘટપ્પમાણો રેણુ ઉટ્ઠાય અટ્ઠપણ્ણાસહત્થં પદેસં ઉગ્ગન્ત્વા ઓકિણ્ણમનોસિલાચુણ્ણં વિય પચ્ચોકિણ્ણો. તદુપાદાય ભગવા પદુમુત્તરોત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. તસ્સ દેવિલો ચ સુજાતો ચ દ્વે અગ્ગસાવકા અહેસું. અમિતા ચ અસમા ચ દ્વે અગ્ગસાવિકા. સુમનો નામ ઉપટ્ઠાકો. પદુમુત્તરો ભગવા પિતુસઙ્ગહં કુરુમાનો ભિક્ખુસતસહસ્સપરિવારો હંસવતિયા રાજધાનિયા વસતિ.

કનિટ્ઠભાતા પનસ્સ સુમનકુમારો નામ. તસ્સ રાજા હંસવતિતો વીસતિયોજનસતે ઠાને ભોગગામં અદાસિ. સો કદાચિ આગન્ત્વા પિતરઞ્ચ સત્થારઞ્ચ પસ્સતિ. અથેકદિવસં પચ્ચન્તો કુપિતો. સુમનો રઞ્ઞો પેસેસિ – ''પચ્ચન્તો કુપિતો''તિ. રાજા ''મયા ત્વં તત્થ કસ્મા ઠપિતો''તિ પટિપેસેસિ. સો નિક્ખમ્મ ચોરે વૂપસમેત્વા – ''ઉપસન્તો, દેવ, જનપદો''તિ રઞ્ઞો પેસેસિ. રાજા તુટ્ઠો – ''સીઘં મમ પુત્તો આગચ્છતૂ''તિ આહ. તસ્સ સહસ્સમત્તા અમચ્ચા હોન્તિ. સો તેહિ સદ્ધિં અન્તરામગ્ગે મન્તેસિ – ''મય્હં પિતા તુટ્ઠો, સચે મે વરં દેતિ, કિં ગણ્હામી''તિ. અથ નં એકચ્ચે ''હત્થિં ગણ્હથ, અસ્સં ગણ્હથ, રથં ગણ્હથ, જનપદં ગણ્હથ, સત્તરતનાનિ ગણ્હથા''તિ આહંસુ. અપરે – ''તુમ્હે પથવિસ્સરસ્સ પુત્તા, તુમ્હાકં ધનં ન દુલ્લભં, લદ્ધમ્પિ ચેતં સબ્બં પહાય ગમનીયં, પુઞ્ઞમેવ એકં આદાય ગમનીયં; તસ્મા તે દેવે વરં દદમાને તેમાસં પદુમુત્તરં ભગવન્તં ઉપટ્ઠાતું વરં ગણ્હથા''તિ. સો – ''તુમ્હે મય્હં કલ્યાણમિત્તા, ન મમેતં ચિત્તં અત્થિ, તુમ્હેહિ પન ઉપ્પાદિતં, એવં કરિસ્સામી''તિ ગન્ત્વા પિતરં વન્દિત્વા

પિતરાપિ આલિઙ્ગિત્વા તસ્સ મત્થકે ચુમ્બિત્વા – ‘‘વરં તે પુત્ત, દેમી’’તિ વુત્તે ‘‘સાધુ મહારાજ, ઇચ્છામહં મહારાજ ભગવન્તં તેમાસં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહન્તો જીવિતં અવઞ્ઝં કાતું, ઇમમેવ વરં દેહી’’તિ આહ. ‘‘ન સક્કા તાત, અઞ્ઞં વરેહી’’તિ વુત્તે ‘‘દેવ, ખત્તિયાનં નામ દ્વે કથા નત્થિ, એતમેવ દેહિ, ન મે અઞ્ઞેનત્થો’’તિ. તાત બુદ્ધાનં નામ ચિત્તં દુજ્જાનં, સચે ભગવા ન ઇચ્છિસ્સતિ, મયા દિન્નેપિ કિં ભવિસ્સતીતિ? સો – ‘‘સાધુ, દેવ, અહં ભગવતો ચિત્તં જાનિસ્સામી’’તિ વિહારં ગતો.

તેન ચ સમયેન ભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠપેત્વા ભગવા ગન્ધકુટિં પવિટ્ઠો હોતિ. સો મણ્ડલમાળે સન્નિસિન્નાનં ભિક્ખૂનં સન્તિકં અગમાસિ. તે તં આહંસુ – ‘‘રાજપુત્ત, કસ્મા આગતોસી’’તિ? ભગવન્તં દસ્સનાય, દસ્સેથ મે ભગવન્તન્તિ. ન મયં, રાજપુત્ત, ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સત્થારં દટ્ઠું લભામાતિ. કો પન, ભન્તે, લભતીતિ? સુમનત્થેરો નામ રાજપુત્તાતિ. ‘‘સો કુહિં, ભન્તે, થેરો’’તિ. થેરસ્સ નિસિન્નટ્ઠાનં પુચ્છિત્વા ગન્ત્વા વન્દિત્વા – ‘‘ઇચ્છામહં, ભન્તે, ભગવન્તં પસ્સિતું, દસ્સેથ મે’’તિ આહ. થેરો – ‘‘એહિ રાજપુત્તા’’તિ તં ગહેત્વા તં ગન્ધકુટિપરિવેણે ઠપેત્વા ગન્ધકુટિં અભિરુહિ. અથ નં ભગવા – ‘‘સુમન, કસ્મા આગતોસી’’તિ આહ. રાજપુત્તો, ભન્તે, ભગવન્તં દસ્સનાય આગતોતિ. તેન હિ ભિક્ખુ આસનં પઞ્ઞાપેહીતિ. થેરો આસનં પઞ્ઞાપેસિ, નિસીદિ ભગવા પઞ્ઞત્તે આસને. રાજપુત્તો ભગવન્તં વન્દિત્વા પટિસન્થારં અકાસિ. કદા આગતોસિ રાજપુત્તાતિ? ભન્તે, તુમ્હેસુ ગન્ધકુટિં પવિટ્ઠેસુ. ભિક્ખૂ પન – ‘‘ન મયં ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે ભગવન્તં દટ્ઠું લભામા’’તિ મં થેરસ્સ સન્તિકં પાહેસું. થેરો પન એકવચનેનેવ દસ્સેસિ. થેરો, ભન્તે, તુમ્હાકં સાસને વલ્લભો મઞ્ઞેતિ. આમ રાજકુમાર, વલ્લભો એસ ભિક્ખુ મય્હં સાસનેતિ. ભન્તે, બુદ્ધાનં સાસને કિં કત્વા વલ્લભો હોતીતિ? દાનં દત્વા સીલં સમાદિયિત્વા ઉપોસથકમ્મં કત્વા કુમારાતિ. ભગવા, અહં થેરો વિય બુદ્ધસાસને વલ્લભો હોતુકામો, તેમાસં મે વસ્સાવાસં અધિવાસેથાતિ. ભગવા – ‘‘અત્થિ નુ ખો તત્થ ગતેન અત્થો’’તિ ઓલોકેત્વા અત્થીતિ દિસ્વા ‘‘સુઞ્ઞાગારે, ખો રાજકુમાર તથાગતા અભિરમન્તી’’તિ આહ. કુમારો ‘‘અઞ્ઞાતં ભગવા, અઞ્ઞાતં સુગતા’’તિ વત્વા ‘‘અહં, ભન્તે, પુરિમતરં ગન્ત્વા વિહારં કારેમિ, મયા પેસિતે ભિક્ખુસતસહસ્સેન સદ્ધિં આગચ્છથા’’તિ પટિઞ્ઞં ગહેત્વા પિતુસન્તિકં ગન્ત્વા ‘‘દિન્ના મે, દેવ, ભગવતા પટિઞ્ઞા, મયા પહિતે ભગવન્તં પેસેય્યાથા’’તિ પિતરં વન્દિત્વા નિક્ખમિત્વા યોજને યોજને વિહારં કારેત્વા વીસયોજનસતં અદ્ધાનં ગન્ત્વા અત્તનો નગરે વિહારટ્ઠાનં વિચિનન્તો સોભનં નામ કુટુમ્બિકસ્સ ઉય્યાનં દિસ્વા સતસહસ્સેન કિણિત્વા સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેત્વા વિહારં કારેસિ. તત્થ ભગવતો ગન્ધકુટિં સેસભિક્ખૂનઞ્ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનત્થાય કુટિલેણમણ્ડપે કારાપેત્વા પાકારપરિક્ખેપે કત્વા દ્વારકોટ્ઠકઞ્ચ નિટ્ઠપેત્વા પિતુસન્તિકં પેસેસિ – ‘‘નિટ્ઠિતં મય્હં કિચ્ચં, સત્થારં પહિણથા’’તિ.

રાજા ભગવન્તં ભોજેત્વા – ‘‘ભગવા, સુમનસ્સ કિચ્ચં નિટ્ઠિતં, તુમ્હાકં ગમનં પચ્ચાસીસતી’’તિ આહ. ભગવા સતસહસ્સભિક્ખુપરિવારો યોજને યોજને વિહારેસુ વસમાનો અગમાસિ. કુમારો ‘‘સત્થા આગતો’’તિ સુત્વા યોજનં પચ્ચુગ્ગન્ત્વા માલાદીહિ પૂજયમાનો વિહારં પવેસેત્વા –

> ‘‘સતસહસ્સેન મે કીતં, સતસહસ્સેન માપિતં;
> સોભનં નામ ઉય્યાનં, પટિગ્ગણ્હ મહામુની’’તિ.

વિહારં નિય્યાતેસિ. સો વસ્સૂપનાયિકદિવસે દાનં દત્વા અત્તનો પુત્તદારે ચ અમચ્ચે ચ પક્કોસાપેત્વા આહ – ‘‘અયં સત્થા અમ્હાકં સન્તિકં દૂરતો આગતો, બુદ્ધા ચ નામ ધમ્મગરુનો ન આમિસગરુકા. તસ્મા અહં તેમાસં દ્વે

સાટકે નિવાસેત્વા દસ સીલાનિ સમાદિયિત્વા ઇધેવ વસિસ્સામિ, તુમ્હે ખીણાસવસતસહસ્સસ્સ ઇમિનાવ નીહારેન તેમાસં દાનં દદેય્યાથા''તિ.

સો સુમનત્થેરસ્સ વસનટ્ઠાનસભાગેયેવ ઠાને વસન્તો યં થેરો ભગવતો વત્તં કરોતિ, તં સબ્બં દિસ્વા ''ઇમસ્મિં ઠાને એકન્તવલ્લભો એસ થેરો, એતસ્સેવ મે ઠાનન્તરં પત્થેતું વટ્ટતી''તિ ચિન્તેત્વા ઉપકટ્ઠાય પવારણાય ગામં પવિસિત્વા સત્તાહં મહાદાનં દત્વા સત્તમે દિવસે ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સ પાદમૂલે તિચીવરં ઠપેત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા – ''ભન્તે, યદેતં મયા મગ્ગે યોજનન્તરિકં યોજનન્તરિકં વિહારં કારાપનતો પટ્ઠાય પુઞ્ઞં કતં, તં નેવ સક્કસમ્પત્તિં, ન મારસમ્પત્તિં, ન બ્રહ્મસમ્પત્તિં પત્થયન્તેન, બુદ્ધસ્સ પન ઉપટ્ઠાકભાવં પત્થયન્તેન કતં. તસ્મા અહમ્પિ, ભગવા, અનાગતે સુમનત્થેરો વિય બુદ્ધસ્સ ઉપટ્ઠાકો ભવેય્ય''ન્તિ પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન નિપતિત્વા વન્દિ.

ભગવા – ''મહન્તં કુલપુત્તસ્સ ચિત્તં, સમિજ્ઝિસ્સતિ નુ ખો નો''તિ ઓલોકેન્તો – ''અનાગતે ઇતો સતસહસ્સિમે કપ્પે ગોતમો નામ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્સેવ ઉપટ્ઠાકો ભવિસ્સતી''તિ ઞત્વા –

> ''ઇચ્છિતં પત્થિતં તુય્હં, સબ્બમેવ સમિજ્ઝતુ;
> સબ્બે પૂરેન્તુ સઙ્કપ્પા, ચન્દો પન્નરસો યથા''તિ.

આહ. કુમારો તં સુત્વા – ''બુદ્ધા નામ અદ્વેજ્ઝકથા હોન્તી''તિ દુતિયદિવસેયેવ તસ્સ ભગવતો પત્તચીવરં ગહેત્વા પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો ગચ્છન્તો વિય અહોસિ. સો તસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વસ્સસતસહસ્સં દાનં દત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા કસ્સપબુદ્ધકાલેપિ પિણ્ડાય ચરતો થેરસ્સ પત્તગ્ગહણત્થં ઉત્તરિસાટકં દત્વા પૂજમકાસિ. પુન સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો બારાણસિરાજા હુત્વા અટ્ઠન્નં પચ્ચેકબુદ્ધાનં પણ્ણસાલાયો કારેત્વા મણિઆધારકે ઉપટ્ઠપેત્વા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ દસવસ્સસહસ્સાનિ ઉપટ્ઠાનં અકાસિ. એતાનિ પાકટટ્ઠાનાનિ.

કપ્પસતસહસ્સં પન દાનં દદમાનોવ અમ્હાકં બોધિસત્તેન સદ્ધિં તુસિતપુરે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો અમિતોદનસક્કસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગહેત્વા અનુપુબ્બેન કતાભિનિક્ખમનો સમ્માસમ્બોધિં પત્વા પઠમગમનેન કપિલવત્થું આગન્ત્વા તતો નિક્ખમન્તે ભગવતિ ભગવતો પરિવારત્થં રાજકુમારેસુ પબ્બજિતેસુ ભદ્દિયાદીહિ સદ્ધિં નિક્ખમિત્વા ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ આયસ્મતો પુણ્ણસ્સ મન્તાણિપુત્તસ્સ સન્તિકે ધમ્મકથં સુત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૩). એવમેસ આયસ્મા પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પન્નો તસ્સિમાય પુબ્બૂપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ગમ્ભીરોપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનકો વિય ઉપટ્ઠાસિ.

તિત્થવાસાદિવણ્ણના

તિત્થવાસોતિ પુનપ્પુનં ગરૂનં સન્તિકે ઉગ્ગહણસવનપરિપુચ્છનધારણાનિ વુચ્ચન્તિ. સો થેરસ્સ અતિવિય પરિસુદ્ધો, તેનાપિસ્સાયં ગમ્ભીરોપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનકો વિય ઉપટ્ઠાસિ.

સોતાપન્નાનઞ્ચ નામ પચ્ચયાકારો ઉત્તાનકોવ હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, અયઞ્ચ આયસ્મા સોતાપન્નો. બહુસ્સુતાનઞ્ચ ચતુહત્થે ઓવરકે પદીપે જલમાને મઞ્ચપીઠં વિય નામરૂપપરિચ્છેદો પાકટો હોતિ, અયઞ્ચ આયસ્મા બહુસ્સુતાનં અગ્ગો હોતિ, બાહુસચ્ચાનુભાવેનપિસ્સ ગમ્ભીરોપિ પચ્ચયાકારો ઉત્તાનકો વિય ઉપટ્ઠાસિ.

પટિચ્ચસમુપ્પાદગમ્ભીરતા

તત્થ અત્થગમ્ભીરતાય, ધમ્મગમ્ભીરતાય, દેસનાગમ્ભીરતાય, પટિવેધગમ્ભીરતાયાતિ ચતૂહિ આકારેહિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ગમ્ભીરો નામ.

તત્થ જરામરણસ્સ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો ગમ્ભીરો…પે॰… સઙ્ખારાનં અવિજ્જાપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો ગમ્ભીરોતિ અયં **અત્થગમ્ભીરતા**.

અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો ગમ્ભીરો…પે॰… જાતિયા જરામરણસ્સ પચ્ચયટ્ઠો ગમ્ભીરોતિ અયં **ધમ્મગમ્ભીરતા**.

કત્થચિ સુત્તે પટિચ્ચસમુપ્પાદો અનુલોમતો દેસિયતિ, કત્થચિ પટિલોમતો, કત્થચિ અનુલોમપટિલોમતો, કત્થચિ મજ્ઝતો પટ્ઠાય અનુલોમતો વા પટિલોમતો વા અનુલોમપટિલોમતો વા, કત્થચિ તિસન્ધિ ચતુસઙ્ખેપો, કત્થચિ દ્વિસન્ધિ તિસઙ્ખેપો, કત્થચિ એકસન્ધિ દ્વિસઙ્ખેપોતિ અયં **દેસનાગમ્ભીરતા**.

અવિજ્જાય પન અઞ્ઞાણઅદસ્સનસચ્ચાપટિવેધટ્ઠો ગમ્ભીરો, સઙ્ખારાનં અભિસઙ્ખરણાયૂહનસરાગવિરાગટ્ઠો, વિઞ્ઞાણસ્સ સુઞ્ઞતઅબ્યાપારઅસઙ્કન્તિપટિસન્ધિપાતુભાવટ્ઠો, નામરૂપસ્સ એકુપ્પાદવિનિબ્ભોગાવિનિબ્ભોગનમનરુપ્પનટ્ઠો, સળાયતનસ્સ અધિપતિલોકદ્વારક્ખેત્તવિસયિભાવટ્ઠો , ફસ્સસ્સ ફુસનસઙ્ઘટ્ટનસઙ્ગતિસન્નિપાતટ્ઠો, વેદનાય આરમ્મણરસાનુભવનસુખદુક્ખમજ્ઝત્તભાવનિજ્જીવવેદયિતટ્ઠો, તણ્હાય અભિનન્દિતઅજ્ઝોસાનસરિતાલતાતણ્હાનદીતણ્હાસમુદ્દદુપ્પૂરણટ્ઠો, ઉપાદાનસ્સ આદાનગ્ગહણાભિનિવેસપરામાસદુરતિક્કમટ્ઠો, ભવસ્સ આયૂહનાભિસઙ્ખરણયોનિગતિઠિતિનિવાસેસુ ખિપનટ્ઠો, જાતિયા જાતિસઞ્જાતિઓક્કન્તિનિબ્બત્તિપાતુભાવટ્ઠો, જરામરણસ્સ ખયવયભેદવિપરિણામટ્ઠો ગમ્ભીરોતિ. એવં યો અવિજ્જાદીનં સભાવો, યેન પટિવેધેન અવિજ્જાદયો સરસલક્ખણતો પટિવિદ્ધા હોન્તિ; સો ગમ્ભીરોતિ અયં **પટિવેધગમ્ભીરતા**તિ વેદિતબ્બા. સા સબ્બાપિ થેરસ્સ ઉત્તાનકા વિય ઉપટ્ઠાસિ. તેન ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં ઉસ્સાદેન્તો – ‘‘મા હેવ’’ન્તિઆદિમાહ. અયઞ્ચેત્થ અધિપ્પાયો – આનન્દ, ત્વં મહાપઞ્ઞો વિસદઞાણો, તેન તે ગમ્ભીરોપિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો ઉત્તાનકો વિય ખાયતિ, તસ્મા – ‘‘મય્હમેવ નુ ખો એસ ઉત્તાનકો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, ઉદાહુ અઞ્ઞેસમ્પી’’તિ મા એવં અવચાતિ.

અપસાદનાવણ્ણના

યં પન વુત્તં – ‘‘અપસાદેન્તો’’તિ, તત્થ અયં અધિપ્પાયો – આનન્દ, ‘‘અથ ચ પન મે ઉત્તાનકુત્તાનકો વિય ખાયતી’’તિ મા હેવં અવચ. યદિ હિ તે એસ ઉત્તાનકુત્તાનકો વિય ખાયતિ, કસ્મા ત્વં અત્તનો ધમ્મતાય સોતાપન્નો નાહોસિ, મયા દિન્નનયેવ ઠત્વા સોતાપત્તિમગ્ગં પટિવિજ્ઝસિ. આનન્દ, ઇદં નિબ્બાનમેવ ગમ્ભીરં, પચ્ચયાકારો પન તવ ઉત્તાનકો જાતો, અથ કસ્મા ઓળારિકં કામરાગસંયોજનં પટિઘસંયોજનં, ઓળારિકં કામરાગાનુસયં પટિઘાનુસયન્તિ ઇમે ચત્તારો કિલેસે સમુગ્ઘાટેત્વા સકદાગામિફલં ન સચ્છિકરોસિ? તેયેવ અણુસહગતે ચત્તારો કિલેસે સમુગ્ઘાટેત્વા અનાગામિફલં ન સચ્છિકરોસિ? રૂપરાગાદીનિ પઞ્ચ સંયોજનાનિ, ભવરાગાનુસયં, માનાનુસયં, અવિજ્જાનુસયન્તિ ઇમે અટ્ઠ કિલેસે સમુગ્ઘાટેત્વા અરહત્તં ન સચ્છિકરોસિ?

કસ્મા ચ સતસહસ્સકપ્પાધિકં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં પૂરિતપારમિનો સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાના વિય સાવકપારમિઞાણં નપ્પટિવિજ્ઝસિ? સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પૂરિતપારમિનો પચ્ચેકબુદ્ધા વિય ચ પચ્ચેકબોધિઞાણં નપ્પટિવિજ્ઝસિ? યદિ વા તે સબ્બથાવ એસ ઉત્તાનકો હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ, અથ કસ્મા સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અટ્ઠ સોળસ વા અસઙ્ખ્યેય્યાનિ પૂરિતપારમિનો બુદ્ધા વિય સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ન સચ્છિકરોસિ? કિં અનત્થિકોસિ એતેહિ વિસેસાધિગમેહિ, પસ્સ યાવઞ્ચ તે અપરદ્ધં, ત્વં નામ સાવકો પદેસઞાણે ઠિતો અતિગમ્ભીરં પચ્ચયાકારં – ''ઉત્તાનકો મે ઉપટ્ઠાતી''તિ વદસિ, તસ્સ તે ઇદં વચનં બુદ્ધાનં કથાય પચ્ચનીકં હોતિ, ન તાદિસેન નામ ભિક્ખુના બુદ્ધાનં કથાય પચ્ચનીકં કથેતબ્બન્તિ યુત્તમેતં.

નનુ મય્હં, આનન્દ, ઇદં પચ્ચયાકારં પટિવિજ્ઝિતું વાયમન્તસ્સેવ સતસહસ્સકપ્પાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ અતિક્કન્તાનિ? પચ્ચયાકારં પટિવિજ્ઝનત્થાય ચ પન મે અદિન્નં દાનં નામ નત્થિ, અપૂરિતપારમી નામ નત્થિ. પચ્ચયાકારં પટિવિજ્ઝિસ્સામીતિ પન મે નિરુસ્સાહં વિય મારબલં વિધમન્તસ્સ અયં મહાપથવી દ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ન કમ્પિ તથા પઠમયામે પુબ્બેનિવાસં, મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખું સમ્પાદેન્તસ્સ. પચ્છિમયામે પન મે બલવપચ્ચૂસસમયે – ''અવિજ્જા સઙ્ખારાનં નવહિ આકારેહિ પચ્ચયો હોતી''તિ દિટ્ઠમત્તેવ દસસહસ્સિલોકધાતુ અયદણ્ડકેન આકોટિતકંસતાલં વિય વિરવસતં વિરવસહસ્સં મુઞ્ચમાના વાતાહતે પદુમિનિપણ્ણે ઉદકબિન્દુ વિય કમ્પિત્થ. એવં ગમ્ભીરો ચાયં, આનન્દ, પટિચ્ચસમુપ્પાદો, ગમ્ભીરાવભાસો ચ. એતસ્સ આનન્દ, ધમ્મસ્સ અનનુબોધા...પે॰... નાતિવત્તતીતિ.

એતસ્સ ધમ્મસ્સાતિ એતસ્સ પચ્ચયધમ્મસ્સ. **અનનુબોધા**તિ ઞાતપરિઞ્ઞાવસેન અનનુબુજ્ઝના. **અપ્પટિવેધા**તિ તીરણપ્પહાનપરિઞ્ઞાવસેન અપ્પટિવિજ્ઝના. **તન્તાકુલકજાતા**તિ તન્તં વિય આકુલકજાતા. યથા નામ દુન્નિક્ખિત્તં મૂસિકચ્છિન્નં પેસકારાનં તન્તં તહિં તહિં આકુલં હોતિ, ઇદં અગ્ગં ઇદં મૂલન્તિ અગ્ગેન વા અગ્ગં મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું દુક્કરં હોતિ; એવમેવ સત્તા ઇમસ્મિં પચ્ચયાકારે ખલિતા આકુલા બ્યાકુલા હોન્તિ, ન સક્કોન્તિ તંપચ્ચયાકારં ઉજું કાતું. તત્થ તન્તં પચ્ચત્તપુરિસકારે ઠત્વા સક્કાપિ ભવેય્ય ઉજું કાતું, ઠપેત્વા પન દ્વે બોધિસત્તે અઞ્ઞે સત્તા અત્તનો ધમ્મતાય પચ્ચયાકારં ઉજું કાતું સમત્થા નામ નત્થિ. યથા પન આકુલં તન્તં કઞ્જિયં દત્વા કોચ્છેન પહતં તત્થ તત્થ ગુળકજાતં હોતિ ગણ્ઠિબદ્ધં, એવમિમે સત્તા પચ્ચયેસુ પક્ખલિત્વા પચ્ચયે ઉજું કાતું અસક્કોન્તા દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતવસેન આકુલકજાતા હોન્તિ, ગણ્ઠિબદ્ધા. યે હિ કેચિ દિટ્ઠિગતનિસ્સિતા, સબ્બે પચ્ચયાકારં ઉજું કાતું અસક્કોન્તાયેવ.

કુલાગણ્ઠિકજાતાતિ કુલાગણ્ઠિકં વુચ્ચતિ પેસકારકઞ્જિયસુત્તં. કુલા નામ સકુણિકા, તસ્સા કુલાવકોતિપિ એકે. યથા હિ તદુભયમ્પિ આકુલં અગ્ગેન વા અગ્ગં મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું દુક્કરન્તિ પુરિમનયેનેવ યોજેતબ્બં.

મુઞ્જપબ્બજભૂતાતિ મુઞ્જતિણં વિય પબ્બજતિણં વિય ચ ભૂતા. યથા તાનિ તિણાનિ કોટ્ટેત્વા કતરજ્જુ જિણ્ણકાલે કત્થચિ પતિતં ગહેત્વા તેસં તિણાનં ઇદં અગ્ગં, ઇદં મૂલન્તિ અગ્ગેન વા અગ્ગં મૂલેન વા મૂલં સમાનેતું દુક્કરન્તિ. તમ્પિ પચ્ચત્તપુરિસકારે ઠત્વા સક્કા ભવેય્ય ઉજું કાતું, ઠપેત્વા પન દ્વે બોધિસત્તે અઞ્ઞે સત્તા અત્તનો ધમ્મતાય પચ્ચયાકારં ઉજું કાતું સમત્થા નામ નત્થિ. એવમયં પજા પચ્ચયાકારે ઉજું કાતું અસક્કોન્તી દિટ્ઠિગતવસેન ગણ્ઠિકજાતા હુત્વા અપાયં દુગ્ગતિં વિનિપાતં સંસારં નાતિવત્તતિ.

તત્થ **અપાયો**તિ નિરયતિરચ્છાનયોનિપેત્તિવિસયઅસુરકાયા. સબ્બેપિ હિ તે વડ્ઢિસઙ્ખાતસ્સ અયસ્સ અભાવતો – ''અપાયો''તિ વુચ્ચન્તિ. તથા દુક્ખસ્સ ગતિભાવતો **દુગ્ગતિ**. સુખસમુસ્સયતો વિનિપતિતત્તા **વિનિપાતો**. ઇતરો પન –

> ''ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
> અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, **સંસારો**તિ પવુચ્ચતી''તિ.

તં સબ્બમ્પિ નાતિવત્તતિ નાતિક્કમતિ. અથ ખો ચુતિતો પટિસન્ધિં, પટિસન્ધિતો ચુતિન્તિ એવં પુનપ્પુનં ચુતિપટિસન્ધિયો ગણ્હન્તા તીસુ ભવેસુ ચતૂસુ યોનીસુ પઞ્ચસુ ગતીસુ સત્તસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ નવસુ સત્તાવાસેસુ મહાસમુદ્દે વાતુક્ખિત્તનાવા વિય યન્તેસુ યુત્તગોણો વિય ચ પરિબ્ભમતિયેવ . ઇતિ સબ્બં પેતં ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં અપસાદેન્તો આહાતિ વેદિતબ્બં.

પટિચ્ચસમુપ્પાદવણ્ણના

૯૬. ઇદાનિ યસ્મા ઇદં સુત્તં – ''ગમ્ભીરો ચાયં, આનન્દ, પટિચ્ચસમુપ્પાદો''તિ ચ ''તન્તાકુલકજાતા''તિ ચ દ્વીહિયેવ પદેહિ આબદ્ધં, તસ્મા – ''ગમ્ભીરો ચાયં, આનન્દ, પટિચ્ચસમુપ્પાદો''તિ ઇમિના તાવ અનુસન્ધિના પચ્ચયાકારસ્સ ગમ્ભીરભાવદસ્સનત્થં દેસનં આરભન્તો **અત્થિ ઇદપ્પચ્ચયા જરામરણ**ન્તિઆદિમાહ. તત્રાયમત્થો – ઇમસ્સ જરામરણસ્સ પચ્ચયો ઇદપ્પચ્ચયો, તસ્મા ઇદપ્પચ્ચયા અત્થિ જરામરણં, અત્થિ નુ ખો જરામરણસ્સ પચ્ચયો, યમ્હા પચ્ચયા જરામરણં ભવેય્યાતિ એવં પુટ્ઠેન સતા, આનન્દ, પણ્ડિતેન પુગ્ગલેન યથા – ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિ વુત્તે ઠપનીયત્તા પઞ્હસ્સ તુણ્હી ભવિતબ્બં હોતિ, ''અબ્યાકતમેતં તથાગતેના''તિ વા વત્તબ્બં હોતિ, એવં અપ્પટિપજ્જિત્વા, યથા – ''ચક્ખુ સસ્સતં અસસ્સત''ન્તિ વુત્તે અસસ્સતન્તિ એકંસેનેવ વત્તબ્બં હોતિ, એવં એકંસેનેવ અત્થીતિસ્સ વચનીયં. પુન કિં પચ્ચયા જરામરણં, કો નામ સો પચ્ચયો, યતો જરામરણં હોતીતિ વુત્તે **જાતિપચ્ચયા જરામરણ**ન્તિ ઇચ્ચસ્સ વચનીયં, એવં વત્તબ્બં ભવેય્યાતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બપદેસુ.

નામરૂપપચ્ચયા ફસ્સોતિ ઇદં પન યસ્મા સળાયતનપચ્ચયાતિ વુત્તે ચક્ખુસમ્ફસ્સાદીનં છન્નં વિપાકસમ્ફસ્સાનંયેવ ગહણં હોતિ, ઇધ ચ ''સળાયતનપચ્ચયા''તિ ઇમિના પદેન ગહિતમ્પિ અગહિતમ્પિ પચ્ચયુપ્પન્નવિસેસં ફસ્સસ્સ ચ સળાયતનતો અતિરિત્તં અઞ્ઞમ્પિ વિસેસપચ્ચયં દસ્સેતુકામો, તસ્મા વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. ઇમિના પન વારેન ભગવતા કિં કથિતન્તિ? પચ્ચયાનં નિદાનં કથિતં. ઇદઞ્હિ સુત્તં પચ્ચયે નિજ્જટે નિગ્ગુમ્બે કત્વા કથિતત્તા **મહાનિદાન**ન્તિ વુચ્ચતિ.

૯૮. ઇદાનિ તેસં તેસં પચ્ચયાનં તથં અવિતથં અનઞ્ઞથં પચ્ચયભાવં દસ્સેતું **જાતિપચ્ચયા જરામરણન્તિ ઇતિ ખો પનેતં વુત્ત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પરિયાયેના**તિ કારણેન. **સબ્બેનસબ્બં સબ્બથાસબ્બ**ન્તિ નિપાતદ્વયમેતં. તસ્સત્થો – ''સબ્બાકારેન સબ્બા સબ્બેન સભાવેન સબ્બા જાતિ નામ યદિ ન ભવેય્યા''તિ. ભવાદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **કસ્સચી**તિ અનિયમવચનમેતં, દેવાદીસુ યસ્સ કસ્સચિ. **કિમ્હિચી**તિ ઇદમ્પિ અનિયમવચનમેવ, કામભવાદીસુ નવસુ ભવેસુ યત્થ કત્થચિ. **સેય્યથિદ**ન્તિ અનિયમિતનિક્ખિત્તઅત્થવિભજનત્થે નિપાતો, તસ્સત્થો – ''યં વુત્તં 'કસ્સચિ કિમ્હિચી'તિ, તસ્સ તે અત્થં વિભજિસ્સામી''તિ. અથ નં વિભજન્તો – ''દેવાનં વા દેવત્તાયા''તિઆદિમાહ. તત્થ **દેવાનં વા દેવત્તાયા**તિ યા અયં દેવાનં દેવભાવાય ખન્ધજાતિ, યાય ખન્ધજાતિયા દેવા ''દેવા''તિ વુચ્ચન્તિ. સચે હિ જાતિ સબ્બેન સબ્બં નાભવિસ્સાતિ ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ

અત્થો વેદિતબ્બો. એત્થ ચ **દેવા**તિ ઉપપત્તિદેવા. **ગન્ધબ્બા**તિ મૂલખન્ધાદીસુ અધિવત્થદેવતાવ. **યક્ખા**તિ અમનુસ્સા. **ભૂતા**તિ યે કેચિ નિબ્બત્તસત્તા. **પક્ખિનો**તિ યે કેચિ અટ્ઠિપક્ખા વા ચમ્મપક્ખા વા લોમપક્ખા વા. **સરીસપા**તિ યે કેચિ ભૂમિયં સરન્તા ગચ્છન્તિ. **તેસં તેસ**ન્તિ તેસં તેસં દેવગન્ધબ્બાદીનં. **તદત્થાયા**તિ દેવગન્ધબ્બાદિભાવાય. **જાતિનિરોધા**તિ જાતિવિગમા, જાતિઅભાવાતિ અત્થો.

હેતૂતિઆદીનિ સબ્બાનિપિ કારણવેવચનાનિ એવ. કારણઞ્હિ યસ્મા અત્તનો ફલત્થાય હિનોતિ પવત્તતિ, તસ્મા ''હેતૂ''તિ વુચ્ચતિ. યસ્મા તં ફલં નિદેતિ – ''હન્દ, નં ગણ્હથા''તિ અપ્પેતિ વિય તસ્મા **નિદાનં**. યસ્મા ફલં તતો સમુદેતિ ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ પટિચ્ચ એતિ પવત્તતિ, તસ્મા **સમુદયો**તિ ચ **પચ્ચયો**તિ ચ વુચ્ચતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. અપિ ચ **યદિદં જાતી**તિ એત્થ **યદિદ**ન્તિ નિપાતો. તસ્સ સબ્બપદેસુ લિઙ્ગાનુરૂપતો અત્થો વેદિતબ્બો. ઇધ પન – ''યા એસા જાતી''તિ અયમસ્સ અત્થો. જરામરણસ્સ હિ જાતિ ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો હોતિ.

૯૯. ભવપદે – ''કિમ્હિચી''તિ ઇમિના ઓકાસપરિગ્ગહો કતો. તત્થ હેટ્ઠા અવીચિપરિયન્તં કત્વા ઉપરિ પરનિમ્મિતવસવત્તિદેવે અન્તોકરિત્વા **કામભવો** વેદિતબ્બો. અયં નયો ઉપપત્તિભવે. ઇધ પન કમ્મભવે યુજ્જતિ. સો હિ જાતિયા ઉપનિસ્સયકોટિયાવ પચ્ચયો હોતિ. ઉપાદાનપદાદીસુપિ – ''કિમ્હિચી''તિ ઇમિના ઓકાસપરિગ્ગહોવ કતોતિ વેદિતબ્બો.

૧૦૦. ઉપાદાનપચ્ચયા ભવોતિ એત્થ કામુપાદાનં તિણ્ણમ્પિ કમ્મભવાનં તિણ્ણઞ્ચ ઉપપત્તિભવાનં પચ્ચયો, તથા સેસાનિપીતિ ઉપાદાનપચ્ચયા ચતુવીસતિભવા વેદિતબ્બા. નિપ્પરિયાયેનેત્થ દ્વાદસ કમ્મભવા લબ્ભન્તિ. તેસં ઉપાદાનાનિ સહજાતકોટિયાપિ ઉપનિસ્સયકોટિયાપિ પચ્ચયો.

૧૦૧. રૂપતણ્હાતિ રૂપારમ્મણે તણ્હા. એસ નયો સદ્દતણ્હાદીસુ. સા પનેસા તણ્હા ઉપાદાનસ્સ સહજાતકોટિયાપિ ઉપનિસ્સયકોટિયાપિ પચ્ચયો હોતિ.

૧૦૨. એસ પચ્ચયો તણ્હાય, યદિદં વેદનાતિ એત્થ વિપાકવેદના તણ્હાય ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો હોતિ, અઞ્ઞા અઞ્ઞથાપીતિ.

૧૦૩. એત્તાવતા પન ભગવા વટ્ટમૂલભૂતં પુરિમતણ્હં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દેસનં, પિટ્ઠિયં પહરિત્વા કેસેસુ વા ગહેત્વા વિરવન્તં વિરવન્તં મગ્ગતો ઓક્કમેન્તો વિય નવહિ પદેહિ સમુદાચારતણ્હં દસ્સેન્તો – ''ઇતિ ખો પનેતં, આનન્દ, વેદનં પટિચ્ચ તણ્હા''તિઆદિમાહ. તત્થ **તણ્હા**તિ દ્વે તણ્હા એસનતણ્હા ચ, એસિતતણ્હા ચ. યાય તણ્હાય અજપથસઙ્કુપથાદીનિ પટિપજ્જિત્વા ભોગે એસતિ ગવેસતિ, અયં **એસનતણ્હા** નામ. યા તેસુ એસિતેસુ ગવેસિતેસુ પટિલદ્ધેસુ તણ્હા, અયં **એસિતતણ્હા** નામ. તદુભયમ્પિ સમુદાચારતણ્હાય એવ અધિવચનં. તસ્મા દુવિધાપેસા વેદનં પટિચ્ચ તણ્હા નામ. **પરિયેસના** નામ રૂપાદિઆરમ્મણપરિયેસના, સા હિ તણ્હાય સતિ હોતિ. **લાભો**તિ રૂપાદિઆરમ્મણપટિલાભો, સો હિ પરિયેસનાય સતિ હોતિ. **વિનિચ્છયો** પન ઞાણતણ્હાદિટ્ઠિવિતક્કવસેન ચતુબ્બિધો. તત્થ – ''સુખવિનિચ્છયં જઞ્ઞા, સુખવિનિચ્છયં ઞત્વા અજ્ઝત્તં સુખમનુયુઞ્જેય્યા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૨૩) અયં **ઞાણવિનિચ્છયો**. ''વિનિચ્છયોતિ દ્વે વિનિચ્છયા – તણ્હાવિનિચ્છયો ચ દિટ્ઠિવિનિચ્છયો ચા''તિ (મહાનિ॰ ૧૦૨). એવં આગતાનિ અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતાનિ **તણ્હાવિનિચ્છયો**. દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો **દિટ્ઠિવિનિચ્છયો**. ''છન્દો ખો, દેવાનમિન્દ, વિતક્કનિદાનો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૮) ઇમસ્મિં પન સુત્તે ઇધ વિનિચ્છયોતિ વુત્તો વિતક્કોયેવ આગતો. લાભં લભિત્વા હિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠં સુન્દરાસુન્દરઞ્ચ વિતક્કેનેવ વિનિચ્છિનાતિ – ''એત્તકં મે

રૂપારમ્મણત્થાય ભવિસ્સતિ, એત્તકં સદ્દાદિઆરમ્મણત્થાય, એત્તકં મય્હં ભવિસ્સતિ, એત્તકં પરસ્સ, એત્તકં પરિભુઞ્જિસ્સામિ, એત્તકં નિદહિસ્સામી''તિ. તેન વુત્તં – ''લાભં પટિચ્ચ વિનિચ્છયો''તિ.

છન્દરાગોતિ એવં અકુસલવિતક્કેન વિતક્કિતવત્થુસ્મિં દુબ્બલરાગો ચ બલવરાગો ચ ઉપ્પજ્જતિ, ઇદઞ્હિ ઇધ તણ્હા. **છન્દો**તિ દુબ્બલરાગસ્સાધિવચનં. **અજ્ઝોસાન**ન્તિ અહં મમન્તિ બલવસન્નિટ્ઠાનં. **પરિગ્ગહો**તિ તણ્હાદિટ્ઠિવસેન પરિગ્ગહણકરણં. **મચ્છરિય**ન્તિ પરેહિ સાધારણભાવસ્સ અસહનતા. તેનેવસ્સ પોરાણા એવં વચનત્થં વદન્તિ – ''ઇદં અચ્છરિયં મય્હમેવ હોતુ, મા અઞ્ઞેસં અચ્છરિયં હોતૂતિ પવત્તત્તા મચ્છરિયન્તિ વુચ્ચતી''તિ. **આરક્ખો**તિ દ્વારપિદહનમઞ્જૂસગોપનાદિવસેન સુટ્ઠુ રક્ખણં. અધિકરોતીતિ **અધિકરણં**, કારણસ્સેતં નામં. **આરક્ખાધિકરણ**ન્તિ ભાવનપુંસકં, આરક્ખહેતૂતિ અત્થો. દણ્ડાદાનાદીસુ પરનિસેધનત્થં દણ્ડસ્સ આદાનં **દણ્ડાદાનં**. એકતો ધારાદિનો સત્થસ્સ આદાનં **સત્થાદાનં**. **કલહો**તિ કાયકલહોપિ વાચાકલહોપિ. પુરિમો પુરિમો વિરોધો **વિગ્ગહો**. પચ્છિમો પચ્છિમો **વિવાદો**. તુવંતુવન્તિ અગારવવચનં **તુવંતુવં**.

૧૧૨. ઇદાનિ પટિલોમનયેનાપિ તંસમુદાચારતણ્હં દસ્સેતું પુન – ''આરક્ખાધિકરણ''ન્તિ આરભન્તો દેસનં નિવત્તેસિ. તત્થ **કામતણ્હા**તિ પઞ્ચકામગુણિકરાગવસેન ઉપ્પન્ના રૂપાદિતણ્હા. **ભવતણ્હા**તિ સસ્સતદિટ્ઠિસહગતો રાગો. **વિભવતણ્હા**તિ ઉચ્છેદદિટ્ઠિસહગતો રાગો. **ઇમે દ્વે ધમ્મા**તિ વટ્ટમૂલતણ્હા ચ સમુદાચારતણ્હા ચાતિ ઇમે દ્વે ધમ્મા. **દ્વયેના**તિ તણ્હાલક્ખણવસેન એકભાવં ગતાપિ વટ્ટમૂલસમુદાચારવસેન દ્વીહિ કોટ્ઠાસેહિ વેદનાય એકસમોસરણા ભવન્તિ, વેદનાપચ્ચયેન એકપચ્ચયાતિ અત્થો. તિવિધઞ્હિ સમોસરણં ઓસરણસમોસરણં, સહજાતસમોસરણં, પચ્ચયસમોસરણઞ્ચ. તત્થ – ''અથ ખો સબ્બાનિ તાનિ કામસમોસરણાનિ ભવન્તી''તિ ઇદં **ઓસરણસમોસરણં** નામ. ''છન્દમૂલકા, આવુસો, એતે ધમ્મા ફસ્સસમુદયા વેદનાસમોસરણા''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૩) ઇદં **સહજાતસમોસરણં** નામ. ''દ્વયેન વેદનાય એકસમોસરણા''તિ ઇદં પન **પચ્ચયસમોસરણ**ન્તિ વેદિતબ્બં.

૧૧૩. **ચક્ખુસમ્ફસ્સો**તિ આદયો સબ્બે વિપાકફસ્સાયેવ. તેસુ ઠપેત્વા ચત્તારો લોકુત્તરવિપાકફસ્સે અવસેસા દ્વત્તિંસ ફસ્સા હોન્તિ. **યદિદં ફસ્સો**તિ એત્થ પન ફસ્સો બહુધા વેદનાય પચ્ચયો હોતિ.

૧૧૪. **યેહિ, આનન્દ, આકારેહી**તિઆદીસુ આકારા વુચ્ચન્તિ વેદનાદીનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અસદિસસભાવા. તેયેવ સાધુકં દસ્સિયમાના તં તં લીનમત્થં ગમેન્તીતિ **લિઙ્ગાનિ**. તસ્સ તસ્સ સઞ્જાનનહેતુતો **નિમિત્તાનિ**. તથા તથા ઉદ્દિસિતબ્બતો **ઉદ્દેસા** . તસ્મા અયમેત્થ અત્થો – ''આનન્દ, યેહિ આકારેહિ…પે॰… યેહિ ઉદ્દેસેહિ નામકાયસ્સ નામસમૂહસ્સ પઞ્ઞત્તિ હોતિ, યા એસા ચ વેદનાય વેદયિતાકારે વેદયિતલિઙ્ગે વેદયિતનિમિત્તે વેદનાતિ ઉદ્દેસે સતિ, સઞ્ઞાય સઞ્જાનનાકારે સઞ્જાનનલિઙ્ગે સઞ્જાનનનિમિત્તે સઞ્ઞાતિ ઉદ્દેસે સતિ, સઙ્ખારાનં ચેતનાકારે ચેતનાલિઙ્ગે ચેતનાનિમિત્તે ચેતનાતિ ઉદ્દેસે સતિ, વિઞ્ઞાણસ્સ વિજાનનાકારે વિજાનનલિઙ્ગે વિજાનનનિમિત્તે વિઞ્ઞાણન્તિ ઉદ્દેસે સતિ – 'અયં નામકાયો'તિ નામકાયસ્સ પઞ્ઞત્તિ હોતિ. તેસુ નામકાયપ્પઞ્ઞત્તિહેતૂસુ વેદનાદીસુ આકારાદીસુ અસતિ અપિ નુ ખો રૂપકાયે અધિવચનસમ્ફસ્સો પઞ્ઞાયેથ? ય્વાયં ચત્તારો ખન્ધે વત્થું કત્વા મનોદ્વારે અધિવચનસમ્ફસ્સવેવચનો મનોસમ્ફસ્સો ઉપ્પજ્જતિ, અપિ નુ ખો સો રૂપકાયે પઞ્ઞાયેથ, પઞ્ચ પસાદે વત્થું કત્વા કત્વા ઉપ્પજ્જેય્યા''તિ. અથ આયસ્મા આનન્દો અમ્બરુક્ખે અસતિ જમ્બુરુક્ખતો અમ્બપક્કસ્સ ઉપ્પત્તિં વિય રૂપકાયતો તસ્સ ઉપ્પત્તિં અસમ્પટિચ્છન્તો **નો હેતં ભન્તે**તિ આહ.

દુતિયપઞ્હે રુપ્પનાકારરુપ્પનલિઙ્ગરુપ્પનનિમિત્તવસેન રૂપન્તિ ઉદ્દેસવસેન ચ આકારાદીનં અત્થો વેદિતબ્બો. **પટિઘસમ્ફસ્સો**તિ સપ્પટિઘં રૂપક્ખન્ધં વત્થું કત્વા ઉપ્પજ્જનકસમ્ફસ્સો. ઇધાપિ થેરો જમ્બુરુક્ખે અસતિ અમ્બરુક્ખતો જમ્બુપક્કસ્સ ઉપ્પત્તિં વિય નામકાયતો તસ્સ ઉપ્પત્તિં અસમ્પટિચ્છન્તો ''નો હેતં ભન્તે''તિ આહ.

તતિયપઞ્હો ઉભયવસેનેવ વુત્તો. તત્ર થેરો આકાસે અમ્બજમ્બુપક્કાનં ઉપ્પત્તિં વિય નામરૂપાભાવે દ્વિન્નમ્પિ ફસ્સાનં ઉપ્પત્તિં અસમ્પટિચ્છન્તો ''નો હેતં ભન્તે''તિ આહ.

એવં દ્વિન્નં ફસ્સાનં વિસું વિસું પચ્ચયં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દ્વિન્નમ્પિ તેસં અવિસેસતો નામરૂપપચ્ચયતં દસ્સેતું – ''યેહિ આનન્દ આકારેહી''તિ ચતુત્થં પઞ્હં આરભિ. **યદિદં નામરૂપ**ન્તિ યં ઇદં નામરૂપં, યં ઇદં છસુપિ દ્વારેસુ નામરૂપં, એસેવ હેતુ એસેવ પચ્ચયોતિ અત્થો. ચક્ખુદ્વારાદીસુ હિ ચક્ખાદીનિ ચેવ રૂપારમ્મણાદીનિ ચ રૂપં, સમ્પયુત્તકા ખન્ધા નામન્તિ એવં પઞ્ચવિધોપિ સો ફસ્સો નામરૂપપચ્ચયાવ ફસ્સો. મનોદ્વારેપિ હદયવત્થુઞ્ચેવ યઞ્ચ રૂપં આરમ્મણં હોતિ, ઇદં રૂપં. સમ્પયુત્તધમ્મા ચેવ યઞ્ચ અરૂપં આરમ્મણં હોતિ, ઇદં અરૂપં નામ. એવં મનોસમ્ફસ્સોપિ નામરૂપપચ્ચયા ફસ્સોતિ વેદિતબ્બો. નામરૂપં પનસ્સ બહુધા પચ્ચયો હોતિ.

૧૧૫. ન ઓક્કમિસ્સથાતિ પવિસિત્વા પવત્તમાનં વિય પટિસન્ધિવસેન ન વત્તિસ્સથ. **સમુચ્ચિસ્સથા**તિ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણે અસતિ અપિ નુ ખો સુદ્ધં અવસેસં નામરૂપં અન્તોમાતુકુચ્છિસ્મિં કલલાદિભાવેન સમુચ્ચિતં મિસ્સકભૂતં હુત્વા વત્તિસ્સથ. **ઓક્કમિત્વા વોક્કમિસ્સથા**તિ પટિસન્ધિવસેન ઓક્કમિત્વા ચુતિવસેન વોક્કમિસ્સથ, નિરુજ્ઝિસ્સથાતિ અત્થો. સો પનસ્સ નિરોધો ન તસ્સેવ ચિત્તસ્સ નિરોધેન, ન તતો દુતિયતતિયાનં નિરોધેન હોતિ. પટિસન્ધિચિત્તેન હિ સદ્ધિં સમુટ્ઠિતાનિ સમતિંસ કમ્મજરૂપાનિ નિબ્બત્તન્તિ. તેસુ પન ઠિતેસુયેવ સોળસ ભવઙ્ગચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. એતસ્મિં અન્તરે ગહિતપટિસન્ધિકસ્સ દારકસ્સ વા માતુયા વા પનસ્સ અન્તરાયો નત્થિ. અયઞ્હિ **અનોકાસો** નામ. સચે પન પટિસન્ધિચિત્તેન સદ્ધિં સમુટ્ઠિતરૂપાનિ સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગસ્સ પચ્ચયં દાતું સક્કોન્તિ, પવત્તિ પવત્તતિ, પવેણી ઘટિયતિ. સચે પન ન સક્કોન્તિ, પવત્તિ નપ્પવત્તતિ, પવેણી ન ઘટિયતિ, **વોક્કમતિ** નામ હોતિ. તં સન્ધાય ''ઓક્કમિત્વા વોક્કમિસ્સથા''તિ વુત્તં.

ઇત્થત્તાયાતિ ઇત્થભાવાય, એવં પરિપુણ્ણપઞ્ચક્ખન્ધભાવાયાતિ અત્થો. **દહરસ્સેવ સતો**તિ મન્દસ્સ બાલસ્સેવ સન્તસ્સ. **વોચ્છિજ્જિસ્સથા**તિ ઉપચ્છિજ્જિસ્સથ **વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લ**ન્તિ વિઞ્ઞાણે ઉપચ્છિન્ને સુદ્ધં નામરૂપમેવ ઉટ્ઠહિત્વા પઠમવયવસેન વુડ્ઢિં, મજ્ઝિમવયવસેન વિરૂળ્હિં, પચ્છિમવયવસેન વેપુલ્લં અપિ નુ ખો આપજ્જિસ્સથાતિ. દસવસ્સવીસતિવસ્સવસ્સસતવસ્સસહસ્સસમ્પાપનેન વા અપિ નુ ખો વુડ્ઢિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જિસ્સથાતિ અત્થો.

તસ્માતિહાનન્દાતિ યસ્મા માતુકુચ્છિયં પટિસન્ધિગ્ગહણેપિ કુચ્છિવાસેપિ કુચ્છિતો નિક્ખમનેપિ, પવત્તિયં દસવસ્સાદિકાલેપિ વિઞ્ઞાણમેવસ્સ પચ્ચયો, તસ્મા એસેવ હેતુ એસ પચ્ચયો નામરૂપસ્સ, યદિદં વિઞ્ઞાણં. યથા હિ રાજા અત્તનો પરિસં નિગ્ગણ્હન્તો એવં વદેય્ય – ''ત્વં ઉપરાજા, ત્વં સેનાપતીતિ કેન કતો નનુ મયા કતો, સચે હિ મયિ અકરોન્તે ત્વં અત્તનો ધમ્મતાય ઉપરાજા વા સેનાપતિ વા ભવેય્યાસિ, જાનેય્યામ વો બલ''ન્તિ; એવમેવ વિઞ્ઞાણં નામરૂપસ્સ પચ્ચયો હોતિ. અત્થતો એવં નામરૂપં વદતિ વિય ''ત્વં નામં, ત્વં રૂપં, ત્વં નામરૂપં નામાતિ કેન કતં, નનુ મયા કતં, સચે હિ મયિ પુરેચારિકે હુત્વા માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિં અગણ્હન્તે ત્વં નામં વા રૂપં વા નામરૂપં વા ભવેય્યાસિ, જાનેય્યામ વો બલ''ન્તિ. તં પનેતં વિઞ્ઞાણં નામરૂપસ્સ બહુધા પચ્ચયો હોતિ.

૧૧૬. દુક્ખસમુદયસમ્ભવોતિ દુક્ખરાસિસમ્ભવો. **યદિદં નામરૂપન્તિ** યં ઇદં નામરૂપં, એસેવ હેતુ એસ પચ્ચયો. યથા હિ રાજપુરિસા રાજાનં નિગ્ગણ્હન્તો એવં વદેય્યું – ''ત્વં રાજાતિ કેન કતો, નનુ મયા કતો, સચે હિ મયિ ઉપરાજટ્ઠાને, મયિ સેનાપતિટ્ઠાને અતિક્કન્તે ત્વં એકકોવ રાજા ભવેય્યાસિ, પસ્સેય્યામ તે રાજભાવ''ન્તિ; એવમેવ નામરૂપમ્પિ અત્થતો એવં વિઞ્ઞાણં વદતિ વિય ''ત્વં પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણન્તિ કેન કતં, નનુ અમ્હેહિ કતં, સચે હિ ત્વં તયો ખન્ધે હદયવત્થુઞ્ચ અનિસ્સાય પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણં નામ ભવેય્યાસિ, પસ્સેય્યામ તે પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણભાવ''ન્તિ. તઞ્ચ પનેતં નામરૂપં વિઞ્ઞાણસ્સ બહુધા પચ્ચયો હોતિ.

એત્તાવતા ખોતિ વિઞ્ઞાણે નામરૂપસ્સ પચ્ચયે હોન્તે, નામરૂપે વિઞ્ઞાણસ્સ પચ્ચયે હોન્તે, દ્વીસુ અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયવસેન પવત્તેસુ એત્તકેન જાયેથ વા…પે॰… ઉપપજ્જેથ વા, જાતિઆદયો પઞ્ઞાયેય્યું અપરાપરં વા ચુતિપટિસન્ધિયોતિ.

અધિવચનપથોતિ ''સિરિવડ્ઢકો ધનવડ્ઢકો''તિઆદિકસ્સ અત્થં અદિસ્વા વચનમત્તમેવ અધિકિચ્ચ પવત્તસ્સ વોહારસ્સ પથો. **નિરુત્તિપથોતિ** સરતીતિ સતો, સમ્પજાનાતીતિ સમ્પજાનોતિઆદિકસ્સ કારણાપદેસવસેન પવત્તસ્સ વોહારસ્સ પથો. **પઞ્ઞત્તિપથોતિ** – ''પણ્ડિતો બ્યત્તો મેધાવી નિપુણો કતપરપ્પવાદો''તિઆદિકસ્સ નાનપ્પકારતો ઞાપનવસેન પવત્તસ્સ વોહારસ્સ પથો. ઇતિ તીહિ પદેહિ અધિવચનાદીનં વત્થુભૂતા ખન્ધાવ કથિતા. **પઞ્ઞાવચરન્તિ** પઞ્ઞાય અવચરિતબ્બં જાનિતબ્બં. **વટ્ટં વત્તતીતિ** સંસારવટ્ટં વત્તતિ. **ઇત્થત્તન્તિ** ઇત્થંભાવો, ખન્ધપઞ્ચકસ્સેતં નામં. **પઞ્ઞાપનાયાતિ** નામપઞ્ઞત્તત્થાય. ''વેદના સઞ્ઞા''તિઆદિના નામપઞ્ઞત્તત્થાય, ખન્ધપઞ્ચકમ્પિ એત્તાવતા પઞ્ઞાયતીતિ અત્થો. **યદિદં નામરૂપં સહ વિઞ્ઞાણેનાતિ** યં ઇદં નામરૂપં સહ વિઞ્ઞાણેન અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયતાય પવત્તતિ, એત્તાવતાતિ વુત્તં હોતિ. ઇદઞ્હેત્થ નિય્યાતિતવચનં.

અત્તપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૧૧૭. ઇતિ ભગવા – ''ગમ્ભીરો ચાયં, આનન્દ, પટિચ્ચસમુપ્પાદો, ગમ્ભીરાવભાસો ચા''તિ પદસ્સ અનુસન્ધિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ''તન્તાકુલકજાતા''તિ પદસ્સ અનુસન્ધિં દસ્સેન્તો ''કિત્તાવતા ચા''તિઆદિકં દેસનં આરભિ. તત્થ **રૂપિં વા હિ, આનન્દ, પરિત્તં અત્તાનન્તિઆદીસુ** યો અવડ્ઢિતં કસિણનિમિત્તં અત્તાતિ ગણ્હાતિ, સો રૂપિં પરિત્તં પઞ્ઞપેતિ. યો પન નાનાકસિણલાભી હોતિ, સો તં કદાચિ નીલો, કદાચિ પીતકોતિ પઞ્ઞપેતિ. યો વડ્ઢિતં કસિણનિમિત્તં અત્તાતિ ગણ્હાતિ, સો રૂપિં અનન્તં પઞ્ઞપેતિ. યો વા પન અવડ્ઢિતં કસિણનિમિત્તં ઉગ્ઘાટેત્વા નિમિત્તફુટ્ઠોકાસં વા તત્થ પવત્તે ચત્તારો ખન્ધે વા તેસુ વિઞ્ઞાણમત્તમેવ વા અત્તાતિ ગણ્હાતિ, સો અરૂપિં પરિત્તં પઞ્ઞપેતિ. યો વડ્ઢિતં નિમિત્તં ઉગ્ઘાટેત્વા નિમિત્તફુટ્ઠોકાસં વા તત્થ પવત્તે ચત્તારો ખન્ધે વા તેસુ વિઞ્ઞાણમત્તમેવ વા અત્તાતિ ગણ્હાતિ, સો અરૂપિં અનન્તં પઞ્ઞપેતિ.

૧૧૮. તત્રાનન્દાતિ એત્થ **તત્રાતિ** તેસુ ચતૂસુ દિટ્ઠિગતિકેસુ. **એતરહિ વાતિ** ઇદાનેવ, ન ઇતો પરં. ઉચ્છેદવસેનેતં વુત્તં. **તત્થભાવિં વાતિ** તત્થ વા પરલોકે ભાવિં. સસ્સતવસેનેતં વુત્તં. **અતથં વા પન સન્તન્તિ** અતથસભાવં સમાનં. **તથત્તાયાતિ** તથભાવાય. **ઉપકપ્પેસ્સામીતિ** સમ્પાદેસ્સામિ. ઇમિના વિવાદં દસ્સેતિ. ઉચ્છેદવાદી હિ ''સસ્સતવાદિનો અત્તાનં અતથં અનુચ્છેદસભાવમ્પિ સમાનં તથત્થાય ઉચ્છેદસભાવાય ઉપકપ્પેસ્સામિ, સસ્સતવાદઞ્ચ જાનાપેત્વા ઉચ્છેદવાદમેવ નં ગાહેસ્સામી''તિ ચિન્તેતિ. સસ્સતવાદીપિ

‘‘ઉચ્છેદવાદિનો અત્તાનં અતથં અસસ્સતસભાવમ્પિ સમાનં તથત્થાય સસ્સતભાવાય ઉપકપ્પેસ્સામિ, ઉચ્છેદવાદઞ્ચ જાનાપેત્વા સસ્સતવાદમેવ નં ગાહેસ્સામી’’તિ ચિન્તેતિ.

એવં સન્તં ખોતિ એવં સમાનં રૂપિં પરિત્તં અત્તાનં પઞ્ઞપેન્તન્તિ અત્થો. **રૂપિન્તિ** રૂપકસિણલાભિં. **પરિત્તત્તાનુદિટ્ઠિ અનુસેતી**તિ પરિત્તો અત્તાતિ અયં દિટ્ઠિ અનુસેતિ, સા પન ન વલ્લિ વિય ચ લતા વિય ચ અનુસેતિ. અપ્પહીનટ્ઠેન અનુસેતીતિ વેદિતબ્બો. **ઇચ્ચાલં વચનાયા**તિ તં પુગ્ગલં એવરૂપા દિટ્ઠિ અનુસેતીતિ વત્તું યુત્તં. એસ નયો સબ્બત્થ.

અરૂપિન્તિ એત્થ પન અરૂપકસિણલાભિં, અરૂપક્ખન્ધગોચરં વાતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. એત્તાવતા લાભિનો ચત્તારો, તેસં અન્તેવાસિકા ચત્તારો, તક્કિકા ચત્તારો, તેસં અન્તેવાસિકા ચત્તારોતિ અત્તતો સોળસ દિટ્ઠિગતિકા દસ્સિતા હોન્તિ.

નઅત્તપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૧૧૯. એવં યે અત્તાનં પઞ્ઞપેન્તિ, તે દસ્સેત્વા ઇદાનિ યે ન પઞ્ઞપેન્તિ, તે દસ્સેતું – ‘‘કિત્તાવતા ચ આનન્દા’’તિઆદિમાહ. કે પન ન પઞ્ઞપેન્તિ? સબ્બે તાવ અરિયપુગ્ગલા ન પઞ્ઞપેન્તિ. યે ચ બહુસ્સુતા તિપિટકધરા દ્વિપિટકધરા એકપિટકધરા, અન્તમસો એકનિકાયમ્પિ સાધુકં વિનિચ્છિનિત્વા ઉગ્ગહિતધમ્મકથિકોપિ આરદ્ધવિપસ્સકોપિ પુગ્ગલો, તે ન પઞ્ઞપેન્તિયેવ. એતેસઞ્હિ પટિભાગકસિણે પટિભાગકસિણમિચ્ચેવ ઞાણં હોતિ. અરૂપક્ખન્ધેસુ ચ અરૂપક્ખન્ધા ઇચ્ચેવ.

અત્તસમનુપસ્સનાવણ્ણના

૧૨૧. એવં યે ન પઞ્ઞપેન્તિ, તે દસ્સેત્વા ઇદાનિ યે તે પઞ્ઞપેન્તિ, તે યસ્મા દિટ્ઠિવસેન સમનુપસ્સિત્વા પઞ્ઞપેન્તિ, સા ચ નેસં સમનુપસ્સના વીસતિવત્થુકાય સક્કાયદિટ્ઠિયા અપ્પહીનત્તા હોતિ, તસ્મા તં વીસતિવત્થુકં સક્કાયદિટ્ઠિં દસ્સેતું પુન **કિત્તાવતા ચ આનન્દા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **વેદનં વા હી**તિ ઇમિના વેદનાક્ખન્ધવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિ કથિતા. **અપ્પટિસંવેદનો મે અત્તા**તિ ઇમિના રૂપક્ખન્ધવત્થુકા. **અત્તા મે વેદિયતિ, વેદનાધમ્મો હિ મે અત્તા**તિ ઇમિના સઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણક્ખન્ધવત્થુકા . ઇદઞ્હિ ખન્ધત્તયં વેદનાસમ્પયુત્તત્તા વેદિયતિ. એતસ્સ ચ વેદનાધમ્મો અવિપ્પયુત્તસભાવો.

૧૨૨. ઇદાનિ તત્થ દોસં દસ્સેન્તો – ‘‘તત્રાનન્દા’’તિઆદિમાહ. તત્થ **તત્રા**તિ તેસુ તીસુ દિટ્ઠિગતિકેસુ. **યસ્મિં, આનન્દ, સમયે**તિઆદિ યો યો યં યં વેદનં અત્તાતિ સમનુપસ્સતિ, તસ્સ તસ્સ અત્તનો કદાચિ ભાવં, કદાચિ અભાવન્તિ એવમાદિદોસદસ્સનત્થં વુત્તં.

૧૨૩. અનિચ્ચાદીસુ હુત્વા અભાવતો **અનિચ્ચા**. તેહિ તેહિ કારણેહિ સઙ્ગમ્મ સમાગમ્મ કતાતિ **સઙ્ખતા**. તં તં પચ્ચયં પટિચ્ચ સમ્મા કારણેનેવ ઉપ્પન્નાતિ **પટિચ્ચસમુપ્પન્ના**. **ખયો**તિઆદિ સબ્બં ભઙ્ગસ્સ વેવચનં. યઞ્હિ ભિજ્જતિ, તં ખિયતિપિ વયતિપિ વિરજ્ઝતિપિ નિરુજ્ઝતિપિ, તસ્મા **ખયધમ્મા**તિઆદિ વુત્તં.

બ્યગા મેતિ વિઅગાતિ બ્યગા, વિગતો નિરુદ્ધો મે અત્તાતિ અત્થો. કિં પન એકસ્સેવ તીસુપિ કાલેસુ – ''એસો મે અત્તા''તિ હોતીતિ, કિં પન ન ભવિસ્સતિ? દિટ્ઠિગતિકસ્સ હિ થુસરાસિમ્હિ નિક્ખિત્તખાણુકસ્સેવ નિચ્ચલતા નામ નત્થિ, વનમક્કટો વિય અઞ્ઞં ગણ્હાતિ, અઞ્ઞં મુઞ્ચતિ. **અનિચ્ચસુખદુક્ખવોકિણ્ણ**ન્તિ વિસેસેન તં તં વેદનં અત્તાતિ સમનુપસ્સન્તો અનિચ્ચઞ્ચેવ સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ અત્તાનં સમનુપસ્સતિ અવિસેસેન વેદનં અત્તાતિ સમનુપસ્સન્તો વોકિણ્ણં ઉપ્પાદવયધમ્મં અત્તાનં સમનુપસ્સતિ. વેદના હિ તિવિધા ચેવ ઉપ્પાદવયધમ્મા ચ, તઞ્ચેસ અત્તાતિ સમનુપસ્સતિ. ઇચ્ચસ્સ અનિચ્ચો ચેવ અત્તા આપજ્જતિ, એકક્ખણે ચ બહૂનં વેદનાનં ઉપ્પાદો. તં ખો પનેસ અનિચ્ચં અત્તાનં અનુજાનાતિ, ન એકક્ખણે બહૂનં વેદનાનં ઉપ્પત્તિ અત્થિ. ઇમમત્થં સન્ધાય – ''તસ્માતિહાનન્દ, એતેનપેતં નક્ખમતિ 'વેદના મે અત્તા'તિ સમનુપસ્સિતુ''ન્તિ વુત્તં.

૧૨૪. યત્થ પનાવુસોતિ યત્થ સુદ્ધરૂપક્ખન્ધે સબ્બસો વેદયિતં નત્થિ. **અપિ નુ ખો તત્થા**તિ અપિ નુ ખો તસ્મિં વેદનાવિરહિતે તાલવણ્ટે વા વાતપાને વા અસ્મીતિ એવં અહંકારો ઉપ્પજ્જેય્યાતિ અત્થો. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા સુદ્ધરૂપક્ખન્ધો ઉટ્ઠાય અહમસ્મીતિ ન વદતિ, તસ્મા એતેનપિ એતં નક્ખમતીતિ અત્થો. **અપિ નુ ખો તત્થ અયમહમસ્મીતિ સિયા**તિ અપિ નુ ખો તેસુ વેદનાધમ્મેસુ તીસુ ખન્ધેસુ એકધમ્મોપિ અયં નામ અહમસ્મીતિ એવં વત્તબ્બો સિયા. અથ વા વેદનાનિરોધા સહેવ વેદનાય નિરુદ્ધેસુ તેસુ તીસુ ખન્ધેસુ અપિ નુ ખો અયમહમસ્મીતિ વા અહમસ્મીતિ વા ઉપ્પજ્જેય્યાતિ અત્થો. અથાયસ્મા આનન્દો સસવિસાણસ્સ તિખિણભાવં વિય તં અસમ્પટિચ્છન્તો **નો હેતં ભન્તે**તિ આહ.

એત્તાવતા કિં કથિતં હોતિ? વટ્ટકથા કથિતા હોતિ. ભગવા હિ વટ્ટકથં કથેન્તો કત્થચિ અવિજ્જાસીસેન કથેસિ, કત્થચિ તણ્હાસીસેન, કત્થચિ દિટ્ઠિસીસેન. તત્થ ''પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ નપ્પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાય, 'ઇતો પુબ્બે અવિજ્જા નાહોસિ, અથ પચ્છા સમભવી'તિ. એવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, વુચ્ચતિ. અથ ચ પન પઞ્ઞાયતિ ઇદપ્પચ્ચયા અવિજ્જા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૧) એવં અવિજ્જાસીસેન કથિતા. ''પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ નપ્પઞ્ઞાયતિ ભવતણ્હાય, 'ઇતો પુબ્બે ભવતણ્હા નાહોસિ, અથ પચ્છા સમભવી'તિ. એવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, વુચ્ચતિ. અથ ચ પન પઞ્ઞાયતિ ઇદપ્પચ્ચયા ભવતણ્હા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૨) એવં તણ્હાસીસેન કથિતા. ''પુરિમા, ભિક્ખવે, કોટિ નપ્પઞ્ઞાયતિ ભવદિટ્ઠિયા, 'ઇતો પુબ્બે ભવદિટ્ઠિ નાહોસિ, અથ પચ્છા સમભવી'તિ, એવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, વુચ્ચતિ. અથ ચ પન પઞ્ઞાયતિ ઇદપ્પચ્ચયા ભવદિટ્ઠી''તિ એવં દિટ્ઠિસીસેન કથિતા. ઇધાપિ દિટ્ઠિસીસેનેવ કથિતા.

દિટ્ઠિગતિકો હિ સુખાદિવેદનં અત્તાતિ ગહેત્વા અહઙ્કારમમઙ્કારપરામાસવસેન સબ્બભવયોનિગતિ – વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસેસુ તતો તતો ચવિત્વા તત્થ તત્થ ઉપપજ્જન્તો મહાસમુદ્દે વાતુક્ખિત્તનાવા વિય સતતં સમિતં પરિબ્ભમતિ, વટ્ટતો સીસં ઉક્ખિપિતુંયેવ ન સક્કોતિ.

૧૨૬. ઇતિ ભગવા પચ્ચયાકારમૂળ્હસ્સ દિટ્ઠિગતિકસ્સ એત્તકેન કથામગ્ગેન વટ્ટં કથેત્વા ઇદાનિ વિવટ્ટં કથેન્તો **યતો ખો પન, આનન્દ, ભિક્ખૂ**તિઆદિમાહ.

તઞ્ચ પન વિવટ્ટકથં ભગવા દેસનાસુ કુસલત્તા વિસ્સટ્ઠકમ્મટ્ઠાનં નવકમ્માદિવસેન વિક્ખિત્તપુગ્ગલં અનામસિત્વા કારકસ્સ સતિપટ્ઠાનવિહારિનો પુગ્ગલસ્સ વસેન આરભન્તો **નેવ વેદનં અત્તાનં સમનુપસ્સતી**તિઆદિમાહ. એવરૂપો હિ ભિક્ખુ – ''યં કિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અજ્ઝત્તં વા બહિદ્ધા વા ઓળારિકં વા સુખુમં વા હીનં વા પણીતં વા યં દૂરે વા સન્તિકે વા, સબ્બં રૂપં અનિચ્ચતો વવત્થપેતિ, એકં

સમ્મસનં. દુક્ખતો વવત્થપેતિ, એકં સમ્મસનં. અનત્તતો વવત્થપેતિ, એકં સમ્મસન''ન્તિઆદિના નયેન વુત્તસ્સ સમ્મસનઞાણસ્સ વસેન સબ્બધમ્મેસુ પવત્તત્તા નેવ વેદનં અત્તાતિ સમનુપસ્સતિ, ન અઞ્ઞં, સો એવં અસમનુપસ્સન્તો ન કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતીતિ ખન્ધલોકાદિભેદે લોકે રૂપાદીસુ ધમ્મેસુ કિઞ્ચિ એકધમ્મમ્પિ અત્તાતિ વા અત્તનિયન્તિ વા ન ઉપાદિયતિ.

અનુપાદિયં ન પરિતસ્સતીતિ અનુપાદિયન્તો તણ્હાદિટ્ઠિમાનપરિતસ્સનાયાપિ ન પરિતસ્સતિ. **અપરિતસ્સ**ન્તિ અપરિતસ્સમાનો. **પચ્ચત્તંયેવ પરિનિબ્બાયતી**તિ અત્તનાવ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયતિ. એવં પરિનિબ્બુતસ્સ પનસ્સ પચ્ચવેક્ખણાપવત્તિદસ્સનત્થં **ખીણા જાતી**તિઆદિ વુત્તં.

ઇતિ સા દિટ્ઠીતિ યા તથાવિમુત્તસ્સ અરહતો દિટ્ઠિ, સા એવં દિટ્ઠિ. ''ઇતિસ્સ દિટ્ઠી''તિપિ પાઠો. યો તથાવિમુત્તો અરહા, એવમસ્સ દિટ્ઠીતિ અત્થો. **તદકલ્લ**ન્તિ તં ન યુત્તં. કસ્મા? એવઞ્હિ સતિ – ''અરહા ન કિઞ્ચિ જાનાતી''તિ વુત્તં ભવેય્ય, એવં ઞત્વા વિમુત્તઞ્ચ અરહન્તં ''ન કિઞ્ચિ જાનાતી''તિ વત્તું ન યુત્તં. તેનેવ ચતુન્નમ્પિ નયાનં અવસાને – ''તં કિસ્સ હેતૂ''તિઆદિમાહ.

તત્થ **યાવતા આનન્દ અધિવચન**ન્તિ યત્તકો અધિવચનસઙ્ખાતો વોહારો અત્થિ. **યાવતા અધિવચનપથો**તિ યત્તકો અધિવચનસ્સ પથો, ખન્ધા આયતનાનિ ધાતુયો વા અત્થિ. એસ નયો સબ્બત્થ. **પઞ્ઞાવચર**ન્તિ પઞ્ઞાય અવચરિતબ્બં ખન્ધપઞ્ચકં. **તદભિઞ્ઞા**તિ તં અભિજાનિત્વા. એત્તકેન ભગવતા કિં દસ્સિતં? તન્તાકુલપદસ્સેવ અનુસન્ધિ દસ્સિતો.

સત્તવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિવણ્ણના

૧૨૭. ઇદાનિ યો – ''ન પઞ્ઞપેતી''તિ વુત્તો, સો યસ્મા ગચ્છન્તો ગચ્છન્તો ઉભતોભાગવિમુત્તો નામ હોતિ. યો ચ – ''ન સમનુપસ્સતી''તિ વુત્તો, સો યસ્મા ગચ્છન્તો ગચ્છન્તો પઞ્ઞાવિમુત્તો નામ હોતિ. તસ્મા તેસં હેટ્ઠા વુત્તાનં દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં નિગમનઞ્ચ નામઞ્ચ દસ્સેતું **સત્ત ખો ઇમાનન્દ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિયો**તિઆદિમાહ.

તત્થ **સત્તા**તિ પટિસન્ધિવસેન વુત્તા, આરમ્મણવસેન સઙ્ગીતિસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૧) વુત્તા ચતસ્સો આગમિસ્સન્તિ. વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિ**, વિઞ્ઞાણપતિટ્ઠાનસ્સેતં અધિવચનં. **દ્વે ચ આયતનાની**તિ દ્વે નિવાસટ્ઠાનાનિ. નિવાસટ્ઠાનઞ્હિ ઇધાયતનન્તિ અધિપ્પેતં. તેનેવ વક્ખતિ – ''અસઞ્ઞસત્તાયતનં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનમેવ દુતિય''ન્તિ. કસ્મા પનેતં સબ્બં ગહિતન્તિ? વટ્ટપરિયાદાનત્થં. વટ્ટઞ્હિ ન સુદ્ધવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિવસેન સુદ્ધાયતનવસેન વા પરિયાદાનં ગચ્છતિ, ભવયોનિગતિસત્તાવાસવસેન પન ગચ્છતિ, તસ્મા સબ્બમેતં ગહિતં.

ઇદાનિ અનુક્કમેન તમત્થં વિભજન્તો **કતમા સત્તા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સેય્યથાપી**તિ નિદસ્સનત્થે નિપાતો, યથા મનુસ્સાતિ અત્થો. અપરિમાણેસુ હિ ચક્કવાળેસુ અપરિમાણાનં મનુસ્સાનં વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન દ્વેપિ એકસદિસા નત્થિ. યેપિ હિ કત્થચિ યમકભાતરો વણ્ણેન વા સણ્ઠાનેન વા એકસદિસા હોન્તિ, તેસમ્પિ આલોકિતવિલોકિતકથિતહસિતગમનઠાનાદીહિ વિસેસો હોતિયેવ. તસ્મા **નાનત્તકાયા**તિ વુત્તા. પટિસન્ધિસઞ્ઞા પન નેસં તિહેતુકાપિ દ્વિહેતુકાપિ અહેતુકાપિ હોન્તિ, તસ્મા **નાનત્તસઞ્ઞિનો**તિ વુત્તા. **એકચ્ચે ચ દેવા**તિ છ કામાવચરદેવા. તેસુ હિ કેસઞ્ચિ કાયો નીલો હોતિ, કેસઞ્ચિ પીતકાદિવણ્ણો. સઞ્ઞા પન નેસં દ્વિહેતુકાપિ તિહેતુકાપિ

હોન્તિ, અહેતુકા નત્થિ. **એકચ્ચે ચ વિનિપાતિકા**તિ ચતુઅપાયવિનિમુત્તા ઉત્તરમાતા યક્ખિની, પિયઙ્કરમાતા, ફુસ્સમિત્તા, ધમ્મગુત્તાતિ એવમાદિકા અઞ્ઞે ચ વેમાનિકા પેતા. એતેસઞ્હિ પીતઓદાતકાળમઙ્ગુરચ્છવિસામવણ્ણાદિવસેન ચેવ કિસથૂલરસ્સદીઘવસેન ચ કાયો નાના હોતિ, મનુસ્સાનં વિય દ્વિહેતુકતિહેતુકઅહેતુકવસેન સઞ્ઞાપિ. તે પન દેવા વિય ન મહેસક્ખા, કપણમનુસ્સા વિય અપ્પેસક્ખા, દુલ્લભઘાસચ્છાદના દુક્ખપીળિતા વિહરન્તિ. એકચ્ચે કાળપક્ખે દુક્ખિતા જુણ્હપક્ખે સુખિતા હોન્તિ, તસ્મા સુખસમુસ્સયતો વિનિપતિતત્તા **વિનિપાતિકા**તિ વુત્તા. યે પનેત્થ તિહેતુકા તેસં ધમ્માભિસમયોપિ હોતિ, પિયઙ્કરમાતા હિ યક્ખિની પચ્ચૂસસમયે અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ ધમ્મં સજ્ઝાયતો સુત્વા –

> ‘‘મા સદ્દમકરિ પિયઙ્કર, ભિક્ખુ ધમ્મપદાનિ ભાસતિ;
> અપિ ધમ્મપદં વિજાનિય, પટિપજ્જેમ હિતાય નો સિયા;
>
> પાણેસુ ચ સંયમામસે, સમ્પજાનમુસા ન ભણામસે;
> સિક્ખેમ સુસીલ્યમત્તનો, અપિ મુચ્ચેમ પિસાચયોનિયા’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૪૦);

એવં પુત્તકં સઞ્ઞાપેત્વા તં દિવસં સોતાપત્તિફલં પત્તા. ઉત્તરમાતા પન ભગવતો ધમ્મં સુત્વાવ સોતાપન્ના જાતા.

બ્રહ્મકાયિકાતિ બ્રહ્મપારિસજ્જબ્રહ્મપુરોહિતમહાબ્રહ્માનો. **પઠમાભિનિબ્બત્તા**તિ તે સબ્બેપિ પઠમેન ઝાનેન અભિનિબ્બત્તા. તેસુ બ્રહ્મપારિસજ્જા પન પરિત્તેન અભિનિબ્બત્તા, તેસં કપ્પસ્સ તતિયો ભાગો આયુપ્પમાણં. બ્રહ્મપુરોહિતા મજ્ઝિમેન, તેસં ઉપડ્ઢકપ્પો આયુપ્પમાણં, કાયો ચ તેસં વિપ્ફારિકતરો હોતિ. મહાબ્રહ્માનો પણીતેન, તેસં કપ્પો આયુપ્પમાણં, કાયો પન તેસં અતિવિપ્ફારિકો હોતિ. ઇતિ તે કાયસ્સ નાનત્તા, પઠમજ્ઝાનવસેન સઞ્ઞાય એકત્તા **નાનત્તકાયા એકત્તસઞ્ઞિનો**તિ વેદિતબ્બા.

યથા ચ તે, એવં ચતૂસુ અપાયેસુ સત્તા. નિરયેસુ હિ કેસઞ્ચિ ગાવુતં, કેસઞ્ચિ અડ્ઢયોજનં, કેસઞ્ચિ યોજનં અત્તભાવો હોતિ, દેવદત્તસ્સ પન યોજનસતિકો જાતો. તિરચ્છાનેસુપિ કેચિ ખુદ્દકા, કેચિ મહન્તા. પેત્તિવિસયેપિ કેચિ સટ્ઠિહત્થા, કેચિ સત્તતિહત્થા, કેચિ અસીતિહત્થા હોન્તિ, કેચિ સુવણ્ણા, કેચિ દુબ્બણ્ણા હોન્તિ. તથા કાલકઞ્જિકા અસુરા. અપિ ચેત્થ દીઘપિટ્ઠિકપેતા નામ સટ્ઠિયોજનિકાપિ હોન્તિ. સઞ્ઞા પન સબ્બેસમ્પિ અકુસલવિપાકઅહેતુકાવ હોન્તિ. ઇતિ આપાયિકાપિ નાનત્તકાયા એકત્તસઞ્ઞિનોત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ.

આભસ્સરાતિ દણ્ડઉક્કાય અચ્ચિ વિય એતેસં સરીરતો આભા છિજ્જિત્વા છિજ્જિત્વા પતન્તી વિય સરતિ વિસ્સરતીતિ આભસ્સરા. તેસુ પઞ્ચકનયેન દુતિયતતિયજ્ઝાનદ્વયં પરિત્તં ભાવેત્વા ઉપપન્ના **પરિત્તાભા** નામ હોન્તિ, તેસં દ્વે કપ્પા આયુપ્પમાણં. મજ્ઝિમં ભાવેત્વા ઉપપન્ના **અપ્પમાણાભા** નામ હોન્તિ, તેસં ચત્તારો કપ્પા આયુપ્પમાણં. પણીતં ભાવેત્વા ઉપપન્ના આભસ્સરા નામ હોન્તિ, તેસં અટ્ઠ કપ્પા આયુપ્પમાણં. ઇધ પન ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન સબ્બેપિ તે ગહિતા. સબ્બેસઞ્હિ તેસં કાયો એકવિપ્ફારોવ હોતિ, સઞ્ઞા પન અવિતક્કવિચારમત્તા વા અવિતક્કઅવિચારા વાતિ નાના.

સુભકિણ્હાતિ સુભેન ઓકિણ્ણા વિકિણ્ણા, સુભેન સરીરપ્પભાવણ્ણેન એકગ્ઘનાતિ અત્થો. એતેસઞ્હિ આભસ્સરાનં વિય ન છિજ્જિત્વા છિજ્જિત્વા પભા ગચ્છતિ. પઞ્ચકનયે પન પરિત્તમજ્ઝિમપણીતસ્સ

ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ વસેન સોળસદ્વત્તિંસચતુસટ્ઠિકપ્પાયુકા **પરિત્તસુભઅપ્પમાણસુભસુભકિણ્હા** નામ હુત્વા નિબ્બત્તન્તિ. ઇતિ સબ્બેપિ તે **એકત્તકાયા ચેવ** ચતુત્થજ્ઝાનસઞ્ઞાય એકત્તસઞ્ઞિનો ચાતિ વેદિતબ્બા. **વેહપ્ફલાપિ** ચતુત્થવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિમેવ ભજન્તિ. **અસઞ્ઞસત્તા** વિઞ્ઞાણાભાવા એત્થ સઙ્ગહં ન ગચ્છન્તિ, સત્તાવાસેસુ ગચ્છન્તિ.

સુદ્ધાવાસા વિવટ્ટપક્ખે ઠિતા ન સબ્બકાલિકા, કપ્પસતસહસ્સમ્પિ અસઙ્ખ્યેય્યમ્પિ બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે નુપ્પજ્જન્તિ. સોળસકપ્પસહસ્સબ્ભન્તરે બુદ્ધેસુ ઉપ્પન્નેસુયેવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ધમ્મચક્કપ્પવત્તસ્સ ભગવતો ખન્ધવારટ્ઠાનસદિસા હોન્તિ. તસ્મા નેવ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં ન સત્તાવાસં ભજન્તિ. મહાસીવત્થેરો પન – ''ન ખો પન સો સારિપુત્ત સત્તાવાસો સુલભરૂપો યો મયા અનિવુત્થપુબ્બો ઇમિના દીઘેન અદ્ધુના અઞ્ઞત્ર સુદ્ધાવાસેહિ દેવેહી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૦) ઇમિના સુત્તેન સુદ્ધાવાસાપિ ચતુત્થવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં ચતુત્થસત્તાવાસંયેવ ભજન્તીતિ વદતિ, તં અપ્પટિબાહિયત્તા સુત્તસ્સ અનુઞ્ઞાતં.

સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનન્તિઆદીનં અત્થો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો. નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પન યથેવ સઞ્ઞાય, એવં વિઞ્ઞાણસ્સપિ સુખુમત્તા નેવ વિઞ્ઞાણં નાવિઞ્ઞાણં. તસ્મા વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ અવત્વા આયતનેસુ વુત્તં.

૧૨૮. તત્રાતિ તાસુ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતીસુ. **તઞ્ચ પજાનાતી**તિ તઞ્ચ વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં પજાનાતિ. **તસ્સા ચ સમુદયન્તિ** ''અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો''તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૧.૪૯) નયેન તસ્સા સમુદયઞ્ચ પજાનાતિ. **તસ્સા ચ અત્થઙ્ગમ**ન્તિ – ''અવિજ્જાનિરોધા રૂપનિરોધો''તિઆદિના નયેન તસ્સા અત્થઙ્ગમઞ્ચ પજાનાતિ. **અસ્સાદ**ન્તિ યં રૂપં પટિચ્ચ...પે॰... યં વિઞ્ઞાણં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સુખં સોમનસ્સં, અયં વિઞ્ઞાણસ્સ અસ્સાદોતિ, એવં તસ્સા અસ્સાદઞ્ચ પજાનાતિ. **આદીનવ**ન્તિ યં રૂપં...પે॰... યં વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચં દુક્ખં વિપરિણામધમ્મં, અયં વિઞ્ઞાણસ્સ આદીનવોતિ, એવં તસ્સા આદીનવઞ્ચ પજાનાતિ. **નિસ્સરણ**ન્તિ યો રૂપસ્મિં...પે॰... યો વિઞ્ઞાણે છન્દરાગવિનયો, છન્દરાગપ્પહાનં, ઇદં વિઞ્ઞાણસ્સ નિસ્સરણન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૬) એવં તસ્સા નિસ્સરણઞ્ચ પજાનાતિ. **કલ્લં નુ તેના**તિ યુત્તં નુ તેન ભિક્ખુના તં વિઞ્ઞાણટ્ઠિતિં તણ્હામાનદિટ્ઠીનં વસેન અહન્તિ વા મમન્તિ વા અભિનન્દિતુન્તિ. એતેનુપાયેન સબ્બત્થ વેદિતબ્બો. યત્થ પન રૂપં નત્થિ, તત્થ ચતુન્નં ખન્ધાનં વસેન, યત્થ વિઞ્ઞાણં નત્થિ, તત્થ એકસ્સ ખન્ધસ્સ વસેન સમુદયો યોજેતબ્બો. આહારસમુદયા આહારનિરોધાતિ ઇદઞ્ચેત્થ પદં યોજેતબ્બં.

યતો ખો, **આનન્દ**, **ભિક્ખૂ**તિ યદા ખો આનન્દ, ભિક્ખુ. **અનુપાદા વિમુત્તો**તિ ચતૂહિ ઉપાદાનેહિ અગ્ગહેત્વા વિમુત્તો. **પઞ્ઞાવિમુત્તો**તિ પઞ્ઞાય વિમુત્તો. અટ્ઠ વિમોક્ખે અસચ્છિકત્વા પઞ્ઞાબલેનેવ નામકાયસ્સ ચ રૂપકાયસ્સ ચ અપ્પવત્તિં કત્વા વિમુત્તોતિ અત્થો. સો સુક્ખવિપસ્સકો ચ પઠમજ્ઝાનાદીસુ અઞ્ઞતરસ્મિં ઠત્વા અરહત્તં પત્તો ચાતિ પઞ્ચવિધો. વુત્તમ્પિ ચેતં – ''કતમો ચ પુગ્ગલો પઞ્ઞાવિમુત્તો? ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો ન હેવ ખો અટ્ઠ વિમોક્ખે કાયેન ફુસિત્વા વિહરતિ, પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો પઞ્ઞાવિમુત્તો''તિ (પુ॰ પ॰ ૧૫).

અટ્ઠવિમોક્ખવણ્ણના

૧૨૯. એવં એકસ્સ ભિક્ખુનો નિગમનઞ્ચ નામઞ્ચ દસ્સેત્વા ઇતરસ્સ દસ્સેતું **અટ્ઠ ખો ઇમે**તિઆદિમાહ. તત્થ **વિમોક્ખો**તિ કેનટ્ઠેન વિમોક્ખો? અધિમુચ્ચનટ્ઠેન. કો પનાયં અધિમુચ્ચનટ્ઠો નામ? પચ્ચનીકધમ્મેહિ ચ સુટ્ઠુ મુચ્ચનટ્ઠો, આરમ્મણે ચ અભિરતિવસેન સુટ્ઠુ મુચ્ચનટ્ઠો, પિતુઅઙ્કે વિસ્સટ્ઠઙ્ગપચ્ચઙ્ગસ્સ દારકસ્સ સયનં વિય

અનિગ્ગહિતભાવેન નિરાસઙ્કતાય આરમ્મણે પવત્તીતિ વુત્તં હોતિ. અયં પનત્થો પચ્છિમે વિમોક્ખે નત્થિ, પુરિમેસુ સબ્બેસુ અત્થિ.

રૂપી રૂપાનિ પસ્સતીતિ એત્થ અજ્ઝત્તં કેસાદીસુ નીલકસિણાદીસુ નીલકસિણાદિવસેન ઉપ્પાદિતં રૂપજ્ઝાનં રૂપં, તદસ્સત્થીતિ રૂપી. **બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતી**તિ બહિદ્ધાપિ નીલકસિણાદીનિ રૂપાનિ ઝાનચક્ખુના પસ્સતિ. ઇમિના અજ્ઝત્તબહિદ્ધાવત્થુકેસુ કસિણેસુ ઉપ્પાદિતજ્ઝાનસ્સ પુગ્ગલસ્સ ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ દસ્સિતાનિ. **અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞી**તિ અજ્ઝત્તં ન રૂપસઞ્ઞી, અત્તનો કેસાદીસુ અનુપ્પાદિતરૂપાવચરજ્ઝાનોતિ અત્થો. ઇમિના બહિદ્ધા પરિકમ્મં કત્વા બહિદ્ધાવ ઉપ્પાદિતજ્ઝાનસ્સ પુગ્ગલસ્સ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ દસ્સિતાનિ.

સુભન્ત્વેવ અધિમુત્તો હોતીતિ ઇમિના સુવિસુદ્ધેસુ નીલાદીસુ વણ્ણકસિણેસુ ઝાનાનિ દસ્સિતાનિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ અન્તોઅપ્પનાયં સુભન્તિ આભોગો નત્થિ, યો પન વિસુદ્ધં સુભં કસિણમારમ્મણં કરિત્વા વિહરતિ, સો યસ્મા સુભન્તિ અધિમુત્તો હોતીતિ વત્તબ્બતં આપજ્જતિ, તસ્મા એવં દેસના કતા. પટિસમ્ભિદામગ્ગે પન – ‘‘કથં સુભન્ત્વેવ અધિમુત્તો હોતીતિ વિમોક્ખો? ઇધ ભિક્ખુ મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ…પે॰… મેત્તાય ભાવિતત્તા સત્તા અપ્પટિકૂલા હોન્તિ. કરુણા, મુદિતા, ઉપેક્ખાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ…પે॰… ઉપેક્ખાય ભાવિતત્તા સત્તા અપ્પટિકૂલા હોન્તિ. એવં સુભં ત્વેવ અધિમુત્તો હોતીતિ વિમોક્ખો’’તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૧૨) વુત્તં.

સબ્બસો રૂપસઞ્ઞાનન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તમેવ. **અયં અટ્ઠમો વિમોક્ખો**તિ અયં ચતુન્નં ખન્ધાનં સબ્બસો વિસુદ્ધત્તા વિમુત્તત્તા અટ્ઠમો ઉત્તમો વિમોક્ખો નામ.

૧૩૦. અનુલોમન્તિ આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના. **પટિલોમ**ન્તિ પરિયોસાનતો પટ્ઠાય યાવ આદિતો. **અનુલોમપટિલોમ**ન્તિ ઇદં અતિપગુણત્તા સમાપત્તીનં અટ્ઠત્વાવ ઇતો ચિતો ચ સઞ્ચરણવસેન વુત્તં. **યત્થિચ્છક**ન્તિ ઓકાસપરિદીપનં, યત્થ યત્થ ઓકાસે ઇચ્છતિ. **યદિચ્છક**ન્તિ સમાપત્તિદીપનં, યં યં સમાપત્તિં ઇચ્છતિ. **યાવતિચ્છક**ન્તિ અદ્ધાનપરિચ્છેદદીપનં , યાવતકં અદ્ધાનં ઇચ્છતિ. **સમાપજ્જતી**તિ તં તં સમાપત્તિં પવિસતિ. **વુટ્ઠાતી**તિ તતો ઉટ્ઠાય તિટ્ઠતિ.

ઉભતોભાગવિમુત્તોતિ દ્વીહિ ભાગેહિ વિમુત્તો, અરૂપસમાપત્તિયા રૂપકાયતો વિમુત્તો, મગ્ગેન નામકાયતો વિમુત્તોતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘અચ્ચી યથા વાતવેગેન ખિત્તા, (ઉપસિવાતિ ભગવા)
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં;
એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો,
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખ’’ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૮૦);

સો પનેસ ઉભતોભાગવિમુત્તો આકાસાનઞ્ચાયતનાદીસુ અઞ્ઞતરતો ઉટ્ઠાય અરહત્તં પત્તો ચ અનાગામી હુત્વા નિરોધા ઉટ્ઠાય અરહત્તં પત્તો ચાતિ પઞ્ચવિધો. કેચિ પન – ‘‘યસ્મા રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનમ્પિ દુવઙ્ગિકં ઉપેક્ખાસહગતં, અરૂપાવચરજ્ઝાનમ્પિ તાદિસમેવ. તસ્મા રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનતો ઉટ્ઠાય અરહત્તં પત્તોપિ ઉભતોભાગવિમુત્તો’’તિ.

અયં પન ઉભતોભાગવિમુત્તપઞ્હો હેટ્ઠા લોહપાસાદે સમુટ્ઠહિત્વા તિપિટકચૂળસુમનત્થેરસ્સ વણ્ણનં નિસ્સાય ચિરેન વિનિચ્છયં પત્તો . ગિરિવિહારે કિર થેરસ્સ અન્તેવાસિકો એકસ્સ પિણ્ડપાતિકસ્સ મુખતો તં પઞ્હં સુત્વા આહ – ''આવુસો, હેટ્ઠાલોહપાસાદે અમ્હાકં આચરિયસ્સ ધમ્મં વણ્ણયતો ન કેનચિ સુતપુબ્બ''ન્તિ. કિં પન, ભન્તે, થેરો અવચાતિ? રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં કિઞ્ચાપિ દુવઙ્ગિકં ઉપેક્ખાસહગતં કિલેસે વિક્ખમ્ભેતિ, કિલેસાનં પન આસન્નપક્ખે વિરૂહનટ્ઠાને સમુદાચરતિ. ઇમે હિ કિલેસા નામ પઞ્ચવોકારભવે નીલાદીસુ અઞ્ઞતરં આરમ્મણં ઉપનિસ્સાય સમુદાચરન્તિ, રૂપાવચરજ્ઝાનઞ્ચ તં આરમ્મણં ન સમતિક્કમતિ. તસ્મા સબ્બસો રૂપં નિવત્તેત્વા અરૂપજ્ઝાનવસેન કિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા અરહત્તં પત્તોવ ઉભતોભાગવિમુત્તોતિ, ઇદં આવુસો થેરો અવચ. ઇદઞ્ચ પન વત્વા ઇદં સુત્તં આહરિ – ''કતમો ચ પુગ્ગલો ઉભતોભાગવિમુત્તો. ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો અટ્ઠવિમોક્ખે કાયેન ફુસિત્વા વિહરતિ, પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ, અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો ઉભતોભાગવિમુત્તો''તિ (પુ॰ પ॰ ૨૪).

ઇમાય ચ આનન્દ ઉભતોભાગવિમુત્તિયાતિ આનન્દ ઇતો ઉભતોભાગવિમુત્તિતો. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાનિદાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. મહાપરિનિબ્બાનસુત્તવણ્ણના

૧૩૧. એવં મે સુતન્તિ મહાપરિનિબ્બાનસુત્તં. તત્રાયમનુપુબ્બપદવણ્ણના – **ગિજ્ઝકૂટે**તિ ગિજ્ઝા તસ્સ કૂટેસુ વસિંસુ, ગિજ્ઝસદિસં વા તસ્સ કૂટં અત્થીતિ ગિજ્ઝકૂટો, તસ્મિં ગિજ્ઝકૂટે. **અભિયાતુકામો**તિ અભિભવનત્થાય યાતુકામો. **વજ્જી**તિ વજ્જિરાજાનો. **એવંમહિદ્ધિકે**તિ એવં મહતિયા રાજિદ્ધિયા સમન્નાગતે, એતેન નેસં સમગ્ગભાવં કથેસિ. **એવંમહાનુભાવે**તિ એવં મહન્તેન આનુભાવેન સમન્નાગતે, એતેન નેસં હત્થિસિપ્પાદીસુ કતસિક્ખતં કથેસિ, યં સન્ધાય વુત્તં – ''સિક્ખિતા વતિમે લિચ્છવિકુમારકા, સુસિક્ખિતા વતિમે લિચ્છવિકુમારકા, યત્ર હિ નામ સુખુમેન તાળચ્છિગ્ગલેન અસનં અતિપાતયિસ્સન્તિ પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં અવિરાધિત''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૧૫). **ઉચ્છેચ્છામી**તિ ઉચ્છિન્દિસ્સામિ. **વિનાસેસ્સામી**તિ નાસેસ્સામિ, અદસ્સનં પાપેસ્સામિ. **અનયબ્યસન**ન્તિ એત્થ ન અયોતિ અનયો, અવડ્ઢિયા એતં નામં. હિતઞ્ચ સુખઞ્ચ વિયસ્સતિ વિક્ખિપતીતિ બ્યસનં, ઞાતિપારિજુઞ્ઞાદીનં એતં નામં. **આપાદેસ્સામી**તિ પાપયિસ્સામિ.

ઇતિ કિર સો ઠાનનિસજ્જાદીસુ ઇમં યુદ્ધકથમેવ કથેતિ, ગમનસજ્જા હોથાતિ એવં બલકાયં આણાપેતિ. કસ્મા? ગઙ્ગાયં કિર એકં પટ્ટનગામં નિસ્સાય અડ્ઢયોજનં અજાતસત્તુનો આણા, અડ્ઢયોજનં લિચ્છવીનં. એત્થ પન આણાપવત્તિટ્ઠાનં હોતીતિ અત્થો. તત્રાપિ ચ પબ્બતપાદતો મહગ્ઘભણ્ડં ઓતરતિ. તં સુત્વા – ''અજ્જ યામિ, સ્વે યામી''તિ અજાતસત્તુનો સંવિદહન્તસ્સેવ લિચ્છવિરાજાનો સમગ્ગા સમ્મોદમાના પુરેતરં ગન્ત્વા સબ્બં ગણ્હન્તિ. અજાતસત્તુ પચ્છા આગન્ત્વા તં પવત્તિં ઞત્વા કુજ્ઝિત્વા ગચ્છતિ. તે પુનસંવચ્છરેપિ તથેવ કરોન્તિ. અથ સો બલવાઘાતજાતો તદા એવમકાસિ.

તતો ચિન્તેસિ – ''ગણેન સદ્ધિં યુદ્ધં નામ ભારિયં, એકોપિ મોઘપ્પહારો નામ નત્થિ, એકેન ખો પન પણ્ડિતેન સદ્ધિં મન્તેત્વા કરોન્તો નિપ્પરાધો હોતિ, પણ્ડિતો ચ સત્થારા સદિસો નત્થિ, સત્થા ચ અવિદૂરે ધુરવિહારે વસતિ, હન્દાહં પેસેત્વા પુચ્છામિ . સચે મે ગતેન કોચિ અત્થો ભવિસ્સતિ, સત્થા તુણ્હી ભવિસ્સતિ, અનત્થે પન સતિ કિં રઞ્ઞો તત્થ ગમનેનાતિ વક્ખતી''તિ. સો વસ્સકારબ્રાહ્મણં પેસેસિ. બ્રાહ્મણો ગન્ત્વા ભગવતો એતમત્થં આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ''**અથ ખો રાજા…પે॰… આપાદેસ્સામી**''તિ.

રાજઅપરિહાનિયધમ્મવણ્ણના

૧૩૪. ભગવન્તં બીજયમાનોતિ થેરો વત્તસીસે ઠત્વા ભગવન્તં બીજતિ, ભગવતો પન સીતં વા ઉણ્હં વા નત્થિ. ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ વચનં સુત્વા તેન સદ્ધિં અમન્તેત્વા થેરેન સદ્ધિં મન્તેતુકામો **કિન્તિ તે, આનન્દ, સુત**ન્તિઆદિમાહ. **અભિણ્હં સન્નિપાતા**તિ દિવસસ્સ તિક્ખત્તું સન્નિપતન્તાપિ અન્તરન્તરા સન્નિપતન્તાપિ અભિણ્હં સન્નિપાતાવ. **સન્નિપાતબહુલા**તિ હિય્યોપિ સન્નિપતિમ્હા, પુરિમદિવસમ્પિ સન્નિપતિમ્હા, પુન અજ્જ કિમત્થં સન્નિપતિતા હોમાતિ વોસાનં અનાપજ્જન્તા સન્નિપાતબહુલા નામ હોન્તિ. **યાવકીવઞ્ચા**તિ યત્તકં કાલં. **વુદ્ધિયેવ, આનન્દ, વજ્જીનં પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાની**તિ – અભિણ્હં અસન્નિપતન્તા હિ દિસાવિદિસાસુ આગતં સાસનં ન સુણન્તિ, તતો – ''અસુકગામસીમા વા નિગમસીમા વા આકુલા, અસુકટ્ઠાને ચોરા વા પરિયુટ્ઠિતા''તિ ન જાનન્તિ, ચોરાપિ ''પમત્તા રાજાનો''તિ ઞત્વા ગામનિગમાદીનિ પહરન્તા જનપદં નાસેન્તિ. એવં રાજૂનં પરિહાનિ હોતિ. અભિણ્હં સન્નિપતન્તા પન તં તં પવત્તિં સુણન્તિ, તતો બલં પેસેત્વા અમિત્તમદ્દનં કરોન્તિ, ચોરાપિ – ''અપ્પમત્તા

રાજાનો, ન સક્કા અમ્હેહિ વગ્ગબન્ધેહિ વિચરિતુ''ન્તિ ભિજ્જિત્વા પલાયન્તિ. એવં રાજૂનં વુદ્ધિ હોતિ. તેન વુત્તં – ''વુદ્ધિયેવ, આનન્દ, વજ્જીનં પાટિકઙ્ખા નો પરિહાની''તિ. તત્થ **પાટિકઙ્ખા**તિ ઇચ્છિતબ્બા, અવસ્સં ભવિસ્સતીતિ એવં દટ્ઠબ્બાતિ અત્થો.

સમગ્ગાતિઆદીસુ સન્નિપાતભેરિયા નિગ્ગતાય – ''અજ્જ મે કિચ્ચં અત્થિ, મઙ્ગલં અત્થી''તિ વિક્ખેપં કરોન્તા ન સમગ્ગા સન્નિપતન્તિ નામ. ભેરિસદ્દં પન સુત્વાવ ભુઞ્જન્તાપિ અલઙ્કરિયમાનાપિ વત્થાનિ નિવાસેન્તાપિ અડ્ઢભુત્તા વા અડ્ઢાલઙ્કતા વા વત્થં નિવાસયમાના વા સન્નિપતન્તા સમગ્ગા સન્નિપતન્તિ નામ. સન્નિપતિતા પન ચિન્તેત્વા મન્તેત્વા કત્તબ્બં કત્વા એકતોવ અવુટ્ઠહન્તા ન સમગ્ગા વુટ્ઠહન્તિ નામ. એવં વુટ્ઠિતેસુ હિ યે પઠમં ગચ્છન્તિ, તેસં એવં હોતિ – ''અમ્હેહિ બાહિરકથાવ સુતા, ઇદાનિ વિનિચ્છયકથા ભવિસ્સતી''તિ. એકતો વુટ્ઠહન્તા પન સમગ્ગા વુટ્ઠહન્તિ નામ. અપિચ – ''અસુકટ્ઠાનેસુ ગામસીમા વા નિગમસીમા વા આકુલા, ચોરા પરિયુટ્ઠિતા''તિ સુત્વા – ''કો ગન્ત્વા ઇમં અમિત્તમદ્દનં કરિસ્સતી''તિ વુત્તે – ''અહં પઠમં, અહં પઠમ''ન્તિ વત્વા ગચ્છન્તાપિ સમગ્ગા વુટ્ઠહન્તિ નામ. એકસ્સ પન કમ્મન્તે ઓસીદમાને સેસા રાજાનો પુત્તભાતરો પેસેત્વા તસ્સ કમ્મન્તં ઉપત્થમ્ભયમાનાપિ, આગન્તુકરાજાનં – ''અસુકસ્સ ગેહં ગચ્છતુ, અસુકસ્સ ગેહં ગચ્છતૂ''તિ અવત્વા સબ્બે એકતો સઙ્ગણ્હન્તાપિ, એકસ્સ મઙ્ગલે વા રોગે વા અઞ્ઞસ્મિં વા પન તાદિસે સુખદુક્ખે ઉપ્પન્ને સબ્બે તત્થ સહાયભાવં ગચ્છન્તાપિ સમગ્ગા વજ્જિકરણીયાનિ કરોન્તિ નામ.

અપઞ્ઞત્તન્તિઆદીસુ પુબ્બે અકતં સુઙ્કં વા બલિં વા દણ્ડં વા આહરાપેન્તા અપઞ્ઞત્તં પઞ્ઞપેન્તિ નામ. પોરાણપવેણિયા આગતમેવ પન અનાહરાપેન્તા પઞ્ઞત્તં સમુચ્છિન્દન્તિ નામ. ચોરોતિ ગહેત્વા દસ્સિતે અવિચિનિત્વાવ છેજ્જભેજ્જં અનુસાસેન્તા પોરાણં વજ્જિધમ્મં સમાદાય ન વત્તન્તિ નામ. તેસં અપઞ્ઞત્તં પઞ્ઞપેન્તાનં અભિનવસુઙ્કાદીહિ પીળિતા મનુસ્સા – ''અતિઉપદ્દુતમ્હ, કો ઇમેસં વિજિતે વસિસ્સતી''તિ પચ્ચન્તં પવિસિત્વા ચોરા વા ચોરસહાયા વા હુત્વા જનપદં પહરન્તિ. પઞ્ઞત્તં સમુચ્છિન્દન્તાનં પવેણીઆગતાનિ સુઙ્કાદીનિ અગણ્હન્તાનં કોસો પરિહાયતિ. તતો હત્થિઅસ્સબલકાયઓરોધાદયો યથાનિબદ્ધં વટ્ટં અલભમાના થામેન બલેન પરિહાયન્તિ. તે નેવ યુદ્ધક્ખમા હોન્તિ, ન પારિચરિયક્ખમા. પોરાણં વજ્જિધમ્મં સમાદાય અવત્તન્તાનં વિજિતે મનુસ્સા – ''અમ્હાકં પુત્તં પિતરં ભાતરં અચોરંયેવ ચોરોતિ કત્વા છિન્દિંસુ ભિન્દિંસૂ''તિ કુજ્ઝિત્વા પચ્ચન્તં પવિસિત્વા ચોરા વા ચોરસહાયા વા હુત્વા જનપદં પહરન્તિ, એવં રાજૂનં પરિહાનિ હોતિ, પઞ્ઞત્તં પઞ્ઞપેન્તાનં પન ''પવેણીઆગતમેવ રાજાનો કરોન્તી''તિ મનુસ્સા હટ્ઠતુટ્ઠા કસિવાણિજ્જાદિકે કમ્મન્તે સમ્પાદેન્તિ. પઞ્ઞત્તં અસમુચ્છિન્દન્તાનં પવેણીઆગતાનિ સુઙ્કાદીનિ ગણ્હન્તાનં કોસો વડ્ઢતિ, તતો હત્થિઅસ્સબલકાયઓરોધાદયો યથાનિબદ્ધં વટ્ટં લભમાના થામબલસમ્પન્ના યુદ્ધક્ખમા ચેવ પારિચરિયક્ખમા ચ હોન્તિ.

પોરાણં વજ્જિધમ્મન્તિ એત્થ પુબ્બે કિર વજ્જિરાજાનો ''અયં ચોરો''તિ આનેત્વા દસ્સિતે ''ગણ્હથ નં ચોર''ન્તિ અવત્વા વિનિચ્છયમહામત્તાનં દેન્તિ. તે વિનિચ્છિનિત્વા સચે અચોરો હોતિ, વિસ્સજ્જેન્તિ. સચે ચોરો, અત્તના કિઞ્ચિ અવત્વા વોહારિકાનં દેન્તિ. તેપિ અચોરો ચે, વિસ્સજ્જેન્તિ. ચોરો ચે, સુત્તધરાનં દેન્તિ. તેપિ વિનિચ્છિનિત્વા અચોરો ચે, વિસ્સજ્જેન્તિ. ચોરો ચે, અટ્ઠકુલિકાનં દેન્તિ. તેપિ તથેવ કત્વા સેનાપતિસ્સ, સેનાપતિ ઉપરાજસ્સ, ઉપરાજા રઞ્ઞો, રાજા વિનિચ્છિનિત્વા અચોરો ચે, વિસ્સજ્જેતિ. સચે પન ચોરો હોતિ, પવેણીપોત્થકં વાચાપેતિ. તત્થ – ''યેન ઇદં નામ કતં, તસ્સ અયં નામ દણ્ડો''તિ લિખિતં. રાજા તસ્સ કિરિયં તેન સમાનેત્વા તદનુચ્છવિકં દણ્ડં કરોતિ. ઇતિ એતં પોરાણં વજ્જિધમ્મં સમાદાય વત્તન્તાનં મનુસ્સા ન ઉજ્ઝાયન્તિ, ''રાજાનો

પોરાણપવેણિયા કમ્મં કરોન્તિ, એતેસં દોસો નત્થિ, અમ્હાકંયેવ દોસો''તિ અપ્પમત્તા કમ્મન્તે કરોન્તિ. એવં રાજૂનં વુદ્ધિ હોતિ. તેન વુત્તં – ''વુદ્ધિયેવ, આનન્દ, વજ્જીનં પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાની''તિ.

સક્કરોન્તીતિ યંકિઞ્ચિ તેસં સક્કારં કરોન્તા સુન્દરમેવ કરોન્તિ. **ગરું કરોન્તી**તિ ગરુભાવં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વાવ કરોન્તિ. **માનેન્તી**તિ મનેન પિયાયન્તિ. **પૂજેન્તી**તિ નિપચ્ચકારં દસ્સેન્તિ. **સોતબ્બં મઞ્ઞન્તી**તિ દિવસસ્સ દ્વે તયો વારે ઉપટ્ઠાનં ગન્ત્વા તેસં કથં સોતબ્બં સદ્ધાતબ્બં મઞ્ઞન્તિ. તત્થ યે એવં મહલ્લકાનં રાજૂનં સક્કારાદીનિ ન કરોન્તિ, ઓવાદત્થાય ચ નેસં ઉપટ્ઠાનં ન ગચ્છન્તિ, તે તેહિ વિસ્સટ્ઠા અનોવદિયમાના કીળાપસુતા રજ્જતો પરિહાયન્તિ. યે પન તથા પટિપજ્જન્તિ, તેસં મહલ્લકરાજાનો – ''ઇદં કાતબ્બં, ઇદં ન કાતબ્બ''ન્તિ પોરાણં પવેણિં આચિક્ખન્તિ. સઙ્ગામં પત્વાપિ – ''એવં પવિસિતબ્બં, એવં નિક્ખમિતબ્બ''ન્તિ ઉપાયં દસ્સેન્તિ. તે તેહિ ઓવદિયમાના યથાઓવાદં પટિપજ્જન્તા સક્કોન્તિ રાજપ્પવેણિં સન્ધારેતું. તેન વુત્તં – ''વુદ્ધિયેવ, આનન્દ, વજ્જીનં પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાની''તિ.

કુલિત્થિયોતિ કુલઘરણિયો. **કુલકુમારિયો**તિ અનિવિદ્ધા તાસં ધીતરો. **ઓક્કસ્સ પસય્હા**તિ એત્થ ''ઓક્કસ્સા''તિ વા ''પસય્હા''તિ વા પસય્હાકારસ્સેવેતં નામં. ''ઉક્કસ્સા''તિપિ પઠન્તિ. તત્થ **ઓક્કસ્સા**તિ અવકસ્સિત્વા આકડ્ઢિત્વા. **પસય્હા**તિ અભિભવિત્વા અજ્ઝોત્થરિત્વાતિ અયં વચનત્થો. એવઞ્હિ કરોન્તાનં વિજિતે મનુસ્સા – ''અમ્હાકં ગેહે પુત્તમાતરોપિ, ખેળસિઙ્ઘાણિકાદીનિ મુખેન અપનેત્વા સંવડ્ઢિતધીતરોપિ ઇમે રાજાનો બલક્કારેન ગહેત્વા અત્તનો ઘરે વાસેન્તી''તિ કુપિતા પચ્ચન્તં પવિસિત્વા ચોરા વા ચોરસહાયા વા હુત્વા જનપદં પહરન્તિ. એવં અકરોન્તાનં પન વિજિતે મનુસ્સા અપ્પોસ્સુક્કા સકાનિ કમ્માનિ કરોન્તા રાજકોસં વડ્ઢેન્તિ. એવમેત્થ વુદ્ધિહાનિયો વેદિતબ્બા.

વજ્જીનં વજ્જિચેતિયાનીતિ વજ્જિરાજૂનં વજ્જિરટ્ઠે ચિત્તીકતટ્ઠેન ચેતિયાનીતિ લદ્ધનામાનિ યક્ખટ્ઠાનાનિ. **અબ્ભન્તરાની**તિ અન્તોનગરે ઠિતાનિ. બાહિરાનીતિ બહિનગરે ઠિતાનિ . **દિન્નપુબ્બ**ન્તિ પુબ્બે દિન્નં. **કતપુબ્બ**ન્તિ પુબ્બે કતં. **નો પરિહાપેસ્સન્તી**તિ અપરિહાપેત્વા યથાપવત્તમેવ કરિસ્સન્તિ ધમ્મિકં બલિં પરિહાપેન્તાનઞ્હિ દેવતા આરક્ખં સુસંવિહિતં ન કરોન્તિ, અનુપ્પન્નં દુક્ખં જનેતું અસક્કોન્તાપિ ઉપ્પન્નં કાસસીસરોગાદિં વડ્ઢેન્તિ, સઙ્ગામે પત્તે સહાયા ન હોન્તિ. અપરિહાપેન્તાનં પન આરક્ખં સુસંવિહિતં કરોન્તિ, અનુપ્પન્નં સુખં ઉપ્પાદેતું અસક્કોન્તાપિ ઉપ્પન્નં કાસસીસરોગાદિં હનન્તિ, સઙ્ગામસીસે સહાયા હોન્તીતિ એવમેત્થ વુદ્ધિહાનિયો વેદિતબ્બા.

ધમ્મિકા રક્ખાવરણગુત્તીતિ એત્થ રક્ખા એવ યથા અનિચ્છિતં ન ગચ્છતિ, એવં આવરણતો આવરણં. યથા ઇચ્છિતં ન વિનસ્સતિ, એવં ગોપાયનતો ગુત્તિ. તત્થ બલકાયેન પરિવારેત્વા રક્ખણં પબ્બજિતાનં ધમ્મિકા રક્ખાવરણગુત્તિ નામ ન હોતિ. યથા પન વિહારસ્સ ઉપવને રુક્ખે ન છિન્દન્તિ, વાજિકા વજ્ઝં ન કરોન્તિ, પોક્ખરણીસુ મચ્છે ન ગણ્હન્તિ, એવં કરણં ધમ્મિકા રક્ખાવરણગુત્તિ નામ. **કિન્તિ અનાગતા ચા**તિ ઇમિના પન નેસં એવં પચ્ચુપટ્ઠિતચિત્તસન્તાનોતિ ચિત્તપ્પવત્તિં પુચ્છતિ.

તત્થ યે અનાગતાનં અરહન્તાનં આગમનં ન ઇચ્છન્તિ, તે અસ્સદ્ધા હોન્તિ અપ્પસન્ના. પબ્બજિતે ચ સમ્પત્તે પચ્ચુગ્ગમનં ન કરોન્તિ, ગન્ત્વા ન પસ્સન્તિ, પટિસન્થારં ન કરોન્તિ, પઞ્હં ન પુચ્છન્તિ, ધમ્મં ન સુણન્તિ, દાનં ન દેન્તિ, અનુમોદનં ન સુણન્તિ, નિવાસનટ્ઠાનં ન સંવિદહન્તિ. અથ નેસં અવણ્ણો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ – ''અસુકો નામ રાજા અસ્સદ્ધો અપ્પસન્નો, પબ્બજિતે સમ્પત્તે પચ્ચુગ્ગમનં ન કરોતિ...પે॰... નિવાસનટ્ઠાનં ન

સંવિદહતી''તિ. તં સુત્વા પબ્બજિતા તસ્સ નગરદ્વારેન ન ગચ્છન્તિ, ગચ્છન્તાપિ નગરં ન પવિસન્તિ. એવં અનાગતાનં અરહન્તાનં અનાગમનમેવ હોતિ. આગતાનમ્પિ ફાસુવિહારે અસતિ યેપિ અજાનિત્વા આગતા, તે – ''વસિસ્સામાતિ તાવ ચિન્તેત્વા આગતમ્હા, ઇમેસં પન રાજૂનં ઇમિના નીહારેન કો વસિસ્સતી''તિ નિક્ખમિત્વા ગચ્છન્તિ. એવં અનાગતેસુ અનાગચ્છન્તેસુ, આગતેસુ દુક્ખં વિહરન્તેસુ સો દેસો પબ્બજિતાનં અનાવાસો હોતિ. તતો દેવતારક્ખા ન હોતિ, દેવતારક્ખાય અસતિ અમનુસ્સા ઓકાસં લભન્તિ. અમનુસ્સા ઉસ્સન્ના અનુપ્પન્નં બ્યાધિં ઉપ્પાદેન્તિ, સીલવન્તાનં દસ્સનપઞ્હાપુચ્છનાદિવત્થુકસ્સ પુઞ્ઞસ્સ અનાગમો હોતિ. વિપરિયાયેન પન યથાવુત્તકણ્હપક્ખવિપરીતસ્સ સુક્કપક્ખસ્સ સમ્ભવો હોતીતિ એવમેત્થ વુદ્ધિહાનિયો વેદિતબ્બા.

૧૩૫. **એકમિદાહ**ન્તિ ઇદં ભગવા પુબ્બે વજ્જીનં ઇમસ્સ વજ્જિસત્તકસ્સ દેસિતભાવપ્પકાસનત્થમાહ . તત્થ **સારન્દદે ચેતિયે**તિ એવંનામકે વિહારે. અનુપ્પન્ને કિર બુદ્ધે તત્થ સારન્દદસ્સ યક્ખસ્સ નિવાસનટ્ઠાનં ચેતિયં અહોસિ. અથેત્થ ભગવતો વિહારં કારાપેસું, સો સારન્દદે ચેતિયે કતત્તા સારન્દદચેતિયન્ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગતો.

અકરણીયાતિ અકાતબ્બા, અગ્ગહેતબ્બાતિ અત્થો. **યદિદ**ન્તિ નિપાતમત્તં. **યુદ્ધસ્સા**તિ કરણત્થે સામિવચનં, અભિમુખયુદ્ધેન ગહેતું ન સક્કાતિ અત્થો. **અઞ્ઞત્ર ઉપલાપનાયા**તિ ઠપેત્વા ઉપલાપનં. ઉપલાપના નામ – ''અલં વિવાદેન, ઇદાનિ સમગ્ગા હોમા''તિ હત્થિઅસ્સરથહિરઞ્ઞસુવણ્ણાદીનિ પેસેત્વા સઙ્ગહકરણં. એવઞ્હિ સઙ્ગહં કત્વા કેવલં વિસ્સાસેન સક્કા ગણ્હિતુન્તિ અત્થો. **અઞ્ઞત્ર મિથુભેદાયા**તિ ઠપેત્વા મિથુભેદં. ઇમિના અઞ્ઞમઞ્ઞભેદં કત્વાપિ સક્કા એતે ગહેતુન્તિ દસ્સેતિ. ઇદં બ્રાહ્મણો ભગવતો કથાય નયં લભિત્વા આહ.

કિં પન ભગવા બ્રાહ્મણસ્સ ઇમાય કથાય નયલાભં ન જાનાતીતિ? આમ, જાનાતિ. જાનન્તો કસ્મા કથેસીતિ? અનુકમ્પાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''મયા અકથિતેપિ કતિપાહેન ગન્ત્વા સબ્બે ગણ્હિસ્સતિ, કથિતે પન સમગ્ગે ભિન્દન્તો તીહિ સંવચ્છરેહિ ગણ્હિસ્સતિ, એત્તકમ્પિ જીવિતમેવ વરં, એત્તકઞ્હિ જીવન્તા અત્તનો પતિટ્ઠાનભૂતં પુઞ્ઞં કરિસ્સન્તી''તિ.

અભિનન્દિત્વાતિ ચિત્તેન અભિનન્દિત્વા. **અનુમોદિત્વા**તિ ''યાવ સુભાસિતઞ્ચિદં ભોતા ગોતમેના''તિ વાચાય અનુમોદિત્વા. **પક્કામી**તિ રઞ્ઞો સન્તિકં ગતો. તતો નં રાજા – ''કિં આચરિય, ભગવા અવચા''તિ પુચ્છિ. સો – ''યથા ભો સમણસ્સ ગોતમસ્સ વચનં ન સક્કા વજ્જી કેનચિ ગહેતું, અપિ ચ ઉપલાપનાય વા મિથુભેદેન વા સક્કા''તિ આહ. તતો નં રાજા – ''ઉપલાપનાય અમ્હાકં હત્થિઅસ્સાદયો નસ્સિસ્સન્તિ, ભેદેનેવ તે ગહેસ્સામિ, કિં કરોમા''તિ પુચ્છિ. તેન હિ, મહારાજ, તુમ્હે વજ્જિં આરબ્ભ પરિસતિ કથં સમુટ્ઠાપેથ. તતો અહં – ''કિં તે મહારાજ તેહિ, અત્તનો સન્તકેહિ કસિવાણિજ્જાદીનિ કત્વા જીવન્તુ એતે રાજાનો''તિ વત્વા પક્કમિસ્સામિ. તતો તુમ્હે – ''કિન્નુ ખો ભો એસ બ્રાહ્મણો વજ્જિં આરબ્ભ પવત્તં કથં પટિબાહતી''તિ વદેય્યાથ, દિવસભાગે ચાહં તેસં પણ્ણાકારં પેસેસ્સામિ, તમ્પિ ગાહાપેત્વા તુમ્હેપિ મમ દોસં આરોપેત્વા બન્ધનતાલનાદીનિ અકત્વાવ કેવલં ખુરમુણ્ડં મં કત્વા નગરા નીહરાપેથ. અથાહં – ''મયા તે નગરે પાકારો પરિખા ચ કારિતા, અહં કિર દુબ્બલટ્ઠાનઞ્ચ ઉત્તાનગમ્ભીરટ્ઠાનઞ્ચ જાનામિ, ન ચિરસ્સેવ દાનિ ઉજું કરિસ્સામી''તિ વક્ખામિ. તં સુત્વા તુમ્હે – ''ગચ્છતૂ''તિ વદેય્યાથાતિ. રાજા સબ્બં અકાસિ.

લિચ્છવી તસ્સ નિક્ખમનં સુત્વા – ''સઠો બ્રાહ્મણો, મા તસ્સ ગઙ્ગં ઉત્તરિતું અદત્થા''તિ આહંસુ. તત્ર એકચ્ચેહિ – ''અમ્હે આરબ્ભ કથિતત્તા કિર સો એવં કતો''તિ વુત્તે ''તેન હિ, ભણે, એતૂ''તિ ભણિંસુ. સો ગન્ત્વા

લિચ્છવી દિસ્વા ‘‘કિં આગતત્થા’’તિ પુચ્છિતો તં પવત્તિં આરોચેસિ, લિચ્છવિનો – ‘‘અપ્પમત્તકેન નામ એવં ગરું દણ્ડં કાતું ન યુત્ત’’ન્તિ વત્વા – ‘‘કિં તે તત્ર ઠાનન્તર’’ન્તિ પુચ્છિંસુ. ‘‘વિનિચ્છયામચ્ચોહમસ્મી’’તિ. તદેવ તે ઠાનન્તરં હોતૂતિ. સો સુટ્ઠુતરં વિનિચ્છયં કરોતિ, રાજકુમારા તસ્સ સન્તિકે સિપ્પં ઉગ્ગણ્હન્તિ.

સો પતિટ્ઠિતગુણો હુત્વા એકદિવસં એકં લિચ્છવિં ગહેત્વા એકમન્તં ગન્ત્વા – દારકા કસન્તીતિ પુચ્છિ. આમ, કસન્તિ. દ્વે ગોણે યોજેત્વાતિ? આમ, દ્વે ગોણે યોજેત્વાતિ. એત્તકં વત્વા નિવત્તો. તતો તં અઞ્ઞો – ‘‘કિં આચરિયો આહા’’તિ પુચ્છિત્વા તેન વુત્તં અસદ્દહન્તો ‘‘ન મે એસ યથાભૂતં કથેતી’’તિ તેન સદ્ધિં ભિજ્જિ. બ્રાહ્મણો અઞ્ઞસ્મિં દિવસે એકં લિચ્છવિં એકમન્તં નેત્વા – ‘‘કેન બ્યઞ્જનેન ભુત્તોસી’’તિ પુચ્છિત્વા નિવત્તો. તમ્પિ અઞ્ઞો પુચ્છિત્વા અસદ્દહન્તો તથેવ ભિજ્જિ. બ્રાહ્મણો અપરમ્પિ દિવસં એકં લિચ્છવિં એકમન્તં નેત્વા – ‘‘અતિદુગ્ગતોસિ કિરા’’તિ પુચ્છિ. કો એવમાહાતિ પુચ્છિતો અસુકો નામ લિચ્છવીતિ. અપરમ્પિ એકમન્તં નેત્વા – ‘‘ત્વં કિર ભીરુકજાતિકો’’તિ પુચ્છિ. કો એવમાહાતિ? અસુકો નામ લિચ્છવીતિ. એવં અઞ્ઞેન અકથિતમેવ અઞ્ઞસ્સ કથેન્તો તીહિ સંવચ્છરેહિ તે રાજાનો અઞ્ઞમઞ્ઞં ભિન્દિત્વા યથા દ્વે એકમગ્ગેન ન ગચ્છન્તિ, તથા કત્વા સન્નિપાતભેરિં ચરાપેસિ. લિચ્છવિનો – ‘‘ઇસ્સરા સન્નિપતન્તુ, સૂરા સન્નિપતન્તૂ’’તિ વત્વા ન સન્નિપતિંસુ.

બ્રાહ્મણો – ‘‘અયં દાનિ કાલો, સીઘં આગચ્છતૂ’’તિ રઞ્ઞો સાસનં પેસેસિ. રાજા સુત્વાવ બલભેરિં ચરાપેત્વા નિક્ખમિ. વેસાલિકા સુત્વા – ‘‘રઞ્ઞો ગઙ્ગં ઉત્તરિતું ન દસ્સામા’’તિ ભેરિં ચરાપેસું. તમ્પિ સુત્વા – ‘‘ગચ્છન્તુ સૂરરાજાનો’’તિઆદીનિ વત્વા ન સન્નિપતિંસુ. ‘‘નગરપ્પવેસનં ન દસ્સામ, દ્વારાનિ પિદહિત્વા ઠસ્સામા’’તિ ભેરિં ચરાપેસું. એકોપિ ન સન્નિપતિ. યથાવિવટેહેવ દ્વારેહિ પવિસિત્વા સબ્બે અનયબ્યસનં પાપેત્વા ગતો.

ભિક્ખુઅપરિહાનિયધમ્મવણ્ણના

૧૩૬. **અથ ખો ભગવા અચિરપક્કન્તે**તિઆદિમ્હિ **સન્નિપાતેત્વા**તિ દૂરવિહારેસુ ઇદ્ધિમન્તે પેસેત્વા સન્તિકવિહારેસુ સયં ગન્ત્વા – ‘‘સન્નિપતથ, આયસ્મન્તો; ભગવા વો સન્નિપાતં ઇચ્છતી’’તિ સન્નિપાતેત્વા. **અપરિહાનિયે**તિ અપરિહાનિકરે, વુદ્ધિહેતુભૂતેતિ અત્થો. **ધમ્મે દેસેસ્સામી**તિ ચન્દસહસ્સં સૂરિયસહસ્સં ઉટ્ઠપેન્તો વિય ચતુકુટ્ટકે ગેહે અન્તો તેલદીપસહસ્સં ઉજ્જાલેન્તો વિય પાકટે કત્વા કથયિસ્સામીતિ.

તત્થ **અભિણ્હં સન્નિપાતા**તિ ઇદં વજ્જિસત્તકે વુત્તસદિસમેવ. ઇધાપિ ચ અભિણ્હં અસન્નિપતિતા દિસાસુ આગતસાસનં ન સુણન્તિ. તતો – ‘‘અસુકવિહારસીમા આકુલા, ઉપોસથપવારણા ઠિતા, અસુકસ્મિં ઠાને ભિક્ખૂ વેજ્જકમ્મદૂતકમ્માદીનિ કરોન્તિ, વિઞ્ઞત્તિબહુલા પુપ્ફદાનાદીહિ જીવિકં કપ્પેન્તી’’તિઆદીનિ ન જાનન્તિ, પાપભિક્ખૂપિ ‘‘પમત્તો ભિક્ખુસઙ્ઘો’’તિ ઞત્વા રાસિભૂતા સાસનં ઓસક્કાપેન્તિ. અભિણ્હં સન્નિપતિતા પન તં તં પવત્તિં સુણન્તિ, તતો ભિક્ખુસઙ્ઘં પેસેત્વા સીમં ઉજું કરોન્તિ, ઉપોસથપવારણાદયો પવત્તાપેન્તિ, મિચ્છાજીવાનં ઉસ્સન્નટ્ઠાને અરિયવંસકે પેસેત્વા અરિયવંસં કથાપેન્તિ, પાપભિક્ખૂનં વિનયધરેહિ નિગ્ગહં કારાપેન્તિ, પાપભિક્ખૂપિ ‘‘અપ્પમત્તો ભિક્ખુસઙ્ઘો, ન સક્કા અમ્હેહિ વગ્ગબન્ધેન વિચરિતુ’’ન્તિ ભિજ્જિત્વા પલાયન્તિ. એવમેત્થ હાનિવુદ્ધિયો વેદિતબ્બા.

સમગ્ગાતિઆદીસુ ચેતિયપટિજગ્ગનત્થં વા બોધિગેહઉપોસથાગારચ્છાદનત્થં વા કતિકવત્તં વા ઠપેતુકામતાય ઓવાદં વા દાતુકામતાય – ‘‘સઙ્ઘો સન્નિપતતૂ’’તિ ભેરિયા વા ઘણ્ટિયા વા આકોટિતાય – ‘‘મય્હં ચીવરકમ્મં અત્થિ, મય્હં પત્તો પચિતબ્બો, મય્હં નવકમ્મં અત્થી’’તિ વિક્ખેપં કરોન્તા ન સમગ્ગા સન્નિપતન્તિ

નામ. સબ્બં પન તં કમ્મં ઠપેત્વા – ‘‘અહં પુરિમતરં, અહં પુરિમતર’’ન્તિ એકપ્પહારેનેવ સન્નિપતન્તા સમગ્ગા સન્નિપતન્તિ નામ. સન્નિપતિતા પન ચિન્તેત્વા મન્તેત્વા કત્તબ્બં કત્વા એકતો અવુટ્ઠહન્તા સમગ્ગા ન વુટ્ઠહન્તિ નામ. એવં વુટ્ઠિતેસુ હિ યે પઠમં ગચ્છન્તિ, તેસં એવં હોતિ – ‘‘અમ્હેહિ બાહિરકથાવ સુતા, ઇદાનિ વિનિચ્છયકથા ભવિસ્સતી’’તિ. એકપ્પહારેનેવ વુટ્ઠહન્તા પન સમગ્ગા વુટ્ઠહન્તિ નામ. અપિચ ‘‘અસુકટ્ઠાને વિહારસીમા આકુલા, ઉપોસથપવારણા ઠિતા, અસુકટ્ઠાને વેજ્જકમ્માદિકારકા પાપભિક્ખૂ ઉસ્સન્ના’’તિ સુત્વા – ‘‘કો ગન્ત્વા તેસં નિગ્ગહં કરિસ્સતી’’તિ વુત્તે – ‘‘અહં પઠમં, અહં પઠમ’’ન્તિ વત્વા ગચ્છન્તાપિ સમગ્ગા વુટ્ઠહન્તિ નામ.

આગન્તુકં પન દિસ્વા – ‘‘ઇમં પરિવેણં યાહિ, એતં પરિવેણં યાહિ, અયં કો’’તિ અવત્વા સબ્બે વત્તં કરોન્તાપિ, જિણ્ણપત્તચીવરકં દિસ્વા તસ્સ ભિક્ખાચારવત્તેન પત્તચીવરં પરિયેસમાનાપિ, ગિલાનસ્સ ગિલાનભેસજ્જં પરિયેસમાનાપિ, ગિલાનમેવ અનાથં – ‘‘અસુકપરિવેણં યાહિ, અસુકપરિવેણં યાહી’’તિ અવત્વા અત્તનો અત્તનો પરિવેણે પટિજગ્ગન્તાપિ, એકો ઓલિયમાનકો ગન્થો હોતિ, પઞ્ઞવન્તં ભિક્ખું સઙ્ગણ્હિત્વા તેન તં ગન્થં ઉક્ખિપાપેન્તાપિ સમગ્ગા સઙ્ઘકરણીયાનિ કરોન્તિ નામ.

અપઞ્ઞત્તન્તિઆદીસુ નવં અધમ્મિકં કતિકવત્તં વા સિક્ખાપદં વા બન્ધન્તા અપઞ્ઞત્તં પઞ્ઞપેન્તિ નામ, પુરાણસન્થતવત્થુસ્મિં સાવત્થિયં ભિક્ખૂ વિય. ઉદ્ધમ્મં ઉબ્બિનયં સાસનં દીપેન્તા પઞ્ઞત્તં સમુચ્છિન્દન્તિ નામ, વસ્સસતપરિનિબ્બુતે ભગવતિ વેસાલિકા વજ્જિપુત્તકા વિય. ખુદ્દાનુખુદ્દકા પન આપત્તિયો સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કમન્તા યથાપઞ્ઞત્તેસુ સિક્ખાપદેસુ સમાદાય ન વત્તન્તિ નામ, અસ્સજિપુનબ્બસુકા વિય. નવં પન કતિકવત્તં વા સિક્ખાપદં વા અબન્ધન્તા, ધમ્મવિનયતો સાસનં દીપેન્તા, ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ અસમૂહનન્તા અપઞ્ઞત્તં ન પઞ્ઞપેન્તિ, પઞ્ઞત્તં ન સમુચ્છિન્દન્તિ, યથાપઞ્ઞત્તેસુ સિક્ખાપદેસુ સમાદાય વત્તન્તિ નામ, આયસ્મા ઉપસેનો વિય, આયસ્મા યસો કાકણ્ડકપુત્તો વિય ચ.

> ‘‘સુણાતુ, મે આવુસો સઙ્ઘો, સન્તમ્હાકં સિક્ખાપદાનિ ગિહિગતાનિ, ગિહિનોપિ જાનન્તિ, ‘ઇદં વો સમણાનં સક્યપુત્તિયાનં કપ્પતિ, ઇદં વો ન કપ્પતી’તિ. સચે હિ મયં ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ સમૂહનિસ્સામ, ભવિસ્સન્તિ વત્તારો – ‘ધૂમકાલિકં સમણેન ગોતમેન સાવકાનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, યાવિમેસં સત્થા અટ્ઠાસિ, તાવિમે સિક્ખાપદેસુ સિક્ખિંસુ. યતો ઇમેસં સત્થા પરિનિબ્બુતો, ન દાનિમે સિક્ખાપદેસુ સિક્ખન્તી’તિ. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો અપઞ્ઞત્તં ન પઞ્ઞપેય્ય, પઞ્ઞત્તં ન સમુચ્છિન્દેય્ય, યથાપઞ્ઞત્તેસુ સિક્ખાપદેસુ સમાદાય વત્તેય્યા’’તિ (ચુળવ॰ ૪૪૨) –

ઇમં તન્તિં ઠપયન્તો આયસ્મા મહાકસ્સપો વિય ચ. **વુદ્ધિયેવા**તિ સીલાદીહિ ગુણેહિ વુડ્ઢિયેવ, નો પરિહાનિ.

થેરાતિ થિરભાવપ્પત્તા થેરકારકેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતા. બહૂ રત્તિયો જાનન્તીતિ **રત્તઞ્ઞૂ**. ચિરં પબ્બજિતાનં એતેસન્તિ **ચિરપબ્બજિતા**. સઙ્ઘસ્સ પિતુટ્ઠાને ઠિતાતિ **સઙ્ઘપિતરો**. પિતુટ્ઠાને ઠિતત્તા સઙ્ઘં પરિનેન્તિ પુબ્બઙ્ગમા હુત્વા તીસુ સિક્ખાસુ પવત્તેન્તીતિ **સઙ્ઘપરિણાયકા**.

યે તેસં સક્કારાદીનિ ન કરોન્તિ, ઓવાદત્થાય દ્વે તયો વારે ઉપટ્ઠાનં ન ગચ્છન્તિ, તેપિ તેસં ઓવાદં ન દેન્તિ, પવેણીકથં ન કથેન્તિ, સારભૂતં ધમ્મપરિયાયં ન સિક્ખાપેન્તિ. તે તેહિ વિસ્સટ્ઠા સીલાદીહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ સત્તહિ ચ અરિયધનેહીતિ એવમાદીહિ ગુણેહિ પરિહાયન્તિ. યે પન તેસં સક્કારાદીનિ કરોન્તિ, ઉપટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ, તેપિ તેસં ઓવાદં દેન્તિ. ‘‘એવં તે અભિક્કમિતબ્બં, એવં તે પટિક્કમિતબ્બં, એવં તે આલોકિતબ્બં, એવં તે

વિલોકિતબ્બં, એવં તે સમિઞ્જિતબ્બં, એવં તે પસારિતબ્બં, એવં તે સઙ્ઘાટિપત્તચીવરં ધારેતબ્બ''ન્તિ પવેણીકથં કથેન્તિ, સારભૂતં ધમ્મપરિયાયં સિક્ખાપેન્તિ, તેરસહિ ધુતઙ્ગેહિ દસહિ કથાવત્થૂહિ અનુસાસન્તિ. તે તેસં ઓવાદે ઠત્વા સીલાદીહિ ગુણેહિ વડ્ઢમાના સામઞ્ઞત્થં અનુપાપુણન્તિ. એવમેત્થ હાનિવુદ્ધિયો વેદિતબ્બા.

પુનબ્ભવદાનં પુનબ્ભવો, પુનબ્ભવો સીલમસ્સાતિ પોનોબ્ભવિકા, પુનબ્ભવદાયિકાતિ અત્થો, તસ્મા **પોનોબ્ભવિકાય. ન વસં ગચ્છન્તી**તિ એત્થ યે ચતુન્નં પચ્ચયાનં કારણા ઉપટ્ઠાકાનં પદાનુપદિકા હુત્વા ગામતો ગામં વિચરન્તિ, તે તસ્સા તણ્હાય વસં ગચ્છન્તિ નામ, ઇતરે ન ગચ્છન્તિ નામ. તત્થ હાનિવુદ્ધિયો પાકટાયેવ.

આરઞ્ઞકેસૂતિ પઞ્ચધનુસતિકપચ્છિમેસુ. **સાપેક્ખા**તિ સતણ્હા સાલયા. ગામન્તસેનાસનેસુ હિ ઝાનં અપ્પેત્વાપિ તતો વુટ્ઠિતમત્તોવ ઇત્થિપુરિસદારિકાદિસદ્દં સુણાતિ, યેનસ્સ અધિગતવિસેસોપિ હાયતિયેવ. અરઞ્ઞે પન નિદ્દાયિત્વા પટિબુદ્ધમત્તો સીહબ્યગ્ઘમોરાદીનં સદ્દં સુણાતિ, યેન આરઞ્ઞકં પીતિં લભિત્વા તમેવ સમ્મસન્તો અગ્ગફલે પતિટ્ઠાતિ. ઇતિ ભગવા ગામન્તસેનાસને ઝાનં અપ્પેત્વા નિસિન્નભિક્ખુનો અરઞ્ઞે નિદ્દાયન્તમેવ પસંસતિ. તસ્મા તમેવ અત્થવસં પટિચ્ચ – ''આરઞ્ઞકેસુ સેનાસનેસુ સાપેક્ખા ભવિસ્સન્તી''તિ આહ.

પચ્ચત્તઞ્ઞેવ સતિં ઉપટ્ઠપેસ્સન્તીતિ અત્તનાવ અત્તનો અબ્ભન્તરે સતિં ઉપટ્ઠપેસ્સન્તિ. **પેસલા**તિ પિયસીલા. ઇધાપિ સબ્રહ્મચારીનં આગમનં અનિચ્છન્તા નેવાસિકા અસ્સદ્ધા હોન્તિ અપ્પસન્ના . સમ્પત્તભિક્ખૂનં પચ્ચુગ્ગમનપત્તચીવરપ્પટિગ્ગહણઆસનપઞ્ઞાપનતાલવણ્ટગ્ગહણાદીનિ ન કરોન્તિ, અથ નેસં અવણ્ણો ઉગ્ગચ્છતિ – ''અસુકવિહારવાસિનો ભિક્ખૂ અસ્સદ્ધા અપ્પસન્ના વિહારં પવિટ્ઠાનં વત્તપટિવત્તં ન કરોન્તી''તિ. તં સુત્વા પબ્બજિતા વિહારદ્વારેન ગચ્છન્તાપિ વિહારં ન પવિસન્તિ. એવં અનાગતાનં અનાગમનમેવ હોતિ. આગતાનં પન ફાસુવિહારે અસતિ યેપિ અજાનિત્વા આગતા, તે – ''વસિસ્સામાતિ તાવ ચિન્તેત્વા આગતામ્હ, ઇમેસં પન નેવાસિકાનં ઇમિના નીહારેન કો વસિસ્સતી''તિ નિક્ખમિત્વા ગચ્છન્તિ. એવં સો વિહારો અઞ્ઞેસં ભિક્ખૂનં અનાવાસોવ હોતિ. તતો નેવાસિકા સીલવન્તાનં દસ્સનં અલભન્તા કઙ્ખાવિનોદનં વા આચારસિક્ખાપકં વા મધુરધમ્મસ્સવનં વા ન લભન્તિ, તેસં નેવ અગ્ગહિતધમ્મગ્ગહણં, ન ગહિતસજ્ઝાયકરણં હોતિ. ઇતિ નેસં હાનિયેવ હોતિ, ન વુદ્ધિ.

યે પન સબ્રહ્મચારીનં આગમનં ઇચ્છન્તિ, તે સદ્ધા હોન્તિ પસન્ના, આગતાનં સબ્રહ્મચારીનં પચ્ચુગ્ગમનાદીનિ કત્વા સેનાસનં પઞ્ઞપેત્વા દેન્તિ, તે ગહેત્વા ભિક્ખાચારં પવિસન્તિ, કઙ્ખં વિનોદેન્તિ, મધુરધમ્મસ્સવનં લભન્તિ. અથ નેસં કિત્તિસદ્દો ઉગ્ગચ્છતિ – ''અસુકવિહારભિક્ખૂ એવં સદ્ધા પસન્ના વત્તસમ્પન્ના સઙ્ગાહકા''તિ. તં સુત્વા ભિક્ખૂ દૂરતોપિ એન્તિ, તેસં નેવાસિકા વત્તં કરોન્તિ , સમીપં આગન્ત્વા વુડ્ઢતરં આગન્તુકં વન્દિત્વા નિસીદન્તિ, નવકતરસ્સ સન્તિકે આસનં ગહેત્વા નિસીદન્તિ. નિસીદિત્વા – ''ઇમસ્મિં વિહારે વસિસ્સથ ગમિસ્સથા''તિ પુચ્છન્તિ. 'ગમિસ્સામી'તિ વુત્તે – ''સપ્પાયં સેનાસનં, સુલભા ભિક્ખા''તિઆદીનિ વત્વા ગન્તું ન દેન્તિ. વિનયધરો ચે હોતિ, તસ્સ સન્તિકે વિનયં સજ્ઝાયન્તિ. સુત્તન્તાદિધરો ચે, તસ્સ સન્તિકે તં તં ધમ્મં સજ્ઝાયન્તિ. આગન્તુકાનં થેરાનં ઓવાદે ઠત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણન્તિ. આગન્તુકા ''એકં દ્વે દિવસાનિ વસિસ્સામાતિ આગતામ્હ, ઇમેસં પન સુખસંવાસતાય દસદ્વાદસવસ્સાનિ વસિસ્સામા''તિ વત્તારો હોન્તિ. એવમેત્થ હાનિવુદ્ધિયો વેદિતબ્બા.

૧૩૭. દુતિયસત્તકે કમ્મં આરામો એતેસન્તિ **કમ્મારામા**તિ. કમ્મે રતાતિ **કમ્મરતા**. **કમ્મારામતમનુયુત્તા**તિ યુત્તા પયુત્તા અનુયુત્તા. તત્થ **કમ્મ**ન્તિ ઇતિકાતબ્બકમ્મં વુચ્ચતિ. સેય્યથિદં – ચીવરવિચારણં, ચીવરકરણં, ઉપત્થમ્ભનં, સૂચિઘરં, પત્તત્થવિકં, અસંબદ્ધકં, કાયબન્ધનં, ધમકરણં, આધારકં, પાદકથલિકં, સમ્મજ્જનીઆદીનં કરણન્તિ. એકચ્ચો હિ એતાનિ કરોન્તો સકલદિવસં એતાનેવ કરોતિ. તં સન્ધાયેસ પટિક્ખેપો. યો પન એતેસં કરણવેલાયમેવ એતાનિ કરોતિ, ઉદ્દેસવેલાયં ઉદ્દેસં ગણ્હાતિ, સજ્ઝાયવેલાયં સજ્ઝાયતિ, ચેતિયઙ્ગણવત્તવેલાયં ચેતિયઙ્ગણવત્તં કરોતિ, મનસિકારવેલાયં મનસિકારં કરોતિ, ન સો કમ્મારામો નામ.

ન ભસ્સારામાતિ એત્થ યો ઇત્થિવણ્ણપુરિસવણ્ણાદિવસેન આલાપસલ્લાપં કરોન્તોયેવ દિવસઞ્ચ રત્તિઞ્ચ વીતિનામેતિ, એવરૂપે ભસ્સે પરિયન્તકારી ન હોતિ, અયં ભસ્સારામો નામ. યો પન રત્તિન્દિવં ધમ્મં કથેતિ, પઞ્હં વિસ્સજ્જેતિ, અયં અપ્પભસ્સોવ ભસ્સે પરિયન્તકારીયેવ. કસ્મા? ‘‘સન્નિપતિતાનં વો, ભિક્ખવે, દ્વયં કરણીયં – ધમ્મી વા કથા, અરિયો વા તુણ્હીભાવો’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૩) વુત્તત્તા.

ન નિદ્દારામાતિ એત્થ યો ગચ્છન્તોપિ નિસિન્નોપિ નિપન્નોપિ થિનમિદ્ધાભિભૂતો નિદ્દાયતિયેવ, અયં નિદ્દારામો નામ. યસ્સ પન કરજકાયગેલઞ્ઞેન ચિત્તં ભવઙ્ગં ઓતરતિ , નાયં નિદ્દારામો. તેનેવાહ – ‘‘અભિજાનામહં અગ્ગિવેસ્સન, ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે પચ્છાભત્તં પિણ્ડપાતપ્પટિક્કન્તો ચતુગ્ગુણં સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞપેત્વા દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો નિદ્દં ઓક્કમિતા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭).

ન સઙ્ગણિકારામાતિ એત્થ યો એકસ્સ દુતિયો દ્વિન્નં તતિયો તિણ્ણં ચતુત્થોતિ એવં સંસટ્ઠોવ વિહરતિ, એકકો અસ્સાદં ન લભતિ, અયં સઙ્ગણિકારામો. યો પન ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ એકકો અસ્સાદં લભતિ, નાયં સઙ્ગણિકારામોતિ વેદિતબ્બો.

ન પાપિચ્છાતિ એત્થ અસન્તસમ્ભાવનાય ઇચ્છાય સમન્નાગતા દુસ્સીલા પાપિચ્છા નામ.

ન પાપમિત્તાદીસુ પાપા મિત્તા એતેસન્તિ **પાપમિત્તા**. ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ સહ અયનતો પાપા સહાયા એતેસન્તિ **પાપસહાયા**. તન્નિન્નતપ્પોણતપ્પબ્ભારતાય પાપેસુ સમ્પવઙ્કાતિ **પાપસમ્પવઙ્કા**.

ઓરમત્તકેનાતિ અવરમત્તકેન અપ્પમત્તકેન. **અન્તરા**તિ અરહત્તં અપત્વાવ એત્થન્તરે. **વોસાન**ન્તિ પરિનિટ્ઠિતભાવં – ‘‘અલમેત્તાવતા’’તિ ઓસક્કનં ઠિતકિચ્ચતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ‘‘યાવ સીલપારિસુદ્ધિમત્તેન વા વિપસ્સનામત્તેન વા ઝાનમત્તેન વા સોતાપન્નભાવમત્તેન વા સકદાગામિભાવમત્તેન વા અનાગામિભાવમત્તેન વા વોસાનં ન આપજ્જિસ્સન્તિ, તાવ વુદ્ધિયેવ ભિક્ખૂનં પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાની’’તિ.

૧૩૮. તતિયસત્તકે **સદ્ધા**તિ સદ્ધાસમ્પન્ના. તત્થ આગમનીયસદ્ધા, અધિગમસદ્ધા, પસાદસદ્ધા, ઓકપ્પનસદ્ધાતિ ચતુબ્બિધા સદ્ધા. તત્થ **આગમનીયસદ્ધા** સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાનં હોતિ. **અધિગમસદ્ધા** અરિયપુગ્ગલાનં. બુદ્ધો ધમ્મો સઙ્ઘોતિ વુત્તે પન પસાદો **પસાદસદ્ધા**. ઓકપ્પેત્વા પકપ્પેત્વા પન સદ્દહનં **ઓકપ્પનસદ્ધા**. સા દુવિધાપિ ઇધાધિપ્પેતા. તાય હિ સદ્ધાય સમન્નાગતો સદ્ધાવિમુત્તો, વક્કલિત્થેરસદિસો હોતિ. તસ્સ હિ ચેતિયઙ્ગણવત્તં વા, બોધિયઙ્ગણવત્તં વા કતમેવ હોતિ. ઉપજ્ઝાયવત્તઆચરિયવત્તાદીનિ સબ્બવત્તાનિ પૂરેતિ. **હિરિમના**તિ પાપજિગુચ્છનલક્ખણાય હિરિયા યુત્તચિત્તા. **ઓત્તપ્પી**તિ પાપતો ભાયનલક્ખણેન ઓત્તપ્પેન સમન્નાગતા.

બહુસ્સુતાતિ એત્થ પન પરિયત્તિબહુસ્સુતો, પટિવેધબહુસ્સુતોતિ દ્વે બહુસ્સુતા. **પરિયત્તી**તિ તીણિ પિટકાનિ. **પટિવેધો**તિ સચ્ચપ્પટિવેધો. ઇમસ્મિં પન ઠાને પરિયત્તિ અધિપ્પેતા. સા યેન બહુ સુતા, સો બહુસ્સુતો. સો પનેસ નિસ્સયમુચ્ચનકો, પરિસુપટ્ઠાકો, ભિક્ખુનોવાદકો, સબ્બત્થકબહુસ્સુતોતિ ચતુબ્બિધો હોતિ. તત્થ તયો બહુસ્સુતા સમન્તપાસાદિકાય વિનયટ્ઠકથાય ઓવાદવગ્ગે વુત્તનયેન ગહેતબ્બા. સબ્બત્થકબહુસ્સુતા પન આનન્દત્થેરસદિસા હોન્તિ. તે ઇધ અધિપ્પેતા.

આરદ્ધવીરિયાતિ યેસં કાયિકઞ્ચ ચેતસિકઞ્ચ વીરિયં આરદ્ધં હોતિ. તત્થ યે કાયસઙ્ગણિકં વિનોદેત્વા ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ અટ્ઠઆરબ્ભવત્થુવસેન એકકા હોન્તિ, તેસં કાયિકવીરિયં આરદ્ધં નામ હોતિ. યે ચિત્તસઙ્ગણિકં વિનોદેત્વા અટ્ઠસમાપત્તિવસેન એકકા હોન્તિ, ગમને ઉપ્પન્નકિલેસસ્સ ઠાનં પાપુણિતું ન દેન્તિ, ઠાને ઉપ્પન્નકિલેસસ્સ નિસજ્જં, નિસજ્જાય ઉપ્પન્નકિલેસસ્સ સયનં પાપુણિતું ન દેન્તિ, ઉપ્પન્નુપ્પન્નટ્ઠાનેયેવ કિલેસે નિગ્ગણ્હન્તિ, તેસં ચેતસિકવીરિયં આરદ્ધં નામ હોતિ.

ઉપટ્ઠિતસ્સતીતિ ચિરકતાદીનં સરિતા અનુસ્સરિતા મહાગતિમ્બયઅભયત્થેરદીઘભાણઅભયત્થેરતિપિટકચૂળાભયત્થેરા વિય. મહાગતિમ્બયઅભયત્થેરો કિર જાતપઞ્ચમદિવસે મઙ્ગલપાયાસે તુણ્ડં પસારેન્તં વાયસં દિસ્વા હું હુન્તિ સદ્દમકાસિ. અથ સો થેરકાલે – ‘‘કદા પટ્ઠાય, ભન્તે, સરથા’’તિ ભિક્ખૂહિ પુચ્છિતો ‘‘જાતપઞ્ચમદિવસે કતસદ્દતો પટ્ઠાય આવુસો’’તિ આહ.

દીઘભાણકઅભયત્થેરસ્સ જાતનવમદિવસે માતા ચુમ્બિસ્સામીતિ ઓનતા તસ્સા મોળિ મુચ્ચિત્થ . તતો તુમ્બમત્તાનિ સુમનપુપ્ફાનિ દારકસ્સ ઉરે પતિત્વા દુક્ખં જનયિંસુ. સો થેરકાલે – ‘‘કદા પટ્ઠાય, ભન્તે, સરથા’’તિ પુચ્છિતો – ‘‘જાતનવમદિવસતો પટ્ઠાયા’’તિ આહ.

તિપિટકચૂળાભયત્થેરો – ‘‘અનુરાધપુરે તીણિ દ્વારાનિ પિદહાપેત્વા મનુસ્સાનં એકેન દ્વારેન નિક્ખમનં કત્વા – ‘ત્વં કિન્નામો, ત્વં કિન્નામો’તિ પુચ્છિત્વા સાયં પુન અપુચ્છિત્વાવ તેસં નામાનિ સમ્પટિચ્છાપેતું – ‘‘સક્કા આવુસો’’તિ આહ. એવરૂપે ભિક્ખૂ સન્ધાય – ‘‘ઉપટ્ઠિતસ્સતી’’તિ વુત્તં.

પઞ્ઞવન્તોતિ પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં ઉદયબ્બયપરિગ્ગાહિકાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતા. અપિ ચ દ્વીહિપિ એતેહિ પદેહિ વિપસ્સકાનં ભિક્ખૂનં વિપસ્સનાસમ્ભારભૂતા સમ્માસતિ ચેવ વિપસ્સનાપઞ્ઞા ચ કથિતા.

૧૩૯. ચતુત્થસત્તકે સતિયેવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**તિ. એસ નયો સબ્બત્થ. તત્થ ઉપટ્ઠાનલક્ખણો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પવિચયલક્ખણો ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પગ્ગહલક્ખણો વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ફરણલક્ખણો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, ઉપસમલક્ખણો પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, અવિક્ખેપલક્ખણો સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો, પટિસઙ્ખાનલક્ખણો ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો. **ભાવેસ્સન્તી**તિ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ચતૂહિ કારણેહિ સમુટ્ઠાપેન્તા, છહિ કારણેહિ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા, નવહિ કારણેહિ વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા, દસહિ કારણેહિ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા, સત્તહિ કારણેહિ પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા, દસહિ કારણેહિ સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા, પઞ્ચહિ કારણેહિ ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગં સમુટ્ઠાપેન્તા વડ્ઢેસ્સન્તીતિ અત્થો. ઇમિના વિપસ્સનામગ્ગફલસમ્પયુત્તે લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકે સમ્બોજ્ઝઙ્ગે કથેસિ.

૧૪૦. પઞ્ચમસત્તકે **અનિચ્ચસઞ્ઞાતિ** અનિચ્ચાનુપસ્સનાય સદ્ધિં ઉપ્પન્નસઞ્ઞા. **અનત્તસઞ્ઞાદીસુપિ** એસેવ નયો. ઇમા સત્ત લોકિયવિપસ્સનાપિ હોન્તિ. ''એતં સન્તં, એતં પણીતં, યદિદં સબ્બસઙ્ખારસમથો વિરાગો નિરોધો''તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૩૬) આગતવસેનેત્થ દ્વે લોકુત્તરાપિ હોન્તીતિ વેદિતબ્બા.

૧૪૧. છક્કે **મેત્તં કાયકમ્મન્તિ** મેત્તચિત્તેન કત્તબ્બં કાયકમ્મં. **વચીકમ્મમનોકમ્મેસુપિ** એસેવ નયો. ઇમાનિ પન ભિક્ખૂનં વસેન આગતાનિ ગિહીસુપિ લબ્ભન્તિ . ભિક્ખૂનઞ્હિ મેત્તચિત્તેન આભિસમાચારિકધમ્મપૂરણં મેત્તં કાયકમ્મં નામ. ગિહીનં ચેતિયવન્દનત્થાય બોધિવન્દનત્થાય સઙ્ઘનિમન્તનત્થાય ગમનં, ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠં ભિક્ખું દિસ્વા પચ્ચુગ્ગમનં, પત્તપ્પટિગ્ગહણં, આસનપઞ્ઞાપનં, અનુગમનન્તિ એવમાદિકં મેત્તં કાયકમ્મં નામ.

ભિક્ખૂનં મેત્તચિત્તેન આચારપઞ્ઞત્તિસિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં, કમ્મટ્ઠાનકથનં, ધમ્મદેસના, તેપિટકમ્પિ બુદ્ધવચનં મેત્તં વચીકમ્મં નામ. ગિહીનં ચેતિયવન્દનત્થાય ગચ્છામ , બોધિવન્દનત્થાય ગચ્છામ, ધમ્મસ્સવનં કરિસ્સામ, દીપમાલપુપ્ફપૂજં કરિસ્સામ, તીણિ સુચરિતાનિ સમાદાય વત્તિસ્સામ, સલાકભત્તાદીનિ દસ્સામ, વસ્સવાસિકં દસ્સામ, અજ્જ સઙ્ઘસ્સ ચત્તારો પચ્ચયે દસ્સામ, સઙ્ઘં નિમન્તેત્વા ખાદનીયાદીનિ સંવિદહથ, આસનાનિ પઞ્ઞાપેથ, પાનીયં ઉપટ્ઠપેથ, સઙ્ઘં પચ્ચુગ્ગન્ત્વા આનેથ, પઞ્ઞત્તાસને નિસીદાપેથ, છન્દજાતા ઉસ્સાહજાતા વેય્યાવચ્ચં કરોથાતિઆદિકથનકાલે મેત્તં વચીકમ્મં નામ.

ભિક્ખૂનં પાતોવ ઉટ્ઠાય સરીરપ્પટિજગ્ગનં, ચેતિયઙ્ગણવત્તાદીનિ ચ કત્વા વિવિત્તાસને નિસીદિત્વા ઇમસ્મિં વિહારે ભિક્ખૂ સુખી હોન્તુ અવેરા અબ્યાપજ્જાતિ ચિન્તનં મેત્તં મનોકમ્મં નામ. ગિહીનં 'અય્યા સુખી હોન્તુ, અવેરા અબ્યાપજ્જા'તિ ચિન્તનં મેત્તં મનોકમ્મં નામ.

આવિ ચેવ રહો ચાતિ સમ્મુખા ચ પરમ્મુખા ચ. તત્થ નવકાનં ચીવરકમ્માદીસુ સહાયભાવગમનં સમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ. થેરાનં પન પાદધોવનવન્દનબીજનદાનાદિભેદં સબ્બં સામીચિકમ્મં સમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ. ઉભયેહિપિ દુન્નિક્ખિત્તાનં દારુભણ્ડાદીનં તેસુ અવમઞ્ઞં અકત્વા અત્તના દુન્નિક્ખિત્તાનં વિય પટિસામનં પરમ્મુખા મેત્તં કાયકમ્મં નામ.

દેવત્થેરો તિસ્સત્થેરોતિ એવં પગ્ગય્હ વચનં સમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ. વિહારે અસન્તં પન પટિપુચ્છન્તસ્સ કુહિં અમ્હાકં દેવત્થેરો, કુહિં અમ્હાકં તિસ્સત્થેરો, કદા નુ ખો આગમિસ્સતીતિ એવં મમાયનવચનં પરમ્મુખા મેત્તં વચીકમ્મં નામ.

મેત્તાસિનેહસિનિદ્ધાનિ પન નયનાનિ ઉમ્મીલેત્વા પસન્નેન મુખેન ઓલોકનં સમ્મુખા મેત્તં મનોકમ્મં નામ. દેવત્થેરો તિસ્સત્થેરો અરોગો હોતુ, અપ્પાબાધોતિ સમન્નાહરણં પરમ્મુખા મેત્તં મનોકમ્મં નામ.

લાભાતિ ચીવરાદયો લદ્ધપચ્ચયા. **ધમ્મિકાતિ** કુહનાદિભેદં મિચ્છાજીવં વજ્જેત્વા ધમ્મેન સમેન ભિક્ખાચારવત્તેન ઉપ્પન્ના. **અન્તમસો પત્તપરિયાપન્નમત્તમ્પીતિ** પચ્છિમકોટિયા પત્તે પરિયાપન્નં પત્તસ્સ અન્તોગતં દ્વિતિકટચ્છુભિક્ખામત્તમ્પિ . **અપ્પટિવિભત્તભોગીતિ** એત્થ દ્વે પટિવિભત્તા નામ – આમિસપ્પટિવિભત્તઞ્ચ, પુગ્ગલપ્પટિવિભત્તઞ્ચ. તત્થ – ''એત્તકં દસ્સામિ, એત્તકં ન દસ્સામી''તિ એવં ચિત્તેન વિભજનં **આમિસપ્પટિવિભત્તં** નામ. ''અસુકસ્સ દસ્સામિ, અસુકસ્સ ન દસ્સામી''તિ એવં ચિત્તેન વિભજનં પન **પુગ્ગલપ્પટિવિભત્તં** નામ. તદુભયમ્પિ અકત્વા યો અપ્પટિવિભત્તં ભુઞ્જતિ, અયં **અપ્પટિવિભત્તભોગી** નામ.

સીલવન્તેહિ સબ્રહ્મચારીહિ સાધારણભોગીતિ એત્થ સાધારણભોગિનો ઇદં લક્ખણં, યં યં પણીતં લબ્ભતિ, તં તં નેવ લાભેન લાભં નિજિગીસનતામુખેન ગિહીનં દેતિ, ન અત્તના ભુઞ્જતિ, પટિગ્ગણ્હન્તો ચ – ''સઙ્ઘેન સાધારણં હોતૂ''તિ ગહેત્વા ઘણ્ટિં પહરિત્વા પરિભુઞ્જિતબ્બં સઙ્ઘસન્તકં વિય પસ્સતિ.

ઇમં પન સારણીયધમ્મં કો પૂરેતિ, કો ન પૂરેતીતિ? દુસ્સીલો તાવ ન પૂરેતિ. ન હિ તસ્સ સન્તકં સીલવન્તા ગણ્હન્તિ. પરિસુદ્ધસીલો પન વત્તં અખણ્ડેન્તો પૂરેતિ. તત્રિદં વત્તં – યો હિ ઓદિસ્સકં કત્વા માતુ વા પિતુ વા આચરિયુપજ્ઝાયાદીનં વા દેતિ, સો દાતબ્બં દેતિ, સારણીયધમ્મો પનસ્સ ન હોતિ, પલિબોધજગ્ગનં નામ હોતિ. સારણીયધમ્મો હિ મુત્તપલિબોધસ્સેવ વટ્ટતિ. તેન પન ઓદિસ્સકં દેન્તેન ગિલાનગિલાનુપટ્ઠાકઆગન્તુકગમિકાનઞ્ચેવ નવપબ્બજિતસ્સ ચ સઙ્ઘાટિપત્તગ્ગહણં અજાનન્તસ્સ દાતબ્બં. એતેસં દત્વા અવસેસં થેરાસનતો પટ્ઠાય થોકં અદત્વા યો યત્તકં ગણ્હાતિ, તસ્સ તત્તકં દાતબ્બં. અવસિટ્ઠે અસતિ પુન પિણ્ડાય ચરિત્વા થેરાસનતો પટ્ઠાય યં યં પણીતં, તં દત્વા સેસં પરિભુઞ્જિતબ્બં. ''સીલવન્તેહી''તિ વચનતો દુસ્સીલસ્સ અદાતુમ્પિ વટ્ટતિ.

અયં પન સારણીયધમ્મો સુસિક્ખિતાય પરિસાય સુપૂરો હોતિ, નો અસિક્ખિતાય પરિસાય. સુસિક્ખિતાય હિ પરિસાય યો અઞ્ઞતો લભતિ, સો ન ગણ્હાતિ. અઞ્ઞતો અલભન્તોપિ પમાણયુત્તમેવ ગણ્હાતિ, નાતિરેકં. અયં પન સારણીયધમ્મો એવં પુનપ્પુનં પિણ્ડાય ચરિત્વા લદ્ધં લદ્ધં દેન્તસ્સાપિ દ્વાદસહિ વસ્સેહિ પૂરતિ, ન તતો ઓરં. સચે હિ દ્વાદસમે વસ્સે સારણીયધમ્મપૂરકો પિણ્ડપાતપૂરં પત્તં આસનસાલાયં ઠપેત્વા નહાયિતું ગચ્છતિ સઙ્ઘત્થેરો ચ કસ્સેસો પત્તોતિ, ''સારણીયધમ્મપૂરકસ્સા''તિ વુત્તે ''આહરથ ન''ન્તિ સબ્બં પિણ્ડપાતં વિચારેત્વા ભુઞ્જિત્વા ચ રિત્તં પત્તં ઠપેતિ, અથ સો ભિક્ખુ રિત્તં પત્તં દિસ્વા ''મય્હં અનવસેસેત્વાવ પરિભુઞ્જિંસૂ''તિ દોમનસ્સં ઉપ્પાદેતિ, સારણીયધમ્મો ભિજ્જતિ, પુન દ્વાદસવસ્સાનિ પૂરેતબ્બો હોતિ. તિત્થિયપરિવાસસદિસો હેસ, સકિં ખણ્ડે જાતે પુન પૂરેતબ્બોવ. યો પન – ''લાભા વત મે, સુલદ્ધં વત મે, યસ્સ મે પત્તગતં અનાપુચ્છાવ સબ્રહ્મચારી પરિભુઞ્જન્તી''તિ સોમનસ્સં જનેતિ, તસ્સ પુણ્ણો નામ હોતિ.

એવં પૂરિતસારણીયધમ્મસ્સ પન નેવ ઇસ્સા, ન મચ્છરિયં હોતિ. સો મનુસ્સાનં પિયો હોતિ, સુલભપચ્ચયો ચ, પત્તગતમસ્સ દિય્યમાનમ્પિ ન ખીયતિ, ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં લભતિ, ભયે વા છાતકે વા સમ્પત્તે દેવતા ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તિ.

તત્રિમાનિ વત્થૂનિ – સેનગિરિવાસી તિસ્સત્થેરો કિર મહાગિરિગામં ઉપનિસ્સાય વિહરતિ. પઞ્ઞાસ મહાથેરા નાગદીપં ચેતિયવન્દનત્થાય ગચ્છન્તા ગિરિગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા કિઞ્ચિ અલદ્ધા નિક્ખમિંસુ. થેરો પન પવિસન્તો તે દિસ્વા પુચ્છિ – ''લદ્ધં, ભન્તે''તિ? વિચરિમ્હ આવુસોતિ. સો તેસં અલદ્ધભાવં ઞત્વા આહ – ''ભન્તે યાવાહં આગચ્છામિ, તાવ ઇધેવ હોથા''તિ. મયં, આવુસો, પઞ્ઞાસ જના પત્તતેમનમત્તમ્પિ ન લભિમ્હાતિ. ભન્તે, નેવાસિકા નામ પટિબલા હોન્તિ, અલભન્તાપિ ભિક્ખાચારમગ્ગસભાગં જાનન્તીતિ. થેરા આગમેસું. થેરો ગામં પાવિસિ. ધુરગેહેયેવ મહાઉપાસિકા ખીરભત્તં સજ્જેત્વા થેરં ઓલોકયમાના ઠિતા. અથ થેરસ્સ દ્વારં સમ્પત્તસ્સેવ પત્તં પૂરેત્વા અદાસિ, સો તં આદાય થેરાનં સન્તિકં ગન્ત્વા ગણ્હથ, ભન્તેતિ, સઙ્ઘત્થેરં આહ. થેરો – ''અમ્હેહિ એત્તકેહિ કિઞ્ચિ ન લદ્ધં, અયં સીઘમેવ ગહેત્વા આગતો, કિં નુ ખો''તિ સેસાનં મુખં ઓલોકેસિ. થેરો ઓલોકનાકારેનેવ ઞત્વા ''ભન્તે, ધમ્મેન સમેન લદ્ધપિણ્ડપાતો, નિક્કુક્કુચ્ચા ગણ્હથા''તિઆદિતો પટ્ઠાય સબ્બેસં યાવદત્થં દત્વા અત્તનાપિ યાવદત્થં ભુઞ્જિ.

અથ નં ભત્તકિચ્ચાવસાને થેરા પુચ્છિંસુ – ‘‘કદા, આવુસો, લોકુત્તરધમ્મં પટિવિજ્ઝી’’તિ? નત્થિ મે, ભન્તે, લોકુત્તરધમ્મોતિ. ઝાનલાભીસિ, આવુસોતિ? એતમ્પિ મે, ભન્તે, નત્થીતિ. નનુ, આવુસો, પાટિહારિયન્તિ? સારણીયધમ્મો મે, ભન્તે, પૂરિતો, તસ્સ મે ધમ્મસ્સ પૂરિતકાલતો પટ્ઠાય સચેપિ ભિક્ખુસતસહસ્સં હોતિ, પત્તગતં ન ખીયતીતિ. તે સુત્વા – ‘‘સાધુ સાધુ સપ્પુરિસ, અનુચ્છવિકમિદં તુય્હ’’ન્તિ આહંસુ. ઇદં તાવ – ‘‘પત્તગતં ન ખીયતી’’તિ એત્થ વત્થુ.

અયમેવ પન થેરો ચેતિયપબ્બતે ગિરિભણ્ડમહાપૂજાય દાનટ્ઠાનં ગન્ત્વા ઇમસ્મિં ઠાને કિં વરભણ્ડન્તિ પુચ્છિ. દ્વે સાટકા, ભન્તેતિ. એતે મય્હં પાપુણિસ્સન્તીતિ. તં સુત્વા અમચ્ચો રઞ્ઞો આરોચેસિ – ‘‘એકો દહરો એવં વદતી’’તિ. દહરસ્સ એવં ચિત્તં, મહાથેરાનં પન સુખુમસાટકા વટ્ટન્તીતિ વત્વા મહાથેરાનં દસ્સામીતિ ઠપેતિ. તસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘે પટિપાટિયા ઠિતે દેન્તસ્સ મત્થકે ઠપિતાપિ તે સાટકા હત્થં નારોહન્તિ. અઞ્ઞે આરોહન્તિ. દહરસ્સ દાનકાલે પન હત્થં આરુળ્હા. સો તસ્સ હત્થે પાતેત્વા અમચ્ચસ્સ મુખં ઓલોકેત્વા દહરં નિસીદાપેત્વા દાનં દત્વા સઙ્ઘં વિસ્સજ્જેત્વા દહરસ્સ સન્તિકે નિસીદિત્વા – ‘‘ભન્તે, ઇમં ધમ્મં કદા પટિવિજ્ઝિત્થા’’તિ આહ. સો પરિયાયેનાપિ અસન્તં અવદન્તો – ‘‘નત્થિ મય્હં મહારાજ લોકુત્તરધમ્મો’’તિ આહ. નનુ, ભન્તે, પુબ્બે અવચુત્થાતિ. આમ, મહારાજ, સારણીયધમ્મપૂરકો અહં, તસ્સ મે ધમ્મસ્સ પૂરિતકાલતો પટ્ઠાય ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં પાપુણાતીતિ. ‘‘સાધુ સાધુ, ભન્તે, અનુચ્છવિકમિદં તુય્હ’’ન્તિ વન્દિત્વા પક્કામિ. ઇદં – ‘‘ભાજનીયભણ્ડટ્ઠાને અગ્ગભણ્ડં પાપુણાતી’’તિ એત્થ વત્થુ.

બ્રાહ્મણતિસ્સભયે પન ભાતરગામવાસિનો નાગત્થેરિયા અનારોચેત્વાવ પલાયિંસુ. થેરી પચ્ચૂસસમયે – ‘‘અતિવિય અપ્પનિગ્ઘોસો ગામો, ઉપધારેથ તાવા’’તિ દહરભિક્ખુનિયો આહ. તા ગન્ત્વા સબ્બેસં ગતભાવં ઞત્વા આગમ્મ થેરિયા આરોચેસું. સા સુત્વા ‘‘મા તુમ્હે તેસં ગતભાવં ચિન્તયિત્થ, અત્તનો ઉદ્દેસપરિપુચ્છાયોનિસોમનસિકારેસુયેવ યોગં કરોથા’’તિ વત્વા ભિક્ખાચારવેલાયં પારુપિત્વા અત્તદ્વાદસમા ગામદ્વારે નિગ્રોધમૂલે અટ્ઠાસિ. રુક્ખે અધિવત્થાદેવતા દ્વાદસન્નમ્પિ ભિક્ખુનીનં પિણ્ડપાતં દત્વા ‘‘અય્યે, મા અઞ્ઞત્થ ગચ્છથ, નિચ્ચં ઇધેવ એથા’’તિ આહ. થેરિયા પન કનિટ્ઠભાતા નાગત્થેરો નામ અત્થિ, સો – ‘‘મહન્તં ભયં, ન સક્કા ઇધ યાપેતું, પરતીરં ગમિસ્સામી’’તિ અત્તદ્વાદસમોવ અત્તનો વસનટ્ઠાના નિક્ખન્તો થેરિં દિસ્વા ગમિસ્સામીતિ ભાતરગામં આગતો. થેરી – ‘‘થેરા આગતા’’તિ સુત્વા તેસં સન્તિકં ગન્ત્વા કિં અય્યાતિ પુચ્છિ. સો તં પવત્તિં આચિક્ખિ. સા – ‘‘અજ્જ એકદિવસં વિહારેયેવ વસિત્વા સ્વે ગમિસ્સથા’’તિ આહ. થેરા વિહારં અગમંસુ.

થેરી પુનદિવસે રુક્ખમૂલે પિણ્ડાય ચરિત્વા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘ઇમં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જથા’’તિ આહ. થેરો – ‘‘વટ્ટિસ્સતિ થેરી’’તિ વત્વા તુણ્હી અટ્ઠાસિ. ધમ્મિકો તાત પિણ્ડપાતો , કુક્કુચ્ચં અકત્વા પરિભુઞ્જથાતિ. ‘‘વટ્ટિસ્સતિ થેરી’’તિ. સા પત્તં ગહેત્વા આકાસે ખિપિ. પત્તો આકાસે અટ્ઠાસિ. થેરો – ‘‘સત્તતાલમત્તે ઠિતમ્પિ ભિક્ખુનિભત્તમેવ થેરી’’તિ વત્વા – ‘‘ભયં નામ સબ્બકાલં ન હોતિ, ભયે વૂપસન્તે અરિયવંસં કથયમાનો, ‘ભો પિણ્ડપાતિક, ભિક્ખુનિભત્તં ભુઞ્જિત્વા વીતિનામયિત્થા’તિ ચિત્તેન અનુવદિયમાનો સન્થમ્ભેતું ન સક્ખિસ્સામિ, અપ્પમત્તા હોથ થેરિયો’’તિ મગ્ગં આરુહિ.

રુક્ખદેવતાપિ – ‘‘સચે થેરો થેરિયા હત્થતો પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિસ્સતિ, ન નં નિવત્તેસ્સામિ. સચે ન પરિભુઞ્જિસ્સતિ, નિવત્તેસ્સામી’’તિ ચિન્તયમાના ઠત્વા થેરસ્સ ગમનં દિસ્વા રુક્ખા ઓરુય્હ પત્તં, ભન્તે, દેથાતિ

પત્તં ગહેત્વા થેરં રુક્ખમૂલંયેવ આનેત્વા આસનં પઞ્ઞપેત્વા પિણ્ડપાતં દત્વા કતભત્તકિચ્ચં પટિઞ્ઞં કારેત્વા દ્વાદસ ભિક્ખુનિયો દ્વાદસ ભિક્ખૂ ચ સત્તવસ્સાનિ ઉપટ્ઠહિ. ઇદં – ''દેવતા ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તી''તિ એત્થ વત્થુ. તત્ર હિ થેરી સારણીયધમ્મપૂરિકા અહોસિ.

અખણ્ડાનીતિઆદીસુ યસ્સ સત્તસુ આપત્તિક્ખન્ધેસુ આદિમ્હિ વા અન્તે વા સિક્ખાપદં ભિન્નં હોતિ, તસ્સ સીલં પરિયન્તે છિન્નસાટકો વિય **ખણ્ડં** નામ. યસ્સ પન વેમજ્ઝે ભિન્નં, તસ્સ મજ્ઝે છિદ્દસાટકો વિય **છિદ્દં** નામ હોતિ. યસ્સ પન પટિપાટિયા દ્વે તીણિ ભિન્નાનિ, તસ્સ પિટ્ઠિયં વા કુચ્છિયં વા ઉટ્ઠિતેન વિસભાગવણ્ણેન કાળરત્તાદીનં અઞ્ઞતરવણ્ણા ગાવી વિય **સબલં** નામ હોતિ. યસ્સ પન અન્તરન્તરા વિસભાગબિન્દુચિત્રા ગાવી વિય **કમ્માસં** નામ હોતિ. યસ્સ પન સબ્બેનસબ્બં અભિન્નાનિ, તસ્સ તાનિ સીલાનિ **અખણ્ડાનિ અચ્છિદ્દાનિ અસબલાનિ અકમ્માસાનિ** નામ હોન્તિ. તાનિ પનેતાનિ તણ્હાદાસબ્યતો મોચેત્વા ભુજિસ્સભાવકરણતો **ભુજિસ્સાનિ**. બુદ્ધાદીહિ વિઞ્ઞૂહિ પસત્થત્તા **વિઞ્ઞુપસત્થાનિ**, તણ્હાદિટ્ઠીહિ અપરામટ્ઠત્તા – ''ઇદં નામ ત્વં આપન્નપુબ્બો''તિ કેનચિ પરામટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા ચ **અપરામટ્ઠાનિ**, ઉપચારસમાધિં વા અપ્પનાસમાધિં વા સંવત્તયન્તીતિ **સમાધિસંવત્તનિકાની**તિ વુચ્ચન્તિ.

સીલસામઞ્ઞગતા વિહરિસ્સન્તીતિ તેસુ તેસુ દિસાભાગેસુ વિહરન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં સમાનભાવૂપગતસીલા વિહરિસ્સન્તિ. સોતાપન્નાદીનઞ્હિ સીલં સમુદ્દન્તરેપિ દેવલોકેપિ વસન્તાનં અઞ્ઞેસં સોતાપન્નાદીનં સીલેન સમાનમેવ હોતિ, નત્થિ મગ્ગસીલે નાનત્તં. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

યાયં દિટ્ઠીતિ મગ્ગસમ્પયુત્તા સમ્માદિટ્ઠિ. **અરિયા**તિ નિદ્દોસા. નિય્યાતીતિ **નિય્યાનિકા**. **તક્કરસ્સા**તિ યો તથાકારી હોતિ. **સબ્બદુક્ખક્ખયાયા**તિ સબ્બદુક્ખક્ખયત્થં. **દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતા**તિ સમાનદિટ્ઠિભાવં ઉપગતા હુત્વા વિહરિસ્સન્તિ. **વુદ્ધિયેવા**તિ એવં વિહરન્તાનં વુદ્ધિયેવ ભિક્ખૂનં પાટિકઙ્ખા, નો પરિહાનીતિ.

૧૪૨. એતદેવ બહુલન્તિ આસન્નપરિનિબ્બાનત્તા ભિક્ખુ ઓવદન્તો પુનપ્પુનં એતંયેવ ધમ્મિં કથં કરોતિ. **ઇતિ સીલન્તિ** એવં સીલં, એત્તકં સીલં. એત્થ ચતુપારિસુદ્ધિસીલં **સીલં** ચિત્તેકગ્ગતા **સમાધિ**, વિપસ્સનાપઞ્ઞા **પઞ્ઞા**તિ વેદિતબ્બા. **સીલપરિભાવિતો**તિ આદીસુ યસ્મિં સીલે ઠત્વાવ મગ્ગસમાધિં ફલસમાધિં નિબ્બત્તેન્તિ. એસો તેન સીલેન પરિભાવિતો મહપ્ફલો હોતિ, મહાનિસંસો. યમ્હિ સમાધિમ્હિ ઠત્વા મગ્ગપઞ્ઞં ફલપઞ્ઞં નિબ્બત્તેન્તિ, સા તેન સમાધિના પરિભાવિતા મહપ્ફલા હોતિ, મહાનિસંસા. યાય પઞ્ઞાય ઠત્વા મગ્ગચિત્તં ફલચિત્તં નિબ્બત્તેન્તિ, તં તાય પરિભાવિતં **સમ્મદેવ આસવેહિ વિમુચ્ચતિ**.

યથાભિરન્તન્તિ બુદ્ધાનં અનભિરતિપરિતસ્સિતં નામ નત્થિ, યથારુચિ યથાઅજ્ઝાસયન્તિ પન વુત્તં હોતિ. **આયામા**તિ એહિ યામ. ''અયામા''તિપિ પાઠો, ગચ્છામાતિ અત્થો. **આનન્દા**તિ ભગવા સન્તિકાવચરત્તા થેરં આલપતિ. થેરો પન – ''ગણ્હથાવુસો પત્તચીવરાનિ, ભગવા અસુકટ્ઠાનં ગન્તુકામો''તિ ભિક્ખૂનં આરોચેતિ.

૧૪૪. અમ્બલટ્ઠિકાગમનં ઉત્તાનમેવ. **અથ ખો આયસ્મા સારિપુત્તો**તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૧) **સમ્પસાદનીયે** વિત્થારિતં.

દુસ્સીલઆદીનવવણ્ણના

૧૪૮. પાટલિગમને **આવસથાગાર**ન્તિ આગન્તુકાનં આવસથગેહં. પાટલિગામે કિર નિચ્ચકાલં દ્વિન્નં રાજૂનં સહાયકા આગન્ત્વા કુલાનિ ગેહતો નીહરિત્વા માસમ્પિ અડ્ઢમાસમ્પિ વસન્તિ. તે મનુસ્સા નિચ્ચુપદ્દુતા – ''એતેસં આગતકાલે વસનટ્ઠાનં ભવિસ્સતી''તિ નગરમજ્ઝે મહતિં સાલં કરિત્વા તસ્સા એકસ્મિં પદેસે ભણ્ડપટિસામનટ્ઠાનં, એકસ્મિં પદેસે નિવાસટ્ઠાનં અકંસુ. તે – ''ભગવા આગતો''તિ સુત્વાવ – ''અમ્હેહિ ગન્ત્વાપિ ભગવા આનેતબ્બો સિયા, સો સયમેવ અમ્હાકં વસનટ્ઠાનં સમ્પત્તો, અજ્જ ભગવન્તં આવસથે મઙ્ગલં વદાપેસ્સામા''તિ એતદત્થમેવ ઉપસઙ્કમન્તા. તસ્મા એવમાહંસુ. **યેન આવસથાગાર**ન્તિ તે કિર – ''બુદ્ધા નામ અરઞ્ઞજ્ઝાસયા અરઞ્ઞારામા અન્તોગામે વસિતું ઇચ્છેય્યું વા નો વા''તિ ભગવતો મનં અજાનન્તા આવસથાગારં અપ્પટિજગ્ગિત્વાવ આગમંસુ. ઇદાનિ ભગવતો મનં ઞત્વા પુરેતરં ગન્ત્વા પટિજગ્ગિસ્સામાતિ યેનાવસથાગારં, તેનુપસઙ્કમિંસુ. **સબ્બસન્થરિ**ન્તિ યથા સબ્બં સન્થતં હોતિ, એવં સન્થરિં.

૧૪૯. **દુસ્સીલો**તિ અસીલો નિસ્સીલો. **સીલવિપન્નો**તિ વિપન્નસીલો ભિન્નસંવરો. **પમાદાધિકરણ**ન્તિ પમાદકારણા.

ઇદઞ્ચ સુત્તં ગહટ્ઠાનં વસેન આગતં પબ્બજિતાનમ્પિ પન લબ્ભતેવ. ગહટ્ઠો હિ યેન યેન સિપ્પટ્ઠાનેન જીવિતં કપ્પેતિ – યદિ કસિયા, યદિ વણિજ્જાય, પાણાતિપાતાદિવસેન પમત્તો તં તં યથાકાલં સમ્પાદેતું ન સક્કોતિ, અથસ્સ મૂલમ્પિ વિનસ્સતિ. માઘાતકાલે પાણાતિપાતં પન અદિન્નાદાનાદીનિ ચ કરોન્તો દણ્ડવસેન મહતિં ભોગજાનિં નિગચ્છતિ. પબ્બજિતો દુસ્સીલો ચ પમાદકારણા સીલતો બુદ્ધવચનતો ઝાનતો સત્તઅરિયધનતો ચ જાનિં નિગચ્છતિ.

ગહટ્ઠસ્સ – ''અસુકો નામ અસુકકુલે જાતો દુસ્સીલો પાપધમ્મો પરિચ્ચત્તઇધલોકપરલોકો સલાકભત્તમત્તમ્પિ ન દેતી''તિ ચતુપરિસમજ્ઝે પાપકો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ. પબ્બજિતસ્સ વા – ''અસુકો નામ નાસક્ખિ સીલં રક્ખિતું, ન બુદ્ધવચનં ઉગ્ગહેતું, વેજ્જકમ્માદીહિ જીવતિ, છહિ અગારવેહિ સમન્નાગતો''તિ એવં અબ્ભુગ્ગચ્છતિ.

અવિસારદોતિ ગહટ્ઠો તાવ – ''અવસ્સં બહૂનં સન્નિપાતટ્ઠાને કેચિ મમ કમ્મં જાનિસ્સન્તિ, અથ મં નિગ્ગણ્હિસ્સન્તી''તિ વા, ''રાજકુલસ્સ વા દસ્સન્તી''તિ સભયો ઉપસઙ્કમતિ, મઙ્કુભૂતો પત્તક્ખન્ધો અધોમુખો અઙ્ગુલિકેન ભૂમિં કસન્તો નિસીદતિ, વિસારદો હુત્વા કથેતું ન સક્કોતિ. પબ્બજિતોપિ – ''બહૂ ભિક્ખૂ સન્નિપતિતા, અવસ્સં કોચિ મમ કમ્મં જાનિસ્સતિ, અથ મે ઉપોસથમ્પિ પવારણમ્પિ ઠપેત્વા સામઞ્ઞતો ચાવેત્વા નિક્કડ્ઢિસ્સન્તી''તિ સભયો ઉપસઙ્કમતિ, વિસારદો હુત્વા કથેતું ન સક્કોતિ. એકચ્ચો પન દુસ્સીલોપિ દપ્પિતો વિય વિચરતિ, સોપિ અજ્ઝાસયેન મઙ્કુ હોતિયેવ.

સમ્મૂળ્હો કાલઙ્કરોતીતિ તસ્સ હિ મરણમઞ્ચે નિપન્નસ્સ દુસ્સીલકમ્મે સમાદાય પવત્તિતટ્ઠાનં આપાથમાગચ્છતિ, સો ઉમ્મીલેત્વા ઇધલોકં પસ્સતિ, નિમીલેત્વા પરલોકં પસ્સતિ , તસ્સ ચત્તારો અપાયા ઉપટ્ઠહન્તિ, સત્તિસતેન સીસે પહરિયમાનો વિય હોતિ. સો – ''વારેથ, વારેથા''તિ વિરવન્તો મરતિ. તેન વુત્તં – ''સમ્મૂળ્હો કાલં કરોતી''તિ. પઞ્ચમપદં ઉત્તાનમેવ.

૧૫૦. **આનિસંસકથા** વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બા.

૧૫૧. બહુદેવ રત્તિં ધમ્મિયા કથાયાતિ અઞ્ઞાય પાળિમુત્તકાય ધમ્મિકથાય ચેવ આવસથાનુમોદનાય ચ આકાસગઙ્ગં ઓતારેન્તો વિય યોજનપ્પમાણં મહામધું પીળેત્વા મધુપાનં પાયેન્તો વિય બહુદેવ રત્તિં સન્દસ્સેત્વા સમ્પહંસેત્વા ઉય્યોજેસિ. **અભિક્કન્તા**તિ અતિક્કન્તા ખીણા ખયવયં ઉપેતા. **સુઞ્ઞાગાર**ન્તિ પાટિયેક્કં સુઞ્ઞાગારં નામ નત્થિ, તત્થેવ પન એકપસ્સે સાણિપાકારેન પરિક્ખિપિત્વા – ''ઇધ સત્થા વિસ્સમિસ્સતી''તિ મઞ્ચકં પઞ્ઞપેસું. ભગવા – ''ચતૂહિપિ ઇરિયાપથેહિ પરિભુત્તં એતેસં મહપ્ફલં ભવિસ્સતી''તિ તત્થ સીહસેય્યં કપ્પેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''સુઞ્ઞાગારં પાવિસી''તિ.

પાટલિપુત્તનગરમાપનવણ્ણના

૧૫૨. સુનિધવસ્સકારાતિ સુનિધો ચ વસ્સકારો ચ દ્વે બ્રાહ્મણા. **મગધમહામત્તા**તિ મગધરઞ્ઞો મહામત્તા મહાઅમચ્ચા, મગધરટ્ઠે વા મહામત્તા મહતિયા ઇસ્સરિયમત્તાય સમન્નાગતાતિ **મગધમહામત્તા. પાટલિગામે નગર**ન્તિ પાટલિગામં નગરં કત્વા માપેન્તિ. **વજ્જીનં પટિબાહાયા**તિ વજ્જિરાજકુલાનં આયમુખપચ્છિન્દનત્થં. **સહસ્સેવા**તિ એકેકવગ્ગવસેન સહસ્સં સહસ્સં હુત્વા. **વત્થૂની**તિ ઘરવત્થૂનિ. **ચિત્તાનિ નમન્તિ નિવેસનાનિ માપેતુ**ન્તિ રઞ્ઞઞ્ચ રાજમહામત્તાનઞ્ચ નિવેસનાનિ માપેતું વત્થુવિજ્જાપાઠકાનં ચિત્તાનિ નમન્તિ. તે કિર અત્તનો સિપ્પાનુભાવેન હેટ્ઠા પથવિયં તિંસહત્થમત્તે ઠાને – ''ઇધ નાગગ્ગાહો, ઇધ યક્ખગ્ગાહો, ઇધ ભૂતગ્ગાહો, પાસાણો વા ખાણુકો વા અત્થી''તિ પસ્સન્તિ. તે તદા સિપ્પં જપ્પિત્વા દેવતાહિ સદ્ધિં મન્તયમાના વિય માપેન્તિ. અથવા નેસં સરીરે દેવતા અધિમુચ્ચિત્વા તત્થ તત્થ નિવેસનાનિ માપેતું ચિત્તં નામેન્તિ. તા ચતૂસુ કોણેસુ ખાણુકે કોટ્ટેત્વા વત્થુમ્હિ ગહિતમત્તે પટિવિગચ્છન્તિ. સદ્ધાનં કુલાનં સદ્ધા દેવતા તથા કરોન્તિ, અસ્સદ્ધાનં કુલાનં અસ્સદ્ધા દેવતાવ. કિં કારણા? સદ્ધાનઞ્હિ એવં હોતિ – ''ઇધ મનુસ્સા નિવેસનં માપેત્વા પઠમં ભિક્ખુસઙ્ઘં નિસીદાપેત્વા મઙ્ગલં વડ્ઢાપેસ્સન્તિ. અથ મયં સીલવન્તાનં દસ્સનં, ધમ્મકથં, પઞ્હાવિસ્સજ્જનં , અનુમોદનઞ્ચ સોતું લભિસ્સામ, મનુસ્સા દાનં દત્વા અમ્હાકં પત્તિં દસ્સન્તી''તિ.

તાવતિંસેહીતિ યથા હિ એકસ્મિં કુલે એકં પણ્ડિતમનુસ્સં, એકસ્મિં વા વિહારે એકં બહુસ્સુતભિક્ખું ઉપાદાય – ''અસુકકુલે મનુસ્સા પણ્ડિતા, અસુકવિહારે ભિક્ખૂ બહુસ્સુતા''તિ સદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, એવમેવ સક્કં દેવરાજાનં વિસ્સકમ્મઞ્ચ દેવપુત્તં ઉપાદાય – ''તાવતિંસા પણ્ડિતા''તિ સદ્દો અબ્ભુગ્ગતો. તેનાહ – ''તાવતિંસેહી''તિ. તાવતિંસેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વાપિ વિય માપેન્તીતિ અત્થો.

યાવતા અરિયં આયતનન્તિ યત્તકં અરિયકમનુસ્સાનં ઓસરણટ્ઠાનં નામ અત્થિ. **યાવતા વણિપ્પથો**તિ યત્તકં વાણિજાનં આભતભણ્ડસ્સ રાસિવસેનેવ કયવિક્કયટ્ઠાનં નામ, વાણિજાનં વસનટ્ઠાનં વા અત્થિ. **ઇદં અગ્ગનગર**ન્તિ તેસં અરિયાયતનવણિપ્પથાનં ઇદં અગ્ગનગરં જેટ્ઠકં પામોક્ખં ભવિસ્સતીતિ. **પુટભેદન**ન્તિ ભણ્ડપુટભેદનટ્ઠાનં, ભણ્ડભણ્ડિકાનં મોચનટ્ઠાનન્તિ વુત્તં હોતિ. સકલજમ્બુદીપે અલદ્ધભણ્ડમ્પિ હિ ઇધેવ લભિસ્સન્તિ, અઞ્ઞત્થ વિક્કયેન અગચ્છન્તમ્પિ ચ ઇધેવ ગમિસ્સતિ. તસ્મા ઇધેવ પુટં ભિન્દિસ્સન્તીતિ અત્થો. ચતૂસુ હિ દ્વારેસુ ચત્તારિ સભાયં એકન્તિ એવં દિવસે દિવસે પઞ્ચસતસહસ્સાનિ ઉટ્ઠહિસ્સન્તીતિ દસ્સેતિ.

અગ્ગિતો વાતિઆદીસુ ચકારત્થો વા-સદ્દો. અગ્ગિના ચ ઉદકેન ચ મિથુભેદેન ચ નસ્સિસ્સતીતિ અત્થો. એકકોટ્ઠાસો અગ્ગિના નસ્સિસ્સતિ, નિબ્બાપેતું ન સક્ખિસ્સન્તિ. એકં ગઙ્ગા ગહેત્વા ગમિસ્સતિ. એકો – ''ઇમિના અકથિતં અમુસ્સ, અમુના અકથિતં ઇમસ્સા''તિ વદન્તાનં પિસુણવાચાનં વસેન ભિન્નાનં મનુસ્સાનં

અઞ્ઞમઞ્ઞભેદેનેવ નસ્સિસ્સતીતિ અત્થો. ઇતિ વત્વા ભગવા પચ્ચૂસકાલે ગઙ્ગાય તીરં ગન્ત્વા કતમુખધોવનો ભિક્ખાચારવેલં આગમયમાનો નિસીદિ.

૧૫૩. સુનિધવસ્સકારાપિ – ''અમ્હાકં રાજા સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉપટ્ઠાકો, સો અમ્હે પુચ્છિસ્સતિ, 'સત્થા કિર પાટલિગામં અગમાસિ, તસ્સ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્થ, ન ઉપસઙ્કમિત્થા'તિ. ઉપસઙ્કમિમ્હાતિ ચ વુત્તે – 'નિમન્તયિત્થ, ન નિમન્તયિત્થા'તિ ચ પુચ્છિસ્સતિ. ન નિમન્તયિમ્હાતિ ચ વુત્તે અમ્હાકં દોસં આરોપેત્વા નિગ્ગણ્હિસ્સતિ. ઇદં ચાપિ મયં આગતટ્ઠાને નગરં માપેમ, સમણસ્સ ખો પન ગોતમસ્સ ગતગતટ્ઠાને કાળકણ્ણિસત્તા પટિક્કમન્તિ, તં મયં નગરમઙ્ગલં વદાપેસ્સામા''તિ ચિન્તેત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા નિમન્તયિંસુ. તસ્મા – ''અથ ખો સુનિધવસ્સકારા''તિઆદિ વુત્તં.

પુબ્બણ્હસમયન્તિ પુબ્બણ્હકાલે. **નિવાસેત્વા**તિ ગામપ્પવેસનનીહારેન નિવાસનં નિવાસેત્વા કાયબન્ધનં બન્ધિત્વા. **પત્તચીવરમાદાયા**તિ પત્તઞ્ચ ચીવરઞ્ચ આદિયિત્વા કાયપ્પટિબદ્ધં કત્વા.

સીલવન્તેત્થાતિ સીલવન્તે એત્થ. **સઞ્ઞતે**તિ કાયવાચામનેહિ સઞ્ઞતે.

તાસં દક્ખિણમાદિસેતિ સઙ્ઘસ્સ દિન્ને ચત્તારો પચ્ચયે તાસં ઘરદેવતાનં આદિસેય્ય, પત્તિં દદેય્ય. **પૂજિતા પૂજયન્તી**તિ – ''ઇમે મનુસ્સા અમ્હાકં ઞાતકાપિ ન હોન્તિ, એવમ્પિ નો પત્તિં દેન્તી''તિ આરક્ખં સુસંવિહિતં કરોથાતિ સુટ્ઠુ આરક્ખં કરોન્તિ. **માનિતા માનયન્તી**તિ કાલાનુકાલં બલિકમ્મકરણેન માનિતા ''એતે મનુસ્સા અમ્હાકં ઞાતકાપિ ન હોન્તિ, ચતુમાસછમાસન્તરે નો બલિકમ્મં કરોન્તી''તિ માનેન્તિ, માનેન્તિયો ઉપ્પન્નં પરિસ્સયં હરન્તિ.

તતો નન્તિ તતો નં પણ્ડિતજાતિકં મનુસ્સં. **ઓરસ**ન્તિ ઉરે ઠપેત્વા સંવડ્ઢિતં, યથા માતા ઓરસં પુત્તં અનુકમ્પતિ, ઉપ્પન્નપરિસ્સયહરણત્થમેવ તસ્સ વાયમતિ, એવં અનુકમ્પન્તીતિ અત્થો. **ભદ્રાનિ પસ્સતી**તિ સુન્દરાનિ પસ્સતિ.

૧૫૪. ઉળુમ્પન્તિ પારગમનત્થાય આણિયો કોટ્ટેત્વા કતં. **કુલ્લ**ન્તિ વલ્લિઆદીહિ બન્ધિત્વા કતં.

''યે તરન્તિ અણ્ણવ''ન્તિ ગાથાય **અણ્ણવ**ન્તિ સબ્બન્તિમેન પરિચ્છેદેન યોજનમત્તં ગમ્ભીરસ્સ ચ પુથુલસ્સ ચ ઉદકટ્ઠાનસ્સેતં અધિવચનં. **સર**ન્તિ ઇધ નદી અધિપ્પેતા. ઇદં વુત્તં હોતિ, યે ગમ્ભીરવિત્થતં તણ્હાસરં તરન્તિ, તે અરિયમગ્ગસઙ્ખાતં સેતું કત્વાન. **વિસજ્જ પલ્લલાનિ** અનામસિત્વા ઉદકભરિતાનિ નિન્નટ્ઠાનાનિ. અયં પન ઇદં અપ્પમત્તકં તરિતુકામોપિ કુલ્લઞ્હિ જનો પબન્ધતિ. બુદ્ધા ચ બુદ્ધસાવકા ચ વિનાયેવ કુલ્લેન તિણ્ણા મેધાવિનો જનાતિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અરિયસચ્ચકથાવણ્ણના

૧૫૫. કોટિગામોતિ મહાપનાદસ્સ પાસાદકોટિયં કતગામો. **અરિયસચ્ચાન**ન્તિ અરિયભાવકરાનં સચ્ચાનં. **અનનુબોધા**તિ અબુજ્ઝનેન અજાનનેન. **અપ્પટિવેધા**તિ અપ્પટિવિજ્ઝનેન. **સન્ધાવિત**ન્તિ ભવતો ભવં

ગમનવસેન સન્ધાવિતં. **સંસરિત**ન્તિ પુનપ્પુનં ગમનાગમનવસેન સંસરિતં. **મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચા**તિ મયા ચ તુમ્હેહિ ચ. અથ વા **સન્ધાવિતં સંસરિત**ન્તિ સન્ધાવનં સંસરણં મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચ અહોસીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ભવનેત્તિ સમૂહતા**તિ ભવતો ભવં નયનસમત્થા તણ્હારજ્જુ સુટ્ઠુ હતા છિન્ના અપ્પવત્તિકતા.

અનાવત્તિધમ્મસમ્બોધિપરાયણવણ્ણના

૧૫૬. નાતિકાતિ એકં તળાકં નિસ્સાય દ્વિન્નં ચૂળપિતુમહાપિતુપુત્તાનં દ્વે ગામા. **નાતિકે**તિ એકસ્મિં ઞાતિગામકે. **ગિઞ્જકાવસથે**તિ ઇટ્ઠકામયે આવસથે.

૧૫૭. ઓરમ્ભાગિયાનન્તિ હેટ્ઠાભાગિયાનં, કામભવેયેવ પટિસન્ધિગ્ગાહાપકાનન્તિ અત્થો. ઓરન્તિ લદ્ધનામેહિ વા તીહિ મગ્ગેહિ પહાતબ્બાનીતિપિ **ઓરમ્ભાગિયાનિ**. તત્થ કામચ્છન્દો, બ્યાપાદોતિ ઇમાનિ દ્વે સમાપત્તિયા વા અવિક્ખમ્ભિતાનિ, મગ્ગેન વા અસમુચ્છિન્નાનિ નિબ્બત્તવસેન ઉદ્ધં ભાગં રૂપભવઞ્ચ અરૂપભવઞ્ચ ગન્તું ન દેન્તિ. સક્કાયદિટ્ઠિઆદીનિ તીણિ તત્થ નિબ્બત્તમ્પિ આનેત્વા પુન ઇધેવ નિબ્બત્તાપેન્તીતિ સબ્બાનિપિ ઓરમ્ભાગિયાનેવ. **અનાવત્તિધમ્મા**તિ પટિસન્ધિવસેન અનાગમનસભાવા.

રાગદોસમોહાનં તનુત્તાતિ એત્થ કદાચિ કરહચિ ઉપ્પત્તિયા ચ, પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચાતિ દ્વેધાપિ તનુભાવો વેદિતબ્બો. સકદાગામિસ્સ હિ પુથુજ્જનાનં વિય અભિણ્હં રાગાદયો નુપ્પજ્જન્તિ, કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જમાના ચ પુથુજ્જનાનં વિય બહલબહલા નુપ્પજ્જન્તિ, મક્ખિકાપત્તં વિય તનુકતનુકા ઉપ્પજ્જન્તિ. દીઘભાણકતિપિટકમહાસીવત્થેરો પનાહ – ''યસ્મા સકદાગામિસ્સ પુત્તધીતરો હોન્તિ, ઓરોધા ચ હોન્તિ, તસ્મા બહલા કિલેસા. ઇદં પન ભવતનુકવસેન કથિત''ન્તિ. તં અટ્ઠકથાયં – ''સોતાપન્નસ્સ સત્તભવે ઠપેત્વા અટ્ઠમે ભવે ભવતનુકં નત્થિ. સકદાગામિસ્સ દ્વે ભવે ઠપેત્વા પઞ્ચસુ ભવેસુ ભવતનુકં નત્થિ. અનાગામિસ્સ રૂપારૂપભવે ઠપેત્વા કામભવે ભવતનુકં નત્થિ. ખીણાસવસ્સ કિસ્મિઞ્ચિ ભવે ભવતનુકં નત્થી''તિ વુત્તત્તા પટિક્ખિત્તં હોતિ.

ઇમં લોકન્તિ ઇમં કામાવચરલોકં સન્ધાય વુત્તં. અયઞ્ચેત્થ અધિપ્પાયો, સચે હિ મનુસ્સેસુ સકદાગામિફલં પત્તો દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અરહત્તં સચ્છિકરોતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. અસક્કોન્તો પન અવસ્સં મનુસ્સલોકં આગન્ત્વા સચ્છિકરોતિ. દેવેસુ સકદાગામિફલં પત્તોપિ સચે મનુસ્સેસુ નિબ્બત્તિત્વા અરહત્તં સચ્છિકરોતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. અસક્કોન્તો પન અવસ્સં દેવલોકં ગન્ત્વા સચ્છિકરોતીતિ.

અવિનિપાતધમ્મોતિ એત્થ વિનિપતનં વિનિપાતો, નાસ્સ વિનિપાતો ધમ્મોતિ અવિનિપાતધમ્મો. ચતૂસુ અપાયેસુ અવિનિપાતધમ્મો ચતૂસુ અપાયેસુ અવિનિપાતસભાવોતિ અત્થો. **નિયતો**તિ ધમ્મનિયામેન નિયતો. **સમ્બોધિપરાયણો**તિ ઉપરિમગ્ગત્તયસઙ્ખાતા સમ્બોધિ પરં અયનં અસ્સ ગતિ પટિસરણં અવસ્સં પત્તબ્બાતિ સમ્બોધિપરાયણો.

ધમ્માદાસધમ્મપરિયાયવણ્ણના

૧૫૮. વિહેસાતિ તેસં તેસં ઞાણગતિં ઞાણૂપપત્તિં ઞાણાભિસમ્પરાયં ઓલોકેન્તસ્સ કાયકિલમથોવ એસ, આનન્દ, તથાગતસ્સાતિ દીપેતિ, ચિત્તવિહેસા પન બુદ્ધાનં નત્થિ. **ધમ્માદાસ**ન્તિ ધમ્મમયં આદાસં. **યેના**તિ યેન ધમ્માદાસેન સમન્નાગતો. **ખીણાપાયદુગ્ગતિવિનિપાતો**તિ ઇદં નિરયાદીનંયેવ વેવચનવસેન વુત્તં. નિરયાદયો હિ

વડ્ઢિસઙ્ખાતતો અયતો અપેતત્તા **અપાયા**. દુક્ખસ્સ ગતિ પટિસરણન્તિ **દુગ્ગતિ**. યે દુક્કટકારિનો, તે એત્થ વિવસા નિપતન્તીતિ **વિનિપાતા**.

અવેચ્ચપ્પસાદેનાતિ બુદ્ધગુણાનં યથાભૂતતો ઞાતત્તા અચલેન અચ્ચુતેન પસાદેન. ઉપરિ પદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **ઇતિપિ સો ભગવા**તિઆદીનં પન વિત્થારો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તો.

અરિયકન્તેહીતિ અરિયાનં કન્તેહિ પિયેહિ મનાપેહિ. પઞ્ચ સીલાનિ હિ અરિયસાવકાનં કન્તાનિ હોન્તિ, ભવન્તરેપિ અવિજહિતબ્બતો. તાનિ સન્ધાયેતં વુત્તં. સબ્બોપિ પનેત્થ સંવરો લબ્ભતિયેવ.

સોતાપન્નોહમસ્મીતિ ઇદં દેસનાસીસમેવ. સકદાગામિઆદયોપિ પન સકદાગામીહમસ્મીતિઆદિના નયેન બ્યાકરોન્તિ યેવાતિ. સબ્બેસમ્પિ હિ સિક્ખાપદાવિરોધેન યુત્તટ્ઠાને બ્યાકરણં અનુઞ્ઞાતમેવ હોતિ.

અમ્બપાલીગણિકાવત્થુવણ્ણના

૧૬૧. વેસાલિયં વિહરતીતિ એત્થ તેન ખો પન સમયેન વેસાલી ઇદ્ધા ચેવ હોતિ ફીતાચાતિઆદિના ખન્ધકે વુત્તનયેન વેસાલિયા સમ્પન્નભાવો વેદિતબ્બો. **અમ્બપાલિવને**તિ અમ્બપાલિયા ગણિકાય ઉય્યાનભૂતે અમ્બવને. **સતો ભિક્ખવે**તિ ભગવા અમ્બપાલિદસ્સને સતિપચ્ચુપટ્ઠાનત્થં વિસેસતો ઇધ સતિપટ્ઠાનદેસનં આરભિ. તત્થ સરતીતિ **સતો**. સમ્પજાનાતીતિ **સમ્પજાનો**. સતિયા ચ સમ્પજઞ્ઞેન ચ સમન્નાગતો હુત્વા વિહરેય્યાતિ અત્થો. **કાયે કાયાનુપસ્સી**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં મહાસતિપટ્ઠાને વક્ખામ.

નીલાતિ ઇદં સબ્બસઙ્ગાહકં. **નીલવણ્ણા**તિઆદિ તસ્સેવ વિભાગદસ્સનં. તત્થ ન તેસં પકતિવણ્ણો નીલો, નીલવિલેપનવિલિત્તત્તા પનેતં વુત્તં. **નીલવત્થા**તિ પટદુકૂલકોસેય્યાદીનિપિ તેસં નીલાનેવ હોન્તિ. **નીલાલઙ્કારા**તિ નીલમણીહિ નીલપુપ્ફેહિ અલઙ્કતા, રથાપિ તેસં નીલમણિખચિતા નીલવત્થપરિક્ખિત્તા નીલદ્ધજા નીલવમ્મિકેહિ નીલાભરણેહિ નીલઅસ્સેહિ યુત્તા, પતોદલટ્ઠિયોપિ નીલા યેવાતિ. ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **પરિવટ્ટેસી**તિ પહરિ. **કિં જે અમ્બપાલી**તિ જેતિ આલપનવચનં, ભોતિ અમ્બપાલિ, કિં કારણાતિ વુત્તં હોતિ. ''કિઞ્ચા''તિપિ પાઠો, અયમેવેત્થ અત્થો. **સાહારન્તિ** સજનપદં. **અઙ્ગુલિં ફોટેસુન્તિ** અઙ્ગુલિં ચાલેસું. **અમ્બકાયા**તિ ઇત્થિકાય.

યેસન્તિ કરણત્થે સામિવચનં, યેહિ અદિટ્ઠાતિ વુત્તં હોતિ. **ઓલોકેથા**તિ પસ્સથ. **અવલોકેથા**તિ પુનપ્પુનં પસ્સથ. **ઉપસંહરથા**તિ ઉપનેથ. ઇમં લિચ્છવિપરિસં તુમ્હાકં ચિત્તેન તાવતિંસસદિસં ઉપસંહરથ ઉપનેથ અલ્લીયાપેથ. યથેવ તાવતિંસા અભિરૂપા પાસાદિકા નીલાદિનાનાવણ્ણા, એવમિમે લિચ્છવિરાજાનોપીતિ તાવતિંસેહિ સમકે કત્વા પસ્સથાતિ અત્થો.

કસ્મા પન ભગવા અનેકસતેહિ સુત્તેહિ ચક્ખાદીનં રૂપાદીસુ નિમિત્તગ્ગાહં પટિસેધેત્વા ઇધ મહન્તેન ઉસ્સાહેન નિમિત્તગ્ગાહે ઉય્યોજેતીતિ? હિતકામતાય. તત્ર કિર એકચ્ચે ભિક્ખૂ ઓસન્નવીરિયા, તેસં સમ્પત્તિયા પલોભેન્તો – ''અપ્પમાદેન સમણધમ્મં કરોન્તાનં એવરૂપા ઇસ્સરિયસમ્પત્તિ સુલભા''તિ સમણધમ્મે ઉસ્સાહજનનત્થં આહ. અનિચ્ચલક્ખણવિભાવનત્થઞ્ચાપિ એવમાહ. નચિરસ્સેવ હિ સબ્બેપિમે અજાતસત્તુસ્સ વસેન વિનાસં પાપુણિસ્સન્તિ. અથ નેસં રજ્જસિરિસમ્પત્તિં દિસ્વા ઠિતભિક્ખૂ – ''તથારૂપાયપિ નામ સિરિસમ્પત્તિયા વિનાસો

પઞ્ઞાયિસ્સતી''તિ અનિચ્ચલક્ખણં ભાવેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિસ્સન્તીતિ અનિચ્ચલક્ખણવિભાવનત્થં આહ.

અધિવાસેતૂતિ અમ્બપાલિયા નિમન્તિતભાવં ઞત્વાપિ કસ્મા નિમન્તેન્તીતિ? અસદ્દહનતાય ચેવ વત્તસીસેન ચ. સા હિ ધુત્તા ઇત્થી અનિમન્તેત્વાપિ નિમન્તેમીતિ વદેય્યાતિ તેસં ચિત્તં અહોસિ, ધમ્મં સુત્વા ગમનકાલે ચ નિમન્તેત્વા ગમનં નામ મનુસ્સાનં વત્તમેવ.

વેળુવગામવસ્સૂપગમનવણ્ણના

૧૬૩. વેળુવગામકોતિ વેસાલિયા સમીપે વેળુવગામો. **યથામિત્ત**ન્તિઆદીસુ મિત્તા મિત્તાવ. **સન્દિટ્ઠા**તિ તત્થ તત્થ સઙ્ગમ્મ દિટ્ઠમત્તા નાતિદળ્હમિત્તા. **સમ્ભત્તા**તિ સુટ્ઠુ ભત્તા સિનેહવન્તો દળ્હમિત્તા. યેસં યેસં યત્થ યત્થ એવરૂપા ભિક્ખૂ અત્થિ, તે તે તત્થ તત્થ વસ્સં ઉપેથાતિ અત્થો. કસ્મા એવમાહ? તેસં ફાસુવિહારત્થાય. તેસઞ્હિ વેળુવગામકે સેનાસનં નપ્પહોતિ, ભિક્ખાપિ મન્દા. સમન્તા વેસાલિયા પન બહૂનિ સેનાસનાનિ, ભિક્ખાપિ સુલભા, તસ્મા એવમાહ. અથ કસ્મા – ''યથાસુખં ગચ્છથા''તિ ન વિસ્સજ્જેસિ? તેસં અનુકમ્પાય. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ''અહં દસમાસમત્તં ઠત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સામિ, સચે ઇમે દૂરં ગચ્છિસ્સન્તિ, મમ પરિનિબ્બાનકાલે દટ્ઠું ન સક્ખિસ્સન્તિ. અથ નેસં – ''સત્થા પરિનિબ્બાયન્તો અમ્હાકં સતિમત્તમ્પિ ન અદાસિ, સચે જાનેય્યામ, એવં ન દૂરે વસેય્યામા''તિ વિપ્પટિસારો ભવેય્ય. વેસાલિયા સમન્તા પન વસન્તા માસસ્સ અટ્ઠ વારે આગન્ત્વા ધમ્મં સુણિસ્સન્તિ, સુગતોવાદં લભિસ્સન્તી''તિ ન વિસ્સજ્જેસિ.

૧૬૪. ખરોતિ ફરુસો. **આબાધો**તિ વિસભાગરોગો. **બાળ્હા**તિ બલવતિયો. **મારણન્તિકા**તિ મરણન્તં મરણસન્તિકં પાપનસમત્થા. **સતો સમ્પજાનો અધિવાસેસી**તિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા અધિવાસેસિ. **અવિહઞ્ઞમાનો**તિ વેદનાનુવત્તનવસેન અપરાપરં પરિવત્તનં અકરોન્તો અપીળિયમાનો અદુક્ખિયમાનોવ અધિવાસેસિ . **અનામન્તેત્વા**તિ અજાનાપેત્વા. **અનપલોકેત્વા**તિ ન અપલોકેત્વા ઓવાદાનુસાસનિં અદત્વાતિ વુત્તં હોતિ. **વીરિયેના**તિ પુબ્બભાગવીરિયેન ચેવ ફલસમાપત્તિવીરિયેન ચ. **પટિપણામેત્વા**તિ વિક્ખમ્ભેત્વા. **જીવિતસઙ્ખાર**ન્તિ એત્થ જીવિતમ્પિ જીવિતસઙ્ખારો. યેન જીવિતં સઙ્ખરિયતિ છિજ્જમાનં ઘટેત્વા ઠપિયતિ, સો ફલસમાપત્તિધમ્મોપિ જીવિતસઙ્ખારો. સો ઇધ અધિપ્પેતો. **અધિટ્ઠાયા**તિ અધિટ્ઠહિત્વા પવત્તેત્વા, જીવિતટ્ઠપનસમત્થં ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જેય્યન્તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો.

કિં પન ભગવા ઇતો પુબ્બે ફલસમાપત્તિં ન સમાપજ્જતીતિ? સમાપજ્જતિ. સા પન ખણિકસમાપત્તિ. ખણિકસમાપત્તિ ચ અન્તોસમાપત્તિયંયેવ વેદનં વિક્ખમ્ભેતિ, સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતમત્તસ્સ કટ્ઠપાતેન વા કઠલપાતેન વા છિન્નસેવાલો વિય ઉદકં પુન સરીરં વેદના અજ્ઝોત્થરતિ. યા પન રૂપસત્તકં અરૂપસત્તકઞ્ચ નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા મહાવિપસ્સનાવસેન સમાપન્ના સમાપત્તિ, સા સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભેતિ. યથા નામ પુરિસેન પોક્ખરણિં ઓગાહેત્વા હત્થેહિ ચ પાદેહિ ચ સુટ્ઠુ અપબ્યૂળ્હો સેવાલો ચિરેન ઉદકં ઓત્થરતિ; એવમેવ તતો વુટ્ઠિતસ્સ ચિરેન વેદના ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ ભગવા તં દિવસં મહાબોધિપલ્લઙ્કે અભિનવવિપસ્સનં પટ્ઠપેન્તો વિય રૂપસત્તકં અરૂપસત્તકં નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા ચુદ્દસહાકારેહિ સન્નેત્વા મહાવિપસ્સનાય વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા – ''દસમાસે મા ઉપ્પજ્જિત્થા''તિ સમાપત્તિં સમાપજ્જિ. સમાપત્તિવિક્ખમ્ભિતા વેદના દસમાસે ન ઉપ્પજ્જિ યેવ.

ગિલાના વુટ્ઠિતોતિ ગિલાનો હુત્વા પુન વુટ્ઠિતો. **મધુરકજાતો વિયા**તિ સઞ્જાતગરુભાવો સઞ્જાતથદ્ધભાવો સૂલે ઉત્તાસિતપુરિસો વિય. **ન પક્ખાયન્તી**તિ નપ્પકાસન્તિ, નાનાકારતો ન ઉપટ્ઠહન્તિ. **ધમ્માપિ મં ન પટિભન્તી**તિ સતિપટ્ઠાનાદિધમ્મા મય્હં પાકટા ન હોન્તીતિ દીપેતિ. તન્તિધમ્મા પન થેરસ્સ સુપગુણા. **ન ઉદાહરતી**તિ પચ્છિમં ઓવાદં ન દેતિ. તં સન્ધાય વદતિ.

૧૬૫. અનન્તરં અબાહિરન્તિ ધમ્મવસેન વા પુગ્ગલવસેન વા ઉભયં અકત્વા. ''એત્તકં ધમ્મં પરસ્સ ન દેસેસ્સામી''તિ હિ ચિન્તેન્તો ધમ્મં અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ. ''એત્તકં પરસ્સ દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો ધમ્મં બાહિરં કરોતિ નામ. ''ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો પન પુગ્ગલં અબ્ભન્તરં કરોતિ નામ. ''ઇમસ્સ ન દેસેસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો પુગ્ગલં બાહિરં કરોતિ નામ. એવં અકત્વા દેસિતોતિ અત્થો. **આચરિયમુટ્ઠી**તિ યથા બાહિરકાનં આચરિયમુટ્ઠિ નામ હોતિ. દહરકાલે કસ્સચિ અકથેત્વા પચ્છિમકાલે મરણમઞ્ચે નિપન્ના પિયમનાપસ્સ અન્તેવાસિકસ્સ કથેન્તિ, એવં તથાગતસ્સ – ''ઇદં મહલ્લકકાલે પચ્છિમટ્ઠાને કથેસ્સામી''તિ મુટ્ઠિં કત્વા ''પરિહરિસ્સામી''તિ ઠપિતં કિઞ્ચિ નત્થીતિ દસ્સેતિ.

અહં ભિક્ખુસઙ્ઘન્તિ અહમેવ ભિક્ખુસઙ્ઘં પરિહરિસ્સામીતિ વા **મમુદ્દેસિકો**તિ અહં ઉદ્દિસિતબ્બટ્ઠેન ઉદ્દેસો અસ્સાતિ મમુદ્દેસિકો. મંયેવ ઉદ્દિસિત્વા મમ પચ્ચાસીસમાનો ભિક્ખુસઙ્ઘો હોતુ, મમ અચ્ચયેન વા મા અહેસું, યં વા તં વા હોતૂતિ ઇતિ વા યસ્સ અસ્સાતિ અત્થો. **ન એવં હોતી**તિ બોધિપલ્લઙ્કેયેવ ઇસ્સામચ્છરિયાનં વિહતત્તા એવં ન હોતિ. **સ કિન્તિ** સો કિં. **આસીતિકો**તિ અસીતિસંવચ્છરિકો. ઇદં પચ્છિમવયઅનુપ્પત્તભાવદીપનત્થં વુત્તં. **વેઠમિસ્સકેના**તિ બાહબન્ધચક્કબન્ધાદિના પટિસઙ્ખરણેન વેઠમિસ્સકેન. **મઞ્ઞે**તિ જિણ્ણસકટં વિય વેઠમિસ્સકેન મઞ્ઞે યાપેતિ. અરહત્તફલવેઠનેન ચતુઇરિયાપથકપ્પનં તથાગતસ્સ હોતીતિ દસ્સેતિ.

ઇદાનિ તમત્થં પકાસેન્તો **યસ્મિં, આનન્દ, સમયે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સબ્બનિમિત્તાન**ન્તિ રૂપનિમિત્તાદીનં. **એકચ્ચાનં વેદનાન**ન્તિ લોકિયાનં વેદનાનં. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા ઇમિના ફલસમાપત્તિવિહારેન ફાસુ હોતિ, તસ્મા તુમ્હેપિ તદત્થાય એવં વિહરથાતિ દસ્સેતિ. **અત્તદીપા**તિ મહાસમુદ્દગતદીપં વિય અત્તાનં દીપં પતિટ્ઠં કત્વા વિહરથ. **અત્તસરણા**તિ અત્તગતિકાવ હોથ, મા અઞ્ઞગતિકા. **ધમ્મદીપધમ્મસરણ**પદેસુપિ એસેવ નયો. **તમતગ્ગે**તિ તમઅગ્ગે. મજ્ઝે તકારો પદસન્ધિવસેન વુત્તો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''ઇમે અગ્ગતમાતિ તમતગ્ગા''તિ. એવં સબ્બં તમયોગં છિન્દિત્વા અતિવિય અગ્ગે ઉત્તમભાવે એતે , આનન્દ , મમ ભિક્ખૂ ભવિસ્સન્તિ. તેસં અતિઅગ્ગે ભવિસ્સન્તિ, યે કેચિ સિક્ખાકામા, સબ્બેપિ તે ચતુસતિપટ્ઠાનગોચરાવ ભિક્ખૂ અગ્ગે ભવિસ્સન્તીતિ અરહત્તનિકૂટેન દેસનં સઙ્ગણ્હાતિ.

દુતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિમિત્તોભાસકથાવણ્ણના

૧૬૬. વેસાલિં પિણ્ડાય પાવિસીતિ કદા પાવિસિ? ઉક્કચેલતો નિક્ખમિત્વા વેસાલિં ગતકાલે. ભગવા કિર વુટ્ઠવસ્સો વેળુવગામકા નિક્ખમિત્વા સાવત્થિં ગમિસ્સામીતિ આગતમગ્ગેનેવ પટિનિવત્તન્તો અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનં પાવિસિ. ધમ્મસેનાપતિ ભગવતો વત્તં દસ્સેત્વા દિવાટ્ઠાનં ગતો. સો તત્થ અન્તેવાસિકેસુ વત્તં દસ્સેત્વા પટિક્કન્તેસુ દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા ચમ્મક્ખણ્ડં પઞ્ઞપેત્વા પાદે પક્ખાલેત્વા પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા ફલસમાપત્તિં પાવિસિ. અથસ્સ યથાપરિચ્છેદેન તતો વુટ્ઠિતસ્સ અયં પરિવિતક્કો ઉદપાદિ – ''બુદ્ધા નુ ખો પઠમં

પરિનિબ્બાયન્તિ, અગસાવકા નુ ખો''તિ? તતો – ''અગ્ગસાવકા પઠમ''ન્તિ ञત્વા અત્તનો આયુસઙ્ખારં ઓલોકેસિ. સો – ''સત્તાહમેવ મે આયુસઙ્ખારો પવત્તતી''તિ ञત્વા – ''કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ ચિન્તેસિ. તતો – ''**રાહુલો** તાવતિંસેસુ પરિનિબ્બુતો, **અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરો** છદ્દન્તદહે, અહં કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ પુન ચિન્તેન્તો માતરં આરબ્ભ સતિં ઉપ્પાદેસિ – ''મય્હં માતા સત્તન્નં અરહન્તાનં માતા હુત્વાપિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘેસુ અપ્પસન્ના, અત્થિ નુ ખો તસ્સા ઉપનિસ્સયો, નત્થિ નુ ખો''તિ આવજ્જેત્વા સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ ઉપનિસ્સયં દિસ્વા – ''કસ્સ દેસનાય અભિસમયો ભવિસ્સતી''તિ ઓલોકેન્તો – ''મમેવ ધમ્મદેસનાય ભવિસ્સતિ, ન અઞ્ઞસ્સ. સચે ખો પનાહં અપ્પોસ્સુક્કો ભવેય્યં, ભવિસ્સન્તિ મે વત્તારો – 'સારિપુત્તત્થેરો અવસેસજનાનમ્પિ અવસ્સયો હોતિ. તથા હિસ્સ સમચિત્તસુત્તદેસનાદિવસે (અ॰ નિ॰ ૧.૩૭) કોટિસતસહસ્સદેવતા અરહત્તં પત્તા . તયો મગ્ગે પટિવિદ્ધદેવતાનં ગણના નત્થિ. અઞ્ઞેસુ ચ ઠાનેસુ અનેકા અભિસમયા દિસ્સન્તિ. થેરેવ ચિત્તં પસાદેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તાનેવ અસીતિકુલસહસ્સાનિ. સો દાનિ સકમાતુમિચ્છાદસ્સનમત્તમ્પિ હરિતું નાસક્ખી'તિ. તસ્મા માતરં મિચ્છાદસ્સના મોચેત્વા જાતોવરકેયેવ પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા – ''અજ્જેવ ભગવન્તં અનુજાનાપેત્વા નિક્ખમિસ્સામી''તિ ચુન્દત્થેરં આમન્તેસિ. ''આવુસો, ચુન્દ, અમ્હાકં પઞ્ચસતાય ભિક્ખુપરિસાય સઞ્ઞં દેહિ – 'ગણ્હથાવુસો પત્તચીવરાનિ, ધમ્મસેનાપતિ નાળકગામં ગન્તુકામો'તિ''. થેરો તથા અકાસિ. ભિક્ખૂ સેનાસનં સંસામેત્વા પત્તચીવરમાદાય થેરસ્સ સન્તિકં આગમંસુ. થેરો સેનાસનં સંસામેત્વા દિવાટ્ઠાનં સમ્મજ્જિત્વા દિવાટ્ઠાનદ્વારે ઠત્વા દિવાટ્ઠાનં ઓલોકેન્તો – ''ઇદં દાનિ પચ્છિમદસ્સનં, પુન આગમનં નત્થી''તિ પઞ્ચસતભિક્ખુપરિવુતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એતદવોચ –

''છિન્નો દાનિ ભવિસ્સામિ, લોકનાથ મહામુનિ;
ગમનાગમનં નત્થિ, પચ્છિમા વન્દના અયં.

જીવિતં અપ્પકં મય્હં, ઇતો સત્તાહમચ્ચયે;
નિક્ખિપેય્યામહં દેહં, ભારવોરોપનં યથા.

અનુજાનાતુ મે ભન્તે, ભગવા, અનુજાનાતુ સુગતો;
પરિનિબ્બાનકાલો મે, ઓસ્સટ્ઠો આયુસઙ્ખારો''તિ.

બુદ્ધા પન યસ્મા ''પરિનિબ્બાહી''તિ વુત્તે મરણસંવણ્ણનં સંવણ્ણેન્તિ નામ, ''મા પરિનિબ્બાહી''તિ વુત્તે વટ્ટસ્સ ગુણં કથેન્તીતિ મિચ્છાદિટ્ઠિકા દોસં આરોપેસ્સન્તિ, તસ્મા તદુભયમ્પિ ન વદન્તિ. તેન નં ભગવા આહ – ''કત્થ પરિનિબ્બાયિસ્સસિ સારિપુત્તા''તિ? ''અત્થિ, ભન્તે, મગધેસુ નાળકગામે જાતોવરકો, તત્થાહં પરિનિબ્બાયિસ્સામી''તિ વુત્તે ''યસ્સ દાનિ ત્વં, સારિપુત્ત, કાલં મઞ્ઞસિ, ઇદાનિ પન તે જેટ્ઠકનિટ્ઠભાતિકાનં તાદિસસ્સ ભિક્ખુનો દસ્સનં દુલ્લભં ભવિસ્સતીતિ દેસેહિ તેસં ધમ્મ''ન્તિ આહ.

થેરો – ''સત્થા મય્હં ઇદ્ધિવિકુબ્બનપુબ્બઙ્ગમં ધમ્મદેસનં પચ્ચાસીસતી''તિ ञત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા તાલપ્પમાણં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પુન ઓરુય્હ ભગવન્તં વન્દિત્વા સત્તતાલપ્પમાણે અન્તલિક્ખે ઠિતો ઇદ્ધિવિકુબ્બનં દસ્સેત્વા ધમ્મં દેસેસિ. સકલનગરં સન્નિપતિ. થેરો ઓરુય્હ ભગવન્તં વન્દિત્વા ''ગમનકાલો મે, ભન્તે''તિ આહ. ભગવા ''ધમ્મસેનાપતિં પટિપાદેસ્સામી''તિ ધમ્માસના ઉટ્ઠાય ગન્ધકુટિઅભિમુખો ગન્ત્વા મણિફલકે અટ્ઠાસિ. થેરો તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિત્વા – ''ભગવા ઇતો કપ્પસતસહસ્સાધિકસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યસ્સ ઉપરિ

અનોમદસ્સિસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પાદમૂલે નિપતિત્વા તુમ્હાકં દસ્સનં પત્થેસિં. સા મે પત્થના સમિદ્ધા, દિટ્ઠા તુમ્હે, તં પઠમદસ્સનં, ઇદં પચ્છિમદસ્સનં. પુન તુમ્હાકં દસ્સનં નત્થી''તિ – વત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં પગ્ગય્હ યાવ દસ્સનવિસયો, તાવ અભિમુખોવ પટિક્કમિત્વા ''ઇતો પટ્ઠાય ચુતિપટિસન્ધિવસેન કિસ્મિઞ્ચિ ઠાને ગમનાગમનં નામ નત્થી''તિ વન્દિત્વા પક્કામિ. ઉદકપરિયન્તં કત્વા મહાભૂમિચાલો અહોસિ. ભગવા પરિવારેત્વા ઠિતે ભિક્ખૂ આહ – ''અનુગચ્છથ, ભિક્ખવે, તુમ્હાકં જેટ્ઠભાતિક''ન્તિ. ભિક્ખૂ યાવ દ્વારકોટ્ઠકા અગમંસુ. થેરો – ''તિટ્ઠથ, તુમ્હે આવુસો, અપ્પમત્તા હોથા''તિ નિવત્તાપેત્વા અત્તનો પરિસાયેવ સદ્ધિં પક્કામિ. મનુસ્સા – ''પુબ્બે અય્યો પચ્ચાગમનચારિકં ચરતિ, ઇદં દાનિ ગમનં ન પુન પચ્ચાગમનાયા''તિ પરિદેવન્તા અનુબન્ધિંસુ. તેપિ ''અપ્પમત્તા હોથ આવુસો, એવંભાવિનો નામ સઙ્ખારા''તિ નિવત્તાપેસિ.

અથ ખો આયસ્મા સારિપુત્તો અન્તરામગ્ગે સત્તાહં મનુસ્સાનં અનુગ્ગહં કરોન્તો સાયં નાળકગામં પત્વા ગામદ્વારે નિગ્રોધરુક્ખમૂલે અટ્ઠાસિ. અથ ઉપરેવતો નામ થેરસ્સ ભાગિનેય્યો બહિગામં ગચ્છન્તો થેરં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. થેરો તં આહ – ''અત્થિ ગેહે તે અય્યિકા''તિ? આમ, ભન્તેતિ. ગચ્છ અમ્હાકં ઇધાગતભાવં આરોચેહિ. ''કસ્મા આગતો''તિ ચ વુત્તે ''અજ્જ કિર એકદિવસં અન્તોગામે ભવિસ્સતિ, જાતોવરકં પટિજગ્ગથ, પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં નિવાસનટ્ઠાનં જાનાથા''તિ. સો ગન્ત્વા ''અય્યિકે, મય્હં માતુલો આગતો''તિ આહ. ઇદાનિ કુહિન્તિ? ગામદ્વારેતિ. એકકોવ, અઞ્ઞોપિ કોચિ અત્થીતિ ? અત્થિ પઞ્ચસતા ભિક્ખૂતિ. કિં કારણા આગતોતિ? સો તં પવત્તિં આરોચેસિ. બ્રાહ્મણી – ''કિં નુ ખો એત્તકાનં વસનટ્ઠાનં પટિજગ્ગાપેતિ , દહરકાલે પબ્બજિત્વા મહલ્લકકાલે ગિહી હોતુકામો''તિ ચિન્તેન્તી જાતોવરકં પટિજગ્ગાપેત્વા પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં વસનટ્ઠાનં કારેત્વા દણ્ડદીપિકાયો જાલેત્વા થેરસ્સ પાહેસિ.

થેરો ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં પાસાદં અભિરુહિ. અભિરુહિત્વા ચ જાતોવરકં પવિસિત્વા નિસીદિ. નિસજ્જેવ – ''તુમ્હાકં વસનટ્ઠાનં ગચ્છથા''તિ ભિક્ખૂ ઉય્યોજેસિ. તેસુ ગતમત્તેસુયેવ થેરસ્સ ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જિ, લોહિતપક્ખન્દિકા મારણન્તિકા વેદના વત્તન્તિ, એકં ભાજનં પવિસતિ, એકં નિક્ખમતિ. બ્રાહ્મણી – ''મમ પુત્તસ્સ પવત્તિ મય્હં ન રુચ્ચતી''તિ અત્તનો વસનગબ્ભદ્વારં નિસ્સાય અટ્ઠાસિ. ચત્તારો મહારાજાનો ''ધમ્મસેનાપતિ કુહિં વિહરતી''તિ ઓલોકેન્તા ''નાળકગામે જાતોવરકે પરિનિબ્બાનમઞ્ચે નિપન્નો, પચ્છિમદસ્સનં ગમિસ્સામા''તિ આગમ્મ વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. થેરો – કે તુમ્હેતિ? મહારાજાનો, ભન્તેતિ. કસ્મા આગતત્થાતિ? ગિલાનુપટ્ઠાકા ભવિસ્સામાતિ. હોતુ, અત્થિ ગિલાનુપટ્ઠાકો, ગચ્છથ તુમ્હેતિ ઉય્યોજેસિ. તેસં ગતાવસાને તેનેવ નયેન સક્કો દેવાનમિન્દો, તસ્મિં ગતે સુયામાદયો મહાબ્રહ્મા ચ આગમિંસુ. તેપિ તથેવ થેરો ઉય્યોજેસિ.

બ્રાહ્મણી દેવતાનં આગમનઞ્ચ ગમનઞ્ચ દિસ્વા – ''કે નુ ખો એતે મમ પુત્તં વન્દિત્વા ગચ્છન્તી''તિ થેરસ્સ ગબ્ભદ્વારં ગન્ત્વા – ''તાત, ચુન્દ, કા પવત્તી''તિ પુચ્છિ. સો તં પવત્તિં આચિક્ખિત્વા – ''મહાઉપાસિકા, ભન્તે આગતા''તિ આહ. થેરો કસ્મા અવેલાય આગતત્થાતિ પુચ્છિ. સા તુય્હં તાત દસ્સનત્થાયાતિ વત્વા ''તાત કે પઠમં આગતા''તિ પુચ્છિ. ચત્તારો મહારાજાનો, ઉપાસિકેતિ. તાત, ત્વં ચતૂહિ મહારાજેહિ મહન્તતરોતિ? આરામિકસદિસા એતે ઉપાસિકે, અમ્હાકં સત્થુ પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય ખગ્ગહત્થા હુત્વા આરક્ખં અકંસૂતિ. તેસં તાત, ગતાવસાને કો આગતોતિ? સક્કો દેવાનમિન્દોતિ. દેવરાજતોપિ ત્વં તાત, મહન્તતરોતિ? ભણ્ડગાહકસામણેરસદિસો એસ ઉપાસિકે, અમ્હાકં સત્થુ તાવતિંસતો ઓતરણકાલે પત્તચીવરં ગહેત્વા ઓતિણ્ણોતિ. તસ્સ તાત ગતાવસાને જોતમાનો વિય કો આગતોતિ? ઉપાસિકે તુય્હં ભગવા ચ સત્થા ચ

મહાબ્રહ્મા નામ એસોતિ. મય્હં ભગવતો મહાબ્રહ્મતોપિ ત્વં તાત મહન્તતરોતિ? આમ ઉપાસિકે, એતે નામ કિર અમ્હાકં સત્થુ જાતદિવસે ચત્તારો મહાબ્રહ્માનો મહાપુરિસં સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગણ્હિંસૂતિ.

અથ બ્રાહ્મણિયા – ‘‘પુત્તસ્સ તાવ મે અયં આનુભાવો, કીદિસો વત મય્હં પુત્તસ્સ ભગવતો સત્થુ આનુભાવો ભવિસ્સતી’’તિ ચિન્તયન્તિયા સહસા પઞ્ચવણ્ણા પીતિ ઉપ્પજ્જિત્વા સકલસરીરે ફરિ. થેરો – ‘‘ઉપ્પન્નં મે માતુ પીતિસોમનસ્સં, અયં દાનિ કાલો ધમ્મદેસનાયા’’તિ ચિન્તેત્વા – ‘‘કિં ચિન્તેસિ મહાઉપાસિકે’’તિ આહ. સા – ‘‘પુત્તસ્સ તાવ મે અયં ગુણો, સત્થુ પનસ્સ કીદિસો ગુણો ભવિસ્સતીતિ ઇદં, તાત, ચિન્તેમી’’તિ આહ. મહાઉપાસિકે, મય્હં સત્થુ જાતક્ખણે, મહાભિનિક્ખમને, સમ્બોધિયં, ધમ્મચક્કપ્પવત્તને ચ દસસહસ્સિલોકધાતુ કમ્પિત્થ, સીલેન સમાધિના પઞ્ઞાય વિમુત્તિયા વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન સમો નામ નત્થિ, ઇતિપિ સો ભગવાતિ વિત્થારેત્વા બુદ્ધગુણપ્પટિસંયુત્તં ધમ્મદેસનં કથેસિ.

બ્રાહ્મણી પિયપુત્તસ્સ ધમ્મદેસનાપરિયોસાને સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય પુત્તં આહ – ‘‘તાત, ઉપતિસ્સ, કસ્મા એવમકાસિ, એવરૂપં નામ અમતં મય્હં એત્તકં કાલં ન અદાસી’’તિ. થેરો – ‘‘દિન્નં દાનિ મે માતુ રૂપસારિયા બ્રાહ્મણિયા પોસાવનિકમૂલં, એત્તકેન વટ્ટિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘ગચ્છ મહાઉપાસિકે’’તિ બ્રાહ્મણિં ઉય્યોજેત્વા ‘‘ચુન્દ કા વેલા’’તિ આહ. બલવપચ્ચૂસકાલો, ભન્તેતિ. તેન હિ ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતેહીતિ. સન્નિપતિતો, ભન્તે, સઙ્ઘોતિ. મં ઉક્ખિપિત્વા નિસીદાપેહિ ચુન્દાતિ ઉક્ખિપિત્વા નિસીદાપેસિ. થેરો ભિક્ખૂ આમન્તેસિ – ‘‘આવુસો ચતુચત્તાલીસં વો વસ્સાનિ મયા સદ્ધિં વિચરન્તાનં યં મે કાયિકં વા વાચસિકં વા ન રોચેથ, ખમથ તં આવુસોતિ. એત્તકં, ભન્તે, અમ્હાકં છાયા વિય તુમ્હે અમુઞ્ચિત્વા વિચરન્તાનં અરુચ્ચનકં નામ નત્થિ, તુમ્હે પન અમ્હાકં ખમથાતિ. અથ થેરો અરુણસિખાય પઞ્ઞાયમાનાય મહાપથવિં ઉન્નાદયન્તો અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયિ. બહૂ દેવમનુસ્સા થેરસ્સ પરિનિબ્બાને સક્કારં કરિંસુ.

આયસ્મા ચુન્દો થેરસ્સ પત્તચીવરઞ્ચ ધાતુપરિસ્સાવનઞ્ચ ગહેત્વા જેતવનં ગન્ત્વા આનન્દત્થેરં ગહેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ. ભગવા ધાતુપરિસ્સાવનં ગહેત્વા પઞ્ચહિ ગાથાસતેહિ થેરસ્સ ગુણં કથેત્વા ધાતુચેતિયં કારાપેત્વા રાજગહગમનત્થાય આનન્દત્થેરસ્સ સઞ્ઞં અદાસિ. થેરો ભિક્ખૂનં આરોચેસિ. ભગવા મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો રાજગહં અગમાસિ. તત્થ ગતકાલે મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો પરિનિબ્બાયિ. ભગવા તસ્સ ધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયં કારાપેત્વા રાજગહતો નિક્ખમિત્વા અનુપુબ્બેન ગઙ્ગાભિમુખો ગન્ત્વા ઉક્કચેલં અગમાસિ. તત્થ ગઙ્ગાતીરે ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો નિસીદિત્વા તત્થ સારિપુત્તમોગ્ગલ્લાનાનં પરિનિબ્બાનપ્પટિસંયુત્તં સુત્તં દેસેત્વા ઉક્કચેલતો નિક્ખમિત્વા વેસાલિં અગમાસિ. એવં ગતે અથ ખો ભગવા પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય વેસાલિં પિણ્ડાય પાવિસીતિ અયમેત્થ અનુપુબ્બી કથા.

નિસીદનન્તિ એત્થ ચમ્મક્ખણ્ડં અધિપ્પેતં. **ઉદેનચેતિય**ન્તિ ઉદેનયક્ખસ્સ ચેતિયટ્ઠાને કતવિહારો વુચ્ચતિ. **ગોતમકાદીસુપિ** એસેવ નયો. **ભાવિતા**તિ વડ્ઢિતા. **બહુલીકતા**તિ પુનપ્પુનં કતા. **યાનીકતા**તિ યુત્તયાનં વિય કતા. **વત્થુકતા**તિ પતિટ્ઠાનટ્ઠેન વત્થુ વિય કતા. **અનુટ્ઠિતા**તિ અધિટ્ઠિતા. **પરિચિતા**તિ સમન્તતો ચિતા સુવડ્ઢિતા. **સુસમારદ્ધા**તિ સુટ્ઠુ સમારદ્ધા.

ઇતિ અનિયમેન કથેત્વા પુન નિયમેત્વા દસ્સેન્તો **તથાગતસ્સ ખો**તિઆદિમાહ. એત્થ ચ **કપ્પ**ન્તિ આયુકપ્પં. તસ્મિં તસ્મિં કાલે યં મનુસ્સાનં આયુપ્પમાણં હોતિ, તં પરિપુણ્ણં કરોન્તો તિટ્ઠેય્ય. **કપ્પાવસેસં વા**તિ – ‘‘અપ્પં વા

ભિય્યો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૭; અ॰ નિ॰ ૬.૭૪) વુત્તવસ્સસતતો અતિરેકં વા. મહાસીવત્થેરો પનાહ – ''બુદ્ધાનં અટ્ઠાને ગજ્જિતં નામ નત્થિ. યથેવ હિ વેળુવગામકે ઉપ્પન્નં મારણન્તિકં વેદનં દસ માસે વિક્ખમ્ભેતિ, એવં પુનપ્પુનં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા દસ દસ માસે વિક્ખમ્ભેન્તો ઇમં ભદ્દકપ્પમેવ તિટ્ઠેય્ય, કસ્મા પન ન ઠિતોતિ? ઉપાદિન્નકસરીરં નામ ખણ્ડિચ્ચાદીહિ અભિભુય્યતિ, બુદ્ધા ચ ખણ્ડિચ્ચાદિભાવં અપત્વા પઞ્ચમે આયુકોટ્ઠાસે બહુજનસ્સ પિયમનાપકાલેયેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. બુદ્ધાનુબુદ્ધેસુ ચ મહાસાવકેસુ પરિનિબ્બુતેસુ એકકેનેવ ખાણુકેન વિય ઠાતબ્બં હોતિ, દહરસામણેરપરિવારિતેન વા. તતો – 'અહો બુદ્ધાનં પરિસા'તિ હીળેતબ્બતં આપજ્જેય્ય. તસ્મા ન ઠિતો''તિ. એવં વુત્તેપિ સો ન રુચ્ચતિ, ''આયુકપ્પો''તિ ઇદમેવ અટ્ઠકથાયં નિયમિતં.

૧૬૭. યથા તં મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તોતિ એત્થ તન્તિ નિપાતમત્તં. યથા મારેન પરિયુટ્ઠિતચિત્તો અજ્ઝોત્થટચિત્તો અઞ્ઞોપિ કોચિ પુથુજ્જનો પટિવિજ્ઝિતું ન સક્કુણેય્ય, એવમેવ નાસક્ખિ પટિવિજ્ઝિતુન્તિ અત્થો. કિં કારણા? મારો હિ યસ્સ સબ્બેન સબ્બં દ્વાદસ વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તસ્સ ચિત્તં પરિયુટ્ઠાતિ. થેરસ્સ ચત્તારો વિપલ્લાસા અપ્પહીના, તેનસ્સ મારો ચિત્તં પરિયુટ્ઠાતિ. સો પન ચિત્તપરિયુટ્ઠાનં કરોન્તો કિં કરોતીતિ? ભેરવં રૂપારમ્મણં વા દસ્સેતિ, સદ્દારમ્મણં વા સાવેતિ, તતો સત્તા તં દિસ્વા વા સુત્વા વા સતિં વિસ્સજ્જેત્વા વિવટમુખા હોન્તિ. તેસં મુખેન હત્થં પવેસેત્વા હદયં મદ્દતિ. તતો વિસઞ્ઞાવ હુત્વા તિટ્ઠન્તિ. થેરસ્સ પનેસ મુખેન હત્થં પવેસેતું કિં સક્ખિસ્સતિ ? ભેરવારમ્મણં પન દસ્સેતિ. તં દિસ્વા થેરો નિમિત્તોભાસં ન પટિવિજ્ઝિ. ભગવા જાનન્તોયેવ – ''કિમત્થં યાવતતિયં આમન્તેસી''તિ? પરતો ''તિટ્ઠતુ, ભન્તે, ભગવા''તિ યાચિતે ''તુય્હેવેતં દુક્કટં, તુય્હેવેતં અપરદ્ધ''ન્તિ દોસારોપનેન સોકતનુકરણત્થં.

મારયાચનકથાવણ્ણના

૧૬૮. મારો પાપિમાતિ એત્થ **મારો**તિ સત્તે અનત્થે નિયોજેન્તો મારેતીતિ **મારો**. **પાપિમા**તિ તસ્સેવ વેવચનં. સો હિ પાપધમ્મસમન્નાગતત્તા ''પાપિમા''તિ વુચ્ચતિ. કણ્હો, અન્તકો, નમુચિ, પમત્તબન્ધૂતિપિ તસ્સેવ નામાનિ. **ભાસિતા ખો પનેસા**તિ અયઞ્હિ ભગવતો સમ્બોધિપત્તિયા અટ્ઠમે સત્તાહે બોધિમણ્ડેયેવ આગન્ત્વા – ''ભગવા યદત્થં તુમ્હેહિ પારમિયો પૂરિતા, સો વો અત્થો અનુપ્પત્તો, પટિવિદ્ધં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, કિં તે લોકવિચારણેના''તિ વત્વા, યથા અજ્જ , એવમેવ ''પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા''તિ યાચિ. ભગવા ચસ્સ – ''ન તાવાહ''ન્તિઆદીનિ વત્વા પટિક્ખિપિ. તં સન્ધાય ''ભાસિતા ખો પનેસા ભન્તે''તિઆદિમાહ.

તત્થ **વિયત્તા**તિ મગ્ગવસેન વિયત્તા. તથેવ વિનીતા તથા વિસારદા. **બહુસ્સુતા**તિ તેપિટકવસેન બહુ સુતમેતેસન્તિ **બહુસ્સુતા**. તમેવ ધમ્મં ધારેન્તીતિ **ધમ્મધરા**. અથવા પરિયત્તિબહુસ્સુતા ચેવ પટિવેધબહુસ્સુતા ચ. પરિયત્તિપટિવેધધમ્માનંયેવ ધારણતો ધમ્મધરાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **ધમ્માનુધમ્મપટિપન્ના**તિ અરિયધમ્મસ્સ અનુધમ્મભૂતં વિપસ્સનાધમ્મં પટિપન્ના. **સામીચિપ્પટિપન્ના**તિ અનુચ્છવિકપટિપદં પટિપન્ના. **અનુધમ્મચારિનો**તિ અનુધમ્મચરણસીલા. **સકં આચરિયક**ન્તિ અત્તનો આચરિયવાદં. **આચિક્ખિસ્સન્તી**તિઆદીનિ સબ્બાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વેવચનાનિ. **સહધમ્મેના**તિ સહેતુકેન સકારણેન વચનેન. **સપ્પાટિહારિય**ન્તિ યાવ ન નિય્યાનિકં કત્વા ધમ્મં દેસેસ્સન્તિ.

બ્રહ્મચરિયન્તિ સિક્ખત્તયસઙ્ગહિતં સકલં સાસનબ્રહ્મચરિયં. **ઇદ્ધ**ન્તિ સમિદ્ધં ઝાનસ્સાદવસેન. **ફીત**ન્તિ વુદ્ધિપ્પત્તં સબ્બફાલિફુલ્લં વિય અભિઞ્ઞાય સમ્પત્તિવસેન. **વિત્થારિક**ન્તિ વિત્થતં તસ્મિં તસ્મિં દિસાભાગે

પતિટ્ઠિતવસેન. **બાહુજઞ્ઞન્તિ** બહુજનેહિ ઞાતં પટિવિદ્ધં મહાજનાભિસમયવસેન. **પુથુભૂતન્તિ** સબ્બાકારવસેન પુથુલભાવપ્પત્તં. કથં? **યાવ દેવમનુસ્સેહિ સુપ્પકાસિતન્તિ** યત્તકા વિઞ્ઞુજાતિકા દેવા ચેવ મનુસ્સા ચ અત્થિ સબ્બેહિ સુટ્ઠુ પકાસિતન્તિ અત્થો.

અપ્પોસ્સુક્કોતિ નિરાલયો. ત્વઞ્હિ પાપિમ, અટ્ઠમસત્તાહતો પટ્ઠાય – ‘‘પરિનિબ્બાતુ દાનિ, ભન્તે, ભગવા પરિનિબ્બાતુ, સુગતો’’તિ વિરવન્તો આહિણ્ડિત્થ. અજ્જ દાનિ પટ્ઠાય વિગતુસ્સાહો હોહિ; મા મય્હં પરિનિબ્બાનત્થં વાયામં કરોહીતિ વદતિ.

આયુસઙ્ખારઓસ્સજ્જનવણ્ણના

૧૬૯. **સતો સમ્પજાનો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી**તિ સતિં સૂપટ્ઠિતં કત્વા ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જિ, પજહિ. તત્થ ન ભગવા હત્થેન લેડ્ડું વિય આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ, તેમાસમત્તમેવ પન સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો પરં ન સમાપજ્જિસ્સામીતિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘ઓસ્સજી’’તિ. ‘‘ઉસ્સજ્જી’’તિ પિ પાઠો. **મહાભૂમિચાલો**તિ મહન્તો પથવીકમ્પો. તદા કિર દસસહસ્સી લોકધાતુ કમ્પિત્થ. **ભિંસનકો**તિ ભયજનકો. **દેવદુન્દુભિયો ચ ફલિંસૂ**તિ દેવભેરિયો ફલિંસુ, દેવો સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જિ, અકાલવિજ્જુલતા નિચ્છરિંસુ, ખણિકવસ્સં વસ્સીતિ વુત્તં હોતિ.

ઉદાનં ઉદાનેસીતિ કસ્મા ઉદાનેસિ? કોચિ નામ વદેય્ય – ‘‘ભગવા પચ્છતો પચ્છતો અનુબન્ધિત્વા – ‘પરિનિબ્બાયથ, ભન્તે, પરિનિબ્બાયથ, ભન્તે’તિ ઉપદ્દુતો ભયેન આયુસઙ્ખારં વિસ્સજ્જેસી’’તિ. ‘‘તસ્સોકાસો મા હોતુ, ભીતસ્સ ઉદાનં નામ નત્થી’’તિ એતસ્સ દીપનત્થં પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેસિ.

તત્થ સબ્બેસં સોણસિઙ્ગાલાદીનમ્પિ પચ્ચક્ખભાવતો તુલિતં પરિચ્છિન્નન્તિ તુલં. કિં તં? કામાવચરકમ્મં. ન તુલં, ન વા તુલં સદિસમસ્સ અઞ્ઞં લોકિયં કમ્મં અત્થીતિ **અતુલં**. કિં તં? મહગ્ગતકમ્મં. અથવા કામાવચરરૂપાવચરં તુલં, અરૂપાવચરં અતુલં. અપ્પવિપાકં વા તુલં, બહુવિપાકં અતુલં. **સમ્ભવન્તિ** સમ્ભવસ્સ હેતુભૂતં, પિણ્ડકારકં રાસિકારકન્તિ અત્થો. **ભવસઙ્ખારન્તિ** પુનબ્ભવસઙ્ખારણકં. **અવસ્સજી**તિ વિસ્સજ્જેસિ. **મુની**તિ બુદ્ધમુનિ. **અજ્ઝત્તરતો**તિ નિયકજ્ઝત્તરતો. **સમાહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાસમાધિવસેન સમાહિતો. **અભિન્દિ કવચમિવા**તિ કવચં વિય અભિન્દિ. **અત્તસમ્ભવન્તિ** અત્તનિ સઞ્જાતં કિલેસં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ‘‘સવિપાકટ્ઠેન સમ્ભવં, ભવાભિસઙ્ખારણટ્ઠેન ભવસઙ્ખારન્તિ ચ લદ્ધનામં તુલાતુલસઙ્ખાતં લોકિયકમ્મઞ્ચ ઓસ્સજિ. સઙ્ગામસીસે મહાયોધો કવચં વિય અત્તસમ્ભવં કિલેસઞ્ચ અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો હુત્વા અભિન્દી’’તિ.

અથ વા **તુલન્તિ** તુલેન્તો તીરેન્તો. **અતુલઞ્ચ સમ્ભવન્તિ** નિબ્બાનઞ્ચેવ સમ્ભવઞ્ચ. **ભવસઙ્ખારન્તિ** ભવગામિકમ્મં. **અવસ્સજિ મુની**તિ ‘‘પઞ્ચક્ખન્ધા અનિચ્ચા, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં નિરોધો નિબ્બાનં નિચ્ચ’’ન્તિઆદિના (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૮) નયેન તુલયન્તો બુદ્ધમુનિ ભવે આદીનવં, નિબ્બાને ચ આનિસંસં દિસ્વા તં ખન્ધાનં મૂલભૂતં ભવસઙ્ખારકમ્મં – ‘‘કમ્મક્ખયાય સંવત્તતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૧) એવં વુત્તેન કમ્મક્ખયકરેન અરિયમગ્ગેન અવસ્સજિ. કથં? અજ્ઝત્તરતો સમાહિતો અભિન્દિ કવચમિવ અત્તનિ સમ્ભવં. સો હિ વિપસ્સનાવસેન અજ્ઝત્તરતો સમથવસેન સમાહિતોતિ એવં પુબ્બભાગતો પટ્ઠાય સમથવિપસ્સનાબલેન કવચમિવ અત્તભાવં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતં, અત્તનિ સમ્ભવત્તા ‘‘અત્તસમ્ભવ’’ન્તિ લદ્ધનામં સબ્બકિલેસજાલં અભિન્દિ. કિલેસાભાવેન ચ

કતકમ્મં અપ્પટિસન્ધિકત્તા અવસ્સકં નામ હોતીતિ એવં કિલેસપ્પહાનેન કમ્મં પજહિ, પહીનકિલેસસ્સ ચ ભયં નામ નત્થિ, તસ્મા અભીતોવ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ, અભીતભાવઞાપનત્થઞ્ચ ઉદાનં ઉદાનેસીતિ વેદિતબ્બો.

મહાભૂમિચાલવણ્ણના

૧૭૧. યં મહાવાતાતિ યેન સમયેન યસ્મિં વા સમયે મહાવાતા વાયન્તિ, મહાવાતા વાયન્તાપિ ઉક્ખેપકવાતા નામ ઉટ્ઠહન્તિ, તે વાયન્તા સટ્ઠિસહસ્સાધિકનવયોજનસતસહસ્સબહલં ઉદકસન્ધારકં વાતં ઉપચ્છિન્દન્તિ, તતો આકાસે ઉદકં ભસ્સતિ, તસ્મિં ભસ્સન્તે પથવી ભસ્સતિ. પુન વાતો અત્તનો બલેન અન્તોધમકરણે વિય ઉદકં આબન્ધિત્વા ગણ્હાતિ, તતો ઉદકં ઉગ્ગચ્છતિ, તસ્મિં ઉગ્ગચ્છન્તે પથવી ઉગ્ગચ્છતિ. એવં ઉદકં કમ્પિતં પથવિં કમ્પેતિ. એતઞ્ચ કમ્પનં યાવ અજ્જકાલાપિ હોતિયેવ, બહલભાવેન પન ન ઓગચ્છનુગ્ગચ્છનં પઞ્ઞાયતિ.

મહિદ્ધિકો મહાનુભાવોતિ ઇજ્ઝનસ્સ મહન્તતાય મહિદ્ધિકો, અનુભવિતબ્બસ્સ મહન્તતાય મહાનુભાવો. **પરિત્તા**તિ દુબ્બલા. **અપ્પમાણા**તિ બલવા. **સો ઇમં પથવિં કમ્પેતી**તિ સો ઇદ્ધિં નિબ્બત્તેત્વા સંવેજેન્તો મહામોગ્ગલ્લાનો વિય, વીમંસન્તો વા મહાનાગત્થેરસ્સ ભાગિનેય્યો સઙ્ઘરક્ખિતસામણેરો વિય પથવિં કમ્પેતિ. સો કિરાયસ્મા ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પત્વા ચિન્તેસિ – ''અત્થિ નુ ખો કોચિ ભિક્ખુ, યેન પબ્બજિતદિવસેયેવ અરહત્તં પત્વા વેજયન્તો પાસાદો કમ્પિતપુબ્બો''તિ? તતો – ''નત્થિ કોચી''તિ ઞત્વા – ''અહં કમ્પેસ્સામી''તિ અભિઞ્ઞાબલેન વેજયન્તમત્થકે ઠત્વા પાદેન પહરિત્વા કમ્પેતું નાસક્ખિ. અથ નં સક્કસ્સ નાટકિત્થિયો આહંસુ – ''પુત્ત સઙ્ઘરક્ખિત, ત્વં પૂતિગન્ધેનેવ સીસેન વેજયન્તં કમ્પેતું ઇચ્છસિ, સુપ્પતિટ્ઠિતો તાત પાસાદો, કથં કમ્પેતું સક્ખિસ્સસી''તિ?

સામણેરો – ''ઇમા દેવતા મયા સદ્ધિં કેળિં કરોન્તિ, અહં ખો પન આચરિયં નાલત્થં, કહં નુ ખો મે આચરિયો સામુદ્દિકમહાનાગત્થેરો''તિ આવજ્જેન્તો મહાસમુદ્દે ઉદકલેણં માપેત્વા દિવાવિહારં નિસિન્નોતિ ઞત્વા તત્થ ગન્ત્વા થેરં વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. તતો નં થેરો – ''કિં, તાત સઙ્ઘરક્ખિત, અસિક્ખિત્વાવ યુદ્ધં પવિટ્ઠોસી''તિ વત્વા ''નાસક્ખિ, તાત, વેજયન્તં કમ્પેતુ''ન્તિ પુચ્છિ. આચરિયં, ભન્તે, નાલત્થન્તિ. અથ નં થેરો – ''તાત તુમ્હાદિસે અકમ્પેન્તે કો અઞ્ઞો કમ્પેસ્સતિ. દિટ્ઠપુબ્બં તે, તાત, ઉદકપિટ્ઠે ગોમયખણ્ડં પિલવન્તં, તાત, કપલ્લકપૂવં પચન્તા અન્તન્તેન પરિચ્છિન્દન્તિ, ઇમિના ઓપમ્મેન જાનાહી''તિ આહ. સો – ''વટ્ટિસ્સતિ, ભન્તે, એત્તકેના''તિ વત્વા પાસાદેન પતિટ્ઠિતોકાસં ઉદકં હોતૂતિ અધિટ્ઠાય વેજયન્તાભિમુખો અગમાસિ.

દેવધીતરો તં દિસ્વા – ''એકવારં લજ્જિત્વા ગતો, પુનપિ સામણેરો એતિ, પુનપિ એતી''તિ વદિંસુ. સક્કો દેવરાજા – ''મા મય્હં પુત્તેન સદ્ધિં કથયિત્થ, ઇદાનિ તેન આચરિયો લદ્ધો, ખણેન પાસાદં કમ્પેસ્સતી''તિ આહ. સામણેરોપિ પાદઙ્ગુટ્ઠેન પાસાદથૂપિકં પહરિ. પાસાદો ચતૂહિ દિસાહિ ઓણમતિ. દેવતા – ''પતિટ્ઠાતું દેહિ, તાત, પાસાદસ્સ પતિટ્ઠાતું દેહિ, તાત, પાસાદસ્સા''તિ વિરવિંસુ. સામણેરો પાસાદં યથાઠાને ઠપેત્વા પાસાદમત્થકે ઠત્વા ઉદાનં ઉદાનેસિ –

''અજ્જેવાહં પબ્બજિતો, અજ્જ પત્તાસવક્ખયં;
અજ્જ કમ્પેમિ પાસાદં, અહો બુદ્ધસ્સુળારતા.

અજ્જેવાહં પબ્બજિતો...પે॰... અહો ધમ્મસ્સુળારતા.

અજ્જેવાહં પબ્બજિતો...પે॰... અહો સઙ્ઘસ્સુળારતાતિ.

ઇતો પરેસુ છસુ પથવીકમ્પેસુ યં વત્તબ્બં, તં મહાપદાને વુત્તમેવ.

ઇતિ ઇમેસુ અટ્ઠસુ પથવીકમ્પેસુ પઠમો ધાતુકોપેન, દુતિયો ઇદ્ધાનુભાવેન, તતિયચતુત્થા પુઞ્ઞતેજેન, પઞ્ચમો ઞાણતેજેન, છટ્ઠો સાધુકારદાનવસેન, સત્તમો કારુઞ્ઞભાવેન, અટ્ઠમો આરોદનેન. માતુકુચ્છિં ઓક્કમન્તે ચ તતો નિક્ખમન્તે ચ મહાસત્તે તસ્સ પુઞ્ઞતેજેન પથવી અકમ્પિત્થ. અભિસમ્બોધિયં ઞાણતેજેન અભિહતા હુત્વા અકમ્પિત્થ. ધમ્મચક્કપ્પવત્તને સાધુકારભાવસણ્ઠિતા સાધુકારં દદમાના અકમ્પિત્થ. આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જને કારુઞ્ઞસભાવસણ્ઠિતા ચિત્તસઙ્ખોભં અસહમાના અકમ્પિત્થ. પરિનિબ્બાને આરોદનવેગતુન્ના હુત્વા અકમ્પિત્થ. અયં પનત્થો પથવીદેવતાય વસેન વેદિતબ્બો, મહાભૂતપથવિયા પનેતં નત્થિ અચેતનત્તાતિ.

ઇમે ખો, આનન્દ, અટ્ઠ હેતૂતિ એત્થ **ઇમે**તિ નિદ્દિટ્ઠનિદસ્સનં. એત્તાવતા ચ પનાયસ્મા આનન્દો – ‘‘અદ્ધા અજ્જ ભગવતા આયુસઙ્ખારો ઓસ્સટ્ઠો’’તિ સલ્લક્ખેસિ. ભગવા પન સલ્લક્ખિતભાવં જાનન્તોપિ ઓકાસં અદત્વાવ અઞ્ઞાનિપિ અટ્ઠકાનિ સમ્પિણ્ડેન્તો – ‘‘અટ્ઠ ખો ઇમા’’તિઆદિમાહ.

અટ્ઠપરિસવણ્ણના

૧૭૨. તત્થ **અનેકસતં ખત્તિયપરિસ**ન્તિ બિમ્બિસારસમાગમઞાતિસમાગલિચ્છવીસમાગમાદિસદિસં, સા પન અઞ્ઞેસુ ચક્કવાળેસુપિ લબ્ભતેયેવ. **સલ્લપિતપુબ્બ**ન્તિ આલાપસલ્લાપો કતપુબ્બો. **સાકચ્છા**તિ ધમ્મસાકચ્છાપિ સમાપજ્જિતપુબ્બા. **યાદિસકો તેસં વણ્ણો**તિ તે ઓદાતાપિ હોન્તિ કાળાપિ મઙ્ગુરચ્છવીપિ, સત્થા સુવણ્ણવણ્ણોવ. ઇદં પન સણ્ઠાનં પટિચ્ચ કથિતં. સણ્ઠાનમ્પિ ચ કેવલં તેસં પઞ્ઞાયતિયેવ, ન પન ભગવા મિલક્ખુસદિસો હોતિ, નાપિ આમુત્તમણિકુણ્ડલો, બુદ્ધવેસેનેવ નિસીદતિ. તે પન અત્તનો સમાનસણ્ઠાનમેવ પસ્સન્તિ. **યાદિસકો તેસં સરો**તિ તે છિન્નસ્સરાપિ હોન્તિ ગગ્ગરસ્સરાપિ કાકસ્સરાપિ, સત્થા બ્રહ્મસ્સરોવ. ઇદં પન ભાસન્તરં સન્ધાય કથિતં. સચેપિ હિ સત્થા રાજાસને નિસિન્નો કથેતિ, ‘‘અજ્જ રાજા મધુરેન સરેન કથેતી’’તિ તેસં હોતિ. કથેત્વા પક્કન્તે પન ભગવતિ પુન રાજાનં આગતં દિસ્વા – ‘‘કો નુ ખો અય’’ન્તિ વીમંસા ઉપ્પજ્જતિ. તત્થ **કો નુ ખો અય**ન્તિ ઇમસ્મિં ઠાને ઇદાનેવ માગધભાસાય સીહળભાસાય મધુરેનાકારેન કથેન્તો કો નુ ખો અયં અન્તરહિતો, કિં દેવો, ઉદાહુ મનુસ્સોતિ એવં વીમંસન્તાપિ ન જાનન્તીતિ અત્થો. કિમત્થં પનેવં અજાનન્તાનં ધમ્મં દેસેતીતિ? વાસનત્થાય . એવં સુતોપિ હિ ધમ્મો અનાગતે પચ્ચયો હોતિ યેવાતિ અનાગતં પટિચ્ચ દેસેતિ. **અનેકસતં બ્રાહ્મણપરિસ**ન્તિઆદીનમ્પિ સોણદણ્ડકૂટદણ્ડસમાગમાદિવસેન ચેવ અઞ્ઞચક્કવાળવસેન ચ સમ્ભવો વેદિતબ્બો.

ઇમા પન અટ્ઠ પરિસા ભગવા કિમત્થં આહરિ? અભીતભાવદસ્સનત્થમેવ. ઇમા કિર આહરિત્વા એવમાહ – ‘‘આનન્દ, ઇમાપિ અટ્ઠ પરિસા ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં દેસેન્તસ્સ તથાગતસ્સ ભયં વા સારજ્જં વા નત્થિ, મારં પન એકકં દિસ્વા તથાગતો ભાયેય્યાતિ કો એવં સઞ્ઞં ઉપ્પાદેતુમરહતિ. અભીતો, આનન્દ, તથાગતો અચ્છમ્ભી, સતો સમ્પજાનો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી’’તિ.

અટ્ઠઅભિભાયતનવણ્ણના

૧૭૩. અભિભાયતનાનીતિ અભિભવનકારણાનિ. કિં અભિભવન્તિ? પચ્ચનીકધમ્મેપિ આરમ્મણાનિપિ. તાનિ હિ પટિપક્ખભાવેન પચ્ચનીકધમ્મે અભિભવન્તિ, પુગ્ગલસ્સ ઞાણુત્તરિયતાય આરમ્મણાનિ.

અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞીતિઆદીસુ પન અજ્ઝત્તરૂપે પરિકમ્મવસેન અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી નામ હોતિ. અજ્ઝત્તઞ્હિ નીલપરિકમ્મં કરોન્તો કેસે વા પિત્તે વા અક્ખિતારકાય વા કરોતિ. પીતપરિકમ્મં કરોન્તો મેદે વા છવિયા વા હત્થપાદપિટ્ઠેસુ વા અક્ખીનં પીતકટ્ઠાને વા કરોતિ. લોહિતપરિકમ્મં કરોન્તો મંસે વા લોહિતે વા જિવ્હાય વા અક્ખીનં રત્તટ્ઠાને વા કરોતિ. ઓદાતપરિકમ્મં કરોન્તો અટ્ઠિમ્હિ વા દન્તે વા નખે વા અક્ખીનં સેતટ્ઠાને વા કરોતિ. તં પન સુનીલં સુપીતં સુલોહિતકં સુઓદાતકં ન હોતિ, અવિસુદ્ધમેવ હોતિ.

એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતીતિ યસ્સેવં પરિકમ્મં અજ્ઝત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, નિમિત્તં પન બહિદ્ધા, સો એવં અજ્ઝત્તં પરિકમ્મસ્સ બહિદ્ધા ચ અપ્પનાય વસેન – ''અજ્ઝત્તં રૂપસઞ્ઞી એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતી''તિ વુચ્ચતિ. **પરિત્તાની**તિ અવડ્ઢિતાનિ. **સુવણ્ણદુબ્બણ્ણાની**તિ સુવણ્ણાનિ વા હોન્તિ, દુબ્બણ્ણાનિ વા. પરિત્તવસેનેવ ઇદં અભિભાયતનં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **તાનિ અભિભુય્યા**તિ યથા નામ સમ્પન્નગહણિકો કટચ્છુમત્તં ભત્તં લભિત્વા – ''કિં એત્થ ભુઞ્જિતબ્બં અત્થી''તિ સઙ્કડ્ઢિત્વા એકકબળમેવ કરોતિ, એવમેવ ઞાણુત્તરિકો પુગ્ગલો વિસદઞાણો – ''કિં એત્થ પરિત્તકે આરમ્મણે સમાપજ્જિતબ્બં અત્થિ, નાયં મમ ભારો''તિ તાનિ રૂપાનિ અભિભવિત્વા સમાપજ્જતિ, સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતીતિ અત્થો. **જાનામિ પસ્સામી**તિ ઇમિના પનસ્સ આભોગો કથિતો. સો ચ ખો સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ, ન અન્તોસમાપત્તિયં. **એવંસઞ્ઞી હોતી**તિ આભોગસઞ્ઞાયપિ ઞાનસઞ્ઞાયપિ એવંસઞ્ઞી હોતિ. અભિભવનસઞ્ઞા હિસ્સ અન્તોસમાપત્તિયમ્પિ અત્થિ, આભોગસઞ્ઞા પન સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સેવ.

અપ્પમાણાનીતિ વડ્ઢિતપ્પમાણાનિ, મહન્તાનીતિ અત્થો. **અભિભુય્યા**તિ એત્થ પન યથા મહગ્ઘસો પુરિસો એકં ભત્તવડ્ઢિતકં લભિત્વા – ''અઞ્ઞમ્પિ હોતુ, કિં એતં મય્હં કરિસ્સતી''તિ તં ન મહન્તતો પસ્સતિ, એવમેવ ઞાણુત્તરો પુગ્ગલો વિસદઞાણો ''કિં એત્થ સમાપજ્જિતબ્બં, નયિદં અપ્પમાણં, ન મય્હં ચિત્તેકગ્ગતાકરણે ભારો અત્થી''તિ તાનિ અભિભવિત્વા સમાપજ્જતિ, સહ નિમિત્તુપ્પાદેનેવેત્થ અપ્પનં પાપેતીતિ અત્થો.

અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞીતિ અલાભિતાય વા અનત્થિકતાય વા અજ્ઝત્તરૂપે પરિકમ્મસઞ્ઞાવિરહિતો.

એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતીતિ યસ્સ પરિકમ્મમ્પિ નિમિત્તમ્પિ બહિદ્ધાવ ઉપ્પન્નં, સો એવં બહિદ્ધા પરિકમ્મસ્સ ચેવ અપ્પનાય ચ વસેન – ''અજ્ઝત્તં અરૂપસઞ્ઞી એકો બહિદ્ધા રૂપાનિ પસ્સતી''તિ વુચ્ચતિ. સેસમેત્થ ચતુત્થાભિભાયતને વુત્તનયમેવ. ઇમેસુ પન ચતૂસુ પરિત્તં વિતક્કચરિતવસેન આગતં, અપ્પમાણં મોહચરિતવસેન, સુવણ્ણં દોસચરિતવસેન, દુબ્બણ્ણં રાગચરિતવસેન. એતેસઞ્હિ એતાનિ સપ્પાયાનિ. સા ચ નેસં સપ્પાયતા વિત્થારતો વિસુદ્ધિમગ્ગે ચરિતનિદ્દેસે વુત્તા.

પઞ્ચમઅભિભાયતનાદીસુ **નીલાની**તિ સબ્બસઙ્ગાહકવસેન વુત્તં. **નીલવણ્ણાની**તિ વણ્ણવસેન. **નીલનિદસ્સનાની**તિ નિદસ્સનવસેન, અપઞ્ઞાય માનવિવરાનિ અસમ્ભિન્નવણ્ણાનિ એકનીલાનેવ હુત્વા દિસ્સન્તીતિ વુત્તં હોતિ. **નીલનિભાસાની**તિ ઇદં પન ઓભાસવસેન વુત્તં, નીલોભાસાનિ નીલપ્પભાયુત્તાનીતિ અત્થો. એતેન નેસં વિસુદ્ધતં દસ્સેતિ. વિસુદ્ધવણ્ણવસેનેવ હિ ઇમાનિ ચત્તારિ અભિભાયતનાનિ વુત્તાનિ. **ઉમાપુપ્ફ**ન્તિ એતઞ્હિ પુપ્ફં સિનિદ્ધં મુદુ, દિસ્સમાનમ્પિ નીલમેવ હોતિ. ગિરિકણ્ણિકપુપ્ફાદીનિ પન દિસ્સમાનાનિ

સેતધાતુકાનેવ હોન્તિ. તસ્મા ઇદમેવ ગહિતં, ન તાનિ. **બારાણસેય્યક**ન્તિ બારાણસિસમ્ભવં. તત્થ કિર કપ્પાસોપિ મુદુ, સુત્તકન્તિકાયોપિ તન્તવાયાપિ છેકા, ઉદકમ્પિ સુચિ સિનિદ્ધં. તસ્મા તં વત્થં ઉભતોભાગવિમટ્ઠં હોતિ; દ્વીસુપિ પસ્સેસુ મટ્ઠં મુદુ સિનિદ્ધં ખાયતિ.

પીતાનીતિઆદીસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. ''નીલકસિણં ઉગ્ગણ્હન્તો નીલસ્મિં નિમિત્તં ગણ્હાતિ પુપ્ફસ્મિં વા વત્થસ્મિં વા વણ્ણધાતુયા વા''તિઆદિકં પનેત્થ કસિણકરણઞ્ચ પરિકમ્મઞ્ચ અપ્પનાવિધાનઞ્ચ સબ્બં વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારતો વુત્તમેવ. ઇમાનિપિ અટ્ઠ અભિભાયતનાનિ અભીતભાવદસ્સનત્થમેવ આનીતાનિ. ઇમાનિ કિર વત્વા એવમાહ – ''આનન્દ, એવરૂપાપિ સમાપત્તિયો સમાપજ્જન્તસ્સ ચ વુટ્ઠહન્તસ્સ ચ તથાગતસ્સ ભયં વા સારજ્જં વા નત્થિ, મારં પન એકકં દિસ્વા તથાગતો ભાયેય્યાતિ કો એવં સઞ્ઞં ઉપ્પાદેતુમરહતિ. અભીતો, આનન્દ, તથાગતો અચ્છમ્ભી, સતો સમ્પજાનો આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી''તિ.

અટ્ઠવિમોક્ખવણ્ણના

૧૭૪. વિમોક્ખકથા ઉત્તાનત્થાયેવ. ઇમેપિ અટ્ઠ વિમોક્ખા અભીતભાવદસ્સનત્થમેવ આનીતા. ઇમેપિ કિર વત્વા એવમાહ – ''આનન્દ, એતાપિ સમાપત્તિયો સમાપજ્જન્તસ્સ ચ વુટ્ઠહન્તસ્સ ચ તથાગતસ્સ ભયં વા સારજ્જં વા નત્થિ...પે॰... ઓસ્સજી''તિ.

૧૭૫. ઇદાનિપિ ભગવા આનન્દસ્સ ઓકાસં અદત્વાવ **એકમિદાહ**ન્તિઆદિના નયેન અપરમ્પિ દેસનં આરભિ. તત્થ **પઠમાભિસમ્બુદ્ધો**તિ અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા પઠમમેવ અટ્ઠમે સત્તાહે.

૧૭૭. **ઓસ્સટ્ઠો**તિ વિસ્સજ્જિતો પરિચ્છિન્નો, એવં કિર વત્વા – ''તેનાયં દસસહસ્સી લોકધાતુ કમ્પિત્થા''તિ આહ.

આનન્દયાચનકથા

૧૭૮. **અલ**ન્તિ પટિક્ખેપવચનમેતં. **બોધિ**ન્તિ ચતુમગ્ગઞાણપટિવેધં. **સદ્દહસિ ત્વ**ન્તિ એવં વુત્તભાવં તથાગતસ્સ સદ્દહસીતિ વદતિ. **તસ્માતિહાનન્દા**તિ યસ્મા ઇદં વચનં સદ્દહસિ, તસ્મા તુય્હેવેતં દુક્કટન્તિ દસ્સેતિ.

૧૭૯. **એકમિદાહ**ન્તિ ઇદં ભગવા – ''ન કેવલં અહં ઇધેવ તં આમન્તેસિં, અઞ્ઞદાપિ આમન્તેત્વા ઓળારિકં નિમિત્તં અકાસિં, તમ્પિ તયા ન પટિવિદ્ધં, તવેવાયં અપરાધો''તિ એવં સોકવિનોદનત્થાય નાનપ્પકારતો થેરસ્સેવ દોસારોપનત્થં આરભિ.

૧૮૩. **પિયેહિ મનાપેહી**તિ માતાપિતાભાતાભગિનિઆદિકેહિ જાતિયા **નાનાભાવો**, મરણેન **વિનાભાવો**, ભવેન **અઞ્ઞથાભાવો**. **તં કુતેત્થ લબ્ભાતિ ત**ન્તિ તસ્મા, યસ્મા સબ્બેહેવ પિયેહિ મનાપેહિ નાનાભાવો, તસ્મા દસ પારમિયો પૂરેત્વાપિ, સમ્બોધિં પત્વાપિ, ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વાપિ, યમકપાટિહારિયં દસ્સેત્વાપિ, દેવોરોહણં કત્વાપિ, યં તં જાતં ભૂતં સઙ્ખતં પલોકધમ્મં, તં વત તથાગતસ્સાપિ સરીરં મા પલુજ્જીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ, રોદન્તેનાપિ કન્દન્તેનાપિ ન સક્કા તં કારણં લદ્ધુન્તિ. **પુન પચ્ચાવમિસ્સતી**તિ યં ચત્તં વન્તં, તં વત પુન પટિખાદિસ્સતીતિ અત્થો.

૧૮૪. **યથયિદં બ્રહ્મચરિયન્**તિ યથા ઇદં સિક્ખાત્તયસઙ્ગહં સાસનબ્રહ્મચરિયં. **અદ્ધનિયન્**તિ અદ્ધાનક્ખમં. **ચિરટ્ઠિતિકન્**તિ ચિરપ્પવત્તિવસેન ચિરટ્ઠિતિકં. **ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**તિઆદિ સબ્બં લોકિયલોકુત્તરવસેનેવ કથિતં. એતેસં પન બોધિપક્ખિયાનં ધમ્માનં વિનિચ્છયો સબ્બાકારેન વિસુદ્ધિમગ્ગે પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિનિદ્દેસે વુત્તો. સેસમેત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

તતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નાગાપલોકિતવણ્ણના

૧૮૬. **નાગાપલોકિતન્**તિ યથા હિ મહાજનસ્સ અટ્ઠીનિ કોટિયા કોટિં આહચ્ચ ઠિતાનિ પચ્ચેકબુદ્ધાનં, અઙ્કુસકલગ્ગાનિ વિય, ન એવં બુદ્ધાનં. બુદ્ધાનં પન સઙ્ખલિકાનિ વિય એકાબદ્ધાનિ હુત્વા ઠિતાનિ, તસ્મા પચ્છતો અપલોકનકાલે ન સક્કા હોતિ ગીવં પરિવત્તેતું. યથા પન હત્થિનાગો પચ્છાભાગં અપલોકેતુકામો સકલસરીરેનેવ પરિવત્તતિ, એવં પરિવત્તિતબ્બં હોતિ. ભગવતો પન નગરદ્વારે ઠત્વા – ''વેસાલિં અપલોકેસ્સામી''તિ ચિત્તે ઉપ્પન્નમત્તે – ''ભગવા અનેકાનિ કપ્પકોટિસહસ્સાનિ પારમિયો પૂરેન્તેહિ તુમ્હેહિ ન ગીવં પરિવત્તેત્વા અપલોકનકમ્મં કત''ન્તિ અયં પથવી કુલાલચક્કં વિય પરિવત્તેત્વા ભગવન્તં વેસાલિનગરાભિમુખં અકાસિ. તં સન્ધાયેતં વુત્તં.

નનુ ચ ન કેવલં વેસાલિયાવ, સાવત્થિરાજગહનાળન્દપાટલિગામકોટિગામનાતિકગામકેસુપિ તતો તતો નિક્ખન્તકાલે તં તં સબ્બં પચ્છિમદસ્સનમેવ, તત્થ તત્થ કસ્મા નાગાપલોકિતં નાપલોકેસીતિ? અનચ્છરિયત્તા. તત્થ તત્થ હિ નિવત્તેત્વા અપલોકેન્તસ્સેતં ન અચ્છરિયં હોતિ, તસ્મા નાપલોકેસિ. અપિ ચ વેસાલિરાજાનો આસન્નવિનાસા, તિણ્ણં વસ્સાનં ઉપરિ વિનસ્સિસ્સન્તિ. તે તં નગરદ્વારે **નાગાપલોકિતં** નામ ચેતિયં કત્વા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજેસ્સન્તિ, તં નેસં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતીતિ તેસં અનુકમ્પાય અપલોકેસિ.

દુક્ખસ્સન્તકરોતિ વટ્ટદુક્ખસ્સ અન્તકરો. **ચક્ખુમા**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા. **પરિનિબ્બુતો**તિ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતો.

ચતુમહાપદેસવણ્ણના

૧૮૭. **મહાપદેસે**તિ મહાઓકાસે, મહાઅપદેસે વા, બુદ્ધાદયો મહન્તે મહન્તે અપદિસિત્વા વુત્તાનિ મહાકારણાનીતિ અત્થો.

૧૮૮. **નેવ અભિનન્દિતબ્બન્**તિ હટ્ઠતુટ્ઠેહિ સાધુકારં દત્વા પુબ્બેવ ન સોતબ્બં, એવં કતે હિ પચ્છા ''ઇદં ન સમેતી''તિ વુચ્ચમાનો – ''કિં પુબ્બેવ અયં ધમ્મો, ઇદાનિ ન ધમ્મો''તિ વત્વા લદ્ધિં ન વિસ્સજ્જેતિ. **નપ્પટિક્કોસિતબ્બન્**તિ – ''કિં એસ બાલો વદતી''તિ એવં પુબ્બેવ ન વત્તબ્બં, એવં વુત્તે હિ વત્તું યુત્તમ્પિ ન વક્ખતિ. તેનાહ – ''અનભિનન્દિત્વા અપ્પટિક્કોસિત્વા''તિ. **પદબ્યઞ્જનાની**તિ પદસઙ્ખાતાનિ બ્યઞ્જનાનિ. **સાધુકં ઉગ્ગહેત્વા**તિ ઇમસ્મિં ઠાને પાળિ વુત્તા, ઇમસ્મિં ઠાને અત્થો વુત્તો, ઇમસ્મિં ઠાને અનુસન્ધિ કથિતો, ઇમસ્મિં ઠાને પુબ્બાપરં કથિતન્તિ સુટ્ઠુ ગહેત્વા. **સુત્તે ઓસારેતબ્બાની**તિ સુત્તે ઓતારેતબ્બાનિ. **વિનયે સન્દસ્સેતબ્બાની**તિ વિનયે સંસન્દેતબ્બાનિ.

એત્થ ચ **સુત્તન્તિ** વિનયો. યથાહ – ''કત્થ પટિક્ખિત્તં? સાવત્થિયં સુત્તવિભઙ્ગે''તિ (ચુળવ॰ ૪૫૭). **વિનયોતિ** ખન્ધકો. યથાહ – ''વિનયાતિસારે''તિ. એવં વિનયપિટકમ્પિ ન પરિયાદિયતિ. ઉભતોવિભઙ્ગા પન સુત્તં, ખન્ધકપરિવારા વિનયોતિ એવં વિનયપિટકં પરિયાદિયતિ. અથવા સુત્તન્તપિટકં સુત્તં, વિનયપિટકં વિનયોતિ એવં દ્વેયેવ પિટકાનિ પરિયાદિયન્તિ. સુત્તન્તાભિધમ્મપિટકાનિ વા સુત્તં, વિનયપિટકં વિનયોતિ એવમ્પિ તીણિ પિટકાનિ ન તાવ પરિયાદિયન્તિ. અસુત્તનામકઞ્હિ બુદ્ધવચનં નામ અત્થિ. સેય્યથિદં – જાતકં, પટિસમ્ભિદા, નિદ્દેસો, સુત્તનિપાતો, ધમ્મપદં, ઉદાનં, ઇતિવુત્તકં, વિમાનવત્થુ, પેતવત્થુ, થેરગાથા, થેરીગાથા, અપદાનન્તિ.

સુદિન્નત્થેરો પન – ''અસુત્તનામકં બુદ્ધવચનં ન અત્થી''તિ તં સબ્બં પટિપક્ખિપિત્વા – ''તીણિ પિટકાનિ સુત્તં, વિનયો પન કારણ''ન્તિ આહ. તતો તં કારણં દસ્સેન્તો ઇદં સુત્તમાહરિ –

> ''યે ખો ત્વં, ગોતમિ, ધમ્મે જાનેય્યાસિ, ઇમે ધમ્મા સરાગાય સંવત્તન્તિ નો વિરાગાય, સઞ્ઞોગાય સંવત્તન્તિ નો વિસઞ્ઞોગાય, આચયાય સંવત્તન્તિ નો અપચયાય, મહિચ્છતાય સંવત્તન્તિ નો અપ્પિચ્છતાય, અસન્તુટ્ઠિયા સંવત્તન્તિ નો સન્તુટ્ઠિયા, સઙ્ગણિકાય સંવત્તન્તિ નો પવિવેકાય, કોસજ્જાય સંવત્તન્તિ નો વીરિયારમ્ભાય, દુબ્ભરતાય સંવત્તન્તિ નો સુભરતાય. એકંસેન, ગોતમિ, ધારેય્યાસિ – 'નેસો ધમ્મો, નેસો વિનયો, નેતં સત્થુસાસન'ન્તિ. યે ચ ખો ત્વં, ગોતમિ, ધમ્મે જાનેય્યાસિ, ઇમે ધમ્મા વિરાગાય સંવત્તન્તિ નો સરાગાય, વિસઞ્ઞોગાય સંવત્તન્તિ નો સઞ્ઞોગાય, અપચયાય સંવત્તન્તિ નો આચયાય, અપ્પિચ્છતાય સંવત્તન્તિ નો મહિચ્છતાય, સન્તુટ્ઠિયા સંવત્તન્તિ નો અસન્તુટ્ઠિયા, પવિવેકાય સંવત્તન્તિ નો સઙ્ગણિકાય , વીરિયારમ્ભાય સંવત્તન્તિ નો કોસજ્જાય, સુભરતાય સંવત્તન્તિ નો દુબ્ભરતાય. એકંસેન, ગોતમિ, ધારેય્યાસિ – 'એસો ધમ્મો, એસો વિનયો, એતં સત્થુસાસન'ન્તિ'' (અ॰ નિ॰ ૮.૫૩).

તસ્મા **સુત્તેતિ** તેપિટકે બુદ્ધવચને ઓતારેતબ્બાનિ. **વિનયેતિ** એતસ્મિં રાગાદિવિનયકારણે સંસન્દેતબ્બાનીતિ અયમેત્થ અત્થો. **ન ચેવ સુત્તે ઓસરન્તીતિ** સુત્તપટિપાટિયા કત્થચિ અનાગન્ત્વા છલ્લિં ઉટ્ઠપેત્વા ગુળ્હવેસ્સન્તર-ગુળ્હઉમ્મગ્ગ-ગુળ્હવિનય-વેદલ્લપિટકાનં અઞ્ઞતરતો આગતાનિ પઞ્ઞાયન્તીતિ અત્થો. એવં આગતાનિ હિ રાગાદિવિનયે ચ ન પઞ્ઞાયમાનાનિ છડ્ડેતબ્બાનિ હોન્તિ. તેન વુત્તં – ''ઇતિ હેતં, ભિક્ખવે, છડ્ડેય્યાથા''તિ. એતેનુપાયેન સબ્બત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

ઇદં , ભિક્ખવે, ચતુત્થં મહાપદેસં ધારેય્યાથાતિ ઇદં ચતુત્થં ધમ્મસ્સ પતિટ્ઠાનોકાસં ધારેય્યાથ.

ઇમસ્મિં પન ઠાને ઇમં પકિણ્ણકં વેદિતબ્બં. સુત્તે ચત્તારો મહાપદેસા, ખન્ધકે ચત્તારો મહાપદેસા, ચત્તારિ પઞ્હબ્યાકરણાનિ, સુત્તં, સુત્તાનુલોમં, આચરિયવાદો, અત્તનોમતિ, તિસ્સો સઙ્ગીતિયોતિ.

તત્થ – ''અયં ધમ્મો, અયં વિનયો''તિ ધમ્મવિનિચ્છયે પત્તે ઇમે ચત્તારો મહાપદેસા પમાણં. યં એત્થ સમેતિ તદેવ ગહેતબ્બં, ઇતરં વિરવન્તસ્સપિ ન ગહેતબ્બં.

''ઇદં કપ્પતિ, ઇદં ન કપ્પતી''તિ કપ્પિયાકપ્પિયવિનિચ્છયે પત્તે – ''યં, ભિક્ખવે, મયા ઇદં ન કપ્પતીતિ અપ્પટિક્ખિત્તં, તં ચે અકપ્પિયં અનુલોમેતિ, કપ્પિયં પટિબાહતિ, તં વો ન કપ્પતી''તિઆદિના (મહાવ॰ ૩૦૫)

નયેન ખન્ધકે વુત્તા ચત્તારો મહાપદેસા પમાણં. તેસં વિનિચ્છયકથા **સમન્તપાસાદિકાયં** વુત્તા. તત્થ વુત્તનયેન યં કપ્પિયં અનુલોમેતિ, તદેવ કપ્પિયં, ઇતરં અકપ્પિયન્તિ એવં સન્નિટ્ઠાનં કાતબ્બં.

એકંસબ્યાકરણીયો પઞ્હો, વિભજ્જબ્યાકરણીયો પઞ્હો, પટિપુચ્છાબ્યાકરણીયો પઞ્હો, ઠપનીયો પઞ્હોતિ ઇમાનિ **ચત્તારિ પઞ્હબ્યાકરણાનિ** નામ. તત્થ ''ચક્ખું અનિચ્ચ''ન્તિ પુટ્ઠેન – ''આમ અનિચ્ચ''ન્તિ એકંસેનેવ બ્યાકાતબ્બં . એસ નયો સોતાદીસુ. અયં **એકંસબ્યાકરણીયો** પઞ્હો. ''અનિચ્ચં નામ ચક્ખુ''ન્તિ પુટ્ઠેન – ''ન ચક્ખુમેવ, સોતમ્પિ અનિચ્ચં ઘાનમ્પિ અનિચ્ચ''ન્તિ એવં વિભજિત્વા બ્યાકાતબ્બં. અયં **વિભજ્જબ્યાકરણીયો** પઞ્હો. ''યથા ચક્ખુ તથા સોતં, યથા સોતં તથા ચક્ખુ''ન્તિ પુટ્ઠેન ''કેનટ્ઠેન પુચ્છસી''તિ પટિપુચ્છિત્વા ''દસ્સનટ્ઠેન પુચ્છામી''તિ વુત્તે ''ન હી''તિ બ્યાકાતબ્બં, ''અનિચ્ચટ્ઠેન પુચ્છામી''તિ વુત્તે આમાતિ બ્યાકાતબ્બં. અયં **પટિપુચ્છાબ્યાકરણીયો** પઞ્હો. ''તં જીવં તં સરીર''ન્તિઆદીનિ પુટ્ઠેન પન ''અબ્યાકતમેતં ભગવતા''તિ ઠપેતબ્બો, એસ પઞ્હો ન બ્યાકાતબ્બો. અયં **ઠપનીયો** પઞ્હો. ઇતિ તેનાકારેન પઞ્હે સમ્પત્તે ઇમાનિ ચત્તારિ પઞ્હબ્યાકરણાનિ પમાણં. ઇમેસં વસેન સો પઞ્હો બ્યાકાતબ્બો.

સુત્તાદીસુ પન **સુત્તં** નામ તિસ્સો સઙ્ગીતિયો આરૂળ્હાનિ તીણિ પિટકાનિ. **સુત્તાનુલોમં** નામ અનુલોમકપ્પિયં. **આચરિયવાદો** નામ અટ્ઠકથા. **અત્તનોમતિ** નામ નયગ્ગાહેન અનુબુદ્ધિયા અત્તનો પટિભાનં. તત્થ સુત્તં અપ્પટિબાહિયં, તં પટિબાહન્તેન બુદ્ધોવ પટિબાહિતો હોતિ. અનુલોમકપ્પિયં પન સુત્તેન સમેન્તમેવ ગહેતબ્બં, ન ઇતરં. આચરિયવાદોપિ સુત્તેન સમેન્તોયેવ ગહેતબ્બો, ન ઇતરો. અત્તનોમતિ પન સબ્બદુબ્બલા, સાપિ સુત્તેન સમેન્તાયેવ ગહેતબ્બા, ન ઇતરા. પઞ્ચસતિકા, સત્તસતિકા, સહસ્સિકાતિ ઇમા પન **તિસ્સો સઙ્ગીતિયો**. સુત્તમ્પિ તાસુ આગતમેવ પમાણં, ઇતરં ગારય્હસુત્તં ન ગહેતબ્બં. તત્થ ઓતરન્તાનિપિ હિ પદબ્યઞ્જનાનિ ન ચેવ સુત્તે ઓતરન્તિ, ન ચ વિનયે સન્દિસ્સન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ.

કમ્મારપુત્તચુન્દવત્થુવણ્ણના

૧૮૯. કમ્મારપુત્તસ્સાતિ સુવણ્ણકારપુત્તસ્સ. સો કિર અડ્ઢો મહાકુટુમ્બિકો ભગવતો પઠમદસ્સનેનેવ સોતાપન્નો હુત્વા અત્તનો અમ્બવને વિહારં કારાપેત્વા નિય્યાતેસિ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''અમ્બવને''તિ.

સૂકરમદ્દવન્તિ નાતિતરુણસ્સ નાતિજિણ્ણસ્સ એકજેટ્ઠકસૂકરસ્સ પવત્તમંસં. તં કિર મુદુ ચેવ સિનિદ્ધઞ્ચ હોતિ, તં પટિયાદાપેત્વા સાધુકં પચાપેત્વાતિ અત્થો. એકે ભણન્તિ – ''**સૂકરમદ્દવ**ન્તિ પન મુદુઓદનસ્સ પઞ્ચગોરસયૂસપાચનવિધાનસ્સ નામેતં, યથા ગવપાનં નામ પાકનામ''ન્તિ. કેચિ ભણન્તિ – ''**સૂકરમદ્દવં** નામ રસાયનવિધિ, તં પન રસાયનસત્થે આગચ્છતિ, તં ચુન્દેન – 'ભગવતો પરિનિબ્બાનં ન ભવેય્યા'તિ રસાયનં પટિયત્ત''ન્તિ. તત્થ પન દ્વિસહસ્સદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ દેવતા ઓજં પક્ખિપિંસુ.

નાહં તન્તિ ઇમં સીહનાદં કિમત્થં નદતિ? પરૂપવાદમોચનત્થં. અત્તના પરિભુત્તાવસેસં નેવ ભિક્ખૂનં, ન મનુસ્સાનં દાતું અદાસિ, આવાટે નિખણાપેત્વા વિનાસેસીતિ હિ વત્તુકામાનં ઇદં સુત્વા વચનોકાસો ન ભવિસ્સતીતિ પરેસં ઉપવાદમોચનત્થં સીહનાદં નદતીતિ.

૧૯૦. ભુત્તસ્સ ચ સૂકરમદ્દવેનાતિ ભુત્તસ્સ ઉદપાદિ, ન પન ભુત્તપચ્ચયા. યદિ હિ અભુત્તસ્સ ઉપ્પજ્જિસ્સથ, અતિખરો ભવિસ્સતિ. સિનિદ્ધભોજનં ભુત્તત્તા પનસ્સ તનુવેદના અહોસિ. તેનેવ પદસા ગન્તું અસક્ખિ.

વિરેચમાનોતિ અભિણ્હં પવત્તલોહિતવિરેચનોવ સમાનો . **અવોચા**તિ અત્તના પત્થિતટ્ઠાને પરિનિબ્બાનત્થાય એવમાહ. ઇમા પન ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિ ઠપિતગાથાયોતિ વેદિતબ્બા.

પાનીયાહરણવણ્ણના

૧૯૧. ઇઙ્ઘાતિ ચોદનત્થે નિપાતો. **અચ્છોદકા**તિ પસન્નોદકા. **સાતોદકા**તિ મધુરોદકા. **સીતોદકા**તિ તનુસીતલસલિલા. **સેતકા**તિ નિક્કદ્દમા. **સુપ્પતિત્થા**તિ સુન્દરતિત્થા.

પુક્કુસમલ્લપુત્તવત્થુવણ્ણના

૧૯૨. પુક્કુસોતિ તસ્સ નામં. **મલ્લપુત્તો**તિ મલ્લરાજપુત્તો. મલ્લા કિર વારેન રજ્જં કારેન્તિ. યાવ નેસં વારો ન પાપુણાતિ, તાવ વણિજ્જં કરોન્તિ. અયમ્પિ વણિજ્જમેવ કરોન્તો પઞ્ચ સકટસતાનિ યોજાપેત્વા ધુરવાતે વાયન્તે પુરતો ગચ્છતિ, પચ્છા વાતે વાયન્તે સત્થવાહં પુરતો પેસેત્વા સયં પચ્છા ગચ્છતિ. તદા પન પચ્છા વાતો વાયિ, તસ્મા એસ પુરતો સત્થવાહં પેસેત્વા સબ્બરતનયાને નિસીદિત્વા કુસિનારતો નિક્ખમિત્વા ‘‘પાવં ગમિસ્સામી’’તિ મગ્ગં પટિપજ્જિ. તેન વુત્તં – ‘‘કુસિનારાય પાવં અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો હોતી’’તિ.

આળારોતિ તસ્સ નામં. દીઘપિઙ્ગલો કિરેસો, તેનસ્સ આળારોતિ નામં અહોસિ. **કાલામો**તિ ગોત્તં. **યત્ર હિ નામા**તિ યો નામ. **નેવ દક્ખતી**તિ ન અદ્દસ. યત્રસદ્દયુત્તત્તા પનેતં અનાગતવસેન વુત્તં. એવરૂપઞ્હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ સદ્દલક્ખણં.

૧૯૩. નિચ્છરન્તીસૂતિ વિચરન્તીસુ. **અસનિયા ફલન્તિયા**તિ નવવિધાય અસનિયા ભિજ્જમાનાય વિય મહારવં રવન્તિયા. નવવિધા હિ અસનિયો – અસઞ્ઞા, વિચક્કા, સતેરા, ગગ્ગરા, કપિસીસા, મચ્છવિલોલિકા, કુક્કુટકા, દણ્ડમણિકા, સુક્ખાસનીતિ. તત્થ અસઞ્ઞા અસઞ્ઞં કરોતિ. વિચક્કા એકં ચક્કં કરોતિ. સતેરા સતેરસદિસા હુત્વા પતતિ. ગગ્ગરા ગગ્ગરાયમાના પતતિ. કપિસીસા ભમુકં ઉક્ખિપેન્તો મક્કટો વિય હોતિ. મચ્છવિલોલિકા વિલોલિતમચ્છો વિય હોતિ. કુક્કુટકા કુક્કુટસદિસા હુત્વા પતતિ. દણ્ડમણિકા નઙ્ગલસદિસા હુત્વા પતતિ. સુક્ખાસની પતિતટ્ઠાનં સમુગ્ઘાટેતિ.

દેવે વસ્સન્તેતિ સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જિત્વા અન્તરન્તરા વસ્સન્તે. **આતુમાયન્તિ** આતુમં નિસ્સાય વિહરામિ. **ભુસાગારે**તિ ખલસાલાયં. **એત્થેસો**તિ એતસ્મિં કારણે એસો મહાજનકાયો સન્નિપતિતો. **ક્વ અહોસી**તિ કુહિં અહોસિ. **સો તં ભન્તે**તિ સો ત્વં ભન્તે.

૧૯૪. સિઙ્ગીવણ્ણન્તિ સિઙ્ગીસુવણ્ણવણ્ણં. **યુગમટ્ઠ**ન્તિ મટ્ઠયુગં, સણ્હસાટકયુગળન્તિ અત્થો. **ધારણીય**ન્તિ અન્તરન્તરા મયા ધારેતબ્બં, પરિદહિતબ્બન્તિ અત્થો. તં કિર સો તથારૂપે છણદિવસેયેવ ધારેત્વા સેસકાલે નિક્ખિપતિ. એવં ઉત્તમં મઙ્ગલવત્થયુગં સન્ધાયાહ. **અનુકમ્પં ઉપાદાયા**તિ મયિ અનુકમ્પં પટિચ્ચ. **અચ્છાદેહી**તિ ઉપચારવચનમેતં – એકં મય્હં દેહિ, એકં આનન્દસ્સાતિ અત્થો. કિં પન થેરો તં ગણ્હીતિ? આમ ગણ્હિ. કસ્મા? મત્થકપ્પત્તકિચ્ચત્તા. કિઞ્ચાપિ હેસ એવરૂપં લાભં પટિક્ખિપિત્વા ઉપટ્ઠાકટ્ઠાનં પટિપન્નો. તં પનસ્સ ઉપટ્ઠાકકિચ્ચં મત્થકં પત્તં. તસ્મા અગ્ગહેસિ. યે ચાપિ એવં વદેય્યું – ‘‘અનારાધકો મઞ્ઞે આનન્દો પઞ્ચવીસતિ વસ્સાનિ ઉપટ્ઠહન્તેન ન કિઞ્ચિ ભગવતો સન્તિકા તેન લદ્ધપુબ્બ’’ન્તિ. તેસં વચનોકાસચ્છેદનત્થમ્પિ અગ્ગહેસિ. અપિ ચ

જાનાતિ ભગવા – ''આનન્દો ગહેત્વાપિ અત્તના ન ધારેસ્સતિ, મય્હંયેવ પૂજં કરિસ્સતિ. મલ્લપુત્તેન પન આનન્દં પૂજેન્તેન સઙ્ઘોપિ પૂજિતો ભવિસ્સતિ, એવમસ્સ મહાપુઞ્ઞરાસિ ભવિસ્સતી''તિ થેરસ્સ એકં દાપેસિ. થેરોપિ તેનેવ કારણેન અગ્ગહેસીતિ. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ વત્થાનુમોદનકથાય.

૧૯૫. ભગવતો કાયં ઉપનામિતન્તિ નિવાસનપારુપનવસેન અલ્લીયાપિતં. ભગવાપિ તતો એકં નિવાસેસિ, એકં પારુપિ. **હતચ્ચિકં વિયા**તિ યથા હતચ્ચિકો અઙ્ગારો અન્તન્તેનેવ જોતતિ, બહિ પનસ્સ પભા નત્થિ, એવં બહિ પટિચ્છન્નપ્પભં હુત્વા ખાયતીતિ અત્થો.

ઇમેસુ ખો, આનન્દ, દ્વીસુપિ કાલેસૂતિ કસ્મા ઇમેસુ દ્વીસુ કાલેસુ એવં હોતિ? આહારવિસેસેન ચેવ બલવસોમનસ્સેન ચ. એતેસુ હિ દ્વીસુ કાલેસુ સકલચક્કવાળે દેવતા આહારે ઓજં પક્ખિપન્તિ, તં પણીતભોજનં કુચ્છિં પવિસિત્વા પસન્નરૂપં સમુટ્ઠાપેતિ. આહારસમુટ્ઠાનરૂપસ્સ પસન્નત્તા મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ અતિવિય વિરોચન્તિ. સમ્બોધિદિવસે ચસ્સ – ''અનેકકપ્પકોટિસતસહસ્સસઞ્ચિતો વત મે કિલેસરાસિ અજ્જ પહીનો''તિ આવજ્જન્તસ્સ બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તં પસીદતિ, ચિત્તે પસન્ને લોહિતં પસીદતિ, લોહિતે પસન્ને મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ અતિવિય વિરોચન્તિ. પરિનિબ્બાનદિવસેપિ – ''અજ્જ, દાનાહં, અનેકેહિ બુદ્ધસતસહસ્સેહિ પવિટ્ઠં **અમતમહાનિબ્બાનં** નામ નગરં પવિસિસ્સામી''તિ આવજ્જન્તસ્સ બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તં પસીદતિ, ચિત્તે પસન્ને લોહિતં પસીદતિ, લોહિતે પસન્ને મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ અતિવિય વિરોચન્તિ. ઇતિ આહારવિસેસેન ચેવ બલવસોમનસ્સેન ચ ઇમેસુ દ્વીસુ કાલેસુ એવં હોતીતિ વેદિતબ્બં. **ઉપવત્તને**તિ પાચીનતો નિવત્તનસાલવને. **અન્તરેન યમકસાલાન**ન્તિ યમકસાલરુક્ખાનં મજ્ઝે.

સિઙ્ગીવણ્ણન્તિ ગાથા સઙ્ગીતિકાલે ઠપિતા.

૧૯૬. ન્હત્વા ચ પિવિત્વા ચાતિ એત્થ તદા કિર ભગવતિ નહાયન્તે અન્તોનદિયં મચ્છકચ્છપા ચ ઉભતોતીરેસુ વનસણ્ડો ચ સબ્બં સુવણ્ણવણ્ણમેવ હોતિ. **અમ્બવન**ન્તિ તસ્સાયેવ નદિયા તીરે અમ્બવનં. **આયસ્મન્તં ચુન્દક**ન્તિ તસ્મિં કિર ખણે આનન્દત્થેરો ઉદકસાટકં પીળેન્તો ઓહીયિ, ચુન્દત્થેરો સમીપે અહોસિ. તં ભગવા આમન્તેસિ.

ગન્ત્વાન બુદ્ધો નદિકં કકુધન્તિ ઇમાપિ ગાથા સઙ્ગીતિકાલેયેવ ઠપિતા. તત્થ **પવત્તા ભગવા ઇધ ધમ્મે**તિ ભગવા ઇધ સાસને ધમ્મે પવત્તા, ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ પવત્તાનીતિ અત્થો. **પમુખે નિસીદી**તિ સત્થુ પુરતોવ નિસીદિ. એત્તાવતા ચ થેરો અનુપ્પત્તો. એવં અનુપ્પત્તં અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેસિ.

૧૯૭. અલાભાતિ યે અઞ્ઞેસં દાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભા હોન્તિ, તે અલાભા. **દુલ્લદ્ધ**ન્તિ પુઞ્ઞવિસેસેન લદ્ધમ્પિ મનુસ્સત્તં દુલ્લદ્ધં. **યસ્સ તે**તિ યસ્સ તવ. ઉત્તણ્ડુલં વા અતિકિલિન્નં વા કો જાનાતિ, કીદિસમ્પિ પચ્છિમં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા તથાગતો પરિનિબ્બુતો, અદ્ધા તે યં વા તં વા દિન્નં ભવિસ્સતીતિ. **લાભા**તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકદાનાનિસંસસઙ્ખાતા લાભા. **સુલદ્ધ**ન્તિ તુય્હં મનુસ્સત્તં સુલદ્ધં. **સમસમફલા**તિ સબ્બાકારેન સમાનફલા.

નનુ ચ યં સુજાતાય દિન્નં પિણ્ડપાતં ભુઞ્જિત્વા તથાગતો અભિસમ્બુદ્ધો, સો સરાગસદોસસમોહકાલે પરિભુત્તો, અયં પન ચુન્દેન દિન્નો વીતરાગવીતદોસવીતમોહકાલે પરિભુત્તો, કસ્મા એતે સમફલાતિ? પરિનિબ્બાનસમતાય

ચ સમાપત્તિસમતાય ચ અનુસ્સરણસમતાય ચ. ભગવા હિ સુજાતાય દિન્નં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો, ચુન્દેન દિન્નં પરિભુઞ્જિત્વા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતોતિ એવં **પરિનિબ્બાનસમતાય**પિ સમફલા. અભિસમ્બુજ્ઝનદિવસે ચ ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ, પરિનિબ્બાનદિવસેપિ સબ્બા તા સમાપજ્જીતિ એવં **સમાપત્તિસમતાયપિ** સમફલા. સુજાતા ચ અપરભાગે અસ્સોસિ – ''ન કિરેસા રુક્ખદેવતા, બોધિસત્તો કિરેસ, તં કિર પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો , સત્તસત્તાહં કિરસ્સ તેન યાપનં અહોસી''તિ. તસ્સા ઇદં સુત્વા – ''લાભા વત મે''તિ અનુસ્સરન્તિયા બલવપીતિસોમનસ્સં ઉદપાદિ. ચુન્દસ્સાપિ અપરભાગે – ''અવસાનપિણ્ડપાતો કિર મયા દિન્નો, ધમ્મસીસં કિર મે ગહિતં, મય્હં કિર પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા સત્થા અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બુતો''તિ સુત્વા ''લાભા વત મે''તિ અનુસ્સરતો બલવસોમનસ્સં ઉદપાદીતિ એવં **અનુસ્સરણસમતાય**પિ સમફલાતિ વેદિતબ્બા.

યસસંવત્તનિકન્તિ પરિવારસંવત્તનિકં. **આધિપતેય્યસંવત્તનિકન્તિ** જેટ્ઠકભાવસંવત્તનિકં.

સંયમતોતિ સીલસંયમેન સંયમન્તસ્સ, સંવરે ઠિતસ્સાતિ અત્થો. **વેરં ન ચીયતી**તિ પઞ્ચવિધં વેરં ન વડ્ઢતિ. **કુસલો ચ જહાતિ પાપકન્તિ** કુસલો પન ઞાણસમ્પન્નો અરિયમગ્ગેન અનવસેસં પાપકં લામકં અકુસલં જહાતિ. **રાગદોસમોહક્ખયા સ નિબ્બુતો**તિ સો ઇમં પાપકં જહિત્વા રાગાદીનં ખયા કિલેસનિબ્બાનેન નિબ્બુતોતિ. ઇતિ ચુન્દસ્સ ચ દક્ખિણં, અત્તનો ચ દક્ખિણેય્યસમ્પત્તિં સમ્પસ્સમાનો ઉદાનં ઉદાનેસીતિ.

ચતુત્થભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

યમકસાલાવણ્ણના

૧૯૮. મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિન્તિ ઇધ ભિક્ખૂનં ગણનપરિચ્છેદો નત્થિ. વેળુવગામે વેદનાવિક્ખમ્ભનતો પટ્ઠાય હિ – ''ન ચિરેન ભગવા પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ સુત્વા તતો તતો આગતેસુ ભિક્ખૂસુ એકભિક્ખુપિ પક્કન્તો નામ નત્થિ. તસ્મા ગણનવીતિવત્તો સઙ્ઘો અહોસિ. **ઉપવત્તનં મલ્લાનં સાલવનન્તિ** યથેવ હિ કલમ્બનદીતીરતો રાજમાતુવિહારદ્વારેન થૂપારામં ગન્તબ્બં હોતિ, એવં હિરઞ્ઞવતિયા પારિમતીરતો સાલવનુય્યાનં, યથા અનુરાધપુરસ્સ થૂપારામો, એવં તં કુસિનારાયં હોતિ. યથા થૂપારામતો દક્ખિણદ્વારેન નગરં પવિસનમગ્ગો પાચીનમુખો ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તો, એવં ઉય્યાનતો સાલવનં પાચીનમુખં ગન્ત્વા ઉત્તરેન નિવત્તં. તસ્મા તં – ''ઉપવત્તન''ન્તિ વુચ્ચતિ. **અન્તરેન યમકસાલાનં ઉત્તરસીસકન્તિ** તસ્સ કિર મઞ્ચકસ્સ એકા સાલપન્તિ સીસભાગે હોતિ, એકા પાદભાગે. તત્રાપિ એકો તરુણસાલો સીસભાગસ્સ આસન્નો હોતિ, એકો પાદભાગસ્સ. અપિ ચ **યમકસાલા** નામ મૂલખન્ધવિટપપત્તેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસિબ્બિત્વા ઠિતસાલાતિ વુત્તં. **મઞ્ચકં પઞ્ઞપેહી**તિ તસ્મિં કિર ઉય્યાને રાજકુલસ્સ સયનમઞ્ચો અત્થિ, તં સન્ધાય પઞ્ઞપેહીતિ આહ. થેરોપિ તંયેવ પઞ્ઞપેત્વા અદાસિ.

કિલન્તોસ્મિ, આનન્દ, નિપજ્જિસ્સામીતિ તથાગતસ્સ હિ –

''ગોચરિ કળાપો ગઙ્ગેય્યો, પિઙ્ગલો પબ્બતેય્યકો;
હેમવતો ચ તમ્બો ચ, મન્દાકિનિ ઉપોસથો;
છદ્દન્તોયેવ દસમો, એતે નાગાનમુત્તમા''તિ. –

એત્થ યં દસન્નં ગોચરિસઙ્ખાતાનં પકતિહત્થીનં બલં, તં એકસ્સ કળાપસ્સાતિ. એવં દસગુણવડ્ઢિતાય ગણનાય પકતિહત્થીનં કોટિસહસ્સબલપ્પમાણં બલં, તં સબ્બમ્પિ ચુન્દસ્સ પિણ્ડપાતં પરિભુત્તકાલતો પટ્ઠાય ચઙ્કવારે પક્ખિત્તઉદકં વિય પરિક્ખયં ગતં. પાવાનગરતો તીણિ ગાવુતાનિ કુસિનારાનગરં, એતસ્મિં અન્તરે પઞ્ચવીસતિયા ઠાનેસુ નિસીદિત્વા મહતા ઉસ્સાહેન આગચ્છન્તોપિ સૂરિયસ્સ અત્થઙ્ગમિતવેલાયં સઞ્ઝાસમયે ભગવા સાલવનં પવિટ્ઠો. એવં રોગો સબ્બં આરોગ્યં મદ્દન્તો આગચ્છતિ. એતમત્થં દસ્સેન્તો વિય સબ્બલોકસ્સ સંવેગકરં વાચં ભાસન્તો – ''કિલન્તોસ્મિ, આનન્દ, નિપજ્જિસ્સામી''તિ આહ.

કસ્મા પન ભગવા એવં મહન્તેન ઉસ્સાહેન ઇધાગતો, કિં અઞ્ઞત્થ ન સક્કા પરિનિબ્બાયિતુન્તિ? પરિનિબ્બાયિતું નામ ન કત્થચિ ન સક્કા, તીહિ પન કારણેહિ ઇધાગતો, ઇદઞ્હિ ભગવા એવં પસ્સતિ – ''મયિ અઞ્ઞત્થ પરિનિબ્બાયન્તે મહાસુદસ્સનસુત્તસ્સ અત્થુપ્પત્તિ ન ભવિસ્સતિ, કુસિનારાયં પન પરિનિબ્બાયન્તે યમહં દેવલોકે અનુભવિતબ્બં સમ્પત્તિં મનુસ્સલોકેયેવ અનુભવિં, તં દ્વીહિ ભાણવારેહિ મણ્ડેત્વા દેસેસ્સામિ, તં મે સુત્વા બહૂ જના કુસલં કાતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તી''તિ.

અપરમ્પિ પસ્સતિ – ''મં અઞ્ઞત્થ પરિનિબ્બાયન્તં સુભદ્દો ન પસ્સિસ્સતિ, સો ચ બુદ્ધવેનેય્યો , ન સાવકવેનેય્યો; ન તં સાવકા વિનેતું સક્કોન્તિ. કુસિનારાયં પરિનિબ્બાયન્તં પન મં સો ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિસ્સતિ, પઞ્હાવિસ્સજ્જનપરિયોસાને ચ સરણેસુ પતિટ્ઠાય મમ સન્તિકે પબ્બજ્જઞ્ચ ઉપસમ્પદઞ્ચ લભિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા મયિ ધરમાનેયેવ અરહત્તં પત્વા પચ્છિમસાવકો ભવિસ્સતી''તિ.

અપરમ્પિ પસ્સતિ – ''મયિ અઞ્ઞત્થ પરિનિબ્બાયન્તે ધાતુભાજનીયે મહાકલહો ભવિસ્સતિ, લોહિતં નદી વિય સન્દિસ્સતિ. કુસિનારાયં પરિનિબ્બુતે દોણબ્રાહ્મણો તં વિવાદં વૂપસમેત્વા ધાતુયો વિભજિસ્સતી''તિ. ઇમેહિ તીહિ કારણેહિ ભગવા એવં મહન્તેન ઉસ્સાહેન ઇધાગતોતિ વેદિતબ્બો.

સીહસેય્યન્તિ એત્થ કામભોગીસેય્યા, પેતસેય્યા, સીહસેય્યા, તથાગતસેય્યાતિ ચતસ્સો સેય્યા.

તત્થ – ''યેભુય્યેન, ભિક્ખવે, કામભોગી સત્તા વામેન પસ્સેન સેન્તી''તિ અયં **કામભોગીસેય્યા**. તેસુ હિ યેભુય્યેન દક્ખિણેન પસ્સેન સયન્તા નામ નત્થિ.

''યેભુય્યેન, ભિક્ખવે, પેતા ઉત્તાના સેન્તી''તિ અયં **પેતસેય્યા**. અપ્પમંસલોહિતત્તા હિ પેતા અટ્ઠિસઙ્ઘાટજટિતા એકેન પસ્સેન સયિતું ન સક્કોન્તિ, ઉત્તાનાવ સેન્તિ.

''સીહો, ભિક્ખવે, મિગરાજા દક્ખિણેન પસ્સેન સેય્યં કપ્પેતિ…પે॰… અત્તમનો હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬) અયં **સીહસેય્યા**. તેજુસ્સદત્તા હિ સીહો મિગરાજા દ્વે પુરિમપાદે એકસ્મિં ઠાને, પચ્છિમપાદે એકસ્મિં ઠાને ઠપેત્વા નઙ્ગુટ્ઠં અન્તરસત્થિમ્હિ પક્ખિપિત્વા પુરિમપાદપચ્છિમપાદનઙ્ગુટ્ઠાનં ઠિતોકાસં સલ્લક્ખેત્વા દ્વિન્નં પુરિમપાદાનં મત્થકે સીસં ઠપેત્વા સયતિ. દિવસં સયિત્વાપિ પબુજ્ઝમાનો ન ઉત્રસન્તો પબુજ્ઝતિ, સીસં પન ઉક્ખિપિત્વા પુરિમપાદાદીનં ઠિતોકાસં સલ્લક્ખેતિ. સચે કિઞ્ચિ ઠાનં વિજહિત્વા ઠિતં હોતિ – ''ન યિદં તુય્હં જાતિયા સૂરભાવસ્સ ચ અનુરૂપ''ન્તિ અનત્તમનો હુત્વા તત્થેવ સયતિ, ન ગોચરાય પક્કમતિ. અવિજહિત્વા ઠિતે પન – ''તુય્હં જાતિયા ચ સૂરભાવસ્સ ચ અનુરૂપમિદ''ન્તિ હટ્ઠતુટ્ઠો ઉટ્ઠાય સીહવિજમ્ભિતં વિજમ્ભિત્વા કેસરભારં વિધુનિત્વા તિક્ખત્તું સીહનાદં નદિત્વા ગોચરાય પક્કમતિ.

‘‘ચતુત્થજ્ઝાનસેય્યા પન **તથાગતસ્સ સેય્યા**તિ વુચ્ચતિ’’ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૬). તાસુ ઇધ સીહસેય્યા આગતા. અયઞ્હિ તેજુસ્સદઇરિયાપથત્તા ઉત્તમસેય્યા નામ.

પાદે પાદન્તિ દક્ખિણપાદે વામપાદં. **અચ્ચાધાયા**તિ અતિઆધાય, ઈસકં અતિક્કમ્મ ઠપેત્વા. ગોપ્ફકેન હિ ગોપ્ફકે, જાણુના વા જાણુમ્હિ સઙ્ઘટ્ટિયમાને અભિણ્હં વેદના ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તં એકગ્ગં ન હોતિ, સેય્યા અફાસુકા હોતિ. યથા પન ન સઙ્ઘટ્ટેતિ, એવં અતિક્કમ્મ ઠપિતે વેદના નુપ્પજ્જતિ, ચિત્તં એકગ્ગં હોતિ, સેય્યા ફાસુ હોતિ. તસ્મા એવં નિપજ્જિ. અનુટ્ઠાનસેય્યં ઉપગતત્તા પનેત્થ – ‘‘ઉટ્ઠાનસઞ્ઞં મનસિ કરિત્વા’’તિ ન વુત્તં. કાયવસેન ચેત્થ અનુટ્ઠાનં વેદિતબ્બં, નિદ્દાવસેન પન તં રત્તિં ભગવતો ભવઙ્ગસ્સ ઓકાસોયેવ નાહોસિ. પઠમયામસ્મિઞ્હિ મલ્લાનં ધમ્મદેસના અહોસિ, મજ્ઝિમયામે સુભદ્દસ્સ પચ્છિમયામે ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓવદિ, બલવપચ્ચૂસે પરિનિબ્બાયિ.

સબ્બફાલિફુલ્લાતિ સબ્બે સમન્તતો પુપ્ફિતા મૂલતો પટ્ઠાય યાવ અગ્ગા એકચ્છન્ના અહેસું, ન કેવલઞ્ચ યમકસાલાયેવ, સબ્બેપિ રુક્ખા સબ્બપાલિફુલ્લાવ અહેસું. ન કેવલઞ્હિ તસ્મિંયેવ ઉય્યાને, સકલઞ્હિપિ દસસહસ્સચક્કવાળે પુપ્ફૂપગા પુપ્ફં ગણ્હિંસુ, ફલૂપગા ફલં ગણ્હિંસુ, સબ્બરુક્ખાનં ખન્ધેસુ ખન્ધપદુમાનિ, સાખાસુ સાખાપદુમાનિ, વલ્લીસુ વલ્લિપદુમાનિ, આકાસેસુ આકાસપદુમાનિ પથવીતલં ભિન્દિત્વા દણ્ડપદુમાનિ પુપ્ફિંસુ. સબ્બો મહાસમુદ્દો પઞ્ચવણ્ણપદુમસઞ્છન્નો અહોસિ. તિયોજનસહસ્સવિત્થતો હિમવા ઘનબદ્ધમોરપિઞ્છકલાપો વિય, નિરન્તરં માલાદામગવચ્છિકો વિય, સુટ્ઠુ પીળેત્વા આબદ્ધપુપ્ફવટંસકો વિય, સુપૂરિતં પુપ્ફચઙ્ગોટકં વિય ચ અતિરમણીયો અહોસિ.

તે તથાગતસ્સ સરીરં ઓકિરન્તીતિ તે યમકસાલા ભુમ્મદેવતાહિ સઞ્ચાલિતખન્ધસાખવિટપા તથાગતસ્સ સરીરં અવકિરન્તિ, સરીરસ્સ ઉપરિ પુપ્ફાનિ વિકિરન્તીતિ અત્થો. **અજ્ઝોકિરન્તી**તિ અજ્ઝોત્થરન્તા વિય કિરન્તિ. **અભિપ્પકિરન્તી**તિ અભિણ્હં પુનપ્પુનં પકિરન્તિયેવ. **દિબ્બાની**તિ દેવલોકે નન્દપોક્ખરણીસમ્ભવાનિ, તાનિ હોન્તિ સુવણ્ણવણ્ણાનિ પણ્ણચ્છત્તપ્પમાણપત્તાનિ, મહાતુમ્બમત્તં રેણું ગણ્હન્તિ. ન કેવલઞ્ચ મન્દારવપુપ્ફાનેવ, અઞ્ઞાનિપિ પન દિબ્બાનિ પારિચ્છત્તકકોવિળારપુપ્ફાદીનિ સુવણ્ણચઙ્ગોટકાનિ પૂરેત્વા ચક્કવાળમુખવટ્ટિયમ્પિ તિદસપુરેપિ બ્રહ્મલોકેપિ ઠિતાહિ દેવતાહિ પવિટ્ઠાનિ, અન્તલિક્ખા પતન્તિ. **તથાગતસ્સ સરીર**ન્તિ અન્તરા અવિકિણ્ણાનેવ આગન્ત્વા પત્તકિઞ્જક્ખરેણુચુણ્ણેહિ તથાગતસ્સ સરીરમેવ ઓકિરન્તિ.

દિબ્બાનિપિ ચન્દનચુણ્ણાનીતિ દેવતાનં ઉપકપ્પનચન્દનચુણ્ણાનિ. ન કેવલઞ્ચ દેવતાનંયેવ, નાગસુપણ્ણમનુસ્સાનમ્પિ ઉપકપ્પનચન્દનચુણ્ણાનિ. ન કેવલઞ્ચ ચન્દનચુણ્ણાનેવ, કાળાનુસારિકલોહિતચન્દનાદિસબ્બદિબ્બગન્ધજાલચુણ્ણાનિ, હરિતાલઅઞ્જનસુવણ્ણરજતચુણ્ણાનિ સબ્બદિબ્બગન્ધવાસવિકતિયો સુવણ્ણરજતાદિસમુગ્ગે પૂરેત્વા ચક્કવાળમુખવટ્ટિઆદીસુ ઠિતાહિ દેવતાહિ પવિટ્ઠાનિ અન્તરા અવિપ્પકિરિત્વા તથાગતસ્સેવ સરીરં ઓકિરન્તિ.

દિબ્બાનિપિ તૂરિયાનીતિ દેવતાનં ઉપકપ્પનતૂરિયાનિ. ન કેવલઞ્ચ તાનિયેવ, સબ્બાનિપિ તન્તિબદ્ધચમ્મપરિયોનદ્ધઘનસુસિરભેદાનિ દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવનાગસુપણ્ણમનુસ્સાનં તૂરિયાનિ એકચક્કવાળે સન્નિપતિત્વા અન્તલિક્ખે વજ્જન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ.

દિબ્બાનિપિ સઙ્ગીતાનીતિ વરુણવારણદેવતા કિર નામેતા દીઘાયુકા દેવતા – ‘‘મહાપુરિસો મનુસ્સપથે નિબ્બત્તિત્વા બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ સુત્વા ‘‘પટિસન્ધિગ્ગહણદિવસે નં ગહેત્વા ગમિસ્સામા’’તિ માલં ગન્થેતુમારભિંસુ. તા ગન્થમાનાવ – ‘‘મહાપુરિસો માતુકુચ્છિયં નિબ્બત્તો’’તિ સુત્વા ‘‘તુમ્હે કસ્સ ગન્થથા’’તિ વુત્તા ‘‘ન તાવ નિટ્ઠાતિ, કુચ્છિતો નિક્ખમનદિવસે ગણ્હિત્વા ગમિસ્સામા’’તિ આહંસુ. પુનપિ ‘‘નિક્ખન્તો’’તિ સુત્વા ‘‘મહાભિનિક્ખમનદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. એકૂનતિંસવસ્સાનિ ઘરે વસિત્વા ‘‘અજ્જ મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખન્તો’’તિપિ સુત્વા ‘‘અભિસમ્બોધિદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. છબ્બસ્સાનિ પધાનં કત્વા ‘‘અજ્જ અભિસમ્બુદ્ધો’’તિપિ સુત્વા ‘‘ધમ્મચક્કપ્પવત્તનદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. ‘‘સત્તસત્તાહાનિ બોધિમણ્ડે વીતિનામેત્વા ઇસિપતનં ગન્ત્વા ધમ્મચક્કં પવત્તિત’’ન્તિપિ સુત્વા ‘‘યમકપાટિહારિયદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. ‘‘અજ્જ યમકપાટિહારિયં કરી’’તિપિ સુત્વા ‘‘દેવોરોહણદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. ‘‘અજ્જ દેવોરોહણં કરી’’તિપિ સુત્વા ‘‘આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જને ગમિસ્સામા’’તિ. ‘‘અજ્જ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજી’’તિપિ સુત્વા ‘‘ન તાવ નિટ્ઠાતિ, પરિનિબ્બાનદિવસે ગમિસ્સામા’’તિ. ‘‘અજ્જ ભગવા યમકસાલાનમન્તરે દક્ખિણેન પસ્સેન સતો સમ્પજાનો સીહસેય્યં ઉપગતો બલવપચ્ચૂસસમયે પરિનિબ્બાયિસ્સતિ. તુમ્હે કસ્સ ગન્થથા’’તિ સુત્વા પન – ‘‘કિન્નામેતં, ‘અજ્જેવ માતુકુચ્છિયં પટિસન્ધિં ગણ્હિ, અજ્જેવ માતુકુચ્છિતો નિક્ખમિ, અજ્જેવ મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિ, અજ્જેવ બુદ્ધો અહોસિ, અજ્જેવ ધમ્મચક્કં પવત્તયિ, અજ્જેવ યમકપાટિહારિયં અકાસિ, અજ્જેવ દેવલોકા ઓતિણ્ણો, અજ્જેવ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજિ, અજ્જેવ કિર પરિનિબ્બાયિસ્સતી’તિ. નનુ નામ દુતિયદિવસે યાગુપાનકાલમત્તમ્પિ ઠાતબ્બં અસ્સ. દસ પારમિયો પૂરેત્વા બુદ્ધત્તં પત્તસ્સ નામ અનનુચ્છવિકમેત’’ન્તિ અપરિનિટ્ઠિતાવ માલાયો ગહેત્વા આગમ્મ અન્તો ચક્કવાળે ઓકાસં અલભમાના ચક્કવાળમુખવટ્ટિયં લમ્બિત્વા ચક્કવાળમુખવટ્ટિયાવ આધાવન્તિયો હત્થેન હત્થં ગીવાય ગીવં ગહેત્વા તીણિ રતનાનિ આરબ્ભ દ્વત્તિંસ મહાપુરિસલક્ખણાનિ છબ્બણ્ણરસ્મિયો દસ પારમિયો અડ્ઢછટ્ઠાનિ જાતકસતાનિ ચુદ્દસ બુદ્ધઞાણાનિ આરબ્ભ ગાયિત્વા તસ્સ તસ્સ અવસાને ‘‘મહાયસો, મહાયસો’’તિ વદન્તિ. ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્તં – ‘‘દિબ્બાનિપિ સઙ્ગીતાનિ અન્તલિક્ખે વત્તન્તિ તથાગતસ્સ પૂજાયા’’તિ.

૧૯૯. ભગવા પન યમકસાલાનં અન્તરા દક્ખિણેન પસ્સેન નિપન્નોયેવ પથવીતલતો યાવ ચક્કવાળમુખવટ્ટિયા, ચક્કવાળમુખવટ્ટિતો ચ યાવ બ્રહ્મલોકા સન્નિપતિતાય પરિસાય મહન્તં ઉસ્સાહં દિસ્વા આયસ્મતો આનન્દસ્સ આરોચેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘અથ ખો ભગવા આયસ્મન્તં આનન્દં…પે॰… તથાગતસ્સ પૂજાયા’’તિ. એવં મહાસક્કારં દસ્સેત્વા તેનાપિ અત્તનો અસક્કતભાવમેવ દસ્સન્તો **ન ખો, આનન્દ, એત્તાવતા**તિઆદિમાહ.

ઇદં વુત્તં હોતિ – ‘‘આનન્દ, મયા દીપઙ્કરપાદમૂલે નિપન્નેન અટ્ઠ ધમ્મે સમોધાનેત્વા અભિનીહારં કરોન્તેન ન માલાગન્ધતૂરિયસઙ્ગીતાનં અત્થાય અભિનીહારો કતો, ન એતદત્થાય પારમિયો પૂરિતા. તસ્મા ન ખો અહં એતાય પૂજાય પૂજિતો નામ હોમી’’તિ.

કસ્મા પન ભગવા અઞ્ઞત્થ એકં ઉમાપુપ્ફમત્તમ્પિ ગહેત્વા બુદ્ધગુણે આવજ્જેત્વા કતાય પૂજાય બુદ્ધઞાણેનાપિ અપરિચ્છિન્નં વિપાકં વણ્ણેત્વા ઇધ એવં મહન્તં પૂજં પટિક્ખિપતીતિ? પરિસાનુગ્ગહેન ચેવ સાસનસ્સ ચ ચિરટ્ઠિતિકામતાય. સચે હિ ભગવા એવં ન પટિક્ખિપેય્ય, અનાગતે સીલસ્સ આગતટ્ઠાને સીલં ન પરિપૂરેસ્સન્તિ, સમાધિસ્સ આગતટ્ઠાને સમાધિં ન પરિપૂરેસ્સન્તિ, વિપસ્સનાય આગતટ્ઠાને વિપસ્સનાગબ્ભં ન ગાહાપેસ્સન્તિ. ઉપટ્ઠાકે સમાદપેત્વા પૂજંયેવ કારેન્તા વિહરિસ્સન્તિ. આમિસપૂજા ચ નામેસા સાસનં એકદિવસમ્પિ

એકયાગુપાનકાલમત્તમ્પિ સન્ધારેતું ન સક્કોતિ. મહાવિહારસદિસઞ્હિ વિહારસહસ્સં મહાચેતિયસદિસઞ્ચ ચેતિયસહસ્સમ્પિ સાસનં ધારેતું ન સક્કોન્તિ. યેન કમ્મં કતં, તસ્સેવ હોતિ. સમ્માપટિપત્તિ પન તથાગતસ્સ અનુચ્છવિકા પૂજા. સા હિ તેન પત્થિતા ચેવ, સક્કોતિ સાસનઞ્ચ સન્ધારેતું, તસ્મા તં દસ્સેન્તો **યો ખો આનન્દા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો**તિ નવવિધસ્સ લોકુત્તરધમ્મસ્સ અનુધમ્મં પુબ્બભાગપટિપદં પટિપન્નો . સાયેવ પન પટિપદા અનુચ્છવિકત્તા ''સામીચી''તિ વુચ્ચતિ. તં સામીચિં પટિપન્નોતિ **સામીચિપ્પટિપન્નો**. તમેવ પુબ્બભાગપટિપદાસઙ્ખાતં અનુધમ્મં ચરતિ પૂરેતીતિ **અનુધમ્મચારી**.

પુબ્બભાગપટિપદાતિ ચ સીલં આચારપઞ્ઞત્તિ ધુતઙ્ગસમાદાનં યાવ ગોત્રભુતો સમ્માપટિપદા વેદિતબ્બા. તસ્મા યો ભિક્ખુ છસુ અગારવેસુ પતિટ્ઠાય પઞ્ઞત્તિં અતિક્કમતિ, અનેસનાય જીવિકં કપ્પેતિ, અયં ન ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો. યો પન સબ્બં અત્તનો પઞ્ઞત્તં સિક્ખાપદં જિનવેલં જિનમરિયાદં જિનકાળસુત્તં અણુમત્તમ્પિ ન વીતિક્કમતિ, અયં ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો નામ. ભિક્ખુનિયાપિ એસેવ નયો. યો ઉપાસકો પઞ્ચ વેરાનિ દસ અકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તતિ અપ્પેતિ, અયં ન ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો. યો પન તીસુ સરણેસુ, પઞ્ચસુપિ સીલેસુ, દસસુ સીલેસુ પરિપૂરકારી હોતિ, માસસ્સ અટ્ઠ ઉપોસથે કરોતિ, દાનં દેતિ, ગન્ધપૂજં માલાપૂજં કરોતિ, માતરં પિતરં ઉપટ્ઠાતિ, ધમ્મિકે સમણબ્રાહ્મણે ઉપટ્ઠાતિ, અયં ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો નામ. ઉપાસિકાયપિ એસેવ નયો.

પરમાય પૂજાયાતિ ઉત્તમાય પૂજાય. અયઞ્હિ નિરામિસપૂજા નામ સક્કોતિ મમ સાસનં સન્ધારેતું. યાવ હિ ઇમા ચતસ્સો પરિસા મં ઇમાય પૂજેસ્સન્તિ, તાવ મમ સાસનં મજ્ઝે નભસ્સ પુણ્ણચન્દો વિય વિરોચિસ્સતીતિ દસ્સેતિ.

ઉપવાણત્થેરવણ્ણના

૨૦૦. **અપસારેસી**તિ અપનેસિ. **અપેહી**તિ અપગચ્છ. થેરો એકવચનેનેવ તાલવણ્ટં નિક્ખિપિત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ. **ઉપટ્ઠાકો**તિઆદિ પઠમબોધિયં અનિબદ્ધુપટ્ઠાકભાવં સન્ધાયાહ. **અયં, ભન્તે, આયસ્મા ઉપવાણો**તિ એવં થેરેન વુત્તે આનન્દો ઉપવાણસ્સ સદોસભાવં સલ્લક્ખેતિ, 'હન્દસ્સ નિદ્દોસભાવં કથેસ્સામી'તિ ભગવા **યેભુય્યેન આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **યેભુય્યેના**તિ ઇદં અસઞ્ઞસત્તાનઞ્ચેવ અરૂપદેવતાનઞ્ચ ઓહીનભાવં સન્ધાય વુત્તં. **અપ્ફુટો**તિ અસમ્ફુટ્ઠો અભરિતો વા. ભગવતો કિર આસન્નપદેસે વાલગ્ગમત્તે ઓકાસે સુખુમત્તભાવં માપેત્વા દસ દસ મહેસક્ખા દેવતા અટ્ઠંસુ. તાસં પરતો વીસતિ વીસતિ. તાસં પરતો તિંસતિ તિંસતિ. તાસં પરતો ચત્તાલીસં ચત્તાલીસં. તાસં પરતો પઞ્ઞાસં પઞ્ઞાસં. તાસં પરતો સટ્ઠિ સટ્ઠિ દેવતા અટ્ઠંસુ. તા અઞ્ઞમઞ્ઞં હત્થેન વા પાદેન વા વત્થેન વા ન બ્યાબાધેન્તિ. ''અપેહિ મં, મા ઘટ્ટેહી''તિ વત્તબ્બાકારં નામ નત્થિ. ''તા ખો પન દેવતાયો દસપિ હુત્વા વીસતિપિ હુત્વા તિંસમ્પિ હુત્વા ચત્તાલીસમ્પિ હુત્વા પઞ્ઞાસમ્પિ હુત્વા આરગ્ગકોટિનિતુદનમત્તેપિ તિટ્ઠન્તિ, ન ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં બ્યાબાધેન્તી''તિ (અ૰ નિ૰ ૧.૩૭) વુત્તસદિસાવ અહેસું. **ઓવારેન્તો**તિ આવારેન્તો. થેરો કિર પકતિયાપિ મહાસરીરો હત્થિપોતકસદિસો. સો પંસુકૂલચીવરં પારુપિત્વા અતિમહા વિય અહોસિ.

તથાગતં દસ્સનાયાતિ ભગવતો મુખં દટ્ઠું અલભમાના એવં ઉજ્ઝાયિંસુ. કિં પન તા થેરં વિનિવિજ્ઝ પસ્સિતું ન સક્કોન્તીતિ? આમ, ન સક્કોન્તિ. દેવતા હિ પુથુજ્જને વિનિવિજ્ઝ પસ્સિતું સક્કોન્તિ, ન ખીણાસવે. થેરસ્સ ચ

મહેસક્ખતાય તેજુસ્સદતાય ઉપગન્તુમ્પિ ન સક્કોન્તિ. કસ્મા પન થેરોવ તેજુસ્સદો, ન અઞ્ઞે અરહન્તોતિ? યસ્મા કસ્સપબુદ્ધસ્સ ચેતિયે આરક્ખદેવતા અહોસિ.

વિપસ્સિમ્હિ કિર સમ્માસમ્બુદ્ધે પરિનિબ્બુતે એકગ્ઘનસુવણ્ણક્ખન્ધસદિસસ્સ ધાતુસરીરસ્સ એકમેવ ચેતિયં અકંસુ, દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ એકમેવ ચેતિયં હોતિ. તં મનુસ્સા રતનાયામાહિ વિદત્થિવિત્થતાહિ દ્વઙ્ગુલબહલાહિ સુવણ્ણિટ્ઠકાહિ હરિતાલેન ચ મનોસિલાય ચ મત્તિકાકિચ્ચં તિલતેલેનેવ ઉદકકિચ્ચં સાધેત્વા યોજનપ્પમાણં ઉટ્ઠપેસું. તતો ભુમ્મા દેવતા યોજનપ્પમાણં, તતો આકાસટ્ઠકદેવતા, તતો ઉણ્હવલાહકદેવતા, તતો અબ્ભવલાહકદેવતા, તતો ચાતુમહારાજિકા દેવતા, તતો તાવતિંસા દેવતા યોજનપ્પમાણં ઉટ્ઠપેસુન્તિ એવં સત્તયોજનિકં ચેતિયં અહોસિ. મનુસ્સેસુ માલાગન્ધવત્થાદીનિ ગહેત્વા આગતેસુ આરક્ખદેવતા ગહેત્વા તેસં પસ્સન્તાનંયેવ ચેતિયં પૂજેસિ.

તદા અયં થેરો બ્રાહ્મણમહાસાલો હુત્વા એકં પીતકં વત્થં આદાય ગતો. દેવતા તસ્સ હત્થતો વત્થં ગહેત્વા ચેતિયં પૂજેસિ. બ્રાહ્મણો તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ''અહમ્પિ અનાગતે એવરૂપસ્સ બુદ્ધસ્સ ચેતિયે આરક્ખદેવતા હોમી''તિ પત્થનં કત્વા તતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિ. તસ્સ દેવલોકે ચ મનુસ્સલોકે ચ સંસરન્તસ્સેવ કસ્સપો ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયિ. તસ્સાપિ એકમેવ ધાતુસરીરં અહોસિ. તં ગહેત્વા યોજનિકં ચેતિયં કારેસું. સો તત્થ આરક્ખદેવતા હુત્વા સાસને અન્તરહિતે સગ્ગે નિબ્બત્તિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે તતો ચુતો મહાકુલે પટિસન્ધિં ગહેત્વા નિક્ખમ્મ પબ્બજિત્વા અરહત્તં પત્તો. ઇતિ ચેતિયે આરક્ખદેવતા હુત્વા આગતત્તા થેરો તેજુસ્સદોતિ વેદિતબ્બો.

દેવતા , આનન્દ, ઉજ્ઝાયન્તીતિ ઇતિ આનન્દ, દેવતા ઉજ્ઝાયન્તિ, ન મય્હં પુત્તસ્સ અઞ્ઞો કોચિ દોસો અત્થીતિ દસ્સેતિ.

૨૦૧. કથંભૂતા પન, ભન્તેતિ કસ્મા આહ? ભગવા તુમ્હે – ''દેવતા ઉજ્ઝાયન્તી''તિ વદથ, કથં ભૂતા પન તા તુમ્હે મનસિ કરોથ , કિં તુમ્હાકં પરિનિબ્બાનં અધિવાસેન્તીતિ પુચ્છતિ. અથ ભગવા – ''નાહં અધિવાસનકારણં વદામી''તિ તાસં અનધિવાસનભાવં દસ્સેન્તો **સન્તાનન્દા**તિઆદિમાહ.

તત્થ **આકાસે પથવીસઞ્ઞિનિયો**તિ આકાસે પથવિં માપેત્વા તત્થ પથવીસઞ્ઞિનિયો. **કન્દન્તી**તિ રોદન્તિ. **છિન્નપાતં પપતન્તી**તિ મજ્ઝે છિન્ના વિય હુત્વા યતો વા તતો વા પપતન્તિ. **આવટ્ટન્તી**તિ આવટ્ટન્તિયો પતિતટ્ઠાનમેવ આગચ્છન્તિ. **વિવટ્ટન્તી**તિ પતિતટ્ઠાનતો પરભાગં વટ્ટમાના ગચ્છન્તિ. અપિચ દ્વે પાદે પસારેત્વા સકિં પુરતો સકિં પચ્છતો સકિં વામતો સકિં દક્ખિણતો સંપરિવત્તમાનાપિ – ''આવટ્ટન્તિ વિવટ્ટન્તી''તિ વુચ્ચન્તિ. **સન્તાનન્દ, દેવતા પથવિયં પથવીસઞ્ઞિનિયો**તિ પકતિપથવી કિર દેવતા ધારેતું ન સક્કોતિ. તત્થ હત્થકો બ્રહ્મા વિય દેવતા ઓસીદન્તિ. તેનાહ ભગવા – ''ઓળારિકં હત્થક, અત્તભાવં અભિનિમ્મિનાહી''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૮). તસ્મા યા દેવતા પથવિયં પથવિં માપેસું, તા સન્ધાયેતં વુત્તં – ''પથવિયં પથવીસઞ્ઞિનિયો''તિ.

વીતરાગાતિ પહીનદોમનસ્સા સિલાથમ્ભસદિસા અનાગામિખીણાસવદેવતા.

ચતુસંવેજનીયઠાનવણ્ણના

૨૦૨. વસ્સંવુટ્ઠાતિ બુદ્ધકાલે કિર દ્વીસુ કાલેસુ ભિક્ખૂ સન્નિપતન્તિ ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય કમ્મટ્ઠાનગ્ગહણત્થં, વુટ્ઠવસ્સા ચ ગહિતકમ્મટ્ઠાનાનુયોગેન નિબ્બત્તિતવિસેસારોચનત્થં. યથા ચ બુદ્ધકાલે, એવં તમ્બપણ્ણિદીપેપિ અપારગઙ્ગાય ભિક્ખૂ લોહપાસાદે સન્નિપતિંસુ, પારગઙ્ગાય ભિક્ખૂ તિસ્સમહાવિહારે. તેસુ અપારગઙ્ગાય ભિક્ખૂ સક્કારછડ્ડકસમ્મજ્જનિયો ગહેત્વા આગન્ત્વા મહાવિહારે સન્નિપતિત્વા ચેતિયે સુધાકમ્મં કત્વા – ''વુટ્ઠવસ્સા આગન્ત્વા લોહપાસાદે સન્નિપતથા''તિ વત્તં કત્વા ફાસુકટ્ઠાનેસુ વસિત્વા વુટ્ઠવસ્સા આગન્ત્વા લોહપાસાદે પઞ્ચનિકાયમણ્ડલે, યેસં પાળિ પગુણા, તે પાળિં સજ્ઝાયન્તિ. યેસં અટ્ઠકથા પગુણા, તે અટ્ઠકથં સજ્ઝાયન્તિ. યો પાળિં વા અટ્ઠકથં વા વિરાધેતિ , તં – ''કસ્સ સન્તિકે તયા ગહિત''ન્તિ વિચારેત્વા ઉજું કત્વા ગાહાપેન્તિ. પારગઙ્ગાવાસિનોપિ તિસ્સમહાવિહારે એવમેવ કરોન્તિ. એવં દ્વીસુ કાલેસુ સન્નિપતિતેસુ ભિક્ખૂસુ યે પુરે વસ્સૂપનાયિકાય કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગતા વિસેસારોચનત્થં આગચ્છન્તિ, એવરૂપે સન્ધાય ''પુબ્બે ભન્તે વસ્સંવુટ્ઠા''તિઆદિમાહ.

મનોભાવનીયેતિ મનસા ભાવિતે સમ્ભાવિતે. યે વા મનો મનં ભાવેન્તિ વડ્ઢેન્તિ રાગરજાદીનિ પવાહેન્તિ, એવરૂપેતિ અત્થો. થેરો કિર વત્તસમ્પન્નો મહલ્લકં ભિક્ખું દિસ્વા થદ્ધો હુત્વા ન નિસીદતિ, પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા હત્થતો છત્તઞ્ચ પત્તચીવરઞ્ચ ગહેત્વા પીઠં પપ્ફોટેત્વા દેતિ, તત્થ નિસિન્નસ્સ વત્તં કત્વા સેનાસનં પટિજગ્ગિત્વા દેતિ. નવકં ભિક્ખું દિસ્વા તુણ્હીભૂતો ન નિસીદતિ, સમીપે ઠત્વા વત્તં કરોતિ. સો તાય વત્તપટિપત્તિયા અપરિહાનિં પત્થયમાનો એવમાહ.

અથ ભગવા – ''આનન્દો મનોભાવનીયાનં દસ્સનં ન લભિસ્સામી''તિ ચિન્તેતિ, હન્દસ્સ, મનોભાવનીયાનં દસ્સનટ્ઠાનં આચિક્ખિસ્સામિ, યત્થ વસન્તો ઇતો ચિતો ચ અનાહિણ્ડિત્વાવ લચ્છતિ મનોભાવનીયે ભિક્ખૂ દસ્સનાયાતિ ચિન્તેત્વા **ચત્તારિમાની**તિઆદિમાહ.

તત્થ **સદ્ધસ્સા**તિ બુદ્ધાદીસુ પસન્નચિત્તસ્સ વત્તસમ્પન્નસ્સ, યસ્સ પાતો પટ્ઠાય ચેતિયઙ્ગણવત્તાદીનિ સબ્બવત્તાનિ કતાનેવ પઞ્ઞાયન્તિ. **દસ્સનીયાની**તિ દસ્સનારહાનિ દસ્સનત્થાય ગન્તબ્બાનિ. **સંવેજનીયાની**તિ સંવેગજનકાનિ. **ઠાનાની**તિ કારણાનિ, પદેસઠાનાનેવ વા.

યે હિ કેચીતિ ઇદં ચેતિયચારિકાય સત્થકભાવદસ્સનત્થં વુત્તં. તત્થ **ચેતિયચારિકં આહિણ્ડન્તા**તિ યે ચ તાવ તત્થ તત્થ ચેતિયઙ્ગણં સમ્મજ્જન્તા, આસનાનિ ધોવન્તા બોધિમ્હિ ઉદકં સિઞ્ચન્તા આહિણ્ડન્તિ, તેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ અસુકવિહારે ''ચેતિયં વન્દિસ્સામા''તિ નિક્ખમિત્વા પસન્નચિત્તા અન્તરા કાલઙ્કરોન્તાપિ અનન્તરાયેન સગ્ગે પતિટ્ઠહિસ્સન્તિ યેવાતિ દસ્સેતિ.

આનન્દપુચ્છાકથાવણ્ણના

૨૦૩. અદસ્સનં , આનન્દાતિ યદેતં માતુગામસ્સ અદસ્સનં, અયમેત્થ ઉત્તમા પટિપત્તીતિ દસ્સેતિ. દ્વારં પિદહિત્વા સેનાસને નિસિન્નો હિ ભિક્ખુ આગન્ત્વા દ્વારે ઠિતમ્પિ માતુગામં યાવ ન પસ્સતિ, તાવસ્સ એકંસેનેવ ન લોભો ઉપ્પજ્જતિ, ન ચિત્તં ચલતિ. દસ્સને પન સતિયેવ તદુભયમ્પિ અસ્સ. તેનાહ – ''અદસ્સનં આનન્દા''તિ. **દસ્સને ભગવા સતિ કથ**ન્તિ ભિક્ખં ગહેત્વા ઉપગતટ્ઠાનાદીસુ દસ્સને સતિ કથં પટિપજ્જિતબ્બન્તિ પુચ્છતિ. અથ ભગવા યસ્મા ખગ્ગં ગહેત્વા – ''સચે મયા સદ્ધિં આલપસિ, એત્થેવ તે સીસં પાતેસ્સામી''તિ ઠિતપુરિસેન વા, ''સચે મયા સદ્ધિં આલપસિ, એત્થેવ તે મંસં મુરુમુરાપેત્વા ખાદિસ્સામી''તિ ઠિતયક્ખિનિયા વા આલપિતું વરં.

એકસ્સેવ હિ અત્તભાવસ્સ તપ્પચ્ચયા વિનાસો હોતિ, ન અપાયેસુ અપરિચ્છિન્નદુક્ખાનુભવનં. માતુગામેન પન આલાપસલ્લાપે સતિ વિસ્સાસો હોતિ, વિસ્સાસે સતિ ઓતારો હોતિ, ઓતિણ્ણચિત્તો સીલબ્યસનં પત્વા અપાયપૂરકો હોતિ; તસ્મા **અનાલાપો**તિ આહ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

> ‘‘સલ્લપે અસિહત્થેન, પિસાચેનાપિ સલ્લપે;
> આસીવિસમ્પિ આસીદે, યેન દટ્ઠો ન જીવતિ;
> ન ત્વેવ એકો એકાય, માતુગામેન સલ્લપે’’તિ. (અ॰ નિ॰ ૫.૫૫);

આલપન્તેન પનાતિ સચે માતુગામો દિવસં વા પુચ્છતિ, સીલં વા યાચતિ, ધમ્મં વા સોતુકામો હોતિ, પઞ્હં વા પુચ્છતિ, તથારૂપં વા પનસ્સ પબ્બજિતેહિ કત્તબ્બકમ્મં હોતિ, એવરૂપે કાલે અનાલપન્તં ‘‘મૂગો અયં, બધિરો અયં, ભુત્વાવ બદ્ધમુખો નિસીદતી’’તિ વદતિ, તસ્મા અવસ્સં આલપિતબ્બં હોતિ. એવં આલપન્તેન પન કથં પટિપજ્જિતબ્બન્તિ પુચ્છતિ. અથ ભગવા – ‘‘એથ તુમ્હે, ભિક્ખવે, માતુમત્તીસુ માતુચિત્તં ઉપટ્ઠપેથ, ભગિનિમત્તીસુ ભગિનિચિત્તં ઉપટ્ઠપેથ, ધીતુમત્તીસુ ધીતુચિત્તં ઉપટ્ઠપેથા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૭) ઇમં ઓવાદં સન્ધાય **સતિ, આનન્દ, ઉપટ્ઠપેતબ્બા**તિ આહ.

૨૦૪. **અબ્યાવટા**તિ અતન્તિબદ્ધા નિરુસ્સુક્કા હોથ. **સારત્થે ઘટથા**તિ ઉત્તમત્થે અરહત્તે ઘટેથ. **અનુયુઞ્જથા**તિ તદધિગમાય અનુયોગં કરોથ. **અપ્પમત્તા**તિ તત્થ અવિપ્પમુટ્ઠસતી. વીરિયાતાપયોગેન **આતાપિનો**. કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખતાય **પહિતત્તા** પેસિતચિત્તા વિહરથ.

૨૦૫. **કથં પન, ભન્તે**તિ તેહિ ખત્તિયપણ્ડિતાદીહિ કથં પટિપજ્જિતબ્બં. અદ્ધા મં તે પટિપુચ્છિસ્સન્તિ – ‘‘કથં, ભન્તે, આનન્દ તથાગતસ્સ સરીરે પટિપજ્જિતબ્બ’’ન્તિ; ‘‘તેસાહં કથં પટિવચનં દેમી’’તિ પુચ્છતિ. **અહતેન વત્થેના**તિ નવેન કાસિકવત્થેન. **વિહતેન કપ્પાસેના**તિ સુપોથિતેન કપ્પાસેન. કાસિકવત્થઞ્હિ સુખુમત્તા તેલં ન ગણ્હાતિ, કપ્પાસો પન ગણ્હાતિ. તસ્મા ‘‘વિહતેન કપ્પાસેના’’તિ આહ. **આયસાયા**તિ સોવણ્ણાય. સોવણ્ણઞ્હિ ઇધ ‘‘અયસ’’ન્તિ અધિપ્પેતં.

થૂપારહપુગ્ગલવણ્ણના

૨૦૬. **રાજા ચક્કવત્તી**તિ એત્થ કસ્મા ભગવા અગારમજ્ઝે વસિત્વા કાલઙ્કતસ્સ રઞ્ઞો થૂપારહતં અનુજાનાતિ, ન સીલવતો પુથુજ્જનસ્સ ભિક્ખુસ્સાતિ? અનચ્છરિયત્તા. પુથુજ્જનભિક્ખૂનઞ્હિ થૂપે અનુઞ્ઞાયમાને તમ્બપણ્ણિદીપે તાવ થૂપાનં ઓકાસો ન ભવેય્ય, તથા અઞ્ઞેસુ ઠાનેસુ. તસ્મા ‘‘અનચ્છરિયા તે ભવિસ્સન્તી’’તિ નાનુજાનાતિ. રાજા ચક્કવત્તી એકોવ નિબ્બત્તતિ, તેનસ્સ થૂપો અચ્છરિયો હોતિ. પુથુજ્જનસીલવતો પન પરિનિબ્બુતભિક્ખુનો વિય મહન્તમ્પિ સક્કારં કાતું વટ્ટતિયેવ.

આનન્દઅચ્છરિયધમ્મવણ્ણના

૨૦૭. **વિહાર**ન્તિ ઇધ મણ્ડલમાલો વિહારોતિ અધિપ્પેતો, તં પવિસિત્વા. **કપિસીસ**ન્તિ દ્વારબાહકોટિયં ઠિતં અગ્ગળરુક્ખં. **રોદમાનો અટ્ઠાસી**તિ સો કિરાયસ્મા ચિન્તેસિ – ‘‘સત્થારા મમ સંવેગજનકં વસનટ્ઠાનં કથિતં, ચેતિયચારિકાય સાત્થકભાવો કથિતો, માતુગામે પટિપજ્જિતબ્બપઞ્હો વિસ્સજ્જિતો, અત્તનો સરીરે પટિપત્તિ

અક્ખાતા, ચત્તારો થૂપારહા કથિતા, ધુવં અજ્જ ભગવા પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ, તસ્સેવં ચિન્તયતો બલવદોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ. અથસ્સ એતદહોસિ – ''ભગવતો સન્તિકે રોદનં નામ અફાસુકં, એકમન્તં ગન્ત્વા સોકં તનુકં કરિસ્સામી''તિ, સો તથા અકાસિ. તેન વુત્તં – ''રોદમાનો અટ્ઠાસી''તિ.

અહઞ્ચ વતમ્હીતિ અહઞ્ચ વત અમ્હિ, અહં વતમ્હીતિપિ પાઠો. **યો મમ અનુકમ્પકો**તિ યો મં અનુકમ્પતિ અનુસાસતિ, સ્વે દાનિ પટ્ઠાય કસ્સ મુખધોવનં દસ્સામિ, કસ્સ પાદે ધોવિસ્સામિ, કસ્સ સેનાસનં પટિજગ્ગિસ્સામિ, કસ્સ પત્તચીવરં ગહેત્વા વિચરિસ્સામીતિ બહું વિલપિ. **આમન્તેસી**તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અન્તરે થેરં અદિસ્વા આમન્તેસિ.

મેત્તેન કાયકમ્મેનાતિ મેત્તચિત્તવસેન પવત્તિતેન મુખધોવનદાનાદિકાયકમ્મેન. **હિતેના**તિ હિતવુદ્ધિયા કતેન. **સુખેના**તિ સુખસોમનસ્સેનેવ કતેન, ન દુક્ખિના દુમ્મનેન હુત્વાતિ અત્થો. **અદ્વયેના**તિ દ્વે કોટ્ઠાસે કત્વા અકતેન. યથા હિ એકો સમ્મુખાવ કરોતિ ન પરમ્મુખા, એકો પરમ્મુખાવ કરોતિ ન સમ્મુખા એવં વિભાગં અકત્વા કતેનાતિ વુત્તં હોતિ. **અપ્પમાણેના**તિ પમાણવિરહિતેન. ચક્કવાળમ્પિ હિ અતિસમ્બાધં, ભવગ્ગમ્પિ અતિનીચં, તયા કતં કાયકમ્મમેવ બહુન્તિ દસ્સેતિ.

મેત્તેન વચીકમ્મેનાતિ મેત્તચિત્તવસેન પવત્તિતેન મુખધોવનકાલારોચનાદિના વચીકમ્મેન. અપિ ચ ઓવાદં સુત્વા – ''સાધુ, ભન્તે''તિ વચનમ્પિ મેત્તં વચીકમ્મમેવ. **મેત્તેન મનોકમ્મેના**તિ કાલસ્સેવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા વિવિત્તાસને નિસીદિત્વા – ''સત્થા અરોગો હોતુ, અબ્યાપજ્જો સુખી''તિ એવં પવત્તિતેન મનોકમ્મેન. **કતપુઞ્ઞોસી**તિ કપ્પસતસહસ્સં અભિનીહારસમ્પન્નોસીતિ દસ્સેતિ. કતપુઞ્ઞોસીતિ ચ એત્તાવતા વિસ્સત્થો મા પમાદમાપજ્જિ, અથ ખો પધાનમનુયુઞ્જ. એવઞ્હિ અનુયુત્તો ખિપ્પં હોહિસિ અનાસવો, ધમ્મસઙ્ગીતિકાલે અરહત્તં પાપુણિસ્સસિ. ન હિ માદિસસ્સ કતપારિચરિયા નિપ્ફલા નામ હોતીતિ દસ્સેતિ.

૨૦૮. એવઞ્ચ પન વત્વા મહાપથવિં પત્થરન્તો વિય આકાસં વિત્થારેન્તો વિય ચક્કવાળગિરિં ઓસારેન્તો વિય સિનેરું ઉક્ખિપેન્તો વિય મહાજમ્બું ખન્ધે ગહેત્વા ચાલેન્તો વિય આયસ્મતો આનન્દસ્સ ગુણકથં આરભન્તો અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસિ. તત્થ ''યેપિ તે, ભિક્ખવે, એતરહી''તિ કસ્મા ન વુત્તં? અઞ્ઞસ્સ બુદ્ધસ્સ નત્થિતાય. એતેનેવ ચેતં વેદિતબ્બં – ''યથા ચક્કવાળન્તરેપિ અઞ્ઞો બુદ્ધો નત્થી''તિ. **પણ્ડિતો**તિ બ્યત્તો. **મેધાવી**તિ ખન્ધધાતુઆયતનાદીસુ કુસલો.

૨૦૯. **ભિક્ખુપરિસા આનન્દં દસ્સનાયા**તિ યે ભગવન્તં પસ્સિતુકામા થેરં ઉપસઙ્કમન્તિ, યે ચ ''આયસ્મા કિરાનન્દો સમન્તપાસાદિકો અભિરૂપો દસ્સનીયો બહુસ્સુતો સઙ્ઘસોભનો''તિ થેરસ્સ ગુણે સુત્વા આગચ્છન્તિ, તે સન્ધાય ''ભિક્ખુપરિસા આનન્દં દસ્સનાય ઉપસઙ્કમન્તી''તિ વુત્તં. એસ નયો સબ્બત્થ. **અત્તમના**તિ સવનેન નો દસ્સનં સમેતીતિ સકમના તુટ્ઠચિત્તા. **ધમ્મ**ન્તિ ''કચ્ચિ, આવુસો, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીયં, કચ્ચિ યોનિસો મનસિકારેન કમ્મં કરોથ, આચરિયુપજ્ઝાયે વત્તં પૂરેથા''તિ એવરૂપં પટિસન્થારધમ્મં. તત્થ ભિક્ખુનીસુ – ''કચ્ચિ, ભગિનિયો, અટ્ઠ ગરુધમ્મે સમાદાય વત્તથા''તિ ઇદમ્પિ નાનાકરણં હોતિ. ઉપાસકેસુ આગતેસુ ''ઉપાસક, ન તે કચ્ચિ સીસં વા અઙ્ગં વા રુજ્જતિ, અરોગા તે પુત્તભાતરો''તિ ન એવં પટિસન્થારં કરોતિ. એવં પન કરોતિ – ''કથં ઉપાસકા તીણિ સરણાનિ પઞ્ચ સીલાનિ રક્ખથ, માસસ્સ અટ્ઠ ઉપોસથે કરોથ, માતાપિતૂનં ઉપટ્ઠાનવત્તં પૂરેથ, ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણે પટિજગ્ગથા''તિ. ઉપાસિકાસુપિ એસેવ નયો.

ઇદાનિ આનન્દત્થેરસ્સ ચક્કવત્તિના સદ્ધિં ઉપમં કરોન્તો **ચત્તારોમે ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ખત્તિયા**તિ અભિસિત્તા ચ અનભિસિત્તા ચ ખત્તિયજાતિકા. તે કિર – ''રાજા ચક્કવત્તી નામ અભિરૂપો દસ્સનીયો પાસાદિકો આકાસેન વિચરન્તો રજ્જં અનુસાસતિ ધમ્મિકો ધમ્મરાજા''તિ તસ્સ ગુણકથં સુત્વા ''સવનેન દસ્સનમ્પિ સમ''ન્તિ અત્તમના હોન્તિ. **ભાસતી**તિ કથેન્તો – ''કથં, તાતા, રાજધમ્મં પૂરેથ, પવેણિં રક્ખથા''તિ પટિસન્થારં કરોતિ. બ્રાહ્મણેસુ પન – ''કથં આચરિયા મન્તે વાચેથ, કથં અન્તેવાસિકા મન્તે ગણ્હન્તિ, દક્ખિણં વા વત્થાનિ વા કપિલં વા અલત્થા''તિ પટિસન્થારં કરોતિ. ગહપતીસુ – ''કથં તાતા, ન વો રાજકુલતો દણ્ડેન વા બલિના વા પીળા અત્થિ, સમ્મા દેવો ધારં અનુપવેચ્છતિ, સસ્સાનિ સમ્પજ્જન્તી''તિ એવં પટિસન્થારં કરોતિ. સમણેસુ – ''કથં, ભન્તે, પબ્બજિતપરિક્ખારા સુલભા, સમણધમ્મે ન પમજ્જથા''તિ એવં પટિસન્થારં કરોતિ.

મહાસુદસ્સનસુત્તદેસનાવણ્ણના

૨૧૦. ખુદ્દકનગરકેતિ નગરપતિરૂપકે સમ્બાધે ખુદ્દકનગરકે. **ઉજ્જઙ્ગલનગરકે**તિ વિસમનગરકે. **સાખાનગરકે**તિ યથા રુક્ખાનં સાખા નામ ખુદ્દકા હોન્તિ, એવમેવ અઞ્ઞેસં મહાનગરાનં સાખાસદિસે ખુદ્દકનગરકે. **ખત્તિયમહાસાલા**તિ ખત્તિયમહાસારપ્પત્તા મહાખત્તિયા. એસ નયો સબ્બત્થ.

તેસુ **ખત્તિયમહાસાલા** નામ યેસં કોટિસતમ્પિ કોટિસહસ્સમ્પિ ધનં નિખણિત્વા ઠપિતં, દિવસપરિબ્બયો એકં કહાપણસકટં નિગચ્છતિ, સાયં દ્વે પવિસન્તિ. **બ્રાહ્મણમહાસાલા** નામ યેસં અસીતિકોટિધનં નિહિતં હોતિ, દિવસપરિબ્બયો એકો કહાપણકુમ્ભો નિગચ્છતિ, સાયં એકસકટં પવિસતિ. **ગહપતિમહાસાલા** નામ યેસં ચત્તાલીસકોટિધનં નિહિતં હોતિ, દિવસપરિબ્બયો પઞ્ચ કહાપણમ્બણાનિ નિગચ્છન્તિ, સાયં કુમ્ભો પવિસતિ.

મા હેવં, આનન્દ, અવચાતિ આનન્દ, મા એવં અવચ, ન ઇમં ''ખુદ્દકનગર''ન્તિ વત્તબ્બં. અહઞ્હિ ઇમસ્સેવ નગરસ્સ સમ્પત્તિં કથેતું – ''અનેકવારં તિટ્ઠં નિસીદં મહન્તેન ઉસ્સાહેન, મહન્તેન પરક્કમેન ઇધાગતો''તિ વત્વા **ભૂતપુબ્બ**ન્તિઆદિમાહ. **સુભિક્ખા**તિ ખજ્જભોજ્જસમ્પન્ના. **હત્થિસદ્દેના**તિ એકસ્મિં હત્થિમ્હિ સદ્દં કરોન્તે ચતુરાસીતિહત્થિસહસ્સાનિ સદ્દં કરોન્તિ, ઇતિ હત્થિસદ્દેન અવિવિત્તા, હોતિ, તથા અસ્સસદ્દેન. પુઞ્ઞવન્તો પનેત્થ સત્તા ચતુસિન્ધવયુત્તેહિ રથેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અનુબન્ધમાના અન્તરવીથીસુ વિચરન્તિ, ઇતિ રથસદ્દેન અવિવિત્તા હોતિ. નિચ્ચં પયોજિતાનેવ પનેત્થ ભેરિઆદીનિ તૂરિયાનિ, ઇતિ ભેરિસદ્દાદીહિપિ અવિવિત્તા હોતિ. તત્થ **સમ્મસદ્દો**તિ કંસતાળસદ્દો. **પાણિતાળસદ્દો**તિ પાણિના ચતુરસ્સઅમ્બણતાળસદ્દો. કુટભેરિસદ્દોતિપિ વદન્તિ.

અસ્નાથ પિવથ ખાદથાતિ અસ્નાથ પિવથ ખાદથ. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપો, ભુઞ્જથ ભોતિ ઇમિના દસમેન સદ્દેન અવિવિત્તા હોતિ અનુપચ્છિન્નસદ્દા. યથા પન અઞ્ઞેસુ નગરેસુ ''કચવરં છડ્ડેથ, કુદાલં ગણ્હથ, પચ્છિં ગણ્હથ, પવાસં ગમિસ્સામ, તણ્ડુલપુટં ગણ્હથ, ભત્તપુટં ગણ્હથ, ફલકાવુધાદીનિ સજ્જાનિ કરોથા''તિ એવરૂપા સદ્દા હોન્તિ, ન યિધ એવં અહોસીતિ દસ્સેતિ.

''દસમેન સદ્દેના''તિ ચ વત્વા ''કુસાવતી, આનન્દ, રાજધાની સત્તહિ પાકારેહિ પરિક્ખિત્તા અહોસી''તિ સબ્બં **મહાસુદસ્સનસુત્તં** નિટ્ઠાપેત્વા **ગચ્છ ત્વં આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **અભિક્કમથા**તિ અભિમુખા કમથ, આગચ્છથાતિ અત્થો. કિં પન તે ભગવતો આગતભાવં ન જાનન્તીતિ? જાનન્તિ. બુદ્ધાનં ગતગતટ્ઠાનં નામ મહન્તં કોલાહલં હોતિ, કેનચિદેવ કરણીયેન નિસિન્નત્તા ન આગતા. ''તે આગન્ત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઠાનનિસજ્જોકાસં સંવિદહિત્વા દસ્સન્તી''તિ તેસં સન્તિકે અવેલાયમ્પિ ભગવા પેસેસિ.

મલ્લાનં વન્દનાવણ્ણના

૨૧૧. અમ્હાકઞ્ચ નોતિ એત્થ **નો** કારો નિપાતમત્તં. **અઘાવિનો**તિ ઉપ્પન્નદુક્ખા. **દુમ્મના**તિ અનત્તમના. **ચેતોદુક્ખસમપ્પિતા**તિ દોમનસ્સસમપ્પિતા. **કુલપરિવત્તસો કુલપરિવત્તસો ઠપેત્વા**તિ એકેકં કુલપરિવત્તં કુલસઙ્ખેપં વીથિસભાગેન ચેવ રચ્છાસભાગેન ચ વિસું વિસું ઠપેત્વા.

સુભદ્દપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૨૧૨. સુભદ્દો નામ પરિબ્બાજકોતિ ઉદિચ્ચબ્રાહ્મણમહાસાલકુલા પબ્બજિતો છન્નપરિબ્બાજકો. **કઙ્ખાધમ્મો**તિ વિમતિધમ્મો. કસ્મા પનસ્સ અજ્જ એવં અહોસીતિ? તથાવિધઉપનિસ્સયત્તા. પુબ્બે કિર પુઞ્ઞકરણકાલે દ્વે ભાતરો અહેસું. તે એકતોવ સસ્સં અકંસુ. તત્થ જેટ્ઠકસ્સ – ‘‘એકસ્મિં સસ્સે નવવારે અગ્ગસસ્સદાનં મયા દાતબ્બ’’ન્તિ અહોસિ. સો વપ્પકાલે બીજગ્ગં નામ દત્વા ગબ્ભકાલે કનિટ્ઠેન સદ્ધિં મન્તેસિ – ‘‘ગબ્ભકાલે ગબ્ભં ફાલેત્વા દસ્સામા’’તિ કનિટ્ઠો – ‘‘તરુણસસ્સં નાસેતુકામોસી’’તિ આહ. જેટ્ઠો કનિટ્ઠસ્સ અનનુવત્તનભાવં ઞત્વા ખેત્તં વિભજિત્વા અત્તનો કોટ્ઠાસતો ગબ્ભં ફાલેત્વા ખીરં નીહરિત્વા સપ્પિનવનીતેન સંયોજેત્વા અદાસિ, પુથુકકાલે પુથુકં કારેત્વા અદાસિ, લાયનકાલે લાયનગ્ગં, વેણિકરણે વેણગ્ગં, કલાપાદીસુ કલાપગ્ગં, ખલગ્ગં, ખલભણ્ડગ્ગં, કોટ્ઠગ્ગન્તિ એવં એકસસ્સે નવવારે અગ્ગદાનં અદાસિ. કનિટ્ઠો પન ઉદ્ધરિત્વા અદાસિ.

તેસુ જેટ્ઠકો **અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરો** જાતો. ભગવા – ‘‘કસ્સ નુ ખો અહં પઠમં ધમ્મં દેસેય્ય’’ન્તિ ઓલોકેન્તો ‘‘અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞો એકસ્મિં સસ્સે નવ અગ્ગદાનાનિ અદાસિ, ઇમં અગ્ગધમ્મં તસ્સ દેસેસ્સામી’’તિ સબ્બપઠમં ધમ્મં દેસેસિ. સો અટ્ઠારસહિ બ્રહ્મકોટીહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. કનિટ્ઠો પન ઓહીયિત્વા પચ્છા દાનસ્સ દિન્નત્તા સત્થુ પરિનિબ્બાનકાલે એવં ચિન્તેત્વા સત્થારં દટ્ઠુકામો અહોસિ.

મા તથાગતં વિહેઠેસીતિ થેરો કિર – ‘‘એતે અઞ્ઞતિત્થિયા નામ અત્તનો ગહણમેવ ગણ્હન્તિ, તસ્સ વિસ્સજ્જાપનત્થાય ભગવતો બહું ભાસમાનસ્સ કાયવાચાવિહેસા ભવિસ્સતિ, પકતિયાપિ ચ કિલન્તોયેવ ભગવા’’તિ મઞ્ઞમાનો એવમાહ. પરિબ્બાજકો – ‘‘ન મે અયં ભિક્ખુ ઓકાસં કરોતિ, અત્થિકેન પન અનુવત્તિત્વા કારેતબ્બો’’તિ થેરં અનુવત્તન્તો દુતિયમ્પિ તતિયમ્પિ આહ.

૨૧૩. અસ્સોસિ ખોતિ સાણિદ્વારે ઠિતસ્સ ભાસતો પકતિસોતેનેવ અસ્સોસિ, સુત્વા ચ પન સુભદ્દસ્સેવ અત્થાય મહતા ઉસ્સાહેન આગતત્તા **અલં આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **અલ**ન્તિ પટિક્ખેપત્થે નિપાતો. **અઞ્ઞાપેક્ખોવા**તિ અઞ્ઞાતુકામોવ હુત્વા. **અબ્ભઞ્ઞિંસૂ**તિ યથા તેસં પટિઞ્ઞા, તથેવ જાનિંસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ – સચે નેસં સા પટિઞ્ઞા નિય્યાનિકા, સબ્બે અબ્ભઞ્ઞંસુ, નો ચે, ન અબ્ભઞ્ઞંસુ. તસ્મા કિં તેસં પટિઞ્ઞા નિય્યાનિકા, અનિય્યાનિકાતિ અયમેવ તસ્સ પઞ્હસ્સ અત્થો. અથ ભગવા તેસં અનિય્યાનિકભાવકથનેન અત્થાભાવતો ચેવ ઓકાસાભાવતો ચ ‘‘અલ’’ન્તિ પટિક્ખિપિત્વા ધમ્મમેવ દેસેસિ. પઠમયામસ્મિઞ્હિ મલ્લાનં ધમ્મં દેસેત્વા મજ્ઝિમયામે સુભદ્દસ્સ, પચ્છિમયામે ભિક્ખુસઙ્ઘં ઓવદિત્વા બલવપચ્ચૂસસમયે પરિનિબ્બાયિસ્સામિચ્ચેવ ભગવા આગતો.

૨૧૪. સમણોપિ તત્થ ન ઉપલબ્ભતીતિ પઠમો સોતાપન્નસમણોપિ તત્થ નત્થિ, દુતિયો સકદાગામિસમણોપિ, તતિયો અનાગામિસમણોપિ, ચતુત્થો અરહત્તસમણોપિ તત્થ નત્થીતિ અત્થો. ‘‘ઇમસ્મિં ખો’’તિ પુરિમદેસનાય અનિયમતો વત્વા ઇદાનિ અત્તનો સાસનં નિયમેન્તો આહ. **સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભી**તિ

ચતુન્નં મગ્ગાનં અત્થાય આરદ્ધવિપસ્સકેહિ ચતૂહિ, મગ્ગટ્ઠેહિ ચતૂહિ, ફલટ્ઠેહિ ચતૂહીતિ દ્વાદસહિ સમણેહિ સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા તુચ્છા રિત્તકા. **ઇમે ચ સુભદ્દા**તિ ઇમે દ્વાદસ ભિક્ખૂ. **સમ્મા વિહરેય્યુ**ન્તિ એત્થ સોતાપન્નો અત્તનો અધિગતટ્ઠાનં અઞ્ઞસ્સ કથેત્વા તં સોતાપન્નં કરોન્તો સમ્મા વિહરતિ નામ. એસ નયો સકદાગામિઆદીસુ. સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠો અઞ્ઞમ્પિ સોતાપત્તિમગ્ગટ્ઠં કરોન્તો સમ્મા વિહરતિ નામ. એસ નયો સેસમગ્ગટ્ઠેસુ. સોતાપત્તિમગ્ગત્થાય આરદ્ધવિપસ્સકો અત્તનો પગુણં કમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા અઞ્ઞમ્પિ સોતાપત્તિમગ્ગત્થાય આરદ્ધવિપસ્સકં કરોન્તો સમ્મા વિહરતિ નામ. એસ નયો સેસમગ્ગત્થાય આરદ્ધવિપસ્સકેસુ. ઇદં સન્ધાયાહ – ''સમ્મા વિહરેય્યુ''ન્તિ. **અસુઞ્ઞો લોકો અરહન્તેહિ અસ્સા**તિ નળવનં સરવનં વિય નિરન્તરો અસ્સ.

એકૂનતિંસો વયસાતિ વયેન એકૂનતિંસવસ્સો હુત્વા. **યં પબ્બજિ**ન્તિ એત્થ **યન્તિ** નિપાતમત્તં. **કિં કુસલાનુએસી**તિ ''કિં કુસલ''ન્તિ અનુએસન્તો પરિયેસન્તો. તત્થ – ''કિં કુસલ''ન્તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં અધિપ્પેતં, તં ગવેસન્તોતિ અત્થો. **યતો અહ**ન્તિ યતો પટ્ઠાય અહં પબ્બજિતો, એત્થન્તરે સમધિકાનિ પઞ્ઞાસ વસ્સાનિ હોન્તીતિ દસ્સેતિ. **ઞાયસ્સ ધમ્મસ્સા**તિ અરિયમગ્ગધમ્મસ્સ. **પદેસવત્તી**તિ પદેસે વિપસ્સનામગ્ગે પવત્તન્તો. **ઇતો બહિદ્ધા**તિ મમ સાસનતો બહિદ્ધા. **સમણોપિ નત્થી**તિ પદેસવત્તિવિપસ્સકોપિ નત્થિ, પઠમસમણો સોતાપન્નોપિ નત્થીતિ વુત્તં હોતિ.

યે એત્થાતિ યે તુમ્હે એત્થ સાસને સત્થારા સમ્મુખા અન્તેવાસિકાભિસેકેન અભિસિત્તા, તેસં વો લાભા તેસં વો સુલદ્ધન્તિ. બાહિરસમયે કિર યં અન્તેવાસિકં આચરિયો – ''ઇમં પબ્બાજેહિ , ઇમં ઓવદ, ઇમં અનુસાસા''તિ વદતિ, સો તેન અત્તનો ઠાને ઠપિતો હોતિ, તસ્મા તસ્સ – ''ઇમં પબ્બજેહિ, ઇમં ઓવદ, ઇમં અનુસાસા''તિ ઇમે લાભા હોન્તિ. થેરમ્પિ સુભદ્દો તમેવ બાહિરસમયં ગહેત્વા એવમાહ.

અલત્થ ખોતિ કથં અલત્થ? થેરો કિર નં એકમન્તં નેત્વા ઉદકતુમ્બતો પાનીયેન સીસં તેમેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદાપેત્વા સરણાનિ દત્વા ભગવતો સન્તિકં આનેસિ. ભગવા ઉપસમ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. સો તં ગહેત્વા ઉય્યાનસ્સ એકમન્તે ચઙ્કમં અધિટ્ઠાય ઘટેન્તો વાયમન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા આગમ્મ ભગવન્તં વન્દિત્વા નિસીદિ. તં સન્ધાય – ''અચિરૂપસમ્પન્નો ખો પના''તિઆદિ વુત્તં.

સો ચ ભગવતો પચ્છિમો સક્ખિસાવકો અહોસીતિ સઙ્ગીતિકારકાનં વચનં. તત્થ યો ભગવતિ ધરમાને પબ્બજિત્વા અપરભાગે ઉપસમ્પદં લભિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, ઉપસમ્પદમ્પિ વા ધરમાનેયેવ લભિત્વા અપરભાગે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરહત્તં પાપુણાતિ, કમ્મટ્ઠાનમ્પિ વા ધરમાનેયેવ ગહેત્વા અપરભાગે અરહત્તમેવ પાપુણાતિ, સબ્બોપિ સો પચ્છિમો સક્ખિસાવકો. અયં પન ધરમાનેયેવ ભગવતિ પબ્બજિતો ચ ઉપસમ્પન્નો ચ કમ્મટ્ઠાનઞ્ચ ગહેત્વા અરહત્તં પત્તોતિ.

પઞ્ચમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તથાગતપચ્છિમવાચાવણ્ણના

૨૧૬. ઇદાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઓવાદં આરભિ, તં દસ્સેતું **અથ ખો ભગવા**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દેસિતો પઞ્ઞત્તો**તિ ધમ્મોપિ દેસિતો ચેવ પઞ્ઞત્તો ચ, વિનયોપિ દેસિતો ચેવ પઞ્ઞત્તો ચ. **પઞ્ઞત્તો** ચ નામ ઠપિતો

પટ્ઠપિતોતિ અત્થો. **સો વો મમચ્ચયેના**તિ સો ધમ્મવિનયો તુમ્હાકં મમચ્ચયેન સત્થા. મયા હિ વો ઠિતેનેવ – ‘‘ઇદં લહુકં, ઇદં ગરુકં, ઇદં સતેકિચ્છં, ઇદં અતેકિચ્છં, ઇદં લોકવજ્જં, ઇદં પણ્ણત્તિવજ્જં, અયં આપત્તિ પુગ્ગલસ્સ સન્તિકે વુટ્ઠાતિ, અયં આપત્તિ ગણસ્સ સન્તિકે વુટ્ઠાતિ, અયં સઙ્ઘસ્સ સન્તિકે વુટ્ઠાતી’’તિ સત્તાપત્તિક્ખન્ધવસેન ઓતિણ્ણે વત્થુસ્મિં સખન્ધકપરિવારો ઉભતોવિભઙ્ગો **વિનયો** નામ દેસિતો, તં સકલમ્પિ વિનયપિટકં મયિ પરિનિબ્બુતે તુમ્હાકં સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતિ.

ઠિતેનેવ ચ મયા – ‘‘ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાના, ચત્તારો સમ્મપ્પધાના, ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા, પઞ્ચ ઇન્દ્રિયાનિ, પઞ્ચ બલાનિ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા, અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો’’તિ તેન તેનાકારેન ઇમે ધમ્મે વિભજિત્વા વિભજિત્વા સુત્તન્તપિટકં દેસિતં, તં સકલમ્પિ સુત્તન્તપિટકં મયિ પરિનિબ્બુતે તુમ્હાકં સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતિ. ઠિતેનેવ ચ મયા – ‘‘ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા, દ્વાદસાયતનાનિ, અટ્ઠારસ ધાતુયો, ચત્તારિ સચ્ચાનિ, બાવીસતિન્દ્રિયાનિ, નવ હેતૂ, ચત્તારો આહારા, સત્ત ફસ્સા, સત્ત વેદના, સત્ત સઞ્ઞા, સત્ત સઞ્ચેતના, સત્ત ચિત્તાનિ. તત્રાપિ ‘એત્તકા ધમ્મા કામાવચરા, એત્તકા રૂપાવચરા, એત્તકા અરૂપાવચરા, એત્તકા પરિયાપન્ના, એત્તકા અપરિયાપન્ના, એત્તકા લોકિયા, એત્તકા લોકુત્તરા’તિ’’ ઇમે ધમ્મે વિભજિત્વા વિભજિત્વા ચતુવીસતિસમન્તપટ્ઠાનઅનન્તનયમહાપટ્ઠાનપટિમણ્ડિતં અભિધમ્મપિટકં દેસિતં, તં સકલમ્પિ અભિધમ્મપિટકં મયિ પરિનિબ્બુતે તુમ્હાકં સત્થુકિચ્ચં સાધેસ્સતિ.

ઇતિ સબ્બમ્પેતં અભિસમ્બોધિતો યાવ પરિનિબ્બાના પઞ્ચચત્તાલીસવસ્સાનિ ભાસિતં લપિતં – ‘‘તીણિ પિટકાનિ, પઞ્ચ નિકાયા, નવઙ્ગાનિ, ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાની’’તિ એવં મહાપભેદં હોતિ. ઇતિ ઇમાનિ ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ તિટ્ઠન્તિ, અહં એકોવ પરિનિબ્બાયામિ. અહઞ્ચ ખો પન દાનિ એકકોવ ઓવદામિ અનુસાસામિ, મયિ પરિનિબ્બુતે ઇમાનિ ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાનિ તુમ્હે ઓવદિસ્સન્તિ અનુસાસિસ્સન્તીતિ એવં ભગવા બહૂનિ કારણાનિ દસ્સેન્તો – ‘‘સો વો મમચ્ચયેન સત્થા’’તિ ઓવદિત્વા પુન અનાગતે ચારિત્તં દસ્સેન્તો **યથા ખો પના**તિઆદિમાહ.

તત્થ **સમુદાચરન્તી**તિ કથેન્તિ વોહરન્તિ. **નામેન વા ગોત્તેન વા**તિ નવકાતિ અવત્વા ‘‘તિસ્સ, નાગા’’તિ એવં નામેન વા, ‘‘કસ્સપ, ગોતમા’’તિ એવં ગોત્તેન વા, ‘‘આવુસો તિસ્સ, આવુસો કસ્સપા’’તિ એવં આવુસોવાદેન વા સમુદાચરિતબ્બો. **ભન્તેતિ વા આયસ્માતિ વા**તિ ભન્તે તિસ્સ, આયસ્મા તિસ્સાતિ એવં સમુદાચરિતબ્બો. **સમૂહનતૂ**તિ આકઙ્ખમાનો સમૂહનતુ, યદિ ઇચ્છતિ સમૂહનેય્યાતિ અત્થો. કસ્મા પન સમૂહનથાતિ એકંસેનેવ અવત્વા વિકપ્પવચનેનેવ ઠપેસીતિ? મહાકસ્સપસ્સ બલં દિટ્ઠત્તા. પસ્સતિ હિ ભગવા – ‘‘સમૂહનથાતિ વુત્તેપિ સઙ્ગીતિકાલે કસ્સપો ન સમૂહનિસ્સતી’’તિ. તસ્મા વિકપ્પેનેવ ઠપેસિ.

તત્થ – ‘‘એકચ્ચે થેરા એવમાહંસુ – ચત્તારિ પારાજિકાનિ ઠપેત્વા અવસેસાનિ ખુદ્દાનુખુદ્દકાની’’તિઆદિના નયેન પઞ્ચસતિકસઙ્ગીતિયં **ખુદ્દાનુખુદ્દકકથા** આગતાવ વિનિચ્છયો પેત્થ **સમન્તપાસાદિકાયં** વુત્તો. કેચિ પનાહુ – ‘‘ભન્તે, નાગસેન, કતમં ખુદ્દકં, કતમં અનુખુદ્દક’’ન્તિ મિલિન્દેન રઞ્ઞા પુચ્છિતો. ‘‘દુક્કટં, મહારાજ, ખુદ્દકં, દુબ્ભાસિતં અનુખુદ્દક’’ન્તિ વુત્તત્તા નાગસેનત્થેરો ખુદ્દાનુખુદ્દકં જાનાતિ. મહાકસ્સપો પન તં અજાનન્તો –

> ‘‘સુણાતુ મે, આવુસો, સઙ્ઘો સન્તમ્હાકં સિક્ખાપદાનિ ગિહિગતાનિ, ગિહિનોપિ જાનન્તિ – ‘‘ઇદં વો સમણાનં સક્યપુત્તિયાનં કપ્પતિ, ઇદં વો ન કપ્પતી’’તિ. સચે મયં ખુદ્દાનુખુદ્દકાનિ સિક્ખાપદાનિ સમૂહનિસ્સામ, ભવિસ્સન્તિ વત્તારો – ‘‘ધૂમકાલિકં સમણેન ગોતમેન સાવકાનં સિક્ખાપદં પઞ્ઞત્તં, યાવ

નેસં સત્થા અટ્ઠાસિ, તાવિમે સિક્ખાપદેસુ સિક્ખિંસુ, યતો ઇમેસં સત્થા પરિનિબ્બુતો, ન દાનિમે સિક્ખાપદેસુ સિક્ખન્તી''તિ. યદિ સઙ્ઘસ્સ પત્તકલ્લં, સઙ્ઘો અપઞ્ઞત્તં ન પઞ્ઞપેય્ય, પઞ્ઞત્તં ન સમુચ્છિન્દેય્ય, યથાપઞ્ઞત્તેસુ સિક્ખાપદેસુ સમાદાય વત્તેય્ય. એસા ઞત્તીતિ –

કમ્મવાચં સાવેસીતિ. ન તં એવં ગહેતબ્બં. નાગસેનત્થેરો હિ – ''પરવાદિનો ઓકાસો મા અહોસી''તિ એવમાહ. મહાકસ્સપત્થેરો ''ખુદ્દાનુખુદ્દકાપત્તિં ન સમૂહનિસ્સામી''તિ કમ્મવાચં સાવેસિ.

બ્રહ્મદણ્ડકથાપિ સઙ્ગીતિયં આગતત્તાસમન્તપાસાદિકાયં વિનિચ્છિતા.

કઙ્ખાતિ દ્વેળ્હકં. **વિમતી**તિ વિનિચ્છિતું અસમત્થતા, બુદ્ધો નુ ખો, ન બુદ્ધો નુ ખો, ધમ્મો નુ ખો, ન ધમ્મો નુ ખો, સઙ્ઘો નુ ખો, ન સઙ્ઘો નુ ખો, મગ્ગો નુ ખો, ન મગ્ગો નુ ખો, પટિપદા નુ ખો, ન પટિપદા નુ ખોતિ યસ્સ સંસયો ઉપ્પજ્જેય્ય, તં વો વદામિ ''પુચ્છથ ભિક્ખવે''તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો. **સત્થુગારવેનાપિ ન પુચ્છેય્યાથા**તિ મયં સત્થુસન્તિકે પબ્બજિમ્હ, ચત્તારો પચ્ચયાપિ નો સત્થુ સન્તકાવ, તે મયં એત્તકં કાલં કઙ્ખં અકત્વા ન અરહામ અજ્જ પચ્છિમકાલે કઙ્ખં કાતુન્તિ સચે એવં સત્થરિ ગારવેન ન પુચ્છથ. **સહાયકોપિ ભિક્ખવે સહાયકસ્સ આરોચેતૂ**તિ તુમ્હાકં યો યસ્સ ભિક્ખુનો સન્દિટ્ઠો સમ્ભત્તો, સો તસ્સ આરોચેતુ, અહં એતસ્સ ભિક્ખુસ્સ કથેસ્સામિ, તસ્સ કથં સુત્વા સબ્બે નિક્કઙ્ખા ભવિસ્સથાતિ દસ્સેતિ.

એવં પસન્નોતિ એવં સદ્દહામિ અહન્તિ અત્થો. **ઞાણમેવા**તિ નિક્કઙ્ખભાવપચ્ચક્ખકરણઞાણંયેવ, એત્થ તથાગતસ્સ ન સદ્ધામત્તન્તિ અત્થો. **ઇમેસઞ્હિ, આનન્દા**તિ ઇમેસં અન્તોસાણિયં નિસિન્નાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખુસતાનં. **યો પચ્છિમકો**તિ યો ગુણવસેન પચ્છિમકો. આનન્દત્થેરંયેવ સન્ધાયાહ.

૨૧૮. **અપ્પમાદેન સમ્પાદેથા**તિ સતિઅવિપ્પવાસેન સબ્બકિચ્ચાનિ સમ્પાદેય્યાથ. ઇતિ ભગવા પરિનિબ્બાનમઞ્ચે નિપન્નો પઞ્ચચત્તાલીસ વસ્સાનિ દિન્નં ઓવાદં સબ્બં એકસ્મિં અપ્પમાદપદેયેવ પક્ખિપિત્વા અદાસિ. **અયં તથાગતસ્સ પચ્છિમા વાચા**તિ ઇદં પન સઙ્ગીતિકારકાનં વચનં.

પરિનિબ્બુતકથાવણ્ણના

૨૧૯. ઇતો પરં યં પરિનિબ્બાનપરિકમ્મં કત્વા ભગવા પરિનિબ્બુતો, તં દસ્સેતું **અથ ખો ભગવા પઠમં ઝાનન્તિ**આદિ વુત્તં. તત્થ **પરિનિબ્બુતો ભન્તે**તિ નિરોધં સમાપન્નસ્સ ભગવતો અસ્સાસપસ્સાસાનં અભાવં દિસ્વા પુચ્છતિ. **ન આવુસો**તિ થેરો કથં જાનાતિ? થેરો કિર સત્થારા સદ્ધિંયેવ તં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જન્તો યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતના વુટ્ઠાનં, તાવ ગન્ત્વા ઇદાનિ ભગવા નિરોધં સમાપન્નો, અન્તોનિરોધે ચ કાલઙ્કિરિયા નામ નત્થીતિ જાનાતિ.

અથ ખો ભગવા સઞ્ઞાવેદયિતનિરોધસમાપત્તિયા વુટ્ઠહિત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિ...પે॰... તતિયજ્ઝાના વુટ્ઠહિત્વા ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જીતિ એત્થ ભગવા ચતુવીસતિયા ઠાનેસુ પઠમજ્ઝાનં સમાપજ્જિ, તેરસસુ ઠાનેસુ દુતિયજ્ઝાનં, તથા તતિયજ્ઝાનં, પન્નરસસુ ઠાનેસુ ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. કથં? દસસુ અસુભેસુ, દ્વત્તિંસાકારે અટ્ઠસુ કસિણેસુ, મેત્તાકરુણામુદિતાસુ, આનાપાને, પરિચ્છેદાકાસેતિ ઇમેસુ તાવ ચતુવીસતિયા ઠાનેસુ પઠમજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. ઠપેત્વા પન દ્વત્તિંસાકારઞ્ચ દસ અસુભાનિ ચ સેસેસુ તેરસસુ

દુતિયજ્ઝાનં , તેસુયેવ ચ તતિયજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. અટ્ઠસુ પન કસિણેસુ, ઉપેક્ખાબ્રહ્મવિહારે, આનાપાને, પરિચ્છેદાકાસે, ચતૂસુ અરૂપેસૂતિ ઇમેસુ પન્નરસસુ ઠાનેસુ ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. અયમ્પિ ચ સઙ્ખેપકથાવ. નિબ્બાનપુરં પવિસન્તો પન ભગવા ધમ્મસ્સામી સબ્બાપિ ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા સમાપત્તિયો પવિસિત્વા વિદેસં ગચ્છન્તો ઞાતિજનં આલિઙ્ગિત્વા વિય સબ્બસમાપત્તિસુખં અનુભવિત્વા પવિટ્ઠો.

ચતુત્થજ્ઝાના વુટ્ઠહિત્વા સમનન્તરા ભગવા પરિનિબ્બાયીતિ એત્થ ઝાનસમનન્તરં, પચ્ચવેક્ખણાસમનન્તરન્તિ દ્વે સમનન્તરાનિ. તત્થ ઝાના વુટ્ઠાય ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણસ્સ તત્થેવ પરિનિબ્બાનં **ઝાનસમનન્તરં** નામ. ઝાના વુટ્ઠહિત્વા પુન ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ભવઙ્ગં ઓતિણ્ણસ્સ તત્થેવ પરિનિબ્બાનં **પચ્ચવેક્ખણાસમનન્તરં** નામ. ઇમાનિપિ દ્વે સમનન્તરાનેવ. ભગવા પન ઝાનં સમાપજ્જિત્વા ઝાના વુટ્ઠાય ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિત્વા ભવઙ્ગચિત્તેન અબ્યાકતેન દુક્ખસચ્ચેન પરિનિબ્બાયિ. યે હિ કેચિ બુદ્ધા વા પચ્ચેકબુદ્ધા વા અરિયસાવકા વા અન્તમસો કુન્થકિપિલ્લિકં ઉપાદાય સબ્બે ભવઙ્ગચિત્તેનેવ અબ્યાકતેન દુક્ખસચ્ચેન કાલઙ્કરોન્તીતિ. **મહાભૂમિચાલાદીનિ** વુત્તનયાનેવાતિ.

૨૨૦. ભૂતાતિ સત્તા. **અપ્પટિપુગ્ગલો**તિ પટિભાગપુગ્ગલવિરહિતો. **બલપ્પત્તો**તિ દસવિધઞાણબલં પત્તો.

૨૨૧. ઉપ્પાદવયધમ્મિનોતિ ઉપ્પાદવયસભાવા. **તેસં વૂપસમો**તિ તેસં સઙ્ખારાનં વૂપસમો, અસઙ્ખતં નિબ્બાનમેવ સુખન્તિ અત્થો.

૨૨૨. નાહુ અસ્સાસપસ્સાસોતિ ન જાતો અસ્સાસપસ્સાસો. **અનેજો**તિ તણ્હાસઙ્ખાતાય એજાય અભાવેન અનેજો. **સન્તિમારબ્ભા**તિ અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં આરબ્ભ પટિચ્ચ સન્ધાય. **યં કાલમકરી**તિ યો કાલં અકરિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''આવુસો, યો મમ સત્થા બુદ્ધમુનિ સન્તિં ગમિસ્સામીતિ, સન્તિં આરબ્ભ કાલમકરિ, તસ્સ ઠિતચિત્તસ્સ તાદિનો ઇદાનિ અસ્સાસપસ્સાસો ન જાતો, નત્થિ, નપ્પવત્તતી''તિ.

અસલ્લીનેનાતિ અલીનેન અસઙ્કુટિતેન સુવિકસિતેનેવ ચિત્તેન. **વેદનં અજ્ઝવાસયી**તિ વેદનં અધિવાસેસિ, ન વેદનાનુવત્તી હુત્વા ઇતો ચિતો ચ સમ્પરિવત્તિ. **વિમોક્ખો**તિ કેનચિ ધમ્મેન અનાવરણવિમોક્ખો સબ્બસો અપઞ્ઞત્તિભાવૂપગમો પજ્જોતનિબ્બાનસદિસો જાતો.

૨૨૩. તદાસીતિ ''સહ પરિનિબ્બાના મહાભૂમિચાલો''તિ એવં હેટ્ઠા વુત્તં ભૂમિચાલમેવ સન્ધાયાહ. તઞ્હિ લોમહંસનઞ્ચ ભિંસનકઞ્ચ આસિ. **સબ્બાકારવરૂપેતે**તિ સબ્બવરકારણૂપેતે.

૨૨૪. અવીતરાગાતિ પુથુજ્જના ચેવ સોતાપન્નસકદાગામિનો ચ. તેસઞ્હિ દોમનસ્સં અપ્પહીનં. તસ્મા તેપિ બાહા પગ્ગય્હ કન્દન્તિ. ઉભોપિ હત્થે સીસે ઠપેત્વા રોદન્તીતિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

૨૨૫. ઉજ્ઝાયન્તીતિ ''અય્યા અત્તનાપિ અધિવાસેતું ન સક્કોન્તિ, સેસજનં કથં સમસ્સાસેસ્સન્તી''તિ વદન્તિયો ઉજ્ઝાયન્તિ. **કથંભૂતા પન ભન્તે આયસ્મા અનુરુદ્ધો દેવતા મનસિકરોતી**તિ દેવતા, ભન્તે, કથંભૂતા આયસ્મા અનુરુદ્ધો સલ્લક્ખેતિ, કિં તા સત્થુ પરિનિબ્બાનં અધિવાસેન્તીતિ?

અથ તાસં પવત્તિદસ્સનત્થં થેરો **સન્તાવુસો**તિઆદિમાહ. તં વુત્તત્થમેવ. **રત્તાવસેસ**ન્તિ બલવપચ્ચૂસે પરિનિબ્બુતત્તા રત્તિયા અવસેસં ચુલ્લકદ્ધાનં. **ધમ્મિયા કથાયા**તિ અઞ્ઞા પાટિયેક્કા ધમ્મકથા નામ નત્થિ,

‘‘આવુસો સદેવકે નામ લોકે અપ્પટિપુગ્ગલસ્સ સત્થુનો અયં મચ્ચુરાજા ન લજ્જતિ, કિમઙ્ગં પન લોકિયમહાજનસ્સ લજ્જિસ્સતી’’તિ એવરૂપાય પન મરણપટિસંયુત્તાય કથાય વીતિનામેસું. તેસઞ્હિ તં કથં કથેન્તાનં મુહુત્તેનેવ અરુણં ઉગ્ગચ્છિ.

૨૨૬. **અથ ખો**તિ અરુણુગ્ગં દિસ્વાવ થેરો થેરં એતદવોચ. **તેનેવ કરણીયેના**તિ કીદિસેન નુ ખો પરિનિબ્બાનટ્ઠાને માલાગન્ધાદિસક્કારેન ભવિતબ્બં, કીદિસેન ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ નિસજ્જટ્ઠાનેન ભવિતબ્બં, કીદિસેન ખાદનીયભોજનીયેન ભવિતબ્બન્તિ, એવં યં ભગવતો પરિનિબ્બુતભાવં સુત્વા કત્તબ્બં તેનેવ કરણીયેન.

બુદ્ધસરીરપૂજાવણ્ણના

૨૨૭. **સબ્બઞ્ચ તાળાવચર**ન્તિ સબ્બં તૂરિયભણ્ડં. **સન્નિપાતેથા**તિ ભેરિં ચરાપેત્વા સમાહરથ. તે તથેવ અકંસુ. **મણ્ડલમાળે**તિ દુસ્સમણ્ડલમાળે. **પટિયાદેન્તા**તિ સજ્જેન્તા.

દક્ખિણેન દક્ખિણન્તિ નગરસ્સ દક્ખિણદિસાભાગેનેવ દક્ખિણદિસાભાગં. **બાહિરેન બાહિર**ન્તિ અન્તોનગરં અપ્પવેસેત્વા બાહિરેનેવ નગરસ્સ બાહિરપસ્સં હરિત્વા. **દક્ખિણતો નગરસ્સા**તિ અનુરાધપુરસ્સ દક્ખિણદ્વારસદિસે ઠાને ઠપેત્વા સક્કારસમ્માનં કત્વા જેતવનસદિસે ઠાને ઝાપેસ્સામાતિ અત્થો.

૨૨૮. **અટ્ઠ મલ્લપામોક્ખા**તિ મજ્ઝિમવયા થામસમ્પન્ના અટ્ઠમલ્લરાજાનો. **સીસં ન્હાતા**તિ સીસં ધોવિત્વા નહાતા. **આયસ્મન્તં અનુરુદ્ધ**ન્તિ થેરોવ દિબ્બચક્ખુકોતિ પાકટો, તસ્મા તે સન્તેસુપિ અઞ્ઞેસુ મહાથેરેસુ – ‘‘અયં નો પાકટં કત્વા કથેસ્સતી’’તિ થેરં પુચ્છિંસુ. **કથં પન, ભન્તે, દેવતાનં અધિપ્પાયો**તિ ભન્તે, અમ્હાકં તાવ અધિપ્પાયં જાનામ. દેવતાનં કથં અધિપ્પાયોતિ પુચ્છન્તિ. થેરો પઠમં તેસં અધિપ્પાયં દસ્સેન્તો **તુમ્હાકં ખો**તિઆદિમાહ. **મકુટબન્ધનં નામ મલ્લાનં ચેતિય**ન્તિ મલ્લરાજૂનં પસાધનમઙ્ગલસાલાય એતં નામં. ચિત્તીકતટ્ઠેન પનેસા ‘‘ચેતિય’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

૨૨૯. **યાવ સન્ધિસમલસઙ્કટીરા**તિ એત્થ **સન્ધિ** નામ ઘરસન્ધિ. **સમલં** નામ ગૂથરાસિનિદ્ધમનપનાળિ. **સઙ્કટીરં** નામ સઙ્કારટ્ઠાનં. **દિબ્બેહિ ચ માનુસકેહિ ચ નચ્ચેહી**તિ ઉપરિ દેવતાનં નચ્ચાનિ હોન્તિ, હેટ્ઠા મનુસ્સાનં. એસ નયો ગીતાદીસુ. અપિચ દેવતાનં અન્તરે મનુસ્સા, મનુસ્સાનં અન્તરે દેવતાતિ એવમ્પિ સક્કરોન્તા પૂજેન્તા અગમંસુ. **મજ્ઝેન મજ્ઝં નગરસ્સ હરિત્વા**તિ એવં હરિયમાને ભગવતો સરીરે બન્ધુલમલ્લસેનાપતિભરિયા **મલ્લિકા** નામ – ‘‘ભગવતો સરીરં આહરન્તી’’તિ સુત્વા અત્તનો સામિકસ્સ કાલં કિરિયતો પટ્ઠાય અપરિભુઞ્જિત્વા ઠપિતં વિસાખાય પસાધનસદિસં **મહાલતાપસાધનં** નીહરાપેત્વા – ‘‘ઇમિના સત્થારં પૂજેસ્સામી’’તિ તં મજ્જાપેત્વા ગન્ધોદકેન ધોવિત્વા દ્વારે ઠિતા.

તં કિર પસાધનં તાસઞ્ચ દ્વિન્નં ઇત્થીનં, દેવદાનિયચોરસ્સ ગેહેતિ તીસુયેવ ઠાનેસુ અહોસિ. સા ચ સત્થુ સરીરે દ્વારં સમ્પત્તે – ‘‘ઓતારેથ, તાતા, સત્થુસરીર’’ન્તિ વત્વા તં પસાધનં સત્થુસરીરે પટિમુઞ્ચિ. તં સીસતો પટ્ઠાય પટિમુક્કં યાવપાદતલાગતં. સુવણ્ણવણ્ણં ભગવતો સરીરં સત્તરતનમયેન મહાપસાધનેન પસાધિતં અતિવિય વિરોચિત્થ. તં સા દિસ્વા પસન્નચિત્તા પત્થનં અકાસિ – ‘‘ભગવા યાવ વટ્ટે સંસરિસ્સામિ, તાવ મે પાટિયેક્કં પસાધનકિચ્ચં મા હોતુ, નિચ્ચં પટિમુક્કપસાધનસદિસમેવ સરીરં હોતૂ’’તિ.

અથ ભગવન્તં સત્તરતનમયેન મહાપસાધનેન ઉક્ખિપિત્વા પુરત્થિમેન દ્વારેન નીહરિત્વા પુરત્થિમેન નગરસ્સ મકુટબન્ધનં મલ્લાનં ચેતિયં, એત્થ ભગવતો સરીરં નિક્ખિપિંસુ.

મહાકસ્સપત્થેરવત્થુવણ્ણના

૨૩૧. પાવાય કુસિનારન્તિ પાવાનગરે પિણ્ડાય ચરિત્વા ''કુસિનારં ગમિસ્સામી''તિ અદ્ધાનમગ્ગપ્પટિપન્નો હોતિ. **રુક્ખમૂલે નિસીદી**તિ એત્થ કસ્મા દિવાવિહારન્તિ ન વુત્તં? દિવાવિહારત્થાય અનિસિન્નત્તા. થેરસ્સ હિ પરિવારા ભિક્ખૂ સબ્બે સુખસંવદ્ધિતા મહાપુઞ્ઞા. તે મજ્ઝન્હિકસમયે તત્તપાસાણસદિસાય ભૂમિયા પદસા ગચ્છન્તા કિલમિંસુ. થેરો તે દિસ્વા – ''ભિક્ખૂ કિલમન્તિ, ગન્તબ્બદ્ધાનઞ્ચ ન દૂરં, થોકં વિસ્સમિત્વા દરથં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા સાયન્હસમયે કુસિનારં ગન્ત્વા દસબલં પસ્સિસ્સામી''તિ મગ્ગા ઓક્કમ્મ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે સઙ્ઘાટિં પઞ્ઞપેત્વા ઉદકતુમ્બતો ઉદકેન હત્થપાદે સીતલે કત્વા નિસીદિ. પરિવારભિક્ખૂપિસ્સ રુક્ખમૂલે નિસીદિત્વા યોનિસો મનસિકારે કમ્મં કુરુમાના તિણ્ણં રતનાનં વણ્ણં ભણમાના નિસીદિંસુ. ઇતિ દરથવિનોદનત્થાય નિસિન્નત્તા ''દિવાવિહાર''ન્તિ ન વુત્તં.

મન્દારવપુપ્ફં ગહેત્વાતિ મહાપાતિપ્પમાણં પુપ્ફં આગન્તુકદણ્ડકે ઠપેત્વા છત્તં વિય ગહેત્વા. **અદ્દસ ખો**તિ આગચ્છન્તં દૂરતો અદ્દસ. દિસ્વા ચ પન ચિન્તેસિ –

> ''એતં આજીવકસ્સ હત્થે મન્દારવપુપ્ફં પઞ્ઞાયતિ, એતઞ્ચ ન સબ્બદા મનુસ્સપથે પઞ્ઞાયતિ, યદા પન કોચિ ઇદ્ધિમા ઇદ્ધિં વિકુબ્બતિ, તદા સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તસ્સ ચ માતુકુચ્છિઓક્કમનાદીસુ હોતિ. ન ખો પન અજ્જ કેનચિ ઇદ્ધિવિકુબ્બનં કતં, ન મે સત્થા માતુકુચ્છિં ઓક્કન્તો, ન કુચ્છિતો નિક્ખમન્તો, નાપિસ્સ અજ્જ અભિસમ્બોધિ, ન ધમ્મચક્કપ્પવત્તનં, ન યમકપાટિહારિયં, ન દેવોરોહણં, ન આયુસઙ્ખારોસ્સજ્જનં. મહલ્લકો પન મે સત્થા ધુવં પરિનિબ્બુતો ભવિસ્સતી''તિ.

તતો – ''પુચ્છામિ ન''ન્તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા – ''સચે ખો પન નિસિન્નકોવ પુચ્છામિ, સત્થરિ અગારવો કતો ભવિસ્સતી''તિ ઉટ્ઠહિત્વા ઠિતટ્ઠાનતો અપક્કમ્મ છદ્દન્તો નાગરાજા મણિચમ્મં વિય દસબલદત્તિયં મેઘવણ્ણં પંસુકૂલચીવરં પારુપિત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં સિરસ્મિં પતિટ્ઠપેત્વા સત્થરિ કતેન ગારવેન આજીવકસ્સ અભિમુખો હુત્વા – ''આવુસો, અમ્હાકં સત્થારં જાનાસી''તિ આહ. કિં પન સત્થુ પરિનિબ્બાનં જાનન્તો પુચ્છિ અજાનન્તોતિ? આવજ્જનપટિબદ્ધં ખીણાસવાનં જાનનં, અનાવજ્જિતત્તા પનેસ અજાનન્તો પુચ્છીતિ એકે. થેરો સમાપત્તિબહુલો, રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનલેણમણ્ડપાદીસુ નિચ્ચં સમાપત્તિબલેનેવ યાપેતિ, કુલસન્તકમ્પિ ગામં પવિસિત્વા દ્વારે સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતોવ ભિક્ખં ગણ્હાતિ. થેરો કિર ઇમિના પચ્છિમેન અત્તભાવેન મહાજનાનુગ્ગહં કરિસ્સામિ – ''યે મય્હં ભિક્ખં વા દેન્તિ ગન્ધમાલાદીહિ વા સક્કારં કરોન્તિ, તેસં તં મહપ્ફલં હોતૂ''તિ એવં કરોતિ. તસ્મા સમાપત્તિબહુલતાય ન જાનાતિ. ઇતિ અજાનન્તોવ પુચ્છતીતિ વદન્તિ, તં ન ગહેતબ્બં.

ન હેત્થ અજાનનકારણં અત્થિ. અભિલક્ખિતં સત્થુ પરિનિબ્બાનં અહોસિ, દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનાદીહિ નિમિત્તેહિ. થેરસ્સ પન પરિસાય કેહિચિ ભિક્ખૂહિ ભગવા દિટ્ઠપુબ્બો, કેહિચિ ન દિટ્ઠપુબ્બો, તત્થ યેહિપિ દિટ્ઠપુબ્બો, તેપિ પસ્સિતુકામાવ, યેહિપિ અદિટ્ઠપુબ્બો, તેપિ પસ્સિતુકામાવ. તત્થ યેહિ ન દિટ્ઠપુબ્બો, તે અતિદસ્સનકામતાય ગન્ત્વા ''કુહિં ભગવા''તિ પુચ્છન્તા ''પરિનિબ્બુતો''તિ સુત્વા સન્ધારેતું નાસક્ખિસ્સન્તિ. ચીવરઞ્ચ પત્તઞ્ચ છડ્ડેત્વા

એકવત્થા વા દુન્નિવત્થા વા દુપ્પારુતા વા ઉરાનિ પટિપિસન્તા પરોદિસ્સન્તિ. તત્થ મનુસ્સા – ‘‘મહાકસ્સપત્થેરેન સદ્ધિં આગતા પંસુકૂલિકા સયમ્પિ ઇત્થિયો વિય પરોદન્તિ, તે કિં અમ્હે સમસ્સાસેસ્સન્તી’’તિ મય્હં દોસં દસ્સન્તિ. ઇદં પન સુઞ્ઞં મહાઅરઞ્ઞં, ઇધ યથા તથા રોદન્તેસુ દોસો નત્થિ. પુરિમતરં સુત્વા નામ સોકોપિ તનુકો હોતીતિ ભિક્ખૂનં સતુપ્પાદનત્થાય જાનન્તોવ પુચ્છિ.

અજ્જ સત્તાહપરિનિબ્બુતો સમણો ગોતમોતિ અજ્જ સમણો ગોતમો સત્તાહપરિનિબ્બુતો. **તતો મે ઇદન્તિ** તતો સમણસ્સ ગોતમસ્સ પરિનિબ્બુતટ્ઠાનતો.

૨૩૨. **સુભદ્દો નામ વુડ્ઢપબ્બજિતો**તિ ‘‘સુભદ્દો’’તિ તસ્સ નામં. વુડ્ઢકાલે પન પબ્બજિતત્તા ‘‘વુડ્ઢપબ્બજિતો’’તિ વુચ્ચતિ. કસ્મા પન સો એવમાહ? ભગવતિ આઘાતેન. અયં કિરેસો ખન્ધકે આગતે આતુમાવત્થુસ્મિં નહાપિતપુબ્બકો વુડ્ઢપબ્બજિતો ભગવતિ કુસિનારતો નિક્ખમિત્વા અડ્ઢતેળસેહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં આતુમં આગચ્છન્તે ભગવા આગચ્છતીતિ સુત્વા – ‘‘આગતકાલે યાગુપાનં કરિસ્સામી’’તિ સામણેરભૂમિયં ઠિતે દ્વે પુત્તે એતદવોચ – ‘‘ભગવા કિર, તાતા, આતુમં આગચ્છતિ મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં અડ્ઢતેળસેહિ ભિક્ખુસતેહિ; ગચ્છથ તુમ્હે, તાતા, ખુરભણ્ડં આદાય નાળિયાવાપકેન અનુઘરકં અનુઘરકં આહિણ્ડથ લોણમ્પિ તેલમ્પિ તણ્ડુલમ્પિ ખાદનીયમ્પિ સંહરથ ભગવતો આગતસ્સ યાગુપાનં કરિસ્સામા’’તિ (મહાવ॰ ૩૦૩). તે તથા અકંસુ.

મનુસ્સા તે દારકે મઞ્જુકે પટિભાનેય્યકે દિસ્વા કારેતુકામાપિ અકારેતુકામાપિ કારેન્તિયેવ. કતકાલે – ‘‘કિં ગણ્હિસ્સથ તાતા’’તિ પુચ્છન્તિ. તે વદન્તિ – ‘‘ન અમ્હાકં અઞ્ઞેન કેનચિ અત્થો, પિતા પન નો ભગવતો, આગતકાલે યાગુદાનં દાતુકામો’’તિ. તં સુત્વા મનુસ્સા અપરિગણેત્વાવ યં તે સક્કોન્તિ આહરિતું, સબ્બં દેન્તિ. યમ્પિ ન સક્કોન્તિ, મનુસ્સેહિ પેસેન્તિ. અથ ભગવતિ આતુમં આગન્ત્વા ભુસાગારં પવિટ્ઠે સુભદ્દો સાયન્હસમયં ગામદ્વારં ગન્ત્વા મનુસ્સે આમન્તેસિ – ‘‘ઉપાસકા, નાહં તુમ્હાકં સન્તિકા અઞ્ઞં કિઞ્ચિ પચ્ચાસીસામિ, મય્હં દારકેહિ આભતાનિ તણ્ડુલાદીનિયેવ સઙ્ઘસ્સ પહોન્તિ. યં હત્થકમ્મં, તં મે દેથા’’તિ. ‘‘ઇદઞ્ચિદઞ્ચ ગણ્હથા’’તિ સબ્બૂપકરણાનિ ગાહેત્વા વિહારે ઉદ્ધનાનિ કારેત્વા એકં કાળકં કાસાવં નિવાસેત્વા તાદિસમેવ પારુપિત્વા – ‘‘ઇદં કરોથ, ઇદં કરોથા’’તિ સબ્બરત્તિં વિચારેન્તો સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેત્વા ભોજ્જયાગુઞ્ચ મધુગોળકઞ્ચ પટિયાદાપેસિ. ભોજ્જયાગુ નામ ભુઞ્જિત્વા પાતબ્બયાગુ, તત્થ સપ્પિમધુફાણિતમચ્છમંસપુપ્ફફલરસાદિ યં કિઞ્ચિ ખાદનીયં નામ સબ્બં પક્ખિપતિ કીળિતુકામાનં સીસમક્ખનયોગ્ગા હોતિ સુગન્ધગન્ધા.

અથ ભગવા કાલસ્સેવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો પિણ્ડાય ચરિતું આતુમનગરાભિમુખો પાયાસિ. મનુસ્સા તસ્સ આરોચેસું – ‘‘ભગવા પિણ્ડાય ગામં પવિસતિ, તયા કસ્સ યાગુ પટિયાદિતા’’તિ. સો યથાનિવત્થપારુતેહેવ તેહિ કાળકકાસાવેહિ એકેન હત્થેન દબ્બિઞ્ચ કટચ્છુઞ્ચ ગહેત્વા બ્રહ્મા વિય દક્ખિણજાણુમણ્ડલં ભૂમિયં પતિટ્ઠપેત્વા વન્દિત્વા – ‘‘પટિગ્ગણ્હાતુ મે, ભન્તે, ભગવા યાગુ’’ન્તિ આહ.

તતો ‘‘જાનન્તાપિ તથાગતા પુચ્છન્તી’’તિ ખન્ધકે આગતનયેન ભગવા પુચ્છિત્વા ચ સુત્વા ચ તં વુડ્ઢપબ્બજિતં વિગરહિત્વા તસ્મિં વત્થુસ્મિં અકપ્પિયસમાદાનસિક્ખાપદઞ્ચ, ખુરભણ્ડપરિહરણસિક્ખાપદઞ્ચાતિ દ્વે સિક્ખાપદાનિ પઞ્ઞપેત્વા – ‘‘ભિક્ખવે, અનેકકપ્પકોટિયો ભોજનં પરિયેસન્તેહેવ વીતિનામિતા, ઇદં પન તુમ્હાકં અકપ્પિયં અધમ્મેન ઉપ્પન્નં ભોજનં, ઇમં પરિભુત્તાનં અનેકાનિ અત્તભાવસહસ્સાનિ અપાયેસ્વેવ નિબ્બત્તિસ્સન્તિ, અપેથ મા ગણ્હથા’’તિ ભિક્ખાચારાભિમુખો અગમાસિ. એકભિક્ખુનાપિ ન કિઞ્ચિ ગહિતં.

સુભદ્દો અનત્તમનો હુત્વા અયં ‘‘સબ્બં જાનામી’’તિ આહિણ્ડતિ. સચે ન ગહિતુકામો, પેસેત્વા આરોચેતબ્બં. અયં પક્કાહારો નામ સબ્બચિરં તિટ્ઠન્તો સત્તાહમત્તં તિટ્ઠેય્ય. ઇદઞ્હિ મમ યાવજીવં પરિયત્તં અસ્સ. સબ્બં તેન નાસિતં, અહિતકામો અયં મય્હન્તિ ભગવતિ આઘાતં બન્ધિત્વા દસબલે ધરન્તે કિઞ્ચિ વત્તું નાસક્ખિ. એવં કિરસ્સ અહોસિ – ‘‘અયં ઉચ્ચા કુલા પબ્બજિતો મહાપુરિસો, સચે કિઞ્ચિ વક્ખામિ, મંયેવ સન્તજ્જેસ્સતી’’તિ. સ્વાયં અજ્જ ‘‘પરિનિબ્બુતો ભગવા’’તિ સુત્વા લદ્ધસ્સાસો વિય હટ્ઠતુટ્ઠો એવમાહ.

થેરો તં સુત્વા હદયે પહારદાનં વિય મત્થકે પતિતસુક્ખાસનિ વિય મઞ્ઞિ, ધમ્મસંવેગો ચસ્સ ઉપ્પજ્જિ – ‘‘સત્તાહમત્તપરિનિબ્બુતો ભગવા, અજ્જાપિસ્સ સુવણ્ણવણ્ણં સરીરં ધરતિયેવ, દુક્ખેન ભગવતા આરાધિતસાસને નામ એવં લહુ મહન્તં પાપકસટં કણ્ટકો ઉપ્પન્નો, અલં ખો પનેસ પાપો વડ્ઢમાનો અઞ્ઞેપિ એવરૂપે સહાયે લભિત્વા સક્કા સાસનં ઓસક્કાપેતુ’’ન્તિ. તતો થેરો ચિન્તેસિ –

‘‘સચે ખો પનાહં ઇમં મહલ્લકં ઇધેવ પિલોતિકં નિવાસાપેત્વા છારિકાય ઓકિરાપેત્વા નીહરાપેસ્સામિ, મનુસ્સા ‘સમણસ્સ ગોતમસ્સ સરીરે ધરમાનેયેવ સાવકા વિવદન્તી’તિ અમ્હાકં દોસં દસ્સેસ્સન્તિ અધિવાસેમિ તાવ.

ભગવતા હિ દેસિતો ધમ્મો અસઙ્ગહિતપુપ્ફરાસિસદિસો. તત્થ યથા વાતેન પહટપુપ્ફાનિ યતો વા તતો વા ગચ્છન્તિ, એવમેવ એવરૂપાનં પાપપુગ્ગલાનં વસેન ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે વિનયે એકં દ્વે સિક્ખાપદાનિ નસ્સિસ્સન્તિ, સુત્તે એકો દ્વે પઞ્હાવારા નસ્સિસ્સન્તિ, અભિધમ્મે એકં દ્વે ભૂમન્તરાનિ નસ્સિસ્સન્તિ, એવં અનુક્કમેન મૂલે નટ્ઠે પિસાચસદિસા ભવિસ્સામ; તસ્મા ધમ્મવિનયસઙ્ગહં કરિસ્સામ. એવઞ્હિ સતિ દળ્હં સુત્તેન સઙ્ગહિતાનિ પુપ્ફાનિ વિય અયં ધમ્મવિનયો નિચ્ચલો ભવિસ્સતિ.

એતદત્થઞ્હિ ભગવા મય્હં તીણિ ગાવુતાનિ પચ્ચુગ્ગમનં અકાસિ, તીહિ ઓવાદેહિ ઉપસમ્પદં અદાસિ, કાયતો અપનેત્વા કાયે ચીવરપરિવત્તનં અકાસિ, આકાસે પાણિં ચાલેત્વા ચન્દૂપમં પટિપદં કથેન્તો મં કાયસક્ખિં કત્વા કથેસિ, તિક્ખત્તું સકલસાસનદાયજ્જં પટિચ્છાપેસિ. માદિસે ભિક્ખુમ્હિ તિટ્ઠમાને અયં પાપો સાસને વુડ્ઢિં મા અલત્થ. યાવ અધમ્મો ન દિપ્પતિ, ધમ્મો ન પટિબાહિયતિ. અવિનયો ન દિપ્પતિ વિનયો ન પટિબાહિયતિ. અધમ્મવાદિનો ન બલવન્તો હોન્તિ, ધમ્મવાદિનો ન દુબ્બલા હોન્તિ; અવિનયવાદિનો ન બલવન્તો હોન્તિ, વિનયવાદિનો ન દુબ્બલા હોન્તિ. તાવ ધમ્મઞ્ચ વિનયઞ્ચ સઙ્ગાયિસ્સામિ. તતો ભિક્ખૂ અત્તનો અત્તનો પહોનકં ગહેત્વા કપ્પિયાકપ્પિયં કથેસ્સન્તિ. અથાયં પાપો સયમેવ નિગ્ગહં પાપુણિસ્સતિ, પુન સીસં ઉક્ખિપિતું ન સક્ખિસ્સતિ, સાસનં ઇદ્ધઞ્ચેવ ફીતઞ્ચ ભવિસ્સતી’’તિ.

સો એવં નામ મય્હં ચિત્તં ઉપ્પન્નન્તિ કસ્સચિ અનારોચેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં સમસ્સાસેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો…પે॰… નેતં ઠાનં વિજ્જતી’’તિ.

૨૩૩. **ચિતકન્તિ** વીસરતનસતિકં ચન્દનચિતકં. **આળિમ્પેસ્સામા**તિ અગ્ગિં ગાહાપેસ્સામ. **ન સક્કોન્તિ આળિમ્પેતુન્તિ** અટ્ઠપિ સોળસપિ દ્વત્તિંસપિ જના જાલનત્થાય યમકયમકઉક્કાયો ગહેત્વા તાલવણ્ટેહિ બીજન્તા ભસ્તાહિ ધમન્તા તાનિ તાનિ કારણાનિ કરોન્તાપિ ન સક્કોન્તિયેવ અગ્ગિં ગાહાપેતું. **દેવતાનં અધિપ્પાયો**તિ એત્થ તા કિર દેવતા થેરસ્સ ઉપટ્ઠાકદેવતાવ. અસીતિમહાસાવકેસુ હિ ચિત્તાનિ પસાદેત્વા તેસં ઉપટ્ઠાકાનિ અસીતિકુલસહસ્સાનિ સગ્ગે નિબ્બત્તાનિ. તત્થ થેરે ચિત્તં પસાદેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તા દેવતા તસ્મિં સમાગમે થેરં

અદિસ્વા – ‘‘કુહિં નુ ખો અમ્હાકં કુલૂપકત્થેરો’’તિ અન્તરામગ્ગે પટિપન્નં દિસ્વા ‘‘અમ્હાકં કુલૂપકત્થેરેન અવન્દિતે ચિતકો મા પજ્જલિત્થા’’તિ અધિટ્ઠહિંસુ.

મનુસ્સા તં સુત્વા – ‘‘મહાકસ્સપો કિર નામ ભો ભિક્ખુ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં ‘દસબલસ્સ પાદે વન્દિસ્સામી’તિ આગચ્છતિ. તસ્મિં કિર અનાગતે ચિતકો ન પજ્જલિસ્સતિ. કીદિસો ભો સો ભિક્ખુ કાળો ઓદાતો દીઘો રસ્સો, એવરૂપે નામ ભો ભિક્ખુમ્હિ ઠિતે કિં દસબલસ્સ પરિનિબ્બાનં નામા’’તિ કેચિ ગન્ધમાલાદિહત્થા પટિપથં ગચ્છિંસુ. કેચિ વીથિયો વિચિત્તા કત્વા આગમનમગ્ગં ઓલોકયમાના અટ્ઠંસુ.

૨૩૪. અથ ખો આયસ્મા મહાકસ્સપો યેન કુસિનારા...પે॰... સિરસા વન્દીતિ થેરો કિર ચિતકં પદક્ખિણં કત્વા આવજ્જન્તોવ સલ્લક્ખેસિ – ‘‘ઇમસ્મિં ઠાને સીસં, ઇમસ્મિં ઠાને પાદા’’તિ. તતો પાદાનં સમીપે ઠત્વા અભિઞ્ઞાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય – ‘‘અરાસહસ્સપટિમણ્ડિતચક્કલક્ખણપતિટ્ઠિતા દસબલસ્સ પાદા સદ્ધિં કપ્પાસપટલેહિ પઞ્ચ દુસ્સયુગસતાનિ સુવણ્ણદોણિં ચન્દનચિતકઞ્ચ દ્વેધા કત્વા મય્હં ઉત્તમઙ્ગે સિરસ્મિં પતિટ્ઠહન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠાસિ. સહ અધિટ્ઠાનચિત્તેન તાનિ પઞ્ચ દુસ્સયુગસતાનિ દ્વેધા કત્વા વલાહકન્તરા પુણ્ણચન્દો વિય પાદા નિક્ખમિંસુ. થેરો વિકસિતરત્તપદુમસદિસે હત્થે પસારેત્વા સુવણ્ણવણ્ણે સત્થુપાદે યાવ ગોપ્ફકા દળ્હં ગહેત્વા અત્તનો સિરવરે પતિટ્ઠપેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘ભગવતો પાદે સિરસા વન્દી’’તિ.

મહાજનો તં અચ્છરિયં દિસ્વા એકપ્પહારેનેવ મહાનાદં નદિ, ગન્ધમાલાદીહિ પૂજેત્વા યથારુચિ વન્દિ. એવં પન થેરેન ચ મહાજનેન ચ તેહિ ચ પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ વન્દિતમત્તે પુન અધિટ્ઠાનકિચ્ચં નત્થિ. પકતિઅધિટ્ઠાનવસેનેવ થેરસ્સ હત્થતો મુચ્ચિત્વા અલત્તકવણ્ણાનિ ભગવતો પાદતલાનિ ચન્દનદારુઆદીસુ કિઞ્ચિ અચાલેત્વાવ યથાઠાને પતિટ્ઠહિંસુ, યથાઠાને ઠિતાનેવ અહેસું. ભગવતો હિ પાદેસુ નિક્ખમન્તેસુ વા પવિસન્તેસુ વા કપ્પાસઅંસુ વા દસિકતન્તં વા તેલબિન્દુ વા દારુક્ખન્ધં વા ઠાના ચલિતં નામ નાહોસિ. સબ્બં યથાઠાને ઠિતમેવ અહોસિ. ઉટ્ઠહિત્વા પન અત્થઙ્ગતે ચન્દે વિય સૂરિયે વિય ચ તથાગતસ્સ પાદેસુ અન્તરહિતેસુ મહાજનો મહાકન્દિતં કન્દિ. પરિનિબ્બાનકાલતો અધિકતરં કારુઞ્ઞં અહોસિ.

સયમેવ ભગવતો ચિતકો પજ્જલીતિ ઇદં પન કસ્સચિ પજ્જલાપેતું વાયમન્તસ્સ અદસ્સનવસેન વુત્તં. દેવતાનુભાવેન પનેસ સમન્તતો એકપ્પહારેનેવ પજ્જલિ.

૨૩૫. સરીરાનેવ અવસિસ્સિંસૂતિ પુબ્બે એકગ્ઘનેન ઠિતત્તા સરીરં નામ અહોસિ. ઇદાનિ વિપ્પકિણ્ણત્તા સરીરાનીતિ વુત્તં સુમનમકુળસદિસા ચ ધોતમુત્તસદિસા ચ સુવણ્ણસદિસા ચ ધાતુયો અવસિસ્સિંસૂતિ અત્થો. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્હિ સરીરં સુવણ્ણક્ખન્ધસદિસં એકમેવ હોતિ. ભગવા પન – ‘‘અહં ન ચિરં ઠત્વા પરિનિબ્બાયામિ, મય્હં સાસનં તાવ સબ્બત્થ ન વિત્થારિતં, તસ્મા પરિનિબ્બુતસ્સાપિ મે સાસપમત્તમ્પિ ધાતું ગહેત્વા અત્તનો અત્તનો વસનટ્ઠાને ચેતિયં કત્વા પરિચરન્તો મહાજનો સગ્ગપરાયણો હોતૂ’’તિ ધાતૂનં વિકિરણં અધિટ્ઠાસિ. કતિ, પનસ્સ ધાતુયો વિપ્પકિણ્ણા, કતિ ન વિપ્પકિણ્ણાતિ. ચતસ્સો દાઠા, દ્વે અક્ખકા, ઉણ્હીસન્તિ ઇમા સત્ત ધાતુયો ન વિપ્પકિરિંસુ, સેસા વિપ્પકિરિંસૂતિ. તત્થ સબ્બખુદ્દકા ધાતુ સાસપબીજમત્તા અહોસિ, મહાધાતુ મજ્ઝે ભિન્નતણ્ડુલમત્તા, અતિમહતી મજ્ઝે ભિન્નમુગ્ગમત્તાતિ.

ઉદકધારાતિ અગ્ગબાહુમત્તાપિ જઙ્ઘમત્તાપિ તાલક્ખન્ધમત્તાપિ ઉદકધારા આકાસતો પતિત્વા નિબ્બાપેસિ. **ઉદકસાલતો**તિ પરિવારેત્વા ઠિતસાલરુક્ખે સન્ધાયેતં વુત્તં, તેસમ્પિ હિ ખન્ધન્તરવિટપન્તરેહિ ઉદકધારા

નિક્ખમિત્વા નિબ્બાપેસું. ભગવતો ચિતકો મહન્તો. સમન્તા પથવિં ભિન્દિત્વાપિ નઙ્ગલસીસમત્તા ઉદકવટ્ટિ ફલિકવટંસકસદિસા ઉગ્ગન્ત્વા ચિતકમેવ ગણ્હન્તિ. **ગન્ધોદકેના**તિ સુવણ્ણઘટે રજતઘટે ચ પૂરેત્વા આભતનાનાગન્ધોદકેન. **નિબ્બાપેસુ**ન્તિ સુવણ્ણમયરજતમયેહિ અટ્ઠદણ્ડકેહિ વિકિરિત્વા ચન્દનચિતકં નિબ્બાપેસું.

એત્થ ચ ચિતકે ઝાયમાને પરિવારેત્વા ઠિતસાલરુક્ખાનં સાખન્તરેહિ વિટપન્તરેહિ પત્તન્તરેહિ જાલા ઉગ્ગચ્છન્તિ, પત્તં વા સાખા વા પુપ્ફં વા દડ્ઢા નામ નત્થિ, કિપિલ્લિકાપિ મક્કટકાપિ જાલાનં અન્તરેનેવ વિચરન્તિ . આકાસતો પતિતઉદકધારાસુપિ સાલરુક્ખેહિ નિક્ખન્તઉદકધારાસુપિ પથવિં ભિન્દિત્વા નિક્ખન્તઉદકધારાસુપિ ધમ્મકથાવ પમાણં. એવં ચિતકં નિબ્બાપેત્વા પન મલ્લરાજાનો સન્થાગારે ચતુજ્જાતિયગન્ધપરિભણ્ડં કારેત્વા લાજપઞ્ચમાનિ પુપ્ફાનિ વિકિરિત્વા ઉપરિ ચેલવિતાનં બન્ધિત્વા સુવણ્ણતારકાદીહિ ખચિત્વા તત્થ ગન્ધદામમાલાદામરતનદામાનિ ઓલમ્બેત્વા સન્થાગારતો યાવ મકુટબન્ધનસઙ્ખાતા સીસપસાધનમઙ્ગલસાલા, તાવ ઉભોહિ પસ્સેહિ સાણિકિલઞ્જપરિક્ખેપં કારેત્વા ઉપરિ ચેલવિતાનં બન્ધાપેત્વા સુવણ્ણતારકાદીહિ ખચિત્વા તત્થપિ ગન્ધદામમાલાદામરતનદામાનિ ઓલમ્બેત્વા મણિદણ્ડવણ્ણેહિ વેણૂહિ ચ પઞ્ચવણ્ણદ્ધજે ઉસ્સાપેત્વા સમન્તા વાતપટાકા પરિક્ખિપિત્વા સુસમ્મટ્ઠાસુ વીથીસુ કદલિયો ચ પુણ્ણઘટે ચ ઠપેત્વા દણ્ડકદીપિકા જાલેત્વા અલઙ્કતહત્થિક્ખન્ધે સહ ધાતૂહિ સુવણ્ણદોણિં ઠપેત્વા માલાગન્ધાદીહિ પૂજેન્તા સાધુકીળિતં કીળન્તા અન્તોનગરં પવેસેત્વા સન્થાગારે સરભમયપલ્લઙ્કે ઠપેત્વા ઉપરિ સેતચ્છત્તં ધારેસું. એવં કત્વા – ''અથ ખો કોસિનારકા મલ્લા ભગવતો સરીરાનિ સત્તાહં સન્થાગારે સત્તિપઞ્જરં કરિત્વા''તિ સબ્બં વેદિતબ્બં.

તત્થ **સત્તિપઞ્જરં કરિત્વા**તિ સત્તિહત્થેહિ પુરિસેહિ પરિક્ખિપાપેત્વા. **ધનુપાકાર**ન્તિ પઠમં તાવ હત્થિકુમ્ભેન કુમ્ભં પહરન્તે પરિક્ખિપાપેસું, તતો અસ્સે ગીવાય ગીવં પહરન્તે, તતો રથે આણિકોટિયા આણિકોટિં પહરન્તે, તતો યોધે બાહુના બાહું પહરન્તે. તેસં પરિયન્તે કોટિયા કોટિં પહરમાનાનિ ધનૂનિ પરિક્ખિપાપેસું. ઇતિ સમન્તા યોજનપ્પમાણં ઠાનં સત્તાહં સન્નાહગવચ્છિકં વિય કત્વા આરક્ખં સંવિદહિંસુ. તં સન્ધાય વુત્તં – ''ધનુપાકારં પરિક્ખિપાપેત્વા''તિ.

કસ્મા પનેતે એવમકંસૂતિ? ઇતો પુરિમેસુ હિ દ્વીસુ સત્તાહેસુ તે ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઠાનનિસજ્જોકાસં કરોન્તા ખાદનીયં ભોજનીયં સંવિદહન્તા સાધુકીળિકાય ઓકાસં ન લભિંસુ. તતો નેસં અહોસિ – ''ઇમં સત્તાહં સાધુકીળિતં કીળિસ્સામ, ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતિ યં અમ્હાકં પમત્તભાવં ઞત્વા કોચિદેવ આગન્ત્વા ધાતુયો ગણ્હેય્ય, તસ્મા આરક્ખં ઠપેત્વા કીળિસ્સામા''તિ. તે તથા એવમકંસુ.

સરીરધાતુવિભજનવણ્ણના

૨૩૬. અસ્સોસિ ખો રાજાતિ કથં અસ્સોસિ? પઠમમેવ કિરસ્સ અમચ્ચા સુત્વા ચિન્તયિંસુ – ''સત્થા નામ પરિનિબ્બુતો, ન સો સક્કા પુન આહરિતું. પોથુજ્જનિકસદ્ધાય પન અમ્હાકં રઞ્ઞા સદિસો નત્થિ, સચે એસ ઇમિનાવ નિયામેન સુણિસ્સતિ, હદયમસ્સ ફલિસ્સતિ. રાજા ખો પન અમ્હેહિ અનુરક્ખિતબ્બો''તિ તે તિસ્સો સુવણ્ણદોણિયો આહરિત્વા ચતુમધુરસ્સ પૂરેત્વા રઞ્ઞો સન્તિકં ગન્ત્વા એતદવોચું – ''દેવ , અમ્હેહિ સુપિનકો દિટ્ઠો, તસ્સ પટિઘાતત્થં તુમ્હેહિ દુકૂલદુપટ્ટં નિવાસેત્વા યથા નાસાપુટમત્તં પઞ્ઞાયતિ, એવં ચતુમધુરદોણિયા

નિપજ્જિતું વટ્ટતી’’તિ. રાજા અત્થચરાનં અમચ્ચાનં વચનં સુત્વા ‘‘એવં હોતુ તાતા’’તિ સમ્પટિચ્છિત્વા તથા અકાસિ.

અથેકો અમચ્ચો અલઙ્કારં ઓમુઞ્ચિત્વા કેસે પકિરિય યાય દિસાય સત્થા પરિનિબ્બુતો, તદભિમુખો હુત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ રાજાનં આહ – ‘‘દેવ, મરણતો મુચ્ચનકસત્તો નામ નત્થિ, અમ્હાકં આયુવડ્ઢનો ચેતિયટ્ઠાનં પુઞ્ઞક્ખેત્તં અભિસેકસિઞ્ચકો સો ભગવા સત્થા કુસિનારાય પરિનિબ્બુતો’’તિ. રાજા સુત્વાવ વિસઞ્ઞીજાતો ચતુમધુરદોણિયં ઉસુમં મુઞ્ચિ. અથ નં ઉક્ખિપિત્વા દુતિયાય દોણિયા નિપજ્જાપેસું. સો પુન સઞ્ઞં લભિત્વા – ‘‘તાતા, કિં વદેથા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘સત્થા, મહારાજ, પરિનિબ્બુતો’’તિ. રાજા પુનપિ વિસઞ્ઞીજાતો ચતુમધુરદોણિયા ઉસુમં મુઞ્ચિ. અથ નં તતોપિ ઉક્ખિપિત્વા તતિયાય દોણિયા નિપજ્જાપેસું. સો પુન સઞ્ઞં લભિત્વા ‘‘તાતા, કિં વદેથા’’તિ પુચ્છિ. ‘‘સત્થા, મહારાજ, પરિનિબ્બુતો’’તિ. રાજા પુનપિ વિસઞ્ઞીજાતો, અથ નં ઉક્ખિપિત્વા નહાપેત્વા મત્થકે ઘટેહિ ઉદકં આસિઞ્ચિંસુ.

રાજા સઞ્ઞં લભિત્વા આસના વુટ્ઠાય ગન્ધપરિભાવિતે મણિવણ્ણે કેસે વિકિરિત્વા સુવણ્ણફલકવણ્ણાય પિટ્ઠિયં પકિરિત્વા પાણિના ઉરં પહરિત્વા પવાળઙ્કુરવણ્ણાહિ સુવટ્ટિતઙ્ગુલીહિ સુવણ્ણબિમ્બિસકવણ્ણં ઉરં સિબ્બન્તો વિય ગહેત્વા પરિદેવમાનો ઉમ્મત્તકવેસેન અન્તરવીથિં ઓતિણ્ણો, સો અલઙ્કતનાટકપરિવુતો નગરતો નિક્ખમ્મ જીવકમ્બવનં ગન્ત્વા યસ્મિં ઠાને નિસિન્નેન ભગવતા ધમ્મો દેસિતો તં ઓલોકેત્વા – ‘‘ભગવા સબ્બઞ્ઞુ, નનુ ઇમસ્મિં ઠાને નિસીદિત્વા ધમ્મં દેસયિત્થ, સોકસલ્લં મે વિનોદયિત્થ, તુમ્હે મય્હં સોકસલ્લં નીહરિત્થ, અહં તુમ્હાકં સરણં ગતો, ઇદાનિ પન મે પટિવચનમ્પિ ન દેથ, ભગવા’’તિ પુનપ્પુનં પરિદેવિત્વા ‘‘નનુ ભગવા અહં અઞ્ઞદા એવરૂપે કાલે ‘તુમ્હે મહાભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારા જમ્બુદીપતલે ચારિકં ચરથા’તિ સુણોમિ, ઇદાનિ પનાહં તુમ્હાકં અનનુરૂપં અયુત્તં પવત્તિં સુણોમી’’તિ એવમાદીનિ ચ વત્વા સટ્ઠિમત્તાહિ ગાથાહિ ભગવતો ગુણં અનુસ્સરિત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘મમ પરિદેવિતેનેવ ન સિજ્ઝતિ, દસબલસ્સ ધાતુયો આહરાપેસ્સામી’’તિ એવં અસ્સોસિ. સુત્વા ચ ઇમિસ્સા વિસઞ્ઞિભાવાદિપવત્તિયા અવસાને દૂતં પાહેસિ. તં સન્ધાય **અથ ખો રાજા**તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **દૂતં પાહેસી**તિ દૂતઞ્ચ પણ્ણઞ્ચ પેસેસિ. પેસેત્વા ચ પન – ‘‘સચે દસ્સન્તિ, સુન્દરં. નો ચે દસ્સન્તિ, આહરણુપાયેન આહરિસ્સામી’’તિ ચતુરઙ્ગિનિં સેનં સન્નય્હિત્વા સયમ્પિ નિક્ખન્તોયેવ. યથા ચ અજાતસત્તુ, એવં લિચ્છવીઆદયોપિ દૂતં પેસેત્વા સયમ્પિ ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાય નિક્ખમિંસુયેવ. તત્થ પાવેય્યકા સબ્બેહિ આસન્નતરા કુસિનારતો તિગાવુતન્તરે નગરે વસન્તિ, ભગવાપિ પાવં પવિસિત્વાવ કુસિનારં ગતો. અથ કસ્મા પઠમતરં ન આગતાતિ ચે? મહાપરિવારા પનેતે રાજાનો મહાપરિવારં કરોન્તાવ પચ્છતો જાતા.

તે સઙ્ઘે ગણે એતદવોચુન્તિ સબ્બેપિ તે સત્તનગરવાસિનો આગન્ત્વા – ‘‘અમ્હાકં ધાતુયો વા દેન્તુ, યુદ્ધં વા’’તિ કુસિનારાનગરં પરિવારેત્વા ઠિતે – ‘‘એતં ભગવા અમ્હાકં ગામક્ખેત્તે’’તિ પટિવચનં અવોચું. તે કિર એવમાહંસુ – ‘‘ન મયં સત્થુ સાસનં પહિણિમ્હ, નાપિ ગન્ત્વા આનયિમ્હ. સત્થા પન સયમેવ આગન્ત્વા સાસનં પેસેત્વા અમ્હે પક્કોસાપેસિ. તુમ્હેપિ ખો પન યં તુમ્હાકં ગામક્ખેત્તે રતનં ઉપ્પજ્જતિ, ન તં અમ્હાકં દેથ. સદેવકે ચ લોકે બુદ્ધરતનસમં રતનં નામ નત્થિ, એવરૂપં ઉત્તમરતનં લભિત્વા મયં ન દસ્સામ. ન ખો પન તુમ્હેહિયેવ માતુથનતો ખીરં પીતં, અમ્હેહિપિ માતુથનતો ખીરં પીતં. ન તુમ્હેયેવ પુરિસા, અમ્હેપિ પુરિસા હોતૂ’’તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અહંકારં કત્વા સાસનપટિસાસનં પેસેન્તિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં માનગજ્જિતં ગજ્જન્તિ. યુદ્ધે પન સતિ

કોસિનારકાનંયેવ જયો અભવિસ્સ. કસ્મા? યસ્મા ધાતુપાસનત્થં આગતા દેવતા નેસં પક્ખા અહેસું. પાળિયં પન – ''ભગવા અમ્હાકં ગામક્ખેત્તે પરિનિબ્બુતો, ન મયં દસ્સામ ભગવતો સરીરાનં ભાગ''ન્તિ એત્તકમેવ આગતં.

૨૩૭. એવં વુત્તે દોણો બ્રાહ્મણોતિ દોણબ્રાહ્મણો ઇમં તેસં વિવાદં સુત્વા – ''એતે રાજાનો ભગવતો પરિનિબ્બુતટ્ઠાને વિવાદં કરોન્તિ, ન ખો પનેતં પતિરૂપં, અલં ઇમિના કલહેન, વૂપસમેસ્સામિ ન''ન્તિ સો ગન્ત્વા તે સઙ્ઘે ગણે એતદવોચ. કિમવોચ? ઉન્નતપ્પદેસે ઠત્વા દ્વિભાણવારપરિમાણં દોણગજ્જિતં નામ અવોચ. તત્થ પઠમભાણવારે તાવ એકપદમ્પિ તે ન જાનિંસુ. દુતિયભાણવારપરિયોસાને – ''આચરિયસ્સ વિય ભો સદ્દો, આચરિયસ્સ વિય ભો સદ્દો''તિ સબ્બે નિરવા અહેસું. જમ્બુદીપતલે કિર કુલઘરે જાતા યેભુય્યેન તસ્સ ન અન્તેવાસિકો નામ નત્થિ. અથ સો તે અત્તનો વચનં સુત્વા નિરવે તુણ્હીભૂતે વિદિત્વા પુન એતદવોચ – ''સુણન્તુ ભોન્તો''તિ એતં ગાથાદ્વયં અવોચ.

તત્થ **અમ્હાકં બુદ્ધો**તિ અમ્હાકં બુદ્ધો. **અહુ ખન્તિવાદો**તિ બુદ્ધભૂમિં અપ્પત્વાપિ પારમિયો પૂરેન્તો ખન્તિવાદિતાપસકાલે ધમ્મપાલકુમારકાલે છદ્દન્તહત્થિકાલે ભૂરિદત્તનાગરાજકાલે ચમ્પેય્યનાગરાજકાલે સઙ્ખપાલનાગરાજકાલે મહાકપિકાલે અઞ્ઞેસુ ચ બહૂસુ જાતકેસુ પરેસુ કોપં અકત્વા ખન્તિમેવ અકાસિ. ખન્તિમેવ વણ્ણયિ. કિમઙ્ગં પન એતરહિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ તાદિલક્ખણં પત્તો, સબ્બથાપિ અમ્હાકં બુદ્ધો ખન્તિવાદો અહોસિ, તસ્સ એવંવિધસ્સ. **ન હિ સાધુ યં ઉત્તમપુગ્ગલસ્સ, સરીરભાગે સિયા સમ્પહારોતિ ન હિ સાધુયન્તિ** ન હિ સાધુ અયં. **સરીરભાગે**તિ સરીરવિભાગનિમિત્તં, ધાતુકોટ્ઠાસહેતૂતિ અત્થો. **સિયા સમ્પહારો**તિ આવુધસમ્પહારો સાધુ ન સિયાતિ વુત્તં હોતિ.

સબ્બેવ ભોન્તો સહિતાતિ સબ્બેવ ભોન્તો સહિતા હોથ, મા ભિજ્જથ. **સમગ્ગા**તિ કાયેન ચ વાચાય ચ એકસન્નિપાતા એકવચના સમગ્ગા હોથ. **સમ્મોદમાના**તિ ચિત્તેનાપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્મોદમાના હોથ. **કરોમટ્ઠભાગે**તિ ભગવતો સરીરાનિ અટ્ઠ ભાગે કરોમ . **ચક્ખુમતો**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમતો બુદ્ધસ્સ. ન કેવલં તુમ્હેયેવ, બહુજનોપિ પસન્નો, તેસુ એકોપિ લદ્ધું અયુત્તો નામ નત્થીતિ બહું કારણં વત્વા સઞ્ઞાપેસિ.

૨૩૮. તેસં સઙ્ઘાનં ગણાનં પટિસ્સુત્વાતિ તેસં તેસં તતો તતો સમાગતસઙ્ઘાનં સમાગતગણાનં પટિસ્સુણિત્વા. **ભગવતો સરીરાનિ અટ્ઠધા સમં સુવિભત્તં વિભજિત્વા**તિ એત્થ અયમનુક્કમો – દોણો કિર તેસં પટિસ્સુણિત્વા સુવણ્ણદોણિં વિવરાપેસિ. રાજાનો આગન્ત્વા દોણિયંયેવ ઠિતા સુવણ્ણવણ્ણા ધાતુયો દિસ્વા – ''ભગવા સબ્બઞ્ઞુ પુબ્બે મયં તુમ્હાકં દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણપટિમણ્ડિતં છબ્બણ્ણબુદ્ધરસ્મિખચિતં અસીતિઅનુબ્યઞ્જનસમુજ્જલિતસોભં સુવણ્ણવણ્ણં સરીરં અદ્દસામ, ઇદાનિ પન સુવણ્ણવણ્ણાવ ધાતુયો અવસિટ્ઠા જાતા, ન યુત્તમિદં ભગવા તુમ્હાક''ન્તિ પરિદેવિંસુ.

બ્રાહ્મણોપિ તસ્મિં સમયે તેસં પમત્તભાવં ઞત્વા દક્ખિણદાઠં ગહેત્વા વેઠન્તરે ઠપેસિ, અથ પચ્છા અટ્ઠધા સમં સુવિભત્તં વિભજિ, સબ્બાપિ ધાતુયો પાકતિકનાળિયા સોળસ નાળિયો અહેસું, એકેકનગરવાસિનો દ્વે દ્વે નાળિયો લભિંસુ. બ્રાહ્મણસ્સ પન ધાતુયો વિભજન્તસ્સેવ સક્કો દેવાનમિન્દો – ''કેન નુ ખો સદેવકસ્સ લોકસ્સ કઙ્ખચ્છેદનત્થાય ચતુસચ્ચકથાય પચ્ચયભૂતા ભગવતો દક્ખિણદાઠા ગહિતા''તિ ઓલોકેન્તો ''બ્રાહ્મણેન ગહિતા''તિ દિસ્વા – ''બ્રાહ્મણોપિ દાઠાય અનુચ્છવિકં સક્કારં કાતું ન સક્ખિસ્સતિ, ગણ્હામિ ન''ન્તિ વેઠન્તરતો ગહેત્વા સુવણ્ણચઙ્કોટકે ઠપેત્વા દેવલોકં નેત્વા ચૂળામણિચેતિયે પતિટ્ઠપેસિ.

બ્રાહ્મણોપિ ધાતુયો વિભજિત્વા દાઠં અપસ્સન્તો ચોરિકાય ગહિતત્તા – "કેન મે દાઠા ગહિતા"તિ પુચ્છિતુમ્પિ નાસક્ખિ. "નનુ તયાવ ધાતુયો ભાજિતા, કિં ત્વં પઠમંયેવ અત્તનો ધાતુયા અત્થિભાવં ન અઞ્ઞાસી"તિ અત્તનિ દોસારોપનં સમ્પસ્સન્તો – "મય્હમ્પિ કોટ્ઠાસં દેથા"તિ વત્તુમ્પિ નાસક્ખિ. તતો – "અયમ્પિ સુવણ્ણતુમ્બો ધાતુગતિકોવ, યેન તથાગતસ્સ ધાતુયો મિતા, ઇમસ્સાહં થૂપં કરિસ્સામી"તિ ચિન્તેત્વા **ઇમં મે ભોન્તો તુમ્બં દદન્તૂ**તિ આહ.

પિપ્પલિવનિયા મોરિયાપિ અજાતસત્તુઆદયો વિય દૂતં પેસેત્વા યુદ્ધસજ્જાવ નિક્ખમિંસુ.

ધાતુથૂપપૂજાવણ્ણના

૨૩૯. રાજગહે ભગવતો સરીરાનં થૂપઞ્ચ મહઞ્ચ અકાસીતિ કથં અકાસિ? કુસિનારતો યાવ રાજગહં પઞ્ચવીસતિ યોજનાનિ, એત્થન્તરે અટ્ઠઉસભવિત્થતં સમતલં મગ્ગં કારેત્વા યાદિસં મલ્લરાજાનો મકુટબન્ધનસ્સ ચ સન્થાગારસ્સ ચ અન્તરે પૂજં કારેસું. તાદિસં પઞ્ચવીસતિયોજનેપિ મગ્ગે પૂજં કારેત્વા લોકસ્સ અનુક્કણ્ઠનત્થં સબ્બત્થ અન્તરાપણે પસારેત્વા સુવણ્ણદોણિયં પક્ખિત્તધાતુયો સત્તિપઞ્જરેન પરિક્ખિપાપેત્વા અત્તનો વિજિતે પઞ્ચયોજનસતપરિમણ્ડલે મનુસ્સે સન્નિપાતાપેસિ. તે ધાતુયો ગહેત્વા કુસિનારતો સાધુકીળિતં કીળન્તા નિક્ખમિત્વા યત્થ યત્થ સુવણ્ણવણ્ણાનિ પુપ્ફાનિ પસ્સન્તિ, તત્થ તત્થ ધાતુયો સત્તિઅન્તરે ઠપેત્વા પૂજં અકંસુ. તેસં પુપ્ફાનં ખીણકાલે ગચ્છન્તિ, રથસ્સ ધુરટ્ઠાનં પચ્છિમટ્ઠાને સમ્પત્તે સત્ત દિવસે સાધુકીળિતં કીળન્તિ. એવં ધાતુયો ગહેત્વા આગચ્છન્તાનં સત્ત વસ્સાનિ સત્ત માસાનિ સત્ત દિવસાનિ વીતિવત્તાનિ.

મિચ્છાદિટ્ઠિકા – "સમણસ્સ ગોતમસ્સ પરિનિબ્બુતકાલતો પટ્ઠાય બલક્કારેન સાધુકીળિતાય ઉપદ્દુતમ્હ સબ્બે નો કમ્મન્તા નટ્ઠા"તિ ઉજ્ઝાયન્તા મનં પદોસેત્વા છળાસીતિસહસ્સમત્તા અપાયે નિબ્બત્તા. ખીણાસવા આવજ્જિત્વા "મહાજનો મનં પદોસેત્વા અપાયે નિબ્બત્તી"તિ દિસ્વા – "સક્કં દેવરાજાનં ધાતુઆહરણૂપાયં કારેસ્સામા"તિ તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા તમત્થં આરોચેત્વા – "ધાતુઆહરણૂપાયં કરોહિ મહારાજા"તિ આહંસુ. સક્કો આહ – "ભન્તે, પુથુજ્જનો નામ અજાતસત્તુના સમો સદ્ધો નત્થિ, ન સો મમ વચનં કરિસ્સતિ, અપિચ ખો મારવિભિંસકસદિસં વિભિંસકં દસ્સેસ્સામિ, મહાસદ્દં સાવેસ્સામિ, યક્ખગાહકખિપિતકઅરોચકે કરિસ્સામિ, તુમ્હે 'અમનુસ્સા મહારાજ કુપિતા ધાતુયો આહરાપેથા'તિ વદેય્યાથ, એવં સો આહરાપેસ્સતી"તિ. અથ ખો સક્કો તં સબ્બં અકાસિ.

થેરાપિ રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા – "મહારાજ, અમનુસ્સા કુપિતા, ધાતુયો આહરાપેહી"તિ ભણિંસુ. રાજા – "ન તાવ, ભન્તે, મય્હં ચિત્તં તુસ્સતિ, એવં સન્તેપિ આહરન્તૂ"તિ આહ. સત્તમદિવસે ધાતુયો આહરિંસુ. એવં આહતા ધાતુયો ગહેત્વા રાજગહે થૂપઞ્ચ મહઞ્ચ અકાસિ. ઇતરેપિ અત્તનો અત્તનો બલાનુરૂપેન આહરિત્વા સકસકટ્ઠાનેસુ થૂપઞ્ચ મહઞ્ચ અકંસુ.

૨૪૦. એવમેતં ભૂતપુબ્બન્તિ એવં એતં ધાતુભાજનઞ્ચેવ દસથૂપકરણઞ્ચ જમ્બુદીપે ભૂતપુબ્બન્તિ પચ્છા સઙ્ગીતિકારકા આહંસુ. એવં પતિટ્ઠિતેસુ પન થૂપેસુ મહાકસ્સપત્થેરો ધાતૂનં અન્તરાયં દિસ્વા રાજાનં અજાતસત્તું ઉપસઙ્કમિત્વા "મહારાજ, એકં ધાતુનિધાનં કાતું વટ્ટતી"તિ આહ. સાધુ, ભન્તે, નિધાનકમ્મં તાવ મમ હોતુ, સેસધાતુયો પન કથં આહરામીતિ? ન, મહારાજ, ધાતુઆહરણં તુય્હં ભારો, અમ્હાકં ભારોતિ. સાધુ, ભન્તે, તુમ્હે ધાતુયો આહરથ, અહં ધાતુનિધાનં કરિસ્સામીતિ. થેરો તેસં તેસં રાજકુલાનં પરિચરણમત્તમેવ ઠપેત્વા સેસધાતુયો

આહરિ. રામગામે પન ધાતુયો નાગા પરિગ્ગણ્હિંસુ, તાસં અન્તરાયો નત્થિ. ‘‘અનાગતે લઙ્કાદીપે મહાવિહારે મહાચેતિયમ્હિ નિદહિસ્સન્તી’’તિ તા ન આહરિત્વા સેસેહિ સત્તહિ નગરેહિ આહરિત્વા રાજગહસ્સ પાચીનદક્ખિણદિસાભાગે ઠત્વા – ‘‘ઇમસ્મિં ઠાને યો પાસાણો અત્થિ, સો અન્તરધાયતુ, પંસુ સુવિસુદ્ધા હોતુ, ઉદકં મા ઉટ્ઠહતૂ’’તિ અધિટ્ઠાસિ.

રાજા તં ઠાનં ખણાપેત્વા તતો ઉદ્ધતપંસુના ઇટ્ઠકા કારેત્વા અસીતિમહાસાવકાનં ચેતિયાનિ કારેતિ. ‘‘ઇધ રાજા કિં કારેતી’’તિ પુચ્છન્તાનમ્પિ ‘‘મહાસાવકાનં ચેતિયાની’’તિ વદન્તિ, ન કોચિ ધાતુનિધાનભાવં જાનાતિ. અસીતિહત્થગમ્ભીરે પન તસ્મિં પદેસે જાતે હેટ્ઠા લોહસન્થારં સન્થરાપેત્વા તત્થ થૂપારામે ચેતિયઘરપ્પમાણં તમ્બલોહમયં ગેહં કારાપેત્વા અટ્ઠ અટ્ઠ હરિચન્દનાદિમયે કરણ્ડે ચ થૂપે ચ કારાપેસિ. અથ ભગવતો ધાતુયો હરિચન્દનકરણ્ડે પક્ખિપિત્વા તં હરિચન્દનકરણ્ડકમ્પિ અઞ્ઞસ્મિં હરિચન્દનકરણ્ડકે, તમ્પિ અઞ્ઞસ્મિન્તિ એવં અટ્ઠ હરિચન્દનકરણ્ડે એકતો કત્વા એતેનેવ ઉપાયેન તે અટ્ઠ કરણ્ડે અટ્ઠસુ હરિચન્દનથૂપેસુ, અટ્ઠ હરિચન્દનથૂપે અટ્ઠસુ લોહિતચન્દનકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ લોહિતચન્દનકરણ્ડે અટ્ઠસુ લોહિતચન્દનથૂપેસુ, અટ્ઠ લોહિતચન્દનથૂપે અટ્ઠસુ દન્તકરણ્ડેસુ , અટ્ઠ દન્તકરણ્ડે અટ્ઠસુ દન્તથૂપેસુ, અટ્ઠ દન્તથૂપે અટ્ઠસુ સબ્બરતનકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ સબ્બરતનકરણ્ડે અટ્ઠસુ સબ્બરતનથૂપેસુ, અટ્ઠ સબ્બરતનથૂપે અટ્ઠસુ સુવણ્ણકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ સુવણ્ણકરણ્ડે, અટ્ઠસુ સુવણ્ણથૂપેસુ, અટ્ઠ સુવણ્ણથૂપે અટ્ઠસુ રજતકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ રજતકરણ્ડે અટ્ઠસુ રજતથૂપેસુ, અટ્ઠ રજતથૂપે, અટ્ઠસુ મણિકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ મણિકરણ્ડે અટ્ઠસુ મણિથૂપેસુ, અટ્ઠ મણિથૂપે અટ્ઠસુ લોહિતઙ્કકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ લોહિતઙ્કકરણ્ડે અટ્ઠસુ લોહિતઙ્કથૂપેસુ, અટ્ઠ લોહિતઙ્કથૂપે અટ્ઠસુ મસારગલ્લકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ મસારગલ્લકરણ્ડે અટ્ઠસુ મસારગલ્લથૂપેસુ, અટ્ઠ મસારગલ્લથૂપે અટ્ઠસુ ફલિકકરણ્ડેસુ, અટ્ઠ ફલિકકરણ્ડે અટ્ઠસુ ફલિકમયથૂપેસુ પક્ખિપિ.

સબ્બેસં ઉપરિમં ફલિકચેતિયં થૂપારામચેતિયપ્પમાણં અહોસિ, તસ્સ ઉપરિ સબ્બરતનમયં ગેહં કારેસિ, તસ્સ ઉપરિ સુવણ્ણમયં, તસ્સ ઉપરિ રજતમયં, તસ્સ ઉપરિ તમ્બલોહમયં ગેહં. તત્થ સબ્બરતનમયં વાલિકં ઓકિરિત્વા જલજથલજપુપ્ફાનં સહસ્સાનિ વિપ્પકિરિત્વા અડ્ઢછટ્ઠાનિ જાતકસતાનિ અસીતિમહાથેરે સુદ્ધોદનમહારાજાનં મહામાયાદેવિં સત્ત સહજાતેતિ સબ્બાનેતાનિ સુવણ્ણમયાનેવ કારેસિ. પઞ્ચપઞ્ચસતે સુવણ્ણરજતમયે પુણ્ણઘટે ઠપાપેસિ, પઞ્ચ સુવણ્ણદ્ધજસતે ઉસ્સાપેસિ. પઞ્ચસતે સુવણ્ણદીપે, પઞ્ચસતે રજતદીપે કારાપેત્વા સુગન્ધતેલસ્સ પૂરેત્વા તેસુ દુકૂલવટ્ટિયો ઠપેસિ.

અથાયસ્મા મહાકસ્સપો – ‘‘માલા મા મિલાયન્તુ, ગન્ધા મા વિનસ્સન્તુ, દીપા મા વિજ્ઝાયન્તૂ’’તિ અધિટ્ઠહિત્વા સુવણ્ણપટ્ટે અક્ખરાનિ છિન્દાપેસિ –

> ‘‘અનાગતે પિયદાસો નામ કુમારો છત્તં ઉસ્સાપેત્વા અસોકો ધમ્મરાજા ભવિસ્સતિ. સો ઇમા ધાતુયો વિત્થારિકા કરિસ્સતી’’તિ.

રાજા સબ્બપસાધનેહિ પૂજેત્વા આદિતો પટ્ઠાય દ્વારં પિદહન્તો નિક્ખમિ, સો તમ્બલોહદ્વારં પિદહિત્વા આવિઞ્છનરજ્જુયં કુઞ્ચિકમુદ્દિકં બન્ધિત્વા તત્થેવ મહન્તં મણિક્ખન્ધં ઠપેત્વા – ‘‘અનાગતે દલિદ્દરાજા ઇમં મણિં ગહેત્વા ધાતૂનં સક્કારં કરોતૂ’’તિ અક્ખરં છિન્દાપેસિ.

સક્કો દેવરાજા વિસ્સકમ્મં આમન્તેત્વા – ‘‘તાત, અજાતસત્તુના ધાતુનિધાનં કતં, એત્થ આરક્ખં પટ્ઠપેહી’’તિ પહિણિ. સો આગન્ત્વા વાળસઙ્ઘાટયન્તં યોજેસિ, કટ્ઠરૂપકાનિ તસ્મિં ધાતુગબ્ભે ફલિકવણ્ણખગ્ગે ગાહેત્વા

વાતસદિસેન વેગેન અનુપરિયાયન્તં યન્તં યોજેત્વા એકાય એવ આણિયા બન્ધિત્વા સમન્તતો ગિઞ્જકાવસથાકારેન સિલાપરિક્ખેપં કત્વા ઉપરિ એકાય પિદહિત્વા પંસું પક્ખિપિત્વા ભૂમિં સમં કત્વા તસ્સ ઉપરિ પાસાણથૂપં પતિટ્ઠપેસિ. એવં નિટ્ઠિતે ધાતુનિધાને યાવતાયુકં ઠત્વા થેરોપિ પરિનિબ્બુતો, રાજાપિ યથાકમ્મં ગતો, તેપિ મનુસ્સા કાલઙ્કતા.

અપરભાગે પિયદાસો નામ કુમારો છત્તં ઉસ્સાપેત્વા અસોકો નામ ધમ્મરાજા હુત્વા તા ધાતુયો ગહેત્વા જમ્બુદીપે વિત્થારિકા અકાસિ. કથં? સો નિગ્રોધસામણેરં નિસ્સાય સાસને લદ્ધપ્પસાદો ચતુરાસીતિ વિહારસહસ્સાનિ કારેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં પુચ્છિ – ''ભન્તે, મયા ચતુરાસીતિ વિહારસહસ્સાનિ કારિતાનિ, ધાતુયો કુતો લભિસ્સામી''તિ? મહારાજ, – ''ધાતુનિધાનં નામ અત્થી''તિ સુણોમ, ન પન પઞ્ઞાયતિ – ''અસુકસ્મિં ઠાને''તિ. રાજા રાજગહે ચેતિયં ભિન્દાપેત્વા ધાતું અપસ્સન્તો પટિપાકતિકં કારેત્વા ભિક્ખુભિક્ખુનિયો ઉપાસકઉપાસિકાયોતિ ચતસ્સો પરિસા ગહેત્વા વેસાલિં ગતો. તત્રાપિ અલભિત્વા કપિલવત્થું. તત્રાપિ અલભિત્વા રામગામં ગતો. રામગામે નાગા ચેતિયં ભિન્દિતું ન અદંસુ, ચેતિયે નિપતિતકુદાલો ખણ્ડાખણ્ડં હોતિ. એવં તત્રાપિ અલભિત્વા અલ્લકપ્પં વેઠદીપં પાવં કુસિનારન્તિ સબ્બત્થ ચેતિયાનિ ભિન્દિત્વા ધાતું અલભિત્વાવ પટિપાકતિકાનિ કત્વા પુન રાજગહં ગન્ત્વા ચતસ્સો પરિસા સન્નિપાતાપેત્વા – ''અત્થિ કેનચિ સુતપુબ્બં 'અસુકટ્ઠાને નામ ધાતુનિધાન'ન્તિ'' પુચ્છિ.

તત્રેકો વીસવસ્સસતિકો થેરો – ''અસુકટ્ઠાને ધાતુનિધાન''ન્તિ ન જાનામિ, મય્હં પન પિતા મહાથેરો મં સત્તવસ્સકાલે માલાચઙ્ગોટકં ગાહાપેત્વા – ''એહિ સામણેર, અસુકગચ્છન્તરે પાસાણથૂપો અત્થિ, તત્થ ગચ્છામા''તિ ગન્ત્વા પૂજેત્વા – ''ઇમં ઠાનં ઉપધારેતું વટ્ટતિ સામણેરા''તિ આહ. અહં એત્તકં જાનામિ મહારાજાતિ આહ. રાજા ''એતદેવ ઠાન''ન્તિ વત્વા ગચ્છે હારેત્વા પાસાણથૂપઞ્ચ પંસુઞ્ચ અપનેત્વા હેટ્ઠા સુધાભૂમિં અદ્દસ. તતો સુધઞ્ચ ઇટ્ઠકાયો ચ હારેત્વા અનુપુબ્બેન પરિવેણં ઓરુય્હ સત્તરતનવાલુકં અસિહત્થાનિ ચ કટ્ઠરૂપકાનિ સમ્પરિવત્તકાનિ અદ્દસ. સો યક્ખદાસકે પક્કોસાપેત્વા બલિકમ્મં કારેત્વાપિ નેવ અન્તં ન કોટિં પસ્સન્તો દેવતાનં નમસ્સમાનો – ''અહં ઇમા ધાતુયો ગહેત્વા ચતુરાસીતિયા વિહારસહસ્સેસુ નિદહિત્વા સક્કારં કરોમિ, મા મે દેવતા અન્તરાયં કરોન્તૂ''તિ આહ.

સક્કો દેવરાજા ચારિકં ચરન્તો તં દિસ્વા વિસ્સકમ્મં આમન્તેસિ – ''તાત, અસોકો ધમ્મરાજા 'ધાતુયો નીહરિસ્સામી'તિ પરિવેણં ઓતિણ્ણો, ગન્ત્વા કટ્ઠરૂપકાનિ હારેહી''તિ. સો પઞ્ચચૂળગામદારકવેસેન ગન્ત્વા રઞ્ઞો પુરતો ધનુહત્થો ઠત્વા – ''હરામિ મહારાજા''તિ આહ. ''હર, તાતા''તિ સરં ગહેત્વા સન્ધિમ્હિયેવ વિજ્ઝિ, સબ્બં વિપ્પકિરિયિત્થ. અથ રાજા આવિઞ્છને બન્ધં કુઞ્ચિકમુદ્દિકં ગણ્હિ, મણિક્ખન્ધં પસ્સિ. ''અનાગતે દલિદ્દરાજા ઇમં મણિં ગહેત્વા ધાતૂનં સક્કારં કરોતૂ''તિ પુન અક્ખરાનિ દિસ્વા કુજ્ઝિત્વા – ''માદિસં નામ રાજાનં દલિદ્દરાજાતિ વત્તું અયુત્ત''ન્તિ પુનપ્પુનં ઘટેત્વા દ્વારં વિવરાપેત્વા અન્તોગેહં પવિટ્ઠો.

અટ્ઠારસવસ્સાધિકાનં દ્વિન્નં વસ્સસતાનં ઉપરિ આરોપિતદીપા તથેવ પજ્જલન્તિ. નીલુપ્પલપુપ્ફાનિ તઙ્ખણં આહરિત્વા આરોપિતાનિ વિય, પુપ્ફસન્થારો તઙ્ખણં સન્થતો વિય, ગન્ધા તં મુહુત્તં પિસિત્વા ઠપિતા વિય રાજા સુવણ્ણપટ્ટં ગહેત્વા – ''અનાગતે પિયદાસો નામ કુમારો છત્તં ઉસ્સાપેત્વા અસોકો નામ ધમ્મરાજા ભવિસ્સતિ સો ઇમા ધાતુયો વિત્થારિકા કરિસ્સતી''તિ વાચેત્વા – ''દિટ્ઠો ભો, અહં અય્યેન મહાકસ્સપત્થેરેના''તિ વત્વા વામહત્થં આભુજિત્વા દક્ખિણેન હત્થેન અપ્ફોટેસિ. સો તસ્મિં ઠાને પરિચરણધાતુમત્તમેવ ઠપેત્વા સેસા ધાતુયો ગહેત્વા

ધાતુગેહં પુબ્બે પિહિતનયેનેવ પિદહિત્વા સબ્બં યથાપકતિયાવ કત્વા ઉપરિ પાસાણચેતિયં પતિટ્ઠાપેત્વા ચતુરાસીતિયા વિહારસહસ્સેસુ ધાતુયો પતિટ્ઠાપેત્વા મહાથેરે વન્દિત્વા પુચ્છિ – ‘‘દાયાદોમ્હિ, ભન્તે, બુદ્ધસાસને’’તિ. કિસ્સ દાયાદો ત્વં, મહારાજ, બાહિરકો ત્વં સાસનસ્સાતિ. ભન્તે, છન્નવુતિકોટિધનં વિસ્સજ્જેત્વા ચતુરાસીતિ વિહારસહસ્સાનિ કારેત્વા અહં ન દાયાદો, અઞ્ઞો કો દાયાદોતિ? પચ્ચયદાયકો નામ ત્વં મહારાજ, યો પન અત્તનો પુત્તઞ્ચ ધીતરઞ્ચ પબ્બાજેતિ, અયં સાસને દાયાદો નામાતિ. સો પુત્તઞ્ચ ધીતરઞ્ચ પબ્બાજેસિ. અથ નં થેરા આહંસુ – ‘‘ઇદાનિ, મહારાજ, સાસને દાયાદોસી’’તિ.

એવમેતં ભૂતપુબ્બન્તિ એવં એતં અતીતે ધાતુનિધાનમ્પિ જમ્બુદીપતલે ભૂતપુબ્બન્તિ. તતિયસઙ્ગીતિકારાપિ ઇમં પદં ઠપયિંસુ.

અટ્ઠદોણં ચક્ખુમતો સરીરન્તિઆદિગાથાયો પન તમ્બપણ્ણિદીપે થેરેહિ વુત્તાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાપરિનિબ્બાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મહાસુદસ્સનસુત્તવણ્ણના

કુસાવતીરાજધાનીવણ્ણના

૨૪૧. એવં મે સુતન્તિ મહાસુદસ્સનસુત્તં. તત્રાયં અપુબ્બપદવણ્ણના – **સબ્બરતનમયો**તિ એત્થ એકા ઇટ્ઠકા સોવણ્ણમયા, એકા રૂપિયમયા, એકા વેળુરિયમયા, એકા ફલિકમયા, એકા લોહિતઙ્કમયા, એકા મસારગલ્લમયા, એકા સબ્બરતનમયા, અયં પાકારો સબ્બપાકારાનં અન્તો ઉબ્બેધેન સટ્ઠિહત્થો અહોસિ. એકે પન થેરા – ''નગરં નામ અન્તો ઠત્વા ઓલોકેન્તાનં દસ્સનીયં વટ્ટતિ, તસ્મા સબ્બબાહિરો સટ્ઠિહત્થો, સેસા અનુપુબ્બનીચા''તિ વદન્તિ. એકે – ''બહિ ઠત્વા ઓલોકેન્તાનં દસ્સનીયં વટ્ટતિ, તસ્મા સબ્બઅબ્ભન્તરિમો સટ્ઠિહત્થો, સેસા અનુપુબ્બનીચા''તિ. એકે – ''અન્તો ચ બહિ ચ ઠત્વા ઓલોકેન્તાનં દસ્સનીયં વટ્ટતિ, તસ્મા મજ્ઝે પાકારો સટ્ઠિહત્થો, અન્તો ચ બહિ ચ તયો તયો અનુપુબ્બનીચા''તિ.

એસિકાતિ એસિકત્થમ્ભો. **તિપોરિસઙ્ગા**તિ એકં પોરિસં મજ્ઝિમપુરિસસ્સ અત્તનો હત્થેન પઞ્ચહત્થં, તેન તિપોરિસપરિક્ખેપા પન્નરસહત્થપરિમાણાતિ અત્થો. તે પન કથં ઠિતાતિ? નગરસ્સ બાહિરપસ્સે એકેકં મહાદ્વારબાહં નિસ્સાય એકેકો, એકેકં ખુદ્દકદ્વારબાહં નિસ્સાય એકેકો, મહાદ્વારખુદ્દકદ્વારાનં અન્તરા તયો તયોતિ. તાલપન્તીસુ સબ્બરતનમયાનં તાલાનં એકં સોવણ્ણમયન્તિ પાકારે વુત્તલક્ખણમેવ વેદિતબ્બં, પણ્ણફલેસુપિ એસેવ નયો. તા પન તાલપન્તિયો અસીતિહત્થા ઉબ્બેધેન, વિપ્પકિણ્ણવાલુકે સમતલે ભૂમિભાગે પાકારન્તરે એકેકા હુત્વા ઠિતા.

વગ્ગૂતિ છેકો સુન્દરો. **રજનીયો**તિ રઞ્જેતું સમત્થો. **ખમનીયો**તિ દિવસમ્પિ સુય્યમાનો ખમતેવ, ન બીભચ્છેતિ. **મદનીયો**તિ માનમદપુરિસમદજનનો. **પઞ્ચઙ્ગિકસ્સા**તિ આતતં વિતતં આતતવિતતં સુસિરં ઘનન્તિ ઇમેહિ પઞ્ચહઙ્ગેહિ સમન્નાગતસ્સ. તત્થ **આતતં** નામ ચમ્મપરિયોનદ્ધેસુ ભેરીઆદીસુ એકતલં તૂરિયં. **વિતતં** નામ ઉભયતલં. **આતતવિતતં** નામ સબ્બતો પરિયોનદ્ધં. **સુસિરં** નામ વંસાદિ. **ઘનં** નામ સમ્માદિ. **સુવિનીતસ્સા**તિ આકડ્ઢનસિથિલકરણાદીહિ સુમુચ્છિતસ્સ. **સુપ્પટિતાળિતસ્સા**તિ પમાણે ઠિતભાવજાનનત્થં સુટ્ઠુ પટિતાળિતસ્સ. **સુકુસલેહિ સમન્નાહતસ્સા**તિ યે વાદિતું છેકા કુસલા, તેહિ વાદિતસ્સ. **ધુત્તા**તિ અક્ખધુત્તા,. **સોણ્ડા**તિ સુરાસોણ્ડા. તેયેવ પુનપ્પુનં પાતુકામતાવસેન **પિપાસા. પરિચારેસુ**ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૩૨) હત્થં વા પાદં વા ચાલેત્વા નચ્ચન્તા કીળિંસુ.

ચક્કરતનવણ્ણના

૨૪૩. સીસં ન્હાતસ્સાતિ સીસેન સદ્ધિં ગન્ધોદકેન નહાતસ્સ. **ઉપોસથિકસ્સા**તિ સમાદિન્નઉપોસથઙ્ગસ્સ. **ઉપરિપાસાદવરગતસ્સા**તિ પાસાદવરસ્સ ઉપરિ ગતસ્સ, સુભોજનં ભુઞ્જિત્વા પાસાદવરસ્સ ઉપરિમહાતલે સિરિગબ્ભં પવિસિત્વા સીલાનિ આવજ્જન્તસ્સ. તદા કિર રાજા પાતોવ સતસહસ્સં વિસ્સજ્જેત્વા મહાદાનં દત્વા સોળસહિ ગન્ધોદકઘટેહિ સીસં નહાયિત્વા કતપાતરાસો સુદ્ધં ઉત્તરાસઙ્ગં એકંસં કરિત્વા ઉપરિપાસાદસ્સ સિરિસયને પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસિન્નો અત્તનો દાનાદિમયં પુઞ્ઞસમુદાયં આવજ્જન્તો નિસીદિ. અયં સબ્બચક્કવત્તીનં ધમ્મતા.

તેસં તં આવજ્જન્તાનંયેવ વુત્તપ્પકારપુઞ્ઞકમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાનં નીલમણિસઙ્ઘાતસદિસં પાચીનસમુદ્દજલતલં ભિન્દમાનં વિય, આકાસં અલઙ્કુરુમાનં વિય દિબ્બં ચક્કરતનં પાતુભવતિ. તં મહાસુદસ્સનસ્સાપિ તથેવ પાતુરહોસિ. તયિદં દિબ્બાનુભાવયુત્તત્તા દિબ્બન્તિ વુત્તં. સહસ્સં અસ્સ અરાનન્તિ **સહસ્સારં**. સહ નેમિયા, સહ નાભિયા ચાતિ **સનેમિકં સનાભિકં**. સબ્બેહિ આકારેહિ પરિપુણ્ણન્તિ **સબ્બાકારપરિપૂરં**.

તત્થ ચક્કઞ્ચ તં રતિજનનટ્ઠેન રતનઞ્ચાતિ **ચક્કરતનં**. યાય પન તં નાભિયા ''સનાભિક''ન્તિ વુત્તં, સા ઇન્દનીલમયા હોતિ, મજ્ઝે પનસ્સા સારરજતમયા પનાળિ, યાય સુદ્ધસિનિદ્ધદન્તપન્તિયા હસમાના વિય વિરોચતિ, મજ્ઝે છિદ્દેન વિય ચન્દમણ્ડલેન, ઉભોસુપિ બાહિરન્તેસુ રજતપટ્ટેન કતપરિક્ખેપા હોતિ. તેસુ પનસ્સ નાભિપનાળિપરિક્ખેપપટ્ટેસુ યુત્તયુત્તટ્ઠાનેસુ પરિચ્છેદલેખા સુવિભત્તાવ હુત્વા પઞ્ઞાયન્તિ. અયં તાવ અસ્સ નાભિયા સબ્બાકારપરિપૂરતા.

યેહિ પન તં – ''અરેહિ સહસ્સાર''ન્તિ વુત્તં, તે સત્તરતનમયા સૂરિયરસ્મિયો વિય પભાસમ્પન્ના હોન્તિ, તેસમ્પિ ઘટકમણિકપરિચ્છેદલેખાદીનિ સુવિભત્તાનેવ હુત્વા પઞ્ઞાયન્તિ. અયમસ્સ અરાનં સબ્બાકારપરિપૂરતા.

યાય પન તં નેમિયા – ''સનેમિક''ન્તિ વુત્તં, સા બાલસૂરિયરસ્મિકલાપસિરિં અવહસમાના વિય સુરત્તસુદ્ધસિનિદ્ધપવાળમયા હોતિ. સન્ધીસુ પનસ્સા સઞ્ઝારાગસસ્સિરિકા રત્તજમ્બુનદપટ્ટા વટ્ટપરિચ્છેદલેખા સુવિભત્તા હુત્વા પઞ્ઞાયન્તિ. અયમસ્સ નેમિયા સબ્બાકારપરિપૂરતા.

નેમિમણ્ડલપિટ્ઠિયં પનસ્સ દસન્નં દસન્નં અરાનં અન્તરે ધમનવંસો વિય અન્તો સુસિરો છિદ્દમણ્ડલખચિતો વાતગાહી પવાળદણ્ડો હોતિ, યસ્સ વાતેરિતસ્સ સુકુસલસમન્નાહતસ્સ પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયસ્સ વિય સદ્દો વગ્ગુ ચ રજનીયો ચ કમનીયો ચ મદનીયો ચ હોતિ. તસ્સ ખો પન પવાળદણ્ડસ્સ ઉપરિ સેતચ્છત્તં ઉભોસુ પસ્સેસુ સમોસરિતકુસુમદામાનં દ્વે પન્તિયોતિ એવં સમોસરિતકુસુમદામપન્તિસતદ્વયપરિવારસેતચ્છત્તસતધારિના પવાળદણ્ડસતેન સમુપસોભિતનેમિપરિક્ખેપસ્સ દ્વિન્નમ્પિ નાભિપનાળીનં અન્તો દ્વે સીહમુખાનિ હોન્તિ, યેહિ તાલક્ખન્ધપ્પમાણા પુણ્ણચન્દકિરણકલાપસસ્સિરીકા તરુણરવિસમાનરત્તકમ્બલગેણ્ડુકપરિયન્તા આકાસગઙ્ગાગતિસોભં અવહસમાના વિય દ્વે મુત્તકલાપા ઓલમ્બન્તિ. યેહિ ચક્કરતનેન સદ્ધિં આકાસે સમ્પરિવત્તમાનેહિ તીણિ ચક્કાનિ એકતો પરિવત્તન્તાનિ વિય ખાયન્તિ. અયમસ્સ સબ્બસો સબ્બાકારપરિપૂરતા.

તં પનેતં એવં સબ્બાકારપરિપૂરં પકતિયા સાયમાસભત્તં ભુઞ્જિત્વા અત્તનો અત્તનો ઘરદ્વારે પઞ્ઞત્તાસનેસુ નિસીદિત્વા પવત્તકથાસલ્લાપેસુ મનુસ્સેસુ વીથિચતુક્કાદીસુ કીળમાને દારકજને નાતિઉચ્ચેન નાતિનીચેન વનસણ્ડમત્થકાસન્નેન આકાસપ્પદેસેન ઉપસોભયમાનં વિય, રુક્ખસાખગ્ગાનિ દ્વાદસયોજનતો પટ્ઠાય સુય્યમાનેન મધુરસ્સરેન સત્તાનં સોતાનિ ઓધાપયમાનં યોજનતો પટ્ઠાય નાનપ્પભાસમુદયસમુજ્જલેન વણ્ણેન નયનાનિ સમાકડ્ઢન્તં વિય, રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવં ઉગ્ઘોસયન્તં વિય, રાજધાનિયા અભિમુખં આગચ્છતિ.

અથસ્સ ચક્કરતનસ્સ સદ્દસવનેનેવ – ''કુતો નુ ખો, કસ્સ નુ ખો અયં સદ્દો''તિ આવજ્જિતહદયાનં પુરત્થિમદિસં આલોકયમાનાનં તેસં મનુસ્સાનં અઞ્ઞતરો અઞ્ઞતરં એવમાહ – ''પસ્સથ, ભો, અચ્છરિયં, અયં પુણ્ણચન્દો પુબ્બે એકો ઉગ્ગચ્છતિ, અજ્જેવ પન અત્તદુતિયો ઉગ્ગતો, એતઞ્હિ રાજહંસમિથુનમિવ પુણ્ણચન્દમિથુનં પુબ્બાપરિયેન ગગનતલં અભિલઙ્ઘતી''તિ. તમઞ્ઞો આહ – ''કિં કથેસિ, સમ્મ, કુહિં નામ તયા દ્વે પુણ્ણચન્દા એકતો ઉગ્ગચ્છન્તા દિટ્ઠપુબ્બા, નનુ એસ તપનીયરંસિધારો પિઞ્છરકિરણો દિવાકરો ઉગ્ગતો''તિ,

તમઞ્ઞો હસિતં કત્વા એવમાહ – ‘‘કિં ઉમ્મત્તોસિ, નનુ ઇદાનેવ દિવાકરો અત્થઙ્ગતો, સો કથં ઇમં પુણ્ણચન્દં અનુબન્ધમાનો ઉગ્ગચ્છિસ્સતિ? અદ્ધા પનેતં અનેકરતનપ્પભાસમુદયુજ્જલં એકસ્સાપિ પુઞ્ઞવતો વિમાનં ભવિસ્સતી’’તિ. તે સબ્બેપિ અપસારયન્તા અઞ્ઞે એવમાહંસુ – ‘‘ભો, કિં બહું વિલપથ, નેવાયં પુણ્ણચન્દો, ન સૂરિયો ન દેવવિમાનં. ન હેતેસં એવરૂપા સિરિસમ્પત્તિ અત્થિ, ચક્કરતનેન પન એતેન ભવિતબ્બ’’ન્તિ.

એવં પવત્તસલ્લાપસ્સેવ તસ્સ જનસ્સ ચન્દમણ્ડલં ઓહાય તં ચક્કરતનં અભિમુખં હોતિ. તતો તેહિ – ‘‘કસ્સ નુ ખો ઇદં નિબ્બત્ત’’ન્તિ વુત્તે ભવન્તિ વત્તારો – ‘‘ન કસ્સચિ અઞ્ઞસ્સ, નનુ અમ્હાકં મહારાજા પૂરિતચક્કવત્તિવત્તો, તસ્સેતં નિબ્બત્ત’’ન્તિ. અથ સો ચ મહાજનો, યો ચ અઞ્ઞો પસ્સતિ, સબ્બો ચક્કરતનમેવ અનુગચ્છતિ. તં ચાપિ ચક્કરતનં રઞ્ઞોયેવ અત્થાય અત્તનો આગતભાવં ઞાપેતુકામં વિય સત્તક્ખત્તું પાકારમત્થકેનેવ નગરં અનુસંયાયિત્વા, અથ રઞ્ઞો અન્તેપુરં પદક્ખિણં કત્વા, અન્તેપુરસ્સ ચ ઉત્તરસીહપઞ્જરસદિસે ઠાને યથા ગન્ધપુપ્ફાદીહિ સુખેન સક્કા હોતિ પૂજેતું, એવં અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ.

એવં ઠિતસ્સ પનસ્સ વાતપાનછિદ્દાદીહિ પવિસિત્વા નાનાવિરાગરતનપ્પભાસમુજ્જલં અન્તોપાસાદં અલઙ્કુરુમાનં પભાસમૂહં દિસ્વા દસ્સનત્થાય સઞ્જાતાભિલાસો રાજા હોતિ. પરિજનોપિસ્સ પિયવચનપાભતેન આગન્ત્વા તમત્થં નિવેદેતિ. અથ રાજા બલવપીતિપામોજ્જફુટસરીરો પલ્લઙ્કં મોચેત્વા ઉટ્ઠાયાસના સીહપઞ્જરસમીપં ગન્ત્વા તં ચક્કરતનં દિસ્વા ‘‘સુતં ખો પન મેત’’ન્તિઆદિકં ચિન્તનં ચિન્તયતિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ સબ્બં તં તથેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ‘‘દિસ્વા રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ…પે॰… અસ્સં નુ ખો અહં રાજા ચક્કવત્તી’’તિ. તત્થ **સો હોતિ રાજા ચક્કવત્તી**તિ કિત્તાવતા ચક્કવત્તી હોતીતિ? એકઙ્ગુલદ્વઙ્ગુલમત્તમ્પિ ચક્કરતને આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પવત્તે ઇદાનિ તસ્સ પવત્તાપનત્થં યં કાતબ્બં, તં દસ્સેન્તો **અથ ખો આનન્દા**તિઆદિમાહ.

૨૪૪. તત્થ **ઉટ્ઠાયાસના**તિ નિસિન્નાસનતો ઉટ્ઠહિત્વા ચક્કરતનસમીપં આગન્ત્વા. **સુવણ્ણભિઙ્કારં ગહેત્વા**તિ હત્થિસોણ્ડસદિસપનાળિં સુવણ્ણભિઙ્કારં ઉક્ખિપિત્વા. **અન્વદેવ રાજા મહાસુદસ્સનો સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા**તિ સબ્બચક્કવત્તીનઞ્હિ ઉદકેન અબ્ભુક્કિરિત્વા – ‘‘અભિવિજિનાતુ ભવં ચક્કરતન’’ન્તિ વચનસમનન્તરમેવ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ચક્કરતનં પવત્તતિ. યસ્સ પવત્તિ સમકાલમેવ સો રાજા ચક્કવત્તી નામ હોતિ. પવત્તે પન ચક્કરતને તં અનુબન્ધમાનોવ રાજા ચક્કવત્તિયાનવરં આરુય્હ વેહાસં અબ્ભુગ્ગચ્છતિ. અથસ્સ છત્તચામરાદિહત્થો પરિજનો ચેવ અન્તેપુરજનો ચ તતો નાનાકારકઞ્ચુકકવચાદિસન્નાહવિભૂસિતેન વિવિધાભરણપ્પભાસમુજ્જલેન સમુસ્સિતદ્ધજપટાકપટિમણ્ડિતેન અત્તનો અત્તનો બલકાયેન સદ્ધિં ઉપરાજસેનાપતિપભુતયોપિ વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા રાજાનમેવ પરિવારેન્તિ.

રાજયુત્તા પન જનસઙ્ગહત્થં નગરવીથીસુ ભેરિયો ચરાપેન્તિ – ‘‘તાતા, અમ્હાકં રઞ્ઞો ચક્કરતનં નિબ્બત્તં, અત્તનો વિભવાનુરૂપેન મણ્ડિતપસાધિકા સન્નિપતથા’’તિ. મહાજનો પન પકતિયા ચક્કરતનસદ્દેનેવ સબ્બકિચ્ચાનિ પહાય ગન્ધપુપ્ફાદીનિ આદાય સન્નિપતિતોવ સોપિ સબ્બો વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા રાજાનમેવ પરિવારેતિ. યસ્સ યસ્સ હિ રઞ્ઞા સદ્ધિં ગન્તુકામતાચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, સો સો આકાસગતોવ હોતિ. એવં દ્વાદસયોજનાયામવિત્થારા પરિસા હોતિ. તત્થ એકપુરિસોપિ છિન્નભિન્નસરીરો વા કિલિટ્ઠવત્થો વા નત્થિ. સુચિપરિવારો હિ રાજા ચક્કવત્તી. ચક્કવત્તિપરિસા નામ વિજ્જાધરપુરિસા વિય આકાસે ગચ્છમાના

ઇન્દનીલમણિતલે વિપ્પકિણ્ણરતનસદિસા હોતિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ તથેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ‘‘અન્વદેવ રાજા મહાસુદસ્સનો સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા’’તિ.

તં પન ચક્કરતનં રુક્ખગ્ગાનં ઉપરૂપરિ નાતિઉચ્ચેન નાતિનીચેન ગગનપ્પદેસેન પવત્તતિ. યથા રુક્ખાનં પુપ્ફફલપલ્લવેહિ અત્થિકા, તાનિ સુખેન ગહેતું સક્કોન્તિ. યથા ચ ભૂમિયં ઠિતા ‘‘એસ રાજા, એસ ઉપરાજા, એસ સેનાપતી’’તિ સલ્લક્ખેતું સક્કોન્તિ. ઠાનાદીસુ ચ ઇરિયાપથેસુ યો યેન ઇચ્છતિ, સો તેનેવ ગચ્છતિ. ચિત્તકમ્માદિસિપ્પપસુતા ચેત્થ અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં કરોન્તાયેવ ગચ્છન્તિ. યથેવ હિ ભૂમિયં, તથા તેસં સબ્બકિચ્ચાનિ આકાસેવ ઇજ્ઝન્તિ. એવં ચક્કવત્તિપરિસં ગહેત્વા તં ચક્કરતનં વામપસ્સેન સિનેરું પહાય મહાસમુદ્દસ્સ ઉપરિભાગેન સત્તસહસ્સયોજનપ્પમાણં પુબ્બવિદેહં ગચ્છતિ.

તત્થ યો વિનિબ્બેધેન દ્વાદસયોજનાય, પરિક્ખેપતો છત્તિંસયોજનાય પરિસાય સન્નિવેસક્ખમો સુલભાહારૂપકરણો છાયુદકસમ્પન્નો સુચિસમતલો રમણીયો ભૂમિભાગો, તસ્સ ઉપરિભાગે તં ચક્કરતનં અક્ખાહતં વિય તિટ્ઠતિ. અથ તેન સઞ્ઞાણેન સો મહાજનો ઓતરિત્વા યથારુચિ ન્હાનભોજનાદીનિ સબ્બકિચ્ચાનિ કરોન્તો વાસં કપ્પેતિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ સબ્બં તથેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ‘‘યસ્મિં ખો પનાનન્દ, પદેસે ચક્કરતનં પતિટ્ઠાતિ, તત્થ સો રાજા મહાસુદસ્સનો વાસં ઉપગચ્છિ સદ્ધિં ચતુરઙ્ગિનિયા સેનાયા’’તિ.

એવં વાસં ઉપગતે ચક્કવત્તિમ્હિ યે તત્થ રાજાનો, તે ‘‘પરચક્કં આગત’’ન્તિ સુત્વાપિ ન બલકાયં સન્નિપાતેત્વા યુદ્ધસજ્જા હોન્તિ. ચક્કરતનસ્સ હિ ઉપ્પત્તિસમનન્તરમેવ નત્થિ સો સત્તો નામ, યો પચ્ચત્થિકસઞ્ઞાય તં રાજાનં આરબ્ભ આવુધં ઉક્ખિપિતું વિસહેય્ય. અયમાનુભાવો ચક્કરતનસ્સ.

> ચક્કાનુભાવેન હિ તસ્સ રઞ્ઞો,
> અરી અસેસા દમથં ઉપેન્તિ;
> **અરિન્દમં** નામ નરાધિપસ્સ,
> તેનેવ તં વુચ્ચતિ તસ્સ ચક્કન્તિ.

તસ્મા સબ્બેપિ તે રાજાનો અત્તનો અત્તનો રજ્જસિરિવિભવાનુરૂપં પાભતં ગહેત્વા તં રાજાનં ઉપગમ્મ ઓનતસિરા અત્તનો મોળિમણિપ્પભાભિસેકેન તસ્સ પાદપૂજં કરોન્તા – ‘‘એહિ ખો, મહારાજા’’તિઆદીહિ વચનેહિ તસ્સ કિંકારપટિસાવિતં આપજ્જન્તિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ તથેવ અકંસુ. તેન વુત્તં – ‘‘યે ખો, પનાનન્દ, પુરત્થિમાય દિસાય…પે॰… અનુસાસ, મહારાજા’’તિ.

તત્થ **સ્વાગત**ન્તિ સુ આગતં. એકસ્મિઞ્હિ આગતે સોચન્તિ, ગતે નન્દન્તિ. એકસ્મિં આગતે નન્દન્તિ, ગતે સોચન્તિ, તાદિસો ત્વં આગમનનન્દનો, ગમનસોચનો. તસ્મા તવ આગમનં સુઆગમનન્તિ વુત્તં હોતિ. એવં વુત્તે પન રાજા ચક્કવત્તી નાપિ – ‘‘એત્તકં નામ મે અનુવસ્સં બલિં ઉપકપ્પેથા’’તિ વદતિ, નાપિ અઞ્ઞસ્સ ભોગં અચ્છિન્દિત્વા અઞ્ઞસ્સ દેતિ. અત્તનો પન ધમ્મરાજભાવસ્સ અનુરૂપાય પઞ્ઞાય પાણાતિપાતાદીનિ ઉપપરિક્ખિત્વા પેમનીયેન મઞ્જુના સરેન – ‘‘પસ્સથ તાતા, પાણાતિપાતો નામેસ આસેવિતો ભાવિતો બહુલીકતો નિરયસંવત્તનિકો હોતી’’તિઆદિના નયેન ધમ્મં દેસેત્વા ‘‘પાણો ન હન્તબ્બો’’તિઆદિકં ઓવાદં દેતિ. મહાસુદસ્સનોપિ તથેવ અકાસિ, તેન વુત્તં – ‘‘રાજા મહાસુદસ્સનો એવમાહ – ‘પાણો ન હન્તબ્બો…પે॰… યથાભુત્તઞ્ચ ભુઞ્જથા’તિ’’. કિં પન સબ્બેપિ રઞ્ઞો ઇમં ઓવાદં ગણ્હન્તીતિ? બુદ્ધસ્સાપિ તાવ સબ્બે ન ગણ્હન્તિ,

રઞ્ઞો કિં ગણ્હિસ્સન્તીતિ. તસ્મા યે પણ્ડિતા વિભાવિનો, તે ગણ્હન્તિ. સબ્બે પન અનુયન્તા ભવન્તિ. તસ્મા **યે ખો પનાનન્દા**તિઆદિમાહ.

અથ તં ચક્કરતનં એવં પુબ્બવિદેહવાસીનં ઓવાદે દિન્ને કતપાતરાસે ચક્કવત્તિબલેન વેહાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા પુરત્થિમસમુદ્દં અજ્ઝોગાહતિ. યથા યથા ચ તં અજ્ઝોગાહતિ, તથા તથા અગદગન્ધં ઘાયિત્વા સઙ્કુચિતફણો નાગરાજા વિય, સઙ્કુચિતઊમિવિપ્ફારં હુત્વા ઓગચ્છમાનં મહાસમુદ્દસલિલં યોજનમત્તં ઓગન્ત્વા અન્તોસમુદ્દે વેળુરિયભિત્તિ વિય તિટ્ઠતિ. તઙ્ખણઞ્ઞેવ ચ તસ્સ રઞ્ઞો પુઞ્ઞસિરિં દટ્ઠુકામાનિ વિય મહાસમુદ્દતલે વિપ્પકિણ્ણાનિ નાનારતનાનિ તતો તતો આગન્ત્વા તં પદેસં પૂરયન્તિ. અથ સા રાજપરિસા તં નાનારતનપરિપૂરં મહાસમુદ્દતલં દિસ્વા યથારુચિ ઉચ્છઙ્ગાદીહિ આદિયતિ, યથારુચિ આદિન્નરતનાય પન પરિસાય તં ચક્કરતનં પટિનિવત્તતિ. પટિનિવત્તમાને ચ તસ્મિં પરિસા અગ્ગતો હોતિ, મજ્ઝે રાજા, અન્તે ચક્કરતનં. તમ્પિ જલનિધિજલં પલોભિયમાનમિવ ચક્કરતનસિરિયા, અસહમાનમિવ ચ તેન વિયોગં નેમિમણ્ડલપરિયન્તં અભિહનન્તં નિરન્તરમેવ ઉપગચ્છતિ. એવં રાજા ચક્કવત્તી પુરત્થિમમહાસમુદ્દપરિયન્તં પુબ્બવિદેહં અભિવિજિનિત્વા દક્ખિણસમુદ્દપરિયન્તં જમ્બુદીપં વિજેતુકામો ચક્કરતનદેસિતેન મગ્ગેન દક્ખિણસમુદ્દાભિમુખો ગચ્છતિ. મહાસુદસ્સનોપિ તથેવ અગમાસિ. તેન વુત્તં – ''અથ ખો, આનન્દ, ચક્કરતનં પુરત્થિમં સમુદ્દં અજ્ઝોગાહેત્વા પચ્ચુત્તરિત્વા દક્ખિણં દિસં પવત્તી''તિ.

એવં પવત્તમાનસ્સ પન તસ્સ પવત્તનવિધાનં, સેનાસન્નિવેસો, પટિરાજાગમનં, તેસં અનુસાસનિપ્પદાનં દક્ખિણસમુદ્દઅજ્ઝોગાહનં સમુદ્દસલિલસ્સ ઓગચ્છમાનં રતનાનં આદાનન્તિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ વેદિતબ્બં.

વિજિનિત્વા પન તં દસસહસ્સયોજનપ્પમાણં જમ્બુદીપં દક્ખિણસમુદ્દતોપિ પચ્ચુત્તરિત્વા સત્તયોજનસહસ્સપ્પમાણં અપરગોયાનં વિજેતું પુબ્બે વુત્તનયેનેવ ગન્ત્વા તમ્પિ સમુદ્દપરિયન્તં તથેવ અભિવિજિનિત્વા પચ્છિમસમુદ્દતોપિ ઉત્તરિત્વા અટ્ઠયોજનસહસ્સપ્પમાણં ઉત્તરકુરું વિજેતું તથેવ ગન્ત્વા તમ્પિ સમુદ્દપરિયન્તં તથેવ અભિવિજિય ઉત્તરસમુદ્દતો પચ્ચુત્તરતિ.

એત્તાવતા રઞ્ઞા ચક્કવત્તિના ચાતુરન્તાય પથવિયા આધિપચ્ચં અધિગતં હોતિ. સો એવં વિજિતવિજયો અત્તનો રજ્જસિરિસમ્પત્તિદસ્સનત્થં સપરિસો ઉદ્ધં ગગનતલં અભિલઙ્ઘિત્વા સુવિકસિતપદુમકુમુદપુણ્ડરીકવનવિચિત્તે ચત્તારો જાતસ્સરે વિય પઞ્ચસતપઞ્ચસતપરિત્તદીપપરિવારે ચત્તારો મહાદીપે ઓલોકેત્વા ચક્કરતનદેસિતેનેવ મગ્ગેન યથાનુક્કમં અત્તનો રાજધાનિં પચ્ચાગચ્છતિ. અથ તં ચક્કરતનં અન્તેપુરદ્વારં સોભયમાનં વિય હુત્વા તિટ્ઠતિ.

એવં પતિટ્ઠિતે પન તસ્મિં ચક્કરતને રાજન્તેપુરે ઉક્કાહિ વા દીપિકાહિ વા કિઞ્ચિ કરણીયં ન હોતિ, ચક્કરતનોભાસોયેવ રત્તિં અન્ધકારં વિધમતિયેવ. યે પન અન્ધકારત્થિકા હોન્તિ, તેસં અન્ધકારમેવ હોતિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ સબ્બમેતં તથેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ''દક્ખિણં સમુદ્દં અજ્ઝોગાહેત્વા…પે॰… એવરૂપં ચક્કરતનં પાતુરહોસી''તિ.

હત્થિરતનવણ્ણના

૨૪૬. એવં પાતુભૂતચક્કરતનસ્સેવ ચક્કવત્તિનો અમચ્ચા પકતિમઙ્ગલહત્થિટ્ઠાનં સમં સુચિભૂમિભાગં કારેત્વા હરિચન્દનાદીહિ સુરભિગન્ધેહિ ઉપલિમ્પાપેત્વા હેટ્ઠા વિચિત્તવણ્ણસુરભિકુસુમસમોકિણ્ણં ઉપરિ સુવણ્ણતારકાનં અન્તરન્તરા સમોસરિતમનુઞ્ઞકુસુમદામપટિમણ્ડિતવિતાનં દેવવિમાનં વિય અભિસઙ્ખરિત્વા – ''એવરૂપસ્સ નામ દેવ હત્થિરતનસ્સ આગમનં ચિન્તેથા''તિ વદન્તિ. સો પુબ્બે વુત્તનયેનેવ મહાદાનં દત્વા સીલાનિ ચ સમાદાય તં પુઞ્ઞસમ્પત્તિં આવજ્જન્તો નિસીદિ. અથસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવચોદિતો છદ્દન્તકુલા વા ઉપોસથકુલા વા તં સક્કારવિસેસં અનુભવિતુકામો તરુણરવિમણ્ડલાભિરત્તચરણગીવામુખપટિમણ્ડિતવિસુદ્ધસેતસરીરો સત્તપતિટ્ઠો સુસણ્ઠિતઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગસન્નિવેસો વિકસિતરત્તપદુમચારુપોક્ખરો ઇદ્ધિમા યોગી વિય વેહાસગમનસમત્થો મનોસિલાચુણ્ણરઞ્જિતપરિયન્તો વિય રજતપબ્બતો હત્થિસેટ્ઠો આગન્ત્વા તસ્મિં પદેસે તિટ્ઠતિ. સો છદ્દન્તકુલા આગચ્છન્તો સબ્બકનિટ્ઠો આગચ્છતિ. ઉપોસથકુલા આગચ્છન્તો સબ્બજેટ્ઠો. પાળિયં પન ઉપોસથો નાગરાજા ઇચ્ચેવ આગતં. નાગરાજા નામ કસ્સચિ અપરિભોગો, સબ્બકનિટ્ઠો આગચ્છતીતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં. સ્વાયં પૂરિતચક્કવત્તિવત્તાનં ચક્કવત્તીનં વુત્તનયેનેવ ચિન્તયન્તાનં આગચ્છતિ. મહાસુદસ્સનસ્સ પન સયમેવ પકતિમઙ્ગલહત્થિટ્ઠાનં આગન્ત્વા તં હત્થિં અપનેત્વા તત્થ અટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં – ''પુન ચપરં આનન્દ...પે॰... નાગરાજા''તિ.

એવં પાતુભૂતં પન તં હત્થિરતનં દિસ્વા હત્થિગોપકાદયો હટ્ઠતુટ્ઠા વેગેન ગન્ત્વા રઞ્ઞો આરોચેન્તિ. રાજા તુરિતતુરિતો આગન્ત્વા તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો – ''ભદ્દકં વત ભો હત્થિયાનં, સચે દમથં ઉપેય્યા''તિ ચિન્તયન્તો હત્થં પસારેતિ. અથ સો ઘરધેનુવચ્છકો વિય કણ્ણે ઓલમ્બિત્વા સૂરતભાવં દસ્સેન્તો રાજાનં ઉપસઙ્કમતિ. રાજા તં આરોહિતુકામો હોતિ. અથસ્સ પરિજના અધિપ્પાયં ઞત્વા તં હત્થિરતનં સુવણ્ણદ્ધજં સુવણ્ણાલઙ્કારં હેમજાલપટિચ્છન્નં કત્વા ઉપનેન્તિ. રાજા તં અનિસીદાપેત્વાવ સત્તરતનમયાય નિસ્સેણિયા આરુય્હ આકાસગમનનિન્નચિત્તો હોતિ. તસ્સ સહ ચિત્તુપ્પાદેનેવ સો નાગરાજા રાજહંસો વિય ઇન્દનીલમણિપ્પભાજાલં નીલગગનતલં અભિલઙ્ઘતિ. તતો ચક્કચારિકાય વુત્તનયેનેવ સકલરાજપરિસા. ઇતિ સપરિસો રાજા અન્તોપાતરાસેયેવ સકલપથવિં અનુસંયાયિત્વા રાજધાનિં પચ્ચાગચ્છતિ. એવં મહિદ્ધિકં ચક્કવત્તિનો હત્થિરતનં હોતિ. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ તાદિસમેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ''દિસ્વા રઞ્ઞો...પે॰... પાતુરહોસી''તિ.

અસ્સરતનવણ્ણના

૨૪૭. એવં પાતુભૂતહત્થિરતનસ્સ પન ચક્કવત્તિનો અમચ્ચા પકતિમઙ્ગલઅસ્સટ્ઠાનં સુચિસમતલં કારેત્વા અલઙ્કરિત્વા ચ પુરિમનયેનેવ રઞ્ઞો તસ્સ આગમનચિન્તનત્થં ઉસ્સાહં જનેન્તિ. સો પુરિમનયેનેવ કતદાનમાનનસક્કારો સમાદિન્નસીલબ્બતો પાસાદતલે સુખનિસિન્નો પુઞ્ઞસમ્પત્તિં સમનુસ્સરતિ. અથસ્સ પુઞ્ઞાનુભાવચોદિતો સિન્ધવકુલતો વિજ્જુલતાવિનદ્ધસરદકાલસેતવલાહકરાસિસસ્સિરીકો રત્તપાદો રત્તતુણ્ડો ચન્દપ્પભાપુઞ્જસદિસસુદ્ધસિનિદ્ધઘનસંહતસરીરો કાકગીવા વિય ઇન્દનીલમણિ વિય ચ કાળવણ્ણેન સીસેન સમન્નાગતત્તા **કાળસીસો**તિ સુટ્ઠુ કપ્પેત્વા ઠપિતેહિ વિય મુઞ્જસદિસેહિ સણ્હવટ્ટઉજુગતેહિ કેસેહિ સમન્નાગતત્તા **મુઞ્જકેસો** વેહાસઙ્ગમો **વલાહકો નામ અસ્સરાજા** આગન્ત્વા તસ્મિં ઠાને પતિટ્ઠાતિ. મહાસુદસ્સનસ્સ પનેસ હત્થિરતનં વિય આગતો. સેસં સબ્બં હત્થિરતને વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. એવરૂપં અસ્સરતનં સન્ધાય ભગવા – ''પુન ચ પર''ન્તિઆદિમાહ.

મણિરતનવણ્ણના

૨૪૮. એવં પાતુભૂતઅસ્સરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિનો ચતુહત્થાયામં સકટનાભિસમપરિણાહં ઉભોસુ અન્તેસુ કણ્ણિકપરિયન્તતો વિનિગ્ગતેહિ સુપરિસુદ્ધમુત્તાકલાપેહિ દ્વીહિ કઞ્ચનપદુમેહિ અલઙ્કતં ચતુરાસીતિમણિસહસ્સપરિવારં તારાગણપરિવુતસ્સ પુણ્ણચન્દસસ્સિરિં ફરમાનં વિય વેપુલ્લપબ્બતતો મણિરતનં આગચ્છતિ. તસ્સેવં આગતસ્સ મુત્તાજાલકે ઠપેત્વા વેળુપરમ્પરાય સટ્ઠિહત્થપ્પમાણં આકાસં આરોપિતસ્સ રત્તિભાગે સમન્તા યોજનપ્પમાણં ઓકાસં આભા ફરતિ, યાય સબ્બો સો ઓકાસો અરુણુગ્ગમનવેલા વિય સઞ્જાતાલોકો હોતિ. તતો કસ્સકા કસિકમ્મં વાણિજા આપણુગ્ઘાટનં તે તે સિપ્પિનો તં તં કમ્મન્તં પયોજેન્તિ ‘‘દિવા’’તિ મઞ્ઞમાના. મહાસુદસ્સનસ્સાપિ સબ્બં તં તથેવ અહોસિ. તેન વુત્તં – ‘‘પુન ચ પરં આનન્દ,…પે॰… મણિરતનં પાતુરહોસી’’તિ.

ઇત્થિરતનવણ્ણના

૨૪૯. એવં પાતુભૂતમણિરતનસ્સ પન ચક્કવત્તિનો વિસયસુખવિસેસસ્સ વિસેસકારણં ઇત્થિરતનં પાતુભવતિ. મદ્દરાજકુલતો વા હિસ્સ અગ્ગમહેસિં આનેન્તિ, ઉત્તરકુરુતો વા પુઞ્ઞાનુભાવેન સયં આગચ્છતિ. અવસેસા પનસ્સા સમ્પત્તિ – ‘‘પુન ચ પરં, આનન્દ, રઞ્ઞો મહાસુદસ્સનસ્સ ઇત્થિરતનં પાતુરહોસિ, અભિરૂપા દસ્સનીયા’’તિઆદિના નયેન પાળિયંયેવ આગતા.

તત્થ સણ્ઠાનપારિપૂરિયા અધિકં રૂપં અસ્સાતિ **અભિરૂપા**. દિસ્સમાનાવ ચક્ખૂનિ પિણયતિ, તસ્મા અઞ્ઞં કિચ્ચવિક્ખેપં હિત્વાપિ દટ્ઠબ્બાતિ **દસ્સનીયા**. દિસ્સમાનાવ સોમનસ્સવસેન ચિત્તં પસાદેતીતિ **પાસાદિકા**. **પરમાયા**તિ એવં પસાદાવહત્તા ઉત્તમાય. **વણ્ણપોક્ખરતાયા**તિ વણ્ણસુન્દરતાય. **સમન્નાગતા**તિ ઉપેતા. **અભિરૂપા** વા યસ્મા નાતિદીઘા નાતિરસ્સા. **દસ્સનીયા** યસ્મા નાતિકિસા નાતિથૂલા. **પાસાદિકા** યસ્મા નાતિકાળિકા નાચ્ચોદાતા. **પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાય સમન્નાગતા** યસ્મા અભિક્કન્તા માનુસિવણ્ણં અપ્પત્તા દિબ્બવણ્ણં. મનુસ્સાનઞ્હિ વણ્ણાભા બહિ ન નિચ્છરતિ. દેવાનં પન અતિદૂરમ્પિ નિચ્છરતિ.

તસ્સા પન દ્વાદસહત્થપ્પમાણં પદેસં સરીરાભા ઓભાસેતિ. નાતિદીઘાદીસુ ચસ્સા પઠમયુગળેન આરોહસમ્પત્તિ, દુતિયયુગળેન પરિણાહસમ્પત્તિ, તતિયયુગળેન વણ્ણસમ્પત્તિ વુત્તા. છહિ વાપિ એતેહિ કાયવિપત્તિયા અભાવો, **અતિક્કન્તા માનુસિવણ્ણન્તિ** ઇમિના કાયસમ્પત્તિ વુત્તા. **તૂલપિચુનો વા કપ્પાસપિચુનો** વાતિ સપ્પિમણ્ડે પક્ખિપિત્વા ઠપિતસ્સ સતવારવિહતસ્સ તૂલપિચુનો વા કપ્પાસપિચુનો વા. **સીતે**તિ રઞ્ઞો સીતકાલે. **ઉણ્હે**તિ રઞ્ઞો ઉણ્હકાલે. **ચન્દનગન્ધો**તિ નિચ્ચકાલમેવ સુપિસિતસ્સ અભિનવસ્સ ચતુજ્જાતિસમાયોજિતસ્સ હરિચન્દનસ્સ ગન્ધો કાયતો વાયતિ. **ઉપ્પલગન્ધો વાયતી**તિ હસિતકથિતકાલેસુ મુખતો તઙ્ખણં વિકસિતસ્સેવ નીલુપ્પલસ્સ અતિસુરભિગન્ધો વાયતિ.

એવં રૂપસમ્ફસ્સગન્ધસમ્પત્તિયુત્તાય પનસ્સા સરીરસમ્પત્તિયા અનુરૂપં આચારં દસ્સેતું **તં ખો પના**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ રાજાનં દિસ્વા નિસિન્નાસનતો અગ્ગિદડ્ઢા વિય પઠમમેવ ઉટ્ઠાતીતિ **પુબ્બુટ્ઠાયિની**. તસ્મિં નિસિન્ને તસ્સ તાલવણ્ટેન બીજનાદિકિચ્ચં કત્વા પચ્છા નિપતતિ નિસીદતીતિ **પચ્છાનિપાતિની**. કિં કરોમિ, તે દેવાતિ વાચાય કિં-કારં પટિસાવેતીતિ **કિં કારપટિસ્સાવિની**. રઞ્ઞો મનાપમેવ ચરતિ કરોતીતિ **મનાપચારિની**. યં રઞ્ઞો પિયં તદેવ વદતીતિ **પિયવાદિની**.

ઇદાનિ – ‘‘સ્વાસ્સા આચારો ભાવવિસુદ્ધિયાવ, ન સાઠેય્યના’’તિ દસ્સેતું **તં ખો પના**તિઆદિમાહ. તત્થ **નો અતિચરી**તિ ન અતિક્કમિત્વા ચરિ, ઠપેત્વા રાજાનં અઞ્ઞં પુરિસં ચિત્તેનપિ ન પત્થેસીતિ વુત્તં હોતિ.

તત્થ યે તસ્સા આદિમ્હિ ‘‘અભિરૂપા’’તિઆદયો, અન્તે ‘‘પુબ્બુટ્ઠાયિની’’તિઆદયો ગુણા વુત્તા, તે પકતિગુણા એવ. ‘‘અતિક્કન્તા માનુસિવણ્ણ’’ન્તિઆદયો પન ચક્કવત્તિનો પુઞ્ઞં ઉપનિસ્સાય ચક્કરતનપાતુભાવતો પટ્ઠાય પુરિમકમ્માનુભાવેન નિબ્બત્તાતિ વેદિતબ્બા.

અભિરૂપતાદિકાપિ વા ચક્કરતનપાતુભાવતો પટ્ઠાય સબ્બાકારપરિપૂરા જાતા. તેનાહ – ‘‘એવરૂપં ઇત્થિરતનં પાતુરહોસી’’તિ.

ગહપતિરતનવણ્ણના

૨૫૦. એવં પાતુભૂતઇત્થિરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિનો ધનકરણીયાનં કિચ્ચાનં યથાસુખં પવત્તનત્થં ગહપતિરતનં પાતુભવતિ. સો પકતિયાવ મહાભોગો, મહાભોગકુલે જાતો. રઞ્ઞો ધનરાસિવડ્ઢકો સેટ્ઠિગહપતિ હોતિ. ચક્કરતનાનુભાવસહિતં પનસ્સ કમ્મવિપાકજં દિબ્બચક્ખુ પાતુભવતિ, યેન અન્તોપથવિયમ્પિ યોજનબ્ભન્તરે નિધિં પસ્સતિ, સો તં સમ્પત્તિં દિસ્વા તુટ્ઠમાનસો ગન્ત્વા રાજાનં ધનેન પવારેત્વા સબ્બાનિ ધનકરણીયાનિ સમ્પાદેતિ . મહાસુદસ્સનસ્સાપિ તથેવ સમ્પાદેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘પુન ચપરં આનન્દ…પે॰… એવરૂપં ગહપતિરતનં પાતુરહોસી’’તિ.

પરિણાયકરતનવણ્ણના

૨૫૧. એવં પાતુભૂતગહપતિરતનસ્સ પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ સબ્બકિચ્ચસંવિધાનસમત્થં પરિણાયકરતનં પાતુભવતિ. સો રઞ્ઞો જેટ્ઠપુત્તોવ હોતિ. પકતિયા એવ સો પણ્ડિતો બ્યત્તો મેધાવી વિભાવી. રઞ્ઞો પુઞ્ઞાનુભાવં નિસ્સાય પનસ્સ અત્તનો કમ્માનુભાવેન પરચિત્તઞાણં ઉપ્પજ્જતિ. યેન દ્વાદસયોજનાય રાજપરિસાય ચિત્તાચારં ઞત્વા રઞ્ઞો હિતે ચ અહિતે ચ વવત્થપેતું સમત્થો હોતિ, સોપિ તં અત્તનો આનુભાવં દિસ્વા તુટ્ઠહદયો રાજાનં સબ્બકિચ્ચાનુસાસનેન પવારેતિ. મહાસુદસ્સનમ્પિ તથેવ પવારેસિ. તેન વુત્તં – ‘‘પુન ચપરં…પે॰… પરિણાયકરતનં પાતુરહોસી’’તિ.

તત્થ **ઠપેતબ્બં ઠપેતુ**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં ઠાનન્તરે ઠપેતબ્બં ઠપેતું.

ચતુઇદ્ધિસમન્નાગતવણ્ણના

૨૫૨. સમવેપાકિનિયાતિ સમવિપાચનિયા. **ગહણિયા**તિ કમ્મજતેજોધાતુયા. તત્થ યસ્સ ભુત્તમત્તોવ આહારો જીરતિ, યસ્સ વા પન પુટભત્તં વિય તત્થેવ તિટ્ઠતિ, ઉભોપેતે ન સમવેપાકિનિયા સમન્નાગતા. યસ્સ પન પુન ભત્તકાલે ભત્તછન્દો ઉપ્પજ્જતેવ, અયં સમવેપાકિનિયા સમન્નાગતોતિ.

ધમ્મપાસાદપોક્ખરણિવણ્ણના

૨૫૩. માપેસિ ખોતિ નગરે ભેરિં ચરાપેત્વા જનરાસિં કારેત્વા ન માપેસિ, રઞ્ઞો પન સહ ચિત્તુપ્પાદેનેવ ભૂમિં ભિન્દિત્વા ચતુરાસીતિ પોક્ખરણીસહસ્સાનિ નિબ્બત્તિંસુ. તાનિ સન્ધાયેતં વુત્તં. **દ્વીહિ વેદિકાહી**તિ એકાય ઇટ્ઠકાનં પરિયન્તેયેવ પરિક્ખિત્તા એકાય પરિવેણપરિચ્છેદપરિયન્તે. **એતદહોસી**તિ કસ્મા અહોસિ? એકદિવસં કિર નહત્વા ચ પિવિત્વા ચ ગચ્છન્તં મહાજનં મહાપુરિસો ઓલોકેત્વા ઇમે ઉમ્મત્તકવેસેનેવ ગચ્છન્તિ. સચે એતેસં એત્થ પિળન્ધનપુપ્ફાનિ ભવેય્યું, ભદ્દકં સિયાતિ. અથસ્સ એતદહોસિ. તત્થ **સબ્બોતુકન્તિ** પુપ્ફં નામ એકસ્મિંયેવ ઉતુમ્હિ પુપ્ફતિ. અહં પન તથા કરિસ્સામિ – ''યથા સબ્બેસુ ઉતૂસુ પુપ્ફિસ્સતી''તિ ચિન્તેસિં. **રોપાપેસી**તિ નાનાવણ્ણઉપ્પલબીજાદીનિ તતો તતો આહરાપેત્વા ન રોપાપેસિ, સહ ચિત્તુપ્પાદેનેવ પનસ્સ સબ્બં ઇજ્ઝતિ. તં લોકો રઞ્ઞા રોપિતન્તિ મઞ્ઞિ. તેન વુત્તં – ''રોપાપેસી''તિ. તતો પટ્ઠાય મહાજનો નાનપ્પકારં જલજથલજમાલં પિળન્ધિત્વા નક્ખત્તં કીળમાનો વિય ગચ્છતિ.

૨૫૪. અથ રાજા તતો ઉત્તરિપિ જનં સુખસમપ્પિતં કાતુકામો – ''યંનૂનાહં ઇમાસં પોક્ખરણીનં તીરે''તિઆદિના જનસ્સ સુખવિધાનં ચિન્તેત્વા સબ્બં અકાસિ. તત્થ **ન્હાપેસુન્તિ** અઞ્ઞો સરીરં ઉબ્બટ્ટેસિ, અઞ્ઞો ચુણ્ણાનિ યોજેસિ, અઞ્ઞો તીરે નહાયન્તસ્સ ઉદકં આહરિ, અઞ્ઞો વત્થાનિ પટિગ્ગહેસિ ચેવ અદાસિ ચ.

પટ્ઠપેસિ ખોતિ કથં પટ્ઠપેસિ? ઇત્થીનઞ્ચ પુરિસાનઞ્ચ અનુચ્છવિકે અલઙ્કારે કારેત્વા ઇત્થિમત્તમેવ તત્થ પરિચારવસેન સેસં સબ્બં પરિચ્ચાગવસેન ઠપેત્વા રાજા મહાસુદસ્સનો દાનં દેતિ, તં પરિભુઞ્જથાતિ ભેરિં ચરાપેસિ. મહાજનો પોક્ખરણીતીરં આગન્ત્વા નહત્વા વત્થાનિ પરિવત્તેત્વા નાનાગન્ધેહિ વિલિત્તો પિળન્ધનવિચિત્તમાલો દાનગ્ગં ગન્ત્વા અનેકપ્પકારેસુ યાગુભત્તખજ્જકેસુ અટ્ઠવિધપાનેસુ ચ યો યં ઇચ્છતિ, સો તં ખાદિત્વા ચ પિવિત્વા ચ નાનાવણ્ણાનિ ખોમસુખુમાનિ વત્થાનિ નિવાસેત્વા સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા યેસં તાદિસાનિ અત્થિ, તે ઓહાય ગચ્છન્તિ. યેસં પન નત્થિ, તે ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. હત્થિઅસ્સયાનાદીસુપિ નિસીદિત્વા થોકં વિચરિત્વા અનત્થિકા ઓહાય, અત્થિકા ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. વરસયનેસુ નિપજ્જિત્વા સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અનત્થિકા ઓહાય, અત્થિકા ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. ઇત્થીહિપિ સદ્ધિં સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અનત્થિકા ઓહાય, અત્થિકા ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. સત્તવિધરતનપસાધનાનિ ચ પસાધેત્વાપિ સમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અનત્થિકા ઓહાય, અત્થિકા ગહેત્વા ગચ્છન્તિ. તમ્પિ દાનં ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય દીયતેવ. જમ્બુદીપવાસિકાનં અઞ્ઞં કમ્મં નત્થિ, રઞ્ઞો દાનં પરિભુઞ્જન્તાવ વિચરન્તિ.

૨૫૫. અથ બ્રાહ્મણગહપતિકા ચિન્તેસું – ''અયં રાજા એવરૂપં દાનં દદન્તોપિ 'મય્હં તણ્ડુલાદીનિ વા ખીરાદીનિ વા દેથા'તિ ન કિઞ્ચિ આહરાપેતિ, ન ખો પન અમ્હાકં – 'રાજા આહરાપેતી'તિ તુણ્હીમાસિતું પતિરૂપ''ન્તિ તે બહું સાપતેય્યં સંહરિત્વા રઞ્ઞો ઉપનામેસું. તસ્મા – ''અથ ખો, આનન્દ, બ્રાહ્મણગહપતિકા''તિઆદિમાહ. **એવં સમચિન્તેસુન્તિ** કસ્મા એવં ચિન્તેસું? કસ્સચિ ઘરતો અપ્પં આભતં, કસ્સચિ બહુ. તસ્મિં પટિસંહરિયમાને – ''કિં તવેવ ઘરતો સુન્દરં આભતં, ન મય્હં ઘરતો, કિં તવેવ ઘરતો બહુ , ન મય્હ''ન્તિ એવં કલહસદ્દોપિ ઉપ્પજ્જેય્ય, સો મા ઉપ્પજ્જિત્થાતિ એવં સમચિન્તેસું.

૨૫૬. એહિ ત્વં સમ્માતિ એહિ ત્વં વયસ્સ. **ધમ્મં નામ પાસાદન્તિ** પાસાદસ્સ નામં આરોપેત્વાવ આણાપેસિ. વિસ્સકમ્મો પન કીવ મહન્તો દેવ પાસાદો હોતૂતિ પટિપુચ્છિત્વા દીઘતો યોજનં વિત્થારતો અડ્ઢયોજનં સબ્બરતનમયોવ હોતૂતિ વુત્તેપિ 'એવં હોતુ, ભદ્દં તવ વચન'ન્તિ તસ્સ પટિસ્સુણિત્વા ધમ્મરાજાનં સમ્પટિચ્છાપેત્વા માપેસિ. તત્થ **એવં ભદ્દં તવાતિ ખો આનન્દા**તિ એવં ભદ્દં તવ ઇતિ ખો આનન્દ. **પટિસ્સુત્વા**તિ

સમ્પટિચ્છિત્વા, વત્વાતિ અત્થો. **તુણ્હીભાવેના**તિ સમણધમ્મપટિપત્તિકરણોકાસો મે ભવિસ્સતીતિ ઇચ્છન્તો તુણ્હીભાવેન અધિવાસેસિ. **સારમયો**તિ ચન્દનસારમયો.

૨૫૭. **દ્વીહિ વેદિકાહી**તિ એત્થ એકા વેદિકા પનસ્સ ઉણ્હીસમત્થકે અહોસિ, એકા હેટ્ઠા પરિચ્છેદમત્થકે.

૨૫૮. **દુદ્દિક્ખો અહોસી**તિ દુઉદ્દિક્ખો, પભાસમ્પત્તિયા દુદ્દસોતિ અત્થો. **મુસતી**તિ હરતિ ફન્દાપેતિ નિચ્ચલભાવેન પતિટ્ઠાતું ન દેતિ. **વિદ્ધે**તિ ઉબ્બિદ્ધે, મેઘવિગમેન દૂરીભૂતેતિ અત્થો. **દેવે**તિ આકાસે.

૨૫૯. **માપેસિ ખો**તિ અહં ઇમસ્મિં ઠાને પોક્ખરણિં માપેમિ, તુમ્હાકં ઘરાનિ ભિન્દથાતિ ન એવં કારેત્વા માપેસિ. ચિત્તુપ્પાદવસેનેવ પનસ્સ ભૂમિં ભિન્દિત્વા તથારૂપા પોક્ખરણી અહોસિ. **તે સબ્બકામેહી**તિ સબ્બેહિ ઇચ્છિતિચ્છિતવત્થૂહિ, સમણે સમણપરિક્ખારેહિ, બ્રાહ્મણે બ્રાહ્મણપરિક્ખારેહિ સન્તપ્પેસીતિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ઝાનસમ્પત્તિવણ્ણના

૨૬૦. **મહિદ્ધિકો**તિ ચિત્તુપ્પાદવસેનેવ ચતુરાસીતિપોક્ખરણીસહસ્સાનં નિબ્બત્તિસઙ્ખાતાય મહતિયા ઇદ્ધિયા સમન્નાગતો. **મહાનુભાવો**તિ તેસંયેવ અનુભવિતબ્બાનં મહન્તતાય મહાનુભાવેન સમન્નાગતો. **સેય્યથિદ**ન્તિ નિપાતો, તસ્સ – ''કતમેસં તિણ્ણ''ન્તિ અત્થો. **દાનસ્સા**તિ સમ્પત્તિપરિચ્ચાગસ્સ. **દમસ્સા**તિ આળવકસુત્તે પઞ્ઞા દમોતિ આગતો. ઇધ અત્તાનં દમેન્તેન કતં ઉપોસથકમ્મં. **સંયમસ્સા**તિ સીલસ્સ.

બોધિસત્તપુબ્બયોગવણ્ણના

ઇધ ઠત્વા પનસ્સ પુબ્બયોગો વેદિતબ્બો – રાજા કિર પુબ્બે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ. તેન ચ સમયેન ધરમાનકસ્સેવ કસ્સપબુદ્ધસ્સ સાસને એકો થેરો અરઞ્ઞે વાસં વસતિ, બોધિસત્તો અત્તનો કમ્મેન અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો થેરં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા થેરસ્સ નિસજ્જનટ્ઠાનચઙ્કમનટ્ઠાનાનિ ઓલોકેત્વા પુચ્છિ – ''ઇધેવ, ભન્તે, અય્યો વસતી''તિ? આમ, ઉપાસકાતિ સુત્વા – ''ઇધેવ અય્યસ્સ પણ્ણસાલં કાતું વટ્ટતી''તિ ચિન્તેત્વા અત્તનો કમ્મં પહાય દબ્બસમ્ભારં કોટ્ટેત્વા પણ્ણસાલં કત્વા છાદેત્વા ભિત્તિયો મત્તિકાય લિમ્પિત્વા દ્વારં યોજેત્વા કટ્ઠત્થરણં કત્વા – ''કરિસ્સતિ નુ ખો પરિભોગં, ન કરિસ્સતી''તિ એકમન્તં નિસીદિ. થેરો અન્તોગામતો આગન્ત્વા પણ્ણસાલં પવિસિત્વા કટ્ઠત્થરણે નિસીદિ. ઉપાસકોપિ આગન્ત્વા વન્દિત્વા સમીપે નિસિન્નો ''ફાસુકા, ભન્તે, પણ્ણસાલા''તિ પુચ્છિ. ફાસુકા, ભદ્દમુખ, પબ્બજિતસારુપ્પાતિ. વસિસ્સથ, ભન્તે, ઇધાતિ? આમ, ઉપાસકાતિ, સો અધિવાસનાકારેન વસિસ્સતીતિ ઞત્વા નિબદ્ધં મય્હં ઘરદ્વારં આગન્તબ્બન્તિ પટિજાનાપેત્વા – ''એકં મે, ભન્તે, વરં દેથા''તિ આહ. અતિક્કન્તવરા, ઉપાસક, પબ્બજિતાતિ. ભન્તે, યઞ્ચ કપ્પતિ, યઞ્ચ અનવજ્જન્તિ. વદેહિ ઉપાસકાતિ. ભન્તે, નિબદ્ધવસનટ્ઠાને નામ મનુસ્સા મઙ્ગલે વા અમઙ્ગલે વા આગમનં ઇચ્છન્તિ, અનાગચ્છન્તસ્સ કુજ્ઝન્તિ. તસ્મા અઞ્ઞં નિમન્તિતટ્ઠાનં ગન્ત્વાપિ મય્હં ઘરં પવિસિત્વાવ ભત્તકિચ્ચં નિટ્ઠાપેતબ્બન્તિ. થેરો અધિવાસેસિ.

સો પણ્ણસાલાય કટસાટકં પત્થરિત્વા મઞ્ચપીઠં પઞ્ઞપેસિ, અપસ્સેનં નિક્ખિપિ, પાદકથલિકં ઠપેસિ, પોક્ખરણિં ખણિ, ચઙ્કમં કત્વા વાલિકં ઓકિરિ, મિગે આગન્ત્વા ભિત્તિં ઘંસિત્વા મત્તિકં પાતેન્તે દિસ્વા કણ્ટકવતિં

પરિક્ખિપિ. પોક્ખરણિં ઓતરિત્વા ઉદકં આળુલિકં કરોન્તે દિસ્વા અન્તો પાસાણેહિ ચિનિત્વા બહિ કણ્ટકવતિં પરિક્ખિપિત્વા અન્તોવતિપરિયન્તે તાલપન્તિયો રોપેતિ, મહાચઙ્કમે સમ્મટ્ઠટ્ઠાનં આળુલેન્તે દિસ્વા ચઙ્કમમ્પિ વતિયા પરિક્ખિપિત્વા અન્તોવતિપરિયન્તે તાલપન્તિં રોપેસિ. એવં આવાસં નિટ્ઠપેત્વા થેરસ્સ તિચીવરં, પિણ્ડપાતં, ઓસધં, પરિભોગભાજનં, આરકણ્ટકં, પિપ્ફલિકં, નખચ્છેદનં, સૂચિં, કત્તરયટ્ઠિં, ઉપાહનં, ઉદકતુમ્બં, છત્તં, દીપકપલ્લકં, મલહરણિં. પરિસ્સાવનં, ધમકરણં, પત્તં, થાલકં, યં વા પનઞ્ઞમ્પિ પબ્બજિતાનં પરિભોગજાતં, સબ્બં અદાસિ. થેરસ્સ બોધિસત્તેન અદિન્નપરિક્ખારો નામ નાહોસિ. સો સીલાનિ રક્ખન્તો ઉપોસથં કરોન્તો યાવજીવં થેરં ઉપટ્ઠહિ. થેરો તત્થેવ વસન્તો અરહત્તં પત્વા પરિનિબ્બાયિ.

બોધિસત્તોપિ યાવતાયુકં પુઞ્ઞં કત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો મનુસ્સલોકં આગચ્છન્તો કુસાવતિયા રાજધાનિયા નિબ્બત્તિત્વા મહાસુદસ્સનો રાજા અહોસિ.

> ‘‘એવં નાતિમહન્તમ્પિ, પુઞ્ઞં આયતને કતં;
> મહાવિપાકં હોતીતિ, કત્તબ્બં તં વિભાવિના’’.

મહાવિયૂહન્તિ રજતમયં મહાકૂટાગારં. તત્થ વસિતુકામો હુત્વા અગમાસિ, **એત્તાવતા કામવિતક્ક**ાતિ કામવિતક્ક તયા એત્તાવતા નિવત્તિતબ્બં, ઇતો પરં તુય્હં અભૂમિ, ઇદં **ઝાનાગારં** નામ, નયિદં તયા સદ્ધિં વસનટ્ઠાનન્તિ એવં તયો વિતક્કે કૂટાગારદ્વારેયેવ નિવત્તેસિ.

૨૬૧. **પઠમજ્ઝાન**ન્તિઆદીસુ વિસું **કસિણપરિકમ્મકિચ્ચં** નામ નત્થિ. નીલકસિણેન અત્થે સતિ નીલમણિં, પીતકસિણેન અત્થે સતિ સુવણ્ણં, લોહિતકસિણેન અત્થે સતિ રત્તમણિં, ઓદાતકસિણેન અત્થે સતિ રજતન્તિ ઓલોકિતઓલોકિતટ્ઠાને કસિણમેવ પઞ્ઞાયતિ.

૨૬૨. **મેત્તાસહગતેના**તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બમ્પિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તમેવ. ઇતિ પાળિયં ચત્તારિ ઝાનાનિ, ચત્તારિ અપ્પમઞ્ઞાનેવ વુત્તાનિ. મહાપુરિસો પન સબ્બાપિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો, પઞ્ચ અભિઞ્ઞાયો ચ નિબ્બત્તેત્વા અનુલોમપટિલોમાદિવસેન ચુદ્દસહાકારેહિ સમાપત્તિયો પવિસન્તો મધુપટલં પવિટ્ઠભમરો મધુરસેન વિય સમાપત્તિસુખેનેવ યાપેતિ.

ચતુરાસીતિનગરસહસ્સાદિવણ્ણના

૨૬૩. **કુસાવતીરાજધાનિપ્પમુખાની**તિ કુસાવતી રાજધાની તેસં નગરાનં પમુખા સબ્બસેટ્ઠાતિ અત્થો. **ભત્તાભિહારો**તિ અભિહરિતબ્બભત્તં.

૨૬૪. **વસ્સસતસ્સ વસ્સસતસ્સા**તિ કસ્મા એવં ચિન્તેસિ? તેસં સદ્દેન ઉક્કણ્ઠિત્વા, ‘‘સમાપન્નસ્સ સદ્દો કણ્ટકો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૭૨) હિ વુત્તં. તસ્મા સદ્દેન ઉક્કણ્ઠિતો મહાપુરિસો. અથ કસ્મા મા આગચ્છન્તૂતિ ન વદતિ? ઇદાનિ રાજા ન પસ્સતીતિ નિબદ્ધવત્તં ન લભિસ્સન્તિ, તં તેસં મા ઉપ્પજ્જિત્થાતિ ન વદતિ.

સુભદ્દાદેવિઉપસઙ્કમનવણ્ણના

૨૬૫. એતદહોસીતિ કદા એતં અહોસિ. રઞ્ઞો કાલઙ્કિરિયદિવસે. તદા કિર દેવતા ચિન્તેસું – ‘‘રાજા અનાથકાલઙ્કિરિયં મા કરોતુ, ઓરોધેહિ બહૂહિ ધીતૂહિ પુત્તેહિ પરિવારિતોવ કરોતૂ’’તિ. અથ દેવિં આવટ્ટેત્વા તસ્સા એવં ચિત્તં ઉપ્પાદેસું. **પીતાનિ વત્થાની**તિ તાનિ કિર પકતિયા રઞ્ઞો મનાપાનિ, તસ્મા તાનિ પારુપથાતિ આહ. **એત્થેવ દેવિ તિટ્ઠા**તિ દેવિ ઇમં ઝાનાગારં નામ તુમ્હેહિ સદ્ધિં વસનટ્ઠાનં ન હોતિ, ઝાનરતિવિન્દનટ્ઠાનં મમ, મા ઇધ પાવિસીતિ.

૨૬૬. એતદહોસીતિ લોકે સત્તા નામ મરણાસન્નકાલે અતિવિય વિરોચન્તિ, તેનસ્સ રઞ્ઞો વિપ્પસન્નઇન્દ્રિયભાવં દિસ્વા એવં અહોસિ, તતો મા રઞ્ઞો કાલઙ્કિરિયા અહોસીતિ તસ્સ કાલઙ્કિરિયં અનિચ્છમાના સમ્પતિ ગુણમસ્સ કથયિત્વા તિટ્ઠમાનાકારં કરિસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા **ઇમાનિ તે દેવા**તિઆદિમાહ. તત્થ **છન્દં જનેહી**તિ પેમં ઉપ્પાદેહિ, રતિં કરોહિ. **જીવિતે અપેક્ખન્તિ** જીવિતે સાપેક્ખં, આલયં, તણ્હં કરોહીતિ અત્થો.

એવં ખો મં ત્વં દેવીતિ ‘‘મયં ખો, દેવ, ઇત્થિયો નામ પબ્બજિતાનં ઉપચારકથં ન જાનામ, કથં વદામ મહારાજા’’તિ રાજાનં ‘‘પબ્બજિતો અય’’ન્તિ મઞ્ઞમાનાય દેવિયા વુત્તે – ‘‘એવં ખો મં, ત્વં દેવિ, સમુદાચરાહી’’તિઆદિમાહ. **ગરહિતા**તિ બુદ્ધેહિ પચ્ચેકબુદ્ધેહિ સાવકેહિ અઞ્ઞેહિ ચ પણ્ડિતેહિ બહુસ્સુતેહિ ગરહિતા. કિં કારણા? સાપેક્ખકાલકિરિયા હિ અત્તનોયેવ ગેહે યક્ખકુક્કુરઅજગોણમહિંસમૂસિકકુક્કુટઊકામઙ્કુલાદિભાવેન નિબ્બત્તનકારણં હોતિ.

૨૬૮. અથ ખો, આનન્દ, સુભદ્દા દેવી અસ્સૂનિ પુઞ્છિત્વાતિ દેવી એકમન્તં ગન્ત્વા રોદિત્વા કન્દિત્વા અસ્સૂનિ પુઞ્છિત્વા એતદવોચ.

બ્રહ્મલોકૂપગમવણ્ણના

૨૬૯. ગહપતિસ્સ વાતિ કસ્મા આહ? તેસં કિર સોણસેટ્ઠિપુત્તાદીનં વિય મહતી સમ્પત્તિ હોતિ, સોણસ્સ કિર સેટ્ઠિપુત્તસ્સ એકા ભત્તપાતિ દ્વે સતસહસ્સાનિ અગ્ઘતિ. ઇતિ તેસં તાદિસં ભત્તં ભુત્તાનં મુહુત્તં ભત્તસમ્મદો ભત્તમુચ્છા ભત્તકિલમથો હોતિ.

૨૭૧. યં તેન સમયેન અજ્ઝાવસામીતિ યત્થ વસામિ, તં એકંયેવ નગરં હોતિ, અવસેસેસુ પુત્તધીતાદયો ચેવ દાસમનુસ્સા ચ વસિંસુ. પાસાદકૂટાગારેસુપિ એસેવ નયો. પલ્લઙ્કાદીસુપિ એકંયેવ પલ્લઙ્કં પરિભુઞ્જતિ, સેસા પુત્તાદીનં પરિભોગા હોન્તિ. ઇત્થીસુપિ એકાવ પચ્ચુપટ્ઠાતિ, સેસા પરિવારમત્તા હોન્તિ, **પરિદહામી**તિ એકમેવ દુસ્સયુગં નિવાસેમિ, સેસાનિ પરિવારેત્વા વિચરન્તાનં અસીતિસહસ્સાધિકાનં સોળસન્નં પુરિસસતસહસ્સાનં હોન્તિ. **ભુઞ્જામી**તિ પરમપ્પમાણેન નાળિકોદનમત્તં ભુઞ્જામિ, સેસં પરિવારેત્વા વિચરન્તાનં ચત્તાલીસસહસ્સાધિકાનં અટ્ઠન્નં પુરિસસતસહસ્સાનં હોતીતિ દસ્સેતિ. એકથાલિપાકો હિ દસન્નં જનાનં પહોતિ.

એતાનિ પન ચતુરાસીતિ નગરસહસ્સાનિ ચેવ પાસાદસહસ્સાનિ ચ કૂટાગારસહસ્સાનિ ચ એકિસ્સાયેવ પણ્ણસાલાય નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ પલ્લઙ્કસહસ્સાનિ નિપજ્જનત્થાય દિન્નમઞ્ચકસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ હત્થિસહસ્સાનિ અસ્સસહસ્સાનિ રથસહસ્સાનિ નિસીદનત્થાય દિન્નપીઠસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ મણિસહસ્સાનિ એકદીપસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ પોક્ખરણીસહસ્સાનિ એકપોક્ખરણિયા નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ ઇત્થિસહસ્સાનિ પુત્તસહસ્સાનિ ગહપતિસહસ્સાનિ

પરિભોગભાજનપત્તથાલક ધમકરણ પરિસ્સાવન આરકણ્ટક પિપ્ફલક નખચ્છેદન કુઞ્ચિકકણ્ણમલહરણી પાદકથલિક ઉપાહન છત્ત કત્તરયટ્ઠિદાનસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ ધેનુસહસ્સાનિ ગોરસદાનસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ. ચતુરાસીતિ વત્થકોટિસહસ્સાનિ નિવાસનપારુપનદાનસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનિ . ચતુરાસીતિ થાલિપાકસહસ્સાનિ ભોજનદાનસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તાનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

૨૭૨. એવં ભગવા મહાસુદસ્સનસ્સ સમ્પત્તિં આદિતો પટ્ઠાય વિત્થારેન કથેત્વા સબ્બં તં દારકાનં પંસ્વાગારકીળનં વિય દસ્સેન્તો પરિનિબ્બાનમઞ્ચકે નિપન્નોવ **પસ્સાનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **વિપરિણતા**તિ પકતિવિજહનેન નિબ્બુતપદીપો વિય અપઞ્ઞત્તિકભાવં ગતા. **એવં અનિચ્ચા ખો**, **આનન્દ**, **સઙ્ખારા**તિ એવં હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચા.

એત્તાવતા ભગવા યથા નામ પુરિસો સતહત્થુબ્બેધે ચમ્પકરુક્ખે નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા અભિરુહિત્વા ચમ્પકપુપ્ફં આદાય નિસ્સેણિં મુઞ્ચન્તો ઓતરેય્ય, એવમેવ નિસ્સેણિં બન્ધન્તો વિય અનેકવસ્સકોટિસતસહસ્સુબ્બેધં મહાસુદસ્સનસમ્પત્તિં આરુય્હ સમ્પત્તિમત્થકે ઠિતં અનિચ્ચલક્ખણં આદાય નિસ્સેણિં મુઞ્ચન્તો વિય ઓતિણ્ણો. તેનેવ પુબ્બે વસભરાજા દીઘભાણકત્થેરાનં લોહપાસાદસ્સ પાચીનપસ્સે અમ્બલટ્ઠિકાયં ઇમં સુત્તં સજ્ઝાયન્તાનં સુત્વા – ‘‘કિં, ભો, મય્હં અય્યકેન એત્થ વુત્તં, અત્તનો ખાદિતપીતટ્ઠાને સમ્પત્તિમેવ કથેતી’’તિ ચિન્તેન્તો – ‘‘એવં અનિચ્ચા ખો, આનન્દ, સઙ્ખારા’’તિ વુત્તકાલે ‘‘ઇમં, ભો, દિસ્વા પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમતા એવં વુત્ત’’ન્તિ વામહત્થં સમિઞ્જિત્વા દક્ખિણહત્થેન અપ્ફોટેત્વા – ‘‘સાધુ સાધૂ’’તિ તુટ્ઠહદયો સાધુકારં અદાસિ.

એવં અદ્ધુવાતિ એવં ઉદકપુપ્ફુળાદયો વિય ધુવભાવવિરહિતા. **એવં અનસ્સાસિકા**તિ એવં સુપિનકે પીતપાનીયં વિય અનુલિત્તચન્દનં વિય ચ અસ્સાસવિરહિતા.

સરીરં નિક્ખિપેય્યાતિ સરીરં છડ્ડેય્ય. ઇદાનિ અઞ્ઞસ્સ સરીરસ્સ નિક્ખેપો વા પટિજગ્ગનં વા નત્થિ કિલેસપહીનત્તા, આનન્દ, તથાગતસ્સાતિ વદતિ. ઇદં પન વત્વા પુન થેરં આમન્તેસિ, ચક્કવત્તિનો આનુભાવો નામ રઞ્ઞો પબ્બજિતસ્સ સત્તમે દિવસે અન્તરધાયતિ. મહાસુદસ્સનસ્સ પન કાલઙ્કિરિયતો સત્તમેવ દિવસે સત્તરતનપાકારા સત્તરતનતાલા ચતુરાસીતિ પોક્ખરણીસહસ્સાનિ ધમ્મપાસાદો ધમ્મપોક્ખરણી ચક્કરતનન્તિ સબ્બમેતં અન્તરધાયીતિ. હત્થિઆદીસુ પન અયં ધમ્મતા ખીણાયુકા સહેવ કાલઙ્કરોન્તિ. આયુસેસે સતિ હત્થિરતનં ઉપોસથકુલં ગચ્છતિ, અસ્સરતનં વલાહકકુલં, મણિરતનં વેપુલ્લપબ્બતમેવ ગચ્છતિ. ઇત્થિરતનસ્સ આનુભાવો અન્તરધાયતિ. ગહપતિરતનસ્સ ચક્ખુ પાકતિકમેવ હોતિ. પરિણાયકરતનસ્સ વેય્યત્તિયં નસ્સતિ.

ઇદમવોચ ભગવાતિ ઇદં પાળિયં આરુળ્હઞ્ચ અનારુળ્હઞ્ચ સબ્બં ભગવા અવોચ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાસુદસ્સનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. જનવસભસુત્તવણ્ણના

નાતિકિયાદિબ્યાકરણવણ્ણના

૨૭૩-૨૭૫. એવં મે સુતન્તિ જનવસભસુત્તં. તત્રાયં અનુત્તાનપદવણ્ણના – **પરિતો પરિતો જનપદેસૂ**તિ સમન્તા સમન્તા જનપદેસુ. **પરિચારકે**તિ બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘાનં પરિચારકે. **ઉપપત્તીસૂ**તિ ઞાણગતિપુઞ્ઞાનં ઉપપત્તીસુ. **કાસિકોસલેસૂ**તિ કાસીસુ ચ કોસલેસુ ચ, કાસિરટ્ઠે ચ કોસલરટ્ઠે ચાતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ. અઙ્ગમગધયોનકકમ્બોજઅસ્સકઅવન્તિરટ્ઠેસુ પન છસુ ન બ્યાકરોતિ. ઇમેસં પન સોળસન્નં મહાજનપદાનં પુરિમેસુ દસસુયેવ બ્યાકરોતિ. **નાતિકિયા**તિ નાતિકગામવાસિનો.

તેનાતિ તેન અનાગામિઆદિભાવેન. **સુત્વા**તિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા બ્યાકરોન્તસ્સ ભગવતો પઞ્હાબ્યાકરણં સુત્વા તેસં અનાગામિઆદીસુ નિટ્ઠઙ્ગતા હુત્વા. તેન અનાગામિઆદિભાવેન અત્તમના અહેસું. અટ્ઠકથાયં પન **તેના**તિ તે નાતિકિયાતિ વુત્તં. એતસ્મિં અત્થે ન-કારો નિપાતમત્તં હોતિ.

આનન્દપરિકથાવણ્ણના

૨૭૭. ભગવન્તં કિત્તયમાનરૂપોતિ અહો બુદ્ધો, અહો ધમ્મો, અહો સઙ્ઘો; અહો ધમ્મો સ્વાક્ખાતોતિ એવં કિત્તયન્તોવ કાલમકાસિ. **બહુજનો પસીદેય્યા**તિ અમ્હાકં પિતા માતા ભાતા ભગિની પુત્તો ધીતા સહાયકો, તેન અમ્હેહિ સદ્ધિં એકતો ભુત્તા, એકતો સયિતા, તસ્સ ઇદઞ્ચિદઞ્ચ મનાપં અકરિમ્હ, સો કિર અનાગામી સકદાગામી સોતાપન્નો; અહો સાધુ, અહો સુટ્ઠૂતિ એવં બહુજનો પસાદં આપજ્જેય્ય.

૨૭૮. ગતિન્તિ ઞાણગતિં. **અભિસમ્પરાય**ન્તિ ઞાણાભિસમ્પરાયમેવ. **અદ્દસા ખો**તિ કિત્તકે જને અદ્દસ? ચતુવીસતિસતસહસ્સાનિ.

૨૭૯. ઉપસન્તપદિસ્સોતિ ઉપસન્તદસ્સનો. **ભાતિરિવા**તિ અતિવિય ભાતિ, અતિવિય વિરોચતિ. **ઇન્દ્રિયાન**ન્તિ મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં. **અદ્દસં ખો અહં આનન્દા**તિ નેવ દસ, ન વીસતિ, ન સતં, ન સહસ્સં, અનૂનાધિકાનિ ચતુવીસતિસતસહસ્સાનિ અદ્દસન્તિ આહ.

જનવસભયક્ખવણ્ણના

૨૮૦. દિસ્વા પન મે એત્તકો જનો મં નિસ્સાય દુક્ખા પમુત્તોતિ બલવસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ, ચિત્તં પસીદિ, ચિત્તસ્સ પસન્નત્તા ચિત્તસમુટ્ઠાનં લોહિતં પસીદિ, લોહિતસ્સ પસન્નત્તા મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ પસીદિંસૂતિ સબ્બમિદં વત્વા **અથ ખો આનન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા સો ભગવતો ધમ્મકથં સુત્વા દસસહસ્સાધિકસ્સ જનસતસહસ્સસ્સ જેટ્ઠકો હુત્વા સોતાપન્નો જાતો, તસ્મા **જનવસભો**તિસ્સ નામં અહોસિ.

ઇતો સત્તાતિ ઇતો દેવલોકા ચવિત્વા સત્ત. **તતો સત્તા**તિ તતો મનુસ્સલોકા ચવિત્વા સત્ત. **સંસારાનિ ચતુદ્દસા**તિ સબ્બાપિ ચતુદ્દસખન્ધપટિપાટિયો. **નિવાસમભિજાનામી**તિ જાતિવસેન નિવાસં જાનામિ. **યત્થ મે વુસિતં પુરે**તિ યત્થ દેવેસુ ચ વેસ્સવણસ્સ સહબ્યતં ઉપગતેન મનુસ્સેસુ ચ રાજભૂતેન ઇતો અત્તભાવતો પુરેયેવ

મયા વુસિતં. પુરે એવં વુસિતત્તા એવ ચ ઇદાનિ સોતાપન્નો હુત્વા તીસુ વત્થૂસુ બહું પુઞ્ઞં કત્વા તસ્સાનુભાવેન ઉપરિ નિબ્બત્તિતું સમત્થોપિ દીઘરત્તં વુસિતટ્ઠાને નિકન્તિયા બલવતાય એત્થેવ નિબ્બત્તો.

૨૮૧. **આસા ચ પન મે સન્તિટ્ઠતી**તિ ઇમિનાહં સોતાપન્નોતિ ન સુત્તપ્પમત્તોવ હુત્વા કાલં વીતિનામેસિં. સકદાગામિમગ્ગત્થાય પન મે વિપસ્સના આરદ્ધા. અજ્જેવ અજ્જેવ પટિવિજ્ઝિસ્સામીતિ એવં સઉસ્સાહો વિહરામીતિ દસ્સેતિ. **યદગ્ગે**તિ લટ્ઠિવનુય્યાને પઠમદસ્સને સોતાપન્નદિવસં સન્ધાય વદતિ. **તદગ્ગે અહં, ભન્તે, દીઘરત્તં અવિનિપાતો અવિનિપાતં સઞ્જાનામી**તિ તંદિવસં આદિં કત્વા, અહં, ભન્તે, પુરિમં ચતુદ્દસઅત્તભાવસઙ્ખાતં દીઘરત્તં અવિનિપાતો લટ્ઠિવનુય્યાને સોતાપત્તિમગ્ગવસેન અધિગતં અવિનિપાતધમ્મતં સઞ્જાનામીતિ અત્થો. **અનચ્છરિય**ન્તિ અનુઅચ્છરિયં. ચિન્તયમાનં પુનપ્પુનં અચ્છરિયમેવિદં યં કેનચિદેવ કરણીયેન ગચ્છન્તો ભગવન્તં અન્તરામગ્ગે અદ્દસં. ઇદમ્પિ અચ્છરિયં યઞ્ચ વેસ્સવણસ્સ મહારાજસ્સ સયંપરિસાય ભાસતો ભગવતો દિટ્ઠસદિસમેવ સમ્મુખા સુતં. **દ્વે પચ્ચયા**તિ અન્તરામગ્ગે દિટ્ઠભાવો ચ વેસ્સવણસ્સ સમ્મુખા સુતં આરોચેતુકામતા ચ.

દેવસભાવણ્ણના

૨૮૨. **સન્નિપતિતા**તિ કસ્મા સન્નિપતિતા? તે કિર ચતૂહિ કારણેહિ સન્નિપતન્તિ. વસ્સૂપનાયિકસઙ્ગહત્થં, પવારણાસઙ્ગહત્થં, ધમ્મસવનત્થં, પારિચ્છત્તકકીળાનુભવનત્થન્તિ. તત્થ સ્વે વસ્સૂપનાયિકાતિ આસાળ્હીપુણ્ણમાય દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવા સુધમ્માય દેવસભાય સન્નિપતિત્વા મન્તેન્તિ અસુકવિહારે એકો ભિક્ખુ વસ્સૂપગતો, અસુકવિહારે દ્વે તયો ચત્તારો પઞ્ચ દસ વીસતિ તિંસં ચત્તાલીસં પઞ્ઞાસં સતં સહસ્સં ભિક્ખૂ વસ્સૂપગતા, એત્થેત્થ ઠાને અય્યાનં આરક્ખં સુસંવિહિતં કરોથાતિ એવં વસ્સૂપનાયિકસઙ્ગહો કતો હોતિ.

તદાપિ એતેનેવ કારણેન સન્નિપતિતા. **ઇદં તેસં હોતિ આસનસ્મિ**ન્તિ ઇદં તેસં ચતુન્નં મહારાજાનં આસનં હોતિ. એવં તેસુ નિસિન્નેસુ અથ પચ્છા અમ્હાકં આસનં હોતિ.

યેનત્થેનાતિ યેન વસ્સૂપનાયિકત્થેન. **તં અત્થં ચિન્તયિત્વા તં અત્થં મન્તયિત્વા**તિ તં અરઞ્ઞવાસિનો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ આરક્ખત્થં ચિન્તયિત્વા. એત્થેત્થ વુડ્ઢભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ આરક્ખં સંવિદહથાતિ ચતૂહિ મહારાજેહિ સદ્ધિં મન્તેત્વા. **વુત્તવચનાપિ ત**ન્તિ તેત્તિંસ દેવપુત્તા વદન્તિ, મહારાજાનો **વુત્તવચના** નામ. તથા તેત્તિંસ દેવપુત્તા પચ્ચાનુસાસન્તિ, ઇતરે **પચ્ચાનુસિટ્ઠવચના** નામ. પદદ્વયેપિ પન તન્તિ નિપાતમત્તમેવ. **અવિપક્કન્તા**તિ અગતા.

૨૮૩. **ઉળારો**તિ વિપુલો મહા. **દેવાનુભાવ**ન્તિ યા સા સબ્બદેવતાનં વત્થાલઙ્કારવિમાનસરીરાનં પભા દ્વાદસ યોજનાનિ ફરતિ. મહાપુઞ્ઞાનં પન સરીરપ્પભા યોજનસતં ફરતિ. તં દેવાનુભાવં અતિક્કમિત્વા.

બ્રહ્મુનો હેતં પુબ્બનિમિત્તન્તિ યથા સૂરિયસ્સ ઉદયતો એતં પુબ્બઙ્ગમં એતં પુબ્બનિમિત્તં યદિદં અરુણુગ્ગં, એવમેવ બ્રહ્મુનોપિ એતં – ''પુબ્બનિમિત્ત''ન્તિ દીપેતિ.

સનઙ્કુમારકથાવણ્ણના

૨૮૪. **અનભિસમ્ભવનીયો**તિ અપત્તબ્બો, ન તં દેવા તાવતિંસા પસ્સન્તીતિ અત્થો. **ચક્ખુપથસ્મિ**ન્તિ ચક્ખુપસાદે આપાથે વા. સો દેવાનં ચક્ખુસ્સ આપાથે સમ્ભવનીયો પત્તબ્બો ન હોતિ, ન અભિભવતીતિ વુત્તં

હોતિ. હેટ્ઠા હેટ્ઠા હિ દેવતા ઉપરૂપરિ દેવાનં ઓળારિકં કત્વા માપિતમેવ અત્તભાવં પસ્સિતું સક્કોન્તિ, **વેદપટિલાભન્તિ** તુટ્ઠિપટિલાભં. **અધુનાભિસિત્તો રજ્જેના**તિ સમ્પતિ અભિસિત્તો રજ્જેન. અયં પનત્થો દુટ્ઠગામણિઅભયવત્થુના દીપેતબ્બો –

સો કિર દ્વત્તિંસ દમિળરાજાનો વિજિત્વા અનુરાધપુરે પત્તાભિસેકો તુટ્ઠસોમનસ્સેન માસં નિદ્દં ન લભિ, તતો – ‘‘નિદ્દં ન લભામિ, ભન્તે’’તિ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ આચિક્ખિ. તેન હિ, મહારાજ, અજ્જ ઉપોસથં અધિટ્ઠાહીતિ. સો ચ ઉપોસથં અધિટ્ઠાસિ. સઙ્ઘો ગન્ત્વા – ‘‘ચિત્તયમકં સજ્ઝાયથા’’તિ અટ્ઠ આભિધમ્મિકભિક્ખૂ પેસેસિ. તે ગન્ત્વા – ‘‘નિપજ્જ ત્વં, મહારાજા,’’તિ વત્વા સજ્ઝાયં આરભિંસુ. રાજા સજ્ઝાયં સુણન્તોવ નિદ્દં ઓક્કમિ. થેરા – રાજાનં મા પબોધયિત્થાતિ પક્કમિંસુ. રાજા દુતિયદિવસે સૂરિયુગ્ગમને પબુજ્ઝિત્વા થેરે અપસ્સન્તો – ‘‘કુહિં અય્યા’’તિ પુચ્છિ. તુમ્હાકં નિદ્દોક્કમનભાવં ઞત્વા ગતાતિ. નત્થિ, ભો, મય્હં અય્યકસ્સ દારકાનં અજાનનકભેસજ્જં નામ, યાવ નિદ્દાભેસજ્જમ્પિ જાનન્તિ યેવાતિ આહ.

પઞ્ચસિખોતિ પઞ્ચસિખગન્ધબ્બસદિસો હુત્વા. પઞ્ચસિખગન્ધબ્બદેવપુત્તસ્સ કિર સબ્બદેવતા અત્તભાવં મમાયન્તિ. તસ્મા બ્રહ્માપિ તાદિસંયેવ અત્તભાવં નિમ્મિનિત્વા પાતુરહોસિ. **પલ્લઙ્કેન નિસીદી**તિ પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા નિસીદિ.

વિસ્સટ્ઠોતિ સુમુત્તો અપલિબુદ્ધો. **વિઞ્ઞેય્યો**તિ અત્થવિઞ્ઞાપનો. **મઞ્જૂ**તિ મધુરો મુદુ. **સવનીયો**તિ સોતબ્બયુત્તકો કણ્ણસુખો. **બિન્દૂ**તિ એકગ્ઘનો. **અવિસારી**તિ સુવિસદો અવિપ્પકિણ્ણો. **ગમ્ભીરો**તિ નાભિમૂલતો પટ્ઠાય ગમ્ભીરસમુટ્ઠિતો, ન જિવ્હાદન્તઓટ્ઠતાલુમત્તપ્પહારસમુટ્ઠિતો. એવં સમુટ્ઠિતો હિ અમધુરો ચ હોતિ, ન ચ દૂરં સાવેતિ. **નિન્નાદી**તિ મહામેઘમુદિઙ્ગસદ્દો વિય નિન્નાદયુત્તો. અપિચેત્થ પચ્છિમં પચ્છિમં પદં પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ અત્થોયેવાતિ વેદિતબ્બો. **યથાપરિસન્તિ** યત્તકા પરિસા, તત્તકમેવ વિઞ્ઞાપેતિ. અન્તો પરિસાયં યેવસ્સ સદ્દો સમ્પરિવત્તતિ, ન બહિદ્ધા વિધાવતિ. **યે હિ કેચી**તિ આદિ બહુજનહિતાય પટિપન્નભાવદસ્સનત્થં વદતિ. **સરણં ગતા**તિ ન યથા વા તથા વા સરણં ગતે સન્ધાય વદતિ. નિબ્બેમતિકગહિતસરણે પન સન્ધાય વદતિ. **ગન્ધબ્બકાયં પરિપૂરેન્તી**તિ ગન્ધબ્બદેવગણં પરિપૂરેન્તિ. ઇતિ અમ્હાકં સત્થુ લોકે ઉપ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય છ દેવલોકાદીસુ પિટ્ઠં કોટ્ટેત્વા પૂરિતનાળિ વિય સરવનનળવનં વિય ચ નિરન્તરં જાતપરિસાતિ આહ.

ભાવિતઇદ્ધિપાદવણ્ણના

૨૮૭. યાવસુપઞ્ઞત્તા ચિમે તેન ભગવતાતિ તેન મય્હં સત્થારા ભગવતા યાવ સુપઞ્ઞત્તા યાવ સુકથિતા. **ઇદ્ધિપાદા**તિ એત્થ ઇજ્ઝનટ્ઠેન ઇદ્ધિ, પતિટ્ઠાનટ્ઠેન પાદાતિ વેદિતબ્બા. **ઇદ્ધિપહુતાયા**તિ ઇદ્ધિપહોનકતાય. **ઇદ્ધિવિસવિતાયા**તિ ઇદ્ધિવિપજ્જનભાવાય, પુનપ્પુનં આસેવનવસેન ચિણ્ણવસિતાયાતિ વુત્તં હોતિ. **ઇદ્ધિવિકુબ્બનતાયા**તિ ઇદ્ધિવિકુબ્બનભાવાય, નાનપ્પકારતો કત્વા દસ્સનત્થાય. **છન્દસમાધિપ્પધાનસઙ્ખારસમન્નાગતન્તિ**આદીસુ છન્દહેતુકો છન્દાધિકો વા સમાધિ છન્દસમાધિ, કત્તુકમ્યતાછન્દં અધિપતિં કરિત્વા પટિલદ્ધસમાધિસ્સેતં અધિવચનં. પધાનભૂતા સઙ્ખારા પધાનસઙ્ખારા. ચતુકિચ્ચસાધકસ્સ સમ્મપ્પધાનવીરિયસ્સેતં અધિવચનં. **સમન્નાગતન્તિ** છન્દસમાધિના ચ પધાનસઙ્ખારેન ચ ઉપેતં. **ઇદ્ધિપાદન્તિ** નિપ્ફત્તિપરિયાયેન ઇજ્ઝનટ્ઠેન વા, ઇજ્ઝન્તિ એતાય સત્તા ઇદ્ધા વુદ્ધા ઉક્કંસગતા હોન્તીતિ ઇમિના વા પરિયાયેન **ઇદ્ધી**તિ સઙ્ખ્યં ગતાનં અભિઞ્ઞાચિત્તસમ્પયુત્તાનં છન્દસમાધિપધાનસઙ્ખારાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન પાદભૂતો

સેસચિત્તચેતસિકરાસીતિ અત્થો. વુત્તઞ્હેતં – ‘‘ઇદ્ધિપાદોતિ તથાભૂતસ્સ વેદનાક્ખન્ધો, સઞ્ઞાક્ખન્ધો, સઙ્ખારક્ખન્ધો વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો’’તિ (વિભ॰ ૪૩૪). ઇમિના નયેન સેસેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો. યથેવ હિ છન્દં અધિપતિં કરિત્વા પટિલદ્ધસમાધિ છન્દસમાધીતિ વુત્તો, એવં વીરિયં, ચિત્તં, વીમંસં અધિપતિં કરિત્વા પટિલદ્ધસમાધિ વીમંસાસમાધીતિ વુચ્ચતિ. અપિચ ઉપચારજ્ઝાનં પાદો, પઠમજ્ઝાનં ઇદ્ધિ. સઉપચારં પઠમજ્ઝાનં પાદો, દુતિયજ્ઝાનં ઇદ્ધીતિ એવં પુબ્બભાગે પાદો, અપરભાગે ઇદ્ધીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. વિત્થારેન ઇદ્ધિપાદકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** ચ **વિભઙ્ગટ્ઠકથાય** ચ વુત્તા.

કેચિ પન ‘‘નિપ્ફન્ના ઇદ્ધિ. અનિપ્ફન્નો ઇદ્ધિપાદો’’તિ વદન્તિ, તેસં વાદમદ્દનત્થાય અભિધમ્મે **ઉત્તરચૂળિકવારો** નામ આભતો – ‘‘ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા છન્દિદ્ધિપાદો, વીરિયિદ્ધિપાદો, ચિત્તિદ્ધિપાદો, વીમંસિદ્ધિપાદો. તત્થ કતમો છન્દિદ્ધિપાદો? ઇધ ભિક્ખુ યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ નિય્યાનિકં અપચયગામિં દિટ્ઠિગતાનં પહાનાય પઠમાય ભૂમિયા પત્તિયા વિવિચ્ચેવ કામેહિ પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ દુક્ખાપટિપદં દન્ધાભિઞ્ઞં. યો તસ્મિં સમયે છન્દો છન્દિકતા કત્તુકમ્યતા કુસલો ધમ્મચ્છન્દો, અયં વુચ્ચતિ છન્દિદ્ધિપાદો, અવસેસા ધમ્મા છન્દિદ્ધિપાદસમ્પયુત્તા’’તિ (વિભ॰ ૪૫૮). ઇમે પન લોકુત્તરવસેનેવ આગતા. તત્થ રટ્ઠપાલત્થેરો છન્દં ધુરં કત્વા લોકુત્તરં ધમ્મં નિબ્બત્તેસિ. સોણત્થેરો વીરિયં ધુરં કત્વા, સમ્ભૂતત્થેરો ચિત્તં ધુરં કત્વા, આયસ્મા મોઘરાજા વીમંસં ધુરં કત્વાતિ.

તત્થ યથા ચતૂસુ અમચ્ચપુત્તેસુ ઠાનન્તરં પત્થેત્વા રાજાનં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તેસુ એકો ઉપટ્ઠાને છન્દજાતો રઞ્ઞો અજ્ઝાસયઞ્ચ રુચિઞ્ચ ઞત્વા દિવા ચ રત્તો ચ ઉપટ્ઠહન્તો રાજાનં આરાધેત્વા ઠાનન્તરં પાપુણિ. યથા સો, એવં છન્દધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

એકો પન – ‘‘દિવસે દિવસે ઉપટ્ઠાતું કો સક્કોતિ, ઉપ્પન્ને કિચ્ચે પરક્કમેન આરાધેસ્સામી’’તિ કુપિતે પચ્ચન્તે રઞ્ઞા પહિતો પરક્કમેન સત્તુમદ્દનં કત્વા ઠાનન્તરં પાપુણિ. યથા સો, એવં વીરિયધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

એકો – ‘‘દિવસે દિવસે ઉપટ્ઠાનમ્પિ ઉરેન સત્તિસરપટિચ્છન્નમ્પિ ભારોયેવ, મન્તબલેન આરાધેસ્સામી’’તિ ખત્તવિજ્જાય કતપરિચયત્તા મન્તસંવિધાનેન રાજાનં આરાધેત્વા ઠાનન્તરં પાપુણાતિ. યથા સો, એવં ચિત્તધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

અપરો – ‘‘કિં ઇમેહિ ઉપટ્ઠાનાદીહિ, રાજાનો નામ જાતિસમ્પન્નસ્સ ઠાનન્તરં દેન્તિ, તાદિસસ્સ દેન્તો મય્હં દસ્સતી’’તિ જાતિસમ્પત્તિમેવ નિસ્સાય ઠાનન્તરં પાપુણિ, યથા સો, એવં સુપરિસુદ્ધં વીમંસં નિસ્સાય વીમંસધુરેન લોકુત્તરધમ્મનિબ્બત્તકો વેદિતબ્બો.

અનેકવિહિતન્તિ અનેકવિધં. **ઇદ્ધિવિધ**ન્તિ ઇદ્ધિકોટ્ઠાસં.

તિવિધઓકાસાધિગમવણ્ણના

૨૮૮. **સુખસ્સાધિગમાયા**તિ ઝાનસુખસ્સ મગ્ગસુખસ્સ ફલસુખસ્સ ચ અધિગમાય. **સંસટ્ઠો**તિ સમ્પયુત્તચિત્તો. **અરિયધમ્મ**ન્તિ અરિયેન ભગવતા બુદ્ધેન દેસિતં ધમ્મં. **સુણાતી**તિ સત્થુ સમ્મુખા ભિક્ખુભિક્ખુનીઆદીહિ વા

દેસિયમાનં સુણાતિ. **યોનિસો મનસિકરોતી**તિ ઉપાયતો પથતો કારણતો ‘અનિચ્ચ’ન્તિઆદિવસેન મનસિ કરોતિ. “**યોનિસો મનસિકારો** નામ ઉપાયમનસિકારો પથમનસિકારો, અનિચ્ચે અનિચ્ચન્તિ દુક્ખે દુક્ખન્તિ અનત્તનિ અનત્તાતિ અસુભે અસુભન્તિ સચ્ચાનુલોમિકેન વા ચિત્તસ્સ આવટ્ટના અન્વાવટ્ટના આભોગો સમન્નાહારો મનસિકારો, અયં વુચ્ચતિ યોનિસોમનસિકારો”તિ. એવં વુત્તે યોનિસોમનસિકારે કમ્મં આરભતીતિ અત્થો. **અસંસટ્ઠો**તિ વત્થુકામેહિપિ કિલેસકામેહિપિ અસંસટ્ઠો વિહરતિ. **ઉપ્પજ્જતિ સુખ**ન્તિ ઉપ્પજ્જતિ પઠમજ્ઝાનસુખં. **સુખા ભિય્યો સોમનસ્સ**ન્તિ સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ ઝાનસુખપચ્ચયા અપરાપરં સોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. **પમુદા**તિ તુટ્ઠાકારતો દુબ્બલપીતિ. **પામોજ્જ**ન્તિ બલવતરં પીતિસોમનસ્સં. **પઠમો ઓકાસાધિગમો**તિ પઠમજ્ઝાનં પઞ્ચનીવરણાનિ વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ, તસ્મા “પઠમો ઓકાસાધિગમો”તિ વુત્તં.

ઓળારિકાતિ એત્થ કાયવચીસઙ્ખારા તાવ ઓળારિકા હોન્તુ, ચિત્તસઙ્ખારા કથં ઓળારિકાતિ? અપ્પહીનત્તા. કાયસઙ્ખારા હિ ચતુત્થજ્ઝાનેન પહીયન્તિ, વચીસઙ્ખારા દુતિયજ્ઝાનેન, ચિત્તસઙ્ખારા નિરોધસમાપત્તિયા. ઇતિ કાયવચીસઙ્ખારેસુ પહીનેસુપિ તે તિટ્ઠન્તિયેવાતિ પહીને ઉપાદાય અપ્પહીનત્તા ઓળારિકા નામ જાતા. **સુખ**ન્તિ નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ ઉપ્પન્નં ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિસુખં. **સુખા ભિય્યો સોમનસ્સ**તિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ અપરાપરં સોમનસ્સં. **દુતિયો ઓકાસાધિગમો**તિ ચતુત્થજ્ઝાનં સુખં દુક્ખં વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ, તસ્મા “દુતિયો ઓકાસાધિગમો”તિ વુત્તં. દુતિયતતિયજ્ઝાનાનિ પનેત્થ ચતુત્થે ગહિતે ગહિતાનેવ હોન્તીતિ વિસું ન વુત્તાનીતિ.

ઇદં કુસલન્તિઆદીસુ **કુસલં** નામ દસકુસલકમ્મપથા. **અકુસલ**ન્તિ દસઅકુસલકમ્મપથા. **સાવજ્જદુકાદયો**પિ એતેસં વસેનેવ વેદિતબ્બા. સબ્બઞ્ચેવ પનેતં કણ્હઞ્ચ સુક્કઞ્ચ સપ્પટિભાગઞ્ચાતિ **કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગં**. નિબ્બાનમેવ હેતં અપ્પટિભાગં. **અવિજ્જા પહીયતી**તિ વટ્ટપટિચ્છાદિકા અવિજ્જા પહીયતિ. **વિજ્જા ઉપ્પજ્જતી**તિ અરહત્તમગ્ગવિજ્જા ઉપ્પજ્જતિ. **સુખ**ન્તિ અરહત્તમગ્ગસુખઞ્ચેવ ફલસુખઞ્ચ. **સુખા ભિય્યો સોમનસ્સ**ન્તિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ અપરાપરં સોમનસ્સં. **તતિયો ઓકાસાધિગમો**તિ અરહત્તમગ્ગો સબ્બકિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા અત્તનો ઓકાસં ગહેત્વા તિટ્ઠતિ, તસ્મા “તતિયો ઓકાસાધિગમો”તિ વુત્તો. સેસમગ્ગા પન તસ્મિં ગહિતે અન્તોગધા એવાતિ વિસું ન વુત્તા.

ઇમે પન તયો ઓકાસાધિગમા અટ્ઠતિંસારમ્મણવસેન વિત્થારેત્વા કથેતબ્બા. કથં? સબ્બાનિ આરમ્મણાનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વુત્તનયેનેવ ઉપચારવસેન ચ અપ્પનાવસેન ચ વવત્થપેત્વા ચતુવીસતિયા ઠાનેસુ પઠમજ્ઝાનં “પઠમો ઓકાસાધિગમો”તિ કથેતબ્બં. તેરસસુ ઠાનેસુ દુતિયતતિયજ્ઝાનાનિ, પન્નરસસુ ઠાનેસુ ચતુત્થજ્ઝાનઞ્ચ નિરોધસમાપત્તિં પાપેત્વા “દુતિયો ઓકાસાધિગમો”તિ કથેતબ્બં. દસ ઉપચારજ્ઝાનાનિ પન મગ્ગસ્સ પદટ્ઠાનભૂતાનિ તતિયં ઓકાસાધિગમં ભજન્તિ. અપિચ તીસુ સિક્ખાસુ અધિસીલસિક્ખા પઠમં ઓકાસાધિગમં ભજતિ, અધિચિત્તસિક્ખા દુતિયં, અધિપઞ્ઞાસિક્ખા તતિયન્તિ એવં સિક્ખાવસેનપિ કથેતબ્બં. સામઞ્ઞફલેપિ ચૂળસીલતો યાવ પઠમજ્ઝાના પઠમો ઓકાસાધિગમો , દુતિયજ્ઝાનતો યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતના દુતિયો , વિપસ્સનાતો યાવ અરહત્તા તતિયો ઓકાસાધિગમોતિ એવં સામઞ્ઞફલસુત્તન્તવસેનપિ કથેતબ્બં. તીસુ પન પિટકેસુ વિનયપિટકં પઠમં ઓકાસાધિગમં ભજતિ, સુત્તન્તપિટકં દુતિયં, અભિધમ્મપિટકં તતિયન્તિ એવં પિટકવસેનપિ કથેતબ્બં.

પુબ્બે કિર મહાથેરા વસ્સૂપનાયિકાય ઇમમેવ સુત્તં પટ્ઠપેન્તિ. કિં કારણા? તીણિ પિટકાનિ વિભજિત્વા કથેતું લભિસ્સામાતિ. તેપિટકેન હિ સમોધાનેત્વા કથેન્તસ્સ દુક્કથિતન્તિ ન સક્કા વત્તું. તેપિટકં ભજાપેત્વા કથિતમેવ ઇદં સુત્તં સુકથિતં હોતીતિ.

ચતુસતિપટ્ઠાનવણ્ણના

૨૮૯. **કુસલસ્સાધિગમાયા**તિ મગ્ગકુસલસ્સ ચેવ ફલકુસલસ્સ ચ અધિગમત્થાય. ઉભયમ્પિ હેતં અનવજ્જટ્ઠેન ખેમટ્ઠેન વા કુસલમેવ. **તત્થ સમ્માસમાધિયતી**તિ તસ્મિં અજ્ઝત્તકાયે સમાહિતો એકગ્ગચિત્તો હોતિ. **બહિદ્ધા પરકાયે ઞાણદસ્સનં અભિનિબ્બત્તેતી**તિ અત્તનો કાયતો પરસ્સ કાયાભિમુખં ઞાણં પેસેતિ. એસ નયો સબ્બત્થ. સબ્બત્થેવ ચ **સતિમા**તિ પદેન કાયાદિપરિગ્ગાહિકા સતિ, **લોકો**તિ પદેન પરિગ્ગહિતકાયાદયોવ લોકો. ચત્તારો ચેતે સતિપટ્ઠાના લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા કથિતાતિ વેદિતબ્બા.

સત્તસમાધિપરિક્ખારવણ્ણના

૨૯૦. **સમાધિપરિક્ખારા**તિ એત્થ તયો પરિક્ખારા. ''રથો સીલપરિક્ખારો ઝાનક્ખો ચક્કવીરિયો''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૪) હિ એત્થ અલઙ્કારો પરિક્ખારો નામ. ''સત્તહિ નગરપરિક્ખારેહિ સુપરિક્ખતં હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭) એત્થ પરિવારો પરિક્ખારો નામ. ''ગિલાનપચ્ચયજીવિતપરિક્ખારો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૨) એત્થ સમ્ભારો પરિક્ખારો નામ. ઇધ પન પરિવારપરિક્ખારવસેન ''સત્ત સમાધિપરિક્ખારા''તિ વુત્તં. **પરિક્ખતા**તિ પરિવારિતા. **અયં વુચ્ચતિ સો અરિયો સમ્માસમાધી**તિ અયં સત્તહિ રતનેહિ પરિવુતો ચક્કવત્તી વિય સત્તહિ અઙ્ગેહિ પરિવુતો ''અરિયો સમ્માસમાધી''તિ વુચ્ચતિ. **સઉપનિસો ઇતિપી**તિ સઉપનિસ્સયો ઇતિપિ વુચ્ચતિ, સપરિવારો ચેવાતિ વુત્તં હોતિ. **સમ્માદિટ્ઠિસ્સા**તિ સમ્માદિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ. **સમ્માસઙ્કપ્પો પહોતી**તિ સમ્માસઙ્કપ્પો પવત્તતિ. એસ નયો સબ્બપદેસુ. અયં પનત્થો મગ્ગવસેનાપિ ફલવસેનાપિ વેદિતબ્બો. કથં? મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ મગ્ગસમ્માસઙ્કપ્પો પહોતિ…પે॰… મગ્ગઞાણે ઠિતસ્સ મગ્ગવિમુત્તિ પહોતિ. તથા ફલસમ્માદિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ ફલસમ્માસઙ્કપ્પો પહોતિ…પે॰… ફલસમ્માઞાણે ઠિતસ્સ ફલવિમુત્તિ પહોતીતિ.

સ્વાક્ખાતોતિઆદીનિ **વિસુદ્ધિમગ્ગે** વણ્ણિતાનિ. **અપારુતા**તિ વિવટા. **અમતસ્સા**તિ નિબ્બાનસ્સ. **દ્વારા**તિ પવેસનમગ્ગા. **અવેચ્ચપ્પસાદેના**તિ અચલપ્પસાદેન. **ધમ્મવિનીતા**તિ સમ્માનિય્યાનેન નિય્યાતા.

અત્થાયં ઇતરા પજાતિ અનાગામિનો સન્ધાયાહ, અનાગામિનો ચ અત્થીતિ વુત્તં હોતિ. **પુઞ્ઞભાગા**તિ પુઞ્ઞકોટ્ઠાસેન નિબ્બત્તા. **ઓત્તપ્પન્તિ** ઓત્તપ્પમાનો. તેન કદાચિ નામ મુસા અસ્સાતિ મુસાવાદભયેન સઙ્ખાતું ન સક્કોમિ, ન પન મમ સઙ્ખાતું બલં નત્થીતિ દીપેતિ.

૨૯૧. **તં કિં મઞ્ઞતિ ભવન્તિ** ઇમિના કેવલં વેસ્સવણં પુચ્છતિ, ન પનસ્સ એવરૂપો સત્થા નાહોસીતિ વા ન ભવિસ્સતીતિ વા લદ્ધિ અત્થિ. સબ્બબુદ્ધાનઞ્હિ અભિસમયે વિસેસો નત્થિ.

૨૯૨. **સયંપરિસાયન્તિ** અત્તનો પરિસાયં. **તયિદં બ્રહ્મચરિયન્તિ** તં ઇદં સકલં સિક્ખત્તયબ્રહ્મચરિયં. સેસં ઉત્તાનમેવ. ઇમાનિ પન પદાનિ ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિ ઠપિતાનીતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

જનવસભસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાગોવિન્દસુત્તવણ્ણના

૨૯૩. એવં મે સુતન્તિ મહાગોવિન્દસુત્તં. તત્રાયમનુત્તાનપદવણ્ણના – **પઞ્ચસિખો**તિ પઞ્ચચૂળો પઞ્ચકુણ્ડલિકો. સો કિર મનુસ્સપથે પુઞ્ઞકમ્મકરણકાલે દહરો પઞ્ચચૂળકદારકકાલે વચ્છપાલકજેટ્ઠકો હુત્વા અઞ્ઞેપિ દારકે ગહેત્વા બહિગામે ચતુમગ્ગટ્ઠાનેસુ સાલં કરોન્તો પોક્ખરણિં ખણન્તો સેતું બન્ધન્તો વિસમં મગ્ગં સમં કરોન્તો યાનાનં અક્ખપટિઘાતનરુક્ખે હરન્તોતિ એવરૂપાનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો વિચરિત્વા દહરોવ કાલમકાસિ. તસ્સ સો અત્તભાવો ઇટ્ઠો કન્તો મનાપો અહોસિ. સો કાલં કત્વા ચાતુમહારાજિકદેવલોકે નવુતિવસ્સસતસહસ્સપ્પમાણં આયું ગહેત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ તિગાવુતપ્પમાણો સુવણ્ણક્ખન્ધસદિસો અત્તભાવો અહોસિ. સો સકટસહસ્સમત્તં આભરણં પસાધેત્વા નવકુમ્ભમત્તે ગન્ધે વિલિમ્પિત્વા દિબ્બરત્તવત્થધરો રત્તસુવણ્ણકણ્ણિકં પિળન્ધિત્વા પઞ્ચહિ કુણ્ડલકેહિ પિટ્ઠિયં વત્તમાનેહિ પઞ્ચચૂળકદારકપરિહારેનેવ વિચરતિ. તેનેતં ‘‘પઞ્ચસિખો’’ ત્વેવ સઞ્જાનન્તિ.

અભિક્કન્તાય રત્તિયાતિ અભિક્કન્તાય ખીણાય રત્તિયા, એકકોટ્ઠાસં અતીતાયાતિ અત્થો. **અભિક્કન્તવણ્ણો**તિ અતિઇટ્ઠકન્તમનાપવણ્ણો. પકતિયાપિ હેસ કન્તવણ્ણો, અલઙ્કરિત્વા આગતત્તા પન અભિક્કન્તવણ્ણો અહોસિ. **કેવલકપ્પ**ન્તિ અનવસેસં સમન્તતો. અનવસેસત્થો એત્થ કેવલસદ્દો. કેવલપરિપુણ્ણન્તિ એત્થ વિય. સમન્તતો અત્થો કપ્પસદ્દો, કેવલકપ્પં જેતવનન્તિઆદીસુ વિય. **ઓભાસેત્વા**તિ આભાય ફરિત્વા, ચન્દિમા વિય સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકપજ્જોતં કરિત્વાતિ અત્થો.

દેવસભાવણ્ણના

૨૯૪. સુધમ્માયં સભાયન્તિ સુધમ્માય નામ ઇત્થિયા રતનમત્તકણ્ણિકરુક્ખનિસ્સન્દેન નિબ્બત્તસભાયં . તસ્સા કિર ફલિકમયા ભૂમિ, મણિમયા આણિયો , સુવણ્ણમયા થમ્ભા, રજતમયા થમ્ભઘટિકા ચ સઙ્ઘાતા ચ, પવાળમયાનિ વાળરૂપાનિ, સત્તરતનમયા ગોપાનસિયો ચ પક્ખપાસકા ચ મુખવટ્ટિ ચ, ઇન્દનીલઇટ્ઠકાહિ છદનં, સોવણ્ણમયં છદનપીઠં, રજતમયા થૂપિકા, આયામતો ચ વિત્થારતો ચ તીણિ યોજનસતાનિ, પરિક્ખેપતો નવયોજનસતાનિ, ઉબ્બેધતો પઞ્ચયોજનસતાનિ, એવરૂપાયં સુધમ્માયં સભાયં.

ધતરટ્ઠોતિઆદીસુ **ધતરટ્ઠો** ગન્ધબ્બરાજા ગન્ધબ્બદેવતાનં કોટિસતસહસ્સેન પરિવુતો કોટિસતસહસ્સસુવણ્ણમયાનિ ફલકાનિ ચ સુવણ્ણસત્તિયો ચ ગાહાપેત્વા પુરત્થિમાય દિસાય પચ્છિમાભિમુખો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પુરતો કત્વા નિસિન્નો.

વિરૂળ્હકો કુમ્ભણ્ડરાજા કુમ્ભણ્ડદેવતાનં કોટિસતસહસ્સેન પરિવુતો કોટિસતસહસ્સરજતમયાનિ ફલકાનિ ચ સુવણ્ણસત્તિયો ચ ગાહાપેત્વા દક્ખિણાય દિસાય ઉત્તરાભિમુખો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પુરતો કત્વા નિસિન્નો.

વિરૂપક્ખો નાગરાજા નાગાનં કોટિસતસહસ્સેન પરિવુતો કોટિસતસહસ્સમણિમયાનિ મહાફલકાનિ ચ સુવણ્ણસત્તિયો ચ ગાહાપેત્વા પચ્છિમાય દિસાય પુરત્થિમાભિમુખો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પુરતો કત્વા નિસિન્નો.

વેસ્સવણો યક્ખરાજા યક્ખાનં કોટિસતસહસ્સેન પરિવુતો કોટિસતસહસ્સપવાળમયાનિ મહાફલકાનિ ચ સુવણ્ણસત્તિયો ચ ગાહાપેત્વા ઉત્તરાય દિસાય દક્ખિણાભિમુખો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા પુરતો કત્વા નિસિન્નોતિ વેદિતબ્બો.

અથ પચ્છા અમ્હાકં આસનં હોતીતિ તેસં પચ્છતો અમ્હાકં નિસીદિતું ઓકાસો પાપુણાતિ. તતો પરં પવિસિતું વા પસ્સિતું વા ન લભામ. સન્નિપાતકારણં પનેત્થ પુબ્બે વુત્તં ચતુબ્બિધમેવ. તેસુ વસ્સૂપનાયિકસઙ્ગહો વિત્થારિતો. યથા પન વસ્સૂપનાયિકાય, એવં મહાપવારણાયપિ પુણ્ણમદિવસે સન્નિપતિત્વા ''અજ્જ કત્થ ગન્ત્વા કસ્સ સન્તિકે પવારેસ્સામા''તિ મન્તેન્તિ. તત્થ સક્કો દેવાનમિન્દો યેભુય્યેન પિયઙ્ગુદીપમહાવિહારસ્મિંયેવ પવારેતિ. સેસા દેવતા પારિચ્છત્તકાદીનિ દિબ્બપુપ્ફાનિ ચેવ દિબ્બચન્દનચુણ્ણાનિ ચ ગહેત્વા અત્તનો અત્તનો મનાપટ્ઠાનમેવ ગન્ત્વા પવારેન્તિ. એવં પવારણસઙ્ગહત્થાય સન્નિપતન્તિ .

દેવલોકે પન **આસાવતી** નામ લતા અત્થિ. સા પુપ્ફિસ્સતીતિ દેવા વસ્સસહસ્સં ઉપટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ. પારિચ્છત્તકે પુપ્ફમાને એકવસ્સં ઉપટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ. તે તસ્સ પણ્ડુપલાસાદિભાવતો પટ્ઠાય અત્તમના હોન્તિ. યથાહ –

> ''યસ્મિં, ભિક્ખવે, સમયે દેવાનં તાવતિંસાનં પારિચ્છત્તકો કોવિળારો પણ્ડુપલાસો હોતિ, અત્તમના, ભિક્ખવે, દેવા તાવતિંસા તસ્મિં સમયે હોન્તિ – 'પણ્ડુપલાસો ખો દાનિ પારિચ્છત્તકો કોવિળારો, ન ચિરસ્સેવ પન્નપલાસો ભવિસ્સતી'તિ. યસ્મિં, ભિક્ખવે, સમયે દેવાનં તાવતિંસાનં પારિચ્છત્તકો કોવિળારો પન્નપલાસો હોતિ, ખારકજાતો હોતિ, જાલકજાતો હોતિ, કુટુમલકજાતો હોતિ, કોરકજાતો હોતિ. અત્તમના, ભિક્ખવે, દેવા તાવતિંસા તસ્મિં સમયે હોન્તિ – 'કોરકજાતો દાનિ પારિચ્છત્તકો કોવિળારો ન ચિરસ્સેવ સબ્બપાલિકુલ્લો ભવિસ્સતી'તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૯).
>
> સબ્બપાલિકુલ્લસ્સ ખો પન, ભિક્ખવે, પારિચ્છત્તકસ્સ કોવિળારસ્સ સમન્તા પઞ્ઞાસ યોજનાનિ આભાય ફુટં હોતિ, અનુવાતં યોજનસતં ગન્ધો ગચ્છતિ. અયમાનુભાવો પારિચ્છત્તકસ્સ કોવિળારસ્સા''તિ.

પુપ્ફિતે પારિચ્છત્તકે આરોહણકિચ્ચં વા અઙ્કુસકં ગહેત્વા નમનકિચ્ચં વા પુપ્ફાહરણત્થં ચઙ્કોટકકિચ્ચં વા નત્થિ, કન્તનકવાતો ઉટ્ઠહિત્વા પુપ્ફાનિ વણ્ટતો કન્તતિ, સમ્પટિચ્છનકવાતો સમ્પટિચ્છતિ, પવેસનકવાતો સુધમ્મં દેવસભં પવેસેતિ, સમ્મજ્જનકવાતો પુરાણપુપ્ફાનિ નીહરતિ, સન્થરણકવાતો પત્તકણ્ણિકકેસરાનિ નચ્ચન્તો સન્થરતિ, મજ્ઝટ્ઠાને ધમ્માસનં હોતિ. યોજનપ્પમાણો રતનપલ્લઙ્કો ઉપરિ તિયોજનેન સેતચ્છત્તેન ધારયમાનેન, તદનન્તરં સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો આસનં અત્થરિયતિ. તતો તેત્તિંસાય દેવપુત્તાનં, તતો અઞ્ઞાસં મહેસક્ખદેવતાનં. અઞ્ઞતરદેવતાનં પન પુપ્ફકણ્ણિકાવ આસનં હોતિ.

દેવા દેવસભં પવિસિત્વા નિસીદન્તિ. તતો પુપ્ફેહિ રેણુવટ્ટિ ઉગ્ગન્ત્વા ઉપરિ કણ્ણિકં આહચ્ચ નિપતમાના દેવતાનં તિગાવુતપ્પમાણં અત્તભાવં લાખારસપરિકમ્મસજ્જિતં વિય કરોતિ. તેસં સા કીળા ચતૂહિ માસેહિ પરિયોસાનં ગચ્છતિ. એવં પારિચ્છત્તકકીળાનુભવનત્થાય સન્નિપતન્તિ.

માસસ્સ પન અટ્ઠદિવસે દેવલોકે મહાધમ્મસવનં ઘુસતિ. તત્થ સુધમ્માયં દેવસભાયં સનઙ્કુમારો વા મહાબ્રહ્મા, સક્કો વા દેવાનમિન્દો, ધમ્મકથિકભિક્ખુ વા, અઞ્ઞતરો વા ધમ્મકથિકો દેવપુત્તો ધમ્મકથં કથેતિ. અટ્ઠમિયં પક્ખસ્સ ચતુન્નં મહારાજાનં અમચ્ચા, ચાતુદ્દસિયં પુત્તા, પન્નરસે સયં ચત્તારો મહારાજાનો નિક્ખમિત્વા સુવણ્ણપટ્ટઞ્ચ જાતિહિઙ્ગુલકઞ્ચ ગણ્હિત્વા ગામનિગમરાજધાનિયો અનુવિચરન્તિ. તે – ''અસુકા નામ ઇત્થી વા પુરિસો વા બુદ્ધં સરણં ગતો, ધમ્મં સરણં ગતો. સઙ્ઘં સરણં ગતો. પઞ્ચસીલાનિ રક્ખતિ. માસસ્સ અટ્ઠ ઉપોસથે કરોતિ. માતુઉપટ્ઠાનં પૂરેતિ. પિતુઉપટ્ઠાનં પૂરેતિ. અસુકટ્ઠાને ઉપ્પલહત્થકસતેન પુપ્ફકુમ્ભેન પૂજા કતા. દીપસહસ્સં

આરોપિતં. અકાલધમ્મસવનં કારિતં. છત્તવેદિકા પુટવેદિકા કુચ્છિવેદિકા સીહાસનં સીહસોપાનં કારિતં. તીણિ સુચરિતાનિ પૂરેતિ. દસકુસલકમ્મપથે સમાદાય વત્તતી''તિ સુવણ્ણપટ્ટે જાતિહિઙ્ગુલકેન લિખિત્વા આહરિત્વા પઞ્ચસિખસ્સ હત્થે દેન્તિ. પઞ્ચસિખો માતલિસ્સ હત્થે દેતિ. માતલિ સઙ્ગાહકો સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો દેતિ.

યદા પુઞ્ઞકમ્મકારકા બહૂ ન હોન્તિ, પોત્થકો ખુદ્દકો હોતિ, તં દિસ્વાવ દેવા – ''પમત્તો, વત ભો મહાજનો વિહરતિ, ચત્તારો અપાયા પરિપૂરિસ્સન્તિ, છ દેવલોકા તુચ્છા ભવિસ્સન્તી''તિ અનત્તમના હોન્તિ. સચે પન પોત્થકો મહા હોતિ, તં દિસ્વાવ દેવા – ''અપ્પમત્તો, વત ભો, મહાજનો વિહરતિ, ચત્તારો અપાયા સુઞ્ઞા ભવિસ્સન્તિ , છ દેવલોકા પરિપૂરિસ્સન્તિ, બુદ્ધસાસને પુઞ્ઞાનિ કરિત્વા આગતે મહાપુઞ્ઞે પુરક્ખત્વા નક્ખત્તં કીળિતું લભિસ્સામા''તિ અત્તમના હોન્તિ. તં પોત્થકં ગહેત્વા સક્કો દેવરાજા વાચેતિ. તસ્સ પકતિનિયામેન કથેન્તસ્સ સદ્દો દ્વાદસ યોજનાનિ ગણ્હાતિ. ઉચ્ચેન સરેન કથેન્તસ્સ ચ સકલં દસયોજનસહસ્સં દેવનગરં છાદેત્વા તિટ્ઠતિ. એવં ધમ્મસવનત્થાય સન્નિપતન્તિ. ઇધ પન પવારણસઙ્ગહત્થાય સન્નિપતિતાતિ વેદિતબ્બા.

તથાગતં નમસ્સન્તાતિ નવહિ કારણેહિ તથાગતં નમસ્સમાના . **ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મત**ન્તિ સ્વાક્ખાતતાદિભેદં ધમ્મસ્સ સુધમ્મતં ઉજુપ્પટિપન્નતાદિભેદં સઙ્ઘસ્સ ચ સુપ્પટિપત્તિન્તિ અત્થો.

અટ્ઠયથાભુચ્ચવણ્ણના

૨૯૬. **યથાભુચ્ચે**તિ યથાભૂતે યથાસભાવે. **વણ્ણે**તિ ગુણે. **પયિરુદાહાસી**તિ કથેસિ. **બહુજનહિતાય પટિપન્નો**તિ કથં પટિપન્નો? દીપઙ્કરપાદમૂલે અટ્ઠ ધમ્મે સમોધાનેત્વા બુદ્ધત્થાય અભિનીહરમાનોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો નામ હોતિ.

દાનપારમી, સીલપારમી, નેક્ખમ્મપારમી, પઞ્ઞાપારમી, વીરિયપારમી, ખન્તિપારમી, સચ્ચપારમી, અધિટ્ઠાનપારમી, મેત્તાપારમી, ઉપેક્ખાપારમીતિ કપ્પસતસહસ્સાધિકાનિ ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ ઇમા દસ પારમિયો પૂરેન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો.

ખન્તિવાદિતાપસકાલે, ચૂળધમ્મપાલકુમારકાલે, છદ્દન્તનાગરાજકાલે, ભૂરિદત્તચમ્પેય્યસઙ્ખપાલનાગરાજકાલે, મહાકપિકાલે ચ તાદિસાનિ દુક્કરાનિ કરોન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો. વેસ્સન્તરત્તભાવે ઠત્વા સત્તસતકમહાદાનં દત્વા સત્તસુ ઠાનેસુ પથવિં કમ્પેત્વા પારમીકૂટં ગણ્હન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો. તતો અનન્તરે અત્તભાવે તુસિતપુરે યાવતાયુકં તિટ્ઠન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો.

તત્થ પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાહિ યાચિતો પઞ્ચ મહાવિલોકનાનિ વિલોકેત્વા દેવાનં સઙ્ગહત્થાય પટિઞ્ઞં દત્વા તુસિતપુરા ચવિત્વા માતુકુચ્છિયં પટિસન્ધિં ગણ્હન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો.

દસ માસે માતુકુચ્છિયં વસિત્વા લુમ્બિનીવને માતુકુચ્છિતો નિક્ખમન્તોપિ, એકૂનતિંસવસ્સાનિ અગારં અજ્ઝાવસિત્વા મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા અનોમનદીતીરે પબ્બજન્તોપિ, છબ્બસ્સાનિ પધાનેન અત્તાનં કિલમેત્વા બોધિપલ્લઙ્કં આરુય્હ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝન્તોપિ, સત્તસત્તાહં બોધિમણ્ડે યાપેન્તોપિ, ઇસિપતનં આગમ્મ અનુત્તરં ધમ્મચક્કં પવત્તેન્તોપિ, યમકપાટિહારિયં કરોન્તોપિ, દેવોરોહણં ઓરોહન્તોપિ, બુદ્ધો હુત્વા પઞ્ચચત્તાલીસ વસ્સાનિ તિટ્ઠન્તોપિ, આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજન્તોપિ, યમકસાલાનમન્તરે અનુપાદિસેસાય

નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાયન્તોપિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો. યાવસ્સ સાસપમત્તાપિ ધાતુયો ધરન્તિ, તાવ બહુજનહિતાય પટિપન્નોતિ વેદિતબ્બો. સેસપદાનિ એતસ્સેવ વેવચનાનિ. તત્થ પચ્છિમં પચ્છિમં પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ અત્થો.

નેવ અતીતંસે સમનુપસ્સામ, ન પનેતરહીતિ અતીતેપિ બુદ્ધતો અઞ્ઞં ન સમનુપસ્સામ, અનાગતેપિ ન સમનુપસ્સામ, એતરહિ પન અઞ્ઞસ્સ સત્થુનો અભાવતોયેવ અઞ્ઞત્ર તેન ભગવતા ન સમનુપસ્સામાતિ અયમેત્થ અત્થો. અટ્ઠકથાયમ્પિ હિ – ‘‘અતીતાનાગતા બુદ્ધા અમ્હાકં સત્થારા સદિસાયેવ, કિં સક્કો કથેતી’’તિ વિચારેત્વા – ‘‘એતરહિ બહુજનહિતાય પટિપન્નો સત્થા અમ્હાકં સત્થારં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞો કોચિ નત્થિ, તસ્મા ન પસ્સામાતિ કથેતી’’તિ વુત્તં. યથા ચ એત્થ, એવં ઇતો પરેસુપિ પદેસુ અયમત્થો વેદિતબ્બો. સ્વાક્ખાતાદીનિ ચ કુસલાદીનિ ચ વુત્તત્થાનેવ.

ગઙ્ગોદકં યમુનોદકેનાતિ ગઙ્ગાયમુનાનં સમાગમટ્ઠાને ઉદકં વણ્ણેનપિ ગન્ધેનપિ રસેનપિ સંસન્દતિ સમેતિ, મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણં વિય એકસદિસમેવ હોતિ, ન મહાસમુદ્દઉદકેન સંસટ્ઠકાલે વિય વિસદિસં. પરિસુદ્ધસ્સ નિબ્બાનસ્સ પટિપદાપિ પરિસુદ્ધાવ. ન હિ દહરકાલે વેજ્જકમ્માદીનિ કત્વા અગોચરે ચરિત્વા મહલ્લકકાલે નિબ્બાનં દટ્ઠું સક્કા, નિબ્બાનગામિની પન પટિપદા પરિસુદ્ધાવ વટ્ટતિ આકાસૂપમા. યથા હિ આકાસમ્પિ અલગ્ગં પરિસુદ્ધં ચન્દિમસૂરિયાનં આકાસે ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં ગચ્છન્તાનં વિય નિબ્બાનં ગચ્છન્તસ્સ ભિક્ખુનો પટિપદાપિ કુલે વા ગણે વા અલગ્ગા અબદ્ધા આકાસૂપમા વટ્ટતિ. સા પનેસા તાદિસાવ ભગવતા પઞ્ઞત્તા કથિતા દેસિતા. તેન વુત્તં – ‘‘સંસન્દતિ નિબ્બાનઞ્ચ પટિપદા ચા’’તિ.

પટિપન્નાનન્તિ પટિપદાય ઠિતાનં. **વુસિતવત**ન્તિ વુત્થવાસાનં એતેસં. **લદ્ધસહાયો**તિ એતેસં તત્થ તત્થ સહ અયનતો સહાયો. ‘‘અદુતિયો અસહાયો અપ્પટિસમો’’તિ ઇદં પન અસદિસટ્ઠેન વુત્તં. **અપનુજ્જા**તિ તેસં મજ્ઝેપિ ફલસમાપત્તિયા વિહરન્તો ચિત્તેન અપનુજ્જ, અપનુજ્જેવ એકારામતં અનુયુત્તો વિહરતીતિ અત્થો.

અભિનિપ્ફન્નો ખો પન તસ્સ ભગવતો લાભોતિ તસ્સ ભગવતો મહાલાભો ઉપ્પન્નો. કદા પટ્ઠાય ઉપ્પન્નો? અભિસમ્બોધિં પત્વા સત્તસત્તાહં અતિક્કમિત્વા ઇસિપતને ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા અનુક્કમેન દેવમનુસ્સાનં દમનં કરોન્તસ્સ તયો જટિલે પબ્બાજેત્વા રાજગહં ગતસ્સ બિમ્બિસારદમનતો પટ્ઠાય ઉપ્પન્નો. યં સન્ધાય વુત્તં – ‘‘તેન ખો પન સમયેન ભગવા સક્કતો હોતિ ગરુકતો માનિતો પૂજિતો અપચિતો લાભી ચીવરપિણ્ડપાતસેનાસનગિલાનપચ્ચયભેસજ્જપરિક્ખારાન’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૭૦). સતસહસ્સકપ્પાધિકેસુ ચતૂસુ અસઙ્ખ્યેય્યેસુ ઉસ્સન્નપુઞ્ઞનિસ્સન્દસમુપ્પન્નો લાભસક્કારો મહોઘો વિય અજ્ઝોત્થરમાનો આગચ્છતિ.

એકસ્મિં કિર સમયે રાજગહે સાવત્થિયં સાકેતે કોસમ્બિયં બારાણસિયં ભગવતો પટિપાટિભત્તં નામ ઉપ્પન્નં, તત્થેકો – ‘‘અહં સતં વિસ્સજ્જેત્વા દાનં દસ્સામી’’તિ પણ્ણં લિખિત્વા વિહારદ્વારે બન્ધિ. અઞ્ઞો – અહં દ્વે સતાનિ. અઞ્ઞો – અહં પઞ્ચ સતાનિ. અઞ્ઞો – અહં સહસ્સં. અઞ્ઞો – અહં દ્વે સહસ્સાનિ. અઞ્ઞો – અહં પઞ્ચ. દસ. વીસતિ. પઞ્ઞાસં; અઞ્ઞો – અહં સતસહસ્સં. અઞ્ઞો – અહં દ્વે સતસહસ્સાનિ વિસ્સજ્જેત્વા દાનં દસ્સામી’’તિ પણ્ણં લિખિત્વા વિહારદ્વારે બન્ધિ. જનપદચારિકં ચરન્તમ્પિ ઓકાસં લભિત્વા – ‘‘દાનં દસ્સામી’’તિ સકટાનિ પૂરેત્વા મહાજનો અનુબન્ધિયેવ. યથાહ – ‘‘તેન ખો પન સમયેન જાનપદા મનુસ્સા બહું લોણમ્પિ તેલમ્પિ તણ્ડુલમ્પિ

ખાદનીયમ્પિ સકટેસુ આરોપેત્વા ભગવતો પિટ્ઠિતો પિટ્ઠિતો અનુબન્ધા હોન્તિ – 'યત્થ પટિપાટિં લભિસ્સામ, તત્થ ભત્તં કરિસ્સામા'તિ'' (મહાવ॰ ૨૮૨). એવં અઞ્ઞાનિપિ ખન્ધકે ચ વિનયે ચ બહૂનિ વત્થૂનિ વેદિતબ્બાનિ.

અસદિસદાને પનેસ લાભો મત્થકં પત્તો. એકસ્મિં કિર સમયે ભગવતિ જનપદચારિકં ચરિત્વા જેતવનં સમ્પત્તે રાજા નિમન્તેત્વા દાનં અદાસિ. દુતિયદિવસે નાગરા અદંસુ. પુન તેસં દાનતો અતિરેકં રાજા, તસ્સ દાનતો અતિરેકં નાગરાતિ એવં બહૂસુ દિવસેસુ ગતેસુ રાજા ચિન્તેસિ – ''ઇમે નાગરા દિવસે દિવસે અતિરેકતરં કરોન્તિ, પથવિસ્સરો પન રાજા નાગરેહિ દાને પરાજિતોતિ ગરહા ભવિસ્સતી''તિ. અથસ્સ મલ્લિકા ઉપાયં આચિક્ખિ. સો રાજઙ્ગણે સાલકલ્યાણિપદરેહિ મણ્ડપં કારેત્વા તં નીલુપ્પલેહિ છાદેત્વા પઞ્ચ આસનસતાનિ પઞ્ઞાપેત્વા પઞ્ચ હત્થિસતાનિ આસનાનં પચ્છાભાગે ઠપેત્વા એકેકેન હત્થિના એકેકસ્સ ભિક્ખુનો સેતચ્છત્તં ધારાપેસિ. દ્વિન્નં દ્વિન્નં આસનાનં અન્તરે સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતા એકેકા ખત્તિયધીતા ચતુજ્જાતિયગન્ધં પિસતિ. નિટ્ઠિતં નિટ્ઠિતં મજ્ઝટ્ઠાને ગન્ધમ્બણે પક્ખિપતિ, તં અપરા ખત્તિયધીતા નીલુપ્પલહત્થકેન સમ્પરિવત્તેતિ. એવં એકેકસ્સ ભિક્ખુનો તિસ્સો તિસ્સો ખત્તિયધીતરો પરિવારા, અપરા સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતા ઇત્થી તાલવણ્ટં ગહેત્વા બીજતિ, અઞ્ઞા ધમકરણં ગહેત્વા ઉદકં પરિસ્સાવેતિ, અઞ્ઞા પત્તતો ઉદકં હરતિ. ભગવતો ચત્તારિ અનગ્ઘાનિ અહેસું. પાદકથલિકા આધારકો અપસ્સેનફલકં છત્તપાદમણીતિ ઇમાનિ ચત્તારિ અનગ્ઘાનિ અહેસું. સઙ્ઘનવકસ્સ દેય્યધમ્મો સતસહસ્સં અગ્ઘતિ. તસ્મિઞ્ચ દાને અઙ્ગુલિમાલત્થેરો સઙ્ઘનવકો અહોસિ. તસ્સ આસનસમીપે આનીતો હત્થી તં ઉપગન્તું નાસક્ખિ. તતો રઞ્ઞો આરોચેસું. રાજા – ''અઞ્ઞો હત્થી નત્થી''તિ? દુટ્ઠહત્થી પન અત્થિ, આનેતું ન સક્કાતિ. સમ્માસમ્બુદ્ધો – સઙ્ઘનવકો કતરો મહારાજાતિ? અઙ્ગુલિમાલત્થેરો ભગવાતિ. તેન હિ તં દુટ્ઠહત્થિં આનેત્વા ઠપેતુ, મહારાજાતિ. હત્થિં મણ્ડયિત્વા આનયિંસુ. સો થેરસ્સ તેજેન નાસાવાતસઞ્ચરણમત્તમ્પિ કાતું નાસક્ખિ. એવં નિરન્તરં સત્ત દિવસાનિ દાનં દીયિત્થ. સત્તમે દિવસે રાજા દસબલં વન્દિત્વા – ''ભગવા મય્હં ધમ્મં દેસેથા''તિ આહ.

તસ્સઞ્ચ પરિસતિ કાળો ચ જુણ્હો ચાતિ દ્વે અમચ્ચા હોન્તિ. કાળો ચિન્તેસિ – ''નસ્સતિ રાજકુલસ્સ સન્તકં, કિં નામેતે એત્તકા જના કરિસ્સન્તિ, ભુઞ્જિત્વા વિહારં ગન્ત્વા નિદ્દાયિસ્સન્તેવ, ઇદં પન એકો રાજપુરિસો લભિત્વા કિં નામ ન કરેય્ય, અહો નસ્સતિ રઞ્ઞો સન્તક''ન્તિ. જુણ્હો ચિન્તેસિ – ''મહન્તં ઇદં રાજત્તનં નામ, કો અઞ્ઞો ઇદં કાતું સક્ખિસ્સતિ? કિં રાજા નામ સો, યો રાજત્તને ઠિતોપિ એવરૂપં દાનં દાતું ન સક્કોતી''તિ. ભગવા પરિસાય અજ્ઝાસયં ઓલોકેન્તો તેસં દ્વિન્નં અજ્ઝાસયં વિદિત્વા – ''સચે અજ્જ જુણ્હસ્સ અજ્ઝાસયેન ધમ્મકથં કથેમિ, કાળસ્સ સત્તધા મુદ્ધા ફલિસ્સતિ . મયા ખો પન સત્તાનુદ્દયતાય પારમિયો પૂરિતા. જુણ્હો અઞ્ઞસ્મિમ્પિ દિવસે મયિ ધમ્મં કથયન્તે મગ્ગફલં પટિવિજ્ઝિસ્સતિ, ઇદાનિ પન કાળં ઓલોકેસ્સામી''તિ રઞ્ઞો ચતુપ્પદિકમેવ ગાથં અભાસિ –

> ''ન વે કદરિયા દેવલોકં વજન્તિ,
> બાલા હવે નપ્પસંસન્તિ દાનં;
> ધીરો ચ દાનં અનુમોદમાનો,
> તેનેવ સો હોતિ સુખી પરત્થા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૭૭);

રાજા અનત્તમનો હુત્વા – ''મયા મહાદાનં દિન્નં, સત્થા ચ મે મન્દમેવ ધમ્મં કથેસિ, નાસક્ખિં મઞ્ઞે દસબલસ્સ ચિત્તં ગહેતુ''ન્તિ. સો ભુત્તપાતરાસો વિહારં ગન્ત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા પુચ્છિ – ''મયા, ભન્તે, મહન્તં

દાનં દિન્નં, અનુમોદના ચ મે ન મહતી કતા, કો નુ ખો મે, ભન્તે, દોસો''તિ? નત્થિ, મહારાજ, તવ દોસો, પરિસા પન અપરિસુદ્ધા, તસ્મા ધમ્મં ન દેસેસિન્તિ. કસ્મા પન ભગવા પરિસા ન સુદ્ધાતિ? સત્થા દ્વિન્નં અમચ્ચાનં પરિવિતક્કં આરોચેસિ. રાજા કાળં પુચ્છિ – ''એવં, તાત, કાળા''તિ? ''એવં, મહારાજા''તિ. ''મયિ મમ સન્તકં દદમાને તવ કતરં ઠાનં રુજ્જતિ, ન તં સક્કોમિ પસ્સિતું, પબ્બાજેથ નં મમ રટ્ઠતો''તિ આહ. તતો જુણ્હં પક્કોસાપેત્વા પુચ્છિ – ''એવં કિર, તાત, ચિન્તેસી''તિ? ''આમ, મહારાજા''તિ. ''તવ ચિત્તાનુરૂપમેવ હોતૂ''તિ તસ્મિંયેવ મણ્ડપે એવં પઞ્ઞત્તેસુયેવ આસનેસુ પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ નિસીદાપેત્વા તાયેવ ખત્તિયધીતરો પરિવારાપેત્વા રાજગેહતો ધનં ગહેત્વા મયા દિન્નસદિસમેવ સત્ત દિવસાનિ દાનં દેહીતિ. સો તથા અદાસિ. દત્વા સત્તમે દિવસે – ''ધમ્મં ભગવા દેસેથા''તિ આહ.

સત્થા દ્વિન્નમ્પિ દાનાનં અનુમોદનં એકતો કત્વા દ્વે મહાનદિયો એકોઘપુણ્ણા કુરુમાનો વિય મહાધમ્મદેસનં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને જુણ્હો સોતાપન્નો અહોસિ. રાજા પસીદિત્વા દસબલસ્સ બાહિરવત્થું નામ અદાસિ. એવં અભિનિપ્ફન્નો ખો પન તસ્સ ભગવતો લાભોતિ વેદિતબ્બો.

અભિનિપ્ફન્નો સિલોકોતિ વણ્ણગુણકિત્તનં. સોપિ ભગવતો ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો પટ્ઠાય અભિનિપ્ફન્નો. તતો પટ્ઠાય હિ ભગવતો ખત્તિયાપિ વણ્ણં કથેન્તિ. બ્રાહ્મણાપિ ગહપતયોપિ નાગા સુપણ્ણા ગન્ધબ્બા દેવતા બ્રહ્માનોપિ કિત્તિં વત્વા – ''ઇતિપિ સો ભગવા''તિઆદિના. અઞ્ઞતિત્થિયાપિ વરરોજસ્સ સહસ્સં દત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ અવણ્ણં કથેહીતિ ઉય્યોજેસું. સો સહસ્સં ગહેત્વા દસબલં પાદતલતો પટ્ઠાય યાવ કેસન્તા અપલોકયમાનો લિક્ખામત્તમ્પિ વજ્જં અદિસ્વા – ''વિપ્પકિણ્ણદ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણે અસીતિઅનુબ્યઞ્જનવિભૂસિતે બ્યામપ્પભાપરિક્ખિત્તે સુફુલ્લિતપારિચ્છત્તકતારાગણસમુજ્જલિતઅન્તલિક્ખવિચિત્તકુસુમસસ્સિરિકનન્દનવનસદિસે અનવજ્જઅત્તભાવે અવણ્ણં વદન્તસ્સ મુખમ્પિ વિપરિવત્તેય્ય, મુદ્ધાપિ સત્તધા ફલેય્ય, અવણ્ણં વત્તું ઉપાયો નત્થિ, વણ્ણમેવ વદિસ્સામી''તિ પાદતલતો પટ્ઠાય યાવ કેસન્તા અતિરેકપદસહસ્સેન વણ્ણમેવ કથેસિ. યમકપાટિહારિયે પનેસ **વણ્ણો** નામ મત્થકં પત્તો. એવં અભિનિપ્ફન્નો સિલોકોતિ.

યાવ મઞ્ઞે ખત્તિયાતિ ખત્તિયા બ્રાહ્મણા વેસ્સા સુદ્દા નાગા સુપણ્ણા યક્ખા અસુરા દેવા બ્રહ્માનોતિ સબ્બેવ તે સમ્પિયાયમાનરૂપા હટ્ઠતુટ્ઠા વિહરન્તિ. **વિગતમદો ખો પના**તિ એત્તકા મં જના સમ્પિયાયમાનરૂપા વિહરન્તીતિ ન મદપમત્તો હુત્વા દવાદિવસેન આહારં આહારેતિ, અઞ્ઞદત્થુ વિગતમદો ખો પન સો ભગવા આહારં આહારેતિ.

યથાવાદીતિ યં વાચાય વદતિ, તદન્વયમેવસ્સ કાયકમ્મં હોતિ. યઞ્ચ કાયેન કરોતિ, તદન્વયમેવસ્સ વચીકમ્મં હોતિ. કાયો વા વાચં, વાચા વા કાયં નાતિક્કમતિ, વાચા કાયેન, કાયો ચ વાચાય સમેતિ. યથા ચ –

''વામેન સૂકરો હોતિ, દક્ખિણેન અજામિગો;
સરેન નેલકો હોતિ, વિસાણેન જરગ્ગવો''તિ. –

અયં સૂકરયક્ખો સૂકરે દિસ્વા સૂકરસદિસં વામપસ્સં દસ્સેત્વા તે ગહેત્વા ખાદતિ, અજામિગે દિસ્વા તંસદિસં દક્ખિણપસ્સં દસ્સેત્વા તે ગહેત્વા ખાદતિ, નેલકવચ્છકે દિસ્વા વચ્છકરવં રવન્તો તે ગહેત્વા ખાદતિ, ગોણે દિસ્વા તેસં વિસાણસદિસાનિ વિસાણાનિ માપેત્વા તે દૂરતોવ – ''ગોણો વિય દિસ્સતી''તિ એવં ઉપગતે ગહેત્વા ખાદતિ.

યથા ચ ધમ્મિકવાયસજાતકે સકુણેહિ પુટ્ઠો વાયસો – ‘‘અહં વાતભક્ખો, વાતભક્ખતાય મુખં વિવરિત્વા પાણકાનઞ્ચ મરણભયેન એકેનેવ પાદેન ઠિતો, તસ્મા તુમ્હેપિ –

‘‘ધમ્મં ચરથ ભદ્દં વો, ધમ્મં ચરથ ઞાતયો;
ધમ્મચારી સુખં સેતિ, અસ્મિં લોકે પરમ્હિ ચા’’તિ.

સકુણેસુ વિસ્સાસં ઉપ્પાદેસિ, તતો –

‘‘ભદ્દકો વતાયં પક્ખી, દિજો પરમધમ્મિકો;
એકપાદેન તિટ્ઠન્તો, ધમ્મો ધમ્મોતિ ભાસતી’’તિ.

એવં વિસ્સાસમાગતે સકુણે ખાદિત્થ. તેન તેસં વાચા કાયેન, કાયો ચ વાચાય ન સમેતિ, ન એવં ભગવતો. ભગવતો પન વાચા કાયેન, કાયો ચ વાચાય સમેતિયેવાતિ દસ્સેતિ.

તિણ્ણા તરિતા વિચિકિચ્છા અસ્સાતિ **તિણ્ણવિચિકિચ્છો**. ‘‘કથમિદં કથમિદ’’ન્તિ એવરૂપા વિગતા કથંકથા અસ્સાતિ **વિગતકથંકથો**. યથા હિ મહાજનો – ‘‘અયં રુક્ખો, કિં રુક્ખો નામ, અયં ગામો, અયં જનપદો, ઇદં રટ્ઠં, કિં રટ્ઠં નામ, કસ્મા નુ ખો અયં રુક્ખો ઉજુક્ખન્ધો, અયં વઙ્કક્ખન્ધો, કસ્મા કણ્ટકો કોચિ ઉજુકો હોતિ, કોચિ વઙ્કો, પુપ્ફં કિઞ્ચિ સુગન્ધં, કિઞ્ચિ દુગ્ગન્ધં, ફલં કિઞ્ચિ મધુરં, કિઞ્ચિ અમધુર’’ન્તિ સકઙ્ખોવ હોતિ, ન એવં સત્થા. સત્થા હિ – ‘‘ઇમેસં નામ ધાતૂનં ઉસ્સન્નુસ્સન્નત્તા ઇદં એવં હોતી’’તિ વિગતકથંકથોવ . યથા ચ પઠમજ્ઝાનાદિલાભીનં દુતિયજ્ઝાનાદીસુ કઙ્ખા હોતિ. પચ્ચેકબુદ્ધાનમ્પિ હિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે યાથાવસન્નિટ્ઠાનાભાવતો વોહારવસેન કઙ્ખા નામ હોતિયેવ, ન એવં બુદ્ધસ્સ. સો હિ ભગવા સબ્બત્થ વિગતકથંકથોતિ દસ્સેતિ.

પરિયોસિતસઙ્કપ્પોતિ યથા કેચિ સીલમત્તેન, કેચિ વિપસ્સનામત્તેન, કેચિ પઠમજ્ઝાનેન…પે॰… કેચિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિયા, કેચિ સોતાપન્નભાવમત્તેન…પે॰… કેચિ અરહત્તેન, કેચિ સાવકપારમીઞાણેન, કેચિ પચ્ચેકબોધિઞાણેન પરિયોસિતસઙ્કપ્પા પરિપુણ્ણમનોરથા હોન્તિ, ન એવં મમ સત્થા. મમ પન સત્થા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન પરિયોસિતસઙ્કપ્પોતિ દસ્સેતિ.

અજ્ઝાસયં આદિબ્રહ્મચરિયન્તિ કરણત્થે પચ્ચત્તવચનં, અધિકાસયેન ઉત્તમનિસ્સયભૂતેન આદિબ્રહ્મચરિયેન પોરાણબ્રહ્મચરિયભૂતેન ચ અરિયમગ્ગેન તિણ્ણવિચિકિચ્છો વિગતકથંકથો પરિયોસિતસઙ્કપ્પોતિ અત્થો. ‘‘પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, બલેસુ ચ વસીભાવ’’ન્તિ હિ વચનતો પરિયોસિતસઙ્કપ્પતાપિ ભગવતો અરિયમગ્ગેનેવ નિપ્ફન્નાતિ.

૨૯૭. યથરિવ ભગવાતિ યથા ભગવા, એવં એકસ્મિં જમ્બુદીપતલે ચતૂસુ દિસાસુ ચારિકં ચરમાના અહો વત ચત્તારો જિના ધમ્મં દેસેય્યુન્તિ પચ્ચાસિસમાના વદન્તિ. અથાપરે તીસુ મણ્ડલેસુ એકતો વિચરણભાવં આકઙ્ખમાના **તયો સમ્માસમ્બુદ્ધા**તિ આહંસુ. અપરે – ‘‘દસ પારમિયો નામ પૂરેત્વા ચતુન્નં તિણ્ણં વા ઉપ્પત્તિ દુલ્લભા, સચે પન એકો નિબદ્ધવાસં વસન્તો ધમ્મં દેસેય્ય, એકો ચારિકં ચરન્તો, એવમ્પિ જમ્બુદીપો સોભેય્ય ચેવ, બહુઞ્ચ હિતસુખમધિગચ્છેય્યા’’તિ ચિન્તેત્વા **અહો વત, મારિસા**તિ આહંસુ.

૨૯૮. અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો યન્તિ એત્થ ઠાનં અવકાસોતિ ઉભયમેતં કારણાધિવચનમેવ. કારણઞ્હિ તિટ્ઠતિ એત્થ તદાયત્તવુત્તિતાય ફલન્તિ ઠાનં. ઓકાસો વિય ચસ્સ તં તેન વિના અઞ્ઞત્થ અભાવતોતિ અવકાસો. **યન્તિ** કરણત્થે પચ્ચત્તં. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''યેન કારણેન એકિસ્સા લોકધાતુયા દ્વે બુદ્ધા એકતો ઉપ્પજ્જેય્યું, તં કારણં નત્થી''તિ.

એત્થ ચ –

''યાવતા ચન્દિમસૂરિયા, પરિહરન્તિ દિસા ભન્તિ વિરોચના;
તાવ સહસ્સધા લોકો, એત્થ તે વત્તતે વસો''તિ. (મ॰ નિ॰ ૧.૫૦૩) –

ગાથાય એકચક્કવાળમેવ એકા લોકધાતુ. ''સહસ્સી લોકધાતુ અકમ્પિત્થા''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬) આગતટ્ઠાને ચક્કવાળસહસ્સં એકા લોકધાતુ. ''આકઙ્ખમાનો, આનન્દ, તથાગતો તિસહસ્સિમહાસહસ્સિલોકધાતું સરેન વિઞ્ઞાપેય્ય, ઓભાસેન ચ ફરેય્યા''તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૧) આગતટ્ઠાને તિસહસ્સિમહાસહસ્સી એકા લોકધાતુ. ''અયઞ્ચ દસસહસ્સી લોકધાતૂ''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૦૧) આગતટ્ઠાને દસચક્કવાળસહસ્સાનિ એકા લોકધાતુ. તં સન્ધાય **એકિસ્સા લોકધાતુયા**તિ આહ. એત્તકઞ્હિ **જાતિખેત્તં નામ**. તત્રાપિ ઠપેત્વા ઇમસ્મિં ચક્કવાળે જમ્બુદીપસ્સ મજ્ઝિમદેસં ન અઞ્ઞત્ર બુદ્ધા ઉપ્પજ્જન્તિ જાતિખેત્તતો પન પરં બુદ્ધાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનમેવ ન પઞ્ઞાયતિ. **યેનત્થેના**તિ યેન પવારણસઙ્ગહત્થેન.

સનઙ્કુમારકથાવણ્ણના

૩૦૦. વણ્ણેન ચેવ યસસા ચાતિ અલઙ્કારપરિવારેન ચ પુઞ્ઞસિરિયા ચાતિ અત્થો.

૩૦૧. સાધુ મહાબ્રહ્મેતિ એત્થ સમ્પસાદને સાધુસદ્દો. **સઞ્ઞાય મોદામા**તિ જાનિત્વા મોદામ.

ગોવિન્દબ્રાહ્મણવત્થુવણ્ણના

૩૦૪. યાવ દીઘરત્તં મહાપઞ્ઞોવ સો ભગવાતિ એત્તકન્તિ પરિચ્છિન્દિત્વા ન સક્કા વત્તું, અથ ખો યાવ દીઘરત્તં અતિચિરરત્તં મહાપઞ્ઞોવ સો ભગવા. **નો**તિ કથં તુમ્હે મઞ્ઞથાતિ. અથ સયમેવેતં પઞ્હં બ્યાકાતુકામો – ''અનચ્છરિયમેતં, મારિસા, યં ઇદાનિ પારમિયો પૂરેત્વા બોધિપલ્લઙ્કે તિણ્ણં મારાનં મત્થકં ભિન્દિત્વા પટિવિદ્ધઅસાધારણઞાણો સો ભગવા મહાપઞ્ઞો ભવેય્ય, કિમેત્થ અચ્છરિયં, અપરિપક્કાય પન બોધિયા પદેસઞાણે ઠિતસ્સ સરાગાદિકાલેપિ મહાપઞ્ઞભાવમેવ વો, મારિસા, કથેસ્સામી''તિ ભવપટિચ્છન્નકારણં આહરિત્વા દસ્સેન્તો **ભૂતપુબ્બં ભો**તિઆદિમાહ.

પુરોહિતોતિ સબ્બકિચ્ચાનિ અનુસાસનપુરોહિતો. **ગોવિન્દો**તિ ગોવિન્દિયાભિસેકેન અભિસિત્તો , પકતિયા પનસ્સ અઞ્ઞદેવ નામં, અભિસિત્તકાલતો પટ્ઠાય ''ગોવિન્દો''તિ સઙ્ખ્યં ગતો. **જોતિપાલો**તિ જોતનતો ચ પાલનતો ચ જોતિપાલો. તસ્સ કિર જાતદિવસે સબ્બાવુધાનિ ઉજ્જોતિંસુ. રાજાપિ પચ્ચૂસસમયે અત્તનો મઙ્ગલાવુધં પજ્જલિતં દિસ્વા ભીતો અટ્ઠાસિ. ગોવિન્દો પાતોવ રાજૂપટ્ઠાનં ગન્ત્વા સુખસેય્યં પુચ્છિ રાજા – ''કુતો મે આચરિય, સુખસેય્યા''તિ વત્વા તં કારણં આરોચેસિ. મા ભાયિ, મહારાજ, મય્હં પુત્તો જાતો, તસ્સાનુભાવેન સકલનગરે આવુધાનિ પજ્જલિંસૂતિ. રાજા – ''કિં નુ ખો મે કુમારો પચ્ચત્થિકો ભવેય્યા''તિ ચિન્તેત્વા સુટ્ઠુતરં

ભાયિ. ‘‘કિં વિતક્કેસિ મહારાજા’’તિ ચ પુટ્ઠો તમત્થં આરોચેસિ. અથ નં ગોવિન્દો ‘‘મા ભાયિ મહારાજ, નેસો કુમારો તુમ્હાકં દુબ્ભિસ્સતિ, સકલજમ્બુદીપે પન તેન સમો પઞ્ઞાય ન ભવિસ્સતિ, મમ પુત્તસ્સ વચનેન મહાજનસ્સ કઙ્ખા છિજ્જિસ્સતિ, તુમ્હાકઞ્ચ સબ્બકિચ્ચાનિ અનુસાસિસ્સતી’’તિ સમસ્સાસેતિ. રાજા તુટ્ઠો – ‘‘કુમારસ્સ ખીરમૂલં હોતૂ’’તિ સહસ્સં દત્વા ‘‘કુમારં મહલ્લકકાલે મમ દસ્સેથા’’તિ આહ. કુમારો અનુપુબ્બેન વુડ્ઢિમનુપ્પત્તો. જોતિતત્તા પનસ્સ પાલનસમત્થતાય ચ જોતિપાલોત્વેવ નામં અકંસુ. તેન વુત્તં – ‘‘જોતનતો ચ પાલનતો ચ જોતિપાલો’’તિ.

સમ્મા વોસ્સજ્જિત્વાતિ સમ્મા વોસ્સજ્જિત્વા. અયમેવ વા પાઠો. **અલમત્થદસતરો**તિ સમત્થો પટિબલો અત્થદસો અલમત્થદસો, તં અલમત્થદસં તિરેતીતિ અલમત્થદસતરો. **જોતિપાલસ્સેવ માણવસ્સ અનુસાસનિયા**તિ સોપિ જોતિપાલંયેવ પુચ્છિત્વા અનુસાસતીતિ દસ્સેતિ.

૩૦૫. **ભવમત્થુ ભવન્તં જોતિપાલ**ન્તિ ભોતો જોતિપાલસ્સ ભવો વુદ્ધિ વિસેસાધિગમો સબ્બકલ્યાણઞ્ચેવ મઙ્ગલઞ્ચ હોતૂતિ અત્થો. **સમ્મોદનીયં કથ**ન્તિ? ‘‘અલં, મહારાજ, મા ચિન્તયિ, ધુવધમ્મો એસ સબ્બસત્તાન’’ન્તિઆદિના નયેન મરણપ્પટિસંયુત્તં સોકવિનોદનપટિસન્થારકથં પરિયોસાપેત્વા. **મા નો ભવં જોતિપાલો અનુસાસનિયા પચ્ચબ્યાહાસી**તિ મા પટિબ્યાકાસિ, ‘‘અનુસાસા’’તિ વુત્તો – ‘‘નાહં અનુસાસામી’’તિ નો મા અનુસાસનિયા પચ્ચક્ખાસીતિ અત્થો. **અભિસમ્ભોસી**તિ સંવિદહિત્વા પટ્ઠપેસિ. **મનુસ્સા એવમાહંસૂ**તિ તં પિતરા મહાપઞ્ઞતરં સબ્બકિચ્ચાનિ અનુસાસન્તં સબ્બકમ્મે અભિસમ્ભવન્તં દિસ્વા તુટ્ઠચિત્તા **ગોવિન્દો વત, ભો, બ્રાહ્મણો, મહાગોવિન્દો વત, ભો, બ્રાહ્મણો**તિ એવમાહંસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ, ‘‘ગોવિન્દો વત, ભો, બ્રાહ્મણો અહોસિ એતસ્સ પિતા; અયં પન મહાગોવિન્દો વત, ભો, બ્રાહ્મણો’’તિ.

રજ્જસંવિભજનવણ્ણના

૩૦૬. **યેન તે છ ખત્તિયા**તિ યે તે ‘‘સહાયા’’તિ વુત્તા છ ખત્તિયા, તે કિર રેણુસ્સ એકપિતિકા કનિટ્ઠભાતરો, તસ્મા મહાગોવિન્દો ‘‘અયં અભિસિત્તો એતેસં રજ્જસંવિભાગં કરેય્ય વા ન વા, યંનૂનાહં તે પટિકચ્ચેવ રેણુસ્સ સન્તિકં પેસેત્વા પટિઞ્ઞં ગણ્હાપેય્ય’’ન્તિ ચિન્તેન્તો યેન તે છ ખત્તિયા તેનુપસઙ્કમિ. **રાજકત્તારો**તિ રાજકારકા અમચ્ચા.

૩૦૭. **મદનીયા કામા**તિ મદકરા પમાદકરા કામા. ગચ્છન્તે ગચ્છન્તે કાલે એસ અનુસ્સરિતુમ્પિ ન સક્કુણેય્ય, તસ્મા આયન્તુ ભોન્તો આગચ્છન્તૂતિ અત્થો.

૩૦૮. **સરામહં ભો**તિ તદા કિર મનુસ્સાનં સચ્ચવાદિકાલો હોતિ, તસ્મા ‘‘કદા મયા વુત્તં, કેન દિટ્ઠં, કેન સુત’’ન્તિ અભૂતં અવત્વા ‘‘સરામહં ભો’’તિ આહ. **સમ્મોદનીયં કથ**ન્તિ કિં મહારાજ દેવત્તં ગતે રઞ્ઞે મા ચિન્તયિત્થ, ધુવધમ્મો એસ સબ્બસત્તાનં, એવંભાવિનો સઙ્ખારાતિ એવરૂપં પટિસન્થારકથં. **સબ્બાનિ સકટમુખાનિ પટ્ઠપેસી**તિ સબ્બાનિ છ રજ્જાનિ સકટમુખાનિ પટ્ઠપેસિ. એકેકસ્સ રઞ્ઞો રજ્જં તિયોજનસતં હોતિ, રેણુસ્સ રઞ્ઞો રજ્જોસરણપદેસો દસગાવુતં, મજ્ઝે પન રેણુસ્સ રજ્જં વિતાનસદિસં અહોસિ. કસ્મા એવં પટ્ઠપેસીતિ? કાલેન કાલં રાજાનં પસ્સિતું આગચ્છન્તા અઞ્ઞસ્સ રજ્જં અપીળેત્વા અત્તનો અત્તનો રજ્જપદેસેનેવ આગમિસ્સન્તિ ચેવ ગમિસ્સન્તિ ચ. પરરજ્જં ઓતિણ્ણસ્સ હિ – ‘‘ભત્તં દેથ, ગોણં દેથા’’તિ વદતો મનુસ્સા ઉજ્ઝાયન્તિ – ‘‘ઇમે રાજાનો અત્તનો અત્તનો વિજિતેન ન ગચ્છન્તિ, અમ્હાકં પીળં કરોન્તી’’તિ. અત્તનો વિજિતેન ગચ્છન્તસ્સ

‘‘અમ્હાકં સન્તિકા ઇમિના ઇદઞ્ચિદઞ્ચ લદ્ધબ્બમેવા’’તિ મનુસ્સા પીળં ન મઞ્ઞન્તિ. ઇમમત્થં ચિન્તયિત્વા મહાગોવિન્દો ‘‘સમ્મોદમાના રાજાનો ચિરં રજ્જમનુસાસન્તૂ’’તિ એવં પટ્ઠપેસિ.

‘‘દન્તપુરં કલિઙ્ગાનં, અસ્સકાનઞ્ચ પોતનં;
માહિસ્સતિ અવન્તીનં, સોવીરાનઞ્ચ રોરુકં.
મિથિલા ચ વિદેહાનં, ચમ્પા અઙ્ગેસુ માપિતા;
બારાણસી ચ કાસીનં, એતે ગોવિન્દમાપિતા’’તિ. –

એતાનિ સત્ત નગરાનિ મહાગોવિન્દેનેવ તેસં રાજૂનં અત્થાય માપિતાનિ.

‘‘સત્તભૂ બ્રહ્મદત્તો ચ, વેસ્સભૂ ભરતો સહ;
રેણુ દ્વે ચ ધતરટ્ઠા, તદાસું સત્ત ભારધા’’તિ. –

ઇમાનિ તેસં સત્તન્નમ્પિ નામાનિ. તેસુ હિ એકો સત્તભૂ નામ અહોસિ, એકો બ્રહ્મદત્તો નામ, એકો વેસ્સભૂ નામ, એકો તેનેવ સહ ભરતો નામ, એકો રેણુ નામ, દ્વે પન ધતરટ્ઠાતિ ઇમે સત્ત જમ્બુદીપતલે ભારધા મહારાજાનો અહેસુન્તિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

કિત્તિસદ્દઅબ્ભુગ્ગમનવણ્ણના

૩૧૧. **ઉપસઙ્કમિંસૂ**તિ ‘‘અમ્હાકં અયં ઇસ્સરિયસમ્પત્તિ ન અઞ્ઞસ્સાનુભાવેન, મહાગોવિન્દસ્સાનુભાવેન નિપ્ફન્ના. મહાગોવિન્દો અમ્હે સત્ત રાજાનો સમગ્ગે કત્વા જમ્બુદીપતલે પતિટ્ઠાપેસિ, પુબ્બૂપકારિસ્સ પન ન સુકરા પટિકિરિયા કાતું. અમ્હે સત્તપિ જને એસોયેવ અનુસાસતુ, એતંયેવ સેનાપતિઞ્ચ પુરોહિતઞ્ચ કરોમ, એવં નો વુદ્ધિ ભવિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા ઉપસઙ્કમિંસુ. મહાગોવિન્દોપિ – ‘‘મયા એતે સમગ્ગા કતા, સચે એતેસં અઞ્ઞો સેનાપતિ પુરોહિતો ચ ભવિસ્સતિ, તતો અત્તનો અત્તનો સેનાપતિપુરોહિતાનં વચનં ગહેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં ભિન્દિસ્સન્તિ, અધિવાસેમિ નેસં સેનાપતિટ્ઠાનઞ્ચ પુરોહિતટ્ઠાનઞ્ચા’’તિ ચિન્તેત્વા ‘‘એવં ભો’’તિ પચ્ચસ્સોસિ.

સત્ત ચ બ્રાહ્મણમહાસાલેતિ ‘‘અહં સબ્બટ્ઠાનેસુ સમ્મુખો ભવેય્યં વા ન વા, યત્થાહં સમ્મુખો ન ભવિસ્સામિ, તત્થેવ તે કત્તબ્બં કરિસ્સન્તી’’તિ સત્ત અનુપુરોહિતે ઠપેસિ. તે સન્ધાય ઇદં વુત્તં – ‘‘સત્ત ચ બ્રાહ્મણમહાસાલે’’તિ. દિવસસ્સ દ્વિક્ખત્તું વા સાયં પાતો વા નહાયન્તીતિ **નહાતકા**. વતચરિયપરિયોસાને વા નહાતા, તતો પટ્ઠાય બ્રાહ્મણેહિ સદ્ધિં ન ખાદન્તિ ન પિવન્તીતિ નહાતકા.

૩૧૨. **અબ્ભુગ્ગચ્છી**તિ અભિઉગ્ગચ્છિ. તદા કિર મનુસ્સાનં ‘‘ન બ્રહ્મુના સદ્ધિં અમન્તેત્વા સક્કા એવં સકલજમ્બુદીપં અનુસાસિતુ’’ન્તિ નિસિન્નનિસિન્નટ્ઠાને અયમેવ કથા પવત્તિત્થ. **ન ખો પનાહ**ન્તિ મહાપુરિસો કિર – ‘‘અયં મય્હં અભૂતો વણ્ણો ઉપ્પન્નો, વણ્ણુપ્પત્તિ ખો પન ન ભારિયા, ઉપ્પન્નસ્સ વણ્ણસ્સ રક્ખનમેવ ભારિયં, અયઞ્ચ મે અચિન્તેત્વા અમન્તેત્વા કરોન્તસ્સેવ વણ્ણો ઉપ્પન્નોવ, ચિન્તેત્વા મન્તેત્વા કરોન્તસ્સ પન વિત્થારિકતરો ભવિસ્સતી’’તિ બ્રહ્મદસ્સને ઉપાયં પરિયેસન્તો તં દિસ્વા **સુતં ખો પન મેત**ન્તિઆદિઅત્થં પરિવિતક્કેસિ.

३१३. **येन रेणु राजा तेनुपसङ्कमी**ति એવં મે અન્તરા દટ્ઠુકામો વા સલ્લપિતુકામો વા ન ભવિસ્સતિ, યતો છિન્નપલિબોધો સુખં વિહરિસ્સામીતિ પલિબોધુપચ્છેદનત્થં ઉપસઙ્કમિ, એસ નયો સબ્બત્થ.

३१६. **સાદિસિયો**તિ સમવણ્ણા સમજાતિકા.

३१७. **નવં સન્ધાગારં કારેત્વા**તિ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનચઙ્કમનસમ્પન્નં વસ્સિકે ચત્તારો માસે વસનક્ખમં બહિ નળપરિક્ખિત્તં વિચિત્તં આવસથં કારેત્વા. **કરુણં ઝાનં ઝાયી**તિ કરુણાય તિકચતુક્કજ્ઝાનં ઝાયિ, કરુણામુખેન પનેત્થ અવસેસાપિ તયો બ્રહ્મવિહારા ગહિતાવ. **ઉક્કણ્ઠના પરિતસ્સના**તિ ઝાનભૂમિયં ઠિતસ્સ અનભિરતિઉક્કણ્ઠના વા ભયપરિતસ્સના વા નત્થિ, બ્રહ્મુનો પન આગમનપત્થના આગમનતણ્હા અહૂતિ અત્થો.

બ્રહ્મુનાસાકચ્છાવણ્ણના

३१८. **ભય**ન્તિ ચિત્તુત્રાસભયમેવ. **અજાનન્તા**તિ અજાનમાના. **કથં જાનેમુ તં મય**ન્તિ (દી॰ નિ॰ २.१७९) મયં કિન્તિ તં જાનામ, અયં કત્થવાસિકો, કિન્નામો, કિં ગોત્તોતિઆદીનં આકારાનં કેન આકારેન તં ધારયામાતિ અત્થો.

મં વે કુમારં જાનન્તીતિ મં ''કુમારો''તિ ''દહરો''તિ જાનન્તિ. **બ્રહ્મલોકે**તિ સેટ્ઠલોકે. **સનન્તન**ન્તિ ચિરતનં પોરાણકં . અહં સો પોરાણકુમારો સનઙ્કુમારો નામ બ્રહ્માતિ દસ્સેતિ. **એવં ગોવિન્દ જાનાહી**તિ ગોવિન્દ પણ્ડિત, ત્વં એવં જાનાહિ, એવં મં ધારેહિ.

''આસનં ઉદકં પજ્જં, મધુસાકઞ્ચ બ્રહ્મુનો;
અગ્ઘે ભવન્તં પુચ્છામ, અગ્ઘં કુરુતુ નો ભવ''ન્તિ. –

એત્થ **અગ્ઘ**ન્તિ અતિથિનો ઉપનામેતબ્બં વુચ્ચતિ. તેનેવ ઇદમાસનં પઞ્ઞત્તં, એત્થ નિસીદથ, ઇદં ઉદકં પરિસુદ્ધં, ઇતો પાનીયં પિવથ, પાદે ધોવથ, ઇદં પજ્જં પાદાનં હિતત્થાય અભિસઙ્ખતં તેલં, ઇતો પાદે મક્ખેથ, ઇદં મધુસાકન્તિ. બોધિસત્તસ્સ બ્રહ્મચરિયં ન અઞ્ઞેસં બ્રહ્મચરિયસદિસં હોતિ, ન સો ''ઇદં સ્વે, ઇદં તતિયદિવસે ભવિસ્સતી''તિ સન્નિધિં નામ કરોતિ. મધુસાકં પન અલોણં અધૂપનં અતક્કં ઉદકેન સેદિતસાકં, તં સન્ધાયેસ – ''ઇદં પરિભુઞ્જથા''તિ વદન્તો ''અગ્ઘે ભવન્તં પુચ્છામા''તિઆદિમાહ. ઇમે સબ્બેપિ અગ્ઘા બ્રહ્મુનો અત્થિ. તે **અગ્ઘે ભવન્તં પુચ્છામ**. એવં પુચ્છન્તાનઞ્ચ **અગ્ઘં કુરુતુ નો ભવં**, પટિગ્ગણ્હાતુ નો ભવં ઇદમગ્ઘન્તિ વુત્તં હોતિ. કિં પનેસ – ''ઇતો એકમ્પિ બ્રહ્મા ન ભુઞ્જતી''તિ ઇદં ન જાનાતીતિ. નો ન જાનાતિ, જાનન્તોપિ અત્તનો સન્તિકે આગતો અતિથિ પુચ્છિતબ્બોતિ વત્તસીસેન પુચ્છતિ.

અથ ખો બ્રહ્મા – ''કિં નુ ખો પણ્ડિતો મમ પરિભોગકરણાભાવં ઞત્વા પુચ્છતિ, ઉદાહુ કોહઞ્ઞે ઠત્વા પુચ્છતી''તિ સમન્નાહરન્તો ''વત્તસીસે ઠિતો પુચ્છતી''તિ ઞત્વા પટિગ્ગણ્હિતું દાનિ મે વટ્ટતીતિ **પટિગ્ગણ્હામ તે અગ્ઘં, યં ત્વં ગોવિન્દ ભાસસી**તિ આહ. યં ત્વં ગોવિન્દ ભાસસિ – ''ઇદમાસનં પઞ્ઞત્તં, એત્થ નિસીદથા''તિઆદિ, તત્ર તે મયં આસને નિસિન્ના નામ હોમ, પાનીયં પીતા નામ હોમ, પાદાપિ મે ધોતા નામ હોન્તુ, તેલેનપિ મક્ખિતા નામ હોન્તુ, ઉદકસાકમ્પિ પરિભુત્તં નામ હોતુ, તયા દિન્નં અધિવાસિતકાલતો પટ્ઠાય યં યં ત્વં ભાસસિ,

તં તં મયા પટિગ્ગહિતમેવ હોતિ. તેન વુત્તં – ''પટિગ્ગણ્હામ તે અગ્ઘં, યં ત્વં ગોવિન્દ ભાસસી''તિ. એવં પન અગ્ઘં પટિગ્ગણ્હિત્વા પઞ્હસ્સ ઓકાસં કરોન્તો **દિટ્ઠધમ્મહિતત્થાયા**તિઆદિમાહ.

કઙ્ખી અકઙ્ખિં પરવેદિયેસૂતિ અહં સવિચિકિચ્છો ભવન્તં પરેન સયં અભિસઙ્ખતત્તા પરસ્સ પાકટેસુ પરવેદિયેસુ પઞ્હેસુ નિબ્બિચિકિચ્છં.

હિત્વા મમત્તન્તિ ઇદં મમ, ઇદં મમાતિ ઉપકરણતણ્હં ચજિત્વા. **મનુજેસૂ**તિ સત્તેસુ, મનુજેસુ યો કોચિ મનુજો મમત્તં હિત્વાતિ અત્થો. **એકોદિભૂતો**તિ એકીભૂતો, એકો તિટ્ઠન્તો એકો નિસીદન્તોતિ. વચનત્થો પનેત્થ એકો ઉદેતિ પવત્તતીતિ એકોદિ, તાદિસો ભૂતોતિ એકોદિભૂતો . **કરુણેધિમુત્તો**તિ કરુણાઝાને અધિમુત્તો, તં ઝાનં નિબ્બત્તેત્વાતિ અત્થો. **નિરામગન્ધો**તિ વિસ્સગન્ધવિરહિતો. **એત્થ ઠિતો**તિ એતેસુ ધમ્મેસુ ઠિતો. **એત્થ ચ સિક્ખમાનો**તિ એતેસુ ધમ્મેસુ સિક્ખમાનો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન ઉપરિ મહાગોવિન્દેન ચ બ્રહ્મુના ચ વુત્તોયેવ.

૩૨૦. તત્થ **એતે અવિદ્વા**તિ એતે આમગન્ધે અહં અવિદ્વા, ન જાનામીતિ અત્થો. **ઇધ બ્રૂહિ ધીરા**તિ તે મે ત્વં ઇધ ધીર પણ્ડિત, બ્રૂહિ, વદ. **કેનાવટા વાતિ પજા કુરુતૂ**તિ કતમેન કિલેસાવરણેન આવરિતા પજા પૂતિકા વાયતિ. **આપાયિકા**તિ અપાયૂપગા. **નિવુતબ્રહ્મલોકા**તિ નિવુતો પિહિતો બ્રહ્મલોકો અસ્સાતિ નિવુતબ્રહ્મલોકો. કતમેન કિલેસેન પજાય બ્રહ્મલોકૂપગો મગ્ગો નિવુતો પિહિતો પટિચ્છન્નોતિ પુચ્છતિ.

કોધો મોસવજ્જં નિકતિ ચ દુબ્ભોતિ કુજ્ઝનલક્ખણો કોધો ચ, પરવિસંવાદનલક્ખણો મુસાવાદો ચ, સદિસં દસ્સેત્વા વઞ્ચનલક્ખણા નિકતિ ચ, મિત્તદુબ્ભનલક્ખણો દુબ્ભો ચ. **કદરિયતા અતિમાનો ઉસૂયા**તિ થદ્ધમચ્છરિયલક્ખણા કદરિયતા ચ, અતિક્કમિત્વા મઞ્ઞનલક્ખણો અતિમાનો ચ, પરસમ્પત્તિખીયનલક્ખણા **ઉસૂયા ચ. ઇચ્છા વિવિચ્છા પરહેઠના ચા**તિ તણ્હાલક્ખણા ઇચ્છા ચ, મચ્છરિયલક્ખણા વિવિચ્છા ચ, વિહિંસાલક્ખણા પરહેઠના ચ. **લોભો ચ દોસો ચ મદો ચ મોહો**તિ યત્થ કત્થચિ લુબ્ભનલક્ખણો લોભો ચ, દુસ્સનલક્ખણો દોસો ચ, મજ્જનલક્ખણો મદો ચ, મુય્હનલક્ખણો મોહો ચ. **એતેસુ યુત્તા અનિરામગન્ધા**તિ એતેસુ ચુદ્દસસુ કિલેસેસુ યુત્તા પજા નિરામગન્ધા ન હોતિ, આમગન્ધા સકુણપગન્ધા પૂતિગન્ધાયેવાતિ વદતિ. **આપાયિકા નિવુતબ્રહ્મલોકા**તિ એસા પન આપાયિકા ચેવ હોતિ, પટિચ્છન્નબ્રહ્મલોકમગ્ગા ચાતિ. ઇદં પન સુત્તં કથેન્તેન **આમગન્ધસુત્તેન** દીપેત્વા કથેતબ્બં, આમગન્ધસુત્તમ્પિ ઇમિના દીપેત્વા કથેતબ્બં.

તે ન સુનિમ્મદયાતિ તે આમગન્ધા સુનિમ્મદયા સુખેન નિમ્મદેતબ્બા પહાતબ્બા ન હોન્તિ, દુપ્પજહા દુજ્જયાતિ અત્થો. **યસ્સ દાનિ ભવં ગોવિન્દો કાલં મઞ્ઞતી**તિ ''યસ્સા પબ્બજ્જાય ભવં ગોવિન્દો કાલં મઞ્ઞતિ, અયમેવ હોતુ, એવં સતિ મય્હમ્પિ તવ સન્તિકે આગમનં સ્વાગમનં ભવિસ્સતિ, કથિતધમ્મકથા સુકથિતા ભવિસ્સતિ, ત્વં તાત સકલજમ્બુદીપે અગ્ગપુરિસો દહરો પઠમવયે ઠિતો, એવં મહન્તં નામ સમ્પત્તિસિરિવિલાસં પહાય તવ પબ્બજનં નામ ગન્ધહત્થિનો અયબન્ધનં છિન્દિત્વા ગમનં વિય અતિઉળારં, બુદ્ધતન્તિ નામેસા''તિ મહાપુરિસસ્સ દળ્હીકમ્મં કત્વા બ્રહ્મા સનઙ્કુમારો બ્રહ્મલોકમેવ ગતો.

રેણુરાજઆમન્તનાવણ્ણના

૩૨૧. મહાપુરિસોપિ ''મમ ઇતોવ નિક્ખમિત્વા પબ્બજનં નામ ન યુત્તં, અહં રાજકુલસ્સ અત્થં અનુસાસામિ, તસ્મા રઞ્ઞો આરોચેસ્સામિ. સચે સોપિ પબ્બજિસ્સતિ, સુન્દરમેવ. નો ચે પબ્બજિસ્સતિ, પુરોહિતટ્ઠાનં નિય્યાતેત્વા

અહં પબ્બજિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા રાજાનં ઉપસઙ્કમિ, તેન વુત્તં – ''અથ ખો ભો મહાગોવિન્દો,...પે॰... નાહં પોરોહચ્ચે રમે''તિ.

તત્થ **ત્વં પજાનસ્સુ રજ્જેના**તિ તવ રજ્જેન ત્વમેવ જાનાહિ. **નાહં પોરોહિચ્ચે રમે**તિ અહં પુરોહિતભાવે ન રમામિ, ઉક્કણ્ઠિતોસ્મિ, અઞ્ઞં અનુસાસકં જાનાહિ, નાહં પોરોહિચ્ચે રમેતિ.

અથ રાજા – ''ધુવં ચત્તારો માસે પટિસલ્લીનસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગેહે ભોગા મન્દા જાતા''તિ ચિન્તેત્વા ધનેન નિમન્તેન્તો – ''સચે તે ઊનં કામેહિ. અહં પરિપૂરયામિ તે''તિ વત્વા પુન – ''કિન્નુ ખો એસ એકકો વિહરન્તો કેનચિ વિહિંસિતો ભવેય્યા''તિ ચિન્તેત્વા,

''યો તં હિંસતિ વારેમિ, ભૂમિસેનાપતિ અહં;
તુવં પિતા અહં પુત્તો, મા નો ગોવિન્દ પાજહી''તિ. –

આહ . તસ્સત્થો – યો તં હિંસતિ, તં વારેમિ, કેવલં તુમ્હે ''અસુકો''તિ આચિક્ખથ, અહમેત્થ કત્તબ્બં જાનિસ્સામીતિ. **ભૂમિસેનાપતિ અહ**ન્તિ અથ વા અહં પથવિયા સામી, સ્વાહં ઇમં રજ્જં તુમ્હેયેવ પટિચ્છાપેસ્સામિ. **તુવં પિતા અહં પુત્તો**તિ ત્વં પિતિટ્ઠાને ઠસ્સસિ, અહં પુત્તટ્ઠાને. સો ત્વં મમ મનં હરિત્વા અત્તનોયેવ મનં ગોવિન્દ, પાજેહિ; યથા ઇચ્છસિ તથા પવત્તસ્સુ. અહં પન તવ મનંયેવ અનુવત્તન્તો તયા દિન્નપિણ્ડં પરિભુઞ્જન્તો તં અસિચમ્મહત્થો વા ઉપટ્ઠહિસ્સામિ, રથં વા તે પાજેસ્સામિ. ''મા નો ગોવિન્દ, પજહી''તિ વા પાઠો . તસ્સત્થો – ત્વં પિતિટ્ઠાને તિટ્ઠ, અહં પુત્તટ્ઠાને ઠસ્સામિ. મા નો ત્વં ભો ગોવિન્દ, પજહિ, મા પરિચ્ચજીતિ. અથ મહાપુરિસો યં રાજા ચિન્તેસિ, તસ્સ અત્તનિ અભાવં દસ્સેન્તો –

''ન મત્થિ ઊનં કામેહિ, હિંસિતા મે ન વિજ્જતિ;
અમનુસ્સવચો સુત્વા, તસ્માહં ન ગહે રમે''તિ. –

આહ. તત્થ **ન મત્થી**તિ ન મે અત્થિ. **ગહે**તિ ગેહે. અથ નં રાજા પુચ્છિ –

''અમનુસ્સો કથં વણ્ણો, કિં તે અત્થં અભાસથ;
યઞ્ચ સુત્વા જહાસિ નો, ગેહે અમ્હે ચ કેવલી''તિ.

તત્થ **જહાસિ નો**, **ગેહે અમ્હે ચ કેવલી**તિ બ્રાહ્મણસ્સ સમ્પત્તિભરિતે ગેહે સઙ્ગહવસેન અત્તનો ગેહે કરોન્તો યં સુત્વા અમ્હાકં ગેહે ચ અમ્હે ચ કેવલી સબ્બે અપરિસેસે જમ્બુદીપવાસિનો જહાસીતિ વદતિ.

અથસ્સ આચિક્ખન્તો મહાપુરિસો **ઉપવુત્થસ્સ મે પુબ્બે**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપવુત્થસ્સા**તિ ચત્તારો માસે એકીભાવં ઉપગન્ત્વા વુત્થસ્સ. **યિટ્ઠકામસ્સ મે સતો**તિ યજિતુકામસ્સ મે સમાનસ્સ. **અગ્ગિ પજ્જલિતો આસિ**, **કુસપત્તપરિત્થતો**તિ કુસપત્તેહિ પરિત્થતો સપ્પિદધિમધુઆદીનિ પક્ખિપિત્વા અગ્ગિ જલયિતુમારદ્ધો આસિ, એવં અગ્ગિં જાલેત્વા ''મહાજનસ્સ દાનં દસ્સામી''તિ એવં ચિન્તેત્વા ઠિતસ્સ મમાતિ અયમેત્થ અત્થો.

સનન્તનોતિ સનઙ્કુમારો બ્રહ્મા. તતો રાજા સયમ્પિ પબ્બજિતુકામો હુત્વા **સદ્દહામી**તિઆદિમાહ. તત્થ **કથં વત્તેથ અઞ્ઞથા**તિ કથં તુમ્હે અઞ્ઞથા વત્તિસ્સથ. **તે તં અનુવત્તિસ્સામા**તિ તે મયમ્પિ તુમ્હેયેવ અનુવત્તિસ્સામ,

અનુપબ્બજિસ્સામાતિ અત્થો. ‘‘અનુવજિસ્સામા’’તિપિ પાઠો, તસ્સ અનુગચ્છિસ્સામાતિ અત્થો. **અકાચો**તિ નિક્કાચો અકક્કસો. **ગોવિન્દસ્સાનુસાસને**તિ તવ ગોવિન્દસ્સ સાસને. ભવન્તં ગોવિન્દમેવ સત્થારં કરિત્વા ચરિસ્સામાતિ વદતિ.

છ ખત્તિયઆમન્તનાવણ્ણના

૩૨૨. યેન તે છ ખત્તિયા તેનુપસઙ્કમીતિ રેણું રાજાનં ‘‘સાધુ મહારાજ રજ્જં નામ માતરં પિતરં ભાતિભગિનીઆદયોપિ મારેત્વા ગણ્હન્તેસુ સત્તેસુ એવં મહન્તં રજ્જસિરિં પહાય પબ્બજિતુકામેન ઉળારં મહારાજેન કત’’ન્તિ ઉપત્થમ્ભેત્વા દળ્હતરમસ્સ ઉસ્સાહં કત્વા ઉપસઙ્કમિ . **એવં સમચિન્તેસુ**ન્તિ રઞ્ઞો ચિન્તિતનયેનેવ કદાચિ બ્રાહ્મણસ્સ ભોગા પરિહીના ભવેય્યુન્તિ મઞ્ઞમાના સમચિન્તેસું. **ધનેન સિક્ખેય્યામા**તિ ઉપલાપેય્યામ સઙ્ગણ્હેય્યામ. **તાવતકં આહરીયત**ન્તિ તાવતકં આહરાપિયતુ ગણ્હિયતુ, યત્તકં ઇચ્છથ, તત્તકં ગણ્હથાતિ વુત્તં હોતિ. **ભવન્તાનંયેવ વાહસા**તિ ભવન્તે પચ્ચયં કત્વા, તુમ્હેહિ દિન્નત્તાયેવ પહૂતં સાપતેય્યં જાતં.

૩૨૩. સચે જહથ કામાનીતિ સચે વત્થુકામે ચ કિલેસકામે ચ પરિચ્ચજથ. **યત્થ સત્તો પુથુજ્જનો**તિ યેસુ કામેસુ પુથુજ્જનો સત્તો લગ્ગો લગ્ગિતો. **આરમ્ભવ્હો દળ્હા હોથા**તિ એવં સન્તે વીરિયં આરભથ, અસિથિલપરક્કમતં અધિટ્ઠાય દળ્હા ભવથ. **ખન્તીબલસમાહિતા**તિ ખન્તિબલેન સમન્નાગતા ભવથાતિ રાજૂનં ઉસ્સાહં જનેતિ.

એસ મગ્ગો ઉજુમગ્ગોતિ એસ કરુણાઝાનમગ્ગો ઉજુમગ્ગો નામ. **એસ મગ્ગો અનુત્તરો**તિ એસેવ બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા અસદિસમગ્ગો ઉત્તમમગ્ગો નામ. **સદ્ધમ્મો સબ્ભિ રક્ખિતો**તિ એસો એવ ચ બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકેહિ સબ્ભિરક્ખિતધમ્મો નામ. ઇતિ કરુણાઝાનસ્સ વણ્ણભણનેનાપિ તેસં અનિવત્તનત્થાય દળ્હીકમ્મમેવ કરોતિ.

કો નુ ખો પન ભો જાનાતિ જીવિતાનન્તિ ભો જીવિતં નામ ઉદકપુપ્ફુળૂપમં તિણગ્ગે ઉસ્સાવબિન્દૂપમં તઙ્ખણવિદ્ધંસનધમ્મં, તસ્સ કો ગતિં જાનાતિ, કિસ્મિં ખણે ભિજ્જિસ્સતિ? **ગમનીયો સમ્પરાયો**તિ પરલોકો પન અવસ્સં ગન્તબ્બોવ, તત્થ પણ્ડિતેન કુલપુત્તેન **મન્તાયં બોદ્ધબ્બં**. મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તાય મન્તેતબ્બં બુજ્ઝિતબ્બં, ઉપપરિક્ખિતબ્બઞ્ચ જાનિતબ્બઞ્ચાતિ અત્થો. કરણત્થે વા ભુમ્મં. **મન્તાયં બોદ્ધબ્બ**ન્તિ મન્તાય બુજ્ઝિતબ્બં, ઞાણેન જાનિતબ્બન્તિ અત્થો. કિં બુજ્ઝિતબ્બં? જીવિતસ્સ દુજ્જાનતા, સમ્પરાયસ્સ ચ અવસ્સં ગમનીયતા, બુજ્ઝિત્વા ચ પન સબ્બપલિબોધે છિન્દિત્વા **કત્તબ્બં કુસલં ચરિતબ્બં બ્રહ્મચરિયં**. કસ્મા? યસ્મા નત્થિ જાતસ્સ અમરણં.

બ્રાહ્મણમહાસાલાદીનં આમન્તનાવણ્ણના

૩૨૪. અપ્પેસક્ખા ચ અપ્પલાભા ચાતિ ભો પબ્બજ્જા નામ અપ્પયસા ચેવ, પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય હિ રજ્જં પહાય પબ્બજિતં વિહેઠેત્વા વિહેઠેત્વા લામકં અનાથં કત્વાવ કથેન્તિ. અપ્પલાભા ચ, સકલગામં ચરિત્વાપિ અજ્ઝોહરણીયં દુલ્લભમેવ. ઇદં પન **બ્રહ્મઞ્ઞં મહેસક્ખઞ્ચ** મહાયસત્તા, **મહાલાભઞ્ચ** લાભસક્કારસમ્પન્નત્તા. ભવઞ્હિ એતરહિ સકલજમ્બુદીપે અગ્ગપુરોહિતો સબ્બત્થ અગ્ગાસનં અગ્ગોદકં અગ્ગભત્તં અગ્ગગન્ધં અગ્ગમાલં લભતીતિ.

રાજાવ રઞ્ઞન્તિ અહઞ્હિ ભો એતરહિ પકતિરઞ્ઞં મજ્ઝે ચક્કવત્તિરાજા વિય. **બ્રહ્માવ બ્રહ્માનન્તિ** પકતિબ્રહ્માનં મજ્ઝે મહાબ્રહ્મસદિસો. **દેવતાવ ગહપતિકાનન્તિ** અવસેસગહપતિકાનં પનમ્હિ સક્કદેવરાજસદિસો.

ભરિયાનં આમન્તનાવણ્ણના

૩૨૫. ચત્તારીસા ભરિયા સાદિસિયોતિ સાદિસિયોવ ચત્તારીસા ભરિયા, અઞ્ઞા પનસ્સ તીસુ વયેસુ નાટકિત્થિયો બહુકાયેવ.

મહાગોવિન્દપબ્બજ્જાવણ્ણના

૩૨૬. ચારિકં ચરતીતિ ગામનિગમપટિપાટિયા ચારિકં ચરતિ, ગતગતટ્ઠાને **બુદ્ધકોલાહલં** વિય હોતિ. મનુસ્સા ''મહાગોવિન્દપણ્ડિતો કિર આગચ્છતી''તિ સુત્વા પુરેતરમેવ મણ્ડપં કારેત્વા મગ્ગં અલઙ્કરિત્વા પચ્ચુગ્ગન્ત્વા ગણ્હિત્વા એન્તિ, મહાલાભસક્કારો મહોઘો વિય અજ્ઝોત્થરન્તો ઉપ્પજ્જિ. **સત્તપુરોહિતસ્સાતિ** સત્તન્નં રાજૂનં પુરોહિતસ્સ. ઇતિ યથા એતરહિ એવરૂપેસુ વા ઠાનેસુ કિસ્મિઞ્ચિદેવ દુક્ખે ઉપ્પન્ને ''નમો બુદ્ધસ્સા''તિ વદન્તિ, એવં તદા ''નમત્થુ મહાગોવિન્દસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ, નમત્થુ સત્તપુરોહિતસ્સા''તિ વદન્તિ.

૩૨૭. મેત્તાસહગતેનાતિઆદિના નયેન પાળિયં બ્રહ્મવિહારાવ આગતા, મહાપુરિસો પન સબ્બાપિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો ચ પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેસિ. **સાવકાનઞ્ચ બ્રહ્મલોકસહબ્યતાય મગ્ગં દેસેસીતિ** બ્રહ્મલોકે બ્રહ્મુના સહભાવાય મગ્ગં કથેસિ.

૩૨૮. સબ્બેનસબ્બન્તિ યે અટ્ઠ ચ સમાપત્તિયો પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેસું. **યે ન સબ્બેન સબ્બં સાસનં આજાનિંસૂતિ** યે અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ એકસમાપત્તિમ્પિ ન જાનિંસુ, ન સક્ખિંસુ નિબ્બત્તેતું. **અમોઘાતિ** સવિપાકા. **અવઞ્ઝાતિ** ન વઞ્ઝા. સબ્બનિહીનં પસવન્તિ ગન્ધબ્બકાયં પસવિ. **સફલાતિ** અવસેસદેવલોકૂપપત્તીહિ સાત્થા. **સઉદ્રયાતિ** બ્રહ્મલોકૂપપત્તિયા સવુડ્ઢિ.

૩૨૯. સરામહન્તિ સરામિ અહં પઞ્ચસિખ, ઇમિના કિર પદેન અયં સુત્તન્તો બુદ્ધભાસિતો નામ જાતો. **ન નિબ્બિદાયાતિ** ન વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય. **ન વિરાગાયાતિ** ન વટ્ટે વિરાગત્થાય. **ન નિરોધાયાતિ** ન વટ્ટસ્સ નિરોધત્થાય. **ન ઉપસમાયાતિ** ન વટ્ટસ્સ ઉપસમનત્થાય. **ન અભિઞ્ઞાયાતિ** ન વટ્ટં અભિજાનનત્થાય. **ન સમ્બોધાયાતિ** ન કિલેસનિદ્દાવિગમેન વટ્ટતો પબુજ્ઝનત્થાય. **ન નિબ્બાનાયાતિ** ન અમતનિબ્બાનત્થાય.

એકન્તનિબ્બિદાયાતિ એકન્તમેવ વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાય. એત્થ પન **નિબ્બિદાયાતિ** વિપસ્સના. **વિરાગાયાતિ** મગ્ગો. **નિરોધાય ઉપસમાયાતિ** નિબ્બાનં. **અભિઞ્ઞાય સમ્બોધાયાતિ** મગ્ગો. **નિબ્બાનાયાતિ** નિબ્બાનમેવ. એવં એકસ્મિં ઠાને વિપસ્સના, તીસુ મગ્ગો, તીસુ નિબ્બાનં વુત્તન્તિ એવં વવત્થાનકથા વેદિતબ્બા. પરિયાયેન પન સબ્બાનિપેતાનિ મગ્ગવેવચનાનિપિ નિબ્બાનવેવચનાનિપિ હોન્તિયેવ. **સમ્માદિટ્ઠિ**આદીસુ યં વત્તબ્બં, તં વિસુદ્ધિમગ્ગે સચ્ચવણ્ણનાયં વુત્તમેવ.

૩૩૦. યે ન સબ્બેનસબ્બન્તિ યે ચત્તારોપિ અરિયમગ્ગે પરિપૂરેતું ન જાનન્તિ, તીણિ વા દ્વે વા એકં વા નિબ્બત્તેન્તિ. **સબ્બેસંયેવ ઇમેસં કુલપુત્તાનન્તિ** બ્રહ્મચરિયચિણ્ણકુલપુત્તાનં. **અમોઘા…પે॰… સફલા સઉદ્રયાતિ** અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

ભગવન્તં અભિવાદેત્વા પદક્ખિણં કત્વાતિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૮) ભગવતો ધમ્મદેસનં ચિત્તેન સમ્પટિચ્છન્તો અભિનન્દિત્વા વાચાય પસંસમાનો અનુમોદિત્વા મહન્તં અઞ્જલિં સિરસ્મિં પતિટ્ઠપેત્વા પસન્નલાખારસે નિમુજ્જમાનો વિય દસબલસ્સ છબ્બણ્ણરસ્મિજાલન્તરં પવિસિત્વા ચતૂસુ ઠાનેસુ વન્દિત્વા તિક્ખત્તું પદક્ખિણં કત્વા ભગવન્તં અભિત્થવન્તો અભિત્થવન્તો સત્થુ પુરતો અન્તરધાયિત્વા અત્તનો દેવલોકમેવ અગમાસીતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાગોવિન્દસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. મહાસમયસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૩૩૧. એવં મે સુતન્તિ મહાસમયસુત્તં. તત્રાયમપુબ્બપદવણ્ણના – **સક્કેસૂ**તિ અમ્બટ્ઠસુત્તે વુત્તેન ઉપ્પત્તિનયેન ‘‘સક્યા વત, ભો કુમારા’’તિ ઉદાનં પટિચ્ચ **સક્કા**તિ લદ્ધનામાનં રાજકુમારાનં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીસદ્દેન ‘‘સક્કા’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં સક્કેસુ જનપદે. **મહાવને**તિ સયંજાતે અરોપિતે હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધે મહતિ વને. **સબ્બેહેવ અરહન્તેહી**તિ ઇમં સુત્તં કથિતદિવસેયેવ પત્તઅરહત્તેહિ.

તત્રાયં અનુપુબ્બિકથા – સાકિયકોલિયા કિર કપિલવત્થુનગરસ્સ ચ કોલિયનગરસ્સ ચ અન્તરે રોહિણિં નામ નદિં એકેનેવ આવરણેન બન્ધાપેત્વા સસ્સાનિ કરોન્તિ, અથ જેટ્ઠમૂલમાસે સસ્સેસુ મિલાયન્તેસુ ઉભયનગરવાસિકાનમ્પિ કમ્મકરા સન્નિપતિંસુ. તત્થ કોલિયનગરવાસિનો આહંસુ – ‘‘ઇદં ઉદકં ઉભતો હરિયમાનં ન તુમ્હાકં ન અમ્હાકં પહોસ્સતિ, અમ્હાકં પન સસ્સં એકેન ઉદકેનેવ નિપ્ફજ્જિસ્સતિ, ઇદં ઉદકં અમ્હાકં દેથા’’તિ. કપિલવત્થુનગરવાસિનો આહંસુ – ‘‘તુમ્હેસુ કોટ્ઠે પૂરેત્વા ઠિતેસુ મયં રત્તસુવણ્ણનીલમણિકાળકહાપણે ચ ગહેત્વા પચ્છિપસિબ્બકાદિહત્થા ન સક્ખિસ્સામ તુમ્હાકં ઘરદ્વારે વિચરિતું, અમ્હાકમ્પિ સસ્સં એકેનેવ ઉદકેન નિપ્ફજ્જિસ્સતિ, ઇદં ઉદકં અમ્હાકં દેથા’’તિ. ‘‘ન મયં દસ્સામા’’તિ. ‘‘મયમ્પિ ન દસ્સામા’’તિ. એવં કલહં વડ્ઢેત્વા એકો ઉટ્ઠાય એકસ્સ પહારં અદાસિ, સોપિ અઞ્ઞસ્સાતિ એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં પહરિત્વા રાજકુલાનં જાતિં ઘટ્ટેત્વા કલહં વડ્ઢયિંસુ.

કોલિયકમ્મકરા વદન્તિ – ‘‘તુમ્હે કપિલવત્થુવાસિકે ગહેત્વા ગજ્જથ, યે સોણસિઙ્ગાલાદયો વિય અત્તનો ભગિનીહિ સદ્ધિં સંવસિંસુ. એતેસં હત્થિનો ચ અસ્સા ચ ફલકાવુધાનિ ચ અમ્હાકં કિં કરિસ્સન્તી’’તિ? સાકિયકમ્મકરાપિ વદન્તિ – ‘‘તુમ્હે દાનિ કુટ્ઠિનો દારકે ગહેત્વા ગજ્જથ, યે અનાથા નિગ્ગતિકા તિરચ્છાના વિય કોલરુક્ખે વસિંસુ, એતેસં હત્થિનો ચ અસ્સા ચ ફલકાવુધાનિ ચ અમ્હાકં કિં કરિસ્સન્તી’’તિ? તે ગન્ત્વા તસ્મિં કમ્મે નિયુત્તઅમચ્ચાનં કથેસું, અમચ્ચા રાજકુલાનં કથેસું, તતો સાકિયા – ‘‘ભગિનીહિ સદ્ધિં સંવાસિકાનં થામઞ્ચ બલઞ્ચ દસ્સેસ્સામા’’તિ યુદ્ધસજ્જા નિક્ખમિંસુ. કોલિયાપિ – ‘‘કોલરુક્ખવાસીનં થામઞ્ચ બલઞ્ચ દસ્સેસ્સામા’’તિ યુદ્ધસજ્જા નિક્ખમિંસુ.

ભગવાપિ રત્તિયા પચ્ચૂસસમયેવ મહાકરુણાસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય લોકં વોલોકેન્તો ઇમે એવં યુદ્ધસજ્જે નિક્ખમન્તે અદ્દસ. દિસ્વા – ‘‘મયિ ગતે અયં કલહો વૂપસમિસ્સતિ નુ ખો ઉદાહુ નો’’તિ ઉપધારેન્તો – ‘‘અહમેત્થ ગન્ત્વા કલહવૂપસમનત્થં તીણિ જાતકાનિ કથેસ્સામિ, તતો કલહો વૂપસમિસ્સતિ. અથ સામગ્ગિદીપનત્થાય દ્વે જાતકાનિ કથેત્વા **અત્તદણ્ડસુત્તં** દેસેસ્સામિ. દેસનં સુત્વા ઉભયનગરવાસિનોપિ અડ્ઢતિયાનિ અડ્ઢતિયાનિ કુમારસતાનિ દસ્સન્તિ, અહં તે પબ્બજિસ્સામિ, તદા મહાસમાગમો ભવિસ્સતી’’તિ સન્નિટ્ઠાનમકાસિ. તસ્મા ઇમેસુ યુદ્ધસજ્જેસુ નિક્ખમન્તેસુ કસ્સચિ અનારોચેત્વા સયમેવ પત્તચીવરમાદાય ગન્ત્વા દ્વિન્નં સેનાનં અન્તરે આકાસે પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા છબ્બણ્ણરસ્મિયો વિસ્સજ્જેત્વા નિસીદિ.

કપિલવત્થુવાસિનો ભગવન્તં દિસ્વાવ – ‘‘અમ્હાકં ઞાતિસેટ્ઠો સત્થા આગતો, દિટ્ઠો નુ ખો તેન અમ્હાકં કલહકારણભાવો’’તિ ચિન્તેત્વા – ‘‘ન ખો પન સક્કા ભગવતિ આગતે અમ્હેહિ પરસ્સ સરીરે સત્થં પાતેતું,

કોલિયનગરવાસિનો અમ્હે હનન્તુ વા પચન્તુ વા''તિ આવુધાનિ છડ્ડેત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા નિસીદિંસુ. કોલિયનગરવાસિનોપિ તથેવ ચિન્તેત્વા આવુધાનિ છડ્ડેત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા નિસીદિંસુ.

ભગવા જાનન્તોવ – ''કસ્મા આગતત્થ મહારાજા''તિ પુચ્છિ. ભગવા, ન તિત્થકીળાય ન પબ્બતકીળાય ન નદીકીળાય ન ગિરિદસ્સનત્થં, ઇમસ્મિં પન ઠાને સઙ્ગામં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા આગતમ્હાતિ. કિં નિસ્સાય વો કલહો મહારાજાતિ? ઉદકં, ભન્તેતિ. ઉદકં કિં અગ્ઘતિ મહારાજાતિ? અપ્પગ્ઘં, ભન્તેતિ. પથવી નામ કિં અગ્ઘતિ મહારાજાતિ? અનગ્ઘા, ભન્તેતિ. ખત્તિયા કિં અગ્ઘન્તિ મહારાજાતિ? ખત્તિયા નામ અનગ્ઘા ભન્તેતિ. અપ્પમૂલકં ઉદકં નિસ્સાય કિમત્થં અનગ્ઘે ખત્તિયે નાસેથ, મહારાજાતિ? ''કલહે અસ્સાદો નામ નત્થિ, કલહવસેન મહારાજા અટ્ઠાને વેરં કત્વા એકાય રુક્ખદેવતાય કાળસીહેન સદ્ધિં બદ્ધાઘાતો સકલમ્પિ ઇમં કપ્પં અનુપ્પત્તોયેવા''તિ વત્વા **ફન્દનજાતકં** કથેસિ. તતો ''પરપત્તિયેન નામ મહારાજા ન ભવિતબ્બં. પરપત્તિયા હુત્વા હિ એકસ્સ સસકસ્સ કથાય તિયોજનસહસ્સવિત્થતે હિમવન્તે ચતુપ્પદગણા મહાસમુદ્દં પક્ખન્દિનો અહેસું. તસ્મા પરપત્તિયેન ન ભવિતબ્બ''ન્તિ વત્વા **પથવીઉન્દ્રિયજાતકં** કથેસિ. તતો – ''કદાચિ, મહારાજા, દુબ્બલોપિ મહબ્બલસ્સ રન્ધં વિવરં પસ્સતિ, કદાચિ મહબ્બલો દુબ્બલસ્સ. લટુકિકાપિ હિ સકુણિકા હત્થિનાગં ઘાતેસી''તિ વત્વા **લટુકિકજાતકં** કથેસિ. એવં કલહવૂપસમત્થાય તીણિ જાતકાનિ કથેત્વા સામગ્ગિપરિદીપનત્થાય દ્વે જાતકાનિ કથેસિ. કથં? સમગ્ગાનઞ્હિ મહારાજા કોચિ ઓતારં નામ પસ્સિતું ન સક્કોતીતિ વત્વા **રુક્ખધમ્મજાતકં** કથેસિ. તતો ''સમગ્ગાનં મહારાજા કોચિ વિવરં પસ્સિતું નાસક્ખિ. યદા પન અઞ્ઞમઞ્ઞં વિવાદમકંસુ, અથ તે નેસાદપુત્તો જીવિતા વોરોપેત્વા આદાય ગતો. વિવાદે અસ્સાદો નામ નત્થી''તિ વત્વા **વટ્ટકજાતકં** કથેસિ. એવં ઇમાનિ પઞ્ચ જાતકાનિ કથેત્વા અવસાને અત્તદણ્ડસુત્તં કથેસિ.

રાજાનો પસન્ના – ''સચે સત્થા નાગમિસ્સ, મયં સહત્થા અઞ્ઞમઞ્ઞંયેવ વધિત્વા લોહિતનદિં પવત્તયિસ્સામ, અમ્હાકં પુત્તભાતરો ગેહદ્વારે ન પસ્સેય્યામ, સાસનપટિસાસનમ્પિ નો આહરણકો ન ભવિસ્સતિ. સત્થારં નિસ્સાય નો જીવિતં લદ્ધં. સચે પન સત્થા અગારં અજ્ઝાવસિસ્સ, દ્વિસહસ્સદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ રજ્જમસ્સ હત્થગતં અભવિસ્સ, અતિરેકસહસ્સં ખો પનસ્સ પુત્તા અભવિસ્સંસુ, તતો ખત્તિયપરિવારોવ અવિચરિસ્સ. તં ખો પનેસ સમ્પત્તિં પહાય નિક્ખમિત્વા સમ્બોધિં પત્તો, ઇદાનિપિ ખત્તિયપરિવારોયેવ વિચરતૂ''તિ ઉભયનગરવાસિનો અડ્ઢતિયાનિ અડ્ઢતિયાનિ કુમારસતાનિ અદંસુ. ભગવા તે પબ્બાજેત્વા મહાવનં અગમાસિ. તેસં ગરુગારવવસેન ન અત્તનો રુચિયા પબ્બજિતાનં અનભિરતિ ઉપ્પજ્જિ. પુરાણદુતિયિકાયોપિ નેસં ''અય્યપુત્તા ઉક્કણ્ઠન્તુ, ઘરાવાસો ન સણ્ઠાતી''તિઆદીનિ વત્વા સાસનં પેસેન્તિ. તે અતિરેકતરં ઉક્કણ્ઠિંસુ.

ભગવા આવજ્જન્તો તેસં અનભિરતભાવં ઞત્વા ''ઇમે ભિક્ખૂ માદિસેન બુદ્ધેન સદ્ધિં એકતો વસન્તા ઉક્કણ્ઠન્તિ, હન્દ નેસં કુણાલદહસ્સ વણ્ણં કથેત્વા તત્થ નેત્વા અનભિરતિં વિનોદેસ્સામી''તિ કુણાલદહસ્સ વણ્ણં કથેસિ. તે તં દટ્ઠુકામા અહેસું. દટ્ઠુકામત્થ, ભિક્ખવે, કુણાલદહન્તિ? આમ ભગવાતિ. યદિ એવં, એથ, ગચ્છામાતિ. ઇદ્ધિમન્તાનં ભગવા ગમનટ્ઠાનં મયં કથં ગમિસ્સામાતિ? તુમ્હે ગન્તુકામા હોથ, અહં મમાનુભાવેન ગહેત્વા ગમિસ્સામીતિ. સાધુ, ભન્તેતિ. અથ ભગવા પઞ્ચ ભિક્ખુસતાનિ ગહેત્વા આકાસે ઉપ્પતિત્વા કુણાલદહે પતિટ્ઠાય તે ભિક્ખૂ આહ – ''ભિક્ખવે, ઇમસ્મિં કુણાલદહે યેસં મચ્છાનં નામં ન જાનાથ, તેસં નામં પુચ્છથા''તિ.

તે પુચ્છિંસુ, ભગવા પુચ્છિતપુચ્છિતં કથેસિ. ન કેવલં મચ્છાનંયેવ, તસ્મિં વનસણ્ડે રુક્ખાનમ્પિ પબ્બતપાદે દ્વિપદચતુપ્પદસકુણાનમ્પિ નામાનિ પુચ્છાપેત્વા કથેસિ. અથ દ્વીહિ સકુણેહિ મુખતુણ્ડકેન ડંસિત્વા ગહિતદણ્ડકે

નિસિન્નો કુણાલસકુણરાજા પુરતો પચ્છતો ઉભોસુ પસ્સેસુ સકુણસઙ્ઘપરિવુતો આગચ્છતિ. ભિક્ખૂ તં દિસ્વા – ''એસ, ભન્તે, ઇમેસં સકુણાનં રાજા ભવિસ્સતિ, પરિવારા એતે એતસ્સા''તિ મઞ્ઞામાતિ. એવમેવ, ભિક્ખવે, અયમ્પિ મમ વંસો મમ પવેણીતિ. ઇદાનિ તાવ મયં, ભન્તે, એતે સકુણે પસ્સામ. યં પન ભગવા ''અયમ્પિ મમ વંસો મમ પવેણી''તિ આહ, તં સોતુકામમ્હાતિ. સોતુકામત્થ ભિક્ખવેતિ? આમ, ભગવાતિ. તેન હિ સુણાથાતિ તીહિ ગાથાસતેહિ મણ્ડેત્વા **કુણાલજાતકં** કથેન્તો અનભિરતિં વિનોદેસિ. દેસનાપરિયોસાને સબ્બેપિ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિંસુ, મગ્ગેનેવ ચ નેસં ઇદ્ધિપિ આગતા. ભગવા – ''હોતુ તાવ એત્તકં એતેસં ભિક્ખૂન''ન્તિ આકાસે ઉપ્પતિત્વા મહાવનમેવ અગમાસિ. તેપિ ભિક્ખૂ ગમનકાલે દસબલસ્સ આનુભાવેન ગન્ત્વા આગમનકાલે અત્તનો આનુભાવેન ભગવન્તં પરિવારેત્વા મહાવને ઓતરિંસુ.

ભગવા પઞ્ઞત્તાસને નિસીદિત્વા તે ભિક્ખૂ આમન્તેત્વા – ''એથ, ભિક્ખવે, નિસીદથ, ઉપરિમગ્ગત્તયવજ્ઝાનં વો કિલેસાનં પહાનાય કમ્મટ્ઠાનં કથેસ્સામી''તિ કમ્મટ્ઠાનં કથેસિ. ભિક્ખૂ ચિન્તેસું – ''ભગવા અમ્હાકં અનભિરતભાવં ઞત્વા કુણાલદહં નેત્વા અનભિરતિં વિનોદેસિ, તત્થ સોતાપત્તિફલપ્પત્તાનં નો ઇદાનિ ઇધ તિણ્ણં મગ્ગાનં કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ, ન ખો પનમ્હેહિ 'સોતાપન્ના મય'ન્તિ વીતિનામેતું વટ્ટતિ, ઉત્તમપુરિસસદિસેહિ નો ભવિતું વટ્ટતી''તિ તે દસબલસ્સ પાદે વન્દિત્વા ઉટ્ઠાય નિસીદનં પપ્ફોટેત્વા વિસું વિસું પબ્ભારરુક્ખમૂલેસુ નિસીદિંસુ.

ભગવા ચિન્તેસિ – ''ઇમે ભિક્ખૂ પકતિયાપિ અવિસ્સટ્ઠકમ્મટ્ઠાના, લદ્ધુપાયસ્સ પન ભિક્ખુનો કિલમનકારણં નામ નત્થિ. ગચ્છન્તા ગચ્છન્તા ચ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પત્વા – ''અત્તના અત્તના પટિલદ્ધગુણં આરોચેસ્સામા'તિ મમ સન્તિકં આગમિસ્સન્તિ. એતેસુ આગતેસુ દસસહસ્સચક્કવાળે દેવતા એકચક્કવાળે સન્નિપતિસ્સન્તિ, મહાસમયો ભવિસ્સતિ, વિવિત્તે ઓકાસે મયા નિસીદિતું વટ્ટતી''તિ. તતો વિવિત્તે ઓકાસે બુદ્ધાસનં પઞ્ઞપેત્વા નિસીદિ.

સબ્બપઠમં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગતથેરો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તતો અપરો તતો અપરોતિ પઞ્ચસતાપિ પદુમિનિયં પદુમાનિ વિય વિકસિંસુ. સબ્બપઠમં અરહત્તપ્પત્તભિક્ખુ – ''ભગવતો આરોચેસ્સામી''તિ પલ્લઙ્કં વિનિબ્ભુજિત્વા નિસીદનં પપ્ફોટેત્વા ઉટ્ઠાય દસબલાભિમુખો અહોસિ. એવં અપરોપિ અપરોપીતિ પઞ્ચસતાપિ ભત્તસાલં પવિસન્તા વિય પટિપાટિયાવ આગમંસુ. પઠમં આગતો વન્દિત્વા નિસીદનં પઞ્ઞપેત્વા એકમન્તં નિસીદિત્વા પટિલદ્ધગુણં આરોચેતુકામો – ''અત્થિ નુ ખો અઞ્ઞો કોચિ, નત્થી''તિ નિવત્તિત્વા આગમનમગ્ગં ઓલોકેન્તો અપરમ્પિ અદ્દસ અપરમ્પિ અદ્દસ. ઇતિ સબ્બેપિ તે આગન્ત્વા એકમન્તં નિસીદિત્વા અયં ઇમસ્સ હરાયમાનો ન કથેસિ, અયં ઇમસ્સ હરાયમાનો ન કથેસીતિ. ખીણાસવાનં કિર દ્વે આકારા હોન્તિ – ''અહો વત મયા પટિલદ્ધગુણં સદેવકો લોકો ખિપ્પમેવ પટિવિજ્ઝેય્યા''તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ. પટિલદ્ધભાવં પન નિધિલદ્ધપુરિસો વિય ન અઞ્ઞસ્સ આરોચેતુકામો હોતિ.

એવં ઓસીદમત્તે પન તસ્મિં અરિયમણ્ડલે પાચીનયુગન્ધરપરિક્ખેપતો અબ્ભા, મહિકા, ધૂમો, રજો, રાહૂતિ ઇમેહિ ઉપક્કિલેસેહિ વિપ્પમુત્તં બુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતસ્સ લોકસ્સ રામણેય્યકદસ્સનત્થં પાચીનદિસાય ઉક્ખિત્તરજતમયમહાઆદાસમણ્ડલં વિય, નેમિવટ્ટિયં ગહેત્વા પરિવત્તિયમાનરજતચક્કસસ્સિરિકં પુણ્ણચન્દમણ્ડલં ઉલ્લઙ્ઘિત્વા અનિલપથં પટિપજ્જિત્થ. ઇતિ એવરૂપે ખણે લયે મુહુત્તે ભગવા સક્કેસુ વિહરતિ કપિલવત્થુસ્મિં મહાવને મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ સબ્બેહેવ અરહન્તેહિ.

તત્થ ભગવાપિ મહાસમ્મતસ્સ વંસે ઉપ્પન્નો, તેપિ પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ મહાસમ્મતસ્સ કુલે ઉપ્પન્ના. ભગવાપિ ખત્તિયગબ્ભે જાતો, તેપિ ખત્તિયગબ્ભે જાતા. ભગવાપિ રાજપબ્બજિતો, તેપિ રાજપબ્બજિતા. ભગવાપિ સેતચ્છત્તં પહાય હત્થગતં ચક્કવત્તિરજ્જં નિસ્સજ્જેત્વા પબ્બજિતો, તેપિ સેતચ્છત્તં પહાય હત્થગતાનિ રજ્જાનિ નિસ્સજ્જેત્વા પબ્બજિતા. ઇતિ ભગવા પરિસુદ્ધે ઓકાસે પરિસુદ્ધે રત્તિભાગે સયં પરિસુદ્ધો પરિસુદ્ધપરિવારો વીતરાગો વીતરાગપરિવારો વીતદોસો વીતદોસપરિવારો વીતમોહો વીતમોહપરિવારો નિત્તણ્હો નિત્તણ્હપરિવારો નિક્કિલેસો નિક્કિલેસપરિવારો સન્તો સન્તપરિવારો દન્તો દન્તપરિવારો મુત્તો મુત્તપરિવારો અતિવિય વિરોચતીતિ. વણ્ણભૂમિ નામેસા, યત્તકં સક્કોતિ, તત્તકં વત્તબ્બં. ઇતિ ઇમે ભિક્ખૂ સન્ધાય વુત્તં – ''પઞ્ચમત્તેહિ ભિક્ખુસતેહિ સબ્બેહેવ અરહન્તેહી''તિ.

યેભુય્યેનાતિ બહુતરા સન્નિપતિતા, મન્દા ન સન્નિપતિતા અસઞ્ઞા અરૂપાવચરદેવતા સમાપન્નદેવતા ચ. તત્રાયં સન્નિપાતક્કમો મહાવનસ્સ કિર સામન્તા દેવતા ચલિંસુ – ''આયામ, ભો બુદ્ધદસ્સનં નામ બહૂપકારં, ધમ્મસ્સવનં બહૂપકારં, ભિક્ખુસઙ્ઘદસ્સનં બહૂપકારં, આયામ આયામા''તિ મહાસદ્દં કુરુમાના આગન્ત્વા ભગવન્તઞ્ચ તંમુહુત્તં અરહત્તપ્પત્તખીણાસવે ચ વન્દિત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ. એતેનેવ ઉપાયેન તાસં તાસં સદ્દં સુત્વા સદ્દન્તરઅડ્ઢગાવુતગાવુતઅડ્ઢયોજનયોજનાદિવસેન તિયોજનસહસ્સવિત્થતે હિમવન્તે, તિક્ખત્તું તેસટ્ઠિયા નગરસહસ્સેસુ, નવનવુતિયા દોણમુખસતસહસ્સેસુ, છન્નવુતિયા પટ્ટનકોટિસતસહસ્સેસુ, છપણ્ણાસાય રતનાકરેસૂતિ સકલજમ્બુદીપે, પુબ્બવિદેહે, અપરગોયાને, ઉત્તરકુરુમ્હિ, દ્વીસુ પરિત્તદીપસહસ્સેસૂતિ સકલચક્કવાળે, તતો દુતિયતતિયચક્કવાળેતિ એવં દસસહસ્સચક્કવાળેસુ દેવતા સન્નિપતિતાતિ વેદિતબ્બા. દસસહસ્સચક્કવાળઞ્હિ ઇધ દસલોકધાતુયોતિ અધિપ્પેતા. તેન વુત્તં – ''દસહિ ચ લોકધાતૂહિ દેવતા યેભુય્યેન સન્નિપતિતા હોન્તી''તિ.

એવં સન્નિપતિતાહિ દેવતાહિ સકલચક્કવાળગબ્ભં યાવ બ્રહ્મલોકા સૂચિઘરે નિરન્તરં પક્ખિત્તસૂચીહિ વિય પરિપુણ્ણં હોતિ. તત્ર બ્રહ્મલોકસ્સ એવં ઉચ્ચત્તનં વેદિતબ્બં. લોહપાસાદે કિર સત્તકૂટાગારસમો પાસાણો બ્રહ્મલોકે ઠત્વા અધો ખિત્તો ચતૂહિ માસેહિ પથવિં પાપુણાતિ. એવં મહન્તે ઓકાસે યથા હેટ્ઠા ઠત્વા ખિત્તાનિ પુપ્ફાનિ વા ધૂમો વા ઉપરિ ગન્તું, ઉપરિ વા ઠત્વા ખિત્તસાસપા હેટ્ઠા ઓતરિતું અન્તરં ન લભન્તિ, એવં નિરન્તરં દેવતા અહેસું. યથા ખો પન ચક્કવત્તિરઞ્ઞો નિસિન્નટ્ઠાનં અસમ્બાધં હોતિ, આગતાગતા મહેસક્ખા ખત્તિયા ઓકાસં લભન્તિયેવ, પરતો પરતો પન અતિસમ્બાધં હોતિ, એવમેવ ભગવતો નિસિન્નટ્ઠાનં અસમ્બાધં, આગતાગતા મહેસક્ખા દેવતા ચ મહાબ્રહ્માનો ચ ઓકાસં લભન્તિયેવ. અપિસુદં ભગવતો આસન્નાસન્નટ્ઠાને મહાપરિનિબ્બાને વુત્તનયેનેવ વાલગ્ગકોટિનિતુદનમત્તે પદેસે દસપિ વીસમ્પિ સબ્બપરતો તિંસમ્પિ દેવતા સુખુમે સુખુમે અત્તભાવે માપેત્વા અટ્ઠંસુ. સટ્ઠિ સટ્ઠિ દેવતા અટ્ઠંસુ.

સુદ્ધાવાસકાયિકાનન્તિ સુદ્ધાવાસવાસીનં. **સુદ્ધાવાસા** નામ સુદ્ધાનં અનાગામિખીણાસવાનં આવાસા પઞ્ચ બ્રહ્મલોકા. **એતદહોસી**તિ કસ્મા અહોસિ? તે કિર બ્રહ્માનો સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા યથાપરિચ્છેદેન વુટ્ઠિતા બ્રહ્મભવનં ઓલોકેન્તા પચ્છાભત્તે ભત્તગેહં વિય સુઞ્ઞતં અદ્દસંસુ. તતો ''કુહિં બ્રહ્માનો ગતા''તિ આવજ્જન્તા મહાસમાગમં ઞત્વા – ''અયં સમાગમો મહા, મયં ઓહીના, ઓહીનકાનં ઓકાસો દુલ્લભો હોતિ, તસ્મા ગચ્છન્તા અતુચ્છહત્થા હુત્વા એકેકં ગાથં અભિસઙ્ખરિત્વા ગચ્છામ. તાય મહાસમાગમે ચ અત્તનો આગતભાવં જાનાપેસ્સામ, દસબલસ્સ ચ વણ્ણં ભાસિસ્સામા''તિ. ઇતિ તેસં સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય આવજ્જિતત્તા એતદહોસિ.

૩૩૨. ભગવતો પુરતો પાતુરહેસુન્તિ પાળિયં ભગવતો સન્તિકે અભિમુખટ્ઠાનેયેવ ઓતિણ્ણા વિય કત્વા વુત્તા, ન ખો પનેત્થ એવં અત્થો વેદિતબ્બો. તે પન બ્રહ્મલોકે ઠિતાયેવ ગાથા અભિસઙ્ખરિત્વા એકો પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતરિ, એકો દક્ખિણચક્કવાળમુખવટ્ટિયં, એકો પચ્છિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં, એકો ઉત્તરચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતરિ. તતો પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતિણ્ણબ્રહ્મા નીલકસિણં સમાપજ્જિત્વા નીલરસ્મિયો વિસ્સજ્જિત્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાનં મણિચમ્મં પટિમુઞ્ચન્તો વિય અત્તનો આગતભાવં જાનાપેત્વા બુદ્ધવીથિ નામ કેનચિ ઓત્થરિતું ન સક્કા, તસ્મા પહટબુદ્ધવીથિયાવ આગન્ત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠાસિ. એકમન્તં ઠિતો અત્તના અભિસઙ્ખતં ગાથં અભાસિ.

દક્ખિણચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતિણ્ણબ્રહ્માપિ પીતકસિણં સમાપજ્જિત્વા પીતરસ્મિયો સુવણ્ણપભં મુઞ્ચિત્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાનં સુવણ્ણપટં પારુપેન્તો વિય અત્તનો આગતભાવં જાનાપેત્વા તથેવ અટ્ઠાસિ. પચ્છિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતિણ્ણબ્રહ્માપિ લોહિતકસિણં સમાપજ્જિત્વા લોહિતરસ્મિયો મુઞ્ચિત્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાનં રત્તવરકમ્બલેન પરિક્ખિપન્તો વિય અત્તનો આગતભાવં જાનાપેત્વા તથેવ અટ્ઠાસિ. ઉત્તરચક્કવાળમુખવટ્ટિયં ઓતિણ્ણબ્રહ્માપિ ઓદાતકસિણં સમાપજ્જિત્વા ઓદાતરસ્મિયો મુઞ્ચિત્વા દસસહસ્સચક્કવાળદેવતાનં સુમનપટં પારુપન્તો વિય અત્તનો આગતભાવં જાનાપેત્વા તથેવ અટ્ઠાસિ.

પાળિયં પન ''ભગવતો પુરતો પાતુરહેસું. અથ ખો તા દેવતા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસૂ''તિ એવં એકક્ખણં વિય પુરતો પાતુભાવો ચ અભિવાદેત્વા એકમન્તં ઠિતભાવો ચ વુત્તો, સો ઇમિના અનુક્કમેન અહોસિ, એકતો કત્વા પન દસ્સિતો. ગાથાભાસનં પન પાળિયં વિસું વિસુંયેવ વુત્તં.

તત્થ **મહાસમયો**તિ મહાસમૂહો. **પવનં** વુચ્ચતિ વનસણ્ડો. ઉભયેનપિ ભગવા ઇમસ્મિં વનસણ્ડે અજ્જ મહાસમૂહો મહાસન્નિપાતોતિ આહ. તતો યેસં સો સન્નિપાતો, તે દસ્સેતું **દેવકાયા સમાગતા**તિ આહ. તત્થ **દેવકાયા**તિ દેવઘટા. **આગતમ્હ ઇમં ધમ્મસમયન્તિ** એવં સમાગતે દેવકાયે દિસ્વા મયમ્પિ ઇમં ધમ્મસમૂહં આગતા. કિં કારણા? **દક્ખિતાયે અપરાજિતસઙ્ઘં**, કેનચિ અપરાજિતં અજ્જેવ તયો મારે મદ્દિત્વા વિજિતસઙ્ગામં ઇમં અપરાજિતસઙ્ઘં દસ્સનત્થાય આગતમ્હાતિ અત્થો. સો પન બ્રહ્મા ઇમં ગાથં ભાસિત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા પુરત્થિમચક્કવાળમુખવટ્ટિયંયેવ અટ્ઠાસિ.

અથ દુતિયો વુત્તનયેનેવ આગન્ત્વા અભાસિ. તત્થ **તત્ર ભિક્ખવો**તિ તસ્મિં સન્નિપાતટ્ઠાને ભિક્ખૂ. **સમાદહંસૂ**તિ સમાધિના યોજેસું. **ચિત્તમત્તનો ઉજુકં અકંસૂ**તિ અત્તનો ચિત્તં સબ્બે વઙ્કકુટિલજિમ્હભાવે હરિત્વા ઉજુકં અકરિંસુ. **સારથીવ નેત્તાનિ ગહેત્વા**તિ યથા સમપ્પવત્તેસુ સિન્ધવેસુ ઓધસ્તપતોદો સારથિ સબ્બયોત્તાનિ ગહેત્વા અચોદેન્તો અવારેન્તો તિટ્ઠતિ, એવં છળઙ્ગુપેક્ખાસમન્નાગતા ગુત્તદ્વારા સબ્બેપેતે પઞ્ચસતા ભિક્ખૂ ઇન્દ્રિયાનિ રક્ખન્તિ પણ્ડિતા, એતે દટ્ઠું ઇધાગતમ્હ ભગવાતિ. સોપિ ગન્ત્વા યથાઠાનેયેવ અટ્ઠાસિ.

અથ તતિયો વુત્તનયેનેવ આગન્ત્વા અભાસિ. તત્થ **છેત્વા ખીલ**ન્તિ રાગદોસમોહખીલં છિન્દિત્વા. **પલિઘ**ન્તિ રાગદોસમોહપલિઘમેવ. **ઇન્દખીલ**ન્તિપિ રાગદોસમોહઇન્દખીલમેવ. **ઊહચ્ચ મનેજા**તિ એતે તણ્હાએજાય અભાવેન અનેજા ભિક્ખૂ ઇન્દખીલં ઊહચ્ચ સમૂહનિત્વા. **તે ચરન્તી**તિ ચતૂસુ દિસાસુ અપ્પટિહતચારિકં ચરન્તિ. **સુદ્ધા**તિ નિરુપક્કિલેસા. **વિમલા**તિ નિમ્મલા. ઇદં તસ્સેવ વેવચનં. **ચક્ખુમતા**તિ પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમન્તેન. **સુદન્તા**તિ ચક્ખુતોપિ દન્તા, સોતતોપિ ઘાનતોપિ જિવ્હાતોપિ કાયતોપિ મનતોપિ દન્તા. **સુસુનાગા**તિ

તરુણનાગા. તે એવરૂપેન અનુત્તરેન યોગાચરિયેન દમિતે તરુણનાગે દસ્સનાય આગતમ્હ ભગવાતિ. સોપિ ગન્ત્વા યથાઠાનેયેવ અટ્ઠાસિ.

અથ ચતુત્થો વુત્તનયેનેવ આગન્ત્વા અભાસિ. તત્થ **ગતાસે**તિ નિબ્બેમતિકસરણગમનેન ગતા. સોપિ ગન્ત્વા યથાઠાનેયેવ અટ્ઠાસિ.

દેવતાસન્નિપાતવણ્ણના

૩૩૩. અથ ભગવા ઓલોકેન્તો પથવીતલતો યાવ ચક્કવાળમુખવટ્ટિપરિચ્છેદા યાવ અકનિટ્ઠબ્રહ્મલોકા દેવતાસન્નિપાતં દિસ્વા ચિન્તેસિ – ‘‘મહા અયં દેવતાસમાગમો, ભિક્ખૂ પન એવં મહા દેવતાય સમાગમોતિ ન જાનન્તિ, હન્દ, નેસં આચિક્ખામી’’તિ, એવં ચિન્તેત્વા ‘‘અથ ખો ભગવા ભિક્ખૂ આમન્તેસી’’તિ સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. તત્થ **એતપરમા**તિ એતં પરમં પમાણં એતેસન્તિ એતપરમા. ઇદાનિ બુદ્ધાનં પન અભાવા ‘‘યેપિ તે, ભિક્ખવે, એતરહી’’તિ તતિયો વારો ન વુત્તો. **આચિક્ખિસ્સામિ, ભિક્ખવે**તિ કસ્મા આહ? દેવતાનં ચિત્તકલ્લતાજનનત્થં. દેવતા કિર ચિન્તેસું – ‘‘ભગવા એવં મહન્તે સમાગમે મહેસક્ખાનંયેવ દેવતાનં નામગોત્તાનિ કથેસ્સતિ, અપ્પેસક્ખાનં કિં કથેસ્સતી’’તિ? અથ ભગવા ‘‘ઇમા દેવતા કિં ચિન્તેન્તી’’તિ આવજ્જન્તો મુખેન હત્થં પવેસેત્વા હદયમંસં મદ્દન્તો વિય સભણ્ડં ચોરં ગણ્હન્તો વિય ચ તં તાસં ચિત્તાચારં ઞત્વા – ‘‘દસસહસ્સચક્કવાળતો આગતાગતાનં અપ્પેસક્ખમહેસક્ખાનં સબ્બાસમ્પિ દેવતાનં નામગોત્તં કથેસ્સામી’’તિ ચિન્તેસિ.

બુદ્ધા નામ મહન્તા એતે સત્તવિસેસા, યં સદેવકસ્સ લોકસ્સ દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, ન કિઞ્ચિ કત્થચિ નીલાદિવસેન વિભત્તરૂપારમ્મણેસુ રૂપારમ્મણં વા ભેરીસદ્દાદિવસેન વિભત્તસદ્દારમ્મણાદીસુ વિસું વિસું સદ્દાદિઆરમ્મણં વા અત્થિ, યં એતેસં ઞાણમુખે આપાથં નાગચ્છતિ. યથાહ –

> ‘‘યં ભિક્ખવે સદેવકસ્સ લોકસ્સ…પે॰… સદેવમનુસ્સાય દિટ્ઠં સુતં મુતં વિઞ્ઞાતં પત્તં પરિયેસિતં અનુવિચરિતં મનસા, તમહં જાનામિ, તમહં પસ્સામિ, તમહં અબ્ભઞ્ઞાસિ’’ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪).

એવં સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણો ભગવા સબ્બાપિ તા દેવતા ભબ્બાભબ્બવસેન દ્વે કોટ્ઠાસે અકાસિ. ‘‘કમ્માવરણેન વા સમન્નાગતા’’તિઆદિના નયેન વુત્તા સત્તા **અભબ્બા** નામ. તે એકવિહારે વસન્તેપિ બુદ્ધા ન ઓલોકેન્તિ. વિપરીતા પન **ભબ્બા** નામ, તે દૂરે વસન્તેપિ ગન્ત્વા સઙ્ગણ્હન્તિ. તસ્મા તસ્મિમ્પિ દેવતાસન્નિપાતે યે અભબ્બા, તે પહાય ભબ્બે પરિગ્ગહેસિ. પરિગ્ગહેત્વા – ‘‘એત્તકા એત્થ રાગચરિતા, એત્તકા દોસચરિતા, એત્તકા મોહચરિતા’’તિ ચરિતવસેન છ કોટ્ઠાસે અકાસિ. અથ નેસં સપ્પાયં ધમ્મદેસનં ઉપધારયન્તો – ‘‘રાગચરિતાનં દેવતાનં **સમ્માપરિબ્બાજનિયસુત્તં** કથેસ્સામિ, દોસચરિતાનં **કલહવિવાદસુત્તં**, મોહચરિતાનં **મહાબ્યૂહસુત્તં**, વિતક્કચરિતાનં **ચૂળબ્યૂહસુત્તં**, સદ્ધાચરિતાનં **તુવટ્ટકપટિપદં**, બુદ્ધિચરિતાનં **પુરાભેદસુત્તં** કથેસ્સામી’’તિ દેસનં વવત્થપેત્વા પુન તં પરિસં મનસાકાસિ – ‘‘અત્તજ્ઝાસયેન નુ ખો જાનેય્ય, પરજ્ઝાસયેન અત્થુપ્પત્તિકેન પુચ્છાવસેના’’તિ. તતો ‘‘પુચ્છાવસેન જાનેય્યા’’તિ ઞત્વા ‘‘અત્થિ નુ ખો કોચિ દેવતાનં અજ્ઝાસયં ગહેત્વા ચરિતવસેન પઞ્હં પુચ્છિતું સમત્થો’’તિ ‘‘તેસુ પઞ્ચસતેસુ ભિક્ખૂસુ એકોપિ ન સક્કોતી’’તિ અદ્દસ. તતો અસીતિમહાસાવકે દ્વે અગ્ગસાવકે ચ સમન્નાહરિત્વા ‘‘તેપિ ન સક્કોન્તી’’તિ દિસ્વા ચિન્તેસિ ‘‘સચે પચ્ચેકબુદ્ધો

ભવેય્ય, સક્કુણેય્ય નુ ખો''તિ ''સોપિ ન સક્કુણેય્યા''તિ ઞત્વા ''સક્કસુયામાદીસુ કોચિ સક્કુણેય્યા''તિ સમન્નાહરિ. સચે હિ તેસુ કોચિ સક્કુણેય્ય, તં પુચ્છાપેત્વા અત્તના વિસ્સજ્જેય્ય, ન પન તેસુપિ કોચિ સક્કોતિ.

અથસ્સ એતદહોસિ – ''માદિસો બુદ્ધોયેવ સક્કુણેય્ય, અત્થિ પન કત્થચિ અઞ્ઞો બુદ્ધો''તિ અનન્તાસુ લોકધાતૂસુ અનન્તઞાણં પત્થરિત્વા ઓલોકેન્તો અઞ્ઞં બુદ્ધં ન અદ્દસ. અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં ઇદાનિ અત્તના સમં ન પસ્સેય્ય, સો જાતદિવસેપિ બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં વુત્તનયેન અત્તના સમં અપસ્સન્તો – ''અગ્ગોહમસ્મિ લોકસ્સા''તિ અપ્પટિવત્તિયં સીહનાદં નદિ. એવં અઞ્ઞં અત્તના સમં અપસ્સિત્વા ચિન્તેસિ – ''સચે અહં પુચ્છિત્વા અહમેવ વિસ્સજ્જેય્યં, એવમ્પેતા દેવતા ન સક્ખિસ્સન્તિ પટિવિજ્ઝિતું. અઞ્ઞસ્મિં પન બુદ્ધેયેવ પુચ્છન્તે મયિ ચ વિસ્સજ્જન્તે અચ્છેરકં ભવિસ્સતિ, સક્ખિસ્સન્તિ ચ દેવતા પટિવિજ્ઝિતું, તસ્મા નિમ્મિતબુદ્ધં માપેસ્સામી''તિ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય – ''પત્તચીવરગહણં આલોકિતવિલોકિતં સમિઞ્જિતપસારિતઞ્ચ મમ સદિસંયેવ હોતૂ''તિ કામાવચરચિત્તેહિ પરિકમ્મં કત્વા પાચીનયુગન્ધરપરિક્ખેપતો ઉલ્લઙ્ઘમાનં ચન્દમણ્ડલં ભિન્દિત્વા નિક્ખમન્તં વિય રૂપાવચરચિત્તેન અધિટ્ઠાસિ.

દેવસઙ્ઘો તં દિસ્વા – ''અઞ્ઞોપિ નુ ખો, ભો, ચન્દો ઉગ્ગતો''તિ આહ. અથ ચન્દં ઓહાય આસન્નતરે જાતે ''ન ચન્દો, સૂરિયો ઉગ્ગતો''તિ, પુન આસન્નતરે જાતે ''ન સૂરિયો, દેવવિમાનં એક''ન્તિ, પુન આસન્નતરે જાતે ''ન દેવવિમાનં, દેવપુત્તો એકો''તિ, પુન આસન્નતરે જાતે ''ન દેવપુત્તો, મહાબ્રહ્મા એકો''તિ, પુન આસન્નતરે જાતે ''ન મહાબ્રહ્મા, અપરોપિ ભો બુદ્ધો આગતો''તિ આહ. તત્થ પુથુજ્જનદેવતા ચિન્તયિંસુ – ''એકબુદ્ધસ્સ તાવ અયં દેવતાસન્નિપાતો, દ્વિન્નં કીવ મહન્તો ભવિસ્સતી''તિ. અરિયદેવતા ચિન્તયિંસુ – ''એકિસ્સા લોકધાતુયા દ્વે બુદ્ધા નામ નત્થિ, અદ્ધા ભગવતા અત્તના સદિસો અઞ્ઞો એકો બુદ્ધો નિમ્મિતો''તિ.

અથ તસ્સ દેવસઙ્ઘસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ નિમ્મિતબુદ્ધો આગન્ત્વા દસબલં અવન્દિત્વાવ સમ્મુખટ્ઠાને સમસમં કત્વા માપિતે આસને નિસીદિ. ભગવતોપિ દ્વત્તિંસ મહાપુરિસલક્ખણાનિ, નિમ્મિતસ્સાપિ દ્વત્તિંસાવ, ભગવતોપિ સરીરા છબ્બણ્ણરસ્મિયો નિક્ખમન્તિ , નિમ્મિતસ્સાપિ, ભગવતો સરીરરસ્મિયો નિમ્મિતસ્સ સરીરે પટિહઞ્ઞન્તિ, નિમ્મિતસ્સ સરીરરસ્મિયો ભગવતો કાયે પટિહઞ્ઞન્તિ. તા દ્વિન્નમ્પિ બુદ્ધાનં સરીરતો ઉગ્ગમ્મ અકનિટ્ઠભવનં આહચ્ચ તતો પટિનિવત્તિત્વા દેવતાનં મત્થકપરિયન્તે ઓતરિત્વા ચક્કવાળમુખવટ્ટિયં પતિટ્ઠહિંસુ. સકલચક્કવાળગબ્ભં સુવણ્ણમયવઙ્કગોપાનસીવિનદ્ધમિવ ચેતિયઘરં વિરોચિત્થ. દસસહસ્સચક્કવાળદેવતા એકચક્કવાળે રાસિભૂતા દ્વિન્નં બુદ્ધાનં રસ્મિગબ્ભન્તરં પવિસિત્વા અટ્ઠંસુ. નિમ્મિતબુદ્ધો નિસીદન્તોયેવ દસબલસ્સ બોધિપલ્લઙ્કે કિલેસપ્પહાનં અભિત્થવન્તો –

> ''પુચ્છામિ મુનિં પહૂતપઞ્ઞં,
> તિણ્ણં પારઙ્ગતં પરિનિબ્બુતં ઠિતત્તં;
> નિક્ખમ્મ ઘરા પનુજ્જ કામે,
> કથં ભિક્ખુ સમ્મા સો લોકે પરિબ્બજેય્યા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૬૧) –

ગાથં અભાસિ. સત્થા દેવતાનં તાવ ચિત્તકલ્લતાજનનત્થં આગતાગતાનં નામગોત્તાનિ કથેસ્સામીતિ ચિન્તેત્વા **આચિક્ખિસ્સામિ**, **ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ.

૩૩૪. તત્થ **સિલોકમનુકસ્સામી**તિ અક્ખરપદનિયમિતં વચનસઙ્ઘાતં પવત્તયિસ્સામિ. **યત્થ ભુમ્મા તદસ્સિતા**તિ યેસુ યેસુ ઠાનેસુ ભુમ્મા દેવતા તં તં નિસ્સિતા. **યે સિતા ગિરિગબ્ભર**ન્તિઆદીહિ તેસં ભિક્ખૂનં વણ્ણં કથેસિ, યે ભિક્ખૂ ગિરિકુચ્છિં નિસ્સિતાતિ અત્થો. **પહિતત્તા**તિ પેસિતચિત્તા. **સમાહિતા**તિ અવિક્ખિત્તા.

પુથૂતિ બહુજના. **સીહાવ સલ્લીના**તિ સીહા વિય નિલીના એકત્તં ઉપગતા. **લોમહંસાભિસમ્ભુનો**તિ લોમહંસં અભિભવિત્વા ઠિતા, નિબ્ભયાતિ વુત્તં હોતિ. **ઓદાતમનસા સુદ્ધા**તિ ઓદાતચિત્તા હુત્વા સુદ્ધા. **વિપ્પસન્નામનાવિલા**તિ વિપ્પસન્નઅનાવિલા.

ભિય્યોપઞ્ચસતે ઞત્વાતિ સમ્માસમ્બુદ્ધેન સદ્ધિં અતિરેકપઞ્ચસતે ભિક્ખૂ જાનિત્વા. **વને કાપિલવત્થવે**તિ કપિલવત્થુસમીપમ્હિ જાતે વનસણ્ડે. **તતો આમન્તયી સત્થા**તિ તદા આમન્તયિ. **સાવકે સાસને રતે**તિ અત્તનો ધમ્મદેસનાય સવનન્તે જાતત્તા સાવકે સિક્ખત્તયસાસને રતત્તા સાસને રતે. ઇદં સબ્બં – ‘‘સિલોકમનુકસ્સામી’’તિ વચનતો અઞ્ઞેન વુત્તં વિય કત્વા વદતિ.

દેવકાયા અભિક્કન્તા, તે વિજાનાથ ભિક્ખવોતિ તે દિબ્બચક્ખુના વિજાનાથાતિ નેસં ભિક્ખૂનં દિબ્બચક્ખુઞાણાભિનીહારત્થાય કથેસિ. **તે ચ આતપ્પમકરું, સુત્વા બુદ્ધસ્સ સાસન**ન્તિ તે ચ ભિક્ખૂ તં બુદ્ધસાસનં સુત્વા તાવદેવ તદત્થાય વીરિયં કરિંસુ.

એવં કતમત્તાતપ્પાનંયેવ **તેસં પાતુરહુ ઞાણં**. કીદિસં? અમનુસ્સાનં દસ્સનં દિબ્બચક્ખુઞાણં ઉપ્પજ્જિ. ન તં તેહિ તસ્મિં ખણે પરિકમ્મં કત્વા ઉપ્પાદિતં. અરિયમગ્ગેનેવ હિ તં નિપ્ફન્નં. અમનુસ્સદસ્સનત્થં પનસ્સ અભિનીહારમત્તમેવ કતં. સત્થાપિ – ‘‘અત્થિ તુમ્હાકં ઞાણં, તં નીહરિત્વા તેન હિ તે વિજાનાથા’’તિ ઇદમેવ સન્ધાય ‘‘તે વિજાનાથ, ભિક્ખવો’’તિ આહ.

અપ્પેકે સતમદ્દક્ખુન્તિ તેસુ ભિક્ખૂસુ એકચ્ચે ભિક્ખૂ અમનુસ્સાનં સતં અદ્દસંસુ. **સહસ્સં અથ સત્તરિ**ન્તિ એકે સહસ્સં. એકે સત્તતિ સહસ્સાનિ.

સતં એકે સહસ્સાનન્તિ એકે સતસહસ્સં અદ્દસંસુ. **અપ્પેકેનન્તમદ્દક્ખુ**ન્તિ વિપુલં અદ્દસંસુ, સતવસેન સહસ્સવસેન ચ અપરિચ્છિન્નેપિ અદ્દસંસૂતિ અત્થો. કસ્મા? યસ્મા **દિસા સબ્બા ફુટા અહું**, ભરિતા સમ્પુણ્ણાવ અહેસું.

તઞ્ચ સબ્બં અભિઞ્ઞાયાતિ યં તેસુ એકેનેકેન દિટ્ઠં, તઞ્ચ સબ્બં જાનિત્વા. **વવત્થિત્વાન ચક્ખુમા**તિ હત્થતલે લેખં વિય પચ્ચક્ખતો વવત્થપેત્વા પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમા સત્થા. **તતો આમન્તયી**તિ પુબ્બે વુત્તગાથમેવ નામગોત્તકિત્તનત્થાય આહ. તુમ્હે એતે વિજાનાથ, પસ્સથ, ઓલોકેથ, યે વોહં કિત્તયિસ્સામીતિ અયમેત્થ સમ્બન્ધો. **ગિરાહી**તિ વચનેહિ. **અનુપુબ્બસો**તિ અનુપટિપાટિયા.

૩૩૫. **સત્તસહસ્સા તે યક્ખા, ભુમ્મા કાપિલવત્થવા**તિ સત્તસહસ્સા તાવેત્થ કપિલવત્થું નિસ્સાય નિબ્બત્તા ભુમ્મા યક્ખાયેવાતિ વદતિ . **ઇદ્ધિમન્તો**તિ દિબ્બઇદ્ધિયુત્તા. **જુતિમન્તો**તિ આનુભાવસમ્પન્ના. **વણ્ણવન્તો**તિ સરીરવણ્ણસમ્પન્ના. **યસસ્સિનો**તિ પરિવારસમ્પન્ના. **મોદમાના અભિક્કામુ**ન્તિ તુટ્ઠચિત્તા આગતા. **ભિક્ખૂનં સમિતિં**

વનન્તિ ઇમં મહાવનં ભિક્ખૂનં સન્તિકં ભિક્ખૂનં દસ્સનત્થાય આગતા. અથ વા **સમિતિન્તિ** સમૂહં, ભિક્ખુસમૂહં દસ્સનાય આગતાતિપિ અત્થો.

છસહસ્સા હેમવતા, યક્ખા નાનત્તવણ્ણિનોતિ છસહસ્સા હેમવતપબ્બતે નિબ્બત્તયક્ખા, તે ચ સબ્બેપિ નીલાદિવણ્ણવસેન નાનત્તવણ્ણા.

સાતાગિરા તિસહસ્સાતિ સાતાગિરિપબ્બતે નિબ્બત્તયક્ખા તિસહસ્સા.

ઇચ્ચેતે સોળસસહસ્સાતિ એતે સબ્બેપિ સોળસસહસ્સા હોન્તિ.

વેસ્સામિત્તા પઞ્ચસતાતિ વેસ્સામિત્તપબ્બતે નિબ્બત્તા પઞ્ચસતા.

કુમ્ભીરો રાજગહિકોતિ રાજગહનગરે નિબ્બત્તો કુમ્ભીરો નામ યક્ખો. **વેપુલ્લસ્સ નિવેસનન્તિ** તસ્સ વેપુલ્લપબ્બતો નિવેસનં નિવાસનટ્ઠાનન્તિ અત્થો. **ભિય્યો નં સતસહસ્સં, યક્ખાનં પયિરુપાસતી**તિ તં અતિરેકં યક્ખાનં સતસહસ્સં પયિરુપાસતિ. **કુમ્ભીરો રાજગહિકો, સોપાગા સમિતિં વનન્તિ** સોપિ કુમ્ભીરો સપરિવારો ઇમં વનં ભિક્ખુસમિતિં દસ્સનત્થાય આગતો.

૩૩૬. **પુરિમઞ્ચ દિસં રાજા, ધતરટ્ઠો પસાસતી**તિ પાચીનદિસં અનુસાસતિ. **ગન્ધબ્બાનં અધિપતી**તિ ચતૂસુપિ દિસાસુ ગન્ધબ્બાનં જેટ્ઠકો. સબ્બે તે તસ્સ વસે વત્તન્તિ. **મહારાજા યસસ્સિસો**તિ મહાપરિવારો એસો મહારાજા.

પુત્તાપિ તસ્સ બહવો, ઇન્દનામા મહબ્બલાતિ તસ્સ ધતરટ્ઠસ્સ બહવો મહબ્બલા પુત્તા, તે સબ્બે સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો નામધારકા.

વિરૂળ્હો તં પસાસતીતિ તં દિસં વિરૂળ્હો અનુસાસતિ.

પુત્તાપિ તસ્સાતિ તસ્સાપિ તાદિસાયેવ પુત્તા. પાળિયં પન ''મહબ્બલા''તિ લિખન્તિ. અટ્ઠકથાયં સબ્બવારેસુ ''મહાબલા''તિ પાઠો.

''પુરિમં દિસં ધતરટ્ઠો, દક્ખિણેન વિરૂળ્હકો;
પચ્છિમેન વિરૂપક્ખો, કુવેરો ઉત્તરં દિસં.

ચત્તારો તે મહારાજા, સમન્તા ચતુરો દિસા;
દદ્દલ્લમાના અટ્ઠંસુ, વને કાપિલવત્થવે''તિ.

ઇમા પન ગાથા સબ્બસઙ્ગાહિકવસેન વુત્તા.

અયઞ્ચેત્થ અત્થો – દસસહસ્સચક્કવાળે ધતરટ્ઠા નામ મહારાજાનો અત્થિ. તે સબ્બેપિ કોટિસતસહસ્સકોટિસતસહસ્સગન્ધબ્બપરિવારા આગન્ત્વા પુરત્થિમાય દિસાય કપિલવત્થુમહાવનતો પટ્ઠાય ચક્કવાળગબ્ભં પૂરેત્વા ઠિતા. એવં દક્ખિણદિસાદીસુ વિરૂળ્હકાદયો. તેનેવાહ – ''સમન્તા ચતુરો દિસા, દદ્દલ્લમાના અટ્ઠંસૂ''તિ. ઇદઞ્હિ વુત્તં હોતિ – ''સમન્તા ચક્કવાળેહિ આગન્ત્વા ચતુરો દિસા પબ્બતમત્થકેસુ

અગ્ગિક્ખન્ધા વિય સુક્કુ જલમાના ઠિતા''તિ. તે પન યસ્મા કપિલવત્થુવનમેવ સન્ધાય આગતા, તસ્મા ચક્કવાળં પૂરેત્વા ચક્કવાળેન સમસમા ઠિતાપિ – ''વને કાપિલવત્થવે''તિ વુત્તા.

૩૩૭. **તેસં માયાવિનો દાસા, આગું વઞ્ચનિકા સઠા**તિ તેસં મહારાજાનં કતપાપપટિચ્છાદનલક્ખણાય માયાય યુત્તા કુટિલાચારા દાસા અત્થિ, યે સમ્મુખપરમ્મુખવઞ્ચનાહિ લોકં વઞ્ચનતો ''વઞ્ચનિકા''તિ ચ, કેરાટિયસાઠેય્યેન સમન્નાગતત્તા ''સઠા''તિ ચ વુચ્ચન્તિ, તેપિ આગતાતિ અત્થો. **માયા કુટેણ્ડુ વિટેણ્ડુ, વિટુચ્ચ વિટુટો સહ**ાતિ તે દાસા સબ્બેપિ માયાકારકાવ. નામેન પનેત્થ એકો **કુટેણ્ડુ** નામ, એકો **વિટેણ્ડુ** નામ. પાળિયં પન ''વેટેણ્ડૂ''તિ લિખન્તિ. એકો **વિટુચ્ચ** નામ, એકો **વિટુટો** નામ. **સહ**ાતિ સોપિ વિટુટો તેહિ સહેવ આગતો.

ચન્દનો કામસેટ્ઠો ચ, કિન્નિઘણ્ડુ નિઘણ્ડુ ચાતિ અપરો કિન્નિઘણ્ડુ નામ. પાળિયં પન ''કિન્નુઘણ્ડૂ''તિ લિખન્તિ. **નિઘણ્ડુ ચા**તિ અઞ્ઞો નિઘણ્ડુ નામ, એત્તકા દાસા. ઇતો પરે પન –

> ''પનાદો ઓપમઞ્ઞો ચ, દેવસુતો ચ માતલિ;
> ચિત્તસેનો ચ ગન્ધબ્બો, નળો રાજા જનેસભો;
> આગું પઞ્ચસિખો ચેવ, તિમ્બરૂ સૂરિયવચ્છસા''તિ. –

ઇમે દેવરાજાનો. તત્થ **દેવસુતો**તિ દેવસારથિ. **ચિત્તસેનો**તિ ચિત્તો ચ સેનો ચ ચિત્તસેનો ચ. **ગન્ધબ્બો**તિ અયં ચિત્તસેનો ગન્ધબ્બકાયિકો દેવપુત્તો, ન કેવલં ચેસ, સબ્બે પેતે પનાદાદયો ગન્ધબ્બા એવ. **નળોરાજા**તિ નળકારદેવપુત્તો નામેકો. **જનેસભો**તિ જનવસભો દેવપુત્તો. **આગું પઞ્ચસિખો ચેવા**તિ પઞ્ચસિખો ચેવ દેવપુત્તો આગતો. **તિમ્બરૂ**તિ તિમ્બરૂ નામ ગન્ધબ્બદેવરાજા. **સૂરિયવચ્છસા**તિ તસ્સેવ ધીતા.

એતે ચઞ્ઞે ચ રાજાનો, ગન્ધબ્બા સહ રાજુભીતિ એતે ચ નામવસેન વુત્તગન્ધબ્બરાજાનો અઞ્ઞે ચ એતેહિ રાજૂહિ સદ્ધિં બહૂ ગન્ધબ્બા. **મોદમાના અભિક્કામું, ભિક્ખૂનં સમિતિં વન**ન્તિ હટ્ઠતુટ્ઠચિત્તા ભિક્ખુસઙ્ઘસમિતિં ઇમં વનં આગતાતિ અત્થો.

૩૩૮. **અથાગું નાગસા નાગા, વેસાલા સહતચ્છકા**તિ નાગસદહવાસિકા ચ વેસાલીવાસિકા ચ નાગા સહ તચ્છકનાગપરિસાય આગતાતિ અત્થો. **કમ્બલસ્સતરા**તિ કમ્બલો ચ અસ્સતરો ચ. એતે કિર સિનેરુપાદે વસન્તિ, સુપણ્ણેહિપિ અનુદ્ધરણીયા મહેસક્ખનાગા **પાયાગા સહ ઞાતિભી**તિ પયાગતિત્થવાસિનો ચ સહ ઞાતિસઙ્ઘેન આગતા.

યામુના ધતરટ્ઠા ચાતિ યમુનવાસિનો ચ ધતરટ્ઠકુલે ઉપ્પન્ના નાગા ચ. **એરાવણો મહાનાગો**તિ એરાવણો ચ દેવપુત્તો, જાતિયા નાગો ન હોતિ. નાગવોહારેન પનેસ વોહરિયતિ. **સોપાગા**તિ સોપિ આગતો.

યે નાગરાજે સહસા હરન્તીતિ યે ઇમે વુત્તપ્પકારે નાગે લોભાભિભૂતા સાહસં કત્વા હરન્તિ ગણ્હન્તિ. **દિબ્બા દિજા પક્ખી વિસુદ્ધચક્ખૂ**તિ દિબ્બાનુભાવતો દિબ્બા માતુકુચ્છિતો ચ અણ્ડકોસતો ચાતિ દ્વે વારે જાતાતિ દિજા પક્ખયુત્તતાય પક્ખી યોજનસતન્તરેપિ યોજનસહસ્સન્તરેપિ નાગે દસ્સનસમત્થચક્ખુતાય વિસુદ્ધચક્ખૂ. **વેહાયસા તે વનમજ્ઝપ્પત્તા**તિ તે આકાસેનેવ ઇમં મહાવનં સમ્પત્તા. **ચિત્રા સુપણ્ણા ઇતિ તેસ નામ**ન્તિ તેસં ''ચિત્રસુપણ્ણા''તિ નામં.

અભયં તદા નાગરાજાનમાસિ, સુપણ્ણતો ખેમમકાસિ બુદ્ધોતિ તસ્મા સબ્બેપિ તે અઞ્ઞમઞ્ઞં **સણ્હાહિ વાચાહિ ઉપવ્હયન્તા** મિત્તા વિય બન્ધવા વિય ચ સમુલ્લપન્તા સમ્મોદમાના આલિઙ્ગન્તા હત્થે ગણ્હન્તા અંસકૂટે હત્થં ઠપેન્તા હટ્ઠતુટ્ઠચિત્તા. **નાગા સુપણ્ણા સરણમકંસુ બુદ્ધન્તિ** બુદ્ધંયેવ સરણં ગતા.

૩૩૯. જિતા વજિરહત્થેનાતિ ઇન્દેન દેવરઞ્ઞા જિતા. **સમુદ્દં અસુરાસિતાતિ** મહાસમુદ્દવાસિનો સુજાતાય અસુરકઞ્ઞાય કારણા સબ્બેપિ **ભાતરો વાસવસ્સેતે, ઇદ્ધિમન્તો યસસ્સિનો.**

તેસુ **કાલકઞ્ચા મહાભિસ્માતિ** કાલકઞ્ચા ચ મહન્તે ભિંસને અત્તભાવે માપેત્વા આગમિંસુ. **અસુરા દાનવેઘસાતિ દાનવેઘસા** નામ અઞ્ઞે ધનુગ્ગહઅસુરા. **વેપચિત્તિ સુચિત્તિ ચ, પહારાદો નમુચી સહાતિ** વેપચિત્તિઅસુરો, સુચિત્તિઅસુરો ચાતિ એતે ચ અસુરા નમુચિ ચ મારો દેવપુત્તો એતેહિ સહેવ આગતો. ઇમે અસુરા મહાસમુદ્દવાસિનો, અયં પરનિમ્મિતદેવલોકવાસી, કસ્મા એતેહિ સહાગતોતિ? અચ્છન્દિકત્તા. તેપિ હિ અચ્છન્દિકા અભબ્બા, અયમ્પિ તાદિસોયેવ. તસ્મા ધાતુસો સંસન્દમાનો આગતો.

સતઞ્ચ બલિપુત્તાનન્તિ બલિનો મહાઅસુરસ્સ પુત્તાનં સતં. **સબ્બે વેરોચનામકાતિ** સબ્બે અત્તનો માતુલસ્સ રાહુસ્સેવ નામધરા. **સન્નય્હિત્વા બલિસેનન્તિ** અત્તનો બલિસેનં સન્નય્હિત્વા સબ્બે કતસન્નાહાવ હુત્વા. **રાહુભદ્દમુપાગમુન્તિ** રાહુઅસુરિન્દં ઉપસઙ્કમિંસુ. **સમયો દાનિ ભદ્દન્તેતિ** ભદ્દં તવ હોતુ, સમયો તે ભિક્ખૂનં સમિતિં વનં ઉપસઙ્કમિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં દસ્સનાયાતિ અત્થો.

૩૪૦. આપો ચ દેવા પથવી, તેજો વાયો તદાગમુન્તિ આપોકસિણાદીસુ પરિકમ્મં કત્વા નિબ્બત્તા **આપો**તિઆદિનામકા દેવા આગમું. **વરુણા વારણા દેવા, સોમો ચ યસસા સહાતિ** વરુણદેવતા , વારણદેવતા, સોમદેવતાતિ એવં નામકા ચ દેવા યસસા નામ દેવેન સહાગતાતિ અત્થો. **મેત્તાકરુણાકાયિકાતિ** મેત્તાઝાને ચ કરુણાઝાને ચ પરિકમ્મં કત્વા નિબ્બત્તદેવા. **આગું દેવા યસસ્સિનોતિ** એતેપિ મહાયસા દેવા આગતા.

દસેતે દસધા કાયા, સબ્બે નાનત્તવણ્ણિનોતિ તે દસધા ઠિતા દસ દેવકાયા સબ્બે નીલાદિવસેન નાનત્તવણ્ણા આગતાતિ અત્થો.

વેણ્ડૂ ચ દેવાતિ વેણ્ડુદેવતા ચ. **સહલિ ચાતિ** સહલિદેવતા ચ. **અસમા ચ દુવે યમાતિ** અસમદેવતા ચ દ્વે ચ યમકા દેવા. **ચન્દસ્સુપનિસા દેવા, ચન્દમાગું પુરક્ખત્વાતિ** ચન્દનિસ્સિતકા દેવા ચન્દં પુરતો કત્વા આગતા. તથા સૂરિયનિસ્સિતકા દેવા સૂરિયં પુરક્ખત્વા. **નક્ખત્તાનિ પુરક્ખત્વાતિ** નક્ખત્તનિસ્સિતાપિ દેવા નક્ખત્તાનિ પુરતો કત્વા આગતા. **આગું મન્દવલાહકાતિ** વાતવલાહકા, અબ્ભવલાહકા, ઉણ્હવલાહકા એતે સબ્બેપિ વલાહકાયિકા ''મન્દવલાહકા'' નામ વુચ્ચન્તિ. તેપિ આગતાતિ અત્થો. **વસૂનં વાસવો સેટ્ઠો, સક્કોપાગા પુરિન્દદોતિ** વસૂનં દેવતાનં સેટ્ઠો વાસવો યો સક્કોતિ ચ, પુરિન્દદોતિ ચ વુચ્ચતિ, સોપિ આગતો.

દસેતે દસધા કાયાતિ એતેપિ દસ દેવકાયા દસધાવ આગતા. **સબ્બે નાનત્તવણ્ણિનોતિ** નીલાદિવસેન નાનત્તવણ્ણા.

અથાગું સહભૂ દેવાતિ અથ સહભૂ નામ દેવા આગતા. **જલમગ્ગિસિખારિવાતિ** અગ્ગિસિખા વિય જલન્તા. જલમગ્ગિ ચ સિખારિવાતિ ઇમાનિ તેસં નામાનીતિપિ વુત્તં. **અરિટ્ઠકા ચ રોજા ચાતિ** અરિટ્ઠકદેવા ચ રોજદેવા ચ.

ઉમાપુપ્ફનિભાસિનોતિ **ઉમાપુપ્ફદેવા** નામ એતે દેવા . ઉમાપુપ્ફસદિસા હિ તેસં સરીરાભા, તસ્મા ‘‘ઉમાપુપ્ફનિભાસિનો’’તિ વુચ્ચન્તિ.

વરુણા સહધમ્મા ચાતિ એતે ચ દ્વે જના. **અચ્ચુતા ચ અનેજકા**તિ અચ્ચુતદેવતા ચ અનેજકદેવતા ચ. **સુલેય્યરુચિરા આગુ**ન્તિ સુલેય્યા ચ રુચિરા ચ આગતા. **આગું વાસવનેસિનો**તિ વાસવનેસીદેવા નામ આગતા. **દસેતે દસધા કાયા**તિ એતેપિ દસદેવકાયા દસધાવ આગતા.

સમાના મહાસમાનાતિ સમાના ચ મહાસમાના ચ. **માનુસા માનુસુત્તમા**તિ માનુસા ચ માનુસુત્તમા ચ. **ખિડ્ડાપદોસિકા આગું, આગું મનોપદોસિકા**તિ ખિડ્ડાપદોસિકા મનોપદોસિકા ચ દેવા આગતા.

અથાગું હરયો દેવાતિ હરિદેવા નામ આગતા. **યે ચ લોહિતવાસિનો**તિ લોહિતવાસિનો ચ આગતા. **પારગા મહાપારગા**તિ એતે ચ દુવિધા આગતા. **દસેતે દસધા કાયા**તિ એતેપિ દસદેવકાયા દસધાવ આગતા.

સુક્કા કરમ્ભા અરુણા, આગું વેઘનસા સહાતિ એતે સુક્કાદયો તયો, તેહિ સહ વેઘનસા ચ આગતા. **ઓદાતગય્હા પામોક્ખા**તિ ઓદાતગય્હા નામ પામોક્ખદેવા આગતા. **આગું દેવા વિચક્ખણા**તિ વિચક્ખણા નામ દેવા આગતા.

સદામત્તા હારગજાતિ સદામત્તા ચ હારગજા ચ. **મિસ્સકા ચ યસસ્સિનો**તિ યસસમ્પન્ના મિસ્સકદેવા ચ. **થનયં આગ પજ્જુન્નો**તિ પજ્જુન્નો ચ દેવરાજા થનયન્તો આગતો. **યો દિસા અભિવસ્સતી**તિ યો યં યં દિસં યાતિ, તત્થ તત્થ દેવો વસ્સતિ. **દસેતે દસધા કાયા**તિ એતેપિ દસદેવકાયા દસધા આગતા.

ખેમિયા તુસિતા યામાતિ ખેમિયા દેવા તુસિતપુરવાસિનો ચ યામાદેવલોકવાસિનો ચ. **કથકા ચ યસસ્સિનો**તિ યસસમ્પન્ના કથકદેવા ચ. પાળિયં પન ‘‘કટ્ઠકા ચા’’તિ લિખન્તિ. **લમ્બીતકા લામસેટ્ઠા**તિ લમ્બિતકદેવા ચ લામસેટ્ઠદેવા ચ. **જોતિનામા ચ આસવા**તિ પબ્બતમત્થકે કતનળગ્ગિક્ખન્ધો વિય જોતમાના જોતિદેવા નામ અત્થિ, તે ચ આસા ચ દેવા આગતાતિ અત્થો. પાળિયં પન ‘‘જાતિનામા’’તિ લિખન્તિ. આસા દેવતા છન્દવસેન **આસવા**તિ વુત્તા. **નિમ્માનરતિનો આગું, અથાગું પરનિમ્મિતા. દસેતે દસધા કાયા**તિ એતેપિ દસ દેવકાયા દસધાવ આગતા.

સટ્ઠેતે દેવનિકાયાતિ એતે ચ આપો ચ દેવાતિઆદિકા છ દસકા સટ્ઠિ દેવનિકાયા સબ્બે નીલાદિવસેન નાનત્તવણ્ણિનો. **નામન્વયેન આગચ્છુ**ન્તિ નામભાગેન નામકોટ્ઠાસેન આગતા. **યે ચઞ્ઞે સદિસા સહ**ાતિ યે ચ અઞ્ઞેપિ તેહિ સદિસા વણ્ણતોપિ નામતોપિ એતાદિસાયેવ સેસચક્કવાળેસુ દેવા, તેપિ આગતાયેવાતિ એકપદેનેવ કલાપં વિય પુટકં વિય ચ કત્વા સબ્બા દેવતા નિદ્દિસતિ.

એવં દસસુ લોકધાતુસહસ્સેસુ દેવકાયે નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ યદત્થં તે આગતા, તં દસ્સેન્તો **પવુટ્ઠજાતિ**ન્તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો – પવુટ્ઠા વિગતા જાતિ અસ્સાતિ અરિયસઙ્ઘો પવુટ્ઠજાતિ નામ, **તં પવુટ્ઠજાતિં** રાગદોસમોહખીલાનં અભાવા **અખીલં** ચત્તારો ઓઘે તરિત્વા ઠિતત્તા **ઓઘતિણ્ણં** ચતુન્નં આસવાનં અભાવેન **અનાસવં** અરિયસઙ્ઘં દક્ખેમ પસ્સિસ્સામ. તેસઞ્ઞેવ ઓઘાનં તિણ્ણત્તા **ઓઘતરં** આગું અકરણતો **નાગં**.

અસિતાતિગન્તિ કાળકભાવાતીતં ચન્દંવ સિરિયા વિરોચમાનં દસબલઞ્ચ દક્ખેમ પસ્સિસ્સામાતિ એતદત્થં સબ્બેપિ તે નામન્વયેન આગચ્છું, યે ચઞ્ઞે સદિસા સહાતિ.

૩૪૧. ઇદાનિ બ્રહ્માનો દસ્સેન્તો **સુબ્રહ્મા પરમત્તો ચા**તિઆદિમાહ. તત્થ **સુબ્રહ્મા**તિ એકો બ્રહ્મા. પરમત્તોપિ બ્રહ્માવ. **પુત્તા ઇદ્ધિમતો સહા**તિ એતે ઇદ્ધિમતો બુદ્ધસ્સ ભગવતો પુત્તા અરિયબ્રહ્માનો સહેવ આગતા. **સનઙ્કુમારો તિસ્સો ચા**તિ સનઙ્કુમારો ચ તિસ્સમહાબ્રહ્મા ચ. **સોપાગા**તિ સોપિ આગતો.

> ‘‘સહસ્સં બ્રહ્મલોકાનં, મહાબ્રહ્માભિતિટ્ઠતિ;
> ઉપપન્નો જુતિમન્તો, ભિસ્માકાયો યસસ્સિ સો’’તિ. –

એત્થ **સહસ્સં બ્રહ્મલોકાનન્તિ** એકઙ્ગુલિયા એકસહસ્સચક્કવાળે દસહિ અઙ્ગુલીહિ દસસહસ્સિચક્કવાળે આલોકફરણસમત્થાનં મહાબ્રહ્માનં સહસ્સં આગતં. **મહાબ્રહ્માભિતિટ્ઠતી**તિ યત્થ એકેકો મહાબ્રહ્મા અઞ્ઞે બ્રહ્મે અભિભવિત્વા તિટ્ઠતિ. **ઉપપન્નો**તિ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો. **જુતિમન્તો**તિ આનુભાવસમ્પન્નો. **ભિસ્માકાયો**તિ મહાકાયો, દ્વીહિ તીહિ માગધિકેહિ ગામક્ખેત્તેહિ સમપ્પમાણઅત્તભાવો. **યસસ્સિસો**તિ અત્તભાવસિરીસઙ્ખાતેન યસેન સમન્નાગતો.

દસેત્થ ઇસ્સરા આગું, પચ્ચેકવસવત્તિનોતિ એતસ્મિઞ્ચ બ્રહ્મસહસ્સે યે પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં વસં વત્તેન્તિ, એવરૂપા દસ ઇસ્સરા મહાબ્રહ્માનો આગતા. **તેસઞ્ચ મજ્ઝતો આગ, હારિતો પરિવારિતો**તિ તેસં બ્રહ્માનં મજ્ઝે હારિતો નામ મહાબ્રહ્મા સતસહસ્સબ્રહ્મપરિવારો આગતો.

૩૪૨. તે ચ સબ્બે અભિક્કન્તે, સઇન્દે દેવે સબ્રહ્મકેતિ તે સબ્બેપિ સક્કં દેવરાજાનં જેટ્ઠકં કત્વા આગતે દેવકાયે, હારિતમહાબ્રહ્માનં જેટ્ઠકં કત્વા આગતે બ્રહ્મકાયે ચ. **મારસેના અભિક્કામી**તિ મારસેના અભિગતા. **પસ્સ કણ્હસ્સ મન્દિયન્તિ** કાળકસ્સ મારસ બાલભાવં પસ્સથ.

એથ ગણ્હથ બન્ધથાતિ એવં અત્તનો પરિસં આણાપેસિ. **રાગેન બદ્ધમત્થુ વો**તિ સબ્બં વો ઇદં દેવમણ્ડલં રાગેન બદ્ધં હોતુ. **સમન્તા પરિવારેથ, મા વો મુઞ્ચિત્થ કોચિ નન્તિ** તુમ્હાકં એકોપિ એતેસુ એકમ્પિ મા મુઞ્ચિ. ‘‘મા વો મુઞ્ચેથા’’તિપિ પાઠો, એસેવત્થો.

ઇતિ તત્થ મહાસેનો, કણ્હો સેનં અપેસયીતિ એવં તત્થ મહાસમયે મહાસેનો મારો મારસેનં અપેસયિ. **પાણિના તલમાહચ્ચા**તિ હત્થેન પથવીતલં પહરિત્વા. **સરં કત્વાન ભેરવન્તિ** મારવિભિંસકદસ્સનત્થં ભયાનકં સરઞ્ચ કત્વા.

યથા પાવુસ્સકો મેઘો, થનયન્તો સવિજ્જુકોતિ સવિજ્જુકો પાવુસ્સકમેઘો વિય મહાગજ્જિતં ગજ્જન્તો. **તદા સો પચ્ચુદાવત્તી**તિ તસ્મિં સમયે સો મારો તં વિભિંસનકં દસ્સેત્વા પટિનિવત્તો . **સઙ્કુદ્ધો અસયં વસે**તિ સુટ્ઠુ કુદ્ધો કુપિતો કઞ્ચિ વસે વત્તેતું અસક્કોન્તો અસયંવસે અસયંવસી અત્તનો વસેન અકામકો હુત્વા નિવત્તો. ભગવા કિર ‘‘અયં મારો ઇમં મહાસમાગમં દિસ્વા ‘અભિસમયન્તરાયં કરિસ્સામી’તિ અન્તરન્તરે મારસેનં પેસેત્વા મારં વિભિંસકં દસ્સેતી’’તિ અઞ્ઞાસિ. પકતિ ચેસા ભગવતો, યત્થ અભિસમયો ન ભવિસ્સતિ, તત્થ મારં વિભિંસકં દસ્સેન્તં ન નિવારેતિ. યત્થ પન અભિસમયો હોતિ, તત્થ યથા પરિસા નેવ મારસ્સ રૂપં પસ્સતિ, ન સદ્દં સુણાતિ,

એવં અધિટ્ઠાતીતિ. ઇમસ્મિઞ્ચ સમાગમે મહાભિસમયો ભવિસ્સતિ, તસ્મા યથા દેવતા નેવ તસ્સ રૂપં પસ્સન્તિ, ન સદ્દં સુણન્તિ, એવં અધિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં –‘‘તદા સો પચ્ચુદાવત્તિ, સઙ્કુદ્ધો અસયંવસે’’તિ.

૩૪૩. **તઞ્ચ સબ્બં અભિઞ્ઞાય, વવત્થિત્વાન ચક્ખુમા**તિ તં સબ્બં ભગવા જાનિત્વા વવત્થપેત્વા ચ.

મારસેના અભિક્કન્તા, તે વિજાનાથ ભિક્ખવોતિ ભિક્ખવે મારસેના અભિક્કન્તા, તે તુમ્હે અત્તનો અનુરૂપં વિજાનાથ, ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જથાતિ વદતિ. **આતપ્પમકરુ**ન્તિ ફલસમાપત્તિં પવિસનત્થાય વીરિયં આરભિંસુ. **વીતરાગેહિ પક્કામુ**ન્તિ મારો ચ મારસેના ચ વીતરાગેહિ અરિયેહિ દૂરતોવ અપક્કમું. **નેસં લોમાપિ ઇઞ્જયુ**ન્તિ તેસં વીતરાગાનં લોમાનિપિ ન ચાલયિંસુ. અથ મારો ભિક્ખુસઙ્ઘં આરબ્ભ ઇમં ગાથં અભાસિ –

‘‘સબ્બે વિજિતસઙ્ગામા, ભયાતીતા યસસ્સિનો;
મોદન્તિ સહ ભૂતેહિ, સાવકા તે જનેસુતા’’તિ.

તત્થ **મોદન્તિ સહ ભૂતેહી**તિ દસબલસ્સ સાસને ભૂતેહિ સઞ્જાતેહિ અરિયેહિ સદ્ધિં મોદન્તિ પમોદન્તિ. **જનેસુતા**તિ જને વિસ્સુતા પાકટા અભિઞ્ઞાતા.

ઇદં પન મહાસમયસુત્તં નામ દેવતાનં પિયં મનાપં, તસ્મા મઙ્ગલં વદન્તેન અભિનવટ્ઠાનેસુ ઇદમેવ સુત્તં વત્તબ્બં. દેવતા કિર –‘‘ઇમં સુત્તં સુણિસ્સામા’’તિ ઓહિતસોતા વિચરન્તિ. દેસનાપરિયોસાને પનસ્સ કોટિસતસહસ્સદેવતા અરહત્તં પત્તા, સોતાપન્નાદીનં ગણના નત્થિ.

દેવતાનઞ્ચસ્સ પિયમનાપભાવે ઇદં વત્થુ – કોટિપબ્બતવિહારે કિર નાગલેણદ્વારે નાગરુક્ખે એકા દેવધીતા વસતિ. એકો દહરો અન્તોલેણે ઇમં સુત્તં સજ્ઝાયતિ. દેવધીતા સુત્વા સુત્તપરિયોસાને મહાસદ્દેન સાધુકારમદાસિ. કો એસોતિ. અહં, ભન્તે, દેવધીતાતિ. કસ્મા સાધુકારમદાસીતિ? ભન્તે, દસબલેન મહાવને નિસીદિત્વા કથિતદિવસે ઇમં સુત્તં સુત્વા અજ્જ અસ્સોસિં, ભગવતા કથિતતો એકક્ખરમ્પિ અહાપેત્વા સુગ્ગહિતો અયં ધમ્મો તુમ્હેહીતિ. દસબલસ્સ કથયતો સુતં તયાતિ? આમ, ભન્તેતિ. મહા કિર દેવતાસન્નિપાતો અહોસિ, ત્વં કત્થ ઠિતા સુણીતિ?

અહં, ભન્તે, મહાવનવાસિયા દેવતા, મહેસક્ખાસુ પન દેવતાસુ આગચ્છન્તીસુ જમ્બુદીપે ઓકાસં નાલત્થં, અથ ઇમં તમ્બપણ્ણિદીપં આગન્ત્વા જમ્બુકોલપટ્ટને ઠત્વા સોતું આરદ્ધમ્હિ, તત્રાપિ મહેસક્ખાસુ દેવતાસુ આગચ્છન્તીસુ અનુક્કમેન પટિક્કમમાના રોહણજનપદે મહાગામસ્સ પિટ્ઠિભાગતો સમુદ્દે ગલપ્પમાણં ઉદકં પવિસિત્વા તત્થ ઠિતા અસ્સોસિન્તિ. તુય્હં ઠિતટ્ઠાનતો દૂરે સત્થારં પસ્સસિ દેવતેતિ? કિં કથેથ, ભન્તે, સત્થા મહાવને ધમ્મં દેસેન્તો નિરન્તરં મમઞ્ઞેવ ઓલોકેતીતિ મઞ્ઞમાના ઓતપ્પમાના ઊમીસુ નિલયામીતિ.

તં દિવસં કિર કોટિસતસહસ્સદેવતા અરહત્તં પત્તા, તુમ્હેપિ તદા અરહત્તં પત્તાતિ? નત્થિ, ભન્તે. અનાગામિફલં પત્તત્થ મઞ્ઞેતિ? નત્થિ, ભન્તે. સકદાગામિફલં પત્તત્થ મઞ્ઞેતિ? નત્થિ, ભન્તે. તયો મગ્ગે પત્તા દેવતા કિર ગણનપથં અતીતા, સોતાપન્ના જાતત્થ મઞ્ઞેતિ? દેવતા તં દિવસં સોતાપત્તિફલં પત્તત્તા હરાયમાના –‘‘અપુચ્છિતબ્બં પુચ્છતિ અય્યો’’તિ આહ. તતો નં સો ભિક્ખુ આહ – ‘‘સક્કા પન દેવતે, તવ અત્તભાવં અમ્હાકં દસ્સેતુ’’ન્તિ? ન સક્કા ભન્તે સકલકાયં દસ્સેતું, અઙ્ગુલિપબ્બમત્તં દસ્સેસ્સામિ અય્યસ્સાતિ કુઞ્ચિકછિદ્દેન અઙ્ગુલિં

અન્તોલેણાભિમુખં અકાસિ, ચન્દસહસ્સસૂરિયસહસ્સઉગ્ગમનકાલો વિય અહોસિ. દેવધીતા ‘‘અપ્પમત્તા, ભન્તે, હોથા’’તિ દહરભિક્ખું વન્દિત્વા અગમાસિ. એવં ઇમં સુત્તં દેવતાનં પિયં મનાપં, મમાયન્તિ નં દેવતાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાસમયસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સક્કપઞ્હસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૩૪૪. એવં મે સુતન્તિ સક્કપઞ્હસુત્તં. તત્રાયમનુત્તાનપદવણ્ણના – **અમ્બસણ્ડા નામ બ્રાહ્મણગામો**તિ સો કિર ગામો અમ્બસણ્ડાનં અવિદૂરે નિવિટ્ઠો, તસ્મા ‘‘અમ્બસણ્ડા’’ ત્વેવ વુચ્ચતિ. **વેદિયકે પબ્બતે**તિ સો કિર પબ્બતો પબ્બતપાદે જાતેન મણિવેદિકાસદિસેન નીલવનસણ્ડેન સમન્તા પરિક્ખિત્તો, તસ્મા ‘વેદિયકપબ્બતો’ ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગતો. **ઇન્દસાલગુહાય**ન્તિ પુબ્બેપિ સા દ્વિન્નં પબ્બતાનં અન્તરે ગુહા, ઇન્દસાલરુક્ખો ચસ્સા દ્વારે, તસ્મા ‘ઇન્દસાલગુહા’તિ સઙ્ખ્યં ગતા. અથ નં કુટ્ટેહિ પરિક્ખિપિત્વા દ્વારવાતપાનાનિ યોજેત્વા સુપરિનિટ્ઠિતસુધાકમ્મમાલાકમ્મલતાકમ્મવિચિત્તં લેણં કત્વા ભગવતો અદંસુ. પુરિમવોહારવસેન પન ‘‘ઇન્દસાલગુહા’’ ત્વેવ નં સઞ્જાનન્તિ. તં સન્ધાય વુત્તં ‘ઇન્દસાલગુહાય’ન્તિ.

ઉસ્સુક્કં ઉદપાદીતિ ધમ્મિકો ઉસ્સાહો ઉપ્પજ્જિ. નનુ ચ એસ અભિણ્હદસ્સાવી ભગવતો, ન સો દેવતાસન્નિપાતો નામ અત્થિ, યત્થાયં ન આગતપુબ્બો, સક્કેન સદિસો અપ્પમાદવિહારી દેવપુત્તો નામ નત્થિ. અથ કસ્મા બુદ્ધદસ્સનં અનાગતપુબ્બસ્સ વિય અસ્સ ઉસ્સાહો ઉદપાદીતિ? મરણભયેન સન્તજ્જિતત્તા. તસ્મિં કિરસ્સ સમયે આયુ પરિક્ખીણો, સો પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા ‘‘પરિક્ખીણો દાનિ મે આયૂ’’તિ અઞ્ઞાસિ. યેસઞ્ચ દેવપુત્તાનં મરણનિમિત્તાનિ આવિ ભવન્તિ, તેસુ યે પરિત્તકેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તા, તે ‘‘કુહિં નુ ખો ઇદાનિ નિબ્બત્તિસ્સામા’’તિ ભયં સન્તાસં આપજ્જન્તિ. યે કતભીરુત્તાના બહું પુઞ્ઞં કત્વા નિબ્બત્તા, તે અત્તના દિન્નદાનં રક્ખિતસીલં ભાવિતભાવનઞ્ચ આગમ્મ ‘‘ઉપરિદેવલોકે સમ્પત્તિં અનુભવિસ્સામા’’તિ ન ભાયન્તિ.

સક્કો પન દેવરાજા પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા દસયોજનસહસ્સં દેવનગરં, યોજનસહસ્સુબ્બેધં વેજયન્તં, તિયોજનસતિકં સુધમ્મદેવસભં, યોજનસતુબ્બેધં પારિચ્છત્તકં, સટ્ઠિયોજનિકં પણ્ડુકમ્બલસિલં, અડ્ઢતિયા નાટકકોટિયો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવપરિસં, નન્દનવનં, ચિત્તલતાવનં , મિસ્સકવનં, ફારુસકવનન્તિ એતં સબ્બસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા ‘‘નસ્સતિ વત ભો મે અયં સમ્પત્તી’’તિ ભયાભિભૂતો અહોસિ.

તતો ‘‘અત્થિ નુ ખો કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા લોકપિતામહો મહાબ્રહ્મા વા, યો મે હદયનિસ્સિતં સોકસલ્લં સમુદ્ધરિત્વા ઇમં સમ્પત્તિં થાવરં કરેય્યા’’તિ ઓલોકેન્તો કઞ્ચિ અદિસ્વા પુન અદ્દસ ‘‘માદિસાનં સતસહસ્સાનમ્પિ ઉપ્પન્નં સોકસલ્લં સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉદ્ધરિતું પટિબલો’’તિ. અથેવં પરિવિતક્કેન્તસ્સ તેન ખો પન સમયેન સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ ઉસ્સુક્કં ઉદપાદિ ભગવન્તં દસ્સનાય.

કહં નુ ખો ભગવા એતરહિ વિહરતીતિ કતરસ્મિં જનપદે કતરં નગરં ઉપનિસ્સાય કસ્સ પચ્ચયે પરિભુઞ્જન્તો કસ્સ અમતં ધમ્મં દેસયમાનો વિહરતીતિ. **અદ્દસા ખો**તિ અદ્દક્ખિ પટિવિજ્ઝિ. **મારિસા**તિ પિયવચનમેતં, દેવતાનં પાટિયેક્કો વોહારો. નિદ્દુક્ખાતિપિ વુત્તં હોતિ. કસ્મા પનેસ દેવે આમન્તેસિ? સહાયત્થાય. પુબ્બે કિરેસ ભગવતિ સળલઘરે વિહરન્તે એકકોવ દસ્સનાય અગમાસિ. સત્થા ‘‘અપરિપક્કં તાવસ્સ ઞાણં, કતિપાહં પન અતિક્કમિત્વા મયિ ઇન્દસાલગુહાયં વિહરન્તે પઞ્ચ પુબ્બનિમિત્તાનિ દિસ્વા મરણભયભીતો દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતાહિ સદ્ધિં ઉપસઙ્કમિત્વા ચુદ્દસ પઞ્હે પુચ્છિત્વા ઉપેક્ખાપઞ્હવિસ્સજ્જનાવસાને અસીતિયા દેવતાસહસ્સેહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા ઓકાસં નાકાસિ. સો ‘‘મમ પુબ્બેપિ એકકસ્સ ગતત્તા સત્થારા ઓકાસો

ન કતો, અદ્ધા મે નત્થિ મગ્ગફલસ્સ ઉપનિસ્સયો, એકસ્સ પન ઉપનિસ્સયે સતિ ચક્કવાળપરિયન્તાયપિ પરિસાય ભગવા ધમ્મં દેસેતિયેવ. અવસ્સં ખો પન દ્વીસુ દેવલોકેસુ કસ્સચિ દેવસ્સ ઉપનિસ્સયો ભવિસ્સતિ, તં સન્ધાય સત્થા ધમ્મં દેસેસ્સતિ. તં સુત્વા અહમ્પિ અત્તનો દોમનસ્સં વૂપસમેસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા સહાયત્થાય આમન્તેસિ.

એવં ભદ્દં તવાતિ ખો દેવા તાવતિંસાતિ એવં હોતુ મહારાજ, ગચ્છામ ભગવન્તં દસ્સનાય, દુલ્લભો બુદ્ધુપ્પાદો, ભદ્દં તવ, યો ત્વં ''પબ્બતકીળં નદીકીળં ગચ્છામા''તિ અવત્વા અમ્હે એવરૂપેસુ ઠાનેસુ નિયોજેસીતિ. **પચ્ચસ્સોસુ**ન્તિ તસ્સ વચનં સિરસા સમ્પટિચ્છિંસુ.

૩૪૫. **પઞ્ચસિખં ગન્ધબ્બદેવપુત્તં આમન્તેસી**તિ દેવે તાવ આમન્તેતુ, ઇમં કસ્મા વિસું આમન્તેસિ? ઓકાસકરણત્થં. એવં કિરસ્સ અહોસિ ''દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતા ગહેત્વા ધુરેન પહરન્તસ્સ વિય સત્થારં ઉપસઙ્કમિતું ન યુત્તં, અયં પન પઞ્ચસિખો દસબલસ્સ ઉપટ્ઠાકો વલ્લભો ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે ગન્ત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા ધમ્મં સુણાતિ, ઇમં પુરતો પેસેત્વા ઓકાસં કારેત્વા ઇમિના કતોકાસે ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિસ્સામી''તિ ઓકાસકરણત્થં આમન્તેસિ.

એવં ભદ્દં તવાતિ સો ''એવં મહારાજ, હોતુ, ભદ્દં તવ, યો ત્વં મં 'એહિ, મારિસ, ઉય્યાનકીળાદીનિ વા નટસમજ્જાદીનિ વા દસ્સનાય ગચ્છામા'તિ અવત્વા 'બુદ્ધં પસ્સિસ્સામ, ધમ્મં સોસ્સામા'તિ વદસી''તિ દળ્હતરં ઉપત્થમ્ભેન્તો દેવાનમિન્દસ્સ વચનં પટિસ્સુત્વા અનુચરિયં સહચરણં એકતો ગમનં ઉપાગમિ.

તત્થ **બેલુવપણ્ડુ**ન્તિ બેલુવપક્કં વિય પણ્ડુવણ્ણં. તસ્સ કિર સોવણ્ણમયં પોક્ખરં, ઇન્દનીલમયો દણ્ડો, રજતમયા તન્તિયો, પવાળમયા વેઠકા, વીણાપત્તકં ગાવુતં, તન્તિબન્ધનટ્ઠાનં ગાવુતં, ઉપરિ દણ્ડકો ગાવુતન્તિ તિગાવુતપ્પમાણા વીણા. ઇતિ સો તં વીણં આદાય સમપઞ્ઞાસમુચ્છના મુચ્છેત્વા અઙ્ગનખેહિ પહરિત્વા મધુરં ગીતસ્સરં નિચ્છારેત્વા સેસદેવે સક્કસ્સ ગમનકાલં જાનાપેન્તો એકમન્તં અટ્ઠાસિ. એવં તસ્સ ગીતવાદિતસઞ્ઞાય સન્નિપતિતે દેવગણે **અથ ખો સક્કો દેવાનમિન્દો...પે॰... વેદિયકે પબ્બતે પચ્ચુટ્ઠાસિ**.

૩૪૬. **અતિરિવ ઓભાસજાતો**તિ અઞ્ઞેસુ દિવસેસુ એકસ્સેવ દેવસ્સ વા મારસ્સ વા બ્રહ્મુનો વા ઓભાસેન ઓભાસજાતો હોતિ, તંદિવસં પન દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતાનં ઓભાસેન અતિરિવ ઓભાસજાતો એકપજ્જોતો સહસ્સચન્દસૂરિયઉગ્ગતકાલસદિસો અહોસિ. **પરિતો ગામેસુ મનુસ્સા**તિ સમન્તા ગામેસુ મનુસ્સા. પકતિસાયમાસકાલેયેવ કિર ગામમજ્ઝે દારકેસુ કીળન્તેસુ તત્થ સક્કો અગમાસિ, તસ્મા મનુસ્સા પસ્સિત્વા એવમાહંસુ. નનુ ચ મજ્ઝિમયામે દેવતા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમન્તિ, અયં કસ્મા પઠમયામસ્સાપિ પુરિમભાગેયેવ આગતોતિ? મરણભયેનેવ તજ્જિતત્તા. **કિંસુ નામા**તિ કિંસુ નામ ભો એતં, કો નુ ખો અજ્જ મહેસક્ખો દેવો વા બ્રહ્મા વા ભગવન્તં પઞ્હં પુચ્છિતું ધમ્મં સોતું ઉપસઙ્કમન્તો, કથંસુ નામ ભો ભગવા પઞ્હં વિસ્સજ્જેસ્સતિ ધમ્મં દેસેસ્સતિ, લાભા અમ્હાકં, યેસં નો એવં દેવતાનં કઙ્ખાવિનોદકો સત્થા અવિદૂરે વિહારે વસતિ, યે લભામ થાલકભિક્ખમ્પિ કટચ્છુભિક્ખમ્પિ દાતુન્તિ સંવિગ્ગા લોમહટ્ઠજાતા ઉદ્ધગ્ગલોમા હુત્વા દસનખસમોધાનસમુજ્જલં અઞ્જલિં સિરસ્મિં પતિટ્ઠપેત્વા નમસ્સમાના અટ્ઠંસુ.

૩૪૭. **દુરુપસઙ્કમા**તિ દુપયિરુપાસિયા. અહં સરાગો સદોસો સમોહો, સત્થા વીતરાગો વીતદોસો વીતમોહો, તસ્મા દુપયિરુપાસિયા તથાગતા માદિસેન. **ઝાયી**તિ લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયી. તસ્મિઞ્ઞેવ ઝાને રતાતિ **ઝાનરતા**. **તદન્તરં પટિસલ્લીના**તિ તદન્તરં પટિસલ્લીના સમ્પતિ પટિસલ્લીના વા.

તસ્મા ન કેવલં ઝાયી ઝાનરતાતિ દુરુપસઙ્કમા, ઇદાનિમેવ પટિસલ્લીનાતિપિ દુરુપસઙ્કમા. **પસાદેય્યાસી**તિ આરાધેય્યાસિ, ઓકાસં મે કારેત્વા દદેય્યાસીતિ વદતિ. **બેલુવપણ્ડુવીણં આદાયા**તિ નનુ પુબ્બેવ આદિન્નાતિ? આમ , આદિન્ના. મગ્ગગમનવસેન પન અંસકૂટે લગ્ગિતા, ઇદાનિ નં વામહત્થે ઠપેત્વા વાદનસજ્જં કત્વા આદિયિ. તેન વુત્તં ''આદાયા''તિ.

પઞ્ચસિખગીતગાથાવણ્ણના

૩૪૮. **અસ્સાવેસી**તિ સાવેસિ. **બુદ્ધૂપસઞ્હિતા**તિ બુદ્ધં આરબ્ભ બુદ્ધં નિસ્સયં કત્વા પવત્તાતિ અત્થો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

વન્દે તે પિતરં ભદ્દે, તિમ્બરું સૂરિયવચ્છસેતિ એત્થ **સૂરિયવચ્છસા**તિ સૂરિયસમાનસરીરા. તસ્સા કિર દેવધીતાય પાદન્તતો રસ્મિ ઉટ્ઠહિત્વા કેસન્તં આરોહતિ, તસ્મા બાલસૂરિયમણ્ડલસદિસા ખાયતિ, ઇતિ નં ''સૂરિયવચ્છસા''તિ સઞ્જાનન્તિ. તં સન્ધાયાહ – ''ભદ્દે, સૂરિયવચ્છસે, તવ પિતરં તિમ્બરું ગન્ધબ્બદેવરાજાનં વન્દામી''તિ. **યેન જાતાસિ કલ્યાણી**તિ યેન કારણભૂતેન યં તિમ્બરું દેવરાજાનં નિસ્સાય ત્વં જાતા, કલ્યાણી સબ્બઙ્ગસોભના. **આનન્દજનની મમા**તિ મય્હં પીતિસોમનસ્સવડ્ઢની.

વાતોવ સેદતં કન્તોતિ યથા સઞ્જાતસેદાનં સેદહરણત્થં વાતો ઇટ્ઠો હોતિ કન્તો મનાપો, એવન્તિ અત્થો. **પાનીયંવ પિપાસતો**તિ પાતુમિચ્છન્તસ્સ પિપાસતો પિપાસાભિભૂતસ્સ. **અઙ્ગીરસી**તિ અઙ્ગે રસ્મિયો અસ્સાતિ અઙ્ગીરસી, તમેવ આરબ્ભ આલપન્તો વદતિ. **ધમ્મો અરહતામિવા**તિ અરહન્તાનં નવલોકુત્તરધમ્મો વિય.

જિઘચ્છતોતિ ભુઞ્જિતુકામસ્સ ખુદાભિભૂતસ્સ. **જલન્તમિવ વારિના**તિ યથા કોચિ જલન્તં જાતવેદં ઉદકકુમ્ભેન નિબ્બાપેય્ય, એવં તવ કારણા ઉપ્પન્નં મમ કામરાગપરિળાહં નિબ્બાપેહીતિ વદતિ.

યુત્તં કિઞ્જક્ખરેણુનાતિ પદુમકેસરરેણુના યુત્તં. **નાગો ઘમ્માભિતત્તો વા**તિ ઘમ્માભિતત્તહત્થી વિય. **ઓગાહે તે થનૂદર**ન્તિ યથા સો નાગો પોક્ખરણિં ઓગાહિત્વા પિવિત્વા અગ્ગસોણ્ડમત્તં પગ્ગાયમાનં કત્વા નિમુગ્ગો સુખં સાતં વિન્દતિ, એવં કદા નુ ખો તે થનૂદરં થનવેમજ્ઝં ઉદરઞ્ચ ઓતરિત્વા અહં સુખં સાતં પટિલભિસ્સામીતિ વદતિ.

> ''અચ્ચઙ્કુસોવ નાગોવ, જિતં મે તુત્તતોમરં;
> કારણં નપ્પજાનામિ, સમ્મત્તો લક્ખણૂરુયા''તિ. –

એત્થ **તુત્તં** વુચ્ચતિ કણ્ણમૂલે વિજ્ઝનઅયદણ્ડકો. **તોમર**ન્તિ પાદાદીસુ વિજ્ઝનદણ્ડતોમરં. **અઙ્કુસો**તિ મત્થકે વિજ્ઝનકુટિલકણ્ટકો. યો ચ નાગો પભિન્નમત્તો અચ્ચઙ્કુસો હોતિ, અઙ્કુસં અતીતો; અઙ્કુસેન વિજ્ઝિયમાનોપિ વસં ન ગચ્છતિ, સો ''જિતં મયા તુત્તતોમરં, યો અહં અઙ્કુસસ્સપિ વસં ન ગચ્છામી''તિ મદદપ્પેન કિઞ્ચિ કારણં ન બુજ્ઝતિ. યથા સો અચ્ચઙ્કુસો નાગો ''જિતં મે તુત્તતોમર''ન્તિ કિઞ્ચિ કારણં નપ્પજાનાતિ, એવં અહમ્પિ લક્ખણસમ્પન્નઊરુતાય લક્ખણૂરુયા સમ્મત્તો મત્તો પમત્તો ઉમ્મત્તો વિય કિઞ્ચિ કારણં નપ્પજાનામીતિ વદતિ. અથ વા અચ્ચઙ્કુસોવ નાગો અહમ્પિ સમ્મત્તો લક્ખણૂરુયા કિઞ્ચિ તતો વિરાગકારણં નપ્પજાનામિ. કસ્મા? યસ્મા તેન નાગેન વિય જિતં મે તુત્તતોમરં, ન કસ્સચિ વદતો વચનં આદિયામિ.

તયિ ગેધિતચિત્તોસ્મીતિ ભદ્દે લક્ખણૂરુ તયિ બદ્ધચિત્તોસ્મિ. **ગેધિતચિત્તો**તિ વા ગેધં અજ્ઝુપેતચિત્તો. **ચિત્તં વિપરિણામિતન્તિ** પકતિં જહિત્વા ઠિતં. **પટિગન્તું ન સક્કોમી**તિ નિવત્તિતું ન સક્કોમિ. **વઙ્કઘસ્તોવ અમ્બુજો**તિ બળિસં ગિલિત્વા ઠિતમચ્છો વિય. ''ઘસો''તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો.

વામૂરૂતિ વામાકારેન સણ્ઠિતઊરુ, કદલિક્ખન્ધસદિસઊરૂતિ વા અત્થો. **સજા**તિ આલિઙ્ગ. **મન્દલોચને**તિ ઇત્થિયો ન તિખિણં નિજ્ઝાયન્તિ મન્દં આલોચેન્તિ ઓલોકેન્તિ, તસ્મા ''મન્દલોચના''તિ વુચ્ચન્તિ. **પલિસ્સજા**તિ સબ્બતોભાગેન આલિઙ્ગ. **એતં મે અભિપત્થિતન્તિ** એતં મયા અભિણ્હં પત્થિતં.

અપ્પકો વત મે સન્તોતિ પકતિયાવ મન્દો સમાનો. **વેલ્લિતકેસિયા**તિ કેસા મુઞ્ચિત્વા પિટ્ઠિયં વિસ્સટ્ઠકાલે સપ્પો વિય વેલ્લન્તા ગચ્છન્તા અસ્સાતિ વેલ્લિતકેસી, તસ્સા વેલ્લિતકેસિયા. **અનેકભાવો સમુપ્પાદી**તિ અનેકવિધો જાતો. **અનેકભાગો**તિ વા પાઠો. **અરહન્તેવ દક્ખિણા**તિ અરહન્તમ્હિ દિન્નદાનં વિય નાનપ્પકારતો પભિન્નો.

યં મે અત્થિ કતં પુઞ્ઞન્તિ યં મયા કતં પુઞ્ઞમત્થિ. **અરહન્તેસુ તાદિસૂ**તિ તાદિલક્ખણપ્પત્તેસુ અરહન્તેસુ. **તયા સદ્ધિં વિપચ્ચતન્તિ** સબ્બં તયા સદ્ધિમેવ વિપાકં દેતુ.

એકોદીતિ એકીભાવં ગતો. **નિપકો સતો**તિ નેપક્કં વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તાય સમન્નાગતોતિ નિપકો. સતિયા સમન્નાગતત્તા સતો. **અમતં મુનિ જિગીસાનો**તિ યથા સો બુદ્ધમુનિ અમતં નિબ્બાનં જિગીસતિ પરિયેસતિ, એવં તં અહં સૂરિયવચ્છસે જિગીસામિ પરિયેસામિ. યથા વા સો અમતં જિગીસાનો એસન્તો ગવેસન્તો વિચરતિ, એવાહં તં એસન્તો ગવેસન્તો વિચરામીતિપિ અત્થો.

યથાપિ મુનિ નન્દેય્ય, પત્વા સમ્બોધિમુત્તમન્તિ યથા બુદ્ધમુનિ બોધિપલ્લઙ્કે નિસિન્નો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્વા નન્દેય્ય તોસેય્ય. **એવં નન્દેય્યન્તિ** એવમેવ અહમ્પિ તયા મિસ્સીભાવં ગતો નન્દેય્યં, પીતિસોમનસ્સજાતો ભવેય્યન્તિ વદતિ.

તાહં ભદ્દે વરેય્યાહેતિ **અહે**તિ આમન્તનં, અહે ભદ્દે સૂરિયવચ્છસે, સક્કેન દેવાનમિન્દેન ''કિં દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવરજ્જં ગણ્હસિ, સુરિયવચ્છસ''ન્તિ, એવં વરે દિન્ને દેવરજ્જં પહાય ''સૂરિયવચ્છસં ગણ્હામી''તિ એવં તં અહં વરેય્યં ઇચ્છેય્યં ગણ્હેય્યન્તિ અત્થો.

સાલંવ ન ચિરં ફુલ્લન્તિ તવ પિતુ નગરદ્વારે નચિરં પુપ્ફિતો સાલો અત્થિ. સો અતિવિય મનોહરો. તં નચિરં ફુલ્લસાલં વિય. **પિતરં તે સુમેધસે**તિ અતિસસ્સિરીકં તવ પિતરં **વન્દમાનો નમસ્સામિ** નમો કરોમિ. **યસ્સાસેતાદિસી પજા**તિ યસ્સ આસિ એતાદિસી ધીતા.

૩૪૯. **સંસન્દતી**તિ કસ્મા ગીતસદ્દસ્સ ચેવ વીણાસદ્દસ્સ ચ વણ્ણં કથેસિ? કિં તત્થ ભગવતો સારાગો અત્થીતિ? નત્થિ. છળઙ્ગુપેક્ખાય ઉપેક્ખકો ભગવા એતાદિસેસુ ઠાનેસુ, કેવલં ઇટ્ઠાનિટ્ઠં જાનાતિ, ન તત્થ રજ્જતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ''સંવિજ્જતિ ખો, આવુસો, ભગવતો ચક્ખુ, પસ્સતિ ભગવા ચક્ખુના રૂપં, છન્દરાગો ભગવતો નત્થિ, સુવિમુત્તચિત્તો ભગવા. સંવિજ્જતિ ખો, આવુસો, ભગવતો સોત''ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૨). સચે પન વણ્ણં ન કથેય્ય, પઞ્ચસિખો ''ઓકાસો મે કતો''તિ ન જાનેય્ય. અથ સક્કો ''ભગવતા પઞ્ચસિખસ્સ ઓકાસો ન કતો''તિ

દેવતા ગહેત્વા તતોવ પટિનિવત્તેય્ય, તતો મહાજાનિયો ભવેય્ય. વણ્ણે પન કથિતે ''કતો ભગવતા પઞ્ચસિખસ્સ ઓકાસો''તિ દેવતાહિ સદ્ધિં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા વિસ્સજ્જનાવસાને અસીતિયા દેવતાસહસ્સેહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિસ્સતીતિ ઞત્વા વણ્ણં કથેસિ.

તત્થ **કદા સંયૂળ્હા**તિ કદા ગન્થિતા પિણ્ડિતા. **તેન ખો પનાહં, ભન્તે, સમયેના**તિ તેન સમયેન તસ્મિં તુમ્હાકં સમ્બોધિપ્પત્તિતો પટ્ઠાય અટ્ઠમે સત્તાહે. **ભદ્દા નામ સૂરિયવચ્છસા**તિ નામતો ભદ્દા સરીરસમ્પત્તિયા સૂરિયવચ્છસા. **ભગિની**તિ વોહારવચનમેતં, દેવધીતાતિ અત્થો. **પરકામિની**તિ પરં કામેતિ અભિકઙ્ખતિ.

ઉપનચ્ચન્તિયાતિ નચ્ચમાનાય. સા કિર એકસ્મિં સમયે ચાતુમહારાજિકદેવેહિ સદ્ધિં સક્કસ્સ દેવરાજસ્સ નચ્ચં દસ્સનત્થાય ગતા, તસ્મિઞ્ચ ખણે સક્કો તથાગતસ્સ અટ્ઠ યથાભુચ્ચે ગુણે પયિરુદાહાસિ. એવં તસ્મિં દિવસે ગન્ત્વા નચ્ચન્તી અસ્સોસિ.

સક્કૂપસઙ્કમવણ્ણના

૩૫૦. **પટિસમ્મોદતી**તિ ''સંસન્દતિ ખો તે''તિઆદીનિ વદન્તો ભગવા સમ્મોદતિ, પઞ્ચસિખો પટિસમ્મોદતિ. ગાથા ચ ભાસન્તો પઞ્ચસિખો સમ્મોદતિ, ભગવા પટિસમ્મોદતિ. **આમન્તેસી**તિ જાનાપેસિ. તસ્સ કિરેવં અહોસિ ''અયં પઞ્ચસિખો મયા મમ કમ્મેન પેસિતો અત્તનો કમ્મં કરોતિ. એવરૂપસ્સ સત્થુ સન્તિકે ઠત્વા કામગુણૂપસઞ્હિતં અનનુચ્છવિકં કથેસિ, નટા નામ નિલ્લજ્જા હોન્તિ, કથેન્તો વિપ્પકારમ્પિ દસ્સેય્ય, હન્દ નં મમ કમ્મં જાનાપેમી''તિ ચિન્તેત્વા આમન્તેસિ.

૩૫૧. **એવઞ્ચ પન તથાગતા**તિ ધમ્મસઙ્ગાહકત્થેરેહિ ઠપિતવચનં. **અભિવદન્તી**તિ અભિવાદનસમ્પટિચ્છનેન વડ્ઢિતવચનેન વદન્તિ. **અભિવદિતો**તિ વડ્ઢિતવચનેન વુત્તો.

ઉરુન્દા સમપાદીતિ મહન્તા વિવટા અહોસિ, અન્ધકારો ગુહાયં અન્તરધાયિ. **આલોકો ઉદપાદી**તિ યો પકતિયા ગુહાયં અન્ધકારો, સો અન્તરહિતો, આલોકો જાતો. સબ્બમેતં ધમ્મસઙ્ગાહકાનં વચનં.

૩૫૨. **ચિરપટિકાહં, ભન્તે**તિ ચિરતો અહં, ચિરતો પટ્ઠાયાહં દસ્સનકામોતિ અત્થો. **કેહિચિ કેહિચિ કિચ્ચકરણીયેહી**તિ દેવાનં ધીતા ચ પુત્તા ચ અઙ્કે નિબ્બત્તન્તિ, પાદપરિચારિકા ઇત્થિયો સયને નિબ્બત્તન્તિ, તાસં મણ્ડનપસાધનકારિકા દેવતા સયનં પરિવારેત્વા નિબ્બત્તન્તિ, વેય્યાવચ્ચકરા અન્તોવિમાને નિબ્બત્તન્તિ, એતેસં અત્થાય અડ્ડકરણં નામ નત્થિ. યે પન સીમન્તરે નિબ્બત્તન્તિ, તે ''તવ સન્તકા, મમ સન્તકા''તિ નિચ્છેતું અસક્કોન્તા અડ્ડં કરોન્તિ, સક્કં દેવરાજાનં પુચ્છન્તિ. સો ''યસ્સ વિમાનં આસન્નતરં, તસ્સ સન્તકા''તિ વદતિ. સચે દ્વેપિ સમટ્ઠાને હોન્તિ, ''યસ્સ વિમાનં ઓલોકેન્તી ઠિતા, તસ્સ સન્તકા''તિ વદતિ. સચે એકમ્પિ ન ઓલોકેતિ, તં ઉભિન્નં કલહુપચ્છેદનત્થં અત્તનો સન્તકં કરોતિ. કીળાદીનિપિ કિચ્ચાનિ કરણીયાનેવ. એવરૂપાનિ તાનિ કરણીયાનિ સન્ધાય ''કેહિચિ કેહિચિ કિચ્ચકરણીયેહી''તિ આહ.

સલળાગારકેતિ સલળમયગન્ધકુટિયં. **અઞ્ઞતરેન સમાધિના**તિ તદા કિર ભગવા સક્કસ્સેવ અપરિપાકગતં ઞાણં વિદિત્વા ઓકાસં અકારેતુકામો ફલસમાપત્તિવિહારેન નિસીદિ. તં એસ અજાનન્તો ''અઞ્ઞતરેન સમાધિના''તિ આહ. **ભૂજતિ ચ નામા**તિ **ભૂજતી**તિ તસ્સા નામં. **પરિચારિકા**તિ પાદપરિચારિકા દેવધીતા. સા કિર

દ્વે ફલાનિ પત્તા, તેનસ્સા દેવલોકે અભિરતિયેવ નત્થિ. નિચ્ચં ભગવતો ઉપટ્ઠાનં આગન્ત્વા અઞ્જલિં સિરસિ ઠપેત્વા ભગવન્તં નમસ્સમાના તિટ્ઠતિ. **નેમિસદ્દેન તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠિતો**તિ ‘‘સમાપન્નો સદ્દં સુણાતી’’તિ નો વત રે વત્તબ્બે, નનુ ભગવા સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ ‘‘અપિચાહં આયસ્મતો ચક્કનેમિસદ્દેન તમ્હા સમાધિમ્હા વુટ્ઠિતો’’તિ ભણતીતિ. તિટ્ઠતુ નેમિસદ્દો, સમાપન્નો નામ અન્તોસમાપત્તિયં કણ્ણમૂલે ધમમાનસ્સ સઙ્ખયુગળસ્સાપિ અસનિસન્નિપાતસ્સાપિ સદ્દં ન સુણાતિ. ભગવા પન ‘‘એત્તકં કાલં સક્કસ્સ ઓકાસં ન કરિસ્સામી’’તિ પરિચ્છિન્દિત્વા કાલવસેન ફલસમાપત્તિં સમાપન્નો. સક્કો ‘‘ન દાનિ મે સત્થા ઓકાસં કરોતી’’તિ ગન્ધકુટિં પદક્ખિણં કત્વા રથં નિવત્તેત્વા દેવલોકાભિમુખં પેસેસિ. ગન્ધકુટિપરિવેણં રથસદ્દેન સમોહિતં પઞ્ચઙ્ગિકતૂરિયં વિય અહોસિ. ભગવતો યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેન સમાપત્તિતો વુટ્ઠિતસ્સ રથસદ્દેનેવ પઠમાવજ્જનં ઉપ્પજ્જિ, તસ્મા એવમાહ.

ગોપકવત્થુવણ્ણના

૩૫૩. **સીલેસુ પરિપૂરકારિની**તિ પઞ્ચસુ સીલેસુ પરિપૂરકારિની. **ઇત્થિત્તં વિરાજેત્વા**તિ ઇત્થિત્તં નામ અલં, ન હિ ઇત્થિત્તે ઠત્વા ચક્કવત્તિસિરિં, ન સક્કમારબ્રહ્મસિરિયો પચ્ચનુભવિતું, ન પચ્ચેકબોધિં, ન સમ્માસમ્બોધિં ગન્તું સક્કાતિ એવં ઇત્થિત્તં વિરાજેતિ નામ. મહન્તમિદં પુરિસત્તં નામ સેટ્ઠં ઉત્તમં, એત્થ ઠત્વા સક્કા એતા સમ્પત્તિયો પાપુણિતુન્તિ એવં પન પુરિસત્તં ભાવેતિ નામ. સાપિ એવમકાસિ. તેન વુત્તં – ‘‘ઇત્થિત્તં વિરાજેત્વા પુરિસત્તં ભાવેત્વા’’તિ. **હીનં ગન્ધબ્બકાયન્**તિ હીનં લામકં ગન્ધબ્બનિકાયં. કસ્મા પન તે પરિસુદ્ધસીલા તત્થ ઉપ્પન્નાતિ? પુબ્બનિકન્તિયા. પુબ્બેપિ કિર નેસં એતદેવ વસિતટ્ઠાનં, તસ્મા નિકન્તિવસેન તત્થ ઉપ્પન્ના. **ઉપટ્ઠાનન્**તિ ઉપટ્ઠાનસાલં. **પારિચરિયન્**તિ પરિચરણભાવં. ગીતવાદિતેહિ અમ્હે પરિચરિસ્સામાતિ આગચ્છન્તિ.

પટિચોદેસીતિ સારેસિ. સો કિર તે દિસ્વા ‘‘ઇમે દેવપુત્તા અતિવિય વિરોચેન્તિ અતિવણ્ણવન્તો, કિં નુ ખો કમ્મં કત્વા આગતા’’તિ આવજ્જન્તો ‘‘ભિક્ખૂ અહેસુ’’ન્તિ અદ્દસ. તતો ‘‘ભિક્ખૂ હોન્તુ, સીલેસુ પરિપૂરકારિનો’’તિ ઉપધારેન્તો ‘‘પરિપૂરકારિનો’’તિ અદ્દસ. ‘‘પરિપૂરકારિનો હોન્તુ, અઞ્ઞો ગુણો અત્થિ નત્થી’’તિ ઉપધારેન્તો ‘‘ઝાનલાભિનો’’તિ અદ્દસ. ‘‘ઝાનલાભિનો હોન્તુ, કુહિં વાસિકા’’તિ ઉપધારેન્તો ‘‘મય્હંવ કુલૂપકા’’તિ અદ્દસ. પરિસુદ્ધસીલા નામ છસુ દેવલોકેસુ યત્થિચ્છન્તિ, તત્થ નિબ્બત્તન્તિ. ઇમે પન ઉપરિદેવલોકે ચ ન નિબ્બત્તા. ઝાનલાભિનો નામ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તન્તિ, ઇમે ચ બ્રહ્મલોકે ન નિબ્બત્તા. અહં પન એતેસં ઓવાદે ઠત્વા દેવલોકસામિકસ્સ સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ પલ્લઙ્કે પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો, ઇમે હીને ગન્ધબ્બકાયે નિબ્બત્તા. અટ્ઠિવેધપુગ્ગલા નામેતે વટ્ટેત્વા વટ્ટેત્વા ગાળ્હં વિજ્ઝિતબ્બાતિ ચિન્તેત્વા **કુતોમુખા નામા**તિઆદીહિ વચનેહિ પટિચોદેસિ.

તત્થ **કુતોમુખા**તિ ભગવતિ અભિમુખે ધમ્મં દેસેન્તે તુમ્હે કુતોમુખા કિં અઞ્ઞા વિહિતા ઇતો ચિતો ચ ઓલોકયમાના ઉદાહુ નિદ્દાયમાના? **દુદ્દિટ્ઠરૂપન્**તિ દુદ્દિટ્ઠસભાવં દટ્ઠું અયુત્તં . **સહધમ્મિકે**તિ એકસ્સ સત્થુ સાસને સમાચિણ્ણધમ્મે કતપુઞ્ઞે. **તેસં ભન્તે**તિ તેસં ગોપકેન દેવપુત્તેન એવં વત્વા પુન ‘‘અહો તુમ્હે નિલ્લજ્જા અહિરિકા’’તિઆદીહિ વચનેહિ પટિચોદિતાનં દ્વે દેવા દિટ્ઠેવ ધમ્મે સતિં પટિલભિંસુ.

કાયં બ્રહ્મપુરોહિતન્તિ તે કિર ચિન્તયિંસુ – ‘‘નટેહિ નામ નચ્ચન્તેહિ ગાયન્તેહિ વાદેન્તેહિ આગન્ત્વા દાયો નામ લભિતબ્બો અસ્સ, અયં પન અમ્હાકં દિટ્ઠકાલતો પટ્ઠાય પક્ખિત્તલોણં ઉદ્ધનં વિય તટતટાયતેવ, કિં નુ ખો

ઇદ''ન્તિ આવજ્જન્તા અત્તનો સમણભાવં પરિસુદ્ધસીલતં ઝાનલાભિતં તસ્સેવ કુલૂપકભાવઞ્ચ દિસ્વા ''પરિસુદ્ધસીલા નામ છસુ દેવલોકેસુ યથારુચિતે ઠાને નિબ્બત્તન્તિ, ઝાનલાભિનો બ્રહ્મલોકે. મયં ઉપરિદેવલોકેપિ બ્રહ્મલોકેપિ નિબ્બત્તિતું નાસક્ખિમ્હ. અમ્હાકં ઓવાદે ઠત્વા અયં ઇત્થિકા ઉપરિ નિબ્બત્તા, મયં ભિક્ખૂ સમાના ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં ચરિત્વા હીને ગન્ધબ્બકાયે નિબ્બત્તા. તેન નો અયં એવં નિગ્ગણ્હાતી''તિ ઞત્વા તસ્સ કથં સુણન્તાયેવ તેસુ દ્વે જના પઠમજ્ઝાનસતિં પટિલભિત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તા અનાગામિફલેયેવ પતિટ્ઠહિંસુ. અથ નેસં સો પરિત્તો કામાવચરત્તભાવો ધારેતું નાસક્ખિ. તસ્મા તાવદેવ ચવિત્વા બ્રહ્મપુરોહિતેસુ નિબ્બત્તા. સો ચ નેસં કાયો તત્થ ઠિતાનંયેવ નિબ્બત્તો. તેન વુત્તં – ''તેસં, ભન્તે, ગોપકેન દેવપુત્તેન પટિચોદિતાનં દ્વે દેવા દિટ્ઠેવ ધમ્મે સતિં પટિલભિંસુ કાયં બ્રહ્મપુરોહિત''ન્તિ.

તત્થ **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ તસ્મિંઞેવ અત્તભાવે ઝાનસતિં પટિલભિંસુ. તત્થેવ ઠત્વા ચુતા પન કાયં બ્રહ્મપુરોહિતં બ્રહ્મપુરોહિતસરીરં પટિલભિંસૂતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. **એકો પન દેવો**તિ એકો દેવપુત્તો નિકન્તિં છિન્દિતું અસક્કોન્તો કામે અજ્ઝવસિ, તત્થેવ આવાસિકો અહોસિ.

૩૫૪. **સઙ્ઘઞ્ચુપટ્ઠાસિ**ન્તિ સઙ્ઘઞ્ચ ઉપટ્ઠાસિં.

સુધમ્મતાયાતિ ધમ્મસ્સ સુન્દરભાવેન. **તિદિવૂપપન્નો**તિ તિદિવે તિદસપુરે ઉપપન્નો. **ગન્ધબ્બકાયૂપગતે વસીને**તિ ગન્ધબ્બકાયં આવાસિકો હુત્વા ઉપગતે. **યે ચ મયં પુબ્બે મનુસ્સભૂતા**તિ યે પુબ્બે મનુસ્સભૂતા મયં અન્નેન પાનેન ઉપટ્ઠહિમ્હાતિ ઇમિના સદ્ધિં યોજેત્વા અત્થો વેદિતબ્બો.

પાદૂપસઙ્ગય્હાતિ પાદે ઉપસઙ્ગય્હ પાદધોવનપાદમક્ખનાનુપ્પદાનેન પૂજેત્વા ચેવ વન્દિત્વા ચ. **સકે નિવેસને**તિ અત્તનો ઘરે. ઇમસ્સાપિ પદસ્સ ઉપટ્ઠહિમ્હાતિ ઇમિનાવ સમ્બન્ધો.

પચ્ચત્તં વેદિતબ્બોતિ અત્તનાવ વેદિતબ્બો. **અરિયાન સુભાસિતાની**તિ તુમ્હેહિ વુચ્ચમાનાનિ બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં સુભાસિતાનિ.

તુમ્હે પન સેટ્ઠમુપાસમાનાતિ ઉત્તમં બુદ્ધં ભગવન્તં ઉપાસમાના અનુત્તરે બુદ્ધસાસને વા. **બ્રહ્મચરિય**ન્તિ સેટ્ઠચરિયં. **ભવતૂપપત્તી**તિ ભવન્તાનં ઉપપત્તિ.

અગારે વસતો મય્હન્તિ ઘરમજ્ઝે વસન્તસ્સ મય્હં.

સ્વજ્જાતિ સો અજ્જ. **ગોતમસાવકેના**તિ ઇધ ગોપકો ગોતમસાવકોતિ વુત્તો. **સમેચ્ચા**તિ સમાગન્ત્વા.

હન્દ વિયાયામ બ્યાયામાતિ હન્દ ઉય્યમામ બ્યાયમામ. **મા નો મયં પરપેસ્સા અહુમ્હા**તિ **નો**તિ નિપાતમત્તં, મા મયં પરસ્સ પેસનકારકાવ અહુમ્હાતિ અત્થો. **ગોતમસાસનાની**તિ ઇધ પકતિયા પટિવિદ્ધં પઠમજ્ઝાનમેવ ગોતમસાસનાનીતિ વુત્તં, તં અનુસ્સરં અનુસ્સરિત્વાતિ અત્થો.

ચિત્તાનિ વિરાજયિત્વાતિ પઞ્ચકામગુણિકચિત્તાનિ વિરાજયિત્વા. **કામેસુ આદીનવ**ન્તિ વિક્ખમ્ભનવસેન પઠમજ્ઝાનેન કામેસુ આદીનવં અદ્દસંસુ, સમુચ્છેદવસેન તતિયમગ્ગેન. **કામસંયોજનબન્ધનાની**તિ કામસઞ્ઞોજનાનિ ચ કામબન્ધનાનિ ચ. **પાપિમયોગાની**તિ પાપિમતો મારસ્સ યોગભૂતાનિ, બન્ધનભૂતાનીતિ

અત્થો. **દુરચ્ચયાની**તિ દુરતિક્કમાનિ. **સઇન્દા દેવા સપજાપતિકા**તિ ઇન્દં જેટ્ઠકં કત્વા ઉપવિટ્ઠા સઇન્દા પજાપતિં દેવરાજાનં જેટ્ઠકં કત્વા ઉપવિટ્ઠા સપજાપતિકા. **સભાયુપવિટ્ઠા**તિ સભાયં ઉપવિટ્ઠા, નિસિન્નાતિ અત્થો.

વીરાતિ સૂરા. **વિરાગા**તિ વીતરાગા. **વિરજં કરોન્તા**તિ વિરજં અનાગામિમગ્ગં કરોન્તા ઉપ્પાદેન્તા. **નાગોવ સન્નાનિ ગુણાની**તિ કામસઞ્ઞોજનબન્ધનાનિ છેત્વા દેવે તાવતિંસે અતિક્કમિંસુ. **સંવેગજાતસ્સા**તિ જાતસંવેગસ્સ સક્કસ્સ.

કામાભિભૂતિ દુવિધાનમ્પિ કામાનં અભિભૂ. **સતિયા વિહીના**તિ ઝાનસતિવિરહિતા.

તિણ્ણં તેસન્તિ તેસુ તીસુ જનેસુ. **આવસિનેત્થ એકો**તિ તત્થ હીને કાયે એકોયેવ આવાસિકો જાતો. **સમ્બોધિપથાનુસારિનો**તિ અનાગામિમગ્ગાનુસારિનો. **દેવેપિ હીળેન્તી**તિ દ્વે દેવલોકે હીળેન્તા અધોકરોન્તા ઉપચારપ્પનાસમાધીહિ સમાહિતત્તા અત્તનો પાદપંસું દેવતાનં મત્થકે ઓકિરન્તા આકાસે ઉપ્પતિત્વા ગતાતિ.

એતાદિસી ધમ્મપ્પકાસનેત્થાતિ એત્થ સાસને એવરૂપા ધમ્મપ્પકાસના, યાય સાવકા એતેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતા હોન્તિ. **ન તત્થ કિં કઙ્ખતિ કોચિ સાવકો**તિ કિં તત્થ તેસુ સાવકેસુ કોચિ એકસાવકોપિ બુદ્ધાદીસુ વા ચાતુદ્દિસભાવે વા ન કઙ્ખતિ ''સબ્બદિસાસુ અસજ્જમાનો અગય્હમાનો વિહરતી''તિ. ઇદાનિ ભગવતો વણ્ણં ભણન્તો ''નિતિણ્ણઓઘં વિચિકિચ્છછિન્નં, બુદ્ધં નમસ્સામ જિનં જનિન્દ''ન્તિ આહ. તત્થ **વિચિકિચ્છછિન્ન**ન્તિ છિન્નવિચિકિચ્છં. **જનિન્દ**ન્તિ સબ્બલોકુત્તમં.

યં તે ધમ્મન્તિ યં તવ ધમ્મં. **અજ્ઝગંસુ તે**તિ તે દેવપુત્તા અધિગતા. **કાયં બ્રહ્મપુરોહિત**ન્તિ અમ્હાકં પસ્સન્તાનંયેવ બ્રહ્મપુરોહિતસરીરં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં તવ ધમ્મં જાનિત્વા તેસં તિણ્ણં જનાનં તે દ્વે વિસેસગૂ અમ્હાકં પસ્સન્તાનંયેવ કાયં બ્રહ્મપુરોહિતં અધિગન્ત્વા મગ્ગફલવિસેસં અજ્ઝગંસુ, મયમ્પિ તસ્સ ધમ્મસ્સ પત્તિયા આગતમ્હાસિ મારિસાતિ. **આગતમ્હસે**તિ સમ્પત્તમ્હ. **કતાવકાસા ભગવતા, પઞ્હં પુચ્છેમુ મારિસા**તિ સચે નો ભગવા ઓકાસં કરોતિ, અથ ભગવતા કતાવકાસા હુત્વા પઞ્હં, મારિસ, પુચ્છેય્યામાતિ અત્થો.

મઘમાણવવત્થુ

૩૫૫. **દીઘરત્તં વિસુદ્ધો ખો અયં યક્ખો**તિ ચિરકાલતો પભુતિ વિસુદ્ધો. કીવ ચિરકાલતો? અનુપ્પન્ને બુદ્ધે મગધરટ્ઠે મચલગામકે મઘમાણવકાલતો પટ્ઠાય. તદા કિરેસ એકદિવસં કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય ગામમજ્ઝે મનુસ્સાનં ગામકમ્મકરણટ્ઠાનં ગન્ત્વા અત્તનો ઠિતટ્ઠાનં પાદન્તેનેવ પંસુકચવરં અપનેત્વા રમણીયમકાસિ, અઞ્ઞો આગન્ત્વા તત્થ અટ્ઠાસિ. સો તાવતકેનેવ સતિં પટિલભિત્વા મજ્ઝે ગામસ્સ ખલમણ્ડલમત્તં ઠાનં સોધેત્વા વાલુકં ઓકિરિત્વા દારૂનિ આહરિત્વા સીતકાલે અગ્ગિં કરોતિ, દહરા ચ મહલ્લકા ચ આગન્ત્વા તત્થ નિસીદન્તિ.

અથસ્સ એકદિવસં એતદહોસિ – ''મયં નગરં ગન્ત્વા રાજરાજમહામત્તાદયો પસ્સામ, ઇમેસુપિ ચન્દિમસૂરિયેસુ 'ચન્દો નામ દેવપુત્તો, સૂરિયો નામ દેવપુત્તો'તિ વદન્તિ. કિં નુ ખો કત્વા એતે એતા સમ્પત્તિયો અધિગતા''તિ? તતો ''નાઞ્ઞં કિઞ્ચિ, પુઞ્ઞકમ્મમેવ કત્વા''તિ ચિન્તેત્વા ''મયાપિ એવંવિધસમ્પત્તિદાયકં પુઞ્ઞકમ્મમેવ કત્તબ્બ''ન્તિ ચિન્તેસિ.

સો કાલસ્સેવ વુટ્ઠાય યાગું પિવિત્વા વાસિફરસુકુદાલમુસલહત્થો ચતુમહાપથં ગન્ત્વા મુસલેન પાસાણે ઉચ્ચાલેત્વા પવટ્ટેતિ, યાનાનં અક્ખપટિઘાતરુક્ખે હરતિ, વિસમં સમં કરોતિ, ચતુમહાપથે સાલં કરોતિ, પોક્ખરણિં ખણતિ, સેતું બન્ધતિ, એવં દિવસં કમ્મં કત્વા અત્થઙ્ગતે સૂરિયે ઘરં એતિ. તં અઞ્ઞો પુચ્છિ – ''ભો, મઘ, ત્વં પાતોવ નિક્ખમિત્વા સાયં અરઞ્ઞતો એસિ, કિં કમ્મં કરોસી''તિ? પુઞ્ઞકમ્મં કરોમિ. સગ્ગગામિમગ્ગં સોધેમીતિ. કિમિદં, ભો, પુઞ્ઞં નામાતિ? ત્વં ન જાનાસીતિ? આમ, ન જાનામીતિ. નગરં ગતકાલે દિટ્ઠપુબ્બા તે રાજરાજમહામત્તાદયોતિ? આમ, દિટ્ઠપુબ્બાતિ. પુઞ્ઞકમ્મં કત્વા તેહિ તં ઠાનં લદ્ધં, અહમ્પિ એવંવિધસમ્પત્તિદાયકં કમ્મં કરોમિ. ''ચન્દો નામ દેવપુત્તો, સૂરિયો નામ દેવપુત્તો''તિ સુતપુબ્બં તયાતિ? આમ સુતપુબ્બન્તિ. એતસ્સ સગ્ગસ્સ ગમનમગ્ગં અહં સોધેમીતિ. ઇદં પન પુઞ્ઞકમ્મં કિં તવેવ વટ્ટતિ, અઞ્ઞસ્સ ન વટ્ટતીતિ? ન કસ્સચેતં વારિતન્તિ. યદિ એવં સ્વે અરઞ્ઞં ગમનકાલે મય્હમ્પિ સદ્દં દેહીતિ. પુનદિવસે તં ગહેત્વા ગતો, એવં તસ્મિં ગામે તેત્તિંસ મનુસ્સા તરુણવયા સબ્બે તસ્સેવ અનુવત્તકા અહેસું. તે એકચ્છન્દા હુત્વા પુઞ્ઞકમ્માનિ કરોન્તા વિચરન્તિ. યં દિસં ગચ્છન્તિ, મગ્ગં સમં કરોન્તા એકદિવસેનેવ કરોન્તિ, પોક્ખરણિં ખણન્તા, સાલં કરોન્તા, સેતું બન્ધન્તા એકદિવસેનેવ નિટ્ઠાપેન્તિ.

અથ નેસં ગામભોજકો ચિન્તેસિ – ''અહં પુબ્બે એતેસુ સુરં પિવન્તેસુ પાણઘાતાદીનિ કરોન્તેસુ ચ કહાપણાદિવસેન ચેવ દણ્ડબલિવસેન ચ ધનં લભામિ. ઇદાનિ એતેસં પુઞ્ઞકરણકાલતો પટ્ઠાય એત્તકો આયો નત્થિ, હન્દ ને રાજકુલે પરિભિન્દામી''તિ રાજાનં ઉપસઙ્કમિત્વા ચોરે, મહારાજ, પસ્સામીતિ. કુહિં, તાતાતિ? મય્હં ગામેતિ. કિં ચોરા નામ, તાતાતિ? રાજાપરાધિકા દેવાતિ. કિં જાતિકાતિ? ગહપતિજાતિકા દેવાતિ. ગહપતિકા કિં કરિસ્સન્તિ, તયા જાનમાનેન કસ્મા મય્હં ન કથિતન્તિ? ભયેન, મહારાજ, ન કથેમિ, ઇદાનિ મા મય્હં દોસં કરેય્યાથાતિ. અથ રાજા ''અયં મય્હં મહારવં રવતી''તિ સદ્દહિત્વા ''તેન હિ ગચ્છ, ત્વમેવ ને આનેહી''તિ બલં દત્વા પેસેસિ. સો ગન્ત્વા દિવસં અરઞ્ઞે કમ્મં કત્વા સાયમાસં ભુઞ્જિત્વા ગામમજ્ઝે નિસીદિત્વા ''સ્વે કિં કમ્મં કરિસ્સામ, કિં મગ્ગં સમં કરોમ, પોક્ખરણિં ખણામ, સેતું બન્ધામા''તિ મન્તયમાનેયેવ તે પરિવારેત્વા ''મા ફન્દિત્થ, રઞ્ઞો આણા''તિ બન્ધિત્વા પાયાસિ. અથ ખો નેસં ઇત્થિયો ''સામિકા કિર વો 'રાજાપરાધિકા ચોરા'તિ બન્ધિત્વા નિય્યન્તી''તિ સુત્વા ''અતિચિરેન ફૂટા એતે 'પુઞ્ઞકમ્મં કરોમા'તિ દિવસે દિવસે અરઞ્ઞેવ અચ્છન્તિ, સબ્બકમ્મન્તા પરિહીના, ગેહે ન કિઞ્ચિ વટ્ટતિ, સુટ્ઠુ બદ્ધા સુટ્ઠુ ગહિતા''તિ વદિંસુ.

ગામભોજકોપિ તે નેત્વા રઞ્ઞો દસ્સેસિ. રાજા અનુપપરિક્ખિત્વાયેવ ''હત્થિના મદ્દાપેથા''તિ આહ. તેસુ નીયમાનેસુ મઘો ઇતરે આહ – ''ભો, સક્ખિસ્સથ મમ વચનં કાતુ''ન્તિ? તવ વચનં કરોન્તાયેવમ્હ ઇમં ભયં પત્તા, એવં સન્તેપિ તવ વચનં કરોમ, ભણ ભો, કિં કરોમાતિ? એત્થ ભો વટ્ટે ચરન્તાનં નામ નિબદ્ધં એતં, કિં પન તુમ્હે ચોરાતિ? ન ચોરમ્હાતિ. ઇમસ્સ લોકસ્સ સચ્ચકિરિયા નામ અવસ્સયો, તસ્મા સબ્બેપિ ''યદિ અમ્હે ચોરા, હત્થી મદ્દતુ, અથ ન ચોરા, મા મદ્દતૂ''તિ સચ્ચકિરિયં કરોથાતિ. તે તથા અકંસુ. હત્થી ઉપગન્તુમ્પિ ન સક્કોતિ, વિરવન્તો પલાયતિ, હત્થિં તુત્તતોમરઙ્કુસેહિ કોટ્ટેન્તાપિ ઉપનેતું ન સક્કોન્તિ. ''હત્થિં ઉપનેતું ન સક્કોમા''તિ રઞ્ઞો આરોચેસું. તેન હિ ઉપરિ કટેન પટિચ્છાદેત્વા મદ્દાપેથાતિ. ઉપરિ કટે દિન્ને દિગુણરવં વિરવન્તો પલાયતિ.

રાજા સુત્વા પેસુઞ્ઞકારકં પક્કોસાપેત્વા આહ – ''તાત, હત્થી મદ્દિતું ન ઇચ્છતી''તિ? આમ, દેવ, જેટ્ઠકમાણવો મન્તં જાનાતિ, મન્તસ્સેવ અયમાનુભાવોતિ. રાજા તં પક્કોસાપેત્વા ''મન્તો કિર તે અત્થી''તિ પુચ્છિ? નત્થિ, દેવ, મય્હં મન્તો, સચ્ચકિરિયં પન મયં કરિમ્હ – ''યદિ અમ્હે રઞ્ઞો ચોરા, મદ્દતુ, અથ ન ચોરા,

મા મદ્દતૂ’’તિ, સચ્ચકિરિયાય નો એસ આનુભાવોતિ. કિં પન, તાત, તુમ્હે કમ્મં કરોથાતિ? અમ્હે, દેવ, મગ્ગં સમં કરોમ, ચતુમહાપથે સાલં કરોમ , પોક્ખરણિં ખણામ, સેતું બન્ધામ, એવરૂપાનિ પુઞ્ઞકમ્માનિ કરોન્તા વિચરિમ્હાતિ.

અયં તુમ્હે કિમત્થં પિસુણેસીતિ? અમ્હાકં પમત્તકાલે ઇદઞ્ચિદઞ્ચ લભતિ, અપ્પમત્તકાલે તં નત્થિ, એતેન કારણેનાતિ. તાત, અયં હત્થી નામ તિરચ્છાનો, સોપિ તુમ્હાકં ગુણે જાનાતિ. અહં મનુસ્સો હુત્વાપિ ન જાનામિ, તુમ્હાકં વસનગામં તુમ્હાકંયેવ પુન અહરણીયં કત્વા દેમિ, અયમ્પિ હત્થી તુમ્હાકંયેવ હોતુ, પેસુઞ્ઞકારકોપિ તુમ્હાકંયેવ દાસો હોતુ. ઇતો પટ્ઠાય મય્હમ્પિ પુઞ્ઞકમ્મં કરોથાતિ ધનં દત્વા વિસ્સજ્જેસિ. તે ધનં ગહેત્વા વારેન વારેન હત્થિં આરુય્હ ગચ્છન્તા મન્તયન્તિ ‘‘ભો પુઞ્ઞકમ્મં નામ અનાગતભવત્થાય કરિયતિ, અમ્હાકં પન અન્તોઉદકે પુપ્ફિતં નીલુપ્પલં વિય ઇમસ્મિઞ્ઞેવ અત્તભાવે વિપાકં દેતિ. ઇદાનિ અતિરેકં પુઞ્ઞં કરિસ્સામા’’તિ, કિં કરોમાતિ? ચતુમહાપથે થાવરં કત્વા મહાજનસ્સ વિસ્સમનસાલં કરોમ, ઇત્થીહિ પન સદ્ધિં અપત્તિકં કત્વા કરિસ્સામ, અમ્હેસુ હિ ‘‘ચોરા’’તિ ગહેત્વા નીયમાનેસુ ઇત્થીનં એકાપિ ચિન્તામત્તકમ્પિ અકત્વા ‘‘સુબદ્ધા સુગહિતા’’તિ ઉટ્ઠહિંસુ, તસ્મા તાસં પત્તિં ન દસ્સામાતિ. તે અત્તનો ગેહાનિ ગન્ત્વા હત્થિનો તેત્તિંસપિણ્ડં દેન્તિ, તેત્તિંસ તિણમુટ્ઠિયો આહરન્તિ, તં સબ્બં હત્થિસ્સ કુચ્છિપૂરં જાતં. તે અરઞ્ઞં પવિસિત્વા રુક્ખે છિન્દન્તિ, છિન્નં છિન્નં હત્થી કડ્ઢિત્વા સકટપથે ઠપેસિ. તે રુક્ખે તચ્છેત્વા સાલાય કમ્મં આરભિંસુ.

મઘસ્સ ગેહે સુજાતા, સુધમ્મા, ચિત્તા, નન્દાતિ ચતસ્સો ભરિયાયો અહેસું. સુધમ્મા વડ્ઢકિં પુચ્છતિ – ‘‘તાત, ઇમે સહાયા કાલસ્સેવ ગન્ત્વા સાયં એન્તિ, કિં કમ્મં કરોન્તી’’તિ? ‘‘સાલં કરોન્તિ, અમ્મા’’તિ. ‘‘તાત, મય્હમ્પિ સાલાય પત્તિં કત્વા દેહી’’તિ. ‘‘ઇત્થીહિ અપત્તિકં કરોમા’’તિ એતે વદન્તીતિ. સા વડ્ઢકિસ્સ અટ્ઠ કહાપણે દત્વા ‘‘તાત, યેન કેનચિ ઉપાયેન મય્હં પત્તિકં કરોહી’’તિ આહ. સો ‘‘સાધુ અમ્મા’’તિ વત્વા પુરેતરં વાસિફરસું ગહેત્વા ગામમજ્ઝે ઠત્વા ‘‘કિં ભો અજ્જ ઇમસ્મિમ્પિ કાલે ન નિક્ખમથા’’તિ ઉચ્ચાસદ્દં કત્વા ‘‘સબ્બે મગ્ગં આરુળ્હા’’તિ ઞત્વા ‘‘ગચ્છથ તાવ તુમ્હે, મય્હં પપઞ્ચો અત્થી’’તિ તે પુરતો કત્વા અઞ્ઞં મગ્ગં આરુય્હ કણ્ણિકૂપગં રુક્ખં છિન્દિત્વા તચ્છેત્વા મટ્ઠં કત્વા આહરિત્વા સુધમ્માય ગેહે ઠપેસિ – ‘‘મયા દેહીતિ વુત્તદિવસે નીહરિત્વા દદેય્યાસી’’તિ.

અથ નિટ્ઠિતે દબ્બસમ્ભારકમ્મે ભૂમિકમ્મતો પટ્ઠાય ચયબન્ધનથમ્ભુસ્સાપન સઙ્ઘાટયોજન કણ્ણિકમઞ્ચબન્ધનેસુ કતેસુ સો વડ્ઢકી કણ્ણિકમઞ્ચે નિસીદિત્વા ચતૂહિ દિસાહિ ગોપાનસિયો ઉક્ખિપિત્વા ‘‘ભો એકં પમુટ્ઠં અત્થી’’તિ આહ. કિં ભો પમુટ્ઠં, સબ્બમેવ ત્વં પમુસ્સસીતિ. ઇમા ભો ગોપાનસિયો કત્થ પતિટ્ઠહિસ્સન્તીતિ? કણ્ણિકા નામ લદ્ધું વટ્ટતીતિ. કુહિં ભો ઇદાનિ સક્કા લદ્ધુન્તિ? કુલાનં ગેહે સક્કા લદ્ધુન્તિ. આહિણ્ડન્તા પુચ્છથાતિ. તે અન્તોગામં પવિસિત્વા પુચ્છિત્વા સુધમ્માય ઘરદ્વારે ‘‘ઇમસ્મિં ઘરે કણ્ણિકા અત્થી’’તિ આહંસુ. સા ‘‘અત્થી’’તિ આહ. હન્દ મૂલં ગણ્હાહીતિ. મૂલં ન ગણ્હામિ, સચે મમ પત્તિં કરોથ, દસ્સામીતિ. એથ ભો માતુગામસ્સ પત્તિં ન કરોમ, અરઞ્ઞં ગન્ત્વા રુક્ખં છિન્દિસ્સામાતિ નિક્ખમિંસુ.

તતો વડ્ઢકી ‘‘કિં ન લદ્ધા, તાત, કણ્ણિકા’’તિ પુચ્છિ. તે તમત્થં આરોચયિંસુ. વડ્ઢકી કણ્ણિકમઞ્ચે નિસિન્નોવ આકાસં ઉલ્લોકેત્વા ‘‘ભો અજ્જ નક્ખત્તં સુન્દરં, ઇદં અઞ્ઞં સંવચ્છરં અતિક્કમિત્વા સક્કા લદ્ધું, તુમ્હેહિ ચ દુક્ખેન આભતા દબ્બસમ્ભારા, તે સકલસંવચ્છરેન ઇમસ્મિઞ્ઞેવ ઠાને પૂતિકા ભવિસ્સન્તિ. દેવલોકે નિબ્બત્તકાલે તસ્સાપિ એકસ્મિં કોણે સાલા હોતુ, આહરથ ન’’ન્તિ આહ. સાપિ યાવ તે ન પુન આગચ્છન્તિ, તાવ કણ્ણિકાય હેટ્ઠિમતલે

‘‘અયં સાલા **સુધમ્મા** નામા’’તિ અક્ખરાનિ છિન્દાપેત્વા અહતેન વત્થેન વેઠેત્વા ઠપેસિ. કમ્મિકા આગન્ત્વા – ‘‘આહર, રે કણ્ણિકં , યં હોતુ તં હોતુ. તુય્હમ્પિ પત્તિં કરિસ્સામા’’તિ આહંસુ. સા નીહરિત્વા ‘‘તાતા, યાવ અટ્ઠ વા સોળસ વા ગોપાનસિયો ન આરોહન્તિ, તાવ ઇમં વત્થં મા નિબ્બેઠયિત્થા’’તિ વત્વા અદાસિ. તે ‘‘સાધૂ’’તિ સમ્પટિચ્છિત્વા ગહેત્વા ગોપાનસિયો આરોપેત્વાવ વત્થં નિબ્બેઠેસું.

એકો મહાગામિકમનુસ્સો ઉદ્ધં ઉલ્લોકેન્તો અક્ખરાનિ દિસ્વા ‘‘કિં, ભો, ઇદ’’ન્તિ અક્ખરઞ્ઞું મનુસ્સં પક્કોસાપેત્વા દસ્સેસિ. સો ‘‘સુધમ્મા નામ અયં સાલા’’તિ આહ. ‘‘હરથ, ભો, મયં આદિતો પટ્ઠાય સાલં કત્વા નામમત્તમ્પિ ન લભામ, એસા રતનમત્તેન કણ્ણિકરુક્ખેન સાલં અત્તનો નામેન કારેતી’’તિ વિરવન્તિ. વડ્ઢકી તેસં વિરવન્તાનંયેવ ગોપાનસિયો પવેસેત્વા આણિં દત્વા સાલાકમ્મં નિટ્ઠાપેસિ.

સાલં તિધા વિભજિંસુ, એકસ્મિં કોટ્ઠાસે ઇસ્સરાનં વસનટ્ઠાનં અકંસુ, એકસ્મિં દુગ્ગતાનં, એકસ્મિં ગિલાનાનં. તેત્તિંસ જના તેત્તિંસ ફલકાનિ પઞ્ઞપેત્વા હત્થિસ્સ સઞ્ઞં અદંસુ – ‘‘આગન્તુકો આગન્ત્વા યસ્સ અત્થતે ફલકે નિસીદતિ, તં ગહેત્વા ફલકસામિકસ્સેવ ગેહે પતિટ્ઠપેહિ. તસ્સ પાદપરિકમ્મપિટ્ઠિપરિકમ્મખાદનીયભોજનીયસયનાનિ સબ્બાનિ ફલકસામિકસ્સેવ ભારો ભવિસ્સતી’’તિ. હત્થી આગતાગતં ગહેત્વા ફલકસામિકસ્સ ગેહં નેતિ, સો તસ્સ તં દિવસં કત્તબ્બં કરોતિ.

મઘમાણવો સાલતો અવિદૂરે ઠાને કોવિળારરુક્ખં રોપાપેસિ, મૂલે ચસ્સ પાસાણફલકં અત્થરિ. **નન્દા** નામસ્સ ભરિયા અવિદૂરે પોક્ખરણિં ખણાપેસિ, **ચિત્તા** માલાવચ્છે રોપાપેસિ, સબ્બજેટ્ઠિકા પન આદાસં ગહેત્વા અત્તભાવં મણ્ડયમાનાવ વિચરતિ. મઘો તં આહ – ‘‘ભદ્દે, સુધમ્મા, સાલાય પત્તિકા જાતા, નન્દા પોક્ખરણિં ખણાપેસિ, ચિત્તા માલાવચ્છે રોપાપેસિ. તવ પન પુઞ્ઞકમ્મં નામ નત્થિ, એકં પુઞ્ઞં કરોહિ, ભદ્દે’’તિ સા ‘‘ત્વં કસ્સ કારણા કરોસિ, નનુ તયા કતં મય્હમેવા’’તિ વત્વા અત્તભાવમણ્ડનમેવ અનુયુઞ્જતિ.

મઘો યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચવિત્વા તાવતિંસભવને સક્કો હુત્વા નિબ્બત્તિ, તેપિ તેત્તિંસ ગામિકમનુસ્સા કાલઙ્કત્વા તેત્તિંસ દેવપુત્તા હુત્વા તસ્સેવ સન્તિકે નિબ્બત્તા. સક્કસ્સ વેજયન્તો નામ પાસાદો સત્ત યોજનસતાનિ ઉગ્ગચ્છિ, ધજો તીણિ યોજનસતાનિ ઉગ્ગચ્છિ, કોવિળારરુક્ખસ્સ નિસ્સન્દેન સમન્તા તિયોજનસતપરિમણ્ડલો પઞ્ચદસયોજનપરિણાહક્ખન્ધો પારિચ્છત્તકો નિબ્બત્તિ, પાસાણફલકસ્સ નિસ્સન્દેન પારિચ્છત્તકમૂલે સટ્ઠિયોજનિકા પણ્ડુકમ્બલસિલા નિબ્બત્તિ. સુધમ્માય કણ્ણિકરુક્ખસ્સ નિસ્સન્દેન તિયોજનસતિકા સુધમ્મા દેવસભા નિબ્બત્તિ. નન્દાય પોક્ખરણિયા નિસ્સન્દેન પઞ્ચાસયોજના નન્દા નામ પોક્ખરણી નિબ્બત્તિ. ચિત્તાય માલાવચ્છવત્થુનિસ્સન્દેન સટ્ઠિયોજનિકં ચિત્તલતાવનં નામ ઉય્યાનં નિબ્બત્તિ.

સક્કો દેવરાજા સુધમ્માય દેવસભાય યોજનિકે સુવણ્ણપલ્લઙ્કે નિસિન્નો તિયોજનિકે સેતચ્છત્તે ધારિયમાને તેહિ દેવપુત્તેહિ તાહિ દેવકઞ્ઞાહિ અડ્ઢતિયાહિ નાટકકોટીહિ દ્વીસુ દેવલોકેસુ દેવતાહિ ચ પરિવારિતો મહાસમ્પત્તિં ઓલોકેન્તો તા તિસ્સો ઇત્થિયો દિસ્વા ‘‘ઇમા તાવ પઞ્ઞાયન્તિ, સુજાતા કુહિ’’ન્તિ ઓલોકેન્તો ‘‘અયં મમ વચનં અકત્વા ગિરિકન્દરાય બકસકુણિકા હુત્વા નિબ્બત્તા’’તિ દિસ્વા દેવલોકતો ઓતરિત્વા તસ્સા સન્તિકં ગતો. સા દિસ્વાવ સઞ્જાનિત્વા અધોમુખા જાતા. ‘‘બાલે, ઇદાનિ કિં સીસં ન ઉક્ખિપસિ? ત્વં મમ વચનં અકત્વા અત્તભાવમેવ મણ્ડયમાના વીતિનામેસિ. સુધમ્માય ચ નન્દાય ચ ચિત્તાય ચ મહાસમ્પત્તિ નિબ્બત્તા, એહિ અમ્હાકં સમ્પત્તિં પસ્સા’’તિ દેવલોકં નેત્વા નન્દાય પોક્ખરણિયા પક્ખિપિત્વા પલ્લઙ્કે નિસીદિ.

નાટકિત્થિયો ‘‘કુહિં ગતત્થ, મહારાજા’’તિ પુચ્છિંસુ. સો અનારોચેતુકામોપિ તાહિ નિપ્પીળિયમાનો ‘‘સુજાતાય સન્તિક’’ન્તિ આહ. કુહિં નિબ્બત્તા, મહારાજાતિ? કન્દરપાદેતિ. ઇદાનિ કુહિન્તિ? નન્દાપોક્ખરણિયં મે વિસ્સટ્ઠાતિ. એથ, ભો, અમ્હાકં અય્યં પસ્સામાતિ સબ્બા તત્થ અગમંસુ. સા પુબ્બે સબ્બજેટ્ઠિકા હુત્વા તા અવમઞ્ઞિત્થ. ઇદાનિ તાપિ તં દિસ્વા – ‘‘પસ્સથ, ભો અમ્હાકં અય્યાય મુખં કક્કટકવિજ્ઝનસૂલસદિસ’’ન્તિઆદીનિ વદન્તિયો કેળિં અકંસુ. સા અતિવિય અટ્ટિયમાના સક્કં દેવરાજાનં આહ – ‘‘મહારાજ, ઇમાનિ સુવણ્ણરજતમણિવિમાનાનિ વા નન્દાપોક્ખરણી વા મય્હં કિં કરિસ્સતિ, જાતિભૂમિયેવ મહારાજ સત્તાનં સુખા, મં તત્થેવ કન્દરપાદે વિસ્સજ્જેહી’’તિ. સક્કો તં તત્થ વિસ્સજ્જેત્વા ‘‘મમ વચનં કરિસ્સસી’’તિ આહ. કરિસ્સામિ, મહારાજાતિ. પઞ્ચ સીલાનિ ગહેત્વા અખણ્ડાનિ કત્વા રક્ખ, કતિપાહેન તં એતાસં જેટ્ઠિકં કરિસ્સામીતિ. સા તથા અકાસિ.

સક્કો કતિપાહસ્સ અચ્ચયેન ‘‘સક્કા નુ ખો સીલં રક્ખિતુ’’ન્તિ ગન્ત્વા મચ્છરૂપેન ઉત્તાનકો હુત્વા તસ્સા પુરતો ઉદકપિટ્ઠે ઓસરતિ, સા ‘‘મતમચ્છકો ભવિસ્સતી’’તિ ગન્ત્વા સીસે અગ્ગહેસિ. મચ્છો નઙ્ગુટ્ઠં ચાલેસિ. સા ‘‘જીવતિ મઞ્ઞે’’તિ ઉદકે વિસ્સજ્જેસિ. સક્કો આકાસે ઠત્વા ‘‘સાધુ, સાધુ, રક્ખસિ સિક્ખાપદં, એવં તં રક્ખમાનં કતિપાહેનેવ નાટકાનં જેટ્ઠિકં કરિસ્સામી’’તિ આહ. તસ્સાપિ પઞ્ચ વસ્સસતાનિ આયુ અહોસિ. એકદિવસમ્પિ ઉદરપૂરં નાલત્થં, સુક્ખિત્વા પરિસુક્ખિત્વા મિલાયમાનાપિ સીલં અખણ્ડેત્વા કાલઙ્કત્વા બારાણસિયં કુમ્ભકારગેહે નિબ્બત્તિ.

સક્કો ‘‘કુહિં નિબ્બત્તા’’તિ ઓલોકેન્તો દિસ્વા ‘‘તતો ઇધ આનેતું ન સક્કા, જીવિતવુત્તિમસ્સા દસ્સામી’’તિ સુવણ્ણએળાલુકાનં યાનકં પૂરેત્વા મજ્ઝે ગામસ્સ મહલ્લકવેસેન નિસીદિત્વા ‘‘એળાલુકાનિ ગણ્હથા’’તિ ઉક્કુટ્ઠિમકાસિ. સમન્તા ગામવાસિકા આગન્ત્વા ‘‘દેહિ, તાતા’’તિ આહંસુ. અહં સીલરક્ખકાનં દેમિ, તુમ્હે સીલં રક્ખથાતિ. તાત મયં સીલં નામ કીદિસન્તિપિ ન જાનામ, મૂલેન દેહીતિ. ‘‘સીલરક્ખકાનંયેવ દમ્મી’’તિ આહ. ‘‘એથ, રે કોસિ અયં એળાલુકમહલ્લકો’’તિ સબ્બે નિવત્તિંસુ.

સા દારિકા પુચ્છિ – ‘‘અમ્મ, તુમ્હે એળાલુકત્થાય ગતા તુચ્છહત્થાવ આગતા’’તિ. કોસિ, અમ્મ, એળાલુકમહલ્લકો ‘‘અહં સીલરક્ખકાનં દમ્મી’’તિ વદતિ, નૂનિમસ્સ દારિકા સીલં ખાદિત્વા વત્તન્તિ, મયં સીલમેવ ન જાનામાતિ. સા ‘‘મય્હં આનીતં ભવિસ્સતી’’તિ ગન્ત્વા ‘‘એળાલુકં, તાત, દેહી’’તિ આહ. ‘‘ત્વં સીલાનિ રક્ખસિ અમ્મા’’તિ? ‘‘આમ, તાત રક્ખામી’’તિ. ઇદં મયા તુય્હમેવ આભતન્તિ ગેહદ્વારે યાનેન સદ્ધિં ઠપેત્વા પક્કામિ. સાપિ યાવજીવં સીલં રક્ખિત્વા ચવિત્વા વેપચિત્તિઅસુરસ્સ ધીતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. સીલનિસ્સન્દેન પાસાદિકા અહોસિ. સો ‘‘ધીતુવિવાહમઙ્ગલં કરિસ્સામી’’તિ અસુરે સન્નિપાતેસિ.

સક્કો ‘‘કુહિં નિબ્બત્તા’’તિ ઓલોકેન્તો ‘‘અસુરભવને નિબ્બત્તા, અજ્જસ્સા વિવાહમઙ્ગલં કરિસ્સન્તી’’તિ દિસ્વા ‘‘ઇદાનિ યંકિઞ્ચિ કત્વા આનેતબ્બા મયા’’તિ અસુરવણ્ણં નિમ્મિનિત્વા ગન્ત્વા અસુરાનં અન્તરે અટ્ઠાસિ. ‘‘તવ સામિકં વદેહી’’તિ તસ્સા હત્થે પિતા પુપ્ફદામં અદાસિ ‘‘યં ઇચ્છસિ, તસ્સૂપરિ ખિપાહી’’તિ. સા ઓલોકેન્તી સક્કં દિસ્વા પુબ્બસન્નિવાસેન સઞ્જાતસિનેહા ‘‘અયં મે સામિકો’’તિ તસ્સૂપરિ દામં ખિપિ. સો તં બાહાય ગહેત્વા આકાસે ઉપ્પતિ, તસ્મિં ખણે અસુરા સઞ્જાનિંસુ. તે ‘‘ગણ્હથ, ગણ્હથ, જરસક્કં, વેરિકો અમ્હાકં, ન મયં એતસ્સ દારિકં દસ્સામા’’તિ અનુબન્ધિંસુ. વેપચિત્તિ પુચ્છિ ‘‘કેનાહટા’’તિ? ‘‘જરસક્કેન મહારાજા’’તિ. ‘‘અવસેસેસુ અયમેવ સેટ્ઠો, અપેથા’’તિ આહ. સક્કો નં નેત્વા અડ્ઢતિયકોટિનાટકાનં જેટ્ઠિકટ્ઠાને ઠપેસિ. સા સક્કં વરં યાચિ – ‘‘મહારાજ, મય્હં

ઇમસ્મિં દેવલોકે માતા વા પિતા વા ભાતા વા ભગિની વા નત્થિ, યત્થ યત્થ ગચ્છસિ, તત્થ તત્થ મં ગહેત્વાવ ગચ્છ મહારાજા''તિ. સક્કો ''સાધૂ''તિ પટિઞ્ઞં અદાસિ.

એવં મચલગામકે મઘમાણવકાલતો પટ્ઠાય વિસુદ્ધભાવમસ્સ સમ્પસ્સન્તો ભગવા ''દીઘરત્તં વિસુદ્ધો ખો અયં યક્ખો''તિ આહ. **અત્થસઞ્હિત**ન્તિ અત્થનિસ્સિતં કારણનિસ્સિતં.

પઞ્હવેય્યાકરણવણ્ણના

૩૫૭. કિં સંયોજનાતિ કિં બન્ધના, કેન બન્ધનેન બદ્ધા હુત્વા. **પુથુકાયા**તિ બહુજના. **અવેરા**તિ અપ્પટિઘા. **અદણ્ડા**તિ આવુધદણ્ડધનદણ્ડવિનિમુત્તા. **અસપત્તા**તિ અપચ્ચત્થિકા. **અબ્યાપજ્જા**તિ વિગતદોમનસ્સા. **વિહરેમુ અવેરિનો**તિ અહો વત કેનચિ સદ્ધિં અવેરિનો વિહરેય્યામ, કત્થચિ કોપં ન ઉપ્પાદેત્વા અચ્છરાય ગહિતકં જમ્બુસહસ્સેન સદ્ધિં પરિભુઞ્જેય્યામાતિ દાનં દત્વા પૂજં કત્વા ચ પત્થયન્તિ. **ઇતિ ચ નેસં હોતી**તિ એવઞ્ચ નેસં અયં પત્થના હોતિ. **અથ ચ પના**તિ એવં પત્થનાય સતિપિ.

ઇસ્સામચ્છરિયસંયોજનાતિ પરસમ્પત્તિખીયનલક્ખણા ઇસ્સા, અત્તસમ્પત્તિયા પરેહિ સાધારણભાવસ્સ અસહનલક્ખણં મચ્છરિયં, ઇસ્સા ચ મચ્છરિયઞ્ચ સંયોજનં એતેસન્તિ ઇસ્સામચ્છરિયસંયોજના. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન ઇસ્સામચ્છરિયાનિ અભિધમ્મે વુત્તાનેવ.

આવાસમચ્છરિયેન પનેત્થ યક્ખો વા પેતો વા હુત્વા તસ્સેવ આવાસસ્સ સઙ્કારં સીસેન ઉક્ખિપિત્વા વિચરતિ. કુલમચ્છરિયેન તસ્મિં કુલે અઞ્ઞેસં દાનાદીનિ કરોન્તે દિસ્વા ''ભિન્નં વતિદં કુલં મમા''તિ ચિન્તયતો લોહિતમ્પિ મુખતો ઉગ્ગચ્છતિ, કુચ્છિવિરેચનમ્પિ હોતિ, અન્તાનિપિ ખણ્ડાખણ્ડાનિ હુત્વા નિક્ખમન્તિ. લાભમચ્છરિયેન સઙ્ઘસ્સ વા ગણસ્સ વા સન્તકે લાભે મચ્છરાયિત્વા પુગ્ગલિકપરિભોગેન પરિભુઞ્જિત્વા યક્ખો વા પેતો વા મહાઅજગરો વા હુત્વા નિબ્બત્તતિ. સરીરવણ્ણગુણવણ્ણમચ્છરિયેન પન પરિયત્તિધમ્મમચ્છરિયેન ચ અત્તનોવ વણ્ણં વણ્ણેતિ, ન પરેસં વણ્ણં, ''કિં વણ્ણો એસો''તિ તં તં દોસં વદન્તો પરિયત્તિઞ્ચ કસ્સચિ કિઞ્ચિ અદેન્તો દુબ્બણ્ણો ચેવ એળમૂગો ચ હોતિ.

અપિચ આવાસમચ્છરિયેન લોહગેહે પચ્ચતિ. કુલમચ્છરિયેન અપ્પલાભો હોતિ. લાભમચ્છરિયેન ગૂથનિરયે નિબ્બત્તતિ. વણ્ણમચ્છરિયેન ભવે નિબ્બત્તસ્સ વણ્ણો નામ ન હોતિ. ધમ્મમચ્છરિયેન કુક્કુળનિરયે નિબ્બત્તતિ. ઇદં પન ઇસ્સામચ્છરિયસંયોજનં સોતાપત્તિમગ્ગેન પહીયતિ. યાવ તં નપ્પહીયતિ, તાવ દેવમનુસ્સા અવેરતાદીનિ પત્થયન્તાપિ વેરાદીહિ ન પરિમુચ્ચન્તિયેવ.

તિણ્ણા મેત્થ કઙ્ખાતિ એતસ્મિં પઞ્હે મયા તુમ્હાકં વચનં સુત્વા કઙ્ખા તિણ્ણાતિ વદતિ, ન મગ્ગવસેન તિણ્ણકઙ્ખતં દીપેતિ. **વિગતા કથંકથા**તિ ઇદં કથં, ઇદં કથન્તિ અયમ્પિ કથંકથા વિગતા.

૩૫૮. નિદાનાદીનિ વુત્તત્થાનેવ. **પિયાપ્પિયનિદાન**ન્તિ પિયસત્તસઙ્ખારનિદાનં મચ્છરિયં, અપ્પિયસત્તસઙ્ખારનિદાના ઇસ્સા. ઉભયં વા ઉભયનિદાનં. પબ્બજિતસ્સ હિ સદ્ધિવિહારિકાદયો, ગહટ્ઠસ્સ પુત્તાદયો હત્થિઅસ્સાદયો વા સત્તા પિયા હોન્તિ કેળાયિતા મમાયિતા, મુહુત્તમ્પિ તે અપસ્સન્તો અધિવાસેતું ન સક્કોતિ. સો અઞ્ઞં તાદિસં પિયસત્તં લભન્તં દિસ્વા ઇસ્સં કરોતિ. ''ઇમિના અમ્હાકં કિઞ્ચિ કમ્મં અત્થિ, મુહુત્તં તાવ નં દેથા''તિ

તમેવ અઞ્ઞેહિ યાચિતો ‘‘ન સક્કા દાતું, કિલમિસ્સતિ વા ઉક્કણ્ઠિસ્સતિ વા’’તિઆદીનિ વત્વા મચ્છરિયં કરોતિ. એવં તાવ ઉભયમ્પિ પિયસત્તનિદાનં હોતિ. ભિક્ખુસ્સ પન પત્તચીવરપરિક્ખારજાતં, ગહટ્ઠસ્સ વા અલઙ્કારાદિઉપકરણં પિયં હોતિ મનાપં, સો અઞ્ઞસ્સ તાદિસં ઉપ્પજ્જમાનં દિસ્વા ‘‘અહો વતસ્સ એવરૂપં ન ભવેય્યા’’તિ ઇસ્સં કરોતિ, યાચિતો વાપિ ‘‘મયમ્પેતં મમાયન્તા ન પરિભુઞ્જામ, ન સક્કા દાતુ’’ન્તિ મચ્છરિયં કરોતિ. એવં ઉભયમ્પિ પિયસઙ્ખારનિદાનં હોતિ. અપ્પિયે પન તે વુત્તપ્પકારે સત્તે ચ સઙ્ખારે ચ લભિત્વા સચેપિસ્સ તે અમનાપા હોન્તિ, તથાપિ કિલેસાનં વિપરીતવુત્તિતાય ‘‘ઠપેત્વા મં કો અઞ્ઞો એવરૂપસ્સ લાભી’’તિ ઇસ્સં વા કરોતિ, યાચિતો તાવકાલિકમ્પિ અદદમાનો મચ્છરિયં વા કરોતિ. એવં ઉભયમ્પિ અપ્પિયસત્તસઙ્ખારનિદાનં હોતિ.

છન્દનિદાનન્તિ એત્થ પરિયેસનછન્દો, પટિલાભછન્દો, પરિભોગછન્દો, સન્નિધિછન્દો, વિસ્સજ્જનછન્દોતિ પઞ્ચવિધો છન્દો.

કતમો **પરિયેસનછન્દો?** ઇધેકચ્ચો અતિત્તો છન્દજાતો રૂપં પરિયેસતિ, સદ્દં. ગન્ધં. રસં. ફોટ્ઠબ્બં પરિયેસતિ, ધનં પરિયેસતિ. અયં પરિયેસનછન્દો.

કતમો **પટિલાભછન્દો?** ઇધેકચ્ચો અતિત્તો છન્દજાતો રૂપં પટિલભતિ, સદ્દં. ગન્ધં. રસં. ફોટ્ઠબ્બં પટિલભતિ, ધનં પટિલભતિ. અયં પટિલાભછન્દો.

કતમો **પરિભોગછન્દો?** ઇધેકચ્ચો અતિત્તો છન્દજાતો રૂપં પરિભુઞ્જતિ, સદ્દં. ગન્ધં. રસં. ફોટ્ઠબ્બં પરિભુઞ્જતિ, ધનં પરિભુઞ્જતિ. અયં પરિભોગછન્દો.

કતમો **સન્નિધિછન્દો?** ઇધેકચ્ચો અતિત્તો છન્દજાતો ધનસન્નિચયં કરોતિ ‘‘આપદાસુ ભવિસ્સતી’’તિ. અયં સન્નિધિછન્દો.

કતમો **વિસ્સજ્જનછન્દો?** ઇધેકચ્ચો અતિત્તો છન્દજાતો ધનં વિસ્સજ્જેતિ, હત્થારોહાનં, અસ્સારોહાનં, રથિકાનં, ધનુગ્ગહાનં – ‘‘ઇમે મં રક્ખિસ્સન્તિ ગોપિસ્સન્તિ મમાયિસ્સન્તિ સમ્પરિવારયિસ્સન્તી’’તિ. અયં વિસ્સજ્જનછન્દો. ઇમે પઞ્ચ છન્દા. ઇધ તણ્હામત્તમેવ, તં સન્ધાય ઇદં વુત્તં.

વિતક્કનિદાનોતિ એત્થ ‘‘લાભં પટિચ્ચ વિનિચ્છયો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૧૦) એવં વુત્તો વિનિચ્છયવિતક્કો વિતક્કો નામ. **વિનિચ્છયો**તિ દ્વે વિનિચ્છયા તણ્હાવિનિચ્છયો ચ, દિટ્ઠિવિનિચ્છયો ચ. અટ્ઠસતં તણ્હાવિચરિતં તણ્હાવિનિચ્છયો નામ. દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો દિટ્ઠિવિનિચ્છયો નામાતિ એવં વુત્તતણ્હાવિનિચ્છયવસેન હિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠપિયાપ્પિયવવત્થાનં ન હોતિ. તદેવ હિ એકચ્ચસ્સ ઇટ્ઠં હોતિ, એકચ્ચસ્સ અનિટ્ઠં પચ્ચન્તરાજમજ્ઝિમદેસરાજૂનં ગણ્ડુપ્પાદમિગમંસાદીસુ વિય. તસ્મિં પન તણ્હાવિનિચ્છયવિનિચ્છિતે પટિલદ્ધવત્થુસ્મિં ‘‘એત્તકં રૂપસ્સ ભવિસ્સતિ, એત્તકં સદ્દસ્સ, એત્તકં ગન્ધસ્સ, એત્તકં રસસ્સ, એત્તકં ફોટ્ઠબ્બસ્સ ભવિસ્સતિ, એત્તકં મય્હં ભવિસ્સતિ, એત્તકં પરસ્સ ભવિસ્સતિ, એત્તકં નિદહિસ્સામિ, એત્તકં પરસ્સ દસ્સામી’’તિ વવત્થાનં વિતક્કવિનિચ્છયેન હોતિ. તેનાહ ‘‘છન્દો ખો, દેવાનમિન્દ, વિતક્કનિદાનો’’તિ.

પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિદાનોતિ તયો પપઞ્ચા તણ્હાપપઞ્ચો, માનપપઞ્ચો, દિટ્ઠિપપઞ્ચોતિ. તત્થ અટ્ઠસતતણ્હાવિચરિતં તણ્હાપપઞ્ચો નામ. નવવિધો માનો માનપપઞ્ચો નામ. દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિયો દિટ્ઠિપપઞ્ચો નામ. તેસુ

ઇધ તણ્હાપપઞ્ચો અધિપ્પેતો. કેનટ્ઠેન પપઞ્ચો? મત્તપમત્તાકારપાપનટ્ઠેન પપઞ્ચો. તંસમ્પયુત્તા સઞ્ઞા પપઞ્ચસઞ્ઞા. સઙ્ખા વુચ્ચતિ કોટ્ઠાસો ''સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા''તિઆદીસુ વિય. ઇતિ પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિદાનોતિ પપઞ્ચસઞ્ઞાકોટ્ઠાસનિદાનો વિતક્કોતિ અત્થો.

પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિરોધસારુપ્પગામિનિન્તિ એતિસ્સા પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાય ખયા નિરોધો વૂપસમો, તસ્સ સારુપ્પઞ્ચેવ તત્થ ગામિનિં ચાતિ સહ વિપસ્સનાય મગ્ગં પુચ્છતિ.

વેદનાકમ્મટ્ઠાનવણ્ણના

૩૫૯. અથસ્સ ભગવા **સોમનસ્સંપાહ**ન્તિ તિસ્સો વેદના આરભિ. કિં પન ભગવતા પુચ્છિતં કથિતં, અપુચ્છિતં, સાનુસન્ધિકં, અનનુસન્ધિકન્તિ? પુચ્છિતમેવ કથિતં, નો અપુચ્છિતં, સાનુસન્ધિકમેવ, નો અનનુસન્ધિકં. દેવતાનઞ્હિ રૂપતો અરૂપં પાકટતરં, અરૂપેપિ વેદના પાકટતરા. કસ્મા? દેવતાનઞ્હિ કરજકાયં સુખુમં, કમ્મજં બલવં, કરજકાયસ્સ સુખુમત્તા, કમ્મજસ્સ બલવત્તા એકાહારમ્પિ અતિક્કમિત્વા ન તિટ્ઠન્તિ, ઉણ્હપાસાણે ઠપિતસપ્પિપિણ્ડિ વિય વિલીયન્તીતિ સબ્બં **બ્રહ્મજાલે** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. તસ્મા ભગવા સક્કસ્સ તિસ્સો વેદના આરભિ. દુવિધઞ્હિ કમ્મટ્ઠાનં – રૂપકમ્મટ્ઠાનં, અરૂપકમ્મટ્ઠાનઞ્ચ. રૂપપરિગ્ગહો, અરૂપપરિગ્ગહોતિપિ એતદેવ વુચ્ચતિ. તત્થ ભગવા યસ્સ રૂપં પાકટં, તસ્સ સઙ્ખેપમનસિકારવસેન વા વિત્થારમનસિકારવસેન વા ચતુધાતુવવત્થાનં વિત્થારેન્તો રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેતિ. યસ્સ અરૂપં પાકટં, તસ્સ અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેતિ. કથેન્તો ચ તસ્સ વત્થુભૂતં રૂપકમ્મટ્ઠાનં દસ્સેત્વાવ કથેતિ, દેવાનં પન અરૂપકમ્મટ્ઠાનં પાકટન્તિ અરૂપકમ્મટ્ઠાનવસેન વેદના આરભિ.

તિવિધો હિ અરૂપકમ્મટ્ઠાને અભિનિવેસો – ફસ્સવસેન, વેદનાવસેન, ચિત્તવસેનાતિ. કથં? એકચ્ચસ્સ હિ સઙ્ખિત્તેન વા વિત્થારેન વા પરિગ્ગહિતે રૂપકમ્મટ્ઠાને તસ્મિં આરમ્મણે ચિત્તચેતસિકાનં પઠમાભિનિપાતો તં આરમ્મણં ફુસન્તો ઉપ્પજ્જમાનો **ફસ્સો** પાકટો હોતિ. એકચ્ચસ્સ તં આરમ્મણં અનુભવન્તી ઉપ્પજ્જમાના **વેદના** પાકટા હોતિ. એકચ્ચસ્સ તં આરમ્મણં પરિગ્ગહેત્વા તં વિજાનન્તં ઉપ્પજ્જમાનં **વિઞ્ઞાણં** પાકટં હોતિ.

તત્થ યસ્સ ફસ્સો પાકટો હોતિ, સોપિ ન કેવલં ફસ્સોવ ઉપ્પજ્જતિ, તેન સદ્ધિં તદેવ આરમ્મણં અનુભવમાના વેદનાપિ ઉપ્પજ્જતિ, સઞ્જાનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ, વિજાનમાનં વિઞ્ઞાણમ્પિ ઉપ્પજ્જતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ. યસ્સ વેદના પાકટા હોતિ, સોપિ ન કેવલં વેદનાવ ઉપ્પજ્જતિ, તાય સદ્ધિં તદેવ આરમ્મણં ફુસમાનો ફસ્સોપિ ઉપ્પજ્જતિ, સઞ્જાનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ, વિજાનમાનં વિઞ્ઞાણમ્પિ ઉપ્પજ્જતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ. યસ્સ વિઞ્ઞાણં પાકટં હોતિ, સોપિ ન કેવલં વિઞ્ઞાણમેવ ઉપ્પજ્જતિ, તેન સદ્ધિં તદેવારમ્મણં ફુસમાનો ફસ્સોપિ ઉપ્પજ્જતિ, અનુભવમાના વેદનાપિ, સઞ્જાનમાના સઞ્ઞાપિ, ચેતયમાના ચેતનાપિ ઉપ્પજ્જતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકેયેવ પરિગ્ગણ્હાતિ.

સો ''ઇમે ફસ્સપઞ્ચમકા ધમ્મા કિં નિસ્સિતા''તિ ઉપધારેન્તો ''વત્થુનિસ્સિતા''તિ પજાનાતિ. વત્થુ નામ કરજકાયો, યં સન્ધાય વુત્તં – ''ઇદઞ્ચ પન મે વિઞ્ઞાણં એત્થ સિતં એત્થ પટિબદ્ધ''ન્તિ. સો અત્થતો ભૂતાનિ ચેવ ઉપાદારૂપાનિ ચ. એવમેત્થ વત્થુ રૂપં, ફસ્સપઞ્ચમકા નામન્તિ નામરૂપમત્તમેવ પસ્સતિ. રૂપઞ્ચેત્થ રૂપક્ખન્ધો, નામં ચત્તારો અરૂપિનો ખન્ધાતિ પઞ્ચક્ખન્ધમત્તં હોતિ. નામરૂપવિનિમુત્તા હિ પઞ્ચક્ખન્ધા, પઞ્ચક્ખન્ધવિનિમુત્તં વા નામરૂપં નત્થિ. સો ''ઇમે પઞ્ચક્ખન્ધા કિં હેતુકા''તિ ઉપપરિક્ખન્તો ''અવિજ્જાદિહેતુકા''તિ પસ્સતિ. તતો

‘‘પચ્ચયો ચેવ પચ્ચયુપ્પન્નઞ્ચ ઇદં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થિ, સુદ્ધસઙ્ખારપુઞ્જમત્તમેવા’’તિ સપ્પચ્ચયનામરૂપવસેન તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનાપટિપાટિયા ‘‘અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા’’તિ સમ્મસન્તો વિચરતિ , સો અજ્જ અજ્જાતિ પટિવેધં આકઙ્ખમાનો તથારૂપે દિવસે ઉતુસપ્પાયં, પુગ્ગલસપ્પાયં, ભોજનસપ્પાયં, ધમ્મસવનસપ્પાયં વા લભિત્વા એકપલ્લઙ્કેન નિસિન્નોવ વિપસ્સનં મત્થકં પાપેત્વા અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. એવમિમેસમ્પિ તિણ્ણં જનાનં યાવ અરહત્તા કમ્મટ્ઠાનં કથિતં હોતિ.

ઇધ પન ભગવા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો વેદનાસીસેન કથેસિ. ફસ્સવસેન હિ વિઞ્ઞાણવસેન વા કથિયમાનં એતસ્સ ન પાકટં હોતિ, અન્ધકારં વિય ખાયતિ. વેદનાવસેન પન પાકટં હોતિ. કસ્મા? વેદનાનં ઉપ્પત્તિયા પાકટતાય. સુખદુક્ખવેદનાનઞ્હિ ઉપ્પત્તિ પાકટા. યદા સુખં ઉપ્પજ્જતિ, તદા સકલં સરીરં ખોભેન્તં મદ્દન્તં ફરમાનં અભિસન્દયમાનં સતધોતસપ્પિં ખાદાપયન્તં વિય, સતપાકતેલં મક્ખયમાનં વિય, ઘટસહસ્સેન પરિળાહં નિબ્બાપયમાનં વિય, ‘‘અહો સુખં, અહો સુખ’’ન્તિ વાચં નિચ્છારયમાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ. યદા દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, તદા સકલસરીરં ખોભેન્તં મદ્દન્તં ફરમાનં અભિસન્દયમાનં તત્તફાલં પવેસેન્તં વિય, વિલીનતમ્બલોહેન આસિઞ્ચન્તં વિય, સુક્ખતિણવનપ્પતિમ્હિ અરઞ્ઞે દારુઉક્કાકલાપં ખિપમાનં વિય ‘‘અહો દુક્ખં, અહો દુક્ખ’’ન્તિ વિપ્પલાપયમાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ. ઇતિ સુખદુક્ખવેદનાનં ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ.

અદુક્ખમસુખા પન દુદ્દીપના અન્ધકારેન વિય અભિભૂતા. સા સુખદુક્ખાનં અપગમે સાતાસાતપટિક્ખેપવસેન મજ્ઝત્તાકારભૂતા અદુક્ખમસુખા વેદનાતિ નયતો ગણ્હન્તસ્સ પાકટા હોતિ. યથા કિં? યથા અન્તરા પિટ્ઠિપાસાણં આરુહિત્વા પલાતસ્સ મિગસ્સ અનુપદં ગચ્છન્તો મિગલુદ્દકો પિટ્ઠિપાસાણસ્સ ઓરભાગેપિ પરભાગેપિ પદં દિસ્વા મજ્ઝે અપસ્સન્તોપિ ‘‘ઇતો આરુળ્હો, ઇતો ઓરુળ્હો, મજ્ઝે પિટ્ઠિપાસાણે ઇમિના પદેસેન ગતો ભવિસ્સતી’’તિ નયતો જાનાતિ . એવં આરુળ્હટ્ઠાને પદં વિય હિ સુખવેદનાય ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ, ઓરુળ્હટ્ઠાને પદં વિય દુક્ખવેદનાય ઉપ્પત્તિ પાકટા હોતિ, ઇતો આરુય્હ, ઇતો ઓરુય્હ, મજ્ઝે એવં ગતોતિ નયતો ગહણં વિય સુખદુક્ખાનં અપગમે સાતાસાતપટિક્ખેપવસેન મજ્ઝત્તાકારભૂતા અદુક્ખમસુખા વેદનાતિ નયતો ગણ્હન્તસ્સ પાકટા હોતિ. એવં ભગવા પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિવત્તેત્વા દસ્સેસિ.

ન કેવલઞ્ચ ઇધેવ એવં દસ્સેસિ, **મહાસતિપટ્ઠાને, મજ્ઝિમનિકાયમ્હિ સતિપટ્ઠાને, ચૂળતણ્હાસઙ્ખયે, મહાતણ્હાસઙ્ખયે, ચૂળવેદલ્લસુત્તે, મહાવેદલ્લસુત્તે, રટ્ઠપાલસુત્તે, માગણ્ડિયસુત્તે, ધાતુવિભઙ્ગે, આનેઞ્જસપ્પાયે, સકલે વેદનાસંયુત્તે**તિ એવં અનેકેસુ સુત્તન્તેસુ પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિવત્તેત્વા દસ્સેસિ. યથા ચ તેસુ તેસુ, એવં ઇમસ્મિમ્પિ સક્કપઞ્હે પઠમં રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા પચ્છા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં વેદનાવસેન નિવત્તેત્વા દસ્સેસિ. રૂપકમ્મટ્ઠાનં પનેત્થ વેદનાય આરમ્મણમત્તકંયેવ સઙ્ખિત્તં, તસ્મા પાળિયં નારુળ્હં ભવિસ્સતિ.

૩૬૦. અરૂપકમ્મટ્ઠાને યં તસ્સ પાકટં વેદનાવસેન અભિનિવેસમુખં, તમેવ દસ્સેતું **સોમનસ્સંપાહં, દેવાનમિન્દા**તિઆદિમાહ. તત્થ **દુવિધેના**તિ દ્વિવિધેન, દ્વીહિ કોટ્ઠાસેહીતિ અત્થો. **એવરૂપં સોમનસ્સં ન સેવિતબ્બ**ન્તિ એવરૂપં ગેહસિતસોમનસ્સં ન સેવિતબ્બં. ગેહસિતસોમનસ્સં નામ ‘‘તત્થ કતમાનિ છ ગેહસિતાનિ સોમનસ્સાનિ? ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાનં રૂપાનં ઇટ્ઠાનં કન્તાનં મનાપાનં મનોરમાનં લોકામિસપટિસંયુત્તાનં પટિલાભં વા પટિલાભતો સમનુપસ્સતો, પુબ્બે વા પટિલદ્ધપુબ્બં અતીતં નિરુદ્ધં વિપરિણતં સમનુસ્સરતો ઉપ્પજ્જતિ

સોમનસ્સં, યં એવરૂપં સોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ ગેહસિતં સોમનસ્સ''ન્તિ એવં છસુ દ્વારેસુ વુત્તકામગુણનિસ્સિતં સોમનસ્સં (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૬).

એવરૂપં સોમનસ્સં સેવિતબ્બન્તિ એવરૂપં નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સં સેવિતબ્બં. નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સં નામ – ''તત્થ કતમાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ સોમનસ્સાનિ? રૂપાનં ત્વેવ અનિચ્ચતં વિદિત્વા વિપરિણામવિરાગનિરોધં પુબ્બે ચેવ રૂપા એતરહિ ચ સબ્બે તે રૂપા અનિચ્ચા, દુક્ખા, વિપરિણામધમ્માતિ એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો ઉપ્પજ્જતિ સોમનસ્સં, યં એવરૂપં સોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ નેક્ખમ્મસિતં સોમનસ્સ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૮) એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઉસ્સુક્કાપેતું સક્કોન્તસ્સ ''ઉસ્સુક્કિતા મે વિપસ્સના''તિ સોમનસ્સજાતસ્સ ઉપ્પન્નં સોમનસ્સં. **સેવિતબ્બન્તિ** ઇદં નેક્ખમ્મવસેન, વિપસ્સનાવસેન, અનુસ્સતિવસેન, પઠમજ્ઝાનાદિવસેન ચ ઉપ્પજ્જનકસોમનસ્સં સેવિતબ્બં નામ.

તત્થ **યં ચે સવિતક્કં સવિચારન્તિ** તસ્મિમ્પિ નેક્ખમ્મસિતે સોમનસ્સે યં નેક્ખમ્મવસેન, વિપસ્સનાવસેન, અનુસ્સતિવસેન, પઠમજ્ઝાનવસેન ચ ઉપ્પન્નં સવિતક્કં સવિચારં સોમનસ્સન્તિ જાનેય્ય. **યં ચે અવિતક્કં અવિચારન્તિ** યં પન દુતિયતતિયજ્ઝાનવસેન ઉપ્પન્નં અવિતક્કં અવિચારં સોમનસ્સન્તિ જાનેય્ય. **યે અવિતક્કે અવિચારે, તે પણીતતરેતિ** એતેસુપિ દ્વીસુ યં અવિતક્કં અવિચારં, તં પણીતતરન્તિ અત્થો.

ઇમિના કિં કથિતં હોતિ? દ્વિન્નં અરહત્તં કથિતં. કથં? એકો કિર ભિક્ખુ સવિતક્કસવિચારે સોમનસ્સે વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ''ઇદં સોમનસ્સં કિં નિસ્સિત''ન્તિ ઉપધારેન્તો ''વત્થુનિસ્સિત''ન્તિ પજાનાતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકે વુત્તનયેનેવ અનુક્કમેન અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. એકો અવિતક્કઅવિચારે સોમનસ્સે વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા વુત્તનયેનેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. તત્થ અભિનિવિટ્ઠસોમનસ્સેસુપિ સવિતક્કસવિચારતો અવિતક્કઅવિચારં પણીતતરં. સવિતક્કસવિચારસોમનસ્સવિપસ્સનાતોપિ અવિતક્કઅવિચારવિપસ્સના પણીતતરા. સવિતક્કસવિચારસોમનસ્સફલસમાપત્તિતોપિ અવિતક્કઅવિચારસોમનસ્સફલસમાપત્તિયેવ પણીતતરા. તેનાહ ભગવા ''યે અવિતક્કે અવિચારે, તે પણીતતરે''તિ.

૩૬૧. **એવરૂપં દોમનસ્સં ન સેવિતબ્બન્તિ** એવરૂપં ગેહસિતદોમનસ્સં ન સેવિતબ્બં. ગેહસિતદોમનસ્સં નામ – ''તત્થ કતમાનિ છ ગેહસિતાનિ દોમનસ્સાનિ? ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાનં રૂપાનં ઇટ્ઠાનં કન્તાનં મનાપાનં મનોરમાનં લોકામિસપટિસંયુત્તાનં અપ્પટિલાભં વા અપ્પટિલાભતો સમનુપસ્સતો પુબ્બે વા અપટિલદ્ધપુબ્બં અતીતં નિરુદ્ધં વિપરિણતં સમનુસ્સરતો ઉપ્પજ્જતિ દોમનસ્સં, યં એવરૂપં દોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ ગેહસિતદોમનસ્સ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૭). એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણં નાનુભવિં, નાનુભવિસ્સામિ, નાનુભવામીતિ વિતક્કયતો ઉપ્પન્નં કામગુણનિસ્સિતં દોમનસ્સં.

એવરૂપં દોમનસ્સં સેવિતબ્બન્તિ એવરૂપં નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સં સેવિતબ્બં. નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સં નામ – ''તત્થ કતમાનિ છ નેક્ખમ્મસિતાનિ દોમનસ્સાનિ? રૂપાનં ત્વેવ અનિચ્ચતં વિદિત્વા વિપરિણામવિરાગનિરોધં પુબ્બે ચેવ રૂપા એતરહિ ચ સબ્બે તે રૂપા અનિચ્ચા, દુક્ખા, વિપરિણામધમ્માતિ એવમેતં યથાભૂતં સમ્પપ્પઞ્ઞાય દિસ્વા અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસુ પિહં ઉપટ્ઠાપેતિ 'કુદાસ્સુ નામાહં તદાયતનં, ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામિ, યદરિયા એતરહિ આયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરન્તી'તિ. ઇતિ અનુત્તરેસુ વિમોક્ખેસુ પિહં

ઉપટ્ઠાપયતો ઉપ્પજ્જતિ પિહપચ્ચયા દોમનસ્સં, યં એવરૂપં દોમનસ્સં, ઇદં વુચ્ચતિ નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૭) એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે અનુત્તરવિમોક્ખસઙ્ખાતઅરિયફલધમ્મેસુ પિહં ઉપટ્ઠપેત્વા તદધિગમાય અનિચ્ચાદિવસેન વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઉસ્સુક્કાપેતુમસક્કોન્તસ્સ ઇમમ્પિ પક્ખં, ઇમમ્પિ માસં, ઇમમ્પિ સંવચ્છરં વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરિયભૂમિં પાપુણિતું નાસક્ખિન્તિ અનુસોચતો ઉપ્પન્નં દોમનસ્સં. **સેવિતબ્બન્તિ** ઇદં નેક્ખમ્મવસેન, વિપસ્સનાવસેન, અનુસ્સતિવસેન, પઠમજ્ઝાનાદિવસેન ચ ઉપ્પજ્જનકદોમનસ્સં સેવિતબ્બં નામ.

તત્થ **યં ચે સવિતક્કસવિચારન્તિ** તસ્મિમ્પિ દુવિધે દોમનસ્સે ગેહસિતદોમનસ્સમેવ સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સં નામ. નેક્ખમ્મવસેન, વિપસ્સનાવસેન, અનુસ્સતિવસેન, પઠમદુતિયજ્ઝાનવસેન ચ ઉપ્પન્નદોમનસ્સં પન અવિતક્કઅવિચારદોમનસ્સન્તિ વેદિતબ્બં. નિપ્પરિયાયેન પન અવિતક્કઅવિચારદોમનસ્સં નામ નત્થિ. દોમનસ્સિન્દ્રિયઞ્હિ એકંસેન અકુસલઞ્ચેવ સવિતક્કસવિચારઞ્ચ, એતસ્સ પન ભિક્ખુનો મગ્ગનવસેન સવિતક્કસવિચારન્તિ ચ અવિતક્કઅવિચારન્તિ ચ વુત્તં.

તત્રાયં નયો – ઇધ ભિક્ખુ દોમનસ્સપચ્ચયભૂતે સવિતક્કસવિચારધમ્મે અવિતક્કઅવિચારધમ્મે ચ દોમનસ્સપચ્ચયા એવ ઉપ્પન્ને મગ્ગફલધમ્મે ચ અઞ્ઞેસં પટિપત્તિદસ્સનવસેન દોમનસ્સન્તિ ગહેત્વા ''કદા નુ ખો મે સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સે વિપસ્સના પટ્ઠપિતા ભવિસ્સતિ, કદા અવિતક્કઅવિચારદોમનસ્સે''તિ ચ ''કદા નુ ખો મે સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સફલસમાપત્તિ નિબ્બત્તિતા ભવિસ્સતિ, કદા અવિતક્કઅવિચારદોમનસ્સફલસમાપત્તી''તિ ચિન્તેત્વા તેમાસિકં, છમાસિકં, નવમાસિકં વા પટિપદં ગણ્હાતિ. તેમાસિકં ગહેત્વા પઠમમાસે એકં યામં જગ્ગતિ, દ્વે યામે નિદ્દાય ઓકાસં કરોતિ, મજ્ઝિમે માસે દ્વે યામે જગ્ગતિ, એકં યામં નિદ્દાય ઓકાસં કરોતિ, પચ્છિમમાસે ચઙ્કમનિસજ્જાયેવ યાપેતિ. એવં ચે અરહત્તં પાપુણાતિ, ઇચ્ચેતં કુસલં. નો ચે પાપુણાતિ, વિસેસેત્વા છમાસિકં ગણ્હાતિ. તત્રાપિ દ્વે દ્વે માસે વુત્તનયેન પટિપજ્જિત્વા અરહત્તં પાપુણિતું અસક્કોન્તો વિસેસેત્વા નવમાસિકં ગણ્હાતિ. તત્રાપિ તયો તયો માસે તથેવ પટિપજ્જિત્વા અરહત્તં પાપુણિતું અસક્કોન્તસ્સ ''ન લદ્ધં વત મે સબ્રહ્મચારીહિ સદ્ધિં વિસુદ્ધિપવારણં પવારેતુ''ન્તિ આવજ્જતો દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ, અસ્સુધારા પવત્તન્તિ ગામન્તપબ્ભારવાસીમહાસીવત્થેરસ્સ વિય.

મહાસીવત્થેરવત્થુ

થેરો કિર અટ્ઠારસ મહાગણે વાચેસિ. તસ્સોવાદે ઠત્વા તિંસસહસ્સા ભિક્ખૂ અરહત્તં પાપુણિંસુ. અથેકો ભિક્ખુ ''મય્હં તાવ અબ્ભન્તરે ગુણા અપ્પમાણા, કીદિસા નુ ખો મે આચરિયસ્સ ગુણા''તિ આવજ્જન્તો પુથુજ્જનભાવં પસ્સિત્વા ''અમ્હાકં આચરિયો અઞ્ઞેસં અવસ્સયો હોતિ, અત્તનો ભવિતું ન સક્કોતિ, ઓવાદમસ્સ દસ્સામી''તિ આકાસેન ગન્ત્વા વિહારસમીપે ઓતરિત્વા દિવાટ્ઠાને નિસિન્નં આચરિયં ઉપસઙ્કમિત્વા વત્તં દસ્સેત્વા એકમન્તં નિસીદિ.

થેરો – ''કિં કારણા આગતોસિ પિણ્ડપાતિકા''તિ આહ. એકં અનુમોદનં ગણ્હિસ્સામીતિ આગતોસ્મિ, ભન્તેતિ. ઓકાસો ન ભવિસ્સતિ, આવુસોતિ? વિતક્કમાળકે ઠિતકાલે પુચ્છિસ્સામિ, ભન્તેતિ. તસ્મિં ઠાને અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. ભિક્ખાચારમગ્ગે, ભન્તેતિ. તત્રાપિ અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. દુપટ્ટનિવાસનટ્ઠાને, સઙ્ઘાટિપારુપનટ્ઠાને, પત્તનીહરણટ્ઠાને, ગામે ચરિત્વા આસનસાલાયં યાગુપીતકાલે, ભન્તેતિ. તત્થ અટ્ઠકથાથેરા અત્તનો કઙ્ખં વિનોદેન્તિ, આવુસોતિ.

અન્તોગામતો નિક્ખન્તકાલે પુચ્છિસ્સામિ, ભન્તેતિ. તત્રાપિ અઞ્ઞે પુચ્છન્તિ, આવુસોતિ. અન્તરામગ્ગે, ભન્તે, ભોજનસાલાયં ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને, ભન્તે, દિવાટ્ઠાને, પાદધોવનકાલે, મુખધોવનકાલે, ભન્તેતિ? તદા અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. તતો પટ્ઠાય યાવ અરુણા અપરે પુચ્છન્તિ, આવુસોતિ. દન્તકટ્ઠં ગહેત્વા મુખધોવનત્થં ગમનકાલે, ભન્તેતિ? તદા અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. મુખં ધોવિત્વા આગમનકાલે, ભન્તેતિ? તત્રાપિ અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. સેનાસનં પવિસિત્વા નિસિન્નકાલે, ભન્તેતિ? તત્રાપિ અઞ્ઞે પુચ્છન્તીતિ. ભન્તે, નનુ મુખં ધોવિત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા તયો ચત્તારો પલ્લઙ્કે ઉસુમં ગાહાપેત્વા યોનિસોમનસિકારે કમ્મં કરોન્તાનં ઓકાસકાલેન ભવિતબ્બં સિયા, મરણખણમ્પિ ન લભિસ્સથ, ભન્તે, ફલકસદિસત્થ ભન્તે પરસ્સ અવસ્સયો હોથ, અત્તનો ભવિતું ન સક્કોથ, ન મે તુમ્હાકં અનુમોદનાય અત્થોતિ આકાસે ઉપ્પતિત્વા અગમાસિ.

થેરો – ‘‘ઇમસ્સ ભિક્ખુનો પરિયત્તિયા કમ્મં નત્થિ, મય્હં પન અઙ્કુસકો ભવિસ્સામીતિ આગતો’’તિ ઞત્વા ‘‘ઇદાનિ ઓકાસો ન ભવિસ્સતિ, પચ્ચૂસકાલે ગમિસ્સામી’’તિ પત્તચીવરં સમીપે કત્વા સબ્બં દિવસભાગં પઠમયામમજ્ઝિમયામઞ્ચ ધમ્મં વાચેત્વા પચ્છિમયામે એકસ્મિં થેરે ઉદ્દેસં ગહેત્વા નિક્ખન્તે પત્તચીવરં ગહેત્વા તેનેવ સદ્ધિં નિક્ખન્તો. નિસિન્નઅન્તેવાસિકા આચરિયો કેનચિ પપઞ્ચેન નિક્ખન્તોતિ મઞ્ઞિંસુ. નિક્ખન્તો થેરો કોચિ દેવ સમાનાચરિયભિક્ખૂતિ સઞ્ઞં અકાસિ.

થેરો કિર ‘‘માદિસસ્સ અરહત્તં નામ કિં, દ્વીહતીહેનેવ પાપુણિત્વા પચ્ચાગમિસ્સામી’’તિ અન્તેવાસિકાનં અનારોચેત્વાવ આસાળ્હીમાસસ્સ જુણ્હપક્ખતેરસિયા નિક્ખન્તો ગામન્તપબ્ભારં ગન્ત્વા ચઙ્કમં આરુય્હ કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તો તં દિવસં અરહત્તં ગહેતું નાસક્ખિ. ઉપોસથદિવસે સમ્પત્તે ‘‘દ્વીહતીહેન અરહત્તં ગણ્હિસ્સામીતિ આગતો , ગહેતું પન નાસક્ખિં. તયો માસે પન તીણિ દિવસાનિ વિય યાવ મહાપવારણા તાવ જાનિસ્સામી’’તિ વસ્સં ઉપગન્ત્વાપિ ગહેતું નાસક્ખિ. પવારણાદિવસે ચિન્તેસિ – ‘‘અહં દ્વીહતીહેન અરહત્તં ગણ્હિસ્સામીતિ આગતો , તેમાસેનાપિ નાસક્ખિં, સબ્રહ્મચારિનો પન વિસુદ્ધિપવારણં પવારેન્તી’’તિ. તસ્સેવં ચિન્તયતો અસ્સુધારા પવત્તન્તિ. તતો ‘‘ન મઞ્ચે મય્હં ચતૂહિ ઇરિયાપથેહિ મગ્ગફલં ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, અરહત્તં અપ્પત્વા નેવ મઞ્ચે પિટ્ઠિં પસારેસ્સામિ, ન પાદે ધોવિસ્સામી’’તિ મઞ્ચં ઉસ્સાપેત્વા ઠપેસિ. પુન અન્તોવસ્સં પત્તં, અરહત્તં ગહેતું નાસક્ખિયેવ. એકૂનતિંસપવારણાસુ અસ્સુધારા પવત્તન્તિ. ગામદારકા થેરસ્સ પાદેસુ ફાલિતટ્ઠાનાનિ કણ્ટકેહિ સિબ્બન્તિ, દવં કરોન્તાપિ ‘‘અય્યસ્સ મહાસીવત્થેરસ્સ વિય પાદા હોન્તૂ’’તિ દવં કરોન્તિ.

થેરો તિંસસંવચ્છરે મહાપવારણાદિવસે આલમ્બણફલકં નિસ્સાય ઠિતો ‘‘ઇદાનિ મે તિંસ વસ્સાનિ સમણધમ્મં કરોન્તસ્સ, નાસક્ખિં અરહત્તં પાપુણિતું, અદ્ધા મે ઇમસ્મિં અત્તભાવે મગ્ગો વા ફલં વા નત્થિ, ન મે લદ્ધં સબ્રહ્મચારીહિ સદ્ધિં વિસુદ્ધિપવારણં પવારેતુ’’ન્તિ ચિન્તેસિ. તસ્સેવં ચિન્તયતોવ દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ, અસ્સુધારા પવત્તન્તિ. અથ અવિદૂરટ્ઠાને એકા દેવધીતા રોદમાના અટ્ઠાસિ. ‘‘કો એત્થ રોદસી’’તિ? ‘‘અહં, ભન્તે, દેવધીતા’’તિ. ‘‘કસ્મા રોદસી’’તિ? ‘‘રોદમાનેન મગ્ગફલં નિબ્બત્તિતં, તેન અહમ્પિ એકં દ્વે મગ્ગફલાનિ નિબ્બત્તેસ્સામીતિ રોદામિ, ભન્તે’’તિ.

તતો થેરો – ‘‘ભો મહાસીવત્થેર, દેવતાપિ તયા સદ્ધિં કેળિં કરોન્તિ, અનુચ્છવિકં નુ ખો તે એત’’ન્તિ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં અગ્ગહેસિ. સો ‘‘ઇદાનિ નિપજ્જિસ્સામી’’તિ સેનાસનં પટિજગ્ગિત્વા મઞ્ચકં પઞ્ઞપેત્વા ઉદકટ્ઠાને ઉદકં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ‘‘પાદે ધોવિસ્સામી’’તિ સોપાનફલકે નિસીદિ.

અન્તેવાસિકાપિસ્સ ‘‘અમ્હાકં આચરિયસ્સ સમણધમ્મં કાતું ગચ્છન્તસ્સ તિંસ વસ્સાનિ, સક્ખિ નુ ખો વિસેસં નિબ્બત્તેતું, નાસક્ખી’’તિ આવજ્જયમાના ‘‘અરહત્તં પત્વા પાદધોવનત્થં નિસિન્નો’’તિ દિસ્વા ‘‘અમ્હાકં આચરિયો અમ્હાદિસેસુ અન્તેવાસિકેસુ તિટ્ઠન્તેસુ ‘અત્તનાવ પાદે ધોવિસ્સતી’તિ અટ્ઠાનમેતં, અહં ધોવિસ્સામિ અહં ધોવિસ્સામી’’તિ તિંસસહસ્સાનિપિ આકાસેન ગન્ત્વા વન્દિત્વા ‘‘પાદે ધોવિસ્સામ, ભન્તે’’તિ આહંસુ. આવુસો, ઇદાનિ તિંસ વસ્સાનિ હોન્તિ મમ પાદાનં અધોતાનં, તિટ્ઠથ, તુમ્હે, અહમેવ ધોવિસ્સામીતિ.

સક્કોપિ આવજ્જન્તો – ‘‘મય્હં અય્યો મહાસીવત્થેરો અરહત્તં પત્તો તિંસસહસ્સાનં અન્તેવાસિકાનં ‘પાદે ધોવિસ્સામા’તિ આગતાનં પાદે ધોવિતું ન દેતિ. માદિસે પન ઉપટ્ઠાકે તિટ્ઠન્તે ‘મય્હં અય્યો સયં પાદે ધોવિસ્સતી’તિ અટ્ઠાનમેતં, અહં ધોવિસ્સામી’’તિ સન્નિટ્ઠાનં કત્વા સુજાતાય દેવિયા સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સન્તિકે પાતુરહોસિ. સો સુજં અસુરકઞ્ઞં પુરતો કત્વા ‘‘અપેથ, ભન્તે, માતુગામો’’તિ ઓકાસં કારેત્વા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા પુરતો ઉક્કુટિકો નિસીદિત્વા ‘‘પાદે ધોવિસ્સામિ, ભન્તે’’તિ આહ. કોસિય, ઇદાનિ મે તિંસ વસ્સાનિ પાદાનં અધોતાનં, દેવતાનઞ્ચ પકતિયાપિ મનુસ્સસરીરગન્ધો નામ જેગુચ્છો, યોજનસતે ઠિતાનમ્પિ કણ્ઠે આસત્તકુણપં વિય હોતિ, અહમેવ ધોવિસ્સામીતિ. ભન્તે, અયં ગન્ધો નામ ન પઞ્ઞાયતિ, તુમ્હાકં પન સીલગન્ધો છ દેવલોકે અતિક્કમિત્વા ઉપરિ ભવગ્ગં પત્વા ઠિતો. સીલગન્ધતો અઞ્ઞો ઉત્તરિતરો ગન્ધો નામ નત્થિ, ભન્તે, તુમ્હાકં સીલગન્ધેનમ્હિ આગતોતિ વામહત્થેન ગોપ્ફકસન્ધિયં ગહેત્વા દક્ખિણહત્થેન પાદતલં પરિમજ્જિ. દહરકુમારસ્સેવ પાદા અહેસું. સક્કો પાદે ધોવિત્વા વન્દિત્વા દેવલોકમેવ ગતો.

એવં ‘‘ન લભામિ સબ્રહ્મચારીહિ સદ્ધિં વિસુદ્ધિપવારણં પવારેતુ’’ન્તિ આવજ્જન્તસ્સ ઉપ્પન્નં દોમનસ્સં નિસ્સાય ભિક્ખુનો મઞ્ઞનવસેન વિપસ્સનાય આરમ્મણમ્પિ વિપસ્સનાપિ મગ્ગોપિ ફલમ્પિ સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સન્તિ ચ અવિતક્કાવિચારદોમનસ્સન્તિ ચ વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

તત્થ એકો ભિક્ખુ સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સે વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઇદં દોમનસ્સં કિં નિસ્સિતન્તિ ઉપધારેન્તો વત્થુનિસ્સિતન્તિ પજાનાતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકે વુત્તનયેનેવ અનુક્કમેન અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. એકો અવિતક્કાવિચારે દોમનસ્સે વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા વુત્તનયેનેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. તત્થ અભિનિવિટ્ઠદોમનસ્સેસુપિ સવિતક્કસવિચારતો અવિતક્કઅવિચારં પણીતતરં. સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સવિપસ્સનાતોપિ અવિતક્કાવિચારદોમનસ્સવિપસ્સના પણીતતરા. સવિતક્કસવિચારદોમનસ્સફલસમાપત્તિતોપિ અવિતક્કાવિચારદોમનસ્સફલસમાપત્તિયેવ પણીતતરા . તેનાહ ભગવા – ‘‘યે અવિતક્કઅવિચારે તે પણીતતરે’’તિ.

૩૬૨. **એવરૂપા ઉપેક્ખા ન સેવિતબ્બા**તિ એવરૂપા ગેહસિતઉપેક્ખા ન સેવિતબ્બા. ગેહસિતઉપેક્ખા નામ ‘‘તત્થ કતમા છ ગેહસિતઉપેક્ખા. ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા બાલસ્સ મૂળ્હસ્સ પુથુજ્જનસ્સ અનોધિજિનસ્સ અવિપાકજિનસ્સ અનાદીનવદસ્સાવિનો અસ્સુતવતો પુથુજ્જનસ્સ, યા એવરૂપા ઉપેક્ખા, રૂપં સા નાતિવત્તતિ, તસ્મા સા ઉપેક્ખા ગેહસિતાતિ વુચ્ચતી’’તિ એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠારમ્મણે આપાથગતે ગુળપિણ્ડિકે નિલીનમક્ખિકા વિય રૂપાદીનિ અનતિવત્તમાના તત્થેવ લગ્ગા લગ્ગિતા હુત્વા ઉપ્પન્ના કામગુણનિસ્સિતા ઉપેક્ખા ન સેવિતબ્બા.

એવરૂપા ઉપેક્ખા સેવિતબ્બાતિ એવરૂપા નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા સેવિતબ્બા. નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા નામ – ''તત્થ કતમા છ નેક્ખમ્મસિતા ઉપેક્ખા? રૂપાનં ત્વેવ અનિચ્ચતં વિદિત્વા વિપરિણામવિરાગનિરોધં 'પુબ્બે ચેવ રૂપા એતરહિ ચ, સબ્બે તે રૂપા અનિચ્ચા, દુક્ખા, વિપરિણામધમ્મા'તિ એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતો ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા, યા એવરૂપા ઉપેક્ખા, રૂપં સા અતિવત્તતિ, તસ્મા સા ઉપેક્ખા નેક્ખમ્મસિતાતિ વુચ્ચતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૮). એવં છસુ દ્વારેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠઆરમ્મણે આપાથગતે ઇટ્ઠે અરજ્જન્તસ્સ, અનિટ્ઠે અદુસ્સન્તસ્સ, અસમપેક્ખનેન અસમ્મુય્હન્તસ્સ ઉપ્પન્ના વિપસ્સના ઞાણસમ્પયુત્તા ઉપેક્ખા. અપિચ વેદનાસભાગા તત્ર મજ્ઝત્તુપેક્ખાપિ એત્થ ઉપેક્ખાવ. તસ્મા **સેવિતબ્બા**તિ અયં નેક્ખમ્મવસેન વિપસ્સનાવસેન અનુસ્સતિટ્ઠાનવસેન પઠમદુતિયતતિયચતુત્થજ્ઝાનવસેન ચ ઉપ્પજ્જનકઉપેક્ખા સેવિતબ્બા નામ.

એત્થ **યં ચે સવિતક્કં સવિચાર**ન્તિ તાયપિ નેક્ખમ્મસિતઉપેક્ખાય યં નેક્ખમ્મવસેન વિપસ્સનાવસેન અનુસ્સતિટ્ઠાનવસેન પઠમજ્ઝાનવસેન ચ ઉપ્પન્નં સવિતક્કસવિચારં ઉપેક્ખન્તિ જાનેય્ય. **યં ચે અવિતક્કં અવિચાર**ન્તિ યં પન દુતિયજ્ઝાનાદિવસેન ઉપ્પન્નં અવિતક્કાવિચારં ઉપેક્ખન્તિ જાનેય્ય. **યે અવિતક્કે અવિચારે તે પણીતતરે**તિ એતાસુ દ્વીસુ યા અવિતક્કઅવિચારા, સા પણીતતરાતિ અત્થો. ઇમિના કિં કથિતં હોતિ ? દ્વિન્નં અરહત્તં કથિતં. એકો હિ ભિક્ખુ સવિતક્કસવિચારઉપેક્ખાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અયં ઉપેક્ખા કિં નિસ્સિતાતિ ઉપધારેન્તો વત્થુનિસ્સિતાતિ પજાનાતીતિ ફસ્સપઞ્ચમકે વુત્તનયેનેવ અનુક્કમેન અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. એકો અવિતક્કાવિચારાય ઉપેક્ખાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા વુત્તનયેનેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાતિ. તત્થ અભિનિવિટ્ઠઉપેક્ખાસુપિ સવિતક્કસવિચારતો અવિતક્કાવિચારા પણીતતરા. સવિતક્કસવિચારઉપેક્ખાવિપસ્સનાતોપિ અવિતક્કાવિચારઉપેક્ખાવિપસ્સનાપણીતતરા. સવિતક્કસવિચારઉપેક્ખાફલસમાપત્તિતોપિ અવિતક્કાવિચારુપેક્ખાફલસમાપત્તિયેવ પણીતતરા. તેનાહ ભગવા ''યે અવિતક્કે અવિચારે તે પણીતતરે''તિ.

૩૬૩. એવં પટિપન્નો ખો, દેવાનમિન્દ, ભિક્ખુ પપઞ્ચસઞ્ઞાસઙ્ખાનિરોધસારુપ્પગામિનિં પટિપદં પટિપન્નો હોતીતિ ભગવા અરહત્તનિકૂટેન દેસનં નિટ્ઠપેસિ. સક્કો પન સોતાપત્તિફલં પત્તો. બુદ્ધાનઞ્હિ અજ્ઝાસયો હીનો ન હોતિ, ઉક્કટ્ઠોવ હોતિ. એકસ્સપિ બહૂનમ્પિ ધમ્મં દેસેન્તા અરહત્તેનેવ કૂટં ગણ્હન્તિ. સત્તા પન અત્તનો અનુરૂપે ઉપનિસ્સયે ઠિતા કેચિ સોતાપન્ના હોન્તિ, કેચિ સકદાગામી, કેચિ અનાગામી, કેચિ અરહન્તો. રાજા વિય હિ ભગવા, રાજકુમારા વિય વેનેય્યા. યથા હિ રાજા ભોજનકાલે અત્તનો પમાણેન પિણ્ડં ઉદ્ધરિત્વા રાજકુમારાનં ઉપનેતિ, તે તતો અત્તનો મુખપ્પમાણેનેવ કબળં કરોન્તિ, એવં ભગવા અત્તજ્ઝાસયાનુરૂપાય દેસનાય અરહત્તેનેવ કૂટં ગણ્હાતિ. વેનેય્યા અત્તનો ઉપનિસ્સયપ્પમાણેન તતો સોતાપત્તિફલમત્તં વા સકદાગામિઅનાગામિઅરહત્તફલમેવ વા ગણ્હન્તિ. સક્કો પન સોતાપન્નો જાતો. સોતાપન્નો ચ હુત્વા ભગવતો પુરતોયેવ ચવિત્વા તરુણસક્કો હુત્વા નિબ્બત્તિ, દેવતાનઞ્હિ ચવમાનાનં અત્તભાવસ્સ ગતાગતટ્ઠાનં નામ ન પઞ્ઞાયતિ, દીપસિખાગમનં વિય હોતિ. તસ્મા સેસદેવતા ન જાનિંસુ. સક્કો પન સયં ચુતત્તા ભગવા ચ અપ્પટિહતઞાણત્તા દ્વેવ જના જાનિંસુ. અથ સક્કો ચિન્તેસિ ''મય્હઞ્હિ ભગવતા તીસુ ઠાનેસુ નિબ્બત્તિતફલમેવ કથિતં, અયઞ્ચ પન મગ્ગો વા ફલં વા સકુણિકાય વિય ઉપ્પતિત્વા ગહેતું ન સક્કા, આગમનીયપુબ્બભાગપટિપદાય અસ્સ ભવિતબ્બં. હન્દાહં ઉપરિ ખીણાસવસ્સ પુબ્બભાગપટિપદં પુચ્છામી''તિ.

પાતિમોક્ખસંવરવણ્ણના

૩૬૪. તતો તં પુચ્છન્તો **કથં પટિપન્નો પન, મારિસા**તિઆદિમાહ. તત્થ **પાતિમોક્ખસંવરાયા**તિ ઉત્તમજેટ્ઠકસીલસંવરાય. **કાયસમાચારમ્પી**તિઆદિ સેવિતબ્બકાયસમાચારાદિવસેન પાતિમોક્ખસંવરદસ્સનત્થં વુત્તં. સીલકથા ચ નામેસા કમ્મપથવસેન વા પણ્ણત્તિવસેન વા કથેતબ્બા હોતિ.

તત્થ કમ્મપથવસેન કથેન્તેન અસેવિતબ્બકાયસમાચારો તાવ પાણાતિપાતઅદિન્નાદાનમિચ્છાચારેહિ કથેતબ્બો. પણ્ણત્તિવસેન કથેન્તેન કાયદ્વારે પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદવીતિક્કમવસેન કથેતબ્બો. સેવિતબ્બકાયસમાચારો પાણાતિપાતાદિવેરમણીહિ ચેવ કાયદ્વારે પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદઅવીતિક્કમેન ચ કથેતબ્બો. અસેવિતબ્બવચીસમાચારો મુસાવાદાદિવચીદુચ્ચરિતેન ચેવ વચીદ્વારે પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદવીતિક્કમેન ચ કથેતબ્બો. સેવિતબ્બવચીસમાચારો મુસાવાદાદિવેરમણીહિ ચેવ વચીદ્વારે પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદઅવીતિક્કમેન ચ કથેતબ્બો.

પરિયેસના પન કાયવાચાહિ પરિયેસનાયેવ. સા કાયવચીસમાચારગહણેન ગહિતાપિ સમાના યસ્મા આજીવટ્ઠમકસીલં નામ એતસ્મિઞ્ઞેવ દ્વારદ્વયે ઉપ્પજ્જતિ, ન આકાસે, તસ્મા આજીવટ્ઠમકસીલદસ્સનત્થં વિસું વુત્તા. તત્થ નસેવિતબ્બપરિયેસના અનરિયપરિયેસનાય કથેતબ્બા. સેવિતબ્બપરિયેસના અરિયપરિયેસનાય. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘દ્વેમા, ભિક્ખવે, પરિયેસના અનરિયા ચ પરિયેસના, અરિયા ચ પરિયેસના. કતમા ચ, ભિક્ખવે, અનરિયા પરિયેસના? ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો અત્તના જાતિધમ્મો સમાનો જાતિધમ્મંયેવ પરિયેસતિ, અત્તના જરાધમ્મો, બ્યાધિધમ્મો, મરણધમ્મો, સોકધમ્મો, સંકિલેસધમ્મો સમાનો સંકિલેસધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, જાતિધમ્મં વદેથ? પુત્તભરિયં, ભિક્ખવે , જાતિધમ્મં, દાસિદાસં જાતિધમ્મં અજેળકં જાતિધમ્મં, કુક્કુટસૂકરં જાતિધમ્મં, હત્થિગવાસ્સવળવં જાતિધમ્મં, જાતરૂપરજતં જાતિધમ્મં. જાતિધમ્મા હેતે, ભિક્ખવે, ઉપધયો, એત્થાયં ગથિતો મુચ્છિતો અજ્ઝાપન્નો અત્તના જાતિધમ્મો સમાનો જાતિધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, જરાધમ્મં વદેથ? પુત્તભરિયં, ભિક્ખવે, જરાધમ્મં...પે॰... જરાધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, બ્યાધિધમ્મં વદેથ? પુત્તભરિયં, ભિક્ખવે, બ્યાધિધમ્મં, દાસિદાસં બ્યાધિધમ્મં, અજેળકં, કુક્કુટસૂકરં, હત્થિગવાસ્સવળવં બ્યાધિધમ્મં. બ્યાધિધમ્મા હેતે, ભિક્ખવે, ઉપધયો, એત્થાયં ગથિતો મુચ્છિતો અજ્ઝાપન્નો અત્તના બ્યાધિધમ્મો સમાનો બ્યાધિધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, મરણધમ્મં વદેથ? પુત્તભરિયં, ભિક્ખવે, મરણધમ્મં...પે॰... મરણધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, સોકધમ્મં વદેથ? પુત્તભરિયં...પે॰... સોકધમ્મંયેવ પરિયેસતિ.
>
> કિઞ્ચ, ભિક્ખવે, સંકિલેસધમ્મં વદેથ...પે॰... જાતરૂપરજતં સંકિલેસધમ્મં. સંકિલેસધમ્મા , હેતે, ભિક્ખવે, ઉપધયો, એત્થાયં ગથિતો મુચ્છિતો અજ્ઝાપન્નો અત્તના સંકિલેસધમ્મો સમાનો

સંકિલેસધમ્મંયેવ પરિયેસતિ. અયં, ભિક્ખવે, અનરિયા પરિયેસનાતિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૪).

અપિચ કુહનાદિવસેન પઞ્ચવિધા, અગોચરવસેન છબ્બિધા વેજ્જકમ્માદિવસેન એકવીસતિવિધા, એવં પવત્તા સબ્બાપિ અનેસના અનરિયપરિયેસનાયેવાતિ વેદિતબ્બા.

‘‘કતમા ચ, ભિક્ખવે, અરિયા પરિયેસના? ઇધ, ભિક્ખવે, એકચ્ચો અત્તના જાતિધમ્મો સમાનો જાતિધમ્મે આદીનવં વિદિત્વા અજાતં અનુત્તરં યોગક્ખેમં નિબ્બાનં પરિયેસતિ, અત્તના જરાધમ્મો, બ્યાધિ, મરણ, સોક, સંકિલેસધમ્મો સમાનો સંકિલેસધમ્મે આદીનવં વિદિત્વા અસંકિલિટ્ઠં અનુત્તરં યોગક્ખેમં નિબ્બાનં પરિયેસતિ. અયં અરિયા પરિયેસનાતિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૫).

અપિચ પઞ્ચ કુહનાદીનિ છ અગોચરે એકવીસતિવિધઞ્ચ અનેસનં વજ્જેત્વા ભિક્ખાચરિયાય ધમ્મેન સમેન પરિયેસનાપિ અરિયપરિયેસનાયેવાતિ વેદિતબ્બા.

એત્થ ચ યો યો ‘‘ન સેવિતબ્બો’’તિ વુત્તો, સો સો પુબ્બભાગે પાણાતિપાતાદીનં સમ્ભારપરિયેસનાપયોગકરણગમનકાલતો પટ્ઠાય ન સેવિતબ્બોવ. ઇતરો આદિતો પટ્ઠાય સેવિતબ્બો, અસક્કોન્તેન ચિત્તમ્પિ ઉપ્પાદેતબ્બં. અપિચ સઙ્ઘભેદાદીનં અત્થાય પરક્કમન્તાનં દેવદત્તાદીનં વિય કાયસમાચારો ન સેવિતબ્બો, દિવસસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું તિણ્ણં રતનાનં ઉપટ્ઠાનગમનાદિવસેન પવત્તો ધમ્મસેનાપતિમહામોગ્ગલ્લાનત્થેરાદીનં વિય કાયસમાચારો સેવિતબ્બો. ધનુગ્ગહપેસનાદિવસેન વાચં ભિન્દન્તાનં દેવદત્તાદીનં વિય વચીસમાચારો ન સેવિતબ્બો, તિણ્ણં રતનાનં ગુણકિત્તનાદિવસેન પવત્તો ધમ્મસેનાપતિમહામોગ્ગલ્લાનત્થેરાદીનં વિય વચીસમાચારો સેવિતબ્બો. અનરિયપરિયેસનં પરિયેસન્તાનં દેવદત્તાદીનં વિય પરિયેસના ન સેવિતબ્બા, અરિયપરિયેસનમેવ પરિયેસન્તાનં ધમ્મસેનાપતિમહામોગ્ગલ્લાનત્થેરાદીનં વિય પરિયેસના સેવિતબ્બા.

એવં પટિપન્નો ખોતિ એવં અસેવિતબ્બં કાયવચીસમાચારં પરિયેસનઞ્ચ પહાય સેવિતબ્બાનં પારિપૂરિયા પટિપન્નો, દેવાનમિન્દ, ભિક્ખુ પાતિમોક્ખસંવરાય ઉત્તમજેટ્ઠકસીલસંવરત્થાય પટિપન્નો નામ હોતીતિ ભગવા ખીણાસવસ્સ આગમનીયપુબ્બભાગપટિપદં કથેસિ.

ઇન્દ્રિયસંવરવણ્ણના

૩૬૫. દુતિયપુચ્છાયં **ઇન્દ્રિયસંવરાયા**તિ ઇન્દ્રિયાનં પિધાનાય, ગુત્તદ્વારતાય સંવુતદ્વારતાયાતિ અત્થો. વિસ્સજ્જને પનસ્સ **ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં રૂપમ્પી**તિઆદિ સેવિતબ્બરૂપાદિવસેન ઇન્દ્રિયસંવરદસ્સનત્થં વુત્તં. તત્થ **એવં વુત્તે**તિ હેટ્ઠા સોમનસ્સાદિપઞ્હાવિસ્સજ્જનાનં સુતત્તા ઇમિનાપિ એવરૂપેન ભવિતબ્બન્તિ સઞ્જાતપટિભાનો ભગવતા એવં વુત્તે સક્કો દેવાનમિન્દો ભગવન્તં એતદવોચ, એતં **ઇમસ્સ ખો અહં**, **ભન્તે**તિ આદિકં વચનં અવોચ. ભગવાપિસ્સ ઓકાસં દત્વા તુણ્હી અહોસિ. કથેતુકામોપિ હિ યો અત્થં સમ્પાદેતું ન સક્કોતિ, અત્થં સમ્પાદેતું સક્કોન્તો વા ન કથેતુકામો હોતિ, ન તસ્સ ભગવા ઓકાસં કરોતિ. અયં પન યસ્મા કથેતુકામો ચેવ, સક્કોતિ ચ અત્થં સમ્પાદેતું તેનસ્સ ભગવા ઓકાસમકાસિ.

તત્થ **એવરૂપં ન સેવિતબ્બન્તિ** આદીસુ અયં સઙ્ખેપો – યં રૂપં પસ્સતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, તં ન સેવિતબ્બં ન દટ્ઠબ્બં ન ઓલોકેતબ્બન્તિ અત્થો. યં પન પસ્સતો અસુભસઞ્ઞા વા સણ્ઠાતિ, પસાદો વા ઉપ્પજ્જતિ, અનિચ્ચસઞ્ઞાપટિલાભો વા હોતિ, તં સેવિતબ્બં.

યં ચિત્તક્ખરં ચિત્તબ્યઞ્જનમ્પિ સદ્દં સુણતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, એવરૂપો સદ્દો ન સેવિતબ્બો. યં પન અત્થનિસ્સિતં ધમ્મનિસ્સિતં કુમ્ભદાસિગીતમ્પિ સુણન્તસ્સ પસાદો વા ઉપ્પજ્જતિ, નિબ્બિદા વા સણ્ઠાતિ, એવરૂપો સદ્દો સેવિતબ્બો.

યં ગન્ધં ઘાયતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, એવરૂપો ગન્ધો ન સેવિતબ્બો. યં પન ગન્ધં ઘાયતો અસુભસઞ્ઞાદિપટિલાભો હોતિ, એવરૂપો ગન્ધો સેવિતબ્બો.

યં રસં સાયતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, એવરૂપો રસો ન સેવિતબ્બો. યં પન રસં સાયતો આહારે પટિકૂલસઞ્ઞા ચેવ ઉપ્પજ્જતિ, સાયિતપચ્ચયા ચ કાયબલં નિસ્સાય અરિયભૂમિં ઓક્કમિતું સક્કોતિ, મહાસીવત્થેરભાગિનેય્યસીવસામણેરસ્સ વિય પરિભુઞ્જન્તસ્સેવ કિલેસક્ખયો વા હોતિ, એવરૂપો રસો સેવિતબ્બો.

યં ફોટ્ઠબ્બં ફુસતો રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, એવરૂપં ફોટ્ઠબ્બં ન સેવિતબ્બં. યં પન ફુસતો સારિપુત્તત્થેરાદીનં વિય આસવક્ખયો ચેવ, વીરિયઞ્ચ સુપગ્ગહિતં, પચ્છિમા ચ જનતા દિટ્ઠાનુગતિં આપાદનેન અનુગ્ગહિતા હોતિ, એવરૂપં ફોટ્ઠબ્બં સેવિતબ્બં. સારિપુત્તત્થેરો કિર તિંસ વસ્સાનિ મઞ્ચે પિટ્ઠિં ન પસારેસિ. તથા મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરો. મહાકસ્સપત્થેરો વીસવસ્સસતં મઞ્ચે પિટ્ઠિં ન પસારેસિ. અનુરુદ્ધત્થેરો પઞ્ઞાસ વસ્સાનિ. ભદ્દિયત્થેરો તિંસ વસ્સાનિ. સોણત્થેરો અટ્ઠારસ વસ્સાનિ. રટ્ઠપાલત્થેરો દ્વાદસ. આનન્દત્થેરો પન્નરસ. રાહુલત્થેરો દ્વાદસ. બાકુલત્થેરો અસીતિ વસ્સાનિ. નાળકત્થેરો યાવપરિનિબ્બાના મઞ્ચે પિટ્ઠિં ન પસારેસીતિ.

યે મનોવિઞ્ઞેય્યે ધમ્મે સમન્નાહરન્તસ્સ રાગાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, ''અહો, વત યં પરેસં પરવિત્તૂપકરણં તં મમસ્સા''તિઆદિના નયેન વા અભિજ્ઝાદીનિ આપાથમાગચ્છન્તિ એવરૂપા ધમ્મા ન સેવિતબ્બા. ''સબ્બે સત્તા અવેરા હોન્તૂ''તિ એવં મેત્તાદિવસેન, યે વા પન તિણ્ણં થેરાનં ધમ્મા, એવરૂપા સેવિતબ્બા. તયો કિર થેરા વસ્સૂપનાયિકદિવસે કામવિતક્કાદયો અકુસલવિતક્કા ન વિતક્કેતબ્બાતિ કતિકં અકંસુ. અથ પવારણદિવસે સઙ્ઘત્થેરો સઙ્ઘનવકં પુચ્છિ – ''આવુસો, ઇમસ્મિં તેમાસે કિત્તકે ઠાને ચિત્તસ્સ ધાવિતું દિન્ન''ન્તિ? ન, ભન્તે, પરિવેણપરિચ્છેદતો બહિ ધાવિતું અદાસિન્તિ. દુતિયં પુચ્છિ – ''તવ આવુસો''તિ? નિવાસગેહતો, ભન્તે, બહિ ધાવિતું ન અદાસિન્તિ. અથ દ્વેપિ થેરં પુચ્છિંસુ ''તુમ્હાકં પન, ભન્તે''તિ? નિયકજ્ઝત્તખન્ધપઞ્ચકતો, આવુસો, બહિ ધાવિતું ન અદાસિન્તિ. તુમ્હેહિ, ભન્તે, દુક્કરં કતન્તિ. એવરૂપો મનોવિઞ્ઞેય્યો ધમ્મો સેવિતબ્બો.

૩૬૬. **એકન્તવાદા**તિ એકોયેવ અન્તો વાદસ્સ એતેસં, ન દ્વેધા ગતવાદાતિ **એકન્તવાદા**, એકઞ્ઞેવ વદન્તીતિ પુચ્છતિ. **એકન્તસીલા**તિ એકાચારા. **એકન્તછન્દા**તિ એકલદ્ધિકા. **એકન્તઅજ્ઝોસાના**તિ એકન્તપરિયોસાના.

અનેકધાતુ નાનાધાતુ ખો, દેવાનમિન્દ, લોકોતિ દેવાનમિન્દ, અયં લોકો અનેકજ્ઝાસયો નાનજ્ઝાસયો. એકસ્મિં ગન્તુકામે એકો ઠાતુકામો હોતિ. એકસ્મિં ઠાતુકામે એકો સયિતુકામો હોતિ. દ્વે સત્તા એકજ્ઝાસયા નામ દુલ્લભા. તસ્મિં અનેકધાતુનાનાધાતુસ્મિં લોકે યં યદેવ ધાતું યં યદેવ અજ્ઝાસયં સત્તા અભિનિવિસન્તિ ગણ્હન્તિ,

તં તદેવ. **થામસા પરામાસાતિ** થામેન ચ પરામાસેન ચ. **અભિનિવિસ્સ વોહરન્તીતિ** સુટ્ઠુ ગણ્હિત્વા વોહરન્તિ, કથેન્તિ દીપેન્તિ કિત્તેન્તિ. **ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ** ઇદં અમ્હાકમેવ વચનં સચ્ચં, અઞ્ઞેસં વચનં મોઘં તુચ્છં નિરત્થકન્તિ.

અચ્ચન્તનિટ્ઠાતિ અન્તો વુચ્ચતિ વિનાસો, અન્તં અતીતા નિટ્ઠા એતેસન્તિ અચ્ચન્તનિટ્ઠા. યા એતેસં નિટ્ઠા, યો પરમસ્સાસો નિબ્બાનં, તં સબ્બેસં વિનાસાતિક્કન્તં નિચ્ચન્તિ વુચ્ચતિ. **યોગક્ખેમોતિ** નિબ્બાનસ્સેવ નામં, અચ્ચન્તો યોગક્ખેમો એતેસન્તિ **અચ્ચન્તયોગક્ખેમી**. સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મં અરિયમગ્ગં ચરન્તીતિ **બ્રહ્મચારી**. અચ્ચન્તત્થાય બ્રહ્મચારી **અચ્ચન્તબ્રહ્મચારી**. **પરિયોસાનન્તિપિ** નિબ્બાનસ્સ નામં. અચ્ચન્તં પરિયોસાનં એતેસન્તિ **અચ્ચન્તપરિયોસાના**.

તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તાતિ તણ્હાસઙ્ખયોતિ મગ્ગોપિ નિબ્બાનમ્પિ. મગ્ગો તણ્હં સઙ્ખિણાતિ વિનાસેતીતિ તણ્હાસઙ્ખયો. નિબ્બાનં યસ્મા તં આગમ્મ તણ્હા સઙ્ખિયતિ વિનસ્સતિ, તસ્મા તણ્હાસઙ્ખયો. તણ્હાસઙ્ખયેન મગ્ગેન વિમુત્તા, તણ્હાસઙ્ખયે નિબ્બાને વિમુત્તા અધિમુત્તાતિ **તણ્હાસઙ્ખયવિમુત્તા**.

એત્તાવતા ચ ભગવતા ચુદ્દસપિ મહાપઞ્હા બ્યાકતા હોન્તિ. ચુદ્દસ મહાપઞ્હા નામ ઇસ્સામચ્છરિયં એકો પઞ્હો, પિયાપ્પિયં એકો, છન્દો એકો, વિતક્કો એકો, પપઞ્ચો એકો, સોમનસ્સં એકો, દોમનસ્સં એકો, ઉપેક્ખા એકો, કાયસમાચારો એકો, વચીસમાચારો એકો, પરિયેસના એકો, ઇન્દ્રિયસંવરો એકો, અનેકધાતુ એકો, અચ્ચન્તનિટ્ઠા એકોતિ.

૩૬૭. **એજાતિ** ચલનટ્ઠેન તણ્હા વુચ્ચતિ. સા પીળનટ્ઠેન **રોગો**, અન્તો પદુસ્સનટ્ઠેન **ગણ્ડો**, અનુપ્પવિટ્ઠટ્ઠેન **સલ્લં**. **તસ્મા અયં પુરિસોતિ** યસ્મા એજા અત્તના કતકમ્માનુરૂપેન પુરિસં તત્થ તત્થ અભિનિબ્બત્તત્થાય કડ્ઢતિ, તસ્મા અયં પુરિસો તેસં તેસં ભવાનં વસેન ઉચ્ચાવચં આપજ્જતિ. બ્રહ્મલોકે ઉચ્ચો હોતિ, દેવલોકે અવચો. દેવલોકે ઉચ્ચો, મનુસ્સલોકે અવચો. મનુસ્સલોકે ઉચ્ચો, અપાયે અવચો. **યેસાહં**, **ભન્તેતિ** યેસં અહં ભન્તે. સન્ધિવસેન પનેત્થ ''યેસાહ''ન્તિ હોતિ. **યથાસુતં યથાપરિયત્તન્તિ** યથા મયા સુતો ચેવ ઉગ્ગહિતો ચ, એવં. **ધમ્મં દેસેમીતિ** સત્તવતપદં ધમ્મં દેસેમિ. **ન ચાહં તેસન્તિ** અહં પન તેસં સાવકો ન સમ્પજ્જામિ. **અહં ખો પન, ભન્તેતિ**આદિના અત્તનો સોતાપન્નભાવં જાનાપેતિ.

સોમનસ્સપટિલાભકથાવણ્ણના

૩૬૮. **વેદપટિલાભન્તિ** તુટ્ઠિપટિલાભં. **દેવાસુરસઙ્ગામોતિ** દેવાનઞ્ચ અસુરાનઞ્ચ સઙ્ગામો. **સમુપબ્યૂળ્હોતિ** સમાપન્નો નલાટેન નલાટં પહરણાકારપ્પત્તો વિય. એતેસં કિર કદાચિ મહાસમુદ્દપિટ્ઠે સઙ્ગામો હોતિ તત્થ પન છેદનવિજ્ઝનાદીહિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘાતો નામ નત્થિ, દારુમેણ્ડકયુદ્ધં વિય જયપરાજયમત્તમેવ હોતિ. કદાચિ દેવા જિનન્તિ, કદાચિ અસુરા. તત્થ યસ્મિં સઙ્ગામે દેવા પુન અપચ્ચાગમનાય અસુરે જિનિંસુ, તં સન્ધાય **તસ્મિં ખો પન ભન્તેતિ**આદિમાહ. **ઉભયમેતન્તિ** ઉભયં એતં. દુવિધમ્પિ ઓજં એત્થ દેવલોકે દેવાયેવ પરિભુઞ્જિસ્સન્તીતિ એવમસ્સ આવજ્જન્તસ્સ બલવપીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જિ. **સદણ્ડાવચરોતિ** સદણ્ડાવચરકો, દણ્ડગ્ગહણેન સત્થગ્ગહણેન સદ્ધિં અહોસિ, ન નિક્ખિત્તદણ્ડસત્થોતિ દસ્સેતિ. **એકન્તનિબ્બિદાયાતિ** એકન્તેનેવ વટ્ટે નિબ્બિન્દનત્થાયાતિ સબ્બં મહાગોવિન્દસુત્તે વુત્તમેવ.

૩૬૯. **પવેદેસી**તિ કથેસિ દીપેસિ. **ઇધેવા**તિ ઇમસ્મિંઞેવ ઓકાસે. **દેવભૂતસ્સ મે સતો**તિ દેવસ્સ મે સતો. **પુનરાયુ ચ મે લદ્ધો**તિ પુન અઞ્ઞેન કમ્મવિપાકેન મે જીવિતં લદ્ધન્તિ, ઇમિના અત્તનો ચુતભાવં ચેવ ઉપપન્નભાવઞ્ચ આવિકરોતિ.

દિવિયા કાયાતિ દિબ્બા અત્તભાવા. **આયું હિત્વા અમાનુસ**ન્તિ દિબ્બં આયું જહિત્વા. **અમૂળ્હો ગબ્ભમેસ્સામી**તિ નિયતગતિકત્તા અમૂળ્હો હુત્વા. **યત્થ મે રમતી મનો**તિ યત્થ મે મનો રમિસ્સતિ, તત્થેવ ખત્તિયકુલાદીસુ ગબ્ભં ઉપગચ્છિસ્સામીતિ સત્તક્ખત્તું દેવે ચ માનુસે ચાતિ ઇમમત્થં દીપેતિ.

ઞાયેન વિહરિસ્સામીતિ મનુસ્સેસુ ઉપપન્નોપિ માતરં જીવિતા વોરોપનાદીનં અભબ્બત્તા ઞાયેન કારણેન સમેન વિહરિસ્સામીતિ અત્થો.

સમ્બોધિ ચે ભવિસ્સતીતિ ઇદં સકદાગામિમગ્ગં સન્ધાય વદતિ, સચે સકદાગામી ભવિસ્સામીતિ દીપેતિ. **અઞ્ઞાતા વિહરિસ્સામી**તિ અઞ્ઞાતા આજાનિતુકામો હુત્વા વિહરિસ્સામિ. **સ્વેવ અન્તો ભવિસ્સતી**તિ સો એવ મે મનુસ્સલોકે અન્તો ભવિસ્સતીતિ.

પુન દેવો ભવિસ્સામિ, દેવલોકસ્મિં ઉત્તમોતિ પુન દેવલોકસ્મિં ઉત્તમો સક્કો દેવાનમિન્દો ભવિસ્સામીતિ વદતિ.

અન્તિમે વત્તમાનમ્હીતિ અન્તિમે ભવે વત્તમાને. **સો નિવાસો ભવિસ્સતી**તિ યે તે આયુના ચ પઞ્ઞાય ચ અકનિટ્ઠા જેટ્ઠકા સબ્બદેવેહિ પણીતતરા દેવા, અવસાને મે સો નિવાસો ભવિસ્સતિ . અયં કિર તતો સક્કત્તભાવતો ચુતો તસ્મિં અત્તભાવે અનાગામિમગ્ગસ્સ પટિલદ્ધત્તા ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામી હુત્વા અવિહાદીસુ નિબ્બત્તન્તો અવસાને અકનિટ્ઠે નિબ્બત્તિસ્સતિ. તં સન્ધાય એવમાહ. એસ કિર અવિહેસુ કપ્પસહસ્સં વસિસ્સતિ, અતપ્પેસુ દ્વે કપ્પસહસ્સાનિ, સુદસ્સેસુ ચત્તારિ કપ્પસહસ્સાનિ, સુદસ્સીસુ અટ્ઠ, અકનિટ્ઠેસુ સોળસાતિ એકતિંસ કપ્પસહસ્સાનિ બ્રહ્મઆયું અનુભવિસ્સતિ. સક્કો દેવરાજા અનાથપિણ્ડિકો ગહપતિ વિસાખા મહાઉપાસિકાતિ તયોપિ હિ ઇમે એકપ્પમાણઆયુકા એવ, વટ્ટાભિરતસત્તા નામ એતેહિ સદિસા સુખભાગિનો નામ નત્થિ.

૩૭૦. **અપરિયોસિતસઙ્કપ્પો**તિ અનિટ્ઠિતમનોરથો. **યસ્સુ મઞ્ઞામિ સમણે**તિ યે ચ સમણે પવિવિત્તવિહારિનોતિ મઞ્ઞામિ.

આરાધનાતિ સમ્પાદના. **વિરાધના**તિ અસમ્પાદના. **ન સમ્પાયન્તી**તિ સમ્પાદેત્વા કથેતું ન સક્કોન્તિ.

આદિચ્ચબન્ધુનન્તિ આદિચ્ચોપિ ગોતમગોત્તો, ભગવાપિ ગોતમગોત્તો, તસ્મા એવમાહ. **યં કરોમસી**તિ યં પુબ્બે બ્રહ્મુનો નમક્કારં કરોમ. **સમં દેવેહી**તિ દેવેહિ સદ્ધિં, ઇતો પટ્ઠાય ઇદાનિ અમ્હાકં બ્રહ્મુનો નમક્કારકરણં નત્થીતિ દસ્સેતિ. **સામં કરોમા**તિ નમક્કારં કરોમ.

૩૭૧. **પરામસિત્વા**તિ તુટ્ઠચિત્તો સહાયં હત્થેન હત્થમ્હિ પહરન્તો વિય પથવિં પહરિત્વા, સક્ખિભાવત્થાય વા પહરિત્વા ''યથા ત્વં નિચ્ચલો, એવમહં ભગવતી''તિ. **અજ્ઝિટ્ઠપઞ્હા**તિ અજ્ઝેસિતપઞ્હા પત્થિતપઞ્હા. સેસં સબ્બત્થ ઉત્તાનમેવાતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

સક્કપઞ્હસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના

ઉદ્દેસવારકથાવણ્ણના

૩૭૩. એવં મે સુતન્તિ મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તં. તત્રાયમપુબ્બપદવણ્ણના – **એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો**તિ કસ્મા ભગવા ઇદં સુત્તમભાસિ? કુરુરટ્ઠવાસીનં ગમ્ભીરદેસનાપટિગ્ગહણસમત્થતાય. કુરુરટ્ઠવાસિનો કિર ભિક્ખૂ ભિક્ખુનિયો ઉપાસકા ઉપાસિકાયો ઉતુપચ્ચયાદિસમ્પન્નત્તા તસ્સ રટ્ઠસ્સ સપ્પાયઉતુપચ્ચયસેવનેન નિચ્ચં કલ્લસરીરા કલ્લચિત્તા ચ હોન્તિ. તે ચિત્તસરીરકલ્લતાય અનુગ્ગહિતપઞ્ઞાબલા ગમ્ભીરકથં પટિગ્ગહેતું સમત્થા હોન્તિ. તેન નેસં ભગવા ઇમં ગમ્ભીરદેસનાપટિગ્ગહણસમત્થતં સમ્પસ્સન્તો એકવીસતિયા ઠાનેસુ કમ્મટ્ઠાનં અરહત્તે પક્ખિપિત્વા ઇદં ગમ્ભીરત્થં મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તં અભાસિ. યથા હિ પુરિસો સુવણ્ણચઙ્કોટકં લભિત્વા તત્થ નાનાપુપ્ફાનિ પક્ખિપેય્ય, સુવણ્ણમઞ્જૂસં વા પન લભિત્વા સત્તરતનાનિ પક્ખિપેય્ય, એવં ભગવા કુરુરટ્ઠવાસિપરિસં લભિત્વા ગમ્ભીરદેસનં દેસેસિ. તેનેવેત્થ અઞ્ઞાનિપિ ગમ્ભીરત્થાનિ ઇમસ્મિં દીઘનિકાયે **મહાનિદાનં** મજ્ઝિમનિકાયે **સતિપટ્ઠાનં, સારોપમં, રુક્ખોપમં, રટ્ઠપાલં, માગણ્ડિયં, આનેઞ્જસપ્પાય**ન્તિ અઞ્ઞાનિપિ સુત્તાનિ દેસેસિ.

અપિચ તસ્મિં જનપદે ચતસ્સો પરિસા પકતિયાવ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુયોગમનુયુત્તા વિહરન્તિ, અન્તમસો દાસકમ્મકરપરિજાનાપિ સતિપટ્ઠાનપટિસંયુત્તમેવ કથં કથેન્તિ. ઉદકતિત્થસુત્તકન્તનટ્ઠાનાદીસુપિ નિરત્થકકથા નામ નપ્પવત્તતિ. સચે કાચિ ઇત્થી ''અમ્મ, ત્વં કતરં સતિપટ્ઠાનભાવનં મનસિકરોસી''તિ પુચ્છિતા ''ન કિઞ્ચી''તિ વદતિ, તં ગરહન્તિ ''ધિરત્થુ તવ જીવિતં, જીવમાનાપિ ત્વં મતસદિસા''તિ. અથ નં ''મા દાનિ પુન એવમકાસી''તિ ઓવદિત્વા અઞ્ઞતરં સતિપટ્ઠાનં ઉગ્ગણ્હાપેન્તિ. યા પન ''અહં અસુકસતિપટ્ઠાનં નામ મનસિકરોમી''તિ વદતિ, તસ્સા ''સાધુ સાધૂ''તિ સાધુકારં કત્વા ''તવ જીવિતં સુજીવિતં, ત્વં નામ મનુસ્સત્તં પત્તા, તવત્થાય સમ્માસમ્બુદ્ધો ઉપ્પન્નો''તિઆદીહિ પસંસન્તિ. ન કેવલઞ્ચેત્થ મનુસ્સજાતિકાવ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા, તે નિસ્સાય વિહરન્તા તિરચ્છાનગતાપિ.

તત્રિદં વત્થુ – એકો કિર નટકો સુવપોતકં ગહેત્વા સિક્ખાપેન્તો વિચરતિ. સો ભિક્ખુનુપસ્સયં ઉપનિસ્સાય વસિત્વા ગમનકાલે સુવપોતકં પમુસ્સિત્વા ગતો. તં સામણેરિયો ગહેત્વા પટિજગ્ગિંસુ. બુદ્ધરક્ખિતોતિસ્સ નામં અકંસુ. તં એકદિવસં પુરતો નિસિન્નં દિસ્વા મહાથેરી આહ – ''બુદ્ધરક્ખિતા''તિ. કિં, અય્યેતિ? અત્થિ તે કોચિ ભાવનામનસિકારોતિ? નત્થિ, અય્યેતિ. આવુસો, પબ્બજિતાનં સન્તિકે વસન્તેન નામ વિસ્સટ્ઠઅત્તભાવેન ભવિતું ન વટ્ટતિ, કોચિદેવ મનસિકારો ઇચ્છિતબ્બો, ત્વં પન અઞ્ઞં ન સક્ખિસ્સસિ, ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયં કરોહીતિ. સો થેરિયા ઓવાદે ઠત્વા ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિ સજ્ઝાયન્તો ચરતિ.

તં એકદિવસં પાતોવ તોરણગ્ગે નિસીદિત્વા બાલાતપં તપમાનં એકો સકુણો નખપઞ્જરેન અગ્ગહેસિ. સો ''કિરિ કિરી''તિ સદ્દમકાસિ. સામણેરિયો સુત્વા ''અય્યે બુદ્ધરક્ખિતો સકુણેન ગહિતો, મોચેમ ન''ન્તિ લેડ્ડુઆદીનિ ગહેત્વા અનુબન્ધિત્વા મોચેસું . તં આનેત્વા પુરતો ઠપિતં થેરી આહ – ''બુદ્ધરક્ખિત, સકુણેન ગહિતકાલે કિં ચિન્તેસી''તિ? ન, અય્યે, અઞ્ઞં કિઞ્ચિ ચિન્તેસિં, અટ્ઠિપુઞ્જોવ અટ્ઠિપુઞ્જં ગહેત્વા ગચ્છતિ, કતરસ્મિં ઠાને વિપ્પકિરિસ્સતીતિ, એવં અય્યે અટ્ઠિપુઞ્જમેવ ચિન્તેસિન્તિ. સાધુ, સાધુ, બુદ્ધરક્ખિત, અનાગતે ભવક્ખયસ્સ તે

પચ્ચયો ભવિસ્સતીતિ. એવં તત્થ તિરચ્છાનગતાપિ સતિપટ્ઠાનમનસિકારયુત્તા. તસ્મા નેસં ભગવા સતિપટ્ઠાનબુદ્ધિમેવ જનેન્તો ઇદં સુત્તમભાસિ.

તત્થ **એકાયનો**તિ એકમગ્ગો. મગ્ગસ્સ હિ –

''મગ્ગો પન્થો પથો પજ્જો, અઞ્જસં વટુમાયનં;
નાવા ઉત્તરસેતૂ ચ, કુલ્લો ચ ભિસિસઙ્કમો''તિ.

બહૂનિ નામાનિ. સ્વાયમિધ અયનનામેન વુત્તો, તસ્મા **એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો**તિ એત્થ એકમગ્ગો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો ન દ્વિધા પથભૂતોતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો. અથ વા એકેન અયિતબ્બોતિ એકાયનો. એકેનાતિ ગણસઙ્ગણિકં પહાય વૂપકટ્ઠેન પવિવિત્તચિત્તેન. અયિતબ્બો પટિપજ્જિતબ્બો, અયન્તિ વા એતેનાતિ અયનો, સંસારતો નિબ્બાનં ગચ્છન્તીતિ અત્થો. એકસ્સ અયનો એકાયનો. **એકસ્સા**તિ સેટ્ઠસ્સ. સબ્બસત્તસેટ્ઠો ચ ભગવા, તસ્મા ભગવતોતિ વુત્તં હોતિ. કિઞ્ચાપિ હિ તેન અઞ્ઞેપિ અયન્તિ, એવં સન્તેપિ ભગવતોવ સો અયનો તેન ઉપ્પાદિતત્તા. યથાહ ''સો હિ, બ્રાહ્મણ, ભગવા અનુપ્પન્નસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપ્પાદેતા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૭૯). અયતીતિ વા અયનો, ગચ્છતિ પવત્તતીતિ અત્થો. એકસ્મિં અયનોતિ એકાયનો, ઇમસ્મિઞ્ઞેવ ધમ્મવિનયે પવત્તતિ, ન અઞ્ઞત્થાતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ – ''ઇમસ્મિં ખો, સુભદ્દ, ધમ્મવિનયે અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો ઉપલબ્ભતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪). દેસનાભેદોયેવ હેસો, અત્થતો પન એકોવ. અપિચ એકં અયતીતિ એકાયનો. પુબ્બભાગે નાનામુખભાવનાનયપ્પવત્તોપિ અપરભાગે એકં નિબ્બાનમેવ ગચ્છતીતિ વુત્તં હોતિ. યથાહ બ્રહ્મા સહમ્પતિ –

એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી,
મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
એતેન મગ્ગેન તરિંસુ પુબ્બે,
તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૯);

કેચિ પન ''ન પારં દિગુણં યન્તી''તિ ગાથાનયેન યસ્મા એકવારં નિબ્બાનં ગચ્છતિ, તસ્મા ''એકાયનો''તિ વદન્તિ, તં ન યુજ્જતિ. ઇમસ્સ હિ અત્થસ્સ સકિં અયનોતિ ઇમિના બ્યઞ્જનેન ભવિતબ્બં. યદિ પન એકં અયનમસ્સ એકા ગતિ પવત્તીતિ એવં અત્થં યોજેત્વા વુચ્ચેય્ય, બ્યઞ્જનં યુજ્જેય્ય, અત્થો પન ઉભયથાપિ ન યુજ્જતિ. કસ્મા? ઇધ પુબ્બભાગમગ્ગસ્સ અધિપ્પેતત્તા. કાયાદિચતુઆરમ્મણપ્પવત્તો હિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો ઇધાધિપ્પેતો, ન લોકુત્તરો, સો ચ અનેકવારમ્પિ અયતિ, અનેકઞ્ચસ્સ અયનં હોતિ.

પુબ્બેપિ ચ ઇમસ્મિં પદે મહાથેરાનં સાકચ્છા અહોસિયેવ. તિપિટકચૂળનાગત્થેરો પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગોતિ આહ. આચરિયો પનસ્સ તિપિટકચૂળસુમત્થેરો મિસ્સકમગ્ગોતિ આહ. પુબ્બભાગો ભન્તેતિ? મિસ્સકો, આવુસોતિ. આચરિયે પન પુનપ્પુનં ભણન્તે અપ્પટિબાહિત્વા તુણ્હી અહોસિ. પઞ્હં અવિનિચ્છિનિત્વાવ ઉટ્ઠહિંસુ. અથાચરિયત્થેરો નહાનકોટ્ઠકં ગચ્છન્તો ''મયા મિસ્સકમગ્ગો કથિતો, ચૂળનાગો પુબ્બભાગમગ્ગોતિ આદાય વોહરતિ, કો નુ ખો એત્થ નિચ્છયો''તિ સુત્તન્તં આદિતો પટ્ઠાય પરિવત્તેન્તો ''યો હિ કોચિ , ભિક્ખવે, ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાને એવં ભાવેય્ય સત્ત વસ્સાની''તિ ઇમસ્મિં ઠાને સલ્લક્ખેસિ. લોકુત્તરમગ્ગો

ઉપ્પજ્જિત્વા સત્ત વસ્સાનિ તિટ્ઠમાનો નામ નત્થિ, મયા વુત્તો મિસ્સકમગ્ગો ન લબ્ભતિ. ચૂળનાગેન દિટ્ઠો પુબ્બભાગમગ્ગોવ લબ્ભતીતિ ગત્વા અટ્ઠમિયં ધમ્મસવને સઙ્ઘુટ્ઠે અગમાસિ.

પોરાણકત્થેરા કિર પિયધમ્મસવના હોન્તિ, સદ્દં સુત્વાવ ''અહં પઠમં, અહં પઠમ''ન્તિ એકપ્પહારેનેવ ઓસરન્તિ. તસ્મિઞ્ચ દિવસે ચૂળનાગત્થેરસ્સ વારો, તેન ધમ્માસને નિસીદિત્વા બીજનિં ગહેત્વા પુબ્બગાથાસુ વુત્તાસુ થેરસ્સ આસનપિટ્ઠિયં ઠિતસ્સ એતદહોસિ – ''રહો નિસીદિત્વા ન વક્ખામી''તિ. પોરાણકત્થેરા હિ અનુસૂયકા હોન્તિ. ન અત્તનો રુચિમેવ ઉચ્છુભારં વિય એવં ઉક્ખિપિત્વા વિચરન્તિ, કારણમેવ ગણ્હન્તિ, અકારણં વિસ્સજ્જેન્તિ. તસ્મા થેરો ''આવુસો, ચૂળનાગા''તિ આહ. સો આચરિયસ્સ વિય સદ્દોતિ ધમ્મં ઠપેત્વા ''કિં ભન્તે''તિ આહ. આવુસો, ચૂળનાગ, મયા વુત્તો મિસ્સકમગ્ગો ન લબ્ભતિ, તયા વુત્તો પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગોવ લબ્ભતીતિ. થેરો ચિન્તેસિ – ''અમ્હાકં આચરિયો સબ્બપરિયત્તિકો તેપિટકો સુતબુદ્ધો, એવરૂપસ્સાપિ નામ ભિક્ખુનો અયં પઞ્હો આલુળેતિ, અનાગતે મમ ભાતિકા ઇમં પઞ્હં આલુળેસ્સન્તીતિ સુત્તં ગહેત્વા ઇમં પઞ્હં નિચ્ચલં કરિસ્સામી''તિ પટિસમ્ભિદામગ્ગતો ''એકાયનમગ્ગો વુચ્ચતિ પુબ્બભાગસતિપટ્ઠાનમગ્ગો''.

મગ્ગાનટ્ઠઙ્ગિકો સેટ્ઠો, સચ્ચાનં ચતુરો પદા;
વિરાગો સેટ્ઠો ધમ્માનં, દ્વિપદાનઞ્ચ ચક્ખુમા.

એસેવ મગ્ગો નત્થઞ્ઞો, દસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિયા;
એતઞ્હિ તુમ્હે પટિપજ્જથ, મારસેનપ્પમદ્દનં;
એતઞ્હિ તુમ્હે પટિપન્ના, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સથાતિ. –

સુત્તં આહરિત્વા ઠપેસિ.

મગ્ગોતિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનગમનટ્ઠેન નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનીયટ્ઠેન ચ. **સત્તાનં વિસુદ્ધિયા**તિ રાગાદીહિ મલેહિ અભિજ્ઝાવિસમલોભાદીહિ ચ ઉપક્કિલેસેહિ કિલિટ્ઠચિત્તાનં સત્તાનં વિસુદ્ધત્થાય. તથા હિ ઇમિનાવ મગ્ગેન ઇતો સતસહસ્સકપ્પાધિકાનં ચતુન્નં અસઙ્ખ્યેય્યાનં ઉપરિ એકસ્મિંયેવ કપ્પે નિબ્બત્તે તણ્હઙ્કરમેધઙ્કરસરણઙ્કરદીપઙ્કરનામકે બુદ્ધે આદિં કત્વા સક્યમુનિપરિયોસાના અનેકે સમ્માસમ્બુદ્ધા અનેકસતા પચ્ચેકબુદ્ધા ગણનપથં વીતિવત્તા અરિયસાવકા ચાતિ ઇમે સત્તા સબ્બે ચિત્તમલં પવાહેત્વા પરમવિસુદ્ધિં પત્તા. રૂપમલવસેન પન સંકિલેસવોદાનપઞ્ઞત્તિયેવ નત્થિ. તથા હિ –

''રૂપેન સંકિલિટ્ઠેન, સંકિલિસ્સન્તિ માણવા;
રૂપે સુદ્ધે વિસુજ્ઝન્તિ, અનક્ખાતં મહેસિના.

ચિત્તેન સંકિલિટ્ઠેન, સંકિલિસ્સન્તિ માણવા;
ચિત્તે સુદ્ધે વિસુજ્ઝન્તિ, ઇતિ વુત્તં મહેસિના''.

યથાહ – ''ચિત્તસંકિલેસા, ભિક્ખવે, સત્તા સંકિલિસ્સન્તિ, ચિત્તવોદાના વિસુજ્ઝન્તી''તિ. તઞ્ચ ચિત્તવોદાનં ઇમિના સતિપટ્ઠાનમગ્ગેન હોતિ. તેનાહ ''સત્તાનં વિસુદ્ધિયા''તિ.

સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયાતિ સોકસ્સ ચ પરિદેવસ્સ ચ સમતિક્કમાય પહાનાયાતિ અત્થો, અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો **સન્તતિમહામત્તા**દીનં વિય સોકસમતિક્કમાય, **પટાચારા**દીનં વિય પરિદેવસમતિક્કમાય સંવત્તતિ. તેનાહ ''સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા''તિ. કિઞ્ચાપિ હિ સન્તતિમહામત્તો –

''યં પુબ્બે તં વિસોધેહિ, પચ્છા તે માતુ કિઞ્ચનં;
મજ્ઝે ચે નો ગહેસ્સસિ, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૯૪૫);

ઇમં ગાથં સુત્વાવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્તો. પટાચારા –

''ન સન્તિ પુત્તા તાણાય, ન પિતા નાપિ બન્ધવા;
અન્તકેનાધિપન્નસ્સ, નત્થિ ઞાતીસુ તાણતા''તિ. (ધ॰ પ॰ ૨૮૮);

ઇમં ગાથં સુત્વા સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતા. યસ્મા પન કાયવેદનાચિત્તધમ્મેસુ કઞ્ચિ ધમ્મં અનામસિત્વા ભાવના નામ નત્થિ, તસ્મા તેપિ ઇમિનાવ મગ્ગેન સોકપરિદેવે સમતિક્કન્તાતિ વેદિતબ્બા.

દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમાયાતિ કાયિકદુક્ખસ્સ ચેતસિકદોમનસ્સસ્સ ચાતિ ઇમેસં દ્વિન્નં અત્થઙ્ગમાય, નિરોધાયાતિ અત્થો. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો તિસ્સત્થેરાદીનં વિય દુક્ખસ્સ, સક્કાદીનં વિય ચ દોમનસ્સસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતિ.

તત્રાયં અત્થદીપના – સાવત્થિયં કિર **તિસ્સો** નામ કુટુમ્બિકપુત્તો ચત્તાલીસ હિરઞ્ઞકોટિયો પહાય પબ્બજિત્વા અગામકે અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્સ કનિટ્ઠભાતુ ભરિયા ''ગચ્છથ, નં જીવિતા વોરોપેથા''તિ પઞ્ચસતે ચોરે પેસેસિ. તે ગન્ત્વા થેરં પરિવારેત્વા નિસીદિંસુ. થેરો આહ – ''કસ્મા આગતત્થ ઉપાસકા''તિ? તં જીવિતા વોરોપેસ્સામાતિ. પાટિભોગં મે ઉપાસકા, ગહેત્વા અજ્જેકરત્તિં જીવિતં દેથાતિ. કો તે, સમણ, ઇમસ્મિં ઠાને પાટિભોગો ભવિસ્સતીતિ? થેરો મહન્તં પાસાણં ગહેત્વા દ્વે ઊરુટ્ઠીનિ ભિન્દિત્વા ''વટ્ટતિ ઉપાસકા પાટિભોગો''તિ આહ. તે અપક્કમિત્વા ચઙ્કમનસીસે અગ્ગિં કત્વા નિપજ્જિંસુ. થેરસ્સ વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા સીલં પચ્ચવેક્ખતો પરિસુદ્ધં સીલં નિસ્સાય પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જિ. તતો અનુક્કમેન વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો તિયામરત્તિં સમણધમ્મં કત્વા અરુણુગ્ગમને અરહત્તં પત્તો ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

''ઉભો પાદાનિ ભિન્દિત્વા, સઞ્ઞપેસ્સામિ વો અહં;
અટ્ટિયામિ હરાયામિ, સરાગમરણં અહં.

એવાહં ચિન્તયિત્વાન, યથાભૂતં વિપસ્સિસં;
સમ્પત્તે અરુણુગ્ગમ્હિ, અરહત્તમપાપુણિ''ન્તિ.

અપરેપિ **તિંસ ભિક્ખૂ** ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞવિહારે વસ્સં ઉપગન્ત્વા ''આવુસો, તિયામરત્તિં સમણધમ્મોવ કાતબ્બો, ન અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સન્તિકં આગન્તબ્બ''ન્તિ વત્વા વિહરિંસુ. તેસં સમણધમ્મં કત્વા પચ્ચૂસસમયે પચલાયન્તાનં એકો બ્યગ્ઘો આગન્ત્વા એકેકં ભિક્ખું ગહેત્વા ગચ્છતિ. ન કોચિ ''મં બ્યગ્ઘો ગણ્હી''તિ વાચમ્પિ નિચ્છારેસિ. એવં પઞ્ચસુ દસસુ ભિક્ખૂસુ ખાદિતેસુ ઉપોસથદિવસે ''ઇતરે, આવુસો , કુહિ''ન્તિ પુચ્છિત્વા ઞત્વા ચ ''ઇદાનિ ગહિતેન ગહિતોમ્હીતિ વત્તબ્બ''ન્તિ વત્વા વિહરિંસુ . અથ અઞ્ઞતરં દહરભિક્ખું

પુરિમનયેનેવ બ્યગ્ઘો ગણ્હિ. સો ''બ્યગ્ઘો ભન્તે''તિ આહ. ભિક્ખૂ કત્તરદણ્ડે ચ ઉક્કાયો ચ ગહેત્વા મોચેસ્સામાતિ અનુબન્ધિંસુ. બ્યગ્ઘો ભિક્ખૂનં અગતિં છિન્નતટટ્ઠાનમારુય્હ તં ભિક્ખું પાદઙ્ગુટ્ઠકતો પટ્ઠાય ખાદિતું આરભિ. ઇતરેપિ ''ઇદાનિ સપ્પુરિસ, અમ્હેહિ કત્તબ્બં નત્થિ, ભિક્ખૂનં વિસેસો નામ એવરૂપે ઠાને પઞ્ઞાયતી''તિ આહંસુ. સો બ્યગ્ઘમુખે નિપન્નોવ તં વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો યાવ ગોપ્ફકા ખાદિતસમયે સોતાપન્નો હુત્વા, યાવ જણ્ણુકા ખાદિતસમયે સકદાગામી, યાવ નાભિયા ખાદિતસમયે અનાગામી હુત્વા, હદયરૂપે અખાદિતેયેવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

''સીલવા વતસમ્પન્નો, પઞ્ઞવા સુસમાહિતો;
મુહુત્તં પમાદમન્વાય, બ્યગ્ઘેનોરુદ્ધમાનસો.

પઞ્જરસ્મિં ગહેત્વાન, સિલાય ઉપરી કતો;
કામં ખાદતુ મં બ્યગ્ઘો, અટ્ઠિયા ચ ન્હારુસ્સ ચ;
કિલેસે ખેપયિસ્સામિ, ફુસિસ્સામિ વિમુત્તિય''ન્તિ.

અપરોપિ પીતમલ્લત્થેરો નામ ગિહિકાલે તીસુ રજ્જેસુ પટાકં ગહેત્વા તમ્બપણ્ણિદીપં આગમ્મ રાજાનં પસ્સિત્વા રઞ્ઞા કતાનુગ્ગહો એકદિવસં કિલઞ્જકાપણસાલદ્વારેન ગચ્છન્તો ''રૂપં, ભિક્ખવે, ન તુમ્હાકં, તં પજહથ, તં વો પહીનં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સતી''તિ ન તુમ્હાકવાક્યં સુત્વા ચિન્તેસિ ''નેવ કિર રૂપં અત્તનો, ન વેદના''તિ. સો તંયેવ અઙ્કુસં કત્વા નિક્ખમિત્વા મહાવિહારં ગન્ત્વા પબ્બજ્જં યાચિત્વા પબ્બજિતો ઉપસમ્પન્નો દ્વેમાતિકા પગુણા કત્વા તિંસ ભિક્ખૂ ગહેત્વા ગબલવાલિયઅઙ્ગણં ગન્ત્વા સમણધમ્મં અકાસિ. પાદેસુ અવહન્તેસુ જણ્ણુકેહિ ચઙ્કમતિ. તમેનં રત્તિં એકો મિગલુદ્દકો મિગોતિ મઞ્ઞમાનો પહરિ. સત્તિ વિનિવિજ્ઝિત્વા ગતા, સો તં સત્તિં હરાપેત્વા પહરણમુખાનિ તિણવટ્ટિયા પૂરાપેત્વા પાસાણપિટ્ઠિયં અત્તાનં નિસીદાપેત્વા ઓકાસં કારેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા ઉક્કાસિતસદ્દેન આગતાનં ભિક્ખૂનં બ્યાકરિત્વા ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ –

''ભાસિતં બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, સબ્બલોકગ્ગવાદિનો;
ન તુમ્હાકમિદં રૂપં, તં જહેય્યાથ ભિક્ખવો.

અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા, ઉપ્પાદવયધમ્મિનો;
ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ, તેસં વૂપસમો સુખો''તિ.

એવં તાવ અયં મગ્ગો તિસ્સત્થેરાદીનં વિય દુક્ખસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતિ.

સક્કો પન દેવાનમિન્દો અત્તનો પઞ્ચવિધપુબ્બનિમિત્તં દિસ્વા મરણભયસન્તજ્જિતો દોમનસ્સજાતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિ. સો ઉપેક્ખાપઞ્હવિસ્સજ્જનાવસાને અસીતિસહસ્સાહિ દેવતાહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ. સા ચસ્સ ઉપપત્તિ પુન પાકતિકાવ અહોસિ.

સુબ્રહ્માપિ દેવપુત્તો અચ્છરાસહસ્સપરિવુતો સગ્ગસમ્પત્તિં અનુભોતિ. તત્થ પઞ્ચસતા અચ્છરાયો રુક્ખતો પુપ્ફાનિ ઓચિનન્તિયો ચવિત્વા નિરયે ઉપ્પન્ના. સો ''કિં ઇમા ચિરાયન્તી''તિ ઉપધારેન્તો તાસં નિરયે

નિબ્બત્તનભાવં ઞત્વા ‘‘કિત્તકં નુ ખો મમ આયૂ’’તિ ઉપપરિક્ખન્તો અત્તનો આયુપરિક્ખયં વિદિત્વા ચવિત્વા તત્થેવ નિરયે નિબ્બત્તનભાવં દિસ્વા ભીતો અતિવિય દોમનસ્સજાતો હુત્વા ‘‘ઇમં મે દોમનસ્સં સત્થા વિનયિસ્સતિ, ન અઞ્ઞો’’તિ અવસેસા પઞ્ચસતા અચ્છરાયો ગહેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિ –

‘‘નિચ્ચં ઉત્રસ્તમિદં ચિત્તં, નિચ્ચં ઉબ્બિગ્ગિદં મનો;
અનુપ્પન્નેસુ કિચ્છેસુ, અથો ઉપ્પતિતેસુ ચ;
સચે અત્થિ અનુત્રસ્તં, તં મે અક્ખાહિ પુચ્છિતોતિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૮);

તતો નં ભગવા આહ –

‘‘નાઞ્ઞત્ર બોજ્ઝા તપસા, નાઞ્ઞત્રિન્દ્રિયસંવરા;
નાઞ્ઞત્ર સબ્બનિસ્સગ્ગા, સોત્થિં પસ્સામિ પાણિન’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૮);

સો દેસનાપરિયોસાને પઞ્ચહિ અચ્છરાસતેહિ સદ્ધિં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય તં સમ્પત્તિં થાવરં કત્વા દેવલોકમેવ અગમાસીતિ. એવં અયં મગ્ગો ભાવિતો સક્કાદીનં વિય દોમનસ્સસ્સ અત્થઙ્ગમાય સંવત્તતીતિ વેદિતબ્બો.

ઞાયસ્સ અધિગમાયાતિ ઞાયો વુચ્ચતિ અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો, તસ્સ અધિગમાય, પત્તિયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ પુબ્બભાગે લોકિયો સતિપટ્ઠાનમગ્ગો ભાવિતો લોકુત્તરમગ્ગસ્સ અધિગમાય સંવત્તતિ. તેનાહ ‘‘ઞાયસ્સ અધિગમાયા’’તિ. **નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા**તિ તણ્હાવાનવિરહિતત્તા નિબ્બાનન્તિ લદ્ધનામસ્સ અમતસ્સ સચ્છિકિરિયાય, અત્તપચ્ચક્ખતાયાતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્હિ મગ્ગો ભાવિતો અનુપુબ્બેન નિબ્બાનસચ્છિકિરિયં સાધેતિ. તેનાહ ‘‘નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાયા’’તિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ વુત્તે સોકસમતિક્કમાદીનિ અત્થતો સિદ્ધાનેવ હોન્તિ, ઠપેત્વા પન સાસનયુત્તિકોવિદે અઞ્ઞેસં ન પાકટાનિ, ન ચ ભગવા પઠમં સાસનયુત્તિકોવિદં જનં કત્વા પચ્છા ધમ્મં દેસેતિ. તેન તેનેવ પન સુત્તેન તં તં અત્થં ઞાપેતિ. તસ્મા ઇધ યં યં અત્થં એકાયનમગ્ગો સાધેતિ, તં તં પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો ‘‘સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા’’તિઆદિમાહ. યસ્મા વા યા સત્તાનં વિસુદ્ધિ એકાયનમગ્ગેન સંવત્તતિ, સા સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમેન હોતિ. સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમો દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમેન, દુક્ખદોમનસ્સાનં અત્થઙ્ગમો ઞાયસ્સાધિગમેન, ઞાયસ્સાધિગમો નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકિરિયાય. તસ્મા ઇમમ્પિ કમં દસ્સેન્તો ‘‘સત્તાનં વિસુદ્ધિયા’’તિ વત્વા ‘‘સોકપરિદેવાનં સમતિક્કમાયા’’તિઆદિમાહ.

અપિચ વણ્ણભણનમેતં એકાયનમગ્ગસ્સ. યથેવ હિ ભગવા – ‘‘ધમ્મં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં પકાસેસ્સામિ યદિદં છછક્કાની’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૦) છછક્કદેસનાય અટ્ઠહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ. યથા ચ અરિયવંસદેસનાય ‘‘ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અરિયવંસા અગ્ગઞ્ઞા રત્તઞ્ઞા વંસઞ્ઞા પોરાણા અસંકિણ્ણા અસંકિણ્ણપુબ્બા ન સઙ્કીયન્તિ ન સઙ્કીયિસ્સન્તિ, અપ્પટિકુટ્ઠા સમણેહિ બ્રાહ્મણેહિ વિઞ્ઞૂહી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૮) નવહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ; એવં ઇમસ્સાપિ એકાયનમગ્ગસ્સ સત્તાનં વિસુદ્ધિયાતિઆદીહિ સત્તહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ. કસ્માતિ ચે, તેસં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં. વણ્ણભાસનઞ્હિ સુત્વા તે ભિક્ખૂ ‘‘અયં કિર મગ્ગો હદયસન્તાપભૂતં સોકં, વાચાવિપ્પલાપભૂતં

પરિદેવં, કાયિકઅસાતભૂતં દુક્ખં, ચેતસિકઅસાતભૂતં દોમનસ્સન્તિ ચત્તારો ઉપદ્દવે હનતિ, વિસુદ્ધિં આયં નિબ્બાનન્તિ તયો વિસેસે આવહતી''તિ ઉસ્સાહજાતા ઇમં ધમ્મદેસનં ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બં ધારેતબ્બં, વાચેતબ્બં, ઇમઞ્ચ મગ્ગં ભાવેતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તિ. ઇતિ તેસં ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનત્થં વણ્ણં અભાસિ. કમ્બલવાણિજાદયો કમ્બલાદીનં વણ્ણં વિય.

યથા હિ સતસહસ્સગ્ઘનિકપણ્ડુકમ્બલવાણિજેન 'કમ્બલં ગણ્હથા'તિ ઉગ્ઘોસિતેપિ અસુકકમ્બલોતિ ન તાવ મનુસ્સા જાનન્તિ. કેસકમ્બલવાળકમ્બલાદયોપિ હિ દુગ્ગન્ધા ખરસમ્ફસ્સા કમ્બલાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. યદા પન તેન ગન્ધારકો રત્તકમ્બલો સુખુમો ઉજ્જલો સુખસમ્ફસ્સોતિ ઉગ્ઘોસિતં હોતિ, તદા યે પહોન્તિ, તે ગણ્હન્તિ. યે નપ્પહોન્તિ, તેપિ દસ્સનકામા હોન્તિ; એવમેવ 'એકાયનો, ભિક્ખવે, અયં મગ્ગો'તિ વુત્તેપિ અસુકમગ્ગોતિ ન તાવ પાકટો હોતિ. નાનપ્પકારકા હિ અનિય્યાનિકમગ્ગાપિ મગ્ગાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. ''સત્તાનં વિસુદ્ધિયા''તિઆદિમ્હિ પન વુત્તે ''અયં કિર મગ્ગો ચત્તારો ઉપદ્દવે હનતિ, તયો વિસેસે આવહતી''તિ ઉસ્સાહજાતા ઇમં ધમ્મદેસનં ઉગ્ગહેતબ્બં પરિયાપુણિતબ્બં ધારેતબ્બં વાચેતબ્બં, ઇમઞ્ચ મગ્ગં ભાવેતબ્બં મઞ્ઞિસ્સન્તીતિ વણ્ણં ભાસન્તો ''સત્તાનં વિસુદ્ધિયા''તિઆદિમાહ. યથા ચ સતસહસ્સગ્ઘનિકપણ્ડુકમ્બલવાણિજૂપમા; એવં રત્તજમ્બુનદસુવણ્ણઉદકપ્પસાદકમણિરતનસુવિસુદ્ધમુત્તરતનપવાળાદિવાણિજૂપમાદયોપેત્થ આહરિતબ્બા.

યદિદન્તિ નિપાતો, યે ઇમેતિ અયમસ્સ અત્થો. **ચત્તારો**તિ ગણનપરિચ્છેદો. તેન ન તતો હેટ્ઠા, ન ઉદ્ધન્તિ સતિપટ્ઠાનપરિચ્છેદં દીપેતિ. **સતિપટ્ઠાના**તિ તયો સતિપટ્ઠાના સતિગોચરોપિ તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતાપિ, સતિપિ. ''ચતુન્નં , ભિક્ખવે, સતિપટ્ઠાનાનં સમુદયઞ્ચ અત્થઙ્ગમઞ્ચ દેસેસ્સામિ, તં સુણાથ…પે॰… કો ચ, ભિક્ખવે, કાયસ્સ સમુદયો. આહારસમુદયા કાયસ્સ સમુદયો''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૪૦૮) હિ સતિગોચરો સતિપટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. તથા ''કાયો ઉપટ્ઠાનં નો સતિ, સતિ પન ઉપટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિ ચા''તિઆદીસુપિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૫). તસ્સત્થો – પતિટ્ઠાતિ અસ્મિન્તિ **પટ્ઠાનં**. કા પતિટ્ઠાતિ? સતિ. સતિયા પટ્ઠાનં **સતિપટ્ઠાનં**, પધાનં ઠાનન્તિ વા પટ્ઠાનં. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં હત્થિટ્ઠાનઅસ્સટ્ઠાનાદીનિ વિય.

''તયો સતિપટ્ઠાના યદરિયો સેવતિ, યદરિયો સેવમાનો સત્થા ગણમનુસાસિતું અરહતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૧૧) એત્થ તિધા પટિપન્નેસુ સાવકેસુ સત્થુનો પટિઘાનુનયવીતિવત્તતા ''સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુત્તા. તસ્સત્થો – પટ્ઠપેતબ્બતો પટ્ઠાનં, પવત્તયિતબ્બતોતિ અત્થો. કેન પટ્ઠપેતબ્બતોતિ? સતિયા. સતિયા પટ્ઠાનં સતિપટ્ઠાનં. ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના ભાવિતા બહુલીકતા સત્ત સમ્બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૭) પન સતિયેવ ''સતિપટ્ઠાન''ન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્સત્થો – પટ્ઠાતીતિ પટ્ઠાનં, ઉપટ્ઠાતિ ઓક્કન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા પત્થરિત્વા પવત્તતીતિ અત્થો. સતિયેવ સતિપટ્ઠાનં. અથ વા સરણટ્ઠેન સતિ, ઉપટ્ઠાનટ્ઠેન પટ્ઠાનં. ઇતિ સતિ ચ સા પટ્ઠાનં ચાતિપિ સતિપટ્ઠાનં. ઇદમિધાધિપ્પેતં.

યદિ એવં કસ્મા ''સતિપટ્ઠાના''તિ બહુવચનં? સતિબહુત્તા. આરમ્મણભેદેન હિ બહુકા એતા સતિયો. અથ મગ્ગોતિ કસ્મા એકવચનં? મગ્ગટ્ઠેન એકત્તા. ચતસ્સોપિ હિ એતા સતિયો મગ્ગટ્ઠેન એકત્તં ગચ્છન્તિ. વુત્તઞ્હેતં – ''મગ્ગોતિ કેનટ્ઠેન મગ્ગો? નિબ્બાનગમનટ્ઠેન. નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનીયટ્ઠેન ચા''તિ. ચતસ્સોપિ ચેતા અપરભાગે કાયાદીસુ આરમ્મણેસુ કિચ્ચં સાધયમાના નિબ્બાનં ગચ્છન્તિ, આદિતો પટ્ઠાય ચ નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગિયન્તિ, તસ્મા ચતસ્સોપિ એકો મગ્ગોતિ વુચ્ચન્તિ. એવઞ્ચ સતિ વચનાનુસન્ધિના સાનુસન્ધિકાવ દેસના હોતિ, ''મારસેનપ્પમદ્દનં, વો ભિક્ખવે, મગ્ગં દેસેસ્સામિ, તં સુણાથ…પે॰… કતમો ચ, ભિક્ખવે, મારસેનપ્પમદ્દનો

મગ્ગો? યદિદં સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૨૪) વિય. યથા મારસેનપ્પમદ્દનોતિ ચ, સત્ત બોજ્ઝઙ્ગાતિ ચ અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવેત્થ નાનં . એવં ‘‘એકાયનમગ્ગો’’તિ ચ ‘‘ચત્તારો સતિપટ્ઠાના’’તિ ચ અત્થતો એકં, બ્યઞ્જનમેવેત્થ નાનં, તસ્મા મગ્ગટ્ઠેન એકત્તા એકવચનં. આરમ્મણભેદેન સતિબહુત્તા બહુવચનં વેદિતબ્બં.

કસ્મા પન ભગવતા ચત્તારોવ સતિપટ્ઠાના વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ? વેનેય્યહિતત્તા. તણ્હાચરિતદિટ્ઠિચરિતસમથયાનિકવિપસ્સનાયાનિકેસુ હિ મન્દતિક્ખવસેન દ્વેધા દ્વેધા પવત્તેસુ વેનેય્યેસુ મન્દસ્સ તણ્હાચરિતસ્સ ઓળારિકં કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો, તિક્ખસ્સ સુખુમં વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં. દિટ્ઠિચરિતસ્સપિ મન્દસ્સ નાતિપ્પભેદગતં ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો, તિક્ખસ્સ અતિપ્પભેદગતં ધમ્માનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો. સમથયાનિકસ્સ ચ મન્દસ્સ અકિચ્છેન અધિગન્તબ્બનિમિત્તં પઠમં સતિપટ્ઠાનં વિસુદ્ધિમગ્ગો, તિક્ખસ્સ ઓળારિકારમ્મણે અસણ્ઠહનતો દુતિયં. વિપસ્સનાયાનિકસ્સપિ મન્દસ્સ નાતિપ્પભેદગતારમ્મણં તતિયં, તિક્ખસ્સ અતિપ્પભેદગતારમ્મણં ચતુત્થં. ઇતિ ચત્તારોવ વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ.

સુભસુખનિચ્ચઅત્તભાવવિપલ્લાસપ્પહાનત્થં વા. કાયો હિ અસુભો, તત્થ ચ સુભવિપલ્લાસવિપલ્લત્થા સત્તા. તેસં તત્થ અસુભભાવદસ્સનેન તસ્સ વિપલ્લાસસ્સ પહાનત્થં પઠમં સતિપટ્ઠાનં વુત્તં. સુખં નિચ્ચં અત્તાતિ ગહિતેસુપિ ચ વેદનાદીસુ વેદના દુક્ખા, ચિત્તં અનિચ્ચં, ધમ્મા અનત્તા, તેસુ ચ સુખનિચ્ચઅત્તવિપલ્લાસવિપલ્લત્થા સત્તા. તેસં તત્થ દુક્ખાદિભાવદસ્સનેન તેસં વિપલ્લાસાનં પહાનત્થં સેસાનિ તીણિ વુત્તાનીતિ એવં સુભસુખનિચ્ચઅત્તભાવવિપલ્લાસપ્પહાનત્થં વા ચત્તારોવ વુત્તા અનૂના અનધિકાતિ વેદિતબ્બા. ન કેવલઞ્ચ વિપલ્લાસપ્પહાનત્થમેવ, અથ ખો ચતુરોઘયોગાસવગન્થઉપાદાનઅગતિપહાનત્થમ્પિ ચતુબ્બિધાહારપરિઞ્ઞત્થઞ્ચ ચત્તારોવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા. અયં તાવ પકરણનયો.

અટ્ઠકથાયં પન સરણવસેન ચેવ એકત્તસમોસરણવસેન ચ એકમેવ સતિપટ્ઠાનં આરમ્મણવસેન ચત્તારોતિ એતદેવ વુત્તં. યથા હિ ચતુદ્વારે નગરે પાચીનતો આગચ્છન્તા પાચીનદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પાચીનદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, દક્ખિણતો. પચ્છિમતો. ઉત્તરતો આગચ્છન્તા ઉત્તરદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા ઉત્તરદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ; એવં – સમ્પદમિદં વેદિતબ્બં. નગરં વિય હિ નિબ્બાનમહાનગરં, દ્વારં વિય અટ્ઠઙ્ગિકો લોકુત્તરમગ્ગો, પાચીનદિસાદયો વિય કાયાદયો.

યથા પાચીનતો આગચ્છન્તા પાચીનદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પાચીનદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં કાયાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનં ભાવેત્વા કાયાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ. યથા દક્ખિણતો આગચ્છન્તા દક્ખિણાય દિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા દક્ખિણદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં વેદનાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં ભાવેત્વા વેદનાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ. યથા પચ્છિમતો આગચ્છન્તા પચ્છિમદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા પચ્છિમદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં ચિત્તાનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં ભાવેત્વા ચિત્તાનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ. યથા ઉત્તરતો આગચ્છન્તા ઉત્તરદિસાય ઉટ્ઠાનકં ભણ્ડં ગહેત્વા ઉત્તરદ્વારેન નગરમેવ પવિસન્તિ, એવં ધમ્માનુપસ્સનામુખેન આગચ્છન્તા પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં ભાવેત્વા

ધમ્માનુપસ્સનાભાવનાનુભાવનિબ્બત્તેન અરિયમગ્ગેન એકં નિબ્બાનમેવ ઓસરન્તિ. એવં સરણવસેન ચેવ એકત્તસમોસરણવસેન ચ એકમેવ સતિપટ્ઠાનં આરમ્મણવસેન ચત્તારોવ વુત્તાતિ વેદિતબ્બા.

કતમે ચત્તારોતિ કથેતુકમ્યતા પુચ્છા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સાસને. **ભિક્ખવે**તિ ધમ્મપટિગ્ગાહકપુગ્ગલાલપનમેતં. **ભિક્ખૂ**તિ પટિપત્તિસમ્પાદકપુગ્ગલનિદસ્સનમેતં. અઞ્ઞેપિ ચ દેવમનુસ્સા પટિપત્તિં સમ્પાદેન્તિયેવ, સેટ્ઠત્તા પન પટિપત્તિયા ભિક્ખુભાવદસ્સનતો ચ ''ભિક્ખૂ''તિ આહ. ભગવતો હિ અનુસાસનિં સમ્પટિચ્છન્તેસુ ભિક્ખુ સેટ્ઠો, સબ્બપ્પકારાય અનુસાસનિયા ભાજનભાવતો. તસ્મા સેટ્ઠત્તા ''ભિક્ખૂ''તિ આહ. તસ્મિં ગહિતે પન સેસા ગહિતાવ હોન્તિ, રાજગમનાદીસુ રાજગ્ગહણેન સેસપરિસા વિય. યો ચ ઇમં પટિપત્તિં પટિપજ્જતિ, સો ભિક્ખુ નામ હોતીતિ પટિપત્તિયા ભિક્ખુભાવદસ્સનતોપિ ''ભિક્ખૂ''તિ આહ. પટિપન્નકો હિ દેવો વા હોતુ મનુસ્સો વા, ભિક્ખૂતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિયેવ યથાહ –

''અલઙ્કતો ચેપિ સમં ચરેય્ય,
સન્તો દન્તો નિયતો બ્રહ્મચારી;
સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિધાય દણ્ડં,
સો બ્રાહ્મણો સો સમણો સ ભિક્ખૂ''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૪૨);

કાયેતિ રૂપકાયે. રૂપકાયો હિ ઇધ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં કેસાદીનઞ્ચ ધમ્માનં સમૂહટ્ઠેન હત્થિકાયરથકાયાદયો વિય કાયોતિ અધિપ્પેતો. યથા ચ સમૂહટ્ઠેન, એવં કુચ્છિતાનં આયટ્ઠેન. કુચ્છિતાનઞ્હિ પરમજેગુચ્છાનં સો આયોતિપિ કાયો. આયોતિ ઉપ્પત્તિદેસો. તત્થાયં વચનત્થો. આયન્તિ તતોતિ આયો. કે આયન્તિ? કુચ્છિતા કેસાદયો. ઇતિ કુચ્છિતાનં આયોતિ કાયો.

કાયાનુપસ્સીતિ કાયે અનુપસ્સનસીલો કાયં વા અનુપસ્સમાનો. કાયેતિ ચ વત્વાપિ પુન કાયાનુપસ્સીતિ દુતિયકાયગ્ગહણં અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનઘનવિનિબ્ભોગાદિદસ્સનત્થં કતન્તિ વેદિતબ્બં. તેન ન કાયે વેદનાનુપસ્સી વા, ચિત્તધમ્માનુપસ્સી વા, અથ ખો કાયાનુપસ્સીયેવાતિ કાયસઙ્ખાતે વત્થુસ્મિં કાયાનુપસ્સનાકારસ્સેવ દસ્સનેન અસમ્મિસ્સતો વવત્થાનં દસ્સિતં હોતિ. તથા ન કાયે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગવિનિમુત્તએકધમ્માનુપસ્સી, નાપિ કેસલોમાદિવિનિમુત્તઇત્થિપુરિસાનુપસ્સી, યોપિ ચેત્થ કેસલોમાદિકો ભૂતુપાદાયસમૂહસઙ્ખાતો કાયો, તત્થપિ ન ભૂતુપાદાયવિનિમુત્તએકધમ્માનુપસ્સી, અથ ખો રથસમ્ભારાનુપસ્સકો વિય અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસમૂહાનુપસ્સી, નગરાવયવાનુપસ્સકો વિય કેસલોમાદિસમૂહાનુપસ્સી, કદલિક્ખન્ધપત્તવટ્ટિવિનિબ્ભુજકો વિય રિત્તમુટ્ઠિવિનિવેઠકો વિય ચ ભૂતુપાદાયસમૂહાનુપસ્સીયેવાતિ નાનપ્પકારતો સમૂહવસેનેવ કાયસઙ્ખાતસ્સ વત્થુનો દસ્સનેન ઘનવિનિબ્ભોગો દસ્સિતો હોતિ. ન હેત્થ યથાવુત્તસમૂહવિનિમુત્તો કાયો વા ઇત્થી વા પુરિસો વા અઞ્ઞો વા કોચિ ધમ્મો દિસ્સતિ, યથાવુત્તધમ્મસમૂહમત્તેયેવ પન તથા તથા સત્તા મિચ્છાભિનિવેસં કરોન્તિ. તેનાહુ પોરાણા –

''યં પસ્સતિ ન તં દિટ્ઠં, યં દિટ્ઠં તં ન પસ્સતિ;
અપસ્સં બજ્ઝતે મૂળ્હો, બજ્ઝમાનો ન મુચ્ચતી''તિ.

ઘનવિનિબ્ભોગાદિદસ્સનત્થન્તિ વુત્તં, આદિસદ્દેન ચેત્થ અયમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો. અયઞ્હિ એતસ્મિં કાયે કાયાનુપસ્સીયેવ, ન અઞ્ઞ ધમ્માનુપસ્સીતિ વુત્તં હોતિ. યથા અનુદકભૂતાયપિ મરીચિયા ઉદકાનુપસ્સિનો હોન્તિ,

ન એવં અનિચ્ચદુક્ખાનત્તઅસુભભૂતેયેવ ઇમસ્મિં કાયે નિચ્ચસુખઅત્તસુભભાવાનુપસ્સી, અથ ખો કાયાનુપસ્સી અનિચ્ચદુક્ખાનત્તઅસુભાકારસમૂહાનુપસ્સીયેવાતિ વુત્તં હોતિ. અથ વા ય્વાયં પરતો ''ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ અરઞ્ઞગતો વા...પે॰... સો સતોવ અસ્સસતી''તિઆદિના નયેન અસ્સાસપસ્સાસાદિચુણ્ણિકજાતઅટ્ઠિકપરિયોસાનો કાયો વુત્તો, યો ચ ''ઇધેકચ્ચો પથવીકાયં અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, આપોકાયં તેજોકાયં વાયોકાયં કેસકાયં લોમકાયં છવિકાયં ચમ્મકાયં મંસકાયં રુધિરકાયં ન્હારુકાયં અટ્ઠિકાયં અટ્ઠિમિઞ્જકાય''ન્તિ (પટિ॰ મ॰ ૩.૩૫) પટિસમ્ભિદાયં કાયો વુત્તો, તસ્સ સબ્બસ્સ ઇમસ્મિઞ્ઞેવ કાયે અનુપસ્સનતો કાયે કાયાનુપસ્સીતિ એવમ્પિ અત્થો વેદિતબ્બો.

અથ વા કાયે અહન્તિ વા મમન્તિ વા એવં ગહેતબ્બસ્સ યસ્સ કસ્સચિ અનનુપસ્સનતો, તસ્સ તસ્સેવ પન કેસલોમાદિકસ્સ નાનાધમ્મસમૂહસ્સ અનુપસ્સનતો કાયે કેસાદિધમ્મસમૂહસઙ્ખાતકાયાનુપસ્સીતિ એવમત્થો દટ્ઠબ્બો.

અપિચ ''ઇમસ્મિં કાયે અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો''તિઆદિના અનુક્કમેન પટિસમ્ભિદાયં આગતનયસ્સ સબ્બસ્સેવ અનિચ્ચલક્ખણાદિનો આકારસમૂહસઙ્ખાતસ્સ કાયસ્સ અનુપસ્સનતોપિ કાયે કાયાનુપસ્સીતિ એવમ્પિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ અયં કાયે કાયાનુપસ્સનાપટિપદં પટિપન્નો ભિક્ખુ ઇમં કાયં અનિચ્ચાનુપસ્સનાદીનં સત્તન્નં અનુપસ્સનાનં વસેન અનિચ્ચતો અનુપસ્સતિ, નો નિચ્ચતો. દુક્ખતો અનુપસ્સતિ, નો સુખતો. અનત્તતો અનુપસ્સતિ, નો અત્તતો. નિબ્બિન્દતિ, નો નન્દતિ, વિરજ્જતિ, નો રજ્જતિ, નિરોધેતિ. નો સમુદેતિ, પટિનિસ્સજ્જતિ, નો આદિયતિ. સો તં અનિચ્ચતો અનુપસ્સન્તો નિચ્ચસઞ્ઞં પજહતિ , દુક્ખતો અનુપસ્સન્તો સુખસઞ્ઞં પજહતિ, અનત્તતો અનુપસ્સન્તો અત્તસઞ્ઞં પજહતિ, નિબ્બિન્દન્તો નન્દિં પજહતિ , વિરજ્જન્તો રાગં પજહતિ, નિરોધેન્તો સમુદયં પજહતિ, પટિનિસ્સજ્જન્તો આદાનં પજહતીતિ વેદિતબ્બો.

વિહરતીતિ ઇરિયતિ. **આતાપી**તિ તીસુ ભવેસુ કિલેસે આતાપેતીતિ આતાપો, વીરિયસ્સેતં નામં. આતાપો અસ્સ અત્થીતિ આતાપી. **સમ્પજાનો**તિ સમ્પજઞ્ઞસઙ્ખાતેન ઞાણેન સમન્નાગતો. **સતિમા**તિ કાયપરિગ્ગાહિકાય સતિયા સમન્નાગતો. અયં પન યસ્મા સતિયા આરમ્મણં પરિગ્ગહેત્વા પઞ્ઞાય અનુપસ્સતિ, ન હિ સતિવિરહિતસ્સ અનુપસ્સના નામ અત્થિ, તેનેવાહ – ''સતિઞ્ચ ખ્વાહં, ભિક્ખવે, સબ્બત્થિકં વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૪). તસ્મા એત્થ ''કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિ એત્તાવતા કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં વુત્તં હોતિ. અથ વા યસ્મા અનાતાપિનો અન્તોસઙ્ખેપો અન્તરાયકરો હોતિ, અસમ્પજાનો ઉપાયપરિગ્ગહે અનુપાયપરિવજ્જને ચ સમ્મુય્હતિ, મુટ્ઠસ્સતિ ઉપાયાપરિચ્ચાગે અનુપાયાપરિગ્ગહે ચ અસમત્થો હોતિ, તેનસ્સ તં કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જતિ. તસ્મા યેસં ધમ્માનં આનુભાવેન તં સમ્પજ્જતિ, તેસં દસ્સનત્થં ''આતાપી સમ્પજાનો સતિમા''તિ ઇદં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇતિ કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં સમ્પયોગઙ્ગઞ્ચસ્સ દસ્સેત્વા ઇદાનિ પહાનઙ્ગં દસ્સેતું **વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સ**ન્તિ વુત્તં. તત્થ **વિનેય્યા**તિ તદઙ્ગવિનયેન વા વિક્ખમ્ભનવિનયેન વા વિનયિત્વા. **લોકે**તિ તસ્મિઞ્ઞેવ કાયે. કાયો હિ ઇધ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકોતિ અધિપ્પેતો. યસ્મા પનસ્સ ન કાયમત્તેયેવ અભિજ્ઝાદોમનસ્સં પહીયતિ, વેદનાદીસુપિ પહીયતિયેવ. તસ્મા પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકોતિ વિભઙ્ગે વુત્તં. લોકસઙ્ખાતત્તા વા તેસં ધમ્માનં અત્થુદ્ધારનયેનેતં વુત્તં. યં પનાહ – ''તત્થ કતમો લોકો? સ્વેવ કાયો લોકો''તિ, અયમેવેત્થ અત્થો. તસ્મિં લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં વિનેય્યાતિ એવં સમ્બન્ધો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા પનેત્થ

અભિજ્ઝાગ્ગહણેન કામચ્છન્દો, દોમનસ્સગ્ગહણેન બ્યાપાદો સઙ્ગહં ગચ્છતિ, તસ્મા નીવરણપરિયાપન્નબલવધમ્મદ્વયદસ્સનેન નીવરણપ્પહાનં વુત્તં હોતીતિ વેદિતબ્બં.

વિસેસેન ચેત્થ અભિજ્ઝાવિનયેન કાયસમ્પત્તિમૂલકસ્સ અનુરોધસ્સ, દોમનસ્સવિનયેન કાયવિપત્તિમૂલકસ્સ વિરોધસ્સ, અભિજ્ઝાવિનયેન ચ કાયે અભિરતિયા, દોમનસ્સવિનયેન કાયભાવનાય અનભિરતિયા, અભિજ્ઝાવિનયેન કાયે અભૂતાનં સુભસુખભાવાદીનં પક્ખેપસ્સ, દોમનસ્સવિનયેન કાયે ભૂતાનં અસુભાસુખભાવાદીનં અપનયનસ્સ ચ પહાનં વુત્તં. તેન યોગાવચરસ્સ યોગાનુભાવો યોગસમત્થતા ચ દીપિતા હોતિ. યોગાનુભાવો હિ એસ, યદિદં અનુરોધવિરોધવિપ્પમુત્તો અરતિરતિસહો અભૂતપક્ખેપભૂતાપનયનવિરહિતો ચ હોતિ. અનુરોધવિરોધવિપ્પમુત્તો ચેસ અરતિરતિસહો અભૂતં અપક્ખિપન્તો ભૂતઞ્ચ અનપનયન્તો યોગસમત્થો હોતીતિ.

અપરો નયો ''કાયે કાયાનુપસ્સી''તિ એત્થ અનુપસ્સનાય કમ્મટ્ઠાનં વુત્તં. ''વિહરતી''તિ એત્થ વુત્તવિહારેન કમ્મટ્ઠાનિકસ્સ કાયપરિહરણં, ''આતાપી''તિઆદીસુ પન આતાપેન સમ્મપ્પધાનં, સતિસમ્પજઞ્ઞેન સબ્બત્થકકમ્મટ્ઠાનં, કમ્મટ્ઠાનપરિહરણૂપાયો વા. સતિયા વા કાયાનુપસ્સનાવસેન પટિલદ્ધસમથો, સમ્પજઞ્ઞેન વિપસ્સના અભિજ્ઝાદોમનસ્સવિનયેન ભાવનાબલં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

> વિભઙ્ગે પન **અનુપસ્સી**તિ તત્થ ''કતમા અનુપસ્સના? યા પઞ્ઞા પજાનના વિચયો પવિચયો ધમ્મવિચયો સલ્લક્ખણા ઉપલક્ખણા પચ્ચુપલક્ખણા પણ્ડિચ્ચં કોસલ્લં નેપુઞ્ઞં વેભબ્યા ચિન્તા ઉપપરિક્ખા ભૂરીમેધા પરિણાયિકા વિપસ્સના સમ્પજઞ્ઞં પતોદો પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં પઞ્ઞાસત્થં પઞ્ઞાપાસાદો પઞ્ઞાઆલોકો પઞ્ઞાઓભાસો પઞ્ઞાપજ્જોતો પઞ્ઞારતનં અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ, અયં વુચ્ચતિ અનુપસ્સના. ઇમાય અનુપસ્સનાય ઉપેતો હોતિ સમુપેતો ઉપગતો સમુપગતો ઉપપન્નો સમન્નાગતો, તેન વુચ્ચતિ અનુપસ્સીતિ. **વિહરતી**તિ ઇરિયતિ પવત્તતિ પાલેતિ યપેતિ યાપેતિ ચરતિ વિહરતિ, તેન વુચ્ચતિ વિહરતીતિ. **આતાપી**તિ તત્થ કતમં આતાપં? યો ચેતસિકો વીરિયારમ્ભો નિક્કમો પરક્કમો ઉય્યામો વાયામો ઉસ્સાહો ઉસ્સોળ્હી થામો ધિતિ અસિથિલપરક્કમતા અનિક્ખિત્તછન્દતા અનિક્ખિત્તધુરતા ધુરસમ્પગ્ગાહી વીરિયં વીરિયિન્દ્રિયં વીરિયબલં સમ્માવાયામો, ઇદં વુચ્ચતિ આતાપં. ઇમિના આતાપેન ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો , તેન વુચ્ચતિ આતાપીતિ. **સમ્પજાનો**તિ તત્થ કતમં સમ્પજઞ્ઞં? યા પઞ્ઞા પજાનના વિચયો પવિચયો ધમ્મવિચયો સલ્લક્ખણા ઉપલક્ખણા પચ્ચુપલક્ખણા પણ્ડિચ્ચં કોસલ્લં નેપુઞ્ઞં વેભબ્યા ચિન્તા ઉપપરિક્ખા ભૂરીમેધા પરિણાયિકા વિપસ્સના સમ્પજઞ્ઞં પતોદો પઞ્ઞા પઞ્ઞિન્દ્રિયં પઞ્ઞાબલં પઞ્ઞાસત્થં પઞ્ઞાપાસાદો પઞ્ઞાઆલોકો પઞ્ઞાઓભાસો પઞ્ઞાપજ્જોતો પઞ્ઞારતનં અમોહો ધમ્મવિચયો સમ્માદિટ્ઠિ, ઇદં વુચ્ચતિ સમ્પજઞ્ઞં. ઇમિના સમ્પજઞ્ઞેન ઉપેતો હોતિ ...પે॰... સમન્નાગતો, તેન વુચ્ચતિ સમ્પજાનોતિ. **સતિમા**તિ તત્થ કતમા સતિ? યા સતિ અનુસ્સતિ પટિસ્સતિ સતિ સરણતા ધારણતા અપિલાપનતા અસમ્મુસનતા સતિ સતિન્દ્રિયં સતિબલં સમ્માસતિ , અયં વુચ્ચતિ સતિ. ઇમાય સતિયા ઉપેતો હોતિ...પે॰... સમન્નાગતો, તેન વુચ્ચતિ સતિમાતિ.
>
> **વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સન્તિ** તત્થ કતમો લોકો? સ્વેવ કાયો લોકો. પઞ્ચપિ ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકો, અયં વુચ્ચતિ લોકો. તત્થ કતમા અભિજ્ઝા? યો રાગો સારાગો અનુનયો અનુરોધો નન્દી

નન્દિરાગો ચિત્તસ્સ સારાગો, અયં વુચ્ચતિ અભિજ્ઝા. તત્થ કતમં દોમનસ્સં? યં ચેતસિકં અસાતં ચેતસિકં દુક્ખં ચેતોસમ્ફસ્સજા અસાતા દુક્ખા વેદના, ઇદં વુચ્ચતિ દોમનસ્સં. ઇતિ અયઞ્ચ અભિજ્ઝા, ઇદઞ્ચ દોમનસ્સં ઇમમ્હિ લોકે વિનીતા હોન્તિ પટિવિનીતા સન્તા સમિતા વૂપસમિતા અત્થઙ્ગતા અબ્ભત્થઙ્ગતા અપ્પિતા બ્યપ્પિતા સોસિતા વિસોસિતા બ્યન્તીકતા, તેન વુચ્ચતિ વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સ''ન્તિ (વિભ॰ ૩૫૭-૩૬૨).

એવમેતેસં પદાનં અત્થો વુત્તો. તેન સહ અયં અટ્ઠકથાનયો યથા સંસન્દતિ, એવં વેદિતબ્બો. અયં તાવ કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનુદ્દેસસ્સ અત્થવણ્ણના.

ઇદાનિ વેદનાસુ. ચિત્તે. ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ...પે॰... વિનેય્ય લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સન્તિ એત્થ **વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી**તિ એવમાદીસુ વેદનાદીનં પુન વચને પયોજનં કાયાનુપસ્સનાયં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી. ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી. ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સીતિ એત્થ પન **વેદના**તિ તિસ્સો વેદના, તા ચ લોકિયા એવ. ચિત્તમ્પિ લોકિયં, તથા ધમ્મા. તેસં વિભાગો નિદ્દેસવારે પાકટો ભવિસ્સતિ. કેવલં પનિધ યથા વેદના અનુપસ્સિતબ્બા, તથા તા અનુપસ્સન્તો ''વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી''તિ વેદિતબ્બો. એસ નયો ચિત્તધમ્મેસુપિ. કથઞ્ચ વેદના અનુપસ્સિતબ્બાતિ? સુખા તાવ વેદના દુક્ખતો, દુક્ખા સલ્લતો, અદુક્ખમસુખા અનિચ્ચતો. યથાહ –

> ''યો સુખં દુક્ખતો અદ્દ, દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો;
> અદુક્ખમસુખં સન્તં, અદ્દક્ખિ નં અનિચ્ચતો;
> સ વે સમ્મદ્દસો ભિક્ખુ, ઉપસન્તો ચરિસ્સતી''તિ. (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૩);

સબ્બા એવ ચેતા ''દુક્ખા''તિપિ અનુપસ્સિતબ્બા. વુત્તઞ્હેતં – ''યં કિઞ્ચિ વેદયિતં, તં દુક્ખસ્મિન્તિ વદામી''તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૯). સુખદુક્ખતોપિ ચ અનુપસ્સિતબ્બા. યથાહ ''સુખા વેદના ઠિતિસુખા વિપરિણામદુક્ખા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૫) સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. અપિચ અનિચ્ચાદિસત્તઅનુપસ્સનાવસેનપિ અનુપસ્સિતબ્બા. સેસં નિદ્દેસવારેયેવ પાકટં ભવિસ્સતિ.

ચિત્તધમ્મેસુપિ ચિત્તં તાવ આરમ્મણાધિપતિસહજાતભૂમિકમ્મવિપાકકિરિયાદિનાનત્તભેદાનં અનિચ્ચાદિઅનુપસ્સનાનં નિદ્દેસવારે આગતસરાગાદિભેદાનઞ્ચ વસેન અનુપસ્સિતબ્બં. ધમ્મા સલક્ખણસામઞ્ઞલક્ખણાનં સુઞ્ઞતધમ્મસ્સ અનિચ્ચાદિસત્તાનુપસ્સનાનં નિદ્દેસવારે આગતસન્તાદિભેદાનઞ્ચ વસેન અનુપસ્સિતબ્બા. સેસં વુત્તનયમેવ. કામઞ્ચેત્થ યસ્સ કાયસઙ્ખાતે લોકે અભિજ્ઝાદોમનસ્સં પહીનં, તસ્સ વેદનાદીસુપિ તં પહીનમેવ. નાનાપુગ્ગલવસેન પન નાનાચિત્તક્ખણિકસતિપટ્ઠાનભાવનાવસેન ચ સબ્બત્થ વુત્તં. યતો વા એકત્થ પહીનં સેસેસુપિ પહીનં હોતિ, તેનેવસ્સ તત્થ પહાનદસ્સનત્થમ્પિ એતં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બન્તિ.

ઉદ્દેસવારકથા નિટ્ઠિતા.

કાયાનુપસ્સના આનાપાનપબ્બવણ્ણના

૩૭૪. ઇદાનિ સેય્યથાપિ નામ છેકો વિલીવકારકો થૂલકિલઞ્જસણ્હકિલઞ્જચઙ્કોટકપેળાપુટાદીનિ ઉપકરણાનિ કત્તુકામો એકં મહાવેણું લભિત્વા ચતુધા ભિન્દિત્વા તતો એકેકં વેણુખણ્ડં ગહેત્વા ફાલેત્વા તં તં ઉપકરણં કરેય્ય, એવમેવ ભગવા સતિપટ્ઠાનદેસનાય સત્તાનં અનેકપ્પકારં વિસેસાધિગમં કત્તુકામો એકમેવ સમ્માસતિં ''ચત્તારો સતિપટ્ઠાના. કતમે ચત્તારો? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતી''તિઆદિના નયેન આરમ્મણવસેન ચતુધા ભિન્દિત્વા તતો એકેકં સતિપટ્ઠાનં ગહેત્વા કાયં વિભજન્તો ''કથઞ્ચ ભિક્ખવે''તિઆદિના નયેન નિદ્દેસવારં વત્તુમારદ્ધો.

તત્થ **કથઞ્ચા**તિઆદિ વિત્થારેતુકમ્યતાપુચ્છા. અયં પનેત્થ સઙ્ખેપત્થો – ભિક્ખવે, કેન ચ પકારેન ભિક્ખુ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતીતિ? એસ નયો સબ્બપુચ્છાવારેસુ. **ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખૂ**તિ ભિક્ખવે ઇમસ્મિં સાસને ભિક્ખુ. અયઞ્હેત્થ ઇધસદ્દો સબ્બપ્પકારકાયાનુપસ્સનાનિબ્બત્તકસ્સ પુગ્ગલસ્સ સન્નિસ્સયભૂતસાસનપરિદીપનો અઞ્ઞસાસનસ્સ તથાભાવપટિસેધનો ચ. વુત્તઞ્હેતં ''ઇધેવ ભિક્ખવે, સમણો...પે૰... સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯). તેન વુત્તં ''ઇમસ્મિં સાસને ભિક્ખૂ''તિ.

અરઞ્ઞગતો વા રુક્ખમૂલગતો વા સુઞ્ઞાગારગતો વાતિ ઇદમસ્સ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુરૂપસેનાસનપરિગ્ગહપરિદીપનં. ઇમસ્સ હિ ભિક્ખુનો દીઘરત્તં રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ અનુવિસટં ચિત્તં કમ્મટ્ઠાનવીથિં ઓતરિતું ન ઇચ્છતિ, કૂટગોણયુત્તરથો વિય ઉપ્પથમેવ ધાવતિ. તસ્મા સેય્યથાપિ નામ ગોપો કૂટધેનુયા સબ્બં ખીરં પિવિત્વા વડ્ઢિતં કૂટવચ્છં દમેતુકામો ધેનુતો અપનેત્વા એકમન્તે મહન્તં થમ્ભં નિખણિત્વા તત્થ યોત્તેન બન્ધેય્ય. અથસ્સ સો વચ્છો ઇતો ચિતો ચ વિપ્ફન્દિત્વા પલાયિતું અસક્કોન્તો તમેવ થમ્ભં ઉપનિસીદેય્ય વા ઉપનિપજ્જેય્ય વા, એવમેવ ઇમિનાપિ ભિક્ખુના દીઘરત્તં રૂપારમ્મણાદિરસપાનવડ્ઢિતં દુટ્ઠચિત્તં દમેતુકામેન રૂપાદિઆરમ્મણતો અપનેત્વા અરઞ્ઞં વા રુક્ખમૂલં વા સુઞ્ઞાગારં વા પવિસિત્વા તત્થ સતિપટ્ઠાનારમ્મણત્થમ્ભે સતિયોત્તેન બન્ધિતબ્બં. એવમસ્સ તં ચિત્તં ઇતો ચિતો ચ વિપ્ફન્દિત્વાપિ પુબ્બે આચિણ્ણારમ્મણં અલભમાનં સતિયોત્તં છિન્દિત્વા પલાયિતું અસક્કોન્તં તમેવારમ્મણં ઉપચારપ્પનાવસેન ઉપનિસીદતિ ચેવ ઉપનિપજ્જતિ ચ. તેનાહુ પોરાણા –

''યથા થમ્ભે નિબન્ધેય્ય, વચ્છં દમં નરો ઇધ;
બન્ધેય્યેવં સકં ચિત્તં, સતિયારમ્મણે દળ્હ''ન્તિ.

એવમસ્સેતં સેનાસનં ભાવનાનુરૂપં હોતિ. તેન વુત્તં ''ઇદમસ્સ સતિપટ્ઠાનભાવનાનુરૂપસેનાસનપરિગ્ગહપરિદીપન''ન્તિ.

અપિચ યસ્મા ઇદં કાયાનુપસ્સનાય મુદ્ધભૂતં સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકાનં વિસેસાધિગમદિટ્ઠધમ્મસુખવિહારપદટ્ઠાનં આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં ઇત્થિપુરિસહત્થિઅસ્સાદિસદ્દસમાકુલં ગામન્તં અપરિચ્ચજિત્વા ન સુકરં સમ્પાદેતું, સદ્દકણ્ડકત્તા ઝાનસ્સ. અગામકે પન અરઞ્ઞે સુકરં યોગાવચરેન ઇદં કમ્મટ્ઠાનં પરિગ્ગહેત્વા આનાપાનચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તદેવ ઝાનં પાદકં કત્વા સઙ્ખારે સમ્મસિત્વા અગ્ગફલં અરહત્તં પાપુણિતું, તસ્માસ્સ અનુરૂપસેનાસનં દસ્સેન્તો ભગવા, ''અરઞ્ઞગતો વા''તિઆદિમાહ.

વત્થુવિજ્જાચરિયો વિય હિ ભગવા. સો યથા વત્થુવિજ્જાચરિયો નગરભૂમિં પસ્સિત્વા સુટ્ઠુ ઉપપરિક્ખિત્વા ''એત્થ નગરં માપેથા''તિ ઉપદિસતિ, સોત્થિના ચ નગરે નિટ્ઠિતે રાજકુલતો મહાસક્કારં લભતિ, એવમેવ

યોગાવચરસ્સ અનુરૂપસેનાસનં ઉપપરિક્ખિત્વા ‘‘એત્થ કમ્મટ્ઠાનમનુયુઞ્જિતબ્બ’’ન્તિ ઉપદિસતિ, તતો તત્થ કમ્મટ્ઠાનમનુયુઞ્જન્તેન યોગિના અનુક્કમેન અરહત્તે પત્તે ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા’’તિ મહન્તં સક્કારં લભતિ.

અયં પન ભિક્ખુ દીપિસદિસોતિ વુચ્ચતિ. યથા હિ મહાદીપિરાજા અરઞ્ઞે તિણગહનં વા વનગહનં વા પબ્બતગહનં વા નિસ્સાય નિલીયિત્વા વનમહિંસગોકણ્ણસૂકરાદયો મિગે ગણ્હાતિ, એવમેવ અયં અરઞ્ઞાદીસુ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો ભિક્ખુ યથાક્કમેન ચત્તારો મગ્ગે ચેવ ચત્તારિ અરિયફલાનિ ચ ગણ્હાતિ. તેનાહુ પોરાણા –

‘‘યથાપિ દીપિકો નામ, નિલીયિત્વા ગણ્હતી મિગે;
તથેવાયં બુદ્ધપુત્તો, યુત્તયોગો વિપસ્સકો;
અરઞ્ઞં પવિસિત્વાન, ગણ્હાતિ ફલમુત્તમ’’ન્તિ.

તેનસ્સ પરક્કમજવયોગ્ગભૂમિં અરઞ્ઞસેનાસનં દસ્સેન્તો ભગવા ‘‘અરઞ્ઞગતો વા’’તિઆદિમાહ. ઇતો પરં ઇમસ્મિં આનાપાનપબ્બે યં વત્તબ્બં સિયા, તં વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તમેવ. **સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, દક્ખો ભમકારો વા**તિ ઇદઞ્હિ ઉપમામત્તમેવ **ઇતિ અજ્ઝત્તં વા કાયે**તિ ઇદં અપ્પનામત્તમેવ ચ તત્થ અનાગતં, સેસં આગતમેવ.

યં પન અનાગતં, તત્થ **દક્ખો**તિ છેકો. **દીઘં વા અઞ્છન્તો**તિ મહન્તાનં ભેરીપોક્ખરાદીનં લિખનકાલે હત્થે ચ પાદે ચ પસારેત્વા દીઘં કડ્ઢન્તો. **રસ્સં વા અઞ્છન્તો**તિ ખુદ્દકાનં દન્તસૂચિવેધકાદીનં લિખનકાલે મન્દમન્દં રસ્સં કડ્ઢન્તો. **એવમેવ ખો**તિ એવં અયમ્પિ ભિક્ખુ અદ્ધાનવસેન ઇત્તરવસેન ચ પવત્તાનં અસ્સાસપસ્સાસાનં વસેન દીઘં વા અસ્સસન્તો દીઘં અસ્સસામીતિ પજાનાતિ…પે॰… પસ્સસિસ્સામીતિ સિક્ખતીતિ. તસ્સેવં સિક્ખતો અસ્સાસપસ્સાસનિમિત્તે ચત્તારિ ઝાનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ, સો ઝાના વુટ્ઠહિત્વા અસ્સાસપસ્સાસે વા પરિગ્ગણ્હાતિ ઝાનઙ્ગાનિ વા.

તત્થ અસ્સાસપસ્સાસકમ્મિકો ‘‘ઇમે અસ્સાસપસ્સાસા કિં નિસ્સિતા? વત્થુનિસ્સિતા. વત્થુ નામ કરજકાયો, કરજકાયો નામ ચત્તારિ મહાભૂતાનિ ઉપાદારૂપઞ્ચે’’તિ એવં રૂપં પરિગ્ગણ્હાતિ. તતો તદારમ્મણે ફસ્સપઞ્ચમકે નામન્તિ. એવં નામરૂપં પરિગ્ગહેત્વા તસ્સ પચ્ચયં પરિયેસન્તો અવિજ્જાદિપટિચ્ચસમુપ્પાદં દિસ્વા ‘‘પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મમત્તમેવેતં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થી’’તિ વિતિણ્ણકઙ્ખો સપ્પચ્ચયનામરૂપે તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો અનુક્કમેન અરહત્તં પાપુણાતિ. ઇદં એકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખં.

ઝાનકમ્મિકોપિ ‘‘ઇમાનિ ઝાનઙ્ગાનિ કિં નિસ્સિતાનિ, વત્થુનિસ્સિતાનિ, વત્થુ નામ કરજકાયો ઝાનઙ્ગાનિ નામં, કરજકાયો રૂપ’’ન્તિ નામરૂપં વવત્થપેત્વા તસ્સ પચ્ચયં પરિયેસન્તો અવિજ્જાદિપચ્ચયાકારં દિસ્વા ‘‘પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મમત્તમેવેતં, અઞ્ઞો સત્તો વા પુગ્ગલો વા નત્થી’’તિ વિતિણ્ણકઙ્ખો સપ્પચ્ચયનામરૂપે તિલક્ખણં આરોપેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો અનુક્કમેન અરહત્તં પાપુણાતિ. ઇદમેકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખં.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા અસ્સાસપસ્સાસકાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **બહિદ્ધા વા**તિ પરસ્સ વા અસ્સાસપસ્સાસકાયે. **અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વા**તિ કાલેન અત્તનો, કાલેન પરસ્સ અસ્સાસપસ્સાસકાયે. એતેનસ્સ

પગુણકમ્મટ્ઠાનં અટ્ઠપેત્વા અપરાપરં સઞ્ચરણકાલો કથિતો. એકસ્મિં કાલે પનિદં ઉભયં ન લબ્ભતિ.

સમુદયધમ્માનુપસ્સી વાતિ યથા નામ કમ્મારસ્સ ભસ્તઞ્ચ ગગ્ગરનાળિઞ્ચ તજ્જઞ્ચ વાયામં પટિચ્ચ વાતો અપરાપરં સઞ્ચરતિ, એવં ભિક્ખુનો કરજકાયઞ્ચ નાસપુટઞ્ચ ચિત્તઞ્ચ પટિચ્ચ અસ્સાસપસ્સાસકાયો અપરાપરં સઞ્ચરતિ. કાયાદયો ધમ્મા સમુદયધમ્મા, તે પસ્સન્તો ''સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા કાયસ્મિં વિહરતી''તિ વુચ્ચતિ. **વયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ યથા ભસ્તાય અપનીતાય ગગ્ગરનાળિયા ભિન્નાય તજ્જે ચ વાયામે અસતિ સો વાતો નપ્પવત્તતિ, એવમેવ કાયે ભિન્ને નાસપુટે વિદ્ધસ્તે ચિત્તે ચ નિરુદ્ધે અસ્સાસપસ્સાસકાયો નામ નપ્પવત્તતીતિ કાયાદિનિરોધા અસ્સાસપસ્સાસનિરોધોતિ એવં પસ્સન્તો ''વયધમ્માનુપસ્સી વા કાયસ્મિં વિહરતી''તિ વુચ્ચતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ કાલેન સમુદયં કાલેન વયં અનુપસ્સન્તો. **અત્થિ કાયોતિ વા પનસ્સા**તિ કાયોવ અત્થિ, ન સત્તો, ન પુગ્ગલો, ન ઇત્થી, ન પુરિસો, ન અત્તા, ન અત્તનિયં, નાહં, ન મમ, ન કોચિ, ન કસ્સચીતિ એવમસ્સ સતિ પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ.

યાવદેવાતિ પયોજનપરિચ્છેદવવત્થાપનમેતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યા સા સતિ પચ્ચુપટ્ઠિતા હોતિ, સા ન અઞ્ઞદત્થાય. અથ ખો યાવદેવ ઞાણમત્તાય અપરાપરં ઉત્તરુત્તરિ ઞાણપમાણત્થાય ચેવ સતિપમાણત્થાય ચ, સતિસમ્પજઞ્ઞાનં વુદ્ધત્થાયાતિ અત્થો. **અનિસ્સિતો ચ વિહરતી**તિ તણ્હાનિસ્સયદિટ્ઠિનિસ્સયાનં વસેન અનિસ્સિતોવ વિહરતિ. **ન ચ કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતી**તિ લોકસ્મિં કિઞ્ચિ રૂપં વા…પે॰… વિઞ્ઞાણં વા ''અયં મે અત્તા વા અત્તનિયં વા''તિ ન ગણ્હાતિ. **એવમ્પી**તિ ઉપરિ અત્થં ઉપાદાય સમ્પિણ્ડનત્થો પિ-કારો. ઇમિના પન પદેન ભગવા આનાપાનપબ્બદેસનં નિય્યાતેત્વા દસ્સેતિ.

તત્થ અસ્સાસપસ્સાસપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ અસ્સાસપસ્સાસવસેન અભિનિવિટ્ઠસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

આનાપાનપબ્બં નિટ્ઠિતં.

ઇરિયાપથપબ્બવણ્ણના

૩૭૫. એવં અસ્સાસપસ્સાસવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ઇરિયાપથવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ કામં સોણસિઙ્ગાલાદયોપિ ગચ્છન્તા ''ગચ્છામા''તિ જાનન્તિ, ન પનેતં એવરૂપં જાનનં સન્ધાય વુત્તં. એવરૂપઞ્હિ જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં ન પજહતિ, અત્તસઞ્ઞં ન ઉગ્ઘાટેતિ, કમ્મટ્ઠાનં વા સતિપટ્ઠાનભાવના વા ન હોતિ. ઇમસ્સ પન ભિક્ખુનો જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં પજહતિ, અત્તસઞ્ઞં ઉગ્ઘાટેતિ કમ્મટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિપટ્ઠાનભાવના ચ હોતિ. ઇદઞ્હિ ''કો ગચ્છતિ, કસ્સ ગમનં, કિં કારણા ગચ્છતી''તિ એવં સમ્પજાનનં સન્ધાય વુત્તં. ઠાનાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્થ કો ગચ્છતીતિ? ન કોચિ સત્તો વા પુગ્ગલો વા ગચ્છતિ. કસ્સ ગમનન્તિ? ન કસ્સચિ સત્તસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ વા ગમનં. કિં કારણા ગચ્છતીતિ ? ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન ગચ્છતિ. તસ્મા એસ એવં

પજાનાતિ – ‘‘ગચ્છામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ , તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલકાયસ્સ પુરતો અભિનીહારો ગમનન્તિ વુચ્ચતિ. ઠાનાદીસુપિ એસેવ નયો.

તત્રાપિ હિ ‘‘તિટ્ઠામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલકાયસ્સ કોટિતો પટ્ઠાય ઉસ્સિતભાવો ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. ‘‘નિસીદામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન હેટ્ઠિમકાયસ્સ સમિઞ્જનં ઉપરિમકાયસ્સ ઉસ્સિતભાવો નિસજ્જાતિ વુચ્ચતિ. ‘‘સયામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં વાયં જનેતિ, વાયો વિઞ્ઞત્તિં જનેતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન સકલસરીરસ્સ તિરિયતો પસારણં સયનન્તિ વુચ્ચતીતિ.

તસ્સ એવં પજાનતો એવં હોતિ ‘‘સત્તો ગચ્છતિ, સત્તો તિટ્ઠતી’’તિ વુચ્ચતિ, અત્થતો પન કોચિ સત્તો ગચ્છન્તો વા ઠિતો વા નત્થિ. યથા પન ‘‘સકટં ગચ્છતિ, સકટં તિટ્ઠતી’’તિ વુચ્ચતિ, ન ચ કિઞ્ચિ સકટં નામ ગચ્છન્તં વા ઠિતં વા અત્થિ, ચત્તારો પન ગોણે યોજેત્વા છેકમ્હિ સારથિમ્હિ પાજેન્તે ‘‘સકટં ગચ્છતિ, સકટં તિટ્ઠતી’’તિ વોહારમત્તમેવ હોતિ, એવમેવ અજાનનટ્ઠેન સકટં વિય કાયો, ગોણા વિય ચિત્તજવાતા, સારથિ વિય ચિત્તં. ‘‘ગચ્છામિ તિટ્ઠામી’’તિ ચિત્તે ઉપ્પન્ને વાયોધાતુ વિઞ્ઞત્તિં જનયમાના ઉપ્પજ્જતિ, ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારેન ગમનાદીનિ પવત્તન્તિ, તતો ‘‘સત્તો ગચ્છતિ, સત્તો તિટ્ઠતિ, અહં ગચ્છામિ, અહં તિટ્ઠામી’’તિ વોહારમત્તં હોતિ. તેનાહ –

‘‘નાવા માલુતવેગેન, જિયાવેગેન તેજનં;
યથા યાતિ તથા કાયો, યાતિ વાતાહતો અયં.

યન્તં સુત્તવસેનેવ, ચિત્તસુત્તવસેનિદં;
પયુત્તં કાયયન્તમ્પિ, યાતિ ઠાતિ નિસીદતિ.

કો નામ એત્થ સો સત્તો, યો વિના હેતુપચ્ચયે;
અત્તનો આનુભાવેન, તિટ્ઠે વા યદિ વા વજે’’તિ.

તસ્મા એવં હેતુપચ્ચયવસેનેવ પવત્તાનિ ગમનાદીનિ સલ્લક્ખેન્તો એસ ‘‘ગચ્છન્તો વા ગચ્છામીતિ પજાનાતિ, ઠિતો વા, નિસિન્નો વા, સયાનો વા સયાનોમ્હીતિ પજાનાતી’’તિ વેદિતબ્બો.

યથા યથા વા પનસ્સ કાયો પણિહિતો હોતિ, તથા તથા નં પજાનાતીતિ સબ્બસઙ્ગાહિકવચનમેતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યેન યેન વા આકારેનસ્સ કાયો ઠિતો હોતિ, તેન તેન નં પજાનાતિ. ગમનાકારેન ઠિતં ગચ્છતીતિ પજાનાતિ. ઠાનનિસજ્જસયનાકારેન ઠિતં સયાનોતિ પજાનાતીતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **બહિદ્ધા વા**તિ પરસ્સ વા ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન. **અજ્ઝત્તબહિદ્ધા વા**તિ કાલેન અત્તનો, કાલેન પરસ્સ ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગણ્હનેન કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા**તિઆદીસુ પન અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયોતિઆદિના નયેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપક્ખન્ધસ્સ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. તઞ્હિ સન્ધાય ઇધ ‘‘સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા’’તિઆદિ વુત્તં. **અત્થિ કાયોતિ વા પનસ્સા**તિઆદિ વુત્તસદિસમેવ.

ઇધાપિ ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ ચતુઇરિયાપથપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

ઇરિયાપથપબ્બં નિટ્ઠિતં.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બવણ્ણના

૩૭૬. એવં ઇરિયાપથવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ . તત્થ **અભિક્કન્તે**તિઆદીનિ **સામઞ્ઞફલે** વણ્ણિતાનિ. **ઇતિ અજ્ઝત્તં વા**તિ એવં ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. ઇધાપિ **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી**તિઆદીસુ રૂપક્ખન્ધસ્સેવ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. સેસં વુત્તસદિસમેવ.

ઇધ ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, વુત્તપ્પકારો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદમેકસ્સ ચતુસમ્પજઞ્ઞપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો વસેન યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બં નિટ્ઠિતં.

પટિકૂલમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૩૭૭. એવં ચતુસમ્પજઞ્ઞવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ પટિકૂલમનસિકારવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ઇમમેવ કાય**ન્તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં સિયા, તં સબ્બં સબ્બાકારેન વિત્થારતો વિસુદ્ધિમગ્ગે કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાને વુત્તં. **ઉભતોમુખા**તિ હેટ્ઠા ચ ઉપરિ ચાતિ દ્વીહિ મુખેહિ યુત્તા. **નાનાવિહિતસ્સા**તિ નાનાવિધસ્સ.

ઇદં પનેત્થ ઓપમ્મસંસન્દનં – ઉભતોમુખા પુતોળિ વિય હિ ચાતુમહાભૂતિકો કાયો, તત્થ મિસ્સેત્વા પક્ખિત્તનાનાવિધધઞ્ઞં વિય કેસાદયો દ્વત્તિંસાકારા, ચક્ખુમા પુરિસો વિય યોગાવચરો, તસ્સ તં પુતોળિં મુઞ્ચિત્વા પચ્ચવેક્ખતો નાનાવિધધઞ્ઞસ્સ પાકટકાલો વિય યોગિનો દ્વત્તિંસાકારસ્સ વિભૂતકાલો વેદિતબ્બો. **ઇતિ અજ્ઝત્તં વા**તિ એવં કેસાદિપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ દ્વત્તિંસાકારપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં પુરિમસદિસમેવાતિ.

પટિકૂલમનસિકારપબ્બં નિટ્ઠિતં.

ધાતુમનસિકારપબ્બવણ્ણના

૩૭૮. એવં પટિક્કૂલમનસિકારવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ધાતુમનસિકારવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થાયં ઓપમ્મસંસન્દનેન સદ્ધિં અત્થવણ્ણના – યથા કોચિ ગોઘાતકો વા તસ્સેવ વા ભત્તવેતનભતો અન્તેવાસિકો ગાવિં વધિત્વા વિનિવિજ્ઝિત્વા ચતસ્સો દિસા ગતાનં મહાપથાનં વેમજ્ઝટ્ઠાનસઙ્ખાતે ચતુમહાપથે કોટ્ઠાસં કોટ્ઠાસં કત્વા નિસિન્નો અસ્સ, એવમેવ ભિક્ખુ ચતુન્નં ઇરિયાપથાનં યેન કેનચિ આકારેન ઠિતત્તા યથાઠિતં, યથાઠિતત્તા ચ યથાપણિહિતં કાયં ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ…પે॰… વાયોધાતૂ''તિ એવં પચ્ચવેક્ખતિ.

કિં વુત્તં હોતિ – યથા ગોઘાતકસ્સ ગાવિં પોસેન્તસ્સાપિ આઘાતનં આહરન્તસ્સાપિ આહરિત્વા તત્થ બન્ધિત્વા ઠપેન્તસ્સપિ વધેન્તસ્સાપિ વધિતં મતં પસ્સન્તસ્સાપિ તાવદેવ ગાવીતિ સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતિ, યાવ નં પદાલેત્વા બિલસો ન વિભજતિ. વિભજિત્વા નિસિન્નસ્સ પનસ્સ ગાવીતિ સઞ્ઞા અન્તરધાયતિ, મંસસઞ્ઞા પવત્તતિ. નાસ્સ એવં હોતિ – ''અહં ગાવિં વિક્કિણામિ, ઇમે ગાવિં હરન્તી''તિ. અથ ખ્વસ્સ ''અહં મંસં વિક્કિણામિ, ઇમે મંસં હરન્તિ'' ચ્ચેવ હોતિ; એવમેવ ઇમસ્સાપિ ભિક્ખુનો પુબ્બે બાલપુથુજ્જનકાલે ગિહિભૂતસ્સાપિ પબ્બજિતસ્સાપિ તાવદેવ સત્તોતિ વા પુગ્ગલોતિ વા સઞ્ઞા ન અન્તરધાયતિ, યાવ ઇમમેવ કાયં યથાઠિતં યથાપણિહિતં ઘનવિનિબ્ભોગં કત્વા ધાતુસો ન પચ્ચવેક્ખતિ. ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતો પનસ્સ સત્તસઞ્ઞા અન્તરધાયતિ, ધાતુવસેનેવ ચિત્તં સન્તિટ્ઠતિ. તેનાહ ભગવા – '''ઇમમેવ કાયં યથાઠિતં યથાપણિહિતં ધાતુસો પચ્ચવેક્ખતિ 'અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે પથવીધાતુ આપોધાતુ તેજોધાતુ વાયોધાતૂ'તિ. સેય્યથાપિ, ભિક્ખવે, દક્ખો ગોઘાતકો વા…પે॰… વાયોધાતૂ''તિ. ગોઘાતકો વિય હિ યોગી, ગાવીતિ સઞ્ઞા વિય સત્તસઞ્ઞા, ચતુમહાપથો વિય ચતુઇરિયાપથો, બિલસો વિભજિત્વા નિસિન્નભાવો વિય ધાતુસો પચ્ચવેક્ખણન્તિ અયમેત્થ પાળિવણ્ણના. કમ્મટ્ઠાનકથા પન વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતા.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં ચતુધાતુપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ ચતુધાતુપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં, સેસં પુરિમસદિસમેવાતિ.

ધાતુમનસિકારપબ્બં નિટ્ઠિતં.

નવસિવથિકપબ્બવણ્ણના

૩૭૯. એવં ધાતુમનસિકારવસેન કાયાનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ નવહિ સિવથિકપબ્બેહિ વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **સેય્યથાપિ પસ્સેય્યા**તિ યથા પસ્સેય્ય. **સરીરન્તિ** મતસરીરં. **સિવથિકાય છડ્ડિતન્તિ** સુસાને અપવિદ્ધં. એકાહં મતસ્સ અસ્સાતિ **એકાહમતં**. દ્વીહં મતસ્સ અસ્સાતિ **દ્વીહમતં**. તીહં મતસ્સ અસ્સાતિ **તીહમતં**. કમ્મારભસ્તા વિય વાયુના ઉદ્ધં જીવિતપરિયાદાના યથાનુક્કમં સમુગ્ગતેન સૂનભાવેન ઉદ્ધુમાતત્તા ઉદ્ધુમાતં, ઉદ્ધુમાતમેવ **ઉદ્ધુમાતકં**. પટિક્કૂલત્તા વા કુચ્છિતં ઉદ્ધુમાતન્તિ ઉદ્ધુમાતકં. વિનીલં વુચ્ચતિ વિપરિભિન્નવણ્ણં, વિનીલમેવ **વિનીલકં**. પટિક્કૂલત્તા વા કુચ્છિતં વિનીલન્તિ વિનીલકં. મંસુસ્સદટ્ઠાનેસુ રત્તવણ્ણસ્સ પુબ્બસન્નિચયટ્ઠાનેસુ સેતવણ્ણસ્સ યેભુય્યેન ચ નીલવણ્ણસ્સ નીલટ્ઠાનેસુ નીલસાટકપારુતસ્સેવ છવસરીરસ્સેતં અધિવચનં. પરિભિન્નટ્ઠાનેહિ નવહિ વા વણમુખેહિ વિસ્સન્દમાનપુબ્બં વિપુબ્બં, વિપુબ્બમેવ વિપુબ્બકં. પટિક્કૂલત્તા વા કુચ્છિતં વિપુબ્બન્તિ વિપુબ્બકં. વિપુબ્બકં જાતં તથાભાવં ગતન્તિ **વિપુબ્બકજાતં**.

સો ઇમમેવ કાયન્તિ સો ભિક્ખુ ઇમં અત્તનો કાયં તેન કાયેન સદ્ધિં ઞાણેન ઉપસંહરતિ ઉપનેતિ. કથં? **અયમ્પિ ખો કાયો એવંધમ્મો એવંભાવી એવંઅનતીતો**તિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – આયુ, ઉસ્મા, વિઞ્ઞાણન્તિ ઇમેસં તિણ્ણં ધમ્માનં અત્થિતાય અયં કાયો ઠાનગમનાદિખમો હોતિ, ઇમેસં પન વિગમા અયમ્પિ ખો કાયો એવંધમ્મો એવં પૂતિકસભાવોયેવ, **એવંભાવી** એવં ઉદ્ધુમાતાદિભેદો ભવિસ્સતિ, **એવંઅનતીતો** એવં ઉદ્ધુમાતાદિભાવં અનતિક્કન્તોતિ. **ઇતિ અજ્ઝત્તં વા**તિ એવં ઉદ્ધુમાતાદિપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ.

ખજ્જમાનન્તિ ઉદરાદીસુ નિસીદિત્વા ઉદરમંસઓટ્ઠમંસઅક્ખિકૂટાદીનિ લુઞ્ચિત્વા લુઞ્ચિત્વા ખાદિયમાનં. **સમંસલોહિત**ન્તિ સાવસેસમંસલોહિતયુત્તં. **નિમંસલોહિતમક્ખિત**ન્તિ મંસે ખીણેપિ લોહિતં ન સુસ્સતિ, તં સન્ધાય વુત્તં ''નિમંસલોહિતમક્ખિત''ન્તિ. **અઞ્ઞેના**તિ અઞ્ઞેન દિસાભાગેન. **હત્થટ્ઠિક**ન્તિ ચતુસટ્ઠિભેદમ્પિ હત્થટ્ઠિકં પાટિયેક્કં પાટિયેક્કં વિપ્પકિણ્ણં. **પાદટ્ઠિકા**દીસુપિ એસેવ નયો.

તેરોવસ્સિકાનીતિ અતિક્કન્તસંવચ્છરાનિ. **પૂતીની**તિ અબ્ભોકાસે ઠિતાનિ વાતાતપવુટ્ઠિસમ્ફસ્સેન તેરોવસ્સિકાનેવ પૂતીનિ હોન્તિ, અન્તોભૂમિગતાનિ પન ચિરતરં તિટ્ઠન્તિ. **ચુણ્ણકજાતાની**તિ ચુણ્ણં ચુણ્ણં હુત્વા વિપ્પકિણ્ણાનિ. સબ્બત્થ સો ઇમમેવાતિ વુત્તનયેન ખજ્જમાનાદીનં વસેન યોજના કાતબ્બા. **ઇતિ અજ્ઝત્તં વા**તિ એવં ખજ્જમાનાદિપરિગ્ગણ્હનેન યાવ ચુણ્ણકભાવા અત્તનો વા કાયે, પરસ્સ વા કાયે કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતિ.

ઇધ પન ઠત્વા નવસિવથિકા સમોધાનેતબ્બા. એકાહમતં વાતિ હિ આદિના નયેન વુત્તા સબ્બાપિ એકા, કાકેહિ વા ખજ્જમાનન્તિઆદિકા એકા, અટ્ઠિકસઙ્ખલિકં સમંસલોહિતં ન્હારુસમ્બન્ધન્તિ એકા, નિમંસલોહિતમક્ખિતં ન્હારુસમ્બન્ધન્તિ એકા, અપગતમંસલોહિતં ન્હારુસમ્બન્ધન્તિ એકા, અટ્ઠિકાનિ અપગતસમ્બન્ધાનીતિઆદિકા એકા અટ્ઠિકાનિ સેતાનિ સઙ્ખવણ્ણપટિભાગાનીતિ એકા, પુઞ્જકિતાનિ તેરોવસ્સિકાનીતિ એકા, પૂતીનિ ચુણ્ણકજાતાનીતિ એકાતિ.

એવં ખો, ભિક્ખવેતિ ઇદં નવસિવથિકા દસ્સેત્વા કાયાનુપસ્સનં નિટ્ઠપેન્તો આહ. તત્થ નવસિવથિકપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચં, તસ્સા સમુટ્ઠાપિકા પુરિમતણ્હા સમુદયસચ્ચં, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, દુક્ખપરિજાનનો સમુદયપજહનો નિરોધારમ્મણો અરિયમગ્ગો મગ્ગસચ્ચં. એવં ચતુસચ્ચવસેન ઉસ્સક્કિત્વા નિબ્બુતિં પાપુણાતીતિ ઇદં નવસિવથિકપરિગ્ગાહકાનં ભિક્ખૂનં યાવ અરહત્તા નિય્યાનમુખન્તિ.

નવસિવથિકપબ્બં નિટ્ઠિતં.

એત્તાવતા ચ આનાપાનપબ્બં, ઇરિયાપથપબ્બં, ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બં, પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બં, ધાતુમનસિકારપબ્બં, નવસિવથિકપબ્બાનીતિ ચુદ્દસપબ્બા કાયાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા હોતિ. તત્થ આનાપાનપબ્બં, પટિક્કૂલમનસિકારપબ્બન્તિ ઇમાનેવ દ્વે અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ, સિવથિકાનં પન આદીનવાનુપસ્સનાવસેન વુત્તત્તા સેસાનિ દ્વાદસાપિ ઉપચારકમ્મટ્ઠાનાનેવાતિ.

કાયાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા.

વેદનાનુપસ્સનાવણ્ણના

૩૮૦. એવં ભગવા ચુદ્દસવિધેન કાયાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સુખં વેદન**ન્તિ કાયિકં વા ચેતસિકં વા સુખં વેદનં વેદયમાનો ''અહં સુખં વેદનં વેદયામી''તિ પજાનાતીતિ અત્થો. તત્થ કામં ઉત્તાનસેય્યકાપિ દારકા થઞ્ઞપિવનાદિકાલે સુખં વેદયમાના ''સુખં વેદનં વેદયામા''તિ પજાનન્તિ, ન પનેતં એવરૂપં જાનનં સન્ધાય વુત્તં. એવરૂપઞ્હિ જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં ન જહતિ, અત્તસઞ્ઞં ન ઉગ્ઘાટેતિ, કમ્મટ્ઠાનં વા સતિપટ્ઠાનભાવના વા ન હોતિ. ઇમસ્સ પન ભિક્ખુનો જાનનં સત્તૂપલદ્ધિં જહતિ, અત્તસઞ્ઞં ઉગ્ઘાટેતિ, કમ્મટ્ઠાનઞ્ચેવ સતિપટ્ઠાનભાવના ચ હોતિ. ઇદઞ્હિ ''કો વેદયતિ, કસ્સ વેદના, કિં કારણા વેદના''તિ એવં સમ્પજાનવેદિયનં સન્ધાય વુત્તં.

તત્થ કો વેદયતીતિ ન કોચિ સત્તો વા પુગ્ગલો વા વેદયતિ. કસ્સ વેદનાતિ ન કસ્સચિ સત્તસ્સ વા પુગ્ગલસ્સ વા વેદના. કિં કારણા વેદનાતિ વત્થુઆરમ્મણાવ પનસ્સ વેદના, તસ્મા એસ એવં પજાનાતિ ''તં તં સુખાદીનં વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતિ તં પન વેદનાય પવત્તિં ઉપાદાય'અહં વેદયામી'તિ વોહારમત્તં હોતી''તિ. એવં વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતીતિ સલ્લક્ખેન્તો એસ ''સુખં વેદનં વેદયામીતિ પજાનાતી''તિ વેદિતબ્બો ચિત્તલપબ્બતે અઞ્ઞતરત્થેરો વિય.

થેરો કિર અફાસુકકાલે બલવવેદનાય નિત્થુનન્તો અપરાપરં પરિવત્તતિ, તમેકો દહરો આહ – ''કતરં વો, ભન્તે, ઠાનં રુજ્જતી''તિ. આવુસો, પાટિયેક્કં રુજ્જનટ્ઠાનં નામ નત્થિ, વત્થું આરમ્મણં કત્વા વેદનાવ વેદયતીતિ. એવં જાનનકાલતો પટ્ઠાય અધિવાસેતું વટ્ટતિ નો, ભન્તે,તિ. અધિવાસેમિ, આવુસોતિ. અધિવાસના, ભન્તે, સેય્યોતિ. થેરો અધિવાસેસિ. વાતો યાવ હદયા ફાલેસિ, મઞ્ચકે અન્તાનિ રાસિકતાનિ અહેસું. થેરો દહરસ્સ દસ્સેસિ ''વટ્ટતાવુસો, એત્તકા અધિવાસના''તિ. દહરો તુણ્હી અહોસિ. થેરો વીરિયસમતં યોજેત્વા સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિત્વા **સમસીસી** હુત્વા પરિનિબ્બાયિ.

યથા ચ સુખં, એવં દુક્ખં...પે॰... નિરામિસં અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદયમાનો ''નિરામિસં અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદયામી''તિ પજાનાતિ. ઇતિ ભગવા રૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેન્તો યસ્મા ફસ્સવસેન ચિત્તવસેન વા કથિયમાનં પાકટં ન હોતિ , અન્ધકારં વિય ખાયતિ, વેદનાનં પન ઉપ્પત્તિપાકટતાય વેદનાવસેન પાકટં હોતિ, તસ્મા સક્કપઞ્હે વિય ઇધાપિ વેદનાવસેન અરૂપકમ્મટ્ઠાનં કથેસિ. તત્થ ''દુવિધઞ્હિ કમ્મટ્ઠાનં રૂપકમ્મટ્ઠાનં અરૂપકમ્મટ્ઠાનઞ્ચા''તિઆદિ કથામગ્ગો **સક્કપઞ્હે** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

તત્થ **સુખં વેદન**ન્તિઆદીસુ અયં અપરોપિ પજાનનપરિયાયો, સુખં વેદનં વેદયામીતિ પજાનાતીતિ સુખવેદનાક્ખણે દુક્ખવેદનાય અભાવતો સુખં વેદનં વેદયમાનો ''સુખં વેદનંયેવ વેદયામી''તિ પજાનાતિ. તેન યા પુબ્બે ભૂતપુબ્બા દુક્ખવેદના, તસ્સ ઇદાનિ અભાવતો ઇમિસ્સા ચ સુખાય વેદનાય ઇતો પઠમં અભાવતો વેદના નામ અનિચ્ચા અધુવા વિપરિણામધમ્મા, ઇતિહ તત્થ સમ્પજાનો હોતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ભગવતા –

> ''યસ્મિં, અગ્ગિવેસ્સન, સમયે સુખં વેદનં વેદેતિ, નેવ તસ્મિં સમયે દુક્ખં વેદનં વેદેતિ, ન અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદેતિ, સુખંયેવ તસ્મિં સમયે વેદનં વેદેતિ. યસ્મિં, અગ્ગિવેસ્સન, સમયે દુક્ખં... પે॰... અદુક્ખમસુખં વેદનં વેદેતિ, નેવ તસ્મિં સમયે સુખં વેદનં વેદેતિ, ન દુક્ખં વેદનં વેદેતિ, અદુક્ખમસુખંયેવ તસ્મિં સમયે વેદનં વેદેતિ. સુખાપિ, ખો, અગ્ગિવેસ્સન, વેદના અનિચ્ચા સઙ્ખતા

પટિચ્ચસમુપ્પન્ના ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્મા નિરોધધમ્મા. દુક્ખાપિ, ખો...પે॰... અદુક્ખમસુખાપિ ખો, અગ્ગિવેસ્સન, વેદના અનિચ્ચા...પે॰... નિરોધધમ્મા. એવં પસ્સં, અગ્ગિવેસ્સન, સુતવા અરિયસાવકો સુખાયપિ વેદનાય નિબ્બિન્દતિ, દુક્ખાયપિ વેદનાય નિબ્બિન્દતિ, અદુક્ખમસુખાયપિ વેદનાય નિબ્બિન્દતિ, નિબ્બિન્દં વિરજ્જતિ, વિરાગા વિમુચ્ચતિ, વિમુત્તસ્મિં 'વિમુત્તમી'તિ ઞાણં હોતિ, 'ખીણા જાતિ, વુસિતં બ્રહ્મચરિયં, કતં કરણીયં, નાપરં ઇત્થત્તાયા'તિ પજાનાતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૦૫).

સામિસં વા સુખન્તિઆદીસુ **સામિસા સુખા** નામ પઞ્ચકામગુણામિસસન્નિસ્સિતા છ ગેહસિતસોમનસ્સવેદના. **નિરામિસા સુખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતસોમનસ્સવેદના. **સામિસા દુક્ખા** નામ છ ગેહસિતદોમનસ્સવેદના. **નિરામિસા દુક્ખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતદોમનસ્સવેદના. **સામિસા અદુક્ખમસુખા** નામ છ ગેહસિતઉપેક્ખાવેદના. **નિરામિસા અદુક્ખમસુખા** નામ છ નેક્ખમ્મસિતઉપેક્ખાવેદના. તાસં વિભાગો **સક્કપઞ્હે** વુત્તોયેવ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં સુખવેદનાદિપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા વેદનાસુ, પરસ્સ વા વેદનાસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી વા**તિ એત્થ પન અવિજ્જાસમુદયા વેદનાસમુદયોતિઆદીહિ પઞ્ચહિ પઞ્ચહિ આકારેહિ વેદનાનં સમુદયઞ્ચ વયઞ્ચ પસ્સન્તો ''સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતિ, વયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતિ, કાલેન સમુદયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ, કાલેન વયધમ્માનુપસ્સી વા વેદનાસુ વિહરતી''તિ વેદિતબ્બો. ઇતો પરં કાયાનુપસ્સનાયં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ વેદનાપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા વેદનાપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં, સેસં તાદિસમેવાતિ.

વેદનાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા.

ચિત્તાનુપસ્સનાવણ્ણના

૩૮૧. એવં નવવિધેન વેદનાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. તત્થ **સરાગ**ન્તિ અટ્ઠવિધલોભસહગતં. **વીતરાગ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. ઇદં પન યસ્મા સમ્મસનં ન ધમ્મસમોધાનં તસ્મા ઇધ એકપદેપિ લોકુત્તરં ન લબ્ભતિ. સેસાનિ ચત્તારિ અકુસલચિત્તાનિ નેવ પુરિમપદં ન પચ્છિમપદં ભજન્તિ. **સદોસ**ન્તિ દુવિધદોમનસ્સસહગતં. **વીતદોસ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. સેસાનિ દસ અકુસલચિત્તાનિ નેવ પુરિમપદં, ન પચ્છિમપદં ભજન્તિ. **સમોહ**ન્તિ વિચિકિચ્છાસહગતઞ્ચેવ, ઉદ્ધચ્ચસહગતઞ્ચાતિ દુવિધં. યસ્મા પન મોહો સબ્બાકુસલેસુ ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા સેસાનિપિ ઇધ વટ્ટન્તિયેવ. ઇમસ્મિઞ્ઞેવ હિ દુકે દ્વાદસાકુસલચિત્તાનિ પરિયાદિન્નાનીતિ. **વીતમોહ**ન્તિ લોકિયકુસલાબ્યાકતં. **સઙ્ખિત્ત**ન્તિ થિનમિદ્ધાનુપતિતં. એતઞ્હિ સઙ્કુટિતચિત્તં નામ. **વિક્ખિત્ત**ન્તિ ઉદ્ધચ્ચસહગતં, એતઞ્હિ પસટચિત્તં નામ.

મહગ્ગતન્તિ રૂપારૂપાવચરં. **અમહગ્ગત**ન્તિ કામાવચરં. **સઉત્તર**ન્તિ કામાવચરં. **અનુત્તર**ન્તિ રૂપાવચરં અરૂપાવચરઞ્ચ. તત્રાપિ સઉત્તરં રૂપાવચરં, અનુત્તરં અરૂપાવચરમેવ. **સમાહિત**ન્તિ યસ્સ અપ્પનાસમાધિ ઉપચારસમાધિ વા અત્થિ. **અસમાહિત**ન્તિ ઉભયસમાધિવિરહિતં . **વિમુત્ત**ન્તિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનવિમુત્તીહિ વિમુત્તં. **અવિમુત્ત**ન્તિ ઉભયવિમુત્તિવિરહિતં. સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિનિસ્સરણવિમુત્તીનં પન ઇધ ઓકાસોવ નત્થિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં સરાગાદિપરિગ્ગણ્હનેન યસ્મિં યસ્મિં ખણે યં યં ચિત્તં પવત્તતિ, તં તં સલ્લક્ખેન્તો અત્તનો વા ચિત્તે, પરસ્સ વા ચિત્તે, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ચિત્તે ચિત્તાનુપસ્સી વિહરતિ. **સમુદયવયધમ્માનુપસ્સી**તિ એત્થ પન અવિજ્જાસમુદયા વિઞ્ઞાણસમુદયોતિ એવં પઞ્ચહિ પઞ્ચહિ આકારેહિ વિઞ્ઞાણસ્સ સમુદયો ચ વયો ચ નીહરિતબ્બો. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ ચિત્તપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં પદયોજનં કત્વા ચિત્તપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

ચિત્તાનુપસ્સના નિટ્ઠિતા.

ધમ્માનુપસ્સના નીવરણપબ્બવણ્ણના

૩૮૨. એવં સોળસવિધેન ચિત્તાનુપસ્સનાસતિપટ્ઠાનં કથેત્વા ઇદાનિ પઞ્ચવિધેન ધમ્માનુપસ્સનં કથેતું **કથઞ્ચ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. અપિચ ભગવતા કાયાનુપસ્સનાય સુદ્ધરૂપપરિગ્ગહો કથિતો, વેદનાચિત્તાનુપસ્સનાહિ સુદ્ધઅરૂપપરિગ્ગહો. ઇદાનિ રૂપારૂપમિસ્સકપરિગ્ગહં કથેતું ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ. કાયાનુપસ્સનાય વા રૂપક્ખન્ધપરિગ્ગહોવ કથિતો, વેદનાનુપસ્સનાય વેદનાક્ખન્ધપરિગ્ગહોવ, ચિત્તાનુપસ્સનાય વિઞ્ઞાણક્ખન્ધપરિગ્ગહોવ ઇદાનિ સઞ્ઞાસઙ્ખારક્ખન્ધપરિગ્ગહમ્પિ કથેતું ''કથઞ્ચ, ભિક્ખવે''તિઆદિમાહ.

તત્થ **સન્ત**ન્તિ અભિણ્હસમુદાચારવસેન સંવિજ્જમાનં. **અસન્ત**ન્તિ અસમુદાચારવસેન વા પહીનત્તા વા અસંવિજ્જમાનં. **યથા ચા**તિ યેન કારણેન કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **તઞ્ચ પજાનાતી**તિ તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. ઇતિ ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ અત્થો વેદિતબ્બો.

તત્થ સુભનિમિત્તે અયોનિસોમનસિકારેન કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **સુભનિમિત્તં** નામ સુભમ્પિ સુભનિમિત્તં, સુભારમ્મણમ્પિ સુભનિમિત્તં. **અયોનિસોમનસિકારો** નામ અનુપાયમનસિકારો ઉપ્પથમનસિકારો અનિચ્ચે નિચ્ચન્તિ વા, દુક્ખે સુખન્તિ વા, અનત્તનિ અત્તાતિ વા, અસુભે સુભન્તિ વા મનસિકારો. તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો કામચ્છન્દો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, સુભનિમિત્તં, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અસુભનિમિત્તે પન યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. **અસુભનિમિત્તં** નામ અસુભમ્પિ અસુભારમ્મણમ્પિ. **યોનિસોમનસિકારો** નામ ઉપાયમનસિકારો પથમનસિકારો અનિચ્ચે અનિચ્ચન્તિ વા, દુક્ખે દુક્ખન્તિ વા, અનત્તનિ અનત્તાતિ વા, અસુભે અસુભન્તિ વા મનસિકારો. તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો કામચ્છન્દો પહીયતિ. તેનાહ ભગવા – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, અસુભનિમિત્તં, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, અસુભભાવનાનુયોગો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ. દસવિધઞ્હિ અસુભનિમિત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ભાવેન્તસ્સાપિ ઇન્દ્રિયેસુ પિહિતદ્વારસ્સાપિ ચતુન્નં પઞ્ચન્નં આલોપાનં ઓકાસે સતિ ઉદકં પિવિત્વા યાપનસીલતાય ભોજનમત્તઞ્ઞુનોપિ. તેનેવ વુત્તં –

> ‘‘ચત્તારો પઞ્ચ આલોપે, અભુત્વા ઉદકં પિવે;
> અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો’’તિ. (થેરગા॰ ૯૮૩);

અસુભકમ્મિકતિસ્સત્થેરસદિસે અસુભભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સપિ કામચ્છન્દો પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ દસઅસુભનિસ્સિતસપ્પાયકથાય પહીયતિ, તેન વુત્તં – ‘‘છ ધમ્મા કામચ્છન્દસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનકામચ્છન્દસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

પટિઘનિમિત્તે અયોનિસોમનસિકારેન પન બ્યાપાદસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ પટિઘમ્પિ પટિઘનિમિત્તં , પટિઘારમ્મણમ્પિ પટિઘનિમિત્તં. અયોનિસોમનસિકારો સબ્બત્થ એકલક્ખણોવ. તં તસ્મિં નિમિત્તે બહુલં પવત્તયતો બ્યાપાદો ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, પટિઘનિમિત્તં , તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ ઉપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

મેત્તાય પન ચેતોવિમુત્તિયા યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. તત્થ **મેત્તા**તિ વુત્તે અપ્પનાપિ ઉપચારોપિ વટ્ટતિ. **ચેતોવિમુત્તી**તિ અપ્પનાવ. યોનિસોમનસિકારો વુત્તલક્ખણોવ. તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો બ્યાપાદો પહીયતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, મેત્તા ચેતોવિમુત્તિ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ અનુપ્પાદાય ઉપ્પન્નસ્સ વા બ્યાપાદસ્સ પહાનાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા બ્યાપાદસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો મેત્તાભાવનાનુયોગો કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણા પટિસઙ્ખાનબહુલતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણાનઞ્હિ અઞ્ઞતરવસેન મેત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ, ઓધિસોઅનોધિસોફરણવસેન મેત્તં ભાવેન્તસ્સાપિ. ‘‘ત્વં એતસ્સ કુદ્ધો કિં કરિસ્સસિ, કિમસ્સ સીલાદીનિ વિનાસેતું સક્ખિસ્સસિ, નનુ ત્વં અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેનેવ ગમિસ્સસિ, પરસ્સ કુજ્ઝનં નામ વીતચ્ચિતઙ્ગાર તત્તઅય સલાકગૂથાદીનિ ગહેત્વા પરં પહરિતુકામતાસદિસં હોતિ. એસોપિ તવ કુદ્ધો કિં કરિસ્સતિ, કિં તે સીલાદીનિ વિનાસેતું સક્ખિસ્સતિ, એસ અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનો કમ્મેનેવ ગમિસ્સતિ, અપ્પટિચ્છિતપહેણકં વિય પટિવાતં ખિત્તરજોમુટ્ઠિ વિય ચ એતસ્સેવેસ કોધો મત્થકે પતિસ્સતી’’તિ એવં અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખતોપિ, ઉભયકમ્મસ્સકતં પચ્ચવેક્ખિત્વા પટિસઙ્ખાને ઠિતસ્સાપિ, અસ્સગુત્તત્થેરસદિસે મેત્તાભાવનારતે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ બ્યાપાદો પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ મેત્તાનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ‘‘છ ધમ્મા બ્યાપાદસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ બ્યાપાદસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

અરતિઆદીસુ અયોનિસોમનસિકારેન થિનમિદ્ધસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **તન્દી** નામ કાયાલસિયતા. **વિજમ્ભિતા** નામ કાયવિનમના. **ભત્તસમ્મદો** નામ ભત્તમુચ્છા ભત્તપરિળાહો. **ચેતસો લીનત્તં** નામ ચિત્તસ્સ લીનાકારો. ઇમેસુ અરતિઆદીસુ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો થિનમિદ્ધં ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, અરતિ તન્દી વિજમ્ભિતા ભત્તસમ્મદો ચેતસો લીનત્તં, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

આરમ્ભધાતુઆદીસુ પન યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. **આરમ્ભધાતુ** નામ પઠમારમ્ભવીરિયં. **નિક્કમધાતુ** નામ કોસજ્જતો નિક્ખન્તતાય તતો બલવતરં. **પરક્કમધાતુ** નામ પરં પરં ઠાનં અક્કમનતો તતોપિ બલવતરં. ઇમસ્મિં તિપ્પભેદે વીરિયે યોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો થિનમિદ્ધં પહીયતિ. તેનાહ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, આરમ્ભધાતુ નિક્કમધાતુ પરક્કમધાતુ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ અનુપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાયા''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

અપિચ છ ધમ્મા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ – અતિભોજને નિમિત્તગ્ગાહો, ઇરિયાપથસમ્પરિવત્તનતા, આલોકસઞ્ઞામનસિકારો, અબ્ભોકાસવાસો, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ. આહરહત્થક તત્રવટ્ટક અલંસાટક કાકમાસક ભુત્તવમિતકભોજનં ભુઞ્જિત્વા રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાને નિસિન્નસ્સ હિ સમણધમ્મં કરોતો થિનમિદ્ધં મહાહત્થી વિય ઓત્થરન્તં આગચ્છતિ, ચતુપઞ્ચઆલોપઓકાસં પન ઠપેત્વા પાનીયં પિવિત્વા યાપનસીલસ્સ ભિક્ખુનો તં ન હોતીતિ એવં અતિભોજને નિમિત્તં ગણ્હન્તસ્સાપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ. યસ્મિં ઇરિયાપથે થિનમિદ્ધં ઓક્કમતિ, તતો અઞ્ઞં પરિવત્તેન્તસ્સાપિ, રત્તિં ચન્દાલોકદીપાલોકઉક્કાલોકે દિવા સૂરિયાલોકં મનસિકરોન્તસ્સાપિ, અબ્ભોકાસે વસન્તસ્સાપિ, મહાકસ્સપત્થેરસદિસે પહીનથિનમિદ્ધે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ થિનમિદ્ધં પહીયતિ. ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધુતઙ્ગનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ''છ ધમ્મા થિનમિદ્ધસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનસ્સ થિનમિદ્ધસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

ચેતસો અવૂપસમે અયોનિસોમનસિકારેન ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ. **અવૂપસમો** નામ અવૂપસન્તાકારો, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચમેવેતં અત્થતો. તત્થ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, ચેતસો અવૂપસમો, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા''તિ.

સમાધિસઙ્ખાતે પન ચેતસો વૂપસમે યોનિસોમનસિકારેનસ્સ પહાનં હોતિ. તેનાહ – ''અત્થિ, ભિક્ખવે, ચેતસો વૂપસમો, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ અનુપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાયા''તિ.

અપિચ છ ધમ્મા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ બહુસ્સુતતા પરિપુચ્છકતા વિનયે પકતઞ્ઞુતા વુદ્ધસેવિતા કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથાતિ. બાહુસ્સચ્ચેનપિ હિ એકં વા દ્વે વા તયો વા ચત્તારો વા પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ. કપ્પિયાકપ્પિયપરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ, વિનયપઞ્ઞત્તિયં ચિણ્ણવસિભાવતાય પકતઞ્ઞુનોપિ, વુડ્ઢે મહલ્લકત્થેરે ઉપસઙ્કમન્તસ્સાપિ, ઉપાલિત્થેરસદિસે વિનયધરે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચં પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ કપ્પિયાકપ્પિયનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ''છ ધમ્મા ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તી''તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીને ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે ઉદ્ધચ્ચસ્સ અરહત્તમગ્ગેન , કુક્કુચ્ચસ્સ અનાગામિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

વિચિકિચ્છાઠાનીયેસુ ધમ્મેસુ અયોનિસોમનસિકારેન વિચિકિચ્છાય ઉપ્પાદો હોતિ. **વિચિકિચ્છાઠાનીયા ધમ્મા** નામ પુનપ્પુનં વિચિકિચ્છાય કારણત્તા વિચિકિચ્છાવ. તત્થ અયોનિસોમનસિકારં બહુલં પવત્તયતો વિચિકિચ્છા

ઉપ્પજ્જતિ. તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, વિચિકિચ્છાઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ અયોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાયા’’તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨).

કુસલાદિધમ્મેસુ યોનિસોમનસિકારેન પનસ્સા પહાનં હોતિ, તેનાહ – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, કુસલાકુસલા ધમ્મા સાવજ્જાનવજ્જા ધમ્મા સેવિતબ્બાસેવિતબ્બા ધમ્મા હીનપણીતા ધમ્મા કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા ધમ્મા. તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો, અનુપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય અનુપ્પાદાય; ઉપ્પન્નાય વા વિચિકિચ્છાય પહાનાયા’’તિ.

અપિચ છ ધમ્મા વિચિકિચ્છાય પહાનાય સંવત્તન્તિ બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, અધિમોક્ખબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ. બાહુસ્સચ્ચેનપિ હિ એકં વા…પે॰… પઞ્ચ વા નિકાયે પાળિવસેન ચ અત્થવસેન ચ ઉગ્ગણ્હન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ, તીણિ રતનાનિ આરબ્ભ પરિપુચ્છાબહુલસ્સાપિ, વિનયે ચિણ્ણવસીભાવસ્સાપિ, તીસુ રતનેસુ ઓકપ્પનિયસદ્ધાસઙ્ખાતઅધિમોક્ખબહુલસ્સાપિ, સદ્ધાધિમુત્તે વક્કલિત્થેરસદિસે કલ્યાણમિત્તે સેવન્તસ્સાપિ વિચિકિચ્છા પહીયતિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ તિણ્ણં રતનાનં ગુણનિસ્સિતસપ્પાયકથાયપિ પહીયતિ. તેન વુત્તં – ‘‘છ ધમ્મા વિચિકિચ્છાય પહાનાય સંવત્તન્તી’’તિ. ઇમેહિ પન છહિ ધમ્મેહિ પહીનાય વિચિકિચ્છાય સોતાપત્તિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતીતિ પજાનાતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં પઞ્ચનીવરણપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ, પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ સુભનિમિત્તઅસુભનિમિત્તાદીસુ અયોનિસોમનસિકારયોનિસોમનસિકારવસેન પઞ્ચસુ નીવરણેસુ વુત્તાયેવ નીહરિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ નીવરણપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા નીવરણપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

નીવરણપબ્બં નિટ્ઠિતં.

ખન્ધપબ્બવણ્ણના

૩૮૩. એવં પઞ્ચનીવરણવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસૂ**તિ ઉપાદાનસ્સ ખન્ધા ઉપાદાનક્ખન્ધા, ઉપાદાનસ્સ પચ્ચયભૂતા ધમ્મપુઞ્જા ધમ્મરાસયોતિ અત્થો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારતો પન ખન્ધકથા વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તા.

ઇતિ રૂપન્તિ ઇદં રૂપં, એત્તકં રૂપં, ન ઇતો પરં રૂપં અત્થીતિ સભાવતો રૂપં પજાનાતિ. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારેન પન રૂપાદીનિ વિસુદ્ધિમગ્ગે ખન્ધકથાયમેવ વુત્તાનિ. **ઇતિ રૂપસ્સ સમુદયો**તિ એવં અવિજ્જાસમુદયાદિવસેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપસ્સ સમુદયો. **ઇતિ રૂપસ્સ અત્થઙ્ગમો**તિ એવં અવિજ્જાનિરોધાદિવસેન પઞ્ચહાકારેહિ રૂપસ્સ અત્થઙ્ગમો. વેદનાદીસુપિ એસેવ નયો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે ઉદયબ્બયઞાણકથાય વુત્તો.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં પઞ્ચક્ખન્ધપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ, પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ''અવિજ્જાસમુદયા રૂપસમુદયો''તિઆદીનં પઞ્ચસુ ખન્ધેસુ વુત્તાનં પઞ્ઞાસાય લક્ખણાનં વસેન નીહરિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ ખન્ધપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા ખન્ધપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

ખન્ધપબ્બં નિટ્ઠિતં.

આયતનપબ્બવણ્ણના

૩૮૪. એવં પઞ્ચક્ખન્ધવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ આયતનવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **છસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ આયતનેસૂ**તિ ચક્ખુ સોતં ઘાનં જિવ્હા કાયો મનોતિ ઇમેસુ છસુ અજ્ઝત્તિકેસુ, રૂપં સદ્દો ગન્ધો રસો ફોટ્ઠબ્બો ધમ્મોતિ ઇમેસુ છસુ બાહિરેસુ. **ચક્ખુઞ્ચ પજાનાતી**તિ ચક્ખુપસાદં યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ. **રૂપે ચ પજાનાતી**તિ બહિદ્ધા ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપઞ્ચ યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ. **યઞ્ચ તદુભયં પટિચ્ચ ઉપ્પજ્જતિ સંયોજન**ન્તિ યઞ્ચ તં ચક્ખું ચેવ રૂપે ચાતિ ઉભયં પટિચ્ચ. કામરાગસંયોજનં પટિઘ, માન, દિટ્ઠિ, વિચિકિચ્છા, સીલબ્બતપરામાસ, ભવરાગ, ઇસ્સા, મચ્છરિય, અવિજ્જાસંયોજનન્તિ દસવિધં સંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ યાથાવસરસલક્ખણવસેન પજાનાતિ.

કથં પનેતં ઉપ્પજ્જતીતિ? ચક્ખુદ્વારે તાવ આપાથગતં ઇટ્ઠારમ્મણં કામસ્સાદવસેન અસ્સાદયતો અભિનન્દતો કામરાગસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. અનિટ્ઠારમ્મણે કુજ્ઝતો પટિઘસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''ઠપેત્વા મં કો અઞ્ઞો એતં આરમ્મણં વિભાવેતું સમત્થો અત્થી''તિ મઞ્ઞતો માનસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. એતં રૂપારમ્મણં નિચ્ચં ધુવન્તિ ગણ્હતો દિટ્ઠિસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''એતં રૂપારમ્મણં સત્તો નુ ખો, સત્તસ્સ નુ ખો''તિ વિચિકિચ્છતો વિચિકિચ્છાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''સમ્પત્તિભવે વત નો ઇદં સુલભં જાત''ન્તિ ભવં પત્થેન્તસ્સ ભવરાગસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''આયતિમ્પિ એવરૂપં સીલબ્બતં સમાદિયિત્વા સક્કા લદ્ધુ''ન્તિ સીલબ્બતં સમાદિયન્તસ્સ સીલબ્બતપરામાસસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. ''અહો વત તં રૂપારમ્મણં અઞ્ઞે ન લભેય્યુ''ન્તિ ઉસૂયતો ઇસ્સાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. અત્તના લદ્ધં રૂપારમ્મણં અઞ્ઞસ્સ મચ્છરાયતો મચ્છરિયસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ. સબ્બેહેવ સહજાતઅઞ્ઞાણવસેન અવિજ્જાસંયોજનં ઉપ્પજ્જતિ.

યથા ચ અનુપ્પન્નસ્સાતિ યેન કારણેન અસમુદાચારવસેન અનુપ્પન્નસ્સ તસ્સ દસવિધસ્સાપિ સંયોજનસ્સ ઉપ્પાદો હોતિ, તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. **યથા ચ ઉપ્પન્નસ્સા**તિ અપ્પહીનટ્ઠેન પન સમુદાચારવસેન વા ઉપ્પન્નસ્સ તસ્સ દસવિધસ્સાપિ સંયોજનસ્સ યેન કારણેન પહાનં હોતિ, તઞ્ચ કારણં પજાનાતિ. **યથા ચ પહીનસ્સા**તિ તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેન પહીનસ્સાપિ તસ્સ દસવિધસ્સ સંયોજનસ્સ યેન કારણેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ, તઞ્ચ પજાનાતિ. કેન કારણેન પનસ્સ આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ? દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસીલબ્બતપરામાસઇસ્સામચ્છરિયભેદસ્સ તાવ પઞ્ચવિધસ્સ સંયોજનસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ. કામરાગપટિઘસંયોજનદ્વયસ્સ ઓળારિકસ્સ સકદાગામિમગ્ગેન, અણુસહગતસ્સ અનાગામિમગ્ગેન, માનભવરાગાવિજ્જાસંયોજનત્તયસ્સ અરહત્તમગ્ગેન આયતિં અનુપ્પાદો હોતિ. **સોતઞ્ચ**

પજાનાતિ સદ્દે ચાતિઆદીસુપિ એસેવ નયો. અપિચેત્થ **આયતનકથા** વિત્થારતો વિસુદ્ધિમગ્ગે આયતનનિદ્દેસે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અજ્ઝત્તિકાયતનપરિગ્ગણ્હનેન અત્તનો વા ધમ્મેસુ બાહિરાયતનપરિગ્ગણ્હનેન પરસ્સ વા ધમ્મેસુ, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ''અવિજ્જાસમુદયા ચક્ખુસમુદયો''તિ રૂપાયતનસ્સ રૂપક્ખન્ધે, અરૂપાયતનેસુ મનાયતનસ્સ વિઞ્ઞાણક્ખન્ધે, ધમ્માયતનસ્સ સેસક્ખન્ધેસુ વુત્તનયેન નીહરિતબ્બા. લોકુત્તરધમ્મા ન ગહેતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ આયતનપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા આયતનપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

આયતનપબ્બં નિટ્ઠિતં.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બવણ્ણના

૩૮૫. એવં છ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ બોજ્ઝઙ્ગવસેન વિભજિતું **પુન ચપર**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **બોજ્ઝઙ્ગેસૂ**તિ બુજ્ઝનકસત્તસ્સ અઙ્ગેસુ. **સન્ત**ન્તિ પટિલાભવસેન સંવિજ્જમાનં. **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગ**ન્તિ સતિસઙ્ખાતં સમ્બોજ્ઝઙ્ગં. એત્થ હિ સમ્બુજ્ઝતિ આરદ્ધવિપસ્સકતો પટ્ઠાય યોગાવચરોતિ **સમ્બોધિ**. યાય વા સો સતિઆદિકાય સત્તધમ્મસામગ્ગિયા સમ્બુજ્ઝતિ કિલેસનિદ્દાતો ઉટ્ઠાતિ, સચ્ચાનિ વા પટિવિજ્ઝતિ, સા ધમ્મસામગ્ગી સમ્બોધિ. તસ્સ સમ્બોધિસ્સ, તસ્સા વા સમ્બોધિયા અઙ્ગન્તિ **સમ્બોજ્ઝઙ્ગં**. તેન વુત્તં – ''સતિસઙ્ખાતં સમ્બોજ્ઝઙ્ગ''ન્તિ. સેસસમ્બોજ્ઝઙ્ગેસુપિ ઇમિનાવ નયેન વચનત્થો વેદિતબ્બો.

અસન્તન્તિ અપ્પટિલાભવસેન અવિજ્જમાનં. **યથા ચ અનુપ્પન્નસ્સા**તિઆદીસુ પન સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ તાવ ''અત્થિ, ભિક્ખવે, સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૨૩૨) એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ સતિયેવ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા. યોનિસોમનસિકારો વુત્તલક્ખણોયેવ. તં તત્થ બહુલં પવત્તયતો સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ.

અપિચ ચત્તારો ધમ્મા સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ સતિસમ્પજઞ્ઞં મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલપરિવજ્જનતા ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ. અભિક્કન્તાદીસુ હિ સત્તસુ ઠાનેસુ સતિસમ્પજઞ્ઞેન, ભત્તનિક્ખિત્તકાકસદિસે મુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલે પરિવજ્જનેન, તિસ્સદત્તત્થેરઅભયત્થેરસદિસે ઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલે સેવનેન, ઠાનનિસજ્જાદીસુ સતિસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતાય ચ સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ. એવં ચતૂહિ કારણેહિ ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પન ''અત્થિ, ભિક્ખવે, કુસલાકુસલા ધમ્મા…પે॰… કણ્હસુક્કસપ્પટિભાગા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ સત્ત ધમ્મા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ પરિપુચ્છકતા વત્થુવિસદકિરિયા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **પરિપુચ્છકતા**તિ ખન્ધધાતુઆયતનઇન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગઝાનઙ્ગસમથવિપસ્સનાનં અત્થસન્નિસ્સિતપરિપુચ્છાબહુલતા. **વત્થુવિસદકિરિયા**તિ અજ્ઝત્તિકબાહિરાનં વત્થૂનં વિસદભાવકરણં. યદા હિસ્સ કેસનખલોમાનિ દીઘાનિ હોન્તિ, સરીરં વા ઉસ્સન્નદોસઞ્ચેવ સેદમલમક્ખિતઞ્ચ, તદા અજ્ઝત્તિકં વત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં. યદા પન ચીવરં જિણ્ણં કિલિટ્ઠં દુગ્ગન્ધં હોતિ, સેનાસનં વા ઉક્લાપં, તદા બાહિરવત્થુ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં. તસ્મા કેસાદિછેદાપનેન ઉદ્ધંવિરેચનઅધોવિરેચનાદીહિ સરીરસલ્લહુકભાવકરણેન ઉચ્છાદનનહાપનેન ચ અજ્ઝત્તિકવત્થુ વિસદં કાતબ્બં. સૂચિકમ્મધોવનરજનપરિભણ્ડકરણાદીહિ બાહિરવત્થુ વિસદં કાતબ્બં. એતસ્મિઞ્હિ અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુમ્હિ અવિસદે ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ અવિસદં હોતિ અપરિસુદ્ધં અપરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. વિસદે પન અજ્ઝત્તિકબાહિરે વત્થુમ્હિ ઉપ્પન્નેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ ઞાણમ્પિ વિસદં હોતિ પરિસુદ્ધાનિ દીપકપલ્લવટ્ટિતેલાનિ નિસ્સાય ઉપ્પન્નદીપસિખાય ઓભાસો વિય. તેન વુત્તં ''વત્થુવિસદકિરિયા ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તતી''તિ.

ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદના નામ સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં સમભાવકરણં. સચે હિસ્સ સદ્ધિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, ઇતરાનિ મન્દાનિ, તતો વીરિયિન્દ્રિયં પગ્ગહકિચ્ચં, સતિન્દ્રિયં ઉપટ્ઠાનકિચ્ચં, સમાધિન્દ્રિયં અવિક્ખેપકિચ્ચં, પઞ્ઞિન્દ્રિયં દસ્સનકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ. તસ્મા તં ધમ્મસભાવપચ્ચવેક્ખણેન વા, યથા વા મનસિકરોતો બલવં જાતં, તથા અમનસિકારેન હાપેતબ્બં. વક્કલિત્થેરવત્થુ ચેત્થ નિદસ્સનં. સચે પન વીરિયિન્દ્રિયં બલવં હોતિ, અથ સદ્ધિન્દ્રિયં અધિમોક્ખકિચ્ચં કાતું ન સક્કોતિ, ન ઇતરાનિ ઇતરકિચ્ચભેદં. તસ્મા તં પસ્સદ્ધાદિભાવનાય હાપેતબ્બં. તત્રાપિ સોણત્થેરસ્સ વત્થુ દસ્સેતબ્બં. એવં સેસેસુપિ એકસ્સ બલવભાવે સતિ ઇતરેસં અત્તનો કિચ્ચેસુ અસમત્થતા વેદિતબ્બા.

વિસેસતો પનેત્થ સદ્ધાપઞ્ઞાનં સમાધિવીરિયાનઞ્ચ સમતં પસંસન્તિ. બલવસદ્ધો હિ મન્દપઞ્ઞો મુધપ્પસન્નો હોતિ, અવત્થુસ્મિં પસીદતિ. બલવપઞ્ઞો મન્દસદ્ધો કેરાટિકપક્ખં ભજતિ, ભેસજ્જસમુટ્ઠિતો વિય રોગો અતેકિચ્છો હોતિ. ચિત્તુપ્પાદમત્તેનેવ કુસલં હોતીતિ અતિધાવિત્વા દાનાદીનિ અકરોન્તો નિરયે ઉપ્પજ્જતિ. ઉભિન્નં સમતાય વત્થુસ્મિંયેવ પસીદતિ. બલવસમાધિં પન મન્દવીરિયં સમાધિસ્સ કોસજ્જપક્ખત્તા કોસજ્જં અભિભવતિ. બલવવીરિયં મન્દસમાધિં વીરિયસ્સ ઉદ્ધચ્ચપક્ખત્તા ઉદ્ધચ્ચં અભિભવતિ. સમાધિ પન વીરિયેન સંયોજિતો કોસજ્જે પતિતું ન લભતિ, વીરિયં સમાધિના સંયોજિતં ઉદ્ધચ્ચે પતિતું ન લભતિ. તસ્મા તદુભયં સમં કાતબ્બં. ઉભયસમતાય હિ અપ્પના હોતિ.

અપિચ સમાધિકમ્મિકસ્સ બલવતીપિ સદ્ધા વટ્ટતિ. એવં સદ્દહન્તો ઓકપ્પેન્તો અપ્પનં પાપુણિસ્સતિ. સમાધિપઞ્ઞાસુ પન સમાધિકમ્મિકસ્સ એકગ્ગતા બલવતી વટ્ટતિ. એવઞ્હિ સો અપ્પનં પાપુણાતિ. વિપસ્સનાકમ્મિકસ્સ પઞ્ઞા બલવતી વટ્ટતિ. એવઞ્હિ સો લક્ખણપટિવેધં પાપુણાતિ. ઉભિન્નં પન સમતાયપિ અપ્પના હોતિયેવ. સતિ પન સબ્બત્થ બલવતી વટ્ટતિ. સતિ હિ ચિત્તં ઉદ્ધચ્ચપક્ખિકાનં સદ્ધાવીરિયપઞ્ઞાનં વસેન ઉદ્ધચ્ચપાતતો, કોસજ્જપક્ખિકેન ચ સમાધિના કોસજ્જપાતતો રક્ખતિ. તસ્મા સા લોણધૂપનં વિય સબ્બબ્યઞ્જનેસુ, સબ્બકમ્મિકઅમચ્ચો વિય ચ, સબ્બરાજકિચ્ચેસુ સબ્બત્થ ઇચ્છિતબ્બા. તેનાહ – ''સતિ ચ પન સબ્બત્થિકા વુત્તા ભગવતા, કિં કારણા? ચિત્તઞ્હિ સતિપટિસરણં, આરક્ખપચ્ચુપટ્ઠાના ચ સતિ, ન વિના સતિયા

ચિત્તસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહો હોતી'' તિ. **દુપ્પઞ્ઞપુગ્ગલપરિવજ્જના** નામ ખન્ધાદિભેદે અનોગાળ્હપઞ્ઞાનં દુમ્મેધપુગ્ગલાનં આરકા પરિવજ્જનં. **પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના** નામ સમપઞ્ઞાસલક્ખણપરિગ્ગાહિકાય ઉદયબ્બયપઞ્ઞાય સમન્નાગતપુગ્ગલસેવના. **ગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચવેક્ખણા** નામ ગમ્ભીરેસુ ખન્ધાદીસુ પવત્તાય ગમ્ભીરપઞ્ઞાય પભેદપચ્ચવેક્ખણા. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પન્નસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ''અત્થિ, ભિક્ખવે, આરમ્ભધાતુ નિક્કમધાતુ પરક્કમધાતુ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ અપાયભયપચ્ચવેક્ખણતા આનિસંસદસ્સાવિતા ગમનવીથિપચ્ચવેક્ખણતા પિણ્ડપાતાપચાયનતા દાયજ્જમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા સત્થુમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા જાતિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા સબ્રહ્મચારિમહત્તપચ્ચવેક્ખણતા કુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા આરદ્ધવીરિયપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ.

તત્થ નિરયેસુ પઞ્ચવિધબન્ધનકમ્મકારણતો પટ્ઠાય મહાદુક્ખાનુભવનકાલેપિ, તિરચ્છાનયોનિયં જાલખિપનકુમીનાદીહિ ગહિતકાલેપિ, પાજનકણ્ટકાદિપ્પહારતુન્નસ્સ સકટવહનાદિકાલેપિ, પેત્તિવિસયે અનેકાનિપિ વસ્સસહસ્સાનિ એકં બુદ્ધન્તરમ્પિ ખુપ્પિપાસાહિ આતુરીભૂતકાલેપિ, કાલકઞ્ચિકઅસુરેસુ સટ્ઠિહત્થઅસીતિહત્થપ્પમાણેન અટ્ઠિચમ્મમત્તેનેવ અત્તભાવેન વાતાતપાદિદુક્ખાનુભવનકાલેપિ ન સક્કા વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ઉપ્પાદેતું, અયમેવ તે ભિક્ખુ કાલો વીરિયકરણાયાતિ એવં અપાયભયં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ.

ન સક્કા કુસીતેન નવલોકુત્તરધમ્મં લદ્ધું, આરદ્ધવીરિયેનેવ સક્કા અયમાનિસંસો વીરિયસ્સાતિ એવં આનિસંસદસ્સાવિનોપિ ઉપ્પજ્જતિ. સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધમહાસાવકેહિ તે ગતમગ્ગો ગન્તબ્બો, સો ચ ન સક્કા કુસીતેન ગન્તુન્તિ એવં ગમનવીથિં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. યે તં પિણ્ડપાતાદીહિ ઉપટ્ઠહન્તિ, ઇમે તે મનુસ્સા નેવ ઞાતકા, ન દાસકમ્મકરા, નાપિ તં નિસ્સાય જીવિસ્સામાતિ તે પણીતાનિ ચીવરાદીનિ દેન્તિ. અથ ખો અત્તનો કારાનં મહપ્ફલતં પચ્ચાસીસમાના દેન્તિ. સત્થારાપિ ''અયં ઇમે પચ્ચયે પરિભુઞ્જિત્વા કાયદળ્હીબહુલો સુખં વિહરિસ્સતી''તિ ન એવં સમ્પસ્સતા તુય્હં પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા. અથ ખો ''અયં ઇમે પરિભુઞ્જમાનો સમણધમ્મં કત્વા વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિસ્સતી''તિ તે પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, સો દાનિ ત્વં કુસીતો વિહરન્તો ન તં પિણ્ડં અપચાયિસ્સતિ. આરદ્ધવીરિયસ્સેવ હિ પિણ્ડપાતાપચાયનં નામ હોતીતિ એવં પિણ્ડપાતાપચાયનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ અય્યમિત્તત્થેરસ્સ વિય.

થેરો કિર કસ્સકલેણે નામ પટિવસતિ. તસ્સ ચ ગોચરગામે એકા મહાઉપાસિકા થેરં પુત્તં કત્વા પટિજગ્ગતિ. સા એકદિવસં અરઞ્ઞં ગચ્છન્તી ધીતરં આહ – ''અમ્મ, અસુકસ્મિં ઠાને પુરાણતણ્ડુલા, અસુકસ્મિં સપ્પિ, અસુકસ્મિં ખીરં, અસુકસ્મિં ફાણિતં, તવ ભાતિકસ્સ અય્યમિત્તસ્સ આગતકાલે ભત્તં પચિત્વા ખીરસપ્પિફાણિતેહિ

સદ્ધિં દેહિ, ત્વઞ્ચ ભુઞ્જેય્યાસિ. અહં પન હિય્યો પક્કપારિવાસિકભત્તં કઞ્જિયેન ભુત્તામ્હી''તિ. દિવા કિં ભુઞ્જિસ્સસિ અમ્મા,તિ? સાકપણ્ણં પક્ખિપિત્વા કણતણ્ડુલેહિ અમ્બિલયાગું પચિત્વા ઠપેહિ અમ્મા,તિ.

થેરો ચીવરં પારુપિત્વા પત્તં નીહરન્તોવ તં સદ્દં સુત્વા અત્તાનં ઓવદિ ''મહાઉપાસિકા કિર કઞ્જિયેન પારિવાસિકભત્તં ભુઞ્જિ, દિવાપિ કણપણ્ણમ્બિલયાગું ભુઞ્જિસ્સતિ , તુય્હં અત્થાય પન પુરાણતણ્ડુલાદીનિ આચિક્ખતિ, તં નિસ્સાય ખો પનેસા નેવ ખેત્તં ન વત્થું ન ભત્તં ન વત્થં પચ્ચાસીસતિ, તિસ્સો પન સમ્પત્તિયો પત્થયમાના દેતિ, ત્વં એતિસ્સા તા સમ્પત્તિયો દાતું સક્ખિસ્સસિ, ન સક્ખિસ્સસીતિ, અયં ખો પન પિણ્ડપાતો તયા સરાગેન સદોસેન સમોહેન ન સક્કા ગણ્હિતુ''ન્તિ પત્તં થવિકાય પક્ખિપિત્વા ગણ્ઠિકં મુઞ્ચિત્વા નિવત્તિત્વા કસ્સકલેણમેવ ગન્ત્વા પત્તં હેટ્ઠામઞ્ચે ચીવરં ચીવરવંસે ઠપેત્વા ''અરહત્તં અપાપુણિત્વા ન નિક્ખમિસ્સામી''તિ વીરિયં અધિટ્ઠહિત્વા નિસીદિ. દીઘરત્તં અપ્પમત્તો હુત્વા નિવુત્થભિક્ખુ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા પુરેભત્તમેવ અરહત્તં પત્વા વિકસમાનમિવ પદુમં મહાખીણાસવો સિતં કરોન્તોવ નિસીદિ. લેણદ્વારે રુક્ખમ્હિ અધિવત્થા દેવતા –

''નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
યસ્સ તે આસવા ખીણા, દક્ખિણેય્યોસિ મારિસા''તિ. –

ઉદાનં ઉદાનેત્વા ''ભન્તે, પિણ્ડાય પવિટ્ઠાનં તુમ્હાદિસાનં અરહન્તાનં ભિક્ખં દત્વા મહલ્લકિત્થિયો દુક્ખા મુચ્ચિસ્સન્તી''તિ આહ. થેરો ઉટ્ઠહિત્વા દ્વારં વિવરિત્વા કાલં ઓલોકેન્તો ''પાતોયેવા''તિ ઞત્વા પત્તચીવરમાદાય ગામં પાવિસિ.

દારિકાપિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા ''ઇદાનિ મે ભાતા આગમિસ્સતિ, ઇદાનિ આગમિસ્સતી''તિ દ્વારં ઓલોકયમાના નિસીદિ. સા થેરે ઘરદ્વારં સમ્પત્તે પત્તં ગહેત્વા સપ્પિફાણિતયોજિતસ્સ ખીરપિણ્ડપાતસ્સ પૂરેત્વા હત્થે ઠપેસિ. થેરો ''સુખં હોતૂ''તિ અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સાપિ તં ઓલોકયમાના અટ્ઠાસિ. થેરસ્સ હિ તદા અતિવિય પરિસુદ્ધો છવિવણ્ણો અહોસિ, વિપ્પસન્નાનિ ઇન્દ્રિયાનિ, મુખં બન્ધના પવુત્તતાલપક્કં વિય અતિવિય વિરોચિત્થ.

મહાઉપાસિકા અરઞ્ઞા આગન્ત્વા ''કિં, અમ્મ, ભાતિકો તે આગતો''તિ પુચ્છિ. સા સબ્બં તં પવત્તિં આરોચેસિ. ઉપાસિકા ''અજ્જ મમ પુત્તસ્સ પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પત્ત''ન્તિ ઞત્વા ''અભિરમતિ તે, અમ્મ, ભાતા બુદ્ધસાસને, ન ઉક્કણ્ઠતી''તિ આહ.

મહન્તં ખો પનેતં સત્થુદાયજ્જં યદિદં સત્ત અરિયધનાનિ નામ, તં ન સક્કા કુસીતેન ગહેતું. યથા હિ વિપ્પટિપન્નં પુત્તં માતાપિતરો ''અયં અમ્હાકં અપુત્તો''તિ પરિબાહિરં કરોન્તિ, સો તેસં અચ્ચયેન દાયજ્જં ન લભતિ, એવં કુસીતોપિ ઇદં અરિયધનદાયજ્જં ન લભતિ, આરદ્ધવીરિયોવ લભતીતિ **દાયજ્જમહત્તં** પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ.

મહા ખો પન તે સત્થા, સત્થુનો હિ તે માતુકુચ્છિસ્મિં પટિસન્ધિગણ્હનકાલેપિ અભિનિક્ખમનેપિ અભિસમ્બોધિયમ્પિ ધમ્મચક્કપ્પવત્તનયમકપાટિહારિયદેવોરોહનઆયુસઙ્ખારવોસ્સજ્જનેસુપિ પરિનિબ્બાનકાલેપિ દસસહસ્સિલોકધાતુ અકમ્પિત્થ, યુત્તં નુ તે એવરૂપસ્સ સત્થુ સાસને પબ્બજિત્વા કુસીતેન ભવિતુન્તિ એવં **સત્થુમહત્તં** પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ.

જાતિયાપિ ત્વં ઇદાનિ ન લામકજાતિકો, અસમ્ભિન્નાય મહાસમ્મતપવેણિયા આગતઉક્કાકરાજવંસે જાતોસિ, સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ ચ મહામાયાદેવિયા ચ નત્તા, રાહુલભદ્દસ્સ કનિટ્ઠો, તયા નામ એવરૂપેન જિનપુત્તેન હુત્વા ન યુત્તં કુસીતેન વિહરિતુન્તિ એવં **જાતિમહત્તં** પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ.

સારિપુત્તમહામોગ્ગલ્લાના ચેવ અસીતિ ચ મહાસાવકા વીરિયેનેવ લોકુત્તરધમ્મં પટિવિજ્ઝિંસુ, ત્વં એતેસં સબ્રહ્મચારીનં મગ્ગં પટિપજ્જસિ, ન પટિપજ્જસીતિ એવં **સબ્રહ્મચારિમહત્તં** પચ્ચવેક્ખતોપિ ઉપ્પજ્જતિ.

કુચ્છિં પૂરેત્વા ઠિતઅજગરસદિસે વિસ્સટ્ઠકાયિકચેતસિકવીરિયે કુસીતપુગ્ગલે પરિવજ્જન્તસ્સાપિ આરદ્ધવીરિયે પહિતત્તે પુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ ઠાનનિસજ્જાદીસુ વીરિયુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ . તત્થ પીતિયેવ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા નામ. તસ્સા ઉપ્પાદકમનસિકારો યોનિસોમનસિકારો નામ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ બુદ્ધાનુસ્સતિ, ધમ્મ, સઙ્ઘ , સીલ, ચાગ, દેવતાનુસ્સતિ ઉપસમાનુસ્સતિ લૂખપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સિનિદ્ધપુગ્ગલસેવનતા પસાદનીયસુત્તન્તપચ્ચવેક્ખણતા તદધિમુત્તતાતિ. બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ હિ યાવ ઉપચારા સકલસરીરં ફરમાનો પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો ઉપ્પજ્જતિ, ધમ્મસઙ્ઘગુણે અનુસ્સરન્તસ્સાપિ, દીઘરત્તં અખણ્ડં કત્વા રક્ખિતં ચતુપારિસુદ્ધિસીલં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનોપિ દસસીલં પઞ્ચસીલં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, દુબ્ભિક્ખભયાદીસુ પણીતભોજનં સબ્રહ્મચારીનં દત્વા ‘‘એવં નામ અદમ્હા’’તિ ચાગં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ગિહિનોપિ એવરૂપે કાલે સીલવન્તાનં દિન્નદાનં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, યેહિ ગુણેહિ સમન્નાગતા દેવતા દેવત્તં પત્તા, તથારૂપાનં ગુણાનં અત્તનિ અત્થિતં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભિતા કિલેસા સટ્ઠિપિ સત્તતિપિ વસ્સાનિ ન સમુદાચરન્તીતિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ચેતિયદસ્સનબોધિદસ્સનથેરદસ્સનેસુ અસક્કચ્ચકિરિયાય સંસૂચિતલૂખભાવે બુદ્ધાદીસુ પસાદસિનેહાભાવેન ગદ્રભપિટ્ઠે રજસદિસે લૂખપુગ્ગલે પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, બુદ્ધાદીસુ પસાદબહુલે મુદુચિત્તે સિનિદ્ધપુગ્ગલે સેવન્તસ્સાપિ, રતનત્તયગુણપરિદીપકે પસાદનીયસુત્તન્તે પચ્ચવેક્ખન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પીતિઉપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, કાયપસ્સદ્ધિ ચિત્તપસ્સદ્ધિ, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ.

અપિચ સત્ત ધમ્મા પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ પણીતભોજનસેવનતા ઉતુસુખસેવનતા ઇરિયાપથસુખસેવનતા મજ્ઝત્તપયોગતા સારદ્ધકાયપુગ્ગલપરિવજ્જનતા પસ્સદ્ધકાયપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ. પણીતઞ્હિ સિનિદ્ધં સપ્પાયભોજનં ભુઞ્જન્તસ્સાપિ, સીતુણ્હેસુ ચ ઉતૂસુ ઠાનાદીસુ ચ ઇરિયાપથેસુ સપ્પાયઉતુઞ્ચ ઇરિયાપથઞ્ચ સેવન્તસ્સાપિ પસ્સદ્ધિ ઉપ્પજ્જતિ. યો પન મહાપુરિસજાતિકો

સબ્બઉતુઇરિયાપથક્ખમો હોતિ, ન તં સન્ધાયેતં વુત્તં. યસ્સ સભાગવિસભાગતા અત્થિ, તસ્સેવ વિસભાગે ઉતુઇરિયાપથે વજ્જેત્વા સભાગે સેવન્તસ્સ ઉપ્પજ્જતિ. મજ્ઝત્તપયોગો વુચ્ચતિ અત્તનો ચ પરસ્સ ચ કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણા. ઇમિના મજ્ઝત્તપયોગેન ઉપ્પજ્જતિ. યો લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પરં વિહેઠયમાનો વિચરતિ, એવરૂપં સારદ્ધકાયં પુગ્ગલં પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, સંયતપાદપાણિં પસ્સદ્ધકાયં પુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ પસ્સદ્ધિઉપ્પાદનત્થાય નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, સમથનિમિત્તં અબ્યગ્ગનિમિત્તં, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો, અનુપ્પન્નસ્સ વા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી’’તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ સમથોવ સમથનિમિત્તં અવિક્ખેપટ્ઠેન ચ અબ્યગ્ગનિમિત્તન્તિ.

અપિચ એકાદસ ધમ્મા સમાધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ વત્થુવિસદકિરિયતા ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા નિમિત્તકુસલતા સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનતા સમયે ચિત્તસ્સ નિગ્ગણ્હનતા સમયે સમ્પહંસનતા સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સમાહિતપુગ્ગલસેવનતા ઝાનવિમોક્ખપચ્ચવેક્ખણતા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ **વત્થુવિસદકિરિયતા** ચ **ઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનતા** ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બા.

નિમિત્તકુસલતા નામ કસિણનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહણકુસલતા. **સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનતા**તિ યસ્મિં સમયે અતિસિથિલવીરિયતાદીહિ લીનં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે ધમ્મવિચયવીરિયપીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ પગ્ગણ્હનં. **સમયે ચિત્તસ્સ પગ્ગણ્હનતા**તિ યસ્મિં સમયે આરદ્ધવીરિયતાદીહિ ઉદ્ધતં ચિત્તં હોતિ, તસ્મિં સમયે પસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસમુટ્ઠાપનેન તસ્સ નિગ્ગણ્હનં. **સમયે સમ્પહંસનતા**તિ યસ્મિં સમયે ચિત્તં પઞ્ઞાપયોગમન્દતાય વા ઉપસમસુખાનધિગમેન વા નિરસ્સાદં હોતિ, તસ્મિં સમયે અટ્ઠસંવેગવત્થુપચ્ચવેક્ખણેન સંવેજેતિ . **અટ્ઠ સંવેગવત્થૂનિ** નામ જાતિ જરા બ્યાધિ મરણાનિ ચત્તારિ, અપાયદુક્ખં પઞ્ચમં, અતીતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, અનાગતે વટ્ટમૂલકં દુક્ખં, પચ્ચુપ્પન્ને આહારપરિયેટ્ઠિમૂલકં દુક્ખન્તિ. રતનત્તયગુણાનુસ્સરણેન ચ પસાદં જનેતિ, અયં વુચ્ચતિ ‘‘સમયે સમ્પહંસનતા’’તિ.

સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા નામ યસ્મિં સમયે સમ્માપટિપત્તિં આગમ્મ અલીનં અનુદ્ધતં અનિરસ્સાદં આરમ્મણે સમપ્પવત્તં સમથવીથિપટિપન્નં ચિત્તં હોતિ, તદાસ્સ પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ ન બ્યાપારં આપજ્જતિ, સારથિ વિય સમપ્પવત્તેસુ અસ્સેસુ. અયં વુચ્ચતિ – ‘‘સમયે અજ્ઝુપેક્ખનતા’’તિ. **અસમાહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનતા** નામ ઉપચારં વા અપ્પનં વા અપ્પત્તાનં વિક્ખિત્તચિત્તાનં પુગ્ગલાનં આરકા પરિવજ્જનં. **સમાહિતપુગ્ગલસેવના** નામ ઉપચારેન વા અપ્પનાય વા સમાહિતચિત્તાનં સેવના ભજના પયિરુપાસના. **તદધિમુત્તતા** નામ ઠાનનિસજ્જાદીસુ સમાધિઉપ્પાદનત્થંયેવ નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા. એવઞ્હિ પટિપજ્જતો એસ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા, તત્થ યોનિસોમનસિકારબહુલીકારો, અયમાહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય, ઉપ્પન્નસ્સ વા

ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ભિય્યોભાવાય વેપુલ્લાય ભાવનાય પારિપૂરિયા સંવત્તતી''તિ એવં ઉપ્પાદો હોતિ. તત્થ ઉપેક્ખાવ ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનીયા ધમ્મા નામ.

અપિચ પઞ્ચ ધમ્મા ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપ્પાદાય સંવત્તન્તિ સત્તમજ્ઝત્તતા સઙ્ખારમજ્ઝત્તતા સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતા સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલસેવનતા તદધિમુત્તતાતિ. તત્થ દ્વીહાકારેહિ **સત્તમજ્ઝત્તતં** સમુટ્ઠાપેતિ ''ત્વં અત્તનો કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનોવ કમ્મેન ગમિસ્સસિ, એસોપિ અત્તનોવ કમ્મેન આગન્ત્વા અત્તનોવ કમ્મેન ગમિસ્સતિ, ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણેન, ''પરમત્થતો સત્તોયેવ નત્થિ, સો ત્વં કં કેલાયસી''તિ એવં નિસ્સત્તપચ્ચવેક્ખણેન ચાતિ. દ્વીહેવાકારેહિ **સઙ્ખારમજ્ઝત્તતં** સમુટ્ઠાપેતિ – ''ઇદં ચીવરં અનુપુબ્બેન વણ્ણવિકારતઞ્ચેવ જિણ્ણભાવઞ્ચ ઉપગન્ત્વા પાદપુઞ્છનચોળકં હુત્વા યટ્ઠિકોટિયા છડ્ડનીયં ભવિસ્સતિ, સચે પનસ્સ સામિકો ભવેય્ય, નાસ્સ એવં વિનસ્સિતું દદેય્યા''તિ એવં અસ્સામિકભાવપચ્ચવેક્ખણેન ચ, ''અનદ્ધનિયં ઇદં તાવકાલિક''ન્તિ એવં તાવકાલિકભાવપચ્ચવેક્ખણેન ચાતિ. યથા ચ ચીવરે, એવં પત્તાદીસુપિ યોજના કાતબ્બા.

સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલપરિવજ્જનતાતિ એત્થ યો પુગ્ગલો ગિહિ વા અત્તનો પુત્તધીતાદિકે, પબ્બજિતો વા અત્તનો અન્તેવાસિકસમાનુપજ્ઝાયકાદિકે મમાયતિ, સહત્થેનેવ નેસં કેસચ્છેદનસૂચિકમ્મચીવરધોવનરજનપત્તપચનાદીનિ કરોતિ, મુહુત્તમ્પિ અપસ્સન્તો ''અસુકો સામણેરો કુહિં અસુકો દહરો કુહિ''ન્તિ ભન્તમિગો વિય ઇતો ચિતો ચ ઓલોકેતિ, અઞ્ઞેન કેસચ્છેદનાદીનં અત્થાય ''મુહુત્તં અસુકં પેસેથા''તિ યાચિયમાનોપિ ''અમ્હેપિ તં અત્તનો કમ્મં ન કારેમ, તુમ્હે નં ગહેત્વા કિલમેસ્સથા''તિ ન દેતિ, અયં સત્તકેલાયનો નામ.

યો પન ચીવરપત્તથાલકકત્તરયટ્ઠિઆદીનિ મમાયતિ, અઞ્ઞસ્સ હત્થેન પરામસિતુમ્પિ ન દેતિ, તાવકાલિકં યાચિતો ''મયમ્પિ ઇદં મમાયન્તા ન પરિભુઞ્જામ, તુમ્હાકં કિં દસ્સામા''તિ વદતિ, અયં **સઙ્ખારકેલાયનો** નામ. યો પન તેસુ દ્વીસુપિ વત્થૂસુ મજ્ઝત્તો ઉદાસિનો, અયં **સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તો** નામ. ઇતિ અયં ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગો એવરૂપં સત્તસઙ્ખારકેલાયનપુગ્ગલં આરકા પરિવજ્જન્તસ્સાપિ, સત્તસઙ્ખારમજ્ઝત્તપુગ્ગલં સેવન્તસ્સાપિ, ઠાનનિસજ્જાદીસુ તદુપ્પાદનત્થં નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તસ્સાપિ ઉપ્પજ્જતિ. એવં ઉપ્પન્નસ્સ પનસ્સ અરહત્તમગ્ગેન ભાવનાપારિપૂરિ હોતીતિ પજાનાતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા સત્ત સમ્બોજ્ઝઙ્ગે પરિગ્ગણ્હિત્વા, પરસ્સ વા, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ સમ્બોજ્ઝઙ્ગે પરિગ્ગણ્હિત્વા ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ સમ્બોજ્ઝઙ્ગાનં નિબ્બત્તિનિરોધવસેન વેદિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં. સેસં તાદિસમેવાતિ.

બોજ્ઝઙ્ગપબ્બં નિટ્ઠિતં.

ચતુસચ્ચપબ્બવણ્ણના

૩૮૬. એવં સત્તબોજ્ઝઙ્ગવસેન ધમ્માનુપસ્સનં વિભજિત્વા ઇદાનિ ચતુસચ્ચવસેન વિભજિતું **પુન ચપરન્તિ**આદિમાહ. તત્થ **ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી**તિ ઠપેત્વા તણ્હં તેભૂમકધમ્મે ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિ

યથાસભાવતો પજાનાતિ, તસ્સેવ ખો પન દુક્ખસ્સ જનિકં સમુટ્ઠાપિકં પુરિમતણ્હં ‘‘અયં દુક્ખસમુદયો’’તિ, ઉભિન્નં અપ્પવત્તિનિબ્બાનં ‘‘અયં દુક્ખનિરોધો’’તિ, દુક્ખપરિજાનનં સમુદયપજહનં નિરોધસચ્છિકરણં અરિયમગ્ગં ‘‘અયં દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદા’’તિ યથાસભાવતો પજાનાતીતિ અત્થો. અવસેસા અરિયસચ્ચકથા ઠપેત્વા જાતિઆદીનં પદભાજનકથં વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારિતાયેવ.

દુક્ખસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૩૮૮. પદભાજને પન **કતમા ચ, ભિક્ખવે, જાતી**તિ ભિક્ખવે, યા જાતિપિ દુક્ખાતિ એવં વુત્તા જાતિ, સા કતમાતિ એવં સબ્બપુચ્છાસુ અત્થો વેદિતબ્બો. **યા તેસં તેસં સત્તાનન્તિ** ઇદં ‘‘ઇમેસં નામા’’તિ નિયમાભાવતો સબ્બસત્તાનં પરિયાદાનવચનં. **તમ્હિ તમ્હિ સત્તનિકાયે**તિ ઇદમ્પિ સબ્બસત્તનિકાયપરિયાદાનવચનં જનનં **જાતિ** સવિકારાનં પઠમાભિનિબ્બત્તક્ખન્ધાનમેતં અધિવચનં. **સઞ્જાતી**તિ ઇદં તસ્સા એવ ઉપસગ્ગમણ્ડિતવેવચનં. સા એવ અનુપવિટ્ઠાકારેન ઓક્કમનટ્ઠેન **ઓક્કન્તિ**. નિબ્બત્તિસઙ્ખાતેન અભિનિબ્બત્તનટ્ઠેન **અભિનિબ્બત્તિ**. ઇતિ અયં ચતુબ્બિધાપિ સમ્મુતિકથા નામ . **ખન્ધાનં પાતુભાવો**તિ અયં પન પરમત્થકથા. એકવોકારભવાદીસુ એકચતુપઞ્ચભેદાનં ખન્ધાનંયેવ પાતુભાવો, ન પુગ્ગલસ્સ, તસ્મિં પન સતિ પુગ્ગલો પાતુભૂતોતિ વોહારમત્તં હોતિ. **આયતનાનં પટિલાભો**તિ આયતનાનિ પાતુભવન્તાનેવ પટિલદ્ધાનિ નામ હોન્તિ, સો તેસં પાતુભાવસઙ્ખાતો પટિલાભોતિ અત્થો.

૩૮૯. **જરા**તિ સભાવનિદ્દેસો. **જીરણતા**તિ આકારભાવનિદ્દેસો. **ખણ્ડિચ્ચન્તિ**આદિ વિકારનિદ્દેસો. દહરકાલસ્મિઞ્હિ દન્તા સમસેતા હોન્તિ. તેયેવ પરિપચ્ચન્તે અનુક્કમેન વણ્ણવિકારં આપજ્જિત્વા તત્થ તત્થ પતન્તિ. અથ પતિતઞ્ચ ઠિતઞ્ચ ઉપાદાય ખણ્ડિતદન્તા ખણ્ડિતા નામ. ખણ્ડિતાનં ભાવો **ખણ્ડિચ્ચન્તિ** વુચ્ચતિ. અનુક્કમેન પણ્ડરભૂતાનિ કેસલોમાનિ પલિતાનિ નામ. પલિતાનિ સઞ્જાતાનિ અસ્સાતિ પલિતો, પલિતસ્સ ભાવો **પાલિચ્ચં**. જરાવાતપ્પહારેન સોસિતમંસલોહિતતાય વલિયો તચસ્મિં અસ્સાતિ વલિત્તચો, તસ્સ ભાવો **વલિત્તચતા**. એત્તાવતા દન્તકેસલોમતચેસુ વિકારદસ્સનવસેન પાકટીભૂતા પાકટજરા દસ્સિતા.

યથેવ હિ ઉદકસ્સ વા વાતસ્સ વા અગ્ગિનો વા તિણરુક્ખાદીનં સંભગ્ગપલિભગ્ગતાય વા ઝામતાય વા ગતમગ્ગો પાકટો હોતિ, ન ચ સો ગતમગ્ગો તાનેવ ઉદકાદીનિ, એવમેવ જરાય દન્તાદીનં ખણ્ડિચ્ચાદિવસેન ગતમગ્ગો પાકટો, ચક્ખું ઉમ્મિલેત્વાપિ ગય્હતિ, ન ચ ખણ્ડિચ્ચાદીનેવ જરા. ન હિ જરા ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા હોતિ. યસ્મા પન જરં પત્તસ્સ આયુ હાયતિ, તસ્મા જરા ‘‘આયુનો સંહાની’’તિ ફલૂપચારેન વુત્તા. યસ્મા દહરકાલે સુપ્પસન્નાનિ સુખુમમ્પિ અત્તનો વિસયં સુખેનેવ ચ ગણ્હનસમત્થાનિ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ જરં પત્તસ્સ પરિપક્કાનિ આલુલિતાનિ અવિસદાનિ ઓળારિકમ્પિ અત્તનો વિસયં ગહેતું અસમત્થાનિ હોન્તિ, તસ્મા ‘‘ઇન્દ્રિયાનં પરિપાકો’’તિપિ ફલૂપચારેનેવ વુત્તા.

૩૯૦. મરણનિદ્દેસે **યન્તિ** મરણં સન્ધાય નપુંસકનિદ્દેસો, યં મરણં ચુતીતિ વુચ્ચતિ, ચવનતાતિ વુચ્ચતીતિ અયમેત્થ યોજના. તત્થ **ચુતી**તિ સભાવનિદ્દેસો. **ચવનતા**તિ આકારભાવનિદ્દેસો. મરણં પત્તસ્સ ખન્ધા ભિજ્જન્તિ ચેવ અન્તરધાયન્તિ ચ અદસ્સનં ગચ્છન્તિ, તસ્મા તં **ભેદો અન્તરધાનન્તિ** વુચ્ચતિ. **મચ્ચુમરણન્તિ** મચ્ચુમરણં, ન ખણિકમરણં. **કાલકિરિયા**તિ મરણકાલકિરિયા. અયં સબ્બાપિ સમ્મુતિકથાવ. **ખન્ધાનં ભેદો**તિ અયં પન

પરમત્થકથા. એકવોકારભવાદીસુ એકચતુપઞ્ચભેદાનં ખન્ધાનંયેવ ભેદો, ન પુગ્ગલસ્સ, તસ્મિં પન સતિ પુગ્ગલો મતોતિ વોહારમત્તં હોતિ.

કળેવરસ્સ નિક્ખેપોતિ અત્તભાવસ્સ નિક્ખેપો. મરણં પત્તસ્સ હિ નિરત્થંવ કલિઙ્ગરં અત્તભાવો પતતિ, તસ્મા તં કળેવરસ્સ નિક્ખેપોતિ વુત્તં. જીવિતિન્દ્રિયસ્સ ઉપચ્છેદો પન સબ્બાકારતો પરમત્થતો મરણં. એતદેવ સમ્મુતિમરણન્તિ પિ વુચ્ચતિ. જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદમેવ હિ ગહેત્વા લોકિયા ''તિસ્સો મતો, ફુસ્સો મતો''તિ વદન્તિ.

૩૯૧. **બ્યસનેના**તિ ઞાતિબ્યસનાદીસુ યેન કેનચિ બ્યસનેન. **દુક્ખધમ્મેના**તિ વધબન્ધાદિના દુક્ખકારણેન. **ફુટ્ઠસ્સા**તિ અજ્ઝોત્થટસ્સ અભિભૂતસ્સ. **સોકો**તિ યો ઞાતિબ્યસનાદીસુ વા વધબન્ધનાદીસુ વા અઞ્ઞતરસ્મિં સતિ તેન અભિભૂતસ્સ ઉપ્પજ્જતિ સોચનલક્ખણો સોકો. **સોચિતત્ત**ન્તિ સોચિતભાવો. યસ્મા પનેસ અબ્ભન્તરે સોસેન્તો પરિસોસેન્તો ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા **અન્તોસોકો અન્તોપરિસોકો**તિ વુચ્ચતિ.

૩૯૨. ''મય્હં ધીતા, મય્હં પુત્તો''તિ એવં આદિસ્સ આદિસ્સ દેવન્તિ પરિદેવન્તિ એતેનાતિ **આદેવો**. તં તં વણ્ણં પરિકિત્તેત્વા દેવન્તિ એતેનાતિ **પરિદેવો**. તતો પરા દ્વે તસ્સેવ ભાવનિદ્દેસા.

૩૯૩. **કાયિક**ન્તિ કાયપસાદવત્થુકં. દુક્ખમનટ્ઠેન **દુક્ખં**. **અસાત**ન્તિ અમધુરં. **કાયસમ્ફસ્સજં દુક્ખ**ન્તિ કાયસમ્ફસ્સતો જાતં દુક્ખં. **અસાતં વેદયિત**ન્તિ અમધુરં વેદયિતં.

૩૯૪. **ચેતસિક**ન્તિ ચિત્તસમ્પયુત્તં. સેસં દુક્ખે વુત્તનયમેવ.

૩૯૫. **આયાસો**તિ સંસીદનવિસીદનાકારપ્પત્તો ચિત્તકિલમથો. બલવતરં આયાસો **ઉપાયાસો**. તતો પરા દ્વે અત્તત્તનિયાભાવદીપકા ભાવનિદ્દેસા.

૩૯૮. **જાતિધમ્માન**ન્તિ જાતિસભાવાનં. **ઇચ્છા ઉપ્પજ્જતી**તિ તણ્હા ઉપ્પજ્જતિ. **અહો વતા**તિ પત્થના. **ન ખો પનેતં ઇચ્છાયા**તિ એવં જાતિયા અનાગમનં વિના મગ્ગભાવનં ન ઇચ્છાય પત્તબ્બં. **ઇદમ્પી**તિ એતમ્પિ ઉપરિ સેસાનિ ઉપાદાય પિકારો. **યમ્પિચ્છ**ન્તિ યેનપિ ધમ્મેન અલબ્ભનેય્યવત્થું ઇચ્છન્તો ન લભતિ, તં અલબ્ભનેય્ય વત્થુમ્હિ ઇચ્છનં દુક્ખં. એસ નયો સબ્બત્થ.

૩૯૯. ખન્ધનિદ્દેસે રૂપઞ્ચ તં ઉપાદાનક્ખન્ધો ચાતિ **રૂપુપાદાનક્ખન્ધો** એવં સબ્બત્થ.

સમુદયસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૪૦૦. **યાયં તણ્હા**તિ યા અયં તણ્હા. **પોનોબ્ભવિકા**તિ પુનબ્ભવકરણં પુનોબ્ભવો, પુનોબ્ભવો સીલં અસ્સાતિ **પોનોબ્ભવિકા**. નન્દીરાગેન સહ ગતાતિ **નન્દીરાગસહગતા**. નન્દીરાગેન સદ્ધિં અત્થતો એકત્તમેવ ગતાતિ વુત્તં હોતિ. **તત્રતત્રાભિનન્દિની**તિ યત્ર યત્ર અત્તભાવો, તત્ર તત્ર અભિનન્દિની. રૂપાદીસુ વા આરમ્મણેસુ તત્ર તત્ર અભિનન્દિની, રૂપાભિનન્દિની સદ્દ, ગન્ધ, રસ, ફોટ્ઠબ્બ, ધમ્માભિનન્દિનીતિ અત્થો. **સેય્યથિદ**ન્તિ નિપાતો. તસ્સ સા કતમા ચેતિ અત્થો. કામે તણ્હા **કામતણ્હા**, પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સેતં નામં. ભવે તણ્હા **ભવતણ્હા**, ભવપત્થનાવસેન ઉપ્પન્નસ્સ સસ્સતદિટ્ઠિસહગતસ્સ રૂપારૂપભવરાગસ્સ ચ ઝાનનિકન્તિયા ચેતં અધિવચનં. વિભવે તણ્હા **વિભવતણ્હા**, ઉચ્છેદદિટ્ઠિસહગતરાગસ્સેતં અધિવચનં.

ઇદાનિ તસ્સા તણ્હાય વત્થું વિત્થારતો દસ્સેતું **સા ખો પનેસા**તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપ્પજ્જતી**તિ જાયતિ. **નિવિસતી**તિ પુનપ્પુનં પવત્તિવસેન પતિટ્ઠહતિ. **યં લોકે પિયરૂપં સાતરૂપ**ન્તિ યં લોકસ્મિં પિયસભાવઞ્ચેવ મધુરસભાવઞ્ચ. **ચક્ખુ લોકે**તિઆદીસુ લોકસ્મિઞ્હિ ચક્ખાદીસુ મમત્તેન અભિનિવિટ્ઠા સત્તા સમ્પત્તિયં પતિટ્ઠિતા અત્તનો ચક્ખું આદાસતલાદીસુ નિમિત્તગ્ગહણાનુસારેન વિપ્પસન્નં પઞ્ચપસાદં સુવણ્ણવિમાને ઉગ્ઘાટિતમણિસીહપઞ્જરં વિય મઞ્ઞન્તિ, સોતં રજતપનાળિકં વિય, પામઙ્ગસુત્તં વિય ચ મઞ્ઞન્તિ, ''તુઙ્ગનાસા''તિ લદ્ધવોહારં ઘાનં વટ્ટિત્વા ઠપિતહરિતાલવટ્ટં વિય મઞ્ઞન્તિ, જિવ્હં રત્તકમ્બલપટલં વિય મુદુસિનિદ્ધમધુરસદં મઞ્ઞન્તિ, કાયં સાલલટ્ઠિં વિય, સુવણ્ણતોરણં વિય ચ મઞ્ઞન્તિ, મનં અઞ્ઞેસં મનેન અસદિસં ઉળારં મઞ્ઞન્તિ. રૂપં સુવણ્ણકણિકારપુપ્ફાદિવણ્ણં વિય, સદ્દં મત્તકરવીક કોકિલમન્દધમિતમણિવંસનિગ્ઘોસં વિય, અત્તના પટિલદ્ધાનિ ચતુસમુટ્ઠાનિકગન્ધારમ્મણાદીનિ ''કસ્સઞ્ઞસ્સ એવરૂપાનિ અત્થી''તિ મઞ્ઞન્તિ. તેસં એવં મઞ્ઞમાનાનં તાનિ ચક્ખાદીનિ પિયરૂપાનિ ચેવ સાતરૂપાનિ ચ હોન્તિ. અથ નેસં તત્થ અનુપ્પન્ના ચેવ તણ્હા ઉપ્પજ્જતિ , ઉપ્પન્ના ચ તણ્હા પુનપ્પુનં પવત્તિવસેન નિવિસતિ. તસ્મા ભગવા ''ચક્ખુ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતી''તિઆદિમાહ. તત્થ **ઉપ્પજ્જમાના**તિ યદા ઉપ્પજ્જમાના હોતિ, તદા એત્થ ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો. એસ નયો સબ્બત્થ.

નિરોધસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૪૦૧. **અસેસવિરાગનિરોધો**તિઆદીનિ સબ્બાનિ નિબ્બાનવેવચનાનેવ. નિબ્બાનઞ્હિ આગમ્મ તણ્હા અસેસા વિરજ્જતિ નિરુજ્ઝતિ, તસ્મા તં ''તસ્સાયેવ તણ્હાય અસેસવિરાગનિરોધો''તિ વુચ્ચતિ. નિબ્બાનઞ્ચ આગમ્મ તણ્હા ચજિયતિ પટિનિસ્સજ્જિયતિ વિમુચ્ચતિ ન અલ્લીયતિ, તસ્મા નિબ્બાનં ''ચાગો પટિનિસ્સગ્ગો મુત્તિ અનાલયો''તિ વુચ્ચતિ. એકમેવ હિ નિબ્બાનં, નામાનિ પનસ્સ સબ્બસઙ્ખતાનં નામપટિપક્ખવસેન અનેકાનિ હોન્તિ. સેય્યથિદં, અસેસવિરાગો અસેસનિરોધો ચાગો પટિનિસ્સગ્ગો મુત્તિ અનાલયો રાગક્ખયો દોસક્ખયો મોહક્ખયો તણ્હક્ખયો અનુપ્પાદો અપ્પવત્તં અનિમિત્તં અપ્પણિહિતં અનાયૂહનં અપ્પટિસન્ધિ અનુપપત્તિ અગતિ અજાતં અજરં અબ્યાધિ અમતં અસોકં અપરિદેવં અનુપાયાસં અસંકિલિટ્ઠન્તિ.

ઇદાનિ મગ્ગેન છિન્નાય નિબ્બાનં આગમ્મ અપ્પવત્તિપત્તાયપિ ચ તણ્હાય યેસુ વત્થૂસુ તસ્સા ઉપ્પત્તિ દસ્સિતા, તત્થેવ અભાવં દસ્સેતું **સા ખો પનેસા**તિઆદિમાહ. તત્થ યથા પુરિસો ખેત્તે જાતં તિત્તઅલાબુવલ્લિં દિસ્વા અગ્ગતો પટ્ઠાય મૂલં પરિયેસિત્વા છિન્દેય્ય, સા અનુપુબ્બેન મિલાયિત્વા અપઞ્ઞત્તિં ગચ્છેય્ય. તતો તસ્મિં ખેત્તે તિત્તઅલાબુ નિરુદ્ધા પહીનાતિ વુચ્ચેય્ય, એવમેવ ખેત્તે તિત્તઅલાબુ વિય ચક્ખાદીસુ તણ્હા. સા અરિયમગ્ગેન મૂલચ્છિન્ના નિબ્બાનં આગમ્મ અપ્પવત્તિં ગચ્છતિ. એવં ગતા પન તેસુ વત્થૂસુ ખેત્તે તિત્તઅલાબુ વિય ન પઞ્ઞાયતિ.

યથા ચ અટવિતો ચોરે આનેત્વા નગરસ્સ દક્ખિણદ્વારે ઘાતેય્યું, તતો અટવિયં ચોરા મતાતિ વા મારિતાતિ વા વુચ્ચેય્યું, એવં અટવિયં ચોરા વિય ચક્ખાદીસુ તણ્હા. સા દક્ખિણદ્વારે ચોરા વિય નિબ્બાનં આગમ્મ નિરુદ્ધત્તા નિબ્બાને નિરુદ્ધા. એવં નિરુદ્ધા પનેતેસુ વત્થૂસુ અટવિયં ચોરા વિય ન પઞ્ઞાયતિ, તેનસ્સા તત્થેવ નિરોધં દસ્સેન્તો ''ચક્ખુ લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં, એત્થેસા તણ્હા પહીયમાના પહીયતિ, એત્થ નિરુજ્ઝમાના નિરુજ્ઝતી''તિઆદિમાહ.

મગ્ગસચ્ચનિદ્દેસવણ્ણના

૪૦૨. અયમેવાતિ અઞ્ઞમગ્ગપટિક્ખેપનત્થં નિયમનં. **અરિયો**તિ તં તં મગ્ગવજ્ઝેહિ કિલેસેહિ આરકત્તા અરિયભાવકરત્તા ચ અરિયો. **દુક્ખે ઞાણ**ન્તિઆદિના ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં દસ્સિતં. તત્થ પુરિમાનિ દ્વે સચ્ચાનિ વટ્ટં, પચ્છિમાનિ વિવટ્ટં. તેસુ ભિક્ખુનો વટ્ટે કમ્મટ્ઠાનાભિનિવેસો હોતિ, વિવટ્ટે નત્થિ અભિનિવેસો. પુરિમાનિ હિ દ્વે સચ્ચાનિ ''પઞ્ચક્ખન્ધા દુક્ખં, તણ્હા સમુદયો''તિ એવં સઙ્ખેપેન ચ ''કતમે પઞ્ચક્ખન્ધા, રૂપક્ખન્ધો''તિઆદિના નયેન વિત્થારેન ચ આચરિયસ્સ સન્તિકે ઉગ્ગણ્હિત્વા વાચાય પુનપ્પુનં પરિવત્તેન્તો યોગાવચરો કમ્મં કરોતિ. ઇતરેસુ પન દ્વીસુ સચ્ચેસુ નિરોધસચ્ચં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપં, મગ્ગસચ્ચં ઇટ્ઠં કન્તં મનાપન્તિ એવં સવનેન કમ્મં કરોતિ. સો એવં કરોન્તો ચત્તારિ સચ્ચાનિ એકપટિવેધેનેવ પટિવિજ્ઝતિ એકાભિસમયેન અભિસમેતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, સમુદયં પહાનપટિવેધેન, નિરોધં સચ્છિકિરિયાપટિવેધેન, મગ્ગં ભાવનાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ. દુક્ખં પરિઞ્ઞાભિસમયેન...પે॰... મગ્ગં ભાવનાભિસમયેન અભિસમેતિ. એવમસ્સ પુબ્બભાગે દ્વીસુ સચ્ચેસુ ઉગ્ગહપરિપુચ્છાસવનધારણસમ્મસનપટિવેધો હોતિ, દ્વીસુ પન સવનપટિવેધોયેવ. અપરભાગે તીસુ કિચ્ચતો પટિવેધો હોતિ, નિરોધે આરમ્મણપટિવેધો. પચ્ચવેક્ખણા પન પત્તસચ્ચસ્સ હોતિ. અયઞ્ચ આદિકમ્મિકો, તસ્મા સા ઇધ ન વુત્તા.

ઇમસ્સ ચ ભિક્ખુનો પુબ્બે પરિગ્ગહતો ''દુક્ખં પરિજાનામિ, સમુદયં પજહામિ, નિરોધં સચ્છિકરોમિ, મગ્ગં ભાવેમી''તિ આભોગસમન્નાહારમનસિકારપચ્ચવેક્ખણા નત્થિ, પરિગ્ગહતો પટ્ઠાય હોતિ. અપરભાગે પન દુક્ખં પરિઞ્ઞાતમેવ...પે॰... મગ્ગો ભાવિતોવ હોતિ. તત્થ દ્વે સચ્ચાનિ દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરાનિ, દ્વે ગમ્ભીરત્તા દુદ્દસાનિ. દુક્ખસચ્ચઞ્હિ ઉપ્પત્તિતો પાકટં, ખાણુકણ્ટકપહારાદીસુ ''અહો દુક્ખ''ન્તિ વત્તબ્બતમ્પિ આપજ્જતિ. સમુદયમ્પિ ખાદિતુકામતાભુઞ્જિતુકામતાદિવસેન ઉપ્પત્તિતો પાકટં. લક્ખણપટિવેધતો પન ઉભયમ્પિ ગમ્ભીરં. ઇતિ તાનિ દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરાનિ. ઇતરેસં પન દ્વિન્નં દસ્સનત્થાય પયોગો ભવગ્ગગહણત્થં હત્થપ્પસારણં વિય અવીચિફુસનત્થં પાદપ્પસારણં વિય સતધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિપાદનં વિય ચ હોતિ. ઇતિ તાનિ ગમ્ભીરત્તા દુદ્દસાનિ. એવં દુદ્દસત્તા ગમ્ભીરેસુ ગમ્ભીરત્તા ચ દુદ્દસેસુ ચતૂસુ સચ્ચેસુ ઉગ્ગહાદિવસેન પુબ્બભાગઞાણુપ્પત્તિં સન્ધાય ઇદં **દુક્ખે ઞાણ**ન્તિઆદિ વુત્તં. પટિવેધક્ખણે પન એકમેવ તં ઞાણં હોતિ.

નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદયો કામબ્યાપાદવિહિંસાવિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નસ્સ અકુસલસઙ્કપ્પસ્સ પદપચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાનો એકોવ કુસલસઙ્કપ્પો ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માસઙ્કપ્પો** નામ.

મુસાવાદાવેરમણિઆદયોપિ મુસાવાદાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ ચતૂસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય અકુસલદુસ્સીલ્યચેતનાય પદપચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માવાચા** નામ .

પાણાતિપાતાવેરમણિઆદયોપિ પાણાતિપાતાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુ તીસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય અકુસલદુસ્સીલ્યચેતનાય અકિરિયતો પદપચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ, અયં **સમ્માકમ્મન્તો** નામ.

મિચ્છાઆજીવન્તિ ખાદનીયભોજનીયાદીનં અત્થાય પવત્તિતં કાયવચીદુચ્ચરિતં. **પહાયાતિ** વજ્જેત્વા. **સમ્માઆજીવેનાતિ** બુદ્ધપસત્થેન આજીવેન. **જીવિતં કપ્પેતીતિ** જીવિતપ્પવત્તિં પવત્તેતિ. સમ્માઆજીવોપિ કુહનાદીહિ વિરમણસઞ્ઞાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુયેવ સત્તસુ ઠાનેસુ ઉપ્પન્નાય મિચ્છાજીવદુસ્સીલ્યચેતનાય પદપચ્છેદતો અનુપ્પત્તિસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ કુસલવેરમણી ઉપ્પજ્જતિ, અયં **સમ્માઆજીવો** નામ.

અનુપ્પન્નાનન્તિ એકસ્મિં વા ભવે તથારૂપે વા આરમ્મણે અત્તનો ન ઉપ્પન્નાનં. પરસ્સ પન ઉપ્પજ્જમાને દિસ્વા ‘‘અહો વત મે એવરૂપા પાપકા અકુસલધમ્મા ન ઉપ્પજ્જેય્યુ’’ન્તિ એવં અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાય. **છન્દં જનેતીતિ** તેસં અનુપ્પાદકપટિપત્તિસાધકં વીરિયછન્દં જનેતિ. **વાયમતીતિ** વાયામં કરોતિ. **વીરિયં આરભતીતિ** વીરિયં પવત્તેતિ. **ચિત્તં પગ્ગણ્હાતીતિ** વીરિયેન ચિત્તં પગ્ગહિતં કરોતિ. **પદહતીતિ** કામં તચો ચ ન્હારુ ચ અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતૂતિ પદહનં પવત્તેતિ.

ઉપ્પન્નાનન્તિ સમુદાચારવસેન અત્તનો ઉપ્પન્નપુબ્બાનં. ઇદાનિ તાદિસે ન ઉપ્પાદેસ્સામીતિ તેસં પહાનાય છન્દં જનેતિ. **અનુપ્પન્નાનં કુસલાનન્તિ** અપ્પટિલદ્ધાનં પઠમજ્ઝાનાદીનં. **ઉપ્પન્નાનન્તિ** તેસંયેવ પટિલદ્ધાનં. **ઠિતિયાતિ** પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિપબન્ધવસેન ઠિતત્થં. **અસમ્મોસાયાતિ** અવિનાસનત્થં. **ભિય્યોભાવાયાતિ** ઉપરિભાવાય. **વેપુલ્લાયાતિ** વિપુલભાવાય. **ભાવનાય પારિપૂરિયાતિ** ભાવનાય પરિપૂરણત્થં. અયમ્પિ સમ્માવાયામો અનુપ્પન્નાનં અકુસલાનં અનુપ્પાદનાદિચિત્તાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ઇમેસુયેવ ચતૂસુ ઠાનેસુ કિચ્ચસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાનં એકમેવ કુસલવીરિયં ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માવાયામો** નામ.

સમ્માસતિપિ કાયાદિપરિગ્ગાહકચિત્તાનં નાનત્તા પુબ્બભાગે નાના, મગ્ગક્ખણે પન ચતૂસુ ઠાનેસુ કિચ્ચસાધનવસેન મગ્ગઙ્ગં પૂરયમાના એકાવ સતિ ઉપ્પજ્જતિ. અયં **સમ્માસતિ** નામ.

ઝાનાનિ પુબ્બભાગેપિ મગ્ગક્ખણેપિ નાના, પુબ્બભાગે સમાપત્તિવસેન નાના, મગ્ગક્ખણે નાનામગ્ગવસેન. એકસ્સ હિ પઠમમગ્ગો પઠમજ્ઝાનિકો હોતિ, દુતિયમગ્ગાદયોપિ પઠમજ્ઝાનિકા વા દુતિયજ્ઝાનાદીસુ અઞ્ઞતરઝાનિકા વા. એકસ્સપિ પઠમમગ્ગો દુતિયાદીનં અઞ્ઞતરઝાનિકો હોતિ, દુતિયાદયોપિ દુતિયાદીનં અઞ્ઞતરજ્ઝાનિકા વા પઠમજ્ઝાનિકા વા. એવં ચત્તારોપિ મગ્ગા ઝાનવસેન સદિસા વા અસદિસા વા એકચ્ચસદિસા વા હોન્તિ. અયં પનસ્સ વિસેસો પાદકજ્ઝાનનિયમેન હોતિ.

પાદકજ્ઝાનનિયમેન તાવ પઠમજ્ઝાનલાભિનો પઠમજ્ઝાના વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નો મગ્ગો પઠમજ્ઝાનિકો હોતિ. મગ્ગઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગાનિ પનેત્થ પરિપુણ્ણાનેવ હોન્તિ. દુતિયજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નો દુતિયજ્ઝાનિકો હોતિ. મગ્ગઙ્ગાનિ પનેત્થ સત્ત હોન્તિ. તતિયજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ ઉપ્પન્નો તતિયજ્ઝાનિકો. મગ્ગઙ્ગાનિ પનેત્થ સત્ત , બોજ્ઝઙ્ગાનિ છ હોન્તિ. એસ નયો ચતુત્થજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય યાવ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં.

આરુપ્પે ચતુક્કપઞ્ચકજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ, તઞ્ચ લોકુત્તરં, નો લોકિયન્તિ વુત્તં, એત્થ કથન્તિ? એત્થાપિ પઠમજ્ઝાનાદીસુ યતો વુટ્ઠાય સોતાપત્તિમગ્ગં પટિલભિત્વા અરૂપસમાપત્તિં ભાવેત્વા સો આરુપ્પે ઉપ્પન્નો, તં ઝાનિકાવસ્સ તત્થ તયો મગ્ગા ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં પાદકજ્ઝાનમેવ નિયમેતિ.

કેચિ પન થેરા ‘‘વિપસ્સનાય આરમ્મણભૂતા ખન્ધા નિયમેન્તી’’તિ વદન્તિ. કેચિ ‘‘પુગ્ગલજ્ઝાસયો નિયમેતી’’તિ વદન્તિ. કેચિ ‘‘વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના નિયમેતી’’તિ વદન્તિ. તેસં વાદવિનિચ્છયો વિસુદ્ધિમગ્ગે વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાધિકારે વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

અયં વુચ્ચતિ, ભિક્ખવે, સમ્માસમાધીતિ અયં પુબ્બભાગે લોકિયો અપરભાગે લોકુત્તરો સમ્માસમાધીતિ વુચ્ચતિ.

ઇતિ અજ્ઝત્તં વાતિ એવં અત્તનો વા ચત્તારિ સચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હિત્વા, પરસ્સ વા, કાલેન વા અત્તનો, કાલેન વા પરસ્સ ચત્તારિ સચ્ચાનિ પરિગ્ગણ્હિત્વા ધમ્મેસુ ધમ્માનુપસ્સી વિહરતિ. સમુદયવયા પનેત્થ ચતુન્નં સચ્ચાનં યથાસમ્ભાવતો ઉપ્પત્તિનિવત્તિવસેન વેદિતબ્બા. ઇતો પરં વુત્તનયમેવ. કેવલઞ્હિ ઇધ ચતુસચ્ચપરિગ્ગાહિકા સતિ દુક્ખસચ્ચન્તિ એવં યોજનં કત્વા સચ્ચપરિગ્ગાહકસ્સ ભિક્ખુનો નિય્યાનમુખં વેદિતબ્બં, સેસં તાદિસમેવાતિ.

ચતુસચ્ચપબ્બં નિટ્ઠિતં.

૪૦૪. એત્તાવતા આનાપાનપબ્બં ચતુઇરિયાપથપબ્બં ચતુસમ્પજઞ્ઞપબ્બં દ્વત્તિંસાકારં ચતુધાતુવવત્થાનં નવસિવથિકા વેદનાનુપસ્સના ચિત્તાનુપસ્સના નીવરણપરિગ્ગહો ખન્ધપરિગ્ગહો આયતનપરિગ્ગહો બોજ્ઝઙ્ગપરિગ્ગહો સચ્ચપરિગ્ગહોતિ એકવીસતિ કમ્મટ્ઠાનાનિ. તેસુ આનાપાનં દ્વત્તિંસાકારં નવસિવથિકાતિ એકાદસ અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ હોન્તિ. દીઘભાણકમહાસીવત્થેરો પન ‘‘નવસિવથિકા આદીનવાનુપસ્સનાવસેન વુત્તા’’તિ આહ. તસ્મા તસ્સ મતેન દ્વેયેવ અપ્પનાકમ્મટ્ઠાનાનિ, સેસાનિ ઉપચારકમ્મટ્ઠાનાનિ. કિં પનેતેસુ સબ્બેસુ અભિનિવેસો જાયતીતિ? ન જાયતિ. ઇરિયાપથસમ્પજઞ્ઞનીવરણબોજ્ઝઙ્ગેસુ હિ અભિનિવેસો ન જાયતિ, સેસેસુ જાયતીતિ. **મહાસીવત્થેરો** પનાહ ‘‘એતેસુપિ અભિનિવેસો જાયતિ. અયઞ્હિ ‘અત્થિ નુ ખો મે ચત્તારો ઇરિયાપથા ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે ચતુસમ્પજઞ્ઞં ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે પઞ્ચનીવરણા ઉદાહુ નત્થિ, અત્થિ નુ ખો મે સત્તબોજ્ઝઙ્ગા ઉદાહુ નત્થી’તિ એવં પરિગ્ગણ્હાતિ. તસ્મા સબ્બત્થ અભિનિવેસો જાયતી’’તિ.

યો હિ કોચિ, ભિક્ખવેતિ યો હિ કોચિ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ વા ભિક્ખુની વા ઉપાસકો વા ઉપાસિકા વા. **એવં ભાવેય્યા**તિઆદિતો પટ્ઠાય વુત્તેન ભાવનાનુક્કમેન ભાવેય્ય. **પાટિકઙ્ખ**ન્તિ પટિકઙ્ખિતબ્બં ઇચ્છિતબ્બં અવસ્સંભાવીતિ અત્થો. **અઞ્ઞા**તિ અરહત્તં. **સતિ વા ઉપાદિસેસે**તિ ઉપાદાનસેસે વા સતિ અપરિક્ખીણે. **અનાગામિતા**તિ અનાગામિભાવો.

એવં સત્તન્નં વસ્સાનં વસેન સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં દસ્સેત્વા પુન તતો અપ્પતરેપિ કાલે દસ્સેન્તો **તિટ્ઠન્તુ, ભિક્ખવે**તિઆદિમાહ. સબ્બમ્પિ ચેતં મજ્ઝિમસ્સ વેનેય્યપુગ્ગલસ્સ વસેન વુત્તં, તિક્ખપઞ્ઞં પન સન્ધાય ‘‘પાતોવ અનુસિટ્ઠો સાયં વિસેસં અધિગમિસ્સતિ, સાયં અનુસિટ્ઠો પાતો વિસેસં અધિગમિસ્સતી’’તિ વુત્તં. ઇતિ ભગવા ‘‘એવં નિય્યાનિકં, ભિક્ખવે, મમ સાસન’’ન્તિ દસ્સેત્વા એકવીસતિયાપિ ઠાનેસુ અરહત્તનિકૂટેન દેસિતં દેસનં નિય્યાતેન્તો ‘‘એકાયનો અયં, ભિક્ખવે, મગ્ગો…પે॰… ઇતિ યં તં વુત્તં, ઇદમેતં પટિચ્ચ વુત્ત’’ન્તિ આહ. સેસં ઉત્તાનત્થમેવાતિ. દેસનાપરિયોસાને પન તિંસ ભિક્ખુસહસ્સાનિ અરહત્તે પતિટ્ઠહિંસૂતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પાયાસિરાજઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

૪૦૬. **એવં મે સુત**ન્તિ પાયાસિરાજઞ્ઞસુત્તં. તત્રાયમપુબ્બપદવણ્ણના – **આયસ્મા**તિ પિયવચનમેતં. **કુમારકસ્સપો**તિ તસ્સ નામં. કુમારકાલે પબ્બજિતત્તા પન ભગવતા ‘‘કસ્સપં પક્કોસથ, ઇદં ફલં વા ખાદનીયં વા કસ્સપસ્સ દેથા’’તિ વુત્તે ‘‘કતરકસ્સપસ્સા’’તિ. ‘‘કુમારકસ્સપસ્સા’’તિ એવં ગહિતનામત્તા તતો પટ્ઠાય વુડ્ઢકાલેપિ ‘‘કુમારકસ્સપો’’ ત્વેવ વુચ્ચતિ. અપિચ રઞ્ઞો પોસાવનિકપુત્તત્તાપિ તં કુમારકસ્સપોતિ સઞ્જાનિંસુ.

અયં પનસ્સ પુબ્બયોગતો પટ્ઠાય આવિભાવકથા – થેરો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સેટ્ઠિપુત્તો અહોસિ. અથેકદિવસં ભગવન્તં ચિત્રકથિં એકં અત્તનો સાવકં એતદગ્ગે ઠપેન્તં દિસ્વા ભગવતો સત્તાહં દાનં દત્વા ‘‘અહમ્પિ ભગવા અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ અયં થેરો વિય ચિત્રકથી સાવકો ભવામી’’તિ પત્થનં કત્વા પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. તદા કિર પરિનિબ્બુતસ્સ ભગવતો સાસને ઓસક્કન્તે પઞ્ચ ભિક્ખૂ નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા પબ્બતં આરુય્હ સમણધમ્મં અકંસુ. સઙ્ઘત્થેરો તતિયદિવસે અરહત્તં પત્તો, અનુથેરો ચતુત્થદિવસે અનાગામી અહોસિ, ઇતરે તયો વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તા દેવલોકે નિબ્બત્તા.

તેસં એકં બુદ્ધન્તરં દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સમ્પત્તિં અનુભવન્તાનં એકો તક્કસિલાયં રાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા પક્કુસાતિ નામ રાજા હુત્વા ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિત્વા રાજગહં ઉદ્દિસ્સ આગચ્છન્તો કુમ્ભકારસાલાયં ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા અનાગામિફલં પત્તો. એકો એકસ્મિં સમુદ્દપટ્ટને કુલઘરે નિબ્બત્તિત્વા નાવં આરુય્હ ભિન્નનાવો દારુચીરાનિ નિવાસેત્વા લાભસમ્પત્તિં પત્તો ‘‘અહં અરહા’’તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા ‘‘ન ત્વં અરહા, ગચ્છ, સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છા’’તિ અત્થકામાય દેવતાય ચોદિતો તથા કત્વા અરહત્તફલં પત્તો.

એકો રાજગહે એકિસ્સા કુલદારિકાય કુચ્છિમ્હિ ઉપ્પન્નો. સા ચ પઠમં માતાપિતરો યાચિત્વા પબ્બજ્જં અલભમાના કુલઘરં ગન્ત્વા ગબ્ભં ગણ્હિ . ગબ્ભસણ્ઠિતમ્પિ અજાનન્તિ સામિકં આરાધેત્વા તેન અનુઞ્ઞાતા ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિતા, તસ્સા ગબ્ભનિમિત્તં દિસ્વા ભિક્ખુનિયો દેવદત્તં પુચ્છિંસુ. સો ‘‘અસ્સમણી’’તિ આહ. દસબલં પુચ્છિંસુ. સત્થા ઉપાલિત્થેરં સમ્પટિચ્છાપેસિ. થેરો સાવત્થિનગરવાસીનિ કુલાનિ વિસાખઞ્ચ ઉપાસિકં પક્કોસાપેત્વા સોધેન્તો ‘‘પુરે લદ્ધો ગબ્ભો, પબ્બજ્જા અરોગા’’તિ આહ. સત્થા ‘‘સુવિનિચ્છિતં અધિકરણ’’ન્તિ થેરસ્સ સાધુકારમદાસિ. સા ભિક્ખુની સુવણ્ણબિમ્બસદિસં પુત્તં વિજાયિ. તં ગહેત્વા રાજા પસેનદિ કોસલો પોસાપેસિ. ‘‘કસ્સપો’’તિ ચસ્સ નામં કત્વા અપરભાગે અલઙ્કરિત્વા સત્થુ સન્તિકં નેત્વા પબ્બાજેસિ. ઇતિ નં રઞ્ઞો પોસાવનિકપુત્તત્તાપિ ‘‘કુમારકસ્સપો’’તિ સઞ્જાનિંસૂતિ. તં એકદિવસં અન્ધવને સમણધમ્મં કરોન્તં અત્થકામા દેવતા પઞ્હે ઉગ્ગહાપેત્વા ‘‘ઇમે પઞ્હે ભગવન્તં પુચ્છા’’તિ આહ. થેરો પઞ્હે પુચ્છિત્વા પઞ્હવિસ્સજ્જનાવસાને અરહત્તં પાપુણિ. ભગવાપિ તં ચિત્રકથિકાનં ભિક્ખૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ.

સેતબ્યાતિ તસ્સ નગરસ્સ નામં. **ઉત્તરેન સેતબ્ય**ન્તિ સેતબ્યતો ઉત્તરદિસાય. **રાજઞ્ઞો**તિ અનભિસિત્તકરાજા. **દિટ્ઠિગત**ન્તિ દિટ્ઠિયેવ. યથા ગૂથગતં મુત્તગતન્તિ વુત્તે ન ગૂથાદિતો અઞ્ઞં અત્થિ, એવં દિટ્ઠિયેવ દિટ્ઠિગતં. **ઇતિપિ નત્થી**તિ તં તં કારણં અપદિસિત્વા એવમ્પિ નત્થીતિ વદતિ. **પુરા...પે॰... સઞ્ઞાપેતી**તિ યાવ ન સઞ્ઞાપેતિ.

ચન્દિમસૂરિયઉપમાવણ્ણના

૪૧૧. ઇમે ભો, કસ્સપ, ચન્દિમસૂરિયાતિ સો કિર થેરેન પુચ્છિતો ચિન્તેસિ ''અયં સમણો પઠમં ચન્દિમસૂરિયે ઉપમં આહરિ, ચન્દિમસૂરિયસદિસો ભવિસ્સતિ પઞ્ઞાય, અનભિભવનીયો અઞ્ઞેન, સચે પનાહં 'ચન્દિમસૂરિયા ઇમસ્મિં લોકે'તિ ભણિસ્સામિ, 'કિં નિસ્સિતા એતે, કિત્તકપમાણા, કિત્તકં ઉચ્ચા'તિઆદીહિ પલિવેઠેસ્સતિ. અહં ખો પનેતં નિબ્બેઠેતું ન સક્ખિસ્સામિ, 'પરસ્મિં લોકે' ઇચ્ચેવસ્સ કથેસ્સામી''તિ. તસ્મા એવમાહ.

ભગવા પન તતો પુબ્બે ન ચિરસ્સેવ **સુધાભોજનીયજાતકં** કથેસિ. તત્થ ''ચન્દે ચન્દો દેવપુત્તો, સૂરિયે સૂરિયો દેવપુત્તો''તિ આગતં. ભગવતા ચ કથિતં જાતકં વા સુત્તન્તં વા સકલજમ્બુદીપે પત્થટં હોતિ, તેન સો ''એત્થ નિવાસિનો દેવપુત્તા નત્થી''તિ ન સક્કા વત્તુન્તિ ચિન્તેત્વા **દેવા તે ન મનુસ્સા**તિ આહ.

૪૧૨. અત્થિ પન, રાજઞ્ઞ, પરિયાયોતિ અત્થિ પન કારણન્તિ પુચ્છતિ. **આબાધિકા**તિ વિસભાગવેદનાસઙ્ખાતેન આબાધેન સમન્નાગતા. **દુક્ખિતા**તિ દુક્ખપ્પત્તા. **બાળ્હગિલાના**તિ અધિમત્તગિલાના. **સદ્ધાયિકા**તિ અહં તુમ્હે સદ્દહામિ, તુમ્હે મય્હં સદ્ધાયિકા સદ્ધાયિતબ્બવચનાતિ અત્થો. **પચ્ચયિકા**તિ અહં તુમ્હે પત્તિયામિ, તુમ્હે મય્હં પચ્ચયિકા પત્તિયાયિતબ્બાતિ અત્થો.

ચોરાદિઉપમાવણ્ણના

૪૧૩. ઉદ્દિસિત્વાતિ તેસં અત્તાનઞ્ચ પટિસામિતભણ્ડકઞ્ચ દસ્સેત્વા, સમ્પટિચ્છાપેત્વાતિ અત્થો. **વિપ્પલપન્તસ્સા**તિ ''પુત્તો મે, ધીતા મે, ધનં મે''તિ વિવિધં પલપન્તસ્સ. **નિરયપાલેસૂ**તિ નિરયે કમ્મકારણિકસત્તેસુ. યે પન ''કમ્મમેવ કમ્મકારણં કરોતિ, નત્થિ નિરયપાલા''તિ વદન્તિ. તે ''તમેનં, ભિક્ખવે, નિરયપાલા''તિ દેવદૂતસુત્તં પટિબાહન્તિ. મનુસ્સલોકે રાજકુલેસુ કારણિકમનુસ્સા વિય હિ નિરયે નિરયપાલા હોન્તિ.

૪૧૫. વેળુપેસિકાહીતિ વેળુવિલીવેહિ. **સુનિમ્મજ્જથા**તિ યથા સુટ્ઠુ નિમ્મજ્જિતં હોતિ, એવં નિમ્મજ્જથ, અપનેથાતિ અત્થો.

અસુચીતિ અમનાપો. **અસુચિસઙ્ખાતો**તિ અસુચિકોટ્ઠાસભૂતો અસુચીતિ ઞાતો વા. **દુગ્ગન્ધો**તિ કુણપગન્ધો. **જેગુચ્છો**તિ જિગુચ્છિતબ્બયુત્તો. **પટિકૂલો**તિ દસ્સનેનેવ પટિઘાવહો. **ઉબ્બાધતી**તિ દિવસસ્સ દ્વિક્ખત્તું ન્હત્વા તિક્ખત્તું વત્થાનિ પરિવત્તેત્વા અલઙ્કતપટિમણ્ડિતાનં ચક્કવત્તિઆદીનમ્પિ મનુસ્સાનં ગન્ધો યોજનસતે ઠિતાનં દેવતાનં કણ્ઠે આસત્તકુણપં વિય બાધતિ.

૪૧૬. પુન પાણાતિપાતાદિપઞ્ચસીલાનિ સમાદાયવત્તેન્તાનં વસેન વદતિ. **તાવતિંસાનન્તિ** ઇદઞ્ચ દૂરે નિબ્બત્તા તાવ મા આગચ્છન્તુ, ઇમે કસ્મા ન એન્તીતિ વદતિ.

૪૧૮. જચ્ચન્ધૂપમો મઞ્ઞે પટિભાસીતિ જચ્ચન્ધો વિય ઉપટ્ઠાસિ. **અરઞ્ઞવનપત્થાની**તિ અરઞ્ઞકઙ્ગયુત્તતાય અરઞ્ઞાનિ, મહાવનસણ્ડતાય વનપત્થાનિ. **પન્તાની**તિ દૂરાનિ.

૪૧૯. કલ્યાણધમ્મેતિ તેનેવ સીલેન સુન્દરધમ્મે. **દુક્ખપટિકૂલે**તિ દુક્ખં અપત્થેન્તે. **સેય્યો ભવિસ્સતી**તિ પરલોકે સુગતિસુખં ભવિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો.

૪૨૦. ઉપવિજઞ્ઞાતિ ઉપગતવિજાયનકાલા, પરિપક્કગબ્ભા ન ચિરસ્સેવ વિજાયિસ્સતીતિ અત્થો. **ઓપભોગ્ગા ભવિસ્સતી**તિ પાદપરિચારિકા ભવિસ્સતિ. **અનયબ્યસનન્તિ** મહાદુક્ખં. અયોતિ સુખં, ન અયો અનયો, દુક્ખં. તદેતં સબ્બસો સુખં બ્યસતિ વિક્ખિપતીતિ બ્યસનં. ઇતિ અનયોવ બ્યસનં **અનયબ્યસનં**, મહાદુક્ખન્તિ અત્થો. **અયોનિસો**તિ અનુપાયેન. **અપક્કં ન પરિપાચેન્તી**તિ અપરિણતં અખીણં આયું અન્તરાવ ન ઉપચ્છિન્દન્તિ. **પરિપાકં આગમેન્તી**તિ આયુપરિપાકકાલં આગમેન્તિ. ધમ્મસેનાપતિનાપેતં વુત્તં –

‘‘નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, નિબ્બિસં ભતકો યથાતિ. (થેરગા॰ ૧૦૦૧)

૪૨૧. ઉબ્ભિન્દિત્વાતિ મત્તિકાલેપં ભિન્દિત્વા.

૪૨૨. રામણેય્યકન્તિ રમણીયભાવં. **વેલાસિકા**તિ ખિડ્ડાપરાધિકા. **કોમારિકા**તિ તરુણદારિકા. **તુય્હં જીવ**ન્તિ સુપિનદસ્સનકાલે નિક્ખમન્તં વા પવિસન્તં વા જીવં અપિ નુ પસ્સન્તિ. ઇધ ચિત્તાચારં ‘‘જીવ’’ન્તિ ગહેત્વા આહ. સો હિ તત્થ જીવસઞ્ઞીતિ.

૪૨૩. જિયાયાતિ ધનુજિયાય, ગીવં વેઠેત્વાતિ અત્થો. **પત્થિન્નતરો**તિ થદ્ધતરો. ઇમિના કિં દસ્સેતિ? તુમ્હે જીવકાલે સત્તસ્સ પઞ્ચક્ખન્ધાતિ વદન્તિ, ચવનકાલે પન રૂપક્ખન્ધમત્તમેવ અવસિસ્સતિ, તયો ખન્ધા અપ્પવત્તા હોન્તિ, વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો ગચ્છતિ. અવસિટ્ઠેન રૂપક્ખન્ધેન લહુતરેન ભવિતબ્બં, ગરુકતરો ચ હોતિ. તસ્મા નત્થિ કોચિ કુહિં ગન્તાતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ.

૪૨૪. નિબ્બુતન્તિ વૂપસન્તતેજં.

૪૨૫. અનુપહચ્ચાતિ અવિનાસેત્વા. **આમતો હોતી**તિ અદ્ધમતો મરિતું આરદ્ધો હોતિ. **ઓધુનાથા**તિ ઓરતો કરોથ. **સન્ધુનાથા**તિ પરતો કરોથ. **નિદ્ધુનાથા**તિ અપરાપરં કરોથ. **તઞ્ચાયતનં ન પટિસંવેદેતી**તિ તેન ચક્ખુના તં રૂપાયતનં ન વિભાવેતિ. એસ નયો સબ્બત્થ.

૪૨૬. સઙ્ખધમોતિ સઙ્ખધમકો. **ઉપલાપેત્વા**તિ ધમિત્વા.

૪૨૮. અગ્ગિકોતિ અગ્ગિપરિચારકો. **આપાદેય્યન્તિ** નિપ્ફાદેય્યં, આયું વા પાપુણાપેય્યં. **પોસેય્યન્તિ** ભોજનાદીહિ ભરેય્યં. **વડ્ઢેય્યન્તિ** વડ્ઢિં ગમેય્યં. **અરણીસહિત**ન્તિ અરણીયુગળં.

૪૨૯. તિરોરાજાનોપીતિ તિરોરટ્ઠે અઞ્ઞસ્મિમ્પિ જનપદે રાજાનો જાનન્તિ. **અબ્યત્તો**તિ અવિસદો અછેકો. **કોપેનપી**તિ યે મં એવં વક્ખન્તિ, તેસુ ઉપ્પજ્જનકેન કોપેનપિ એતં દિટ્ઠિગતં હરિસ્સામિ પરિહરિસ્સામીતિ ગહેત્વા વિચરિસ્સામિ. **મક્ખેના**તિ તયા વુત્તયુત્તકારણમક્ખલક્ખણેન મક્ખેનાપિ. **પલાસેના**તિ તયા સદ્ધિં યુગગ્ગાહલક્ખણેન પલાસેનાપિ.

૪૩૦. હરિતકપણ્ણન્તિ યં કિઞ્ચિ હરિતકં, અન્તમસો અલ્લતિણપણ્ણમ્પિ ન હોતીતિ અત્થો. **સન્નદ્ધકલાપ**ન્તિ સન્નદ્ધધનુકલાપં. **આસિત્તોદકાનિ વટુમાની**તિ પરિપુણ્ણસલિલા મગ્ગા ચ કન્દરા ચ. **યોગ્ગાની**તિ બલિબદ્દે.

બહુનિક્ખન્તરોતિ **બહુનિક્ખન્તો** ચિરનિક્ખન્તોતિ અત્થો. **યથાભતેન ભણ્ડેના**તિ યં વો તિણકટ્ઠોદકભણ્ડકં આરોપિતં, તેન યથાભતેન યથારોપિતેન, યથાગહિતેનાતિ અત્થો.

અપ્પસારાનીતિ અપ્પગ્ઘાનિ. **પણિયાની**તિ ભણ્ડાનિ.

ગૂથભારિકાદિઉપમાવણ્ણના

૪૩૨. મમ ચ સૂકરભત્તન્તિ મમ ચ સૂકરાનં ઇદં ભત્તં. **ઉગ્ઘરન્ત**ન્તિ ઉપરિ ઘરન્તં. **પગ્ઘરન્ત**ન્તિ હેટ્ઠા પરિસ્સવન્તં. **તુમ્હે ખ્વેત્થ ભણે**તિ તુમ્હે ખો એત્થ ભણે. અયમેવ વા પાઠો. **તથા હિ પન મે સૂકરભત્ત**ન્તિ તથા હિ પન મે અયં ગૂથો સૂકરાનં ભત્તં.

૪૩૪. આગતાગતં કલિં ગિલતીતિ આગતાગતં પરાજયગુળં ગિલતિ. **પજ્જોહિસ્સામી**તિ પજ્જોહનં કરિસ્સામિ, બલિકમ્મં કરિસ્સામીતિ અત્થો. **અક્ખેહિ દિબ્બિસ્સામા**તિ ગુળેહિ કીળિસ્સામ. **લિત્તં પરમેન તેજસા**તિ પરમતેજેન વિસેન લિત્તં.

૪૩૬. ગામપટ્ટન્તિ વુટ્ઠિતગામપદેસો વુચ્ચતિ. ‘‘ગામપદ’’ન્તિપિ પાઠો, અયમેવત્થો. **સાણભાર**ન્તિ સાણવાકભારં. **સુસન્નદ્ધો**તિ સુબદ્ધો. **ત્વં પજાનાહી**તિ ત્વં જાન. સચે ગણ્હિતુકામોસિ, ગણ્હાહીતિ વુત્તં હોતિ.

ખોમન્તિ ખોમવાકં. **અય**ન્તિ કાળલોહં. **લોહ**ન્તિ તમ્બલોહં. **સજ્ઝ**ન્તિ રજતં. **સુવણ્ણ**ન્તિ સુવણ્ણમાસકં. **અભિનન્દિંસૂ**તિ તુસ્સિંસુ.

૪૩૭. અત્તમનોતિ સકમનો તુટ્ઠચિત્તો. **અભિરદ્ધો**તિ અભિપ્પસન્નો. **પઞ્હાપટિભાનાની**તિ પઞ્હુપટ્ઠાનાનિ. **પચ્ચનીકં કત્તબ્બ**ન્તિ પચ્ચનીકં પટિવિરુદ્ધં વિય કત્તબ્બં અમઞ્ઞિસ્સં, પટિલોમગાહં ગહેત્વા અટ્ઠાસિન્તિ અત્થો.

૪૩૮. સઙ્ઘાતં આપજ્જન્તીતિ સઙ્ઘાતં વિનાસં મરણં આપજ્જન્તિ. **ન મહપ્ફલો**તિ વિપાકફલેન ન મહપ્ફલો હોતિ. **ન મહાનિસંસો**તિ ગુણાનિસંસેન મહાનિસંસો ન હોતિ. **ન મહાજુતિકો**તિ આનુભાવજુતિયા મહાજુતિકો ન હોતિ. **ન મહાવિપ્ફારો**તિ વિપાકવિપ્ફારતાય મહાવિપ્ફારો ન હોતિ. **બીજનઙ્ગલ**ન્તિ બીજઞ્ચ નઙ્ગલઞ્ચ. **દુક્ખેત્તે**તિ દુટ્ઠુખેત્તે નિસ્સારખેત્તે. **દુબ્ભૂમે**તિ વિસમભૂમિભાગે. **પતિટ્ઠાપેય્યા**તિ ઠપેય્ય. **ખણ્ડાની**તિ છિન્નભિન્નાનિ. **પૂતીની**તિ નિસ્સારાનિ. **વાતાતપહતાની**તિ વાતેન ચ આતપેન ચ હતાનિ પરિયાદિન્નતેજાનિ. **અસારાદાની**તિ તણ્ડુલસારાદાનરહિતાનિ પલાલાનિ. **અસુખસયિતાની**તિ યાનિ સુક્ખાપેત્વા કોટ્ઠે આકિરિત્વા ઠપિતાનિ, તાનિ સુખસયિતાનિ નામ. એતાનિ પન ન તાદિસાનિ. **અનુપ્પવેચ્છેય્યા**તિ અનુપવેસેય્ય, ન સમ્મા વસ્સેય્ય, અન્વદ્ધમાસં અનુદસાહં અનુપઞ્ચાહં ન વસ્સેય્યાતિ અત્થો. **અપિ નુ તાની**તિ અપિ નુ એવં ખેત્તબીજવુટ્ઠિદોસે સતિ તાનિ બીજાનિ અઙ્કુરમૂલપત્તાદીહિ ઉદ્ધં વુદ્ધિં હેટ્ઠા વિરૂળ્હિં સમન્તતો ચ વેપુલ્લં આપજ્જેય્યુન્તિ . **એવરૂપો ખો રાજઞ્ઞ યઞ્ઞો**તિ એવરૂપં રાજઞ્ઞ દાનં પરૂપઘાતેન ઉપ્પાદિતપચ્ચયતોપિ દાયકતોપિ પરિગ્ગાહકતોપિ અવિસુદ્ધત્તા ન મહપ્ફલં હોતિ.

એવરૂપો ખો રાજઞ્ઞ યઞ્ઞોતિ એવરૂપં રાજઞ્ઞદાનં અપરૂપઘાતેન ઉપ્પન્નપચ્ચયતોપિ અપરૂપઘાતિતાય સીલવન્તદાયકતોપિ સમ્માદિટ્ઠિઆદિગુણસમ્પન્નપટિગ્ગાહકતોપિ મહપ્ફલં હોતિ. સચે પન ગુણાતિરેકં નિરોધા વુટ્ઠિતં પટિગ્ગાહકં લભતિ, ચેતના ચ વિપુલા હોતિ, દિટ્ઠેવ ધમ્મે વિપાકં દેતીતિ.

૪૩૯. ઇમં પન થેરસ્સ ધમ્મકથં સુત્વા પાયાસિરાજઞ્ઞો થેરં નિમન્તેત્વા સત્તાહં થેરસ્સ મહાદાનં દત્વા તતો પટ્ઠાય મહાજનસ્સ દાનં પટ્ઠપેસિ. તં સન્ધાય **અથ ખો પાયાસિ રાજઞ્ઞો**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **કણાજક**ન્તિ સકુણ્ડકં ઉત્તણ્ડુલભત્તં. **બિલઙ્ગદુતિય**ન્તિ કઞ્જિકદુતિયં. **ધોરકાનિ ચ વત્થાની**તિ થૂલાનિ ચ વત્થાનિ. **ગુળવાલકાની**તિ ગુળદસાનિ, પુઞ્જપુઞ્જવસેન ઠિતમહન્તદસાનીતિ અત્થો. **એવં અનુદ્દિસતી**તિ એવં ઉપદિસતિ. **પાદાપી**તિ પાદેનપિ.

૪૪૦. અસક્કચ્ચન્તિ સદ્ધાવિરહિતં અસ્સદ્ધદાનં. **અસહત્થા**તિ ન સહત્થેન. **અચિત્તીકત**ન્તિ ચિત્તીકારવિરહિતં, ન ચિત્તીકારમ્પિ પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા ન પણીતચિત્તં કત્વા અદાસિ. **અપવિદ્ધ**ન્તિ છડ્ડિતં વિપ્પતિતં. **સુઞ્ઞં સેરીસક**ન્તિ સેરીસકં નામ એકં તુચ્છં રજતવિમાનં ઉપગતો. તસ્સ કિર દ્વારે મહાસિરીસરુક્ખો, તેન તં ''સેરીસક''ન્તિ વુચ્ચતિ.

૪૪૧. આયસ્મા ગવંપતીતિ થેરો કિર પુબ્બે મનુસ્સકાલે ગોપાલદારકાનં જેટ્ઠકો હુત્વા મહતો સિરીસસ્સ મૂલં સોધેત્વા વાલિકં ઓકિરિત્વા એકં પિણ્ડપાતિકત્થેરં રુક્ખમૂલે નિસીદાપેત્વા અત્તના લદ્ધં આહારં દત્વા તતો ચુતો તસ્સાનુભાવેન તસ્મિં રજતવિમાને નિબ્બત્તિ. સિરીસરુક્ખો વિમાનદ્વારે અટ્ઠાસિ. સો પઞ્ઞાસાય વસ્સેહિ ફલતિ, તતો પઞ્ઞાસ વસ્સાનિ ગતાનીતિ દેવપુત્તો સંવેગં આપજ્જતિ. સો અપરેન સમયેન અમ્હાકં ભગવતો કાલે મનુસ્સેસુ નિબ્બત્તિત્વા સત્થુ ધમ્મકથં સુત્વા અરહત્તં પત્તો. પુબ્બાચિણ્ણવસેન પન દિવાવિહારત્થાય તદેવ વિમાનં અભિણ્હં ગચ્છતિ, તં કિરસ્સ ઉતુસુખં હોતિ. તં સન્ધાય ''તેન ખો પન સમયેન આયસ્મા ગવંપતી''તિઆદિ વુત્તં.

સો સક્કચ્ચં દાનં દત્વાતિ સો પરસ્સ સન્તકમ્પિ દાનં સક્કચ્ચં દત્વા. **એવમારોચેસી**તિ ''સક્કચ્ચં દાનં દેથા''તિઆદિના નયેન આરોચેસિ. તઞ્ચ પન થેરસ્સ આરોચનં સુત્વા મહાજનો સક્કચ્ચં દાનં દત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તો. પાયાસિસ્સ પન રાજઞ્ઞસ્સ પરિચારકા સક્કચ્ચં દાનં દત્વાપિ નિકન્તિવસેન ગન્ત્વા તસ્સેવ સન્તિકે નિબ્બત્તા. તં કિર દિસાચારિકવિમાનં વટ્ટનિઅટવિયં અહોસિ. પાયાસિદેવપુત્તો ચ એકદિવસં વાણિજકાનં દસ્સેત્વા અત્તનો કતકમ્મં કથેસીતિ.

ઇતિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં

પાયાસિરાજઞ્ઞસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ મહાવગ્ગસ્સત્થવણ્ણના.

મહાવગ્ગટ્ઠકથા નિટ્ઠિતા.